DE NAVORSCHER.

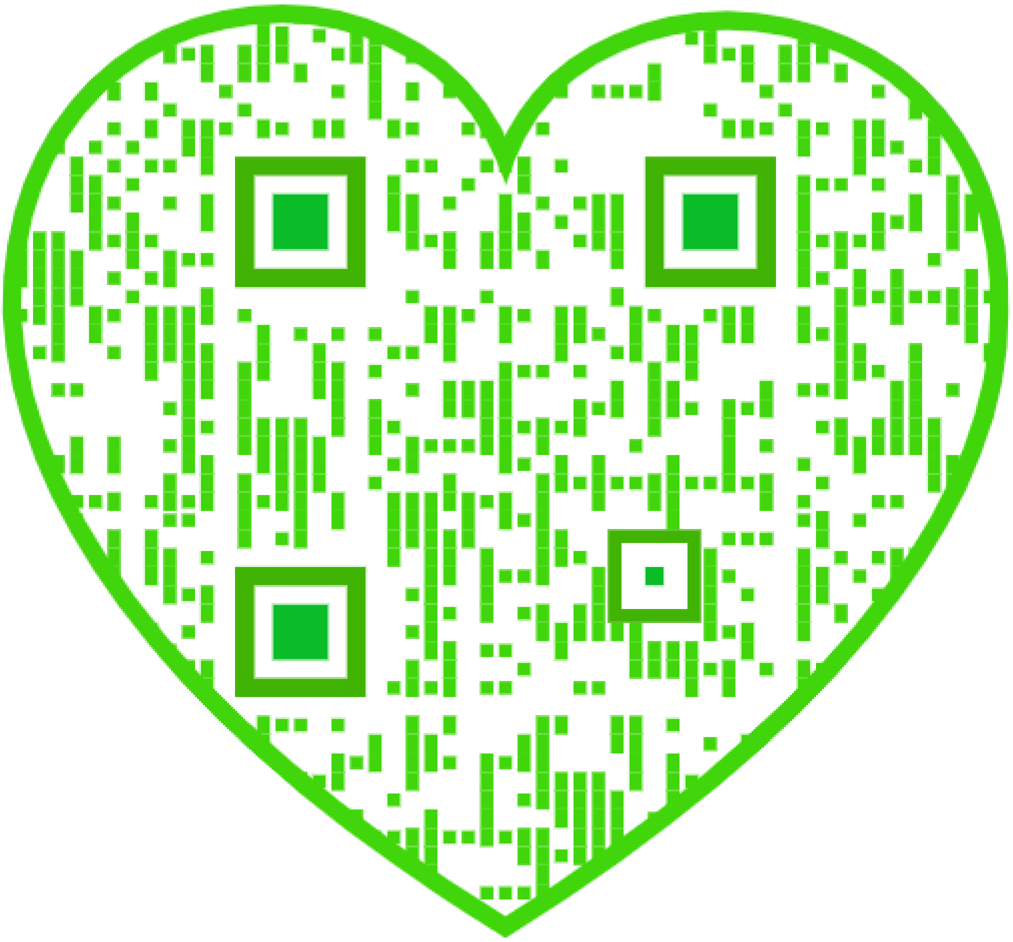

De Navorscher.

EEN MIDDEL
TOT GEDACHTENWISSELING EN LETTERKUNDIG VERKEER,

TUSSCHEN ALLEN DIE IETS WETEN,
IETS TE VRAGEN HEBBEN, OF IETS KUNNEN OPLOSSEN,

ONDER BESTUUR VAN

JACOBUS ANSPACH.

Vier en Dertigste Jaargang.

NIEUWE SERIE,

ZEVENTIENDE JAARGANG.

AMSTERDAM, — J. C. LOMAN Jr.
1884.

BLADWIJZER.

Afb. = Afbeelding; **Ged.** = Gedicht; **G.** = Genealogie; **H.** = Handschrift; **K.** = Kaart; **C.** = Catalogus; **n.** = Noot; **Nm** = Naam; **O.** = Omslag; **P.** = Portret; **Pn** = Penning; **Sch.** = Schilderij; **Z.** = Zegel. De sterretjes wijzen op wapens.

Nota. Y = I, Ph = F.

Aagtekerke, heerl., 60 (*n*.4.)
Aalst, 247 (*Nm.*)
Aalten, 189.
Aambau, gericht, 372.
Aengwirden, *zie* Engwirden.
Aanschellen uit de aardigheid, 253.
Aardappelziekte, 12.
Aardenburg, daken, 141.
————, pred., 155.
————, vlieten, 230.
Aardenburgers, verhuizing, 227.
Abdijen, *zie* Kloosters.
Abdul-Medjid (Sultan), 265 ***O***.
Aërolieten, 121 ***O***.
Aftèl-rijmpje, 536 ***O***.
Aire ingenomen, 280 (*Pn*).
Aken, oppergerechtshof ao. 700, — 506.
———, proost, 3.
———, St. Adelbert stift, 3, 4, 7.
Albiniana, 131.
Alblasserdam, heerl., 365 (*n*. 1).
Albrantswaard, heerl., 438.
Alda, weduwe, 3.
Alexander-Stichting (**De**), 132 (*n*.).
Alcohol-kwestie, 147.
Alkmaar, Beschrijving, 178, 368.
———, a° 1570, 3,— 178, 367, 8.
———, noodmunt, 178.
———, pred., 115.
Almelo, pred., 46.
Alphen, naam, 100.
———, tollen, 25.
Altena (Land v.) verkocht, 362 (*n*.).
———, voorm. ligging, 518, 9 (*n*.).
Altforst, pred., 50 (*n*. 1).
Alva (Hertog v.), 118, 28, 205, 367, 449, 533.
Alven, 100.
Amboina, Rariteitkamer, 409.
Ambons-eilanden, 73.
Ameide, naam, 304.
———, pred., 376.
Amelisweerd, heerl., 427.
Amerika, pijpen, 354.
Amerongen, heerl., 125.
Amersfoort, kronijk, 343, 511.
————, St. Joris-kerk, 123.
Ammianus Marcellinus, 453 (*n*.).
Amsterdam, Beschrijving, 233.
————, bank, 286 (*Pn*).
————, bijbel-hotel, 264 ***O***.
————, Intern. tentoonstelling, 147.
————, Int. landbouw-tentoonstelling a° 1884, — 120 ***O***.
————, Jodenhoek, 466.
————, krypt-vormen, 232.
————, Nieuwe-Luthersche kerk,

277 (*Pn*).
Amsterdam, pred., 112, 3, 4, 40, 214, 362.
————, stads-soldaten a° 1674, — 185 (*Pn*).
————, (nieuwe) straten en wegen a° 1883, — 19.
————, straatnamen, enz., 231.
————, wagenpleinen, -straat, 231.
Anecdotes, 536*O*.
Ang(e)len, volksstam, 499.
Angelsaksisch ras, toeneming, 312*O*.
Anhalt-Dessau, Johan George, 408 (*Pn*).
————, Amelia, 408.
Anholt, heerl., 204.
Annaberg, 94.
Anomura, 168*O*.
Antoninus' Reisboek (-wijzer), 101.
Antwerpen a° 1582, — 441*O* (*Afb.*).
————, Furie, 171.
————, militair hospitaal, 176.
————, Mij De Olijftak, 240.
————, Reizigers, geschrift, 29, 30, 238, 9.
Arnhem, »Wandelingen", 176.
————, a° 1473, — 509.
————, a° 1569, — 533.
————, Boekhorstermolen, 22.
————, bosch, 200.
————, Bottelarij, 22, 3.
————, brand a° 1425, — 437 (*n.*).
————, dobbelschool, 522.
————, Doorninckssteeg, 529.
————, Emaus-kapel, 20.
————, Hof opgericht, 228 (*n.*).
————, korst, 148.
————, meiboom, 303.
————, Mentensteeg, 529.
————, oorsprong en naamsreden, 228—30, 452.
————, poorten, 22, 3.
————, pred., 20, 72 (*n.* 2), 224.
————, Sallantssteeg, 529.
————, St. Agnieten-klooster, 529.
————, St. Nicolaas-gild, 431, 7.
————, St. Walburgskerk, 21.
————, spijkers, 22, 3.
————, Velperpoort, 22.
————, wapen, 22?.
————, weerd, 431.
Apeldoren, pred., 46.
Apollo, 304.
Appelenburg (Den), huizing, 143.
Ardennerwoud (Het), 101 (*Nm*).
Aremberg, heerl., 160, 1, 525.
Arenacum, 228.
Arezzo, boekerij, 145.
Arkel-dorpen (De vijf), 142, 289, 497, 8.
Arras, linnenweverij, 51.
Artillerie, 345.
Asch-heuvel, 2 (*n.*) (*Nm*).
Ashburnham (Earl of), Additional manuscripts, 344.
Aspel, heerl., 15.
Asperen, heerl., 103.
————, pred., 50, 487.
Assen, Museum, Verslag, 86.
Assendelft, pred., 111.
Australië, 226.
Avezaat, 16.
Azteken, goden, 291.
————, schrift, 292.
Aurelius (Joannes) [1], 231.
———— Victor, 453 (*n.*)

Baak Teunis, 81.
Baar, heerl., 7, 502.
Baarland, pred., 155.
Baduhenna, 100.
Bagijnen, 130, 1 (*n.*).
Bagliva Silana (La), landgoed, 378, 9.
Baijard (Ros), 507.
Bal, Bald(e)r, 2, 303.
Balderik, bisschop, 232.
————, graaf, 24, 500, 1.
Balgooi, 251 (*Nm*).
Balk, pred., 112.
Balkhangertjes, 243, 4.
Banke-de-volure, 343.
Barbiers, 74.
Bargoens, 34—6.
Barkley (Sir Henry), 322.
Barneveld, gericht, 261.
Barnsborn, 23.
Barnum, 440*O*, 88*O*.

1) J. ter Gouw.

Barometers, 168*O*.
Barthenfeld, heerl., 60 (*n.* 2).
Bartholot, huizing, 290.
Basel, 28.
Batavia, pred., 163.
Bataviaes-kerckhoff, 30.
Batestein, heerl., 496 (*n.*).
Batjan, 271.
Bedlam, 44.
Beek, bij Breda, 529.
———, bij Waalwijk [1]), 63 (*n.* 2).
Beelhem, o. Eepe, 264.
Beer-man, 441*O*, 88*O*.
Beest, 393.
———, kasteel, 8 (*n.*).
Beetgum, pred., 216.
Beets (Dr. N.), 352, 459—65.
Beijeren, Albrecht, 25.
————, Hendrik, 133.
————, Jan, ruwaard, 128, 204, 319.
————, Maximiliaan I, — 136.
————, Maximiliaan Hendrik, keurvorst, 87 (*n.*)
Becanus redivivus, 420.
Belderbosch, **Beldert** 2.
België, Leopold II, — 464.
Bellarminus (R.), 45.
Belten, 517.
Bemmel, pred., 340, 488.
Bennekom, blinden-instituut, 132 (*n.*)
—————, des Jegers goet, 237.
Bentheim, 134.
Benting, gehucht, 252.
Bergh (Mr. L. Ph. C. v. den), geschriften, 1 (*n.* 1), 100, 34, 97, 202.
Bergen (Henegouwen), 272, 441*O* (*Afb.*).
——— (N.-Holland), 272.
Bergen-op-Zoom, pred., 209, 486.
Berghorst, heerl., 267.
Bergvrede (**De**), 93, 500, 2 (508).
Berkel, pred., 368.
Berlijn, naamsreden, 227.
Bernhardt (Sarah), 169*O*, 216*O*.
Bernulf, bisschop, 232.
Beroaldus, vorst der Friesen, 504.
Beza (Theod.), 499.
Besançon, ingenomen, 184 (*Pn*).

1) hetzelfde Beek?

Bethlehem, klooster, 159, 501.
—————, stal, 27.
Betuwe, 337 (*Nm*).
Beugelskamp, heerl., 489, 529.
Beuningen, 206, 501.
Bey-City, 57*O*.
Bibliographie (Nederl.), woordenb., 377*O*.
Bier, bereiding, 25.
——, gebruik, 146, 8.
——, soorten, 148, 297.
Biervliet, draak, 507.
————, oorsprong, 230.
————, pred., 155.
Biesterbosch, goed o. Eepe, 264.
Bygd (*Oost-* en *West-*), 217.
Bijbel van Moerentorf, enz., 293, 499.
———, vertaling van de Witte of E. C. P., 292, 409, 10.
———, hotel, 264*O*.
———, *zie* Neder-Betuwe.
Bijgeloof, 503.
Bildt (**Het**), Friesland, 516, 7.
Bilt (**De**), Utrecht, 516, 7.
Binche, belegering en overgave a° 1672, 5, — 186 (*n* 3) (*Pn*).
Bisschoppen, 231, 2, 41, 366, 457, 78, 536. — *Zie* Utrecht.
Bisterfeld, heerl., 159.
Blaauwboekjes, 294, 325 (?), 515.
Blijenburg, heerl., 64.
Blijwerven, adell. huis, 58, 9, 62—6.
Bliksembrand in Januari, 1*O*, 168*O*.
Bloemen, 33.
Blois (Jan van), 127 (*n.* 3), 34.
Bodboeken, 111, 494 (*n* 2).
Boddeis, afgod (?), 100.
Bodelschwing, pred., 52.
Boenlaer, heerl., 526.
Boer (**Ten**), pred., 215.
Boevenklok, 510.
Boheme, Elisabeth paltsgravin, 21.
Bokhorst (**De**), heerl., 259.
Bolisella (**La**), 76.
Bolleman, 100.
Bologna, republiek, 60.
Bolsward, »Classis", 307.
Bolwerk, heerl., 159.
Bommen-Berend, 81.
Bonenburg, huizing, 142.

Boretten, 99.
Borger (E. A.), eeuwfeest, 194.
Borkelo, heerschap, 337.
Borne, pred., 439.
Bosboom-Toussaint (Mevr. A. L. G.), 271, 462, 4.
Bottestein, ridderhofstad, 528.
Bouchain, ingenomen, 279 (*Pn*).
Bourgondië, Karel, 218, 383.
——————, Maria, 313, 8, 9, 83, 4.
Bourgondiërs a° 1674, — 185 (*Pn*).
Bouwkundigen, 492.
Brabant, Godfried III, — 172.
————, Jan I, — 172.
Brabbeltaal, 34—6.
Brakel (Den), te Rijswijk in Neder-Betuwe, 531.
Braclog, voorm. bosch, 152.
Brahmisme, 521.
Bramhil, heerl., 534.
Brandt (Gerard), gedichtjes, 184, 5, 403, 7.
Brandenburg, Frederik Wilhelm, 274.
——————, Johan Wilhelm, 492.
Brantsenburg, heerl., 62.
Brandspuiten, 411.
Breda, Beschrijving, 364.
————, a° 1590, — 364.
————, bezet a° 1674, — 185 (*Pn*).
————, grafboeken, 76.
————, heerl., 526.
————, Illustre School, 440.
————, pred. en professor, 163, 364, 70.
Bredero (Gerbr. Adr.), jubilé, 489*O*.
————, Woordenboek, 103.
Breemert, Breeuwert (Den), naam, 103.
Brei (De), naam, 6.
Bremen, naam, 103, 299.
Breskens, 299.
Brest, vondelings-gesticht, 217*O*.
Breukelerwaard, heerl., 531.
Brielle, Archief, 316 (*n.*), 492, 4 (*n.*).
————, Beschrijving, 383.
————, Brugge, klooster, 482.
————, courant, 316, 91, 2.
————, lombard, 218—23, 67—71, 492—7.
————, patriotten, 313.
————, pred., 108, 447, 92.
————, regeeringsbestelling a° 1787, — 313, 80, 441.
————, schutterij a° 1787, — 445—8.
————, wapenhandel-genootschap, 313, 81, 91.
Brinken, 149.
Broechusen (o. Kempen), heerl., 159.
Broekhuis (o. Heerde en o. Wehl), 159.
Broeckhuysen, heerl., 158.
Broekhuizen (prov. Utr.), heerl., 159.
Bronsbergen (De), 450, 1.
Bruchausen (in Arnsberg), heerl., 159.
Brugge, 14.
————, a° 1334, — 505.
————, Beijaart, klok en weekblad, 507.
————, belfroot, 508.
————, daken, 141.
Bruggelen, 393.
Bruggen, *zie* Pontons.
Brugman (Johs), 375.
Bruidegoms geschut, 140.
Bruiloft, benamingen, 41, 5.
Bruinink-Weerder-brug (De), 76.
Brummen, pred., 482.
————. *zie* Coldenhave.
Brunsberg, kasteel, 450, 1.
Brussel, a° 1555, 78, — 441*O* (*Afb.*).
———— roodklooster, 403.
Budanvliet (De), 230.
Budding (D.), 420
———— (H. J.), Leven en Arbeid, 252.
Buddhisme, 521.
————, Geschied., 95.
Bullinger (Heinr.), 28.
Bulwer (E. Lytton), 36.
———— (Sir Henry), 325 (*n*).
Buren, heeren, 3, 135 (*n.* 3)*, 306.
————, pred., 225.
Burgers (Dr. Thom. Fr.), levensschets, 321—4.
Burman, Frans, 404 (*G.*, *Pn*).
————, Caspar, 56.
————, Petrus, 515.

Ceylon, 521.
————, munten, 19.
Celebes, muntslag, 264*O*.
Celtica, 471.
Ceporinus (Joh.), 436.
Chamaven, 229.
Chiloe-eilanden (De), 168*O*.

Chinezen (Gepromoveerde), 290.
Christus, uitwendige gedaante, schilderij. 97, 145.
Circul-van-de-Ooi (Het), 250

Dagbladen, *zie* Brielle.
Daken, harde en zachte, 141.
Dahlia's, 33.
Damiaatjes, 244.
Daumont, 297.
Davonport, 197 (*Nm*).
Deken (Agatha), 339, 51², 3 (*P.*), 4.
Delft, aardewerk, 429.
——, graftombe a° 1609, — 441 ***O*** (*Afb.*)
——, stadswapenboek, 479.
——, tentoonst. Prins Willem I, 265***O***, 377***O***, 441***O***.
Denekamp, 195, 7 (*Nm*).
Denemarken, Christiaan IV, — 218.
» V, — 282 (*P.*), 400 (*Pn*).
——, Erik, 329.
——, Ulrica Eleonora, 400.
Denys (Jacob), 418.
Deurne, naam, 101.
Deutsche (Alt-) Bibliothek, 96.
Deventer, 2 (*n.* 2).
——, grafschriften, 94.
——, H.-Geest-gasthuis, 26.
——, cameraarsrekeningen, 196 (*n.*), 200.
——, krypt, 232.
——, naam, 197.
——, pred., 49, 112, 3 (*n.* 2), 432, 9.
——, prof., 479.
——, St. Lebuinuskerk, 67, 232, 439.
——, Tibbensteeg, 197 (*Nm*).
Didam, heerl., kasteel, 7, 26. *Zie* Meursentoren.
Didenhoven, oppergerechtshof a° 700, 506.
Diefdijk (De), 197 (*Nm*).
Dief(f)enbach, 197 (*Nm.*).
Diemensland (Van-), 226.
Diepholt (Rudolf v.), 3—7 (*n.* 2), 13.
Dieren, 197 (*Nm*).
Dierkunde, 216***O***.
Dier-menschen, 441***O***, 88***O***.
Dieventaal, 36, 7.
Diever, 197 (*Nm*).
Dichteressen, 339, 512—4.
Dichters, 114, 47, 8, 54, 94, 226, 300, 43, 4, 459—65, 506, 7, 11, 5, 6, 35.
—— (Duitsche), 96.
—— (Engelsche), 294.
—— (Fransche), 31.
—— (Latijnsche), 107, 228, 511, 2.
——, portretten, 342.
Dijck (Antonie v.), anecdote, 536 ***O***.
Dickens (Ch.), 36.
Dillenburg, a° 1568, — 441 ***O*** (*Afb.*)
——, Willemstoren, 441***O***.
Dinant, ingenomen, 276 (*Pn*).
Dingshof, huizing, 120.
Dischplechtigheden, 184.
Disselwaarden, 133.
Djoerang, landgoed, 12.
Dobbelschool, 522.
Dodewaard, huizing, 261.
——, pred., 112.
Does (Ter), abdij, 156.
Doesburg, 491.
Doeswerf, heerl. (?), 290.
Doetinchem, poorten, 142, 491.
——, richterambt, 491.
Dominicanen in Groenland, 218.
Donderkruid, 431.
Donk (Den), heerl., 175.
Doopsgezinden 29, 289, 472, 3, 82.
Doorn, naam, 101.
Doornenburg, heerl., 259.
——, naam, 101.
Doornik, naam, 101.
Doorninck (Mr. J. I. v.), geschriften, 95, 135, 93, 4, 5 (*n.*), 410.
Dordrecht, Beschrijving, 361.
——, dwarsgang, 475.
——, lombard, 268.
——, magistraat (wapenkaart), 369.
——, pred., 475.
——, wederdoopers, 436, 7.
Dorenspijk, naam, 101.
Dorenweerd, schans, 453, 4.
Dorth, landgoed, 441***O***.
Dortsche Maeghden, lied, 97.
Dove-Balg, 233.

Dove-Jut, Doove Jutte, 26, 232.
————**-Lubbert**, 232, 3.
Drank-misbruik, 147.
Drie, buurschap, 452. 3.
Driehoeksmeting van Nederland, 345.
Driek (Lange) te Mierlo, 350.
Driel (Bommelerwaard), 127.
——— (Hoenza-), 518.
——— (Overbetuwe), 424. Oldenhof, 260.
Drostendiep, 92.
Druipsteen-grot, 33.
Drusus, 500.
Drususgracht, 229.
Dubbeldam, pred., 530.
Duffel (De) a° 1474, — 4.
Duisburg, hoogeschool, 50.
Duiten (Oostersche), 217*O*, 64*O*.
Duitsch-Joodsch, 466.
Duitsche-Huis, 21, 57.
Duitschland, »Reize" a° 1806, — 245.
—————, Patriciaat, 333 (*n.*)
—————, Städteverfassung, 334.
—————, *zie* Predikanten.
—————, Adolph, 489.
—————, Ferdinand II, — 118.
—————, » III, — 331.
—————, Friedrich I, — 336.
—————, » IV (III), — 335 (*n.* 8), 6, 506.
—————, Karel IV, — 502.
—————, Koenraad, 500.
—————, Otto III, — 3.
—————, Rudolph, 489.
Dullert-stichting, 22 (*n.*).
Dunes, abdij, 526.
Duneschans, 454.
Durk (Den), 229 (*Nm*).
Duurstede, naam, 101.
Dwergen, 377*O*, 440*O*.

E. C. P., 292, 410.
Ede, op Veluwe, 509.
Edikt (Eeuwig), 378.
Edrisi, 38.
Eede (De), 252.
Eeden, oud gebruik bij 't afleggen, 289.
Eecke, heerl., 485, 535.
Eekhof, erve, 189.
Eecloo, 152.
Eenigenburg, pred., 162.
Eepe, Engelsch krijgsvolk, 393.
Eesterwijk, **Eeterwijk**, 289, 497, 8.
Egelandera, hoeve, 227.
Eggink, goed, 491.
Egham, Sanatorium, 265*O*.
Egypte, dahlia, 33.
————, maïskorrels, 33.
————, mummiën, 33.
————, papyrus-rollen, 96.
————, steengevaarten, 19.
Echteld, heerl., 11, 533.
Echternach, abdij gesticht, 452 (*n.* 1).
Einsiedeln, abdij, 27.
Ek-en-Wiel, kerk, 484.
—————, pred., 17, 223.
Elbe (De), Vlaamsche kolonie, 227.
Elburg, stadsrechten, 208.
Elden, 246.
Elsasz, 245, 6 (*Nm*).
Elsene, 105.
Elshout, heerl., 427.
Elshuizen, pred., 112.
Elspeet, heggen, 424.
————, molen, 98.
Elst (Geld.), a° 1672, 1709, — 210.
———, » gasthuis, 210.
———, » huizing, 149 (*n.*).
———, » kantongerecht, 66
———, » naam, 247.
———, » paschhout, 424.
Elten, abdij, 15, 22, 251.
———, naam, 246.
Emblicheim, 197 (*Nm*).
Emden, kerkzegel, 94.
————, stadsgezicht, 185 (*Pn*).
Emer, 5.
Emmelenkamp, 197 (*Nm*).
Emmeloord, 168.
Empel, heerl., 20.
————, voorm. ligging, 518, 9 (*n.*).
Enderlotten (De), 202.
Eng (Den), *zie* Lienden.
Engeland, krijgsvolk a° 1582, — 393.
—————, naam, 499.
—————, taalheerschappij, 312*O*.
—————, Vrede a° 1674, — 184 (*Pn*).
—————, prinses Anna, 266.

Engeland, Jacobus II, — 406 (*Pn*).
———, Karel I, — 171, 285 [1]), 376*O*.
———, Karel II, — 89 (*Pn*), 280 (*Pn*), 5 (*n*. 3), 396 (*Pn*).
———, Maria, 169—71, 285 (*Pn*).
———, Maria, 284—6 (*Pn*).
———, Maria, 406 (*Pn*).
———, Marie Henriette, 169 - 71.
———, *zie* Huwlijksgebruiken.
Engeland, huis te Beest, 393.
Engelanderholt, bosch, 393.
———, naam, 498, 9.
Engelenvaart, 451 (*Nm*).
Engen, 132.
Engwirden, pred., 112, 307.
Enkhuizen, schutterij, 182.
Ennema-burcht, 337, 489.
Ens en Emmeloord, pred., 168.
Enschede, pred., 113 (*n*. 1).
———, vlek, 99.
Enspick, bij Arnhem, 509.
Erasmus (Desid.), N. Testament, 189, 499.
———, standbeeld, 224
Erentel (Groot-), bij Nijkerk, 207.
Erlandag, gericht, 372.
Erlbaredt, heerl., 511.
Erlekom, heerl., 10.
———, oorsprong, 228.
Ermelo, 266, 453.
———, naam, 451, 2.
Eshof (De), heerl., 210, 1.
Espit, bij Arnhem, 509.
Essende, kerk, 60 (*n*. 2).
Essop (Den), 500 (*n*. 2).
Est (v.), gebroeders, 410, 511, 2.
Eze, heerl., 161.
Eterwijk, 497, 8.
Etzelbach, heerl., 55.
Etten, 490, 1.
Eutropius, geschiedschrijver, 145.
Evangeliën, *zie* Harmonistiek, Otfried.
Eversberg, heerl., 486.
Everstein, 497.
Everwijk, 497, 8.
Eymeren, klooster, 44.
Ewijk, 501.

Fabia (Gens), 527.

1) waar abusievelijk Karel II staat.

Fabitatie, 20, 2.
Fahnenburg, 433.
Fehrbellin, slag, 274 (*Pn*).
Felshuis, 24.
Feluy, heerl., 341.
Philipsburg, veroverd, 279 (*Pn*).
Flensburg, 18 (*n*.).
Folkerus, giftbrief a° 855, — 452.
Fondens, state, 511.
Fontanus (Joh.), 20, 1.
———, spijker, 22.
Formosa, pred., 162.
Franeker, hoogeschool, 191 (*n*. 2).
Franken, 452, 504, 6.
———, rijksverdeeling, 506.
Frankenberg, 29.
Frankrijk, Dagobert I, — 452 (*n*. 1).
———, Hendrik IV, — 217*O*.
———, Lodewijk, 320.
———, » XIII, — 171.
———, » XIV, penningen, 89, 179, 284, 394, 401, 8.
———, Maria Henriette, 171.
Franschmans-heg (De), 300.
Fransch-Nederduitsch, 419.
Fraterwaard (De), 491.
Frederik (Prins), 57.
Frederik Hendrik (Prins), 74, 170, 4, 396 (*Pn*), 408.
Frenswegen, klooster, 116 (*n*. 1).
Friemarshausen, heerl., 502.
Friezenveen, pred., 413 (*n*. 1).
Friesland, Geschiedenissen, 504 (*n*. 1).
———, Grietmannenlijst, 144, 428.
———, Museum, 439.
———, oudheden tentoonstelling, 266.
Friezen en Franken, 504, 6.
———, kleederdracht, 188.
———, recht, 505
———, Lexicon, 505 (*n* 1).
Friezenveen, pred., 113 (*n*. 1).
Fulda, abdij, 299.
Furstenberg, klooster, 501.

Gagel, 25.
Galen (Bernard v.), 78—92, 396 (*Pn*)
Galenus, 422.
Galgenbraak, landgoed, 393.

Gameren, heerl., 174.
Ganzevoort (Wessel), handschriften, 191.
Garda, bisschopszetel, 217.
Gardeleben, 152, 3 (*Nm*).
Garlipp, 153 (*Nm*)
Garrelsweer, pred., 216.
Gartenlaube (Die), 536**O**.
Gatrop, heerl., 310.
Gaunersprache, 466.
Geeraardsbergen, **Geertsberge**, 201 (*Nm*).
Geertruidenberg a° 1573, — 363.
————, magistraat a° 1653, — 363.
Geysers, 218.
Geisteren, heerl., 262, 310.
Gelder, 245.
Gelderland, Beschrijving, 197.
————, bagijnen, 130, 1 (*n*).
————, Jagers, 64.
————, Adolf en Catharina, 134.
————, Arnold, 7, 13, 21, 528.
————, Eduard, 134, 476.
————, Karel, 13, 5, 22, 4, 7, 67, 92, 9, 111, 33, 44, 228, 66, 432, 90.
————, Mechteld, 127 (*n*. 3), 34.
————, Otto II, — 501, 30
————, Reinald I, — 122, 266, 489, 501, 2, 36.
————, Reinald II, — 1.
————, Reinald III, — 64, 476.
Gelderland, Reinald IV, — 122, 8.
————, *zie* Gulik.
Geldermalsen, heerl., 126.
Geldersche Hoeve, 67 (*n*).
Geldersche Toren, 67.
———— waarden, 67 (*n*.).
———— Volksalmanak a° 1835-84, — 193, 340.
Gelders-Spijker, 22.
Geldersweert, adell. huis, 66—9.
Gellert's fabel, 248.
Gemen, heerl., 289.
Gend, 403, 4 (*Pn*)*.
———, belfort, 507.
———, ingenomen a° 1678, — 394 (*Pn*).
———, conservatorium, 156.
———, kerkpatroon, 199.
———, klok Roeland, 507.
——— *Leije*, 252.
Gendringen, 491.
Geneeskundigen, 24, 31, 46, 9, 156, 7, 91, 4 (*n*.), 225, 65**O**, 377**O**, 409, 22, 74, 9, 80, 1, 494 (*n*. 2), 5 (*n*. 3), 536.
————, portretten, 341.
Genemuiden, vlek, 99.
Genève, principi, 379, 80.
Gent, heerl., 10, 92.
———, naam, 92.
Genum, heerl., 428.
Gerichtsboomen, 197.

GESLACHTEN.

v. der **Aa**, 74, 174, 258. — v. Aerden, 345, 6. — Aarsen, 38. — v. Aerssen v. Sommelsdijk, 312**O**. — v. Aerzele, 485. — v. Abeele, 285. — d'Ablaing v. Giessenburg, 17. — Abrahams, 270 (*n*.) — Adama v. Scheltema, 377**O**. — Adams, 168. — Adolfzoon, 180, 278. — v. Adrichem, 117*. — Aebinga, 160, 426*. — v. Afferden, 123 (*n*.). — d'Aiguerue, 534. — v. Aylva, 161, 428. — Aysma v. Lauta, 365, 70. — Aitema, 155. — (v.) Ackema, 89, 263. — Acker Stratingh, 77. — Ackerman, 295. — Acquoy, 326, 436. — Acronius, 191. — Alberdingk Thijm, 402. — Alberti, 60 (*n*. 4). — Alberthoma, 192. — v. Aldenburg, 212, 3. — v. Alde(r)wereld, 211, 3. — d'Alessandro, 379. — v. Alkemade, 184, 383, 4. — d'Allamont, 183 (*Pn*). — Allart, 64 (*n*. 2). — Allatius, 136. — l'Allemand, 526. — Alstorpius, 86. — v. Altena, 514, 36. — Altet, 5. — Alting, 24, 90. — Altius, 72 (*n*. 2). — Altorffer, 339. — v. Ameide, 304 (*n*. 3)*. — v. der Ameide, 535. — Amelingh, 240, 1. — v. Amerongen, 530. — v. Amersfoort, 275. — v. Amerzoyen, 360*, 1. — v. Amstel v. Mynden, 259, 427*, 533. — Andreae, 136, 43, 4, 215, 505. — Annocque, Anokque, 428*. — Ansloo, 535. — Antink, 18. — v. Apeltere, 204. — Appelman, 417 (*P*.). — Araucano, 168**O**. — v. Aren, 24. — Arensze (?), 442, 4. — Arientse, 56. — v. Arkel, 238*, 497, 8. — v. Arkel v. Kyfhoek, 188. — v. Arms-

torff, 275. — v. Arnhem, 200. — Arondeaux, 278, 401. — Arckenbout, 494 (*n.* 2). — Arkstee, 395, 400. — v. Arum, 168. — Asbeek, 527. — v. Asch, 2. — v. Asch v. Wijck, 126. — Asmus, 336. — v. Asperen, 429, 39, 524. — v. Asperen (en v. Vuren) (*adell.*), 103, 429, 525. — v. Assendelft, 65*. — d'Assignies, 365, 71. — Assink Calkoen, 410, 65. — Attingh, 252 (*Nm*), 419 (*Nm*), 20 (*Nm*).

Baak, 208. — Baeck, 61, 3 (*n.* 2). — v. Bael, 240. — Baelde, 156. — v. der Baan, 50, 156, 376. — v. Baer, 262. — v. Baerl, 204. — v. Baers, 262. — v. Baersdonck genmd Mom, 263, 313 (*n.*), 438. — de la Badie, *zie* de Labadie. — Bagelaar, 107. — Bähr, 137. — Bayle, 465. — de Bailleul, 485, 535 (*G.*). — v. Baix, 306. — Bake, 43, 141, 241, 422. — Bakelaar, 168. — Backer, 63, 210. — Backx, 108, 306, 97 (*Pn**). — Baldens, 438. — Balen, 361, 3, 9, 525. — Balieu, 240. — le Balleur, 527. — Balsters, 113 — v. Balveren, 9 (*n.* 2), 60 (*n.* 3). — v. Bambeeck, 373, 4. — de Banck, 62 (*n.* 2). — Bankerts, 272. — Bannier, 113 (*n.* 2) — Banning, 366. — Bant, 18. — Barfuss, 434 (*Nm*). — Barlinchof, 90. — v. Barn, 235 — v. Barneveld, 204, 5, 7, 8. — de Baronaige, 438. — Baronnet, 234. — Bartels, 374. — Barten, 65, 6 (*n.*) — Bartolotti, 60*, 213, 90. — Barttelot, 213. — v. Barvelt, 312. — Bas, 226 — Basnage, 282 — Bastiaans, 460. — v. Batenburg, 67*. — de Battefort, 485. — Baudartius, 21, 313 (*n.*). — Beaumont, 213. — Baurs, 115. — Bawema, 426*. — Bax, *zie* Backx. — de Bedarrides, 13 (*n.* 3), 68*, 9. — v. Beeftingh, 480 (*n.*), 92. — v. Beek, 482 — Beekkerk, 513 — Beekman(s), 364, 70 — Beerenbroek, 514 (*n.*). — Beernts, 210. — v. Beest, 258*. — v. Beest v. Renoy, 533. — Beets, 460, 2 (*G.*). — Begeer, 326. — Beghein, 534*. — Beijers, 325, 6. — v. Beychlingen, 60 (*n.* 2*). — v. Beyma, 489. — Beynen, 462, 3. — v. Beynhem, 143, 65, 533. — Beck, 479, bl. x (Bladwijzer, noot 2). — v. der Beke, Beeke, Beecke, 53, 155, 496 (*n.*). — Becker, 88, 404. — Bekker, 339. — Beckeringh, 430, 89 (K.). — Belain, 487. — v. Belle, 346, 73, 536. — v. Beloys, 478. — Beltjes, 207. — Bennink, 113, 410. — Benrath, 339. — v. Bentheim (*Graven*), 439*, 90. — Bentinck, 22, 121, 204, 52 (*Nm*), 62, 310, 420 (*Nm*). — Berg v. Dussen Muilkerk, 107. — v. den Berg, 127, 362 (*n.*) — v. den Bergh (*Graven*), 5 (*n.*), 431. — v. den Bergh, 49, 511. — v. den Berg(h), 32, 73 (*n.* 2). — v. den Berch, 533. — ten Berge, 86. — v. den Berghe, 230. — v. Berchem, 260. — v. Bergen, 98, 364. — v. Berchuys, 86. — Berghuis, 47. — Berijnen, 208. — v. Berckel, 365 (*n.*) — Berlien, 216. — v. Berlicum, 364, 71. — v. Bern, 235. — v. Bernagie, 16, 364, 70 — Bernhard, 275. — v. Berntfelt, 312. — v. Berrevelt, 312. — Berwolding, 307. — Betman, 212. — Beuchot, 465. — v. Beugen 445. — Beucker Andreae, 505. — v. Beuningen, 19. — Beusechem v. der Linden, 117. — v. Bevervoorde, 159. — v. Beverwijck, 422. — Bianchi, 525. — — Bidloo, 88. — de Bye, 8 (*n.*), 174, 263, 312***O***, 3 (*n.*), 438 (*G.*) — Biederlack, 489***O***. — Bier (?), 476. — Bierens de Haan, 377***O***. — Bierings, 476. — Biesterbos(ch), 264, 474. — v. der Biet, 214. — Bijleveld, 135. — v. Bijsterveld, 475, 87, 527. — Bicker, 174, 400 (*Pn*), 531. — v. Bylant, 55. — von Bylandt, 536. — v. Billerbeck, 490. — Billichius, 71. — Binger, 489***O***. — de Birnco, 149 (*n.*). — Bhys [1]), 20. — Bisdom, 157. — Bysterbosch, 264. — Bysterus, 72, 3. — de Bitter, Bittere, 61*, 3 (*n.* 3). — Blaau(w), 373, 4. — Blankaart, 313***O***. — Blan(c)kers, -kert, 524. — Blanckerts, 75. — Blanken, 158. — v. Blankenheym, 128. — v. Bleyswijck, 287 (*Pn**), 478. — de Blecourt, 524. — Bloembergen, 186 (*n.* 3), 405. — v. Bloys, 16. — Bloc(k), Block, Blok, 156—8, 363, 9, 71, 475. — Blommaert, 357. — Blotelingh, 34. — de Bo, 38. — Bode, 32. — v. Bodegem, 162, 370. — v. Bodeck, 9. — (de) Boefkens, 369. — Boeckholt, 217***O***. — v. Boekhorst, 22. — v. Boecop, 58, 208. — Boel,

1) *lees* Rhye; vgl. bl. 376***O*** (Errata).

214. — Boel v. Heemskerk, 214*. — Boelens, 531 (*G.*). — Boeles, 189, 91 (*n.* 2). — Boelesen, 183 (*Pn*). — Boerema, Boerma, 210, 3. — Boers, 115. — v. Boetberg, 258* 1), 437. — v. Boetselaer, 438. — Boeveld, 54. — v. den Bogaerde, 306 (?), 407. — v. Bogerijen, 164. — de Bohan, 107. — v. der Boyen, 525*. — v. Boineborgh genmd v. Honsteyn, 142. — du Bois, 156, 225. — Boisius, 136. — Bocardus 164. — v. Bockhoven, 163. — v. Bokkelen, 445. — Bol, 436. — Bolde, 404. —, Boldingh, 252 (*Nm*), 420 (*Nm*). — Bolland, 252. — Bolman, 144. — Bolwerk, 486. — Bom, 90 (*C.*). — Bomble, 234. — Bondam, 24. — de Bondt, 127 (*n.* 3). — Bonebakker, 235 — Bonga, 99. — Bongardt, 245, 312. — v. Boningen, 312. — Bonnot, 375. — Bont, 127 (*n.* 3). — Bonvent, 164. — Boogaard, 365 (*n.* 1). — Boom, 117. — Boon, 214. — Bohn, 464. — Boonius, 154. — Boonzajer, 399 (*n.* 1). — Bor, 362 (*n.*), 4. — Bordam, 143 (*n.*). — Borgerhoff, 161. — Borgesius, 147. — de Borck(e), Borgh, 74, 5. — v. Borssele, 277 (*Pn*). — v. Borssum Waalkes, 194. — Bosboom, 304 (*Nm*). — de Bosch, 344, 515. — v. den Bosch, 534*. — v. den Bossche, 164. — Bosschaert, 535*. — Bosschert, 535*. — Bosman, 492. — Both, 440. — v. Botnia, 160, 427. — v. Bottinghen, 260. — Boubais, 60*. — Boudens, 524. — de Boudrie, 476. — Bouma, 426*. — Bouman, 8 (*n.* 1). — Bounjol, 213 — Bouwens(ch), 524 5*. — Bouwinesch, 525. — Bower, 406. — Boxhorn, 320. — Boxmeer, 407 (*Pn*). — ter Braak, 340, 1. — Braem, 260. — v. Braam, 120. — Braems, 118. — Braet, 157. — Brabander 174. — Brabant, 437. — Brachelli, 313*. — v. Brakell, Braeckel, 57, 8, 61, 2, 3, 180 (*Pn*), 204, 59, 417 (*P.*), 531. — Brand, 253* — 5, 384, 440 (*Pn*)*, 525 (*G.*). — Brandt, 73 (*n.* 3), 277, 8 (*Pn*), 9 (*Pn*), 80. — Brant(s), 429, 30. — Brants, 478. — v. Brantsenborg, 262, 310. — v. Breda, 478. — Bredero, 119. — v. Brederode (*adell.*), 11 (*n.* 3), 118, 29, 205, 6, 14, 65. — v. Brederode, 214. — Bredius, 33. — — Breemers, 299 (*Nm*). — Brender à Brandis, 447. — v. Brenk, 63, 149 (*n.*). — Brenner, 274. — Bretagne, 158. — Breton, 278, 359. — le Breton v. Doeswerff, 290. — Breuer, 54, 92, 274. — v. Breugel, 53, 362 (*G.*), 71. — de Breuk, 54. — v. der Breuck, 526. — v. Brienen, 165, 262, 532. — v. Brimeu, 15. — de Brinco, 149 (*n.*). — ten Brink, 462, 89**0**. — v. den Brink, 149 (*n.*). — Brinkman, 156 — Brodbeck, 217. — v. den Broecke, 230. — Broeckerhave, 437. — v. Broekhoven, 234. — v. Broeckhuysen, 67, 158*, 9*, 438. — v. Broeckhusen, 159*. — Broes, 214. — Broesema, 214. — Brockhaus, 456. — Brongers, 120**0**. — v. Bronckhorst, 311, 69. — Brons, 421. — Bronswijk, 173. — Brousson, 118. — Brouwer, 59, 69, 340, 492. — Br. v. der Werff, 492. — Brouwers, 255. — Browne, 481. — Brugge, 214. — v. der Brügge, 335. — Brugman, 375. — Bruheze, 427*. — Bruin, Bruyn, 235. — Bruyn, 159 — de Bruin, 234, 340, 488. — de Bruijn, 158. — de Bruyn Kops, 360. — Bruyns, 235. — Bruint, 258*. — toe Bruekerhaue, 437. — Brunheze, *zie* Bruheze. — Brüning, 147. — Brunsberg, 451*. — v. Brussel, 497. — Bucerus, 485*. — Budde 2), 528. — Buddingh, 1 (*n.* 3), 198, 252 (*Nm*), 304 (*Nm*), 419 (*Nm*)*, 20 (*G.*). — Buys, 11 (*n.* 3), 107. — Buyskes, 405. — v. Buckhorst, 5 (*n.*). — den Bulen, 214. — Bulteel, 534*. — v. Bueren, Buren, 165, 258*, 373, 426, 7*, 525, 32. — v. der Burch, 217**0**. — v. der Burg, 391. — v. der Burgh, 447, 78. — Burhoven 47. — v. Burmania, 427. — Busero, 485*. — Buschman, 475, 527. — Busken Huet, 462. — Butkens, 52, 6, 524.

---

1) Merletten. 2) Dit nog steeds (vooral te Deventer) bloeiend geslacht komt reeds zeer vroeg voor, zoo men Lantbertus dictus Budden, in 1267 tegenwoordig bij de opdracht door Otto graaf van Benthem van zijn dominium in Malsen aan zijn broeder Egbert (Sloet's Oorkbk. v. Gelre en Z. bl. 877), ondezijne voorzaten, — stamvader? — tellen mag. Te Deventer † 24 Jan. 1885 Josina Cecilia Joha. Bernarda Beck, wede. Mr. Henric Cost Budde, moeder van B. Cost B.

Cecylle, 206. — Celesio, 379. — Centen, 140. — Chalons d'Orange, 378. — Chassé, 234. — du Chastel de la Howarderie, 534. — Châtillon, 172, 532*. — Chenel, 365, 71. — Chéron, 401. — Chevalier, 181, 284, 5. — v. der Chijs, 81, 177, 280, 7 (*C.*), 406. — Christien, Christyn, 277 (*Pn*), 83 (*Pn*). — Christoffers, 283, 6 (*C.*). — Cirksena, 349 (*Nm*) — v. Citters, 230, 478.

Daendels, 63, 142. — v. Dale, 42, 173. — v. Dam, 8 (*n.*), 177, 235, 76 (*C.*), 346, 98 (*C.*). — v. Dam v. Aerden, 445, 9 — v. Dam v. Isselt, 290. — v. Damen, 335. — Damman, 72 (*n.* 2). — Danckers, 214*. — Danckerts, 115, 74. — v. Dans, 205, 490. — Darsowe, 335. — Dasse(?), 48. — Daudiguier, 217**O**. — Davids, 20. — Davidsz, 461. — v. Dedem, 262. — Deecke, 328. — Deenik, 254. — Degenhardt, 196 (*Nm*). — Degerman, 485. — Deym, 346. — Deinhold, 380. — Dekama, Dekema, 160, 1, 426, 525 — Deketh, 90 (*C.*). — Dekker, 354. — Delaunay, 96. — v. Delen, 204, 59. — Delff, 365 (*n.* 1). — v. Delft, 129 — Delia, 119 — Delprat, 57**O**. — Delsalle, 240. — Denhardt, 196 (*Nm*). — Derby, 325 (*n.*), 42. — Dermout, 73 (*n.* 3). — Despars, 176. — Detmar, 328. — Dibbets, Dibbitz, 224, 438. — v. Didam, 262. — Diderichs, 16. — v. Dieden, 435. — Diefenbach, 101, 50, 471. — v. Diemen, 366. — Diemont, 376, 482 (*P.*). — v. Diest, 533. — Diest Lorgion, 189. — v. Dijck, 1**O**, 111, 366, 70. — v. den Dijcke, 432. — Dijckmeester, 10. — v. Dijk, 212, 471. — Dijkenburg, 121. — Dijm, 255. — Dijserinck, 339, 462. — Dirks, 77, 287, 394, 406, 512. — Dirksz v. Wieringen, 214. — v. Dishoecke, -houke, 395, 400. — Dittmer, 337. — Dodt, 18 (*n*). — v. Doeyenburgh, 261. — v. Doeren, 101 (*Nm*). — v. der Does, 320, 62. — v. Doetinchem, 263. — Doyle, 32. — Doys, 122, 60 (*H.*). — Dolleman, 158 — Dollin, 280. — Dompierre, 17 — Donia, 160. — Donkers, 214. — v. Doorn, 214. — v. Doorne, 101 (*Nm*). — v. Doornick, 262, 529. — v. den Doorslag, 211, 2. — Dornseiffen, 104, 349. — Dozy, 38, 535. — Dornstet, 65*. — Dorrenboom, 347, 429. — v. Dortmont, 432. — Doublet, 15, 169, 71. — Dousa, zie v. der Does. — Douw, 298. — Douwes, 118. — Drakenborch, 436. — Dressel, 161. — Dresselhuys, 230, 96 — Dreves, Drevees, 209. — v. Driele, 494 (*n.* 2). — Driesman, 494 (*n.* 2). — v. Dript, 262. — Druyvesteyn, 360. — Druschke, 119. — Duby, 178. — Dubois, 235. — Duymaer, 478, 9. — Ducange, 38. — Dufresne, zie du Fresne — Dugniolle, 275, 401, 2 (*C.*), 6 (*C.*). — v. Duyl, 120**O**. — Duijm, 210 — Duircant, 113 (*n.* 2) — Duys, 212. — Duyst v. Voorhout, 417 (*P.*) — Duyts, 212. — Duivel, Duyvel, 129, 368. — Ducange, 285. — Dullert, 22, 3. — v. Dulmen, 65*. — Dumbar, 188. — ten Duno, 200. — Durand, 409 (*C.*) — v. Duren, 86, 9 (*C.*), 179 (*C.*), 280 (*C.*), 5 (*C.*), 394 (*C.*), 9 (*C.*) — Durlen, 215. — v. der Dussen, 57, 109 (*n.* 1), 62, 207, 362, 3, 9, 70, 1. — Dutry, 478.

v. der **Eb**, 359*, 60. — Ebbing, 89. — Eberson, 288. — v. Eeden, 489**O**. — Eeck, 89. — Eekhoff, 513. — v. der Eem, 122, 263. — v. Eerde, 530. — v. Effen, 295. — Egbertsen, 162. — v. Egen, Eghen, Eeghen, 307 — v. Egmond (*adell.*), 258, 9, 306, 524, 5. — v. Eibergen, 91, 276. — Eichhorn, 333. — Eyck v. Zuylichem, 120. — v. Eyk, 234. — v. (der) Eijck, 120. — Eikelenberg, 178, 368. — Eijckius, 228. — v. Eyl, 161, 262, 310. — Eilbracht, 50 (*n.* 1). — v. Eylsweert, 58. — Eyma, 430* (*P.*). — v. den Eynden, 292. — v. Eck, 10, 6, 56, 62 (*n.* 2), 118, 213, 479*. — v. Eck v. Panthaleon, 7 (*n.* 4), 10, 1*, 57, 9, 61, 2, 6 (*n.* 1), 8, 479. — Elberts, 163. — Eldermans, 209. — Elgen (?), 5 (*n.*). — Elout v. Soeterwoude, 271*. — v. Elsbroek, 431. — Elsebeen, 166. — Elston, 440**O**. — v. Emere, 5 (*n.*). — Emmen, 90. — v. den Ende, 525. — Engberts, 47. — Engelberts, 114, 55, 6. — Engelen, 118. — v. Engelen, 53, 451. — Engels, 51. — de Engne, 134. — v. Enspit, 509. — Entess, Entis, 490. — v. Erbag, 8, 259. — v. der Erff, 228. — v. Erckelens, 262. — v. Erp, 60*, 60 (*n.* 3)*, 3 (*n.* 3), 530. —

Esdré, 185. — v. Esch, 18 (*n.*). — v. den Esch, 65*. — v. der Espiec, 509. — v. Essen, 55, 372, 431. — de Essende (v. Essen ?), 434*, 519. — Essenius, 155. — Essings, 407 (*Pn*). — Estor, 43. — v. Estveld, 261*, 2. — Eusius, 307. — Everaers, 108. — Evers, 193, 216, 485. — Evertsen, 65*, 485. — Everwijn, 118, 78, 406 (*Pn*). — v. Ewsum, 190, 1.

Fabius, 527. — Fabricius v. Leijenburg, 416, 7 (*P.*), 8*. — Fabritius, 485. — Fahne, 93, 256, 63, 433. — Facquelis, 219—22, 67—79, 493. — Falligan, 534. — Fangerts, 493 (*n.*). — Faucou, 489*O*. — le Febre, Fevre, 164. — Feijens, 177 (*C.*), 8 (*C.*), 277 (*C.*), 81 (*C.*), 401. — Feith, 21, 89, 120. — Felgens, 214. — v. der Feltz, 408 (*C.*). — Ferwerda, 215, 362, 514. — le Fever, 56*O*, 164. — Phijffernissen, 525. — Philips, 200. — Fymes, 211. — Finkelnburg, 147. — Finsler, 28. — Fischer, 54. — Flemynck, 366. — de Flines, 409 (*Pn*). — Florisz, 281 (*Pn*). — Foyert, 224. — Fockema, 511. — Fokker, 178, 288 (*n.*). — Folmer, 527. — à Fondens, 511. — de Fontenay, 184. — Fop, 366. — Foppes (?), 272. — v. Foreest, 360. — de Fouchier, 234. — Franken, 113 (*n.* 2). — Fransen, 479. — Fresemann, 47, 8. — du Fresne, 120. — Frylink, 513. — Frith, 536*O*. — Froterma, 52.

Gabler, 97. — Galama, 117. — v. Galen, 55, 71, 2, 124, 42, 375. — Galenus, 71, 124. — Gallandat Huet, 264*O*, 339. — Garbrantsz, 178. — Gargon, 320. — Gasinjet, 119. — ter Gast, 26. — de Gavere, Gavre, 272, 307, 526. — de Geer, 64, 5*, 95*, 258*. — Geerlings, 54. — Geerloff, 155. — Geer(t)sema, 215. — v. Gelder (Gelre), 22, 66, 7*, 8*, 204, 5, 533. — v. Gelder, 77, 85, 112 (*n.* 1), 77, 9, 80 (*Pn*), 5 (*C.*), 275 (*C.*), 6 (*C.*), 9, 80, 1, 3, 4, 6, 394, 8, 409. — v. Gellinchuysen, 442, 3. — v. Gelnhausen, 136. — v. Gemen, Ghemen, 257. — Ghenen, 200. — v. Gennep, 254. — v. Gent (*adell.*), 92, 161 (*G.*), 202. — Gerard, 65*. — Gerards, 373. — Gerdessen, 264*O*. — Gerlach, 510. — Gerrits, 163, 5. — Gerritse, 187 (*Pn*). — Gerritsen, 7 (*n.* 4). — Geus, 214. — Gevers, 492. — Gezelle, 508. — v. Gijn, 377*O*. — de Ghyselbrecht, 166*, 534*. — Ghijsenburch, 269. — Gillis, 209. — v. Gilsen, 438. — v. Gimnich, 7. — Glauwe, 134. — Gloxin, 332. — v. Goch, 425 (*Nm*). — Gockinga, 86, 90. Godeke, 286 (*Pn*). — Godin, 375, 483 (*Nm*)*. — de Goede, 212. — Goedkoop, 227. — Goeman Borgesius, 147. — Goeree, 395. — Goerts, 163. — v. der Goes [1]), 111, 442, 4, 89*O*. — Goeverneur, 351. — — v. Golsteijn, 61*—4, 8, 9, 206, 59. — Gomarus, 475. — v. Gommersbach, 55. — Gool, 111, 255. — v. Goor, 364, 449. — Goris, 506 (*Ged.*). — Gorter, 513, 4 (*n.*) — Götz, 297. — Gouda Quint, 193, 340. — Goutsmid (?), 444. — ter Gouw, 59, 187, 231, 357. — Graadt Jonckers, 265. — de Graaf, 312*O*. — Graaff, 235. — de Graeff, 510. — v. de(r) Graaf, Graaff, Graef, 52* (*G.*), 361, 2, 9*, 71, 438. — Graff, 150. — v. der Gracht, 524. — Grammaye, 22. — Granaet, 281. — Gratama, 47, 180. — Grauwert, 168*, 335. — v. 's Gravendeel, 481. — v. 's Gravenpolder, 110. — (v.) 's Gravezande, 29, 178, 208. — Gravina, 380. — Grawert, 335. — Greve, 55. — Grevenstein, 307. — Greverade, 330, 6, 7. — v. Griensven, Grinsven, 54, 360*, 1. — v. Griseldere, 532. — de Grysperre, 524. — Grob, 28. — de Groeff v. Erkelentz, 20, 67 (*n.* 1), 490. — Groen v. Prinsterer, 467. — Groenendijk, 10, 1 (*n.* 3). — Groeneveld, 447. — Groenewoud, 143, 455. — Groenia, 514. — v. Groesbeek, 258, 435. — von Gröneveld, 477. — Gronovius, 34. — de Groot, 89, 214, 371. — (von) Grosse, 118, 477. — Gruis, 90, 1. — de Gruyter, 157 (*n.* 1). — v. den Gruythuys, 134. — Gruter, 263. — Gualtherus, 206. — Guyot, 398. — Guizot, 487. — Guyzot (?), 398 (*n.* 1). — v. Gulik, 8 (*n.*). — v. Gulik-Gegestein, 74. — Gunning, 252. — Guthrie, 536.

---

1) Petrus Willem v. der Goes werd 9 Jan. 1884 met al zijne wettige zoo mannel. als vrouwel. afstammelingen geadeld.

de **Haan**, 90, 275, 83, 360, 77**0**, 95, 477. – v. Haeften (*adell.*), 172, 4, 306, 417 (*P.*). — v. Haaften, 213. — v. der Haege, 59 (*n.* 1)*. — v. Haeren 21. — — v. Haersolte, 267, 477 (*G.*) — Haes v. Sandick, 234. — Haasloop Werner, 452. — Haffner, 119, 20. — Haga, 348. – ten Hage, 204. — ten Hage(n), 361, 2, 8, 9, 70, 1. — v. Hage, 348. — v. der Hage, 368, 9*. — Hagen, 5. — ten Hagen, 52, 3. — v. Hagen, 211, 3. — v. der Hagen, 118, 476. — Hageus, 476. — Hagius, 476, 92. — Haydon, 536**0**. — Haijeveld, 54. — Hainchen, 454 (*Nm*). — Haynel, 26. — Haitzema, 47. — Hack, 435. — Hackfort, 67 (*n.* 1), 312. — v. Halewijn, 524. — v. Hall, 157 (*n.* 3). — v. Halle, 437. — v. Halling, 371. — Halma, 24. — v. Halmaël, 161, 477. — Hals, 225, 417, 60. — v. Ham, 234. — v. den Ham, 45, 6. — la Hamaide, 304 (*n.* 3)*. — v. Hamel, 465 (*n.*). — Hamerani, 283, 399. — Hamerslach, 129. — Hanegraef, -graet, 350. — Haenevelt, 535. – Hanneman, 169. — v. Haps, 507 (*Ged.*). — v. Hardenberg, 74, 115. — v. Haren, 56. — v. Hargem, 172. — Haringhs, 417. — v. Harinxma, 311, 427, 8. — Harmsen, 47. — v. der Hart, 431. — v. Harteveld, 124, 5. — v. Harthals, 157. — Hartichvelt, 442. — Harting(h), 298, 480. — Hartman, 300, 429. — Hartog, 14 (*n.*) — Hartsen, 262. — Hartsinck, 406. — Hartwegh, 223. — Hasen, 488 (*n.*). — Hasselman, 12. — v. Hattem, 64, 73, 73 (*n.* 1)*, 129. — v. Heeckeren (*adell.*), 147, 262, 78. — v. Heel, 481. — v. Heemskerck, 160, 206, 58, 371 — de Heer, 124. — v. Heerde, 311. — v Heerdt, 62, 311, 486. — v. Heerentals (?), 397. — Heerman, 217**0**. — v. Heeze, 476. — Heidanus, 398 (*Pn*), 405. — v. Heiden, 113 (*n.* 2). — v. der Heyden, 346, 411, 75. — v. Heijen, 50 (*n.* 1). — Heijmans, 406. — Heijnekamp, 210. — Heineken, 180, 399. — v. Heynen, 233. — Heinsius, 406. — Heys, 371. — Heitz, 335. — Hellin, 435 (*n.* 1) — Helmers, 19. — v. Helsdringen [1], 187 (*Pn*) — v. Hemert (*adell.*), 120, 290. — v. Hemert, 129. — Hemkes, 214. — v. Hengel, 200, 457. — v. Hengelen, 391. — Hengstenberg, 51. — Henkelius, 475. — Henricksen, 483*. — Herema, 426*. — Heringa, 289. — de Herckenrode, 306, 528. — Herkes, 214. — Herklots, 120. — v. Herzeele, 485. — Hertogh, 226. — de Hertoghe, 117. — Hertsen, Hertzens, 262. — v. Herwaarden, 202. — v. Herwijnen, 533. — v. Hese, 476. — Hesselink, 45, 8*, 273 — Hessing, 485. — Hettema, 477. — v. Heuckelom, 238*. — v. der Heule, 442, 4. — v. Heusden, 435, 6. — v. Heussen, 261. — Heussner, 183 (*C.*). — v. den Heuvel, 59 (*n.* 1)*, 120. — v. den Heuvel Bartolotti, 58, 9*—61, 3, 5, 6, 290. — Hinckaert, 60 (*n.* 3). — Hirt, 5 (*n.*). — Hirzel (von Kempten), 372*, 3*. — His(s)gen, 264. — v. Hoboken, 481, 2, 7. — Hodenpijl, 254, 440. — Hoefft, 15. — v. Hoeij, 52, 158 (*n.*). — v. der Hoek, 254. — v. Hoecke, 481. — v. Hoeclum, 164, 6, 237*. — Hoen, 296. — Hoenderken, 46. — Hoendriks, 215. — de Hoest, 240, 1. — v. Hoeve, 3. — v. der Hoevelick, 55. – v. Hoevell, 55*, 94, 118, 298, 476, 7 (*G.*). — ter Hoeven, 210, 1. — v. der Hoeven, 263. — Hofdijk, 295, 462. — Hoffeling, 56**0**. – Hofkens, 526. — Hoffman, 47. — Hofstede de Groot, 189. — v. Hogendorp, 370. — Hogenhoeck, 287 (*Pn*), 370 (?) – v. Hohenlo, 206. – Höhn, 281 (*n.* 2), 6, 395, 9. — de Hojer, 200. — v. Hoytema, 475, 527. — Holk, 335. — Hollerus, 223. — Hollingerus, 223. — v. Holsteyn-Plön, 82. — v. *of* ten Holthe, 55, 164, 261, 490. — v. Holten, 215. — Holtrop, 449. — v. Holtzendorff, 42. — Holtzhey, 280 (*C.*). — v. Homborch, 111. — v. Homoet, 204, 530. — Hondeling, 11 (*n.* 3). — Hondorff, 156, 7. — Hooft 483*. — Hooft v. Iddekinge, 77, 80, 185 (*C.*), 277 (*C.*), 341, 96 (*C.*) — 't Hooft, 85 (*C.*), 179 (*C.*), 274 (*C.*), 8 (*C.*), 9 (*C.*), 87 (*C.*), 401 (*C.*), 83*. — Hoog, 168. — v. Hoogenhouck, 287 (*Pn*) (?), 370. — Hoogewal, 113 (*n.* 2). — Hoog-

1) v. Helsdingen?

straten, 362. — v. Hoogstraten (*Graven*), 367. — Hoogvliet, 464. – v. Hoogwerff, 411. — Hooijman, 212. — v. der Hoop, 271. — v. Hoorn (*adell.*), 362 (*n.*), 517. — Hora Siccama, 489. — In-den-Horen, 442. — Horkens, 360. — de Hornes, 362 (*n.*), 517. — v. der Horst, 214. — Hotten, 467. — Hottinga, 160. — Houbraken, 33, 187. — Houck, 286 (*C.*). — v. Houcken, 442. — v. Hout, 225, 449. – v. Houten, 167. — Houtman, 30. — v. Houtte, 230. — Houwink, 168. — v. Hövel(l), 477 (*G.*). — v. den Hoven, 65*. — de la Howarderie (?), 534. — Hubner, 175, 525. — Hubrecht, 169*O*. — Hudde, 49. — Hudson, 536*O*. — Huesgen, 264. — Huet, 264*O*, 300, 39, 462, 512. — v. Huchtenbroeck, -broek, 262, 310. — de Huybert, 481 (*n.*)*, 527. — Huybrechts, 481 (*n.*)*. — Huydecoper, 59 (*n.* 1), 104, 235, 477, 518, 36. — Huyghens, 417 (*P.*). — Huynebaert, 454 (*Nm*). – Huininga, Huninga, 454 (*Nm*). — Huijnink, 54. — Huyssen v. Kattendijke, 433. — de Huyter, 427*. — v. der Hulk, 369. — Humalda, 426*. — Humbart, 454 (*Nm*). — v. Hundenberg, 262, 310. — de Hunen, 454 (*Nm*). — Hunneken, 454 (*Nm*). – Husgen, zu Husken, 264. — Hustaert, 277 (*Pn*). — de Hütter, 427*. — Huurkamp v. der Vinne, 535. — Huxley, 169*O*.

v. Iddekinge, 77, 185 (*C.*), 279. — (v.) Idsinga, 42, 524. — Immerzeel, 187. — v. Ingelheim, 402. — v. Ingen, Yngen (*adell.*), 134-5*-7. — v. Ingen, 134, 527, 8. — v. Ingenu(we)land, 135 (*n.* 2), 532. — Ingenwinkel, 135 (*n.* 2). — Inner, 442. — de, ex Insula, 521 (*Nm.*). — Ypey, 73 (*n.* 3), 8, 186 (*n.* 3), 405. — (v.) Ypelaar, 528* (*G.*). — Ippinga, 86 (*n.*). — v. Irthe, 55. — Isebrants, 89. — Ysenbaer, 478. — v. Isendoorn à Blois, 135 (*n.* 2), 202, 341, 533. — Ising, 462. — Israëls, 377*O*. — Yssel de Schepper, 479. — v. Ysseldijck, 158, 210-3, 35, 424, 78. — v. Ysselsteyn, 117. — v. Ysselt, 290, 1. – v. Issem, 163. — v. Ittersum, 491.

de Jager, 55, 164, 449. — 's Jacob, 481. — Jacobi, 95. – Jacobs, 163. — Jacobse, 214. — Jacobson, 528. — Jacobsz, 440, 504 (*n.* 1). — Jacobsze, 442. — Jakot, 111. — Jamerlo, 262. – Jamieson, 177 (*C.*), 8 (*C.*), 81 (*C.*), 3 (*C.*), 277 (*C.*), 81 (*C.*), 401. — Jans, 163, 4, 87 (*Pn.*), 214. — Jans(s)onius, 84 (*n.* 2), 410. — Janssen, 17. — Janssen v. Raay, 265*O*. — Jansze (?) [1], 493. — Japikse, 231, 465. — de Jeger, 238. — de Jéhay, 14. — Jelissen, 210. — Jofleurs, 179. — Jolimais, 120. — de Jong, 474. — Jongama, 160. — Jongbloet, 234. — de Jonge (*adell.*), 480, 1. — de Jonge, 439. — de Jonge v. Velsen, 60*, 272. — de Jongh, 48, 215*. — de Jonghe, 284 (*C.*). — Jonckbloet, 96, 294, 478. — Jonckers, 223, 65. — Jonckheijm, 48. — Jonkman, 325. — Jonquières, 17. — Joosten, 163 (?), 489*O*. — Jordanus, 124 (*n.*). — Jordens, 459. — Jorisz, 436. — Jorissen, 118. — Juël, 281 (*Pn*). — v. Jugteren, 483*. — Julsinga, 89. — Junius, 47, 90.

Cachet, 305 (*Nm*). — Caland, 209. — Calff, Kalff, 289 (*Pn*), 489*O*. — Calkoen, 410, 65. — Camerling, 417 (*P.*) — v. Cammingha, 426, 7, 8. — Campbell, 377*O*. — v. Campen, 106, 210. — v. Kampen, 362, 71. — v. Camphuysen, 20, 311. — Camstra, 160. — Cannegieter, 432. — Kannegieter, 178, 478 (*n.*) — Cannenburg v. Ingen, 135 (*n.* 2). — Cant, 362 (*n.*). — Canter, 513. — v. der Cap(p)ellen, 206, 312. — Karlstein, 283, 400, 9. — Karpe, 166. — Casius, 235. – Caspari, 397 (*Pn*), 9 (*Pn*). — Cassel, 150. — v. Casteel, 120. — v. de Kasteele, 447, 79, 80 (*n.*). — Casteleyn, 282. — ten Kate, 140. — de Kater, 536*. — v. Cattenburch, 457 (*Nm*). — Keer, 183 (*C.*). — Keeve, 460. — Keiser, 88 (*C.*), 287 (*C.*). — Keyser, 182 (*C.*) — Keller, 372, 478. — v. Kemmena, 207. — Kemp, 497, 8. — Kemper, 491. — Kennemer, 214. — Keppel, 45, 7, 63 (*n.* 4.) — v. Keppel, 99, 258. — v. Kerckhoven, 239, 40. — Kerckrinck, 335 (*n.* 6) (?), 536. — Kern, 95. — Kers(e)korf, 434 (*Nm*), 532. — v. Kesselaar, de Kesselaers, 361. — Ketelaar (*Pn*),

1) Facquelis (?).

88. — Kieft, 214. — Kilian, 34. — der Kinderen, 120. — v. Kinsbergen, 194 (*n.*). — Kircher, 217. — Kirchring, 335 (*n.* 6), 536 (?). — Claesz, 493 (*n.*). — Clanter, 431 [1]. — Claudoré, 120, 375. — v. Clauspruch, 51. — v. Cleef, 163. — v. Cleeff, 87 (*C.*), 179 (*C.*), 81 (*C.*), 274 (*C.*), 5 (*C.*), 80 (*C.*), 5 (*C.*), 394 (*C.*), 400 (*C.*), 9 (*C.*) — Kleemann, 529. — Kleyn, 441*O*. — Kleine, 459. — Kleijnenbergh, 177 (*C.*), 83 (*C.*). — Kleiner, 274. — Clement, 155. — Le Clercq, 243. — Clermont, 49, 287 (*Pn*). — Clingh, 90. — Cloeck, 258*, 9, 437. — Clockener, 118. — v. den Clooster, 259. — Kloot, 235. — v. Clootwijck, 362, 3 (*G.*), 71. — Clotterbooke(-beecke), 496 (*n.*). — Kluyskens, 409. — Cluivingh, 89. — Knappert, 430. — Kneppelhout v. Sterkenburg, 76, 278. — v. Knert, 300. — (v.) Knijff, 216. — Knoeck, 258*. — Knogh, 157 (*n.* 3). — Knoop, 186 (*n.* 3). — de Knuyt, 119. — Kobus, 339—42, 488, 91. — Codde, 365, 6 (*G.*), 70. — Coene, 496 (*n.*). — Coenraedts (?), 163. — Coenraetsz, 99. — Coeper, 294 (*n.*) — Coermans, 9. — Coers, 477. — Koerten, 158. — v. Coet, 490. — v. Koetsveld, 146. — v. Coevenhove, 112. — v. Coeverden, 157, 262, 310, 2, 397. — Kohl, 233. — Köhler, 286 (*C.*), 398 (*n.*). — Kok, 185. — Cock, 12, 439 (*P.*). — de Cock, 215*, 6. — de Cock v. Delwijnen, 61*, 2, 435. — Cocqs, 156. — Kolde, 339. — Koldewey, 339. — v. Kolen, 266 [2], 536*O* (Errata). — Colenbrander, 146. — de Collaert, 216. — Collert, 164. — Kollewijn, 489*O*. — Collins, 95. — Colonius, 124, 223. — Commelin, 473. — Commersteyn, 164, 442, 4. — Compostel, 409 (*Pn*). — Conders, 89. — König, 31. — Koning, 214, 439. — (de) Coninck, 298, 374*, 427*, 525, 8, 9. — de Koning, 48*, 9.* — Convennat, 178. — Convert, 209. — Kooijman, 17. — v. der Cool, 479. — Coolhaas, 21. — Koolhaas, 18. — Cools, 50. — Coopers, 294. — Coopmans, 513. — Koopmans, 56*O*. — Coops, Koops, 45, 7, 235. — v. Coot, 163. — Coppenrath, 478. — Kops, 360. — Corens, 214. — v. Korf, 434 (*Nm*). — v. Corler, 482. — Cornelisze, 492. — Cornets de Groot, 371. — v. Korpershoek, 120. — v. den Corput, 118 (*G.*). — Kortien, 234. — Kortrijk, 403. — Cost, 115. — Coster, 212, 98. — Koster, 342. — Costerman(s), 212. — Köstlin, 190 (*n.*) — v. Coten, 490. — v. Coudenhoven, 442, 96 (*n.* ?). — Couper, 294. — de Courcelles (?), 526, 7. — de Court, 108. — de Coussemaecker, 375, 529. — v. Couwenburg, 478. — v. Couwenhoven, 442 (?), 96 (*n.*). — Cowper, 294. — Kraaij, 188. — Craen, 442. — Craandijk, 29. — Craeyvanger, 224, 312*O*. — Krayenhof, 345, 532. — v. Crayestein, 172 — Craemer, Kraemer, Cramer, Kramer, 50—2, 119, 217*O*. — Cr. von Hattingen, 51. — v. Cranendonc, 252. — Creemers, 519. — Kreenen, 46. — Cremer, Kremer, 50, 1, 376, 431, 2. — de Cretser, 107. — Creutz, 485, 6 (*G.*). — Krieger, 120*, 208. — Krijger, 180, 1 (*Pn*). — Crispin, 335. — Kroesen, 54. — Crommelin, 473. — v. Kroningen, 515. — Croockewit, 474. — Kroon, 2. — v. Crooswijck, 477. — Crucius, 50. — Cruidenier, 369. — v. Kruiningen, Cruiningen, 156, 260. — Cruijs, 194. — Kruyt, 343. — Kruseman, 377*O*. — Crusius, 405. — Cuchlin(us), 362. — Kuyff, 234. — v. Kuyck, Cuyck, 11 (*n.* 3), 162. — Cuyck v. Mierop, 16. — (v.) Kuijl, 254, 525. — v. Cuylenburg(-borch) (*adell.*), 258 (*G.*), 436. — v. Cuylenburgh, Kuilenburg, 307, 529. — Cuyp, 19. — Kühper, Kuiper, 51, 2. — v. Culemborg, 13. — Cuper, Kuper, 50—2. — Cupper, 51. — v. Kurr, 121*O*. — Cutts, 8.

v. **Laagh**, 235. — Laeckencooper (?), 442, 4. — v. Laar, 113 (*n.* 1). — v. Laer (*adell.*), 476. — v. Laer, 490. — v. de Laere, 476. — de Labadie, 183 (*Pn*). — Laignier, 174. — Lakeman, 417. — v. Lakerveld, 158. — Lacomblet, 1 (*n.* 1). —

---

1) *lees* Planten.
2) *lees* v. Koten.

Lalant, 200. — Lamberts, 8 (*n.* 1), 114, 63, 312*O*. — Lamboy, 180. — Lamy v. Dunkary, 486. — v. de Lande, 70, 119. — Landolt, 372. – de Langhelo, 289. – Lanckhorst, 439. —v. Lanschot, 144. — de Lapide, 15. — de Laprade, 31. — Laurents, 56. — Laurillard, 97, 306, 51. — Laurman, 43, 490. — v. (der) Lawick, 126, 32 (*n.*), 311, 528. — Ledeboer, 157 (*n.* 3). – v. Ledenberg, 18 (*n.*). — Leeck, 55. — v. Leefdael, 63 (*n.* 2). — Leendertz, 421. – v. Leend(t), 168. — v. Leer, 120*O*. v. Leers (?), 476. — de Leeuw, 9, 69. — v. Leeuwen, 120*O*, 214, 35, 366, 533. — Leeuwens, 11 (*n.* 3). — Lechler, 338. — Leinier, Leiniers, 109, 10, 495 (*n.* 2).— v. Leipzig (?), 406. — v. der Lecke, 258, 502. – v. der Lely, 479. — Lemaire, 10, 11 (*n.* 3). — Lemmers, 430. — Lemstra, 307. — Leniers, 110. — v. Lennep, 19, 105, 68*O*, 87, 311, 536*O*. — v. Lennick, 207. — Lepper, 65 (*n.* 2). — v. Lesch, 300. — Lesier, 11 (*n.* 3.) — Leupe, 187, 280, 397. — v. Leuwen, 486. — Leuwius, 224. — (v.) Liebergen, 119*. — Lieberts, 430*. – v. Lienden, 129. — v. Lier, 456. — v. Liere, 118. – Liesveld, 264*O*. — v. Ligne, 161, 276, 525. — v. Lijbergen, Lybergen, 119*. — v. Lijnden, 6 (*G.*), 7, 56 (*G.*)*, 122, 3, 67, 312. — de Lille, 64, 9 (*n.* 3)*, 484. — Lindeborn, 261. — v. der Linden, 11 (*n* 3), 117. — Lindsay, 33. – v. Lingen, 116. — v. Lintelo, 59, 161. — Lisch, 333 (*n.*). — v. Lith, 475. — Livingstone, 471. — Löbbecke, 31. — Loberth, 338. – v. Lodenstein, 182 (*Pn*), 288 (*Pn*). — Loë, 262. — v. Loenen, 12 (*n.*) — v. Loenresloot, 375. — v. der Loeten, 442, 4. – v. Logchem, 478. — Löchner, 396. — Lohr, 29. — Lohse, 340, 487, 8. — v. Lockhorst, 204, 531. — Londolt [1], 372. — v. Loo, 160. – Loten, 234, 398 (*n.*), 405. — v. Loon, 77, 111, 84 (*Pn*)*, 5 (*Pn*), 296. — de Loos, 120*O*. — Loosjes, 32, 339. — Looxma, 78, 186 (*n.* 3), 405. — Lorgion, 189. — Losecaat, 91, 174. — Louckers, 241. — Louckhorst, 241. — Lourisz, 178, 298. — de Louter, 326. — de Louvencourt, 33. – Lowndes, 377*O*. — Lubbertsen, 163. — Lucae, 422. — Ludolphi, 90. — Luchtenberch, 364. — v. Luchtenburg, 131 (*n.*), 363, 4, 70. – Luyken, 243, 529. — Luijten, 18. — Luydter (Luyther), 193. — Lucas, 536*O*. — Lus, 268. — Luzac, 181 (*C.*), 395. — Luther, 193.

v. der Maade, 464. — v. Maanen, 320. — Maartveld, 304 (*Nm*). — Maes, 417. — v. Maas, 325, 461. — Maess, 432. – Maetsuyker, 397 (*Pn*). – Madai, 274 (*C.*), 5 (*C.*), 9 (*C*), 408 (*C*). — v. der Made, 120*O*. — Magnin, 26. — Mailliet, 78, 178. — Mackay, 16. — Macaré, 108. — v. Maldeghem, 361. — v. Male, 155. — v. Malsen, 158, 72, 486, 7. — v. Manderscheid-Blankenheim, 205, 6. — Manningha, 190—2. — v. Mansvelt, 375 (*G.*). — de Marez Oyens, 489*O*. — Marin, 509. — v. der Marck (*Graven*), 64, 160, 1, 262, 482, 512, 25. — v. Markel, 118. — v. Martena, 161. — Martens, 340. - Martin, 31. — Massase, Massazia, 220, 1. — v. der Mast, 208. — (de) Matha, 167, 272, 449. — Matak, 524. — Matham, 167. — Mathan, 167*. — Matelang, -lanck, 438. — Mathijssen, 60 (*n.* 4). — v. Mauderick, 428. — Mauger, 179, 84, 5, 276, 9, 80, 3, 4, 394, 403. — v. Maurer, 334. — v. Maurik, 459 (*n.*). — v. Medelen, 4. — v. Meeckeren, 61*, 2, 257. — v. der Meer, 345, 417 (*P.*). — Meerman, 241. — v. Meerten, 57, 8*, 61, 2, 3 (*n.* 1), 123 (*n.*), 32 (*n.*). — Meesters, 345, 6. — Meeuwesen, 529. — Meeuwesteijn, 442, 94 (*n.* 2). — v. Mehen, 21, 72 (*n.* 2). — v. der Meij, Mey, 370, 536. — Meyboom, 354. — Meybusch, 274, 83, 4, 304 (*Nm*), 401. — Meijer, 25, 112, 47, 81, 4, 226, 357, 489*O*. — Meyer, 478. — Meyers, 524. — Meynderts, 156. — Meynema, 307. — Meijners, 480. — Meijs(szn), 442. — Meisz von Kempten, 373. — Meysenheym, 526. — v. Melisdijck, 478. — Mellema, 349 (*Nm*). — Melles, 348, 9 (*Nm*). — Mellinga, 349 (*Nm*). — Mellink, 349 (*Nm*). — Ment, 434 (*Nm*). — Menthen, 434 (*Nm*), 529. — v. Mepsche, 89. — v. Merken,

1) *lees* Landolt.

344. — v. Merme, 437. — Merten, 475. — Mertsma, 307. — Messchaert, 343. — v. Meteler, 335. — Metelerkamp, 477 (*G.*). — Metzer, 67 (*n.*). — v. der Meulen, 120*, 94, 346. — Meulevelt, 289. — v. Meurs (*Graven*), 7, 362 (*n.*), 432, 8*, 501, 2. — v. Meurs, 166, 7, 210, 463, 84. — v. Mevert (Meverden), 262. — v. Middachten, 204. — Middelcoop, 234. — Middelman, 346. — v. Middendorp, 204. — Miereveld, 367, 417. — v. Mierloo, 235. — v. Mierop, 477. — Michel, 214. — Michiels, 475. — Michiels v. Verduynen, 286 (*C.*). — Michielse, 529. — Migchorius, 115. — v. der Mijle, 206. — v. Mijnen, 477. — Milès, 465 (*n.*). — Millink, 61, 3. — Mina, 177. — Minkman, 295. — Minne, 156. — v. der Minne, 60 (*n.* 4). — v. Minningen, 475. — Modderman, 147. — Moehsen, 409. — Moens, 108, 438, 86. — Moer, 335. — v. der Moer, 234. — v. Moerbeeck, 311, 2. — Moerentorf, 499. — v. Moerkerken, 373. — Mockema d'Unia, 160, 1. — Mol, 214. — Moll, 468. — Molart, 179, 279, 395, 401. — v. Molenschot, 428*. — Molewyser, 75. — Molkerman, 254. — Mollwö, 194. — Mom, 27, 55 (*G.*), 111, 234, 5, 56—64, 307—12, 3 (*n.*), 421 (*Nm*), 33*, 4 (*Nm*)*, 6, 7, 8*, 519 (*Nm*), 30. — Momma, 288 (*Pn*). — Mommen, 257, 421, 529. — Mommens, 421. — Mommer, 530. — Mommers, 435*. — — Momsma, 421. — v. Monheim, 263. — v. Monjoye, 313, 8, 9, 81, 2, 4. — Mons, 263, 313 (*n.*). — Mont, 434 (*Nm*). — Montanus, 155. — de Montigny, 157 (*n.* 3). — v. Montzima, 18 (*n.*). — Mooij, 465. — Moonen, 42, 113 (*n.* 2), 527. — Moons, 438. — Moor, 165. — Moorman, 376. — Mordrieq, 428. — Morel(l), 181, 216. — de Morgan, 11 (*n.* 3). — Mörikofer, 28, 9. — Morisson Nutt, 377***O***. — Morleth, 260*. — v. Moterey, 275. — Motley, 171, 441***O***. — la Motthe, 49, 155. — Mounier, 155. — Muylman, 374*. — v. Muyswinkel, 234. — Muijt, 231. — Mulder, 156, 212. — Mulderman, 54. — Mulert, 117, 490, 533. — Muller, 34 (*C.*), 286, 341 (*n.*), 77***O***. — Müller, 335 (*n.* 6). — Mumm v. Schwartzenstein, 433. — Mummo, Mumme, 256, 7, 63, 436, 7, 519 (*Nm*). — Munck, 218. — Munnicks v. Cleeff, 179 (*C.*), 274 (*C.*), 80 (*C.*), 3 (*C.*), 396 (*C.*). — de Munnik, 211. — Munninckx, 155. — Munt, 434 (*Nm.*). — Munting, 49, 90, 253 (*Nm*), 420 (*Nm*). — de Musset, 31.

v. Naerden, 160. — Nagel, 50, 179 (*C.*), 279 (*C.*), 394 (*C.*), 431. — Nahuys, 276, 396, 535. — Naijen de Rauw, 435. — v. Nassau, 175, 206, 261, 488. — v. N.-Woudenberg, 117. — v. N.-Zuilestein, 76 (*P.*). — Nauta, 272. — v. Nederveen, 52, 438. — de Neyn v. Hoogwerff, 411. — Nepveu, 175, 431. — de Nerah, 300. — Naeranus, 163. — v. Neringen, 533. — v. Nes, 167 (*G.*). — Netscher, 417. — de Neufville, 287 (*Pn*). — v. Neukirchen v. Nyvenheim, 17, 57. — v. der Nieburg, 66 (*n.*). — Niemandt, 277 (*Pn*). — v. der Niepoort, 396 (*Pn*). — Niermeijer, 198. — v. Nierop, 417 (*P.*). — Niesert, 289, 337. — v. Nieuwenaer, 362 (*n.*). — Nieuwenhuis, 411. — Nijhoff, 341, 76, 7***O***, 477. — Nijland, 377***O***. — Nijs, 163, 240 (?). — Niclaesz, 436. — v. Nimwegen, 120. — Nys, 163 (?), 240. — v. Nispen, 61*, 361, 2, 3 (*G.*), 70, 1. — Noel (?), 155. — Nolthenius, 214, 41, 491. — Noman, 231. — v. der Noordaa, 174. — Noorbeek, 439. — (v.) Noordbeek, 112 (*n.* 1, *Pn*) — 4, 213, 439. — v. Noort, 432, 3. — Noot, 179 (*C.*), 279 (C.), 394 (*C.*). — v. der Noot, 486. — Norel, 181. — Norijs, Noris, 15. — Nork, 27. — de Normandie, 478. — Northcote, 536***O***. — v. Nottbeck, 334. — v. Notten, 417 (*P.*). — v. Nulde, 207. — Nutt, 377***O***, 440***O***.

Obreen, 492. — Odilon Périer, 462. — Oelrich, 274, 395, 9. — Oem, 371. — Oem v. Wijngaerden, 534. — v. Oemeren, 5 (*n.*). — Oesinger, 430. — v. Oestrem, *zie* v. Oostrum. — v. Offenhusen, 374 (*P.*). — Ogle, 206. — v. Oijen, 134. — Oyens, 489***O***. — v. Oldenbarnevelt, 204—8. — Oldenhuis, 180. — v. d'Olmen, 65*. — Ombgrove, *zie* Umbgrove. — de Omere, v. Ommeren, 4*, 5*, 6, 66, 163,

234, 62, 437. — v. Ommer, 235. — v. Omphal, 117, 210, 2, 3. — Ompteda, 107*. — Onderwater, 11 (*n.* 3). — v. Ooy, 530. — Oomkens, 83. — Ooms, 49, 407 (*Pn*). — v. Oordt, Oort, 70, 432, 526. — Oosterdijk, 45, 182 (*C.*). — Oosterling, 293. — v. Oosthem, 161. — v. Oostrum, 530. — Opzoomer, 464. — OptenOort, 527. — v. Orden, 77, 187, 275, 8, 376, 95, 401 (*C.*), 6. — Ormea, 219, 69, 70 (*n.*), 493—7. — d'Oron (?), 475. — Osicius, 113, 439. — v. Osterhem, 530. — Ottema, 512 (*n.*). — Oudeman, 84. — Oudemans, 42, 356. — v. den Oudenhoff, 164. — v. Oudenhoven, 363, 5. — v. Oudheusden, 427*. — v. Outeren, 264***O***. — v. Outryve, 118. — v. Outshoorn, 366 (*G.*), 8. — v. Ouwenaller, 20. — Ouwens, 254. — Overgaauw Pennis 481. — v. Overmeer, 437. — Overschie, 481.

v. **P**affenrode [1]), 426. — de Pagniet, 213, 531. — Painget, 531. — Palamedes, 34. — Paleken, 501. — v. Pallandt, 71. — v. Panhuys, 514. — Paradijs, 407. — Paris, 70. — Parmentier, 65*. — Pasques de Chavonnes, 486. — Paul, 96. — Pauli, 335. — Pauw, 168, 235, 313***O***. — v. de Pavert, 56. — v. de Pavort, Padevoirt, 53—4*—5, 204. — v. de Pavord Smits, 54*. — v. den Peereboom, 394. — Peignot, 97. — Peijpers, 187. — Pelgrom, 65*. — v. Pelt, 2. — Peltenburg, 2 (*n.* 1). — Pennis, 481. — Pepers, 162. — Peregrinus, 8, 68. — de Perez, 216. — Périer, 462. — Perne, 409 (*Pn*). — Perponcher, 119. — Persijn, 377***O***. — de Pesters, 535. — Petersen, 187. — Petit, 179 (*C.*). — v. Pfau, 449. — Pfeiffer, 216***O***. — Pflaum, 433. — Pieck (*adell.*), 7 (*n.* 4), 123, 65, 306, 434 (*Nm*), 511, 33. — Pieck, 92. — Pieneman, 514. — Piepers, 162. — Pierson, 514. — Pieters, 366. — Pigeau, 182. — Pigodt, 53. — Pichot, 480. — Pijl, Pijll, 127 (*n.* 3), 55. — Pijper, 162. — Picqué, 406. — Pinchart, 180, 275, 6, 83, 401. — Piot, 275, 406. — Piper, 161. — Piscator, 21*. — Piswerff, 492. — Planten, 163, 431 [2]). — Plantijn, 508. — Plasschaert, 511 (*Ged.*). — Pleyte, 96. — Plooster, 445. — v. der Poel, 113 (*n.* 1). — v. de Pol, 227. — v. de Poll, 13, 165 (*G.*)*, 532* (*P.*), 3. — Pollio, 225. — Polvliet, 255, 440, 525. — du Pont, 371. — Pontanus, 24. — Poolman, 488. — Poot, 343. — Post, 47. — Posthumus, 181 (*C.*), 3 (*C.*), 277 (*C.*), 9 (*C.*), 81 (*C.*), 7 (*C.*), 396 (*C.*), 409 (*C.*), 92. — Pot, 49*. — de Potter, 305. — Poulis, 370. — v. Prague, 345. — Praun, 336. — de Prill Morell, 216. — Prins, 524. — Proeijs, 525. — Pronk, 214. — de Proost, 528. — Püchler, 16. — v. Putten, 37, 467, 8.

v. **Q**uadt, 11 (*n.* 3), 311. — Quaedt, *zie* Quadt. — Quack, 194. — Quarles, 65*. — Quint, 193, 340. — Quintus, 77 (*C.*), 88 (*C.*).

De **R**aadt, (de) Raet, 53, 4, 107, 66, 215, 64, 373, 4*, 434*, 5, 6 (*G.*), 489, 529, 31. — de Raet, Raedt, 436*. — v. Raaij, 265***O***. — Raes v. Warfusée, — v. Wassenberghe, 108. — v. Raesfeld, 486, 7. — v. Rade, 528. — Rademaker, 157 (*n.* 2). — v. Raders, 120. — Radaeus, 108. — Raye, Raeye, 531*. — Ram, 208 [3]). — Rambonnet, 360. — Ramdohr, 19 (*n.*) — v. Randwijck, 9, 361 (*G.*) — Ratel, 155. — Ratgheer, 104 (*Nm*). — v. Ratingen, 533. — de Rauw, 435. — Ravenswaay, 376. — v. Reede (*adell.*), 125, 532. — de Reeder, 376. — Reehorst, 345, 477. — v. Reenen, 214. — v. Rheenen, 56. — Rees, 492. — Regemortes, 160. — Regt, 465. — v. Rechteren, 530. — v. Regteren-Altena, 536. — Reguleth, 235. — v. Reydt, 171. — Reiger, 140. — Reinders, 235. — Reynders, 157. — Reijnen, 213. — Reijners, 200. — Reinersz, 5 (*n.*). — Reynolds, 536***O***. — Reisel, 31. — Reiske, 97. — v. der Recke, 490. — Renaud, 527. — Reneman, 439. — Renesse, à Renesse, 440. — v. Renesse (*adell.*), 17. — v. R. -Breidbach, 184 (*C.*). — Ren-

1) Ph, *zie* F.
2) *niet* Clanter.
3) *niet* bl. 365.

gers, 187 (*C.*), 214. — Rense, 347. — Restjou, 373. — Rethaan, 108, 241. — v. Reumelaer, 261. — Reuvens, 499. — de Reuver, 264. — Réville, 291. — Ribbeck, 264, 474. — Ribbers, 118, 476. — Ribbius, 248. — de Ridder, 234, 364, 70. — Ridders, 109. — v. Rielle, 442. — Riemersma, 513. — v. Riemsdijk, 46, 340, 525, 32. — Rietstap, 4, 60 (*n.* 2), 375. — du Rieu, 527. — Rifaud, 33. — v. Richthofen, 152, 505 (*n.*). — Rhye, 20 [1]) — Rijke, 120. — Rijckewaert, 163. — Rijklandt, 210. — v. Rhijn, 373. — Rijnders, 66, 157. — v. Rijswijck, 363. — Rikoff, 57***O***. — Rink, 8 (*n.* 3). — Rinkes, 162*. — Rinsema, 347. — Ripperbant, 15, 55. — v. Ripperda, 160. — Ripping, 166. — à Ritsema, 482. — de Rivecourt, 340. — de Rode v. Heeckeren, 262. — v. Roderlo, 67. — Roelandts, 440. — Roelants, 98, 120*, 483*, 4*. — Roessingh, 439. — Roest, 445, 77. — Roettiers, 394, 400, 1. — de Roever, 193, 489***O***. — de Rochemont (?), 489***O***. — Rogge, 73 (*n.* 3), 117. — Rochussen, 179 (*P.*). — de Roij, 187 (*Pn*), 403 (*Pn*). — de Roye, 277 (*C.*), 398 (*C.*). — v. Royen, 376 (*G.*). — Rolas (?), 89. — Rolkema, 265. — Roller, 27. — Rom, 365 [2]), 532. — de Romare, 214. — Rommel v. Etzelbach, 55. — Romp, 376. — Rontleigh, 441***O***. — v. Rooftasch genmd Zuilen, 262. — Rookmaker, 56***O***. — Rooleeuw, 153 (*Nm*). — Roonaar, 287 (*Pn*)*. — Roorda, 160, 426*, 8. — Roos, 103, 29***O***, 276 (*C.*), 399 (*C.*), 406, 9, 527. — Roose, 406*. — Root, 279 (*Pn*). — Rootbeen, 209*, 484*. — de Ro(o)ver, 434 (*Nm*), 532. — v. Rosembach, 488. — Rosingh, 408 (*Pn*)*. — v. Rosouw, 67. — v. Rossem, 5 (*n.*), 158, 74, 89, 258, 533. — du Rossijn, 89. — Rössing, 489***O***. — Roth v. Schreckenstein, 333 (*n.*) — Rotteveel, 27, 162*, 8, 488. — v. Rottenweil, de Rotteville, 488*. — Rottiers, 179, 85, 275, 9, 83, 4. — v. Rouse, 118. — Rouwenhorst, 120. — Roijer, 70*. — Rudolphi, 409. — Ruehl, 54. — Ruys de Perez, 216. — Ruysch, 12, 3 (*n**.), 123, 5, 6, 208, 312***O*** (Errata), 533, 4. — v. Ruytenborch, *zie* v. Rutenborch. — de Ruyter, 76, 261. — v. Ruyven, 260, 477. — v. Rumelaer, 261. — Rumpf, Rumphius, 283 (*Pn*), 409 (*Pn*). — Rupertus, 155. — v. Russel, 496 (*n.*). — v. Rutenborch, 267, 490, 533. — Rutgers, 86. — Rutgers v. Rozenburg, 13. — Ruurds, 340. — v. Ruwenhave, 522.

Sadelijn, 64, 5*. — Saftleven, 417. — v. Salland, 237, 529. — Salm, 85, 91 (*C.*), 179 (*C.*), 273 (*C.*), 7 (*C.*), 9 (*C.*), 84 (*C.*), 394 (*C.*), 6 (*C.*), 9 (*C.*). — v. de Sandt de Villiers, 323. — v. Sande, 55. — v. den Sande, 312. — v. der Sande, 485. — Sandelijn 528. — de Sander(en) Zurburgh, 116, 7. — v. Sandick, 234. — v. Zandwijck, 209*. — Sannes, 83. — Sanstra, 272. — Santée, 186 (*n.* 3), 405. — v. Santen, 226. — Sars, 169***O***. — v. Sarwerden, 502. — Sas, Zas(s), 162—4. — Sasbout, 371. — Zasse, Sasse, 162, 4. — v. Sasse v. Ysselt, 291, 311, 61. — Sassen, 162, 208, 488***O***. — Sebastiaens, 270 (*n.*) — Zegers, 344. — Zena, 346. — Serrure, 403, 4. — Serrurier, 120***O***, 82. — v. Sevenaer, Sevender, 261. — Schaaff, 440. — Schaep, 184 (*P.*)*. — Schabaelie(-je), 145. — Schade v. Oostrum, 530. — Sch. van Westrum, 531. — v. Schagen, 487, 96 (*n.*). — Schagen v. Leeuwen, 120***O***. — v. Schayck, 261. — Sehas, 417 (*P.*) — Schaten, 478. — Scheel, 262. — v. Schell, 300. — Schele v. Welevelt, 262. — Schelkes, 19 (*n.*) — v. der Schelling, 477. — Schelperoort, 54. — (v.) Scheltema, 140, 377***O***. — Scheltus, 157, 8, 210, 2. — v. Schengen, 260, 73. — v. Scheppengen, 163. — de Schepper, 479. — Scheurleer, 49. — v. Schie, 187 (*P.*). — v. der Schie, 479. — Schierbeek, 147. — v. der Schilt, 445. — Schimmel, 264***O***. — Schimmelpenninck (v. der Oye), 62 (*n.* 6), 119, 24, 204. — Schinkel, 278, 395. —

1) *niet* Bhys ; zie bl. 376***O*** (Errata).

2) *niet* Ram.

Schlickeysen, 275, 84 (*n.*). — Schlimmer, 529. — Schneevoogt, 534. — Schneider, 464. — Schoemaker, 85. — Schoenmans, 73. — Schöffer, 489*O*. — Schoock v. Nerijnen, 435*. — v. Schoondonck, 488. — v. Schoonhoven, 531*. — v. Schoor, 109. — v. Schorel, 75. — Schotborgh, 119. — Schouten, 471, 515. — v. Schouwen, 260. — Schrassert, 92, 204, 452. — Schravesande, 29. — Schrevel, 365. — Schrieder, 166. — v. Schriek, 21. — v. der Schrieck, 15 (*n.*) — Schrijvers, 529. — Schrobbeling, 164. — Schroeder, 335. — Schuyl, 108. — (v.) Schuylenburgh, 49, 487. — v. der Schuyt, 436. — Schuiten, 429. — Schuler, 260, 364, 70. — Schuilius, Schulius, 108—10. — Schull, 108. — Schuller, 260, 364. — Schulman, 402 (*C.*) — Schulze, 95. — Schut, 119, 63. — Schutjes, 361. — Schutter, 233. — v. der Schuer, 211, 3. — v. der Schueren, 133. — Schuurman, 264*O*. — Schuermans, Schuurmans, 38, 166. — Schwan, 364. — thoe Schwartzenberg, 428. — Schwei(t)zer, 157, 373. — v. Sybel, 344. — v. Sydenburch, 370. — Siegenbeek, 398 (*n.*), 534*. — Sierksena, 349 (*Nm*). — Sierksma, 348 (*Nm*). — v. Zijdervelt, 61. — ten Zijle, 26. — v. Zijll, 533*. — v. Sickinga, 91. — Simon, 278. — Sinclair de Rochemont, 489*O*. — Sipman, 212. — Sissing, 215. — v. Sytzama, 277 (*C.*), 514. — de Sitter, 440. — Six, 366 (*P.*). — Sixti, 360. — v. Scadijk, 261. — de Scinge, 273. — Scomantius, 73. — Scriverius, 320. — Slagter, 144. — Slangenberg, 467. — Sleeckx, 239. — Sleuter, 214. — Slichtenhorst, 208. — Slichter, 112. — Sloet, 13, 22, 5, 69, 161, 73, 97. — Slooten (*adell.*), 61*. — v. Slooten, 514 (*n.*). — v. Sloterdijk, 514. — v. der Sluijs, 119. — Sluyter, 214. — v. Smalenvelt, 437. — Smallegange, 273, 365, 8. — Smallenburg, 480. — Smedes, 163. — de Smeth, 185 (*C.*). — Smetius, 72 (*n.* 2). — Smylow, 328, 35 (*n.* 7). — v. Sminia, 144, 428. — Smidt v. Gelder, 77, 181 (*C.*), 5 (*C.*), 274 (*C.*), 5 (*C.*), 6 (*C.*), 9 (*C.*), 81 (*C.*), 4 (*C.*), 7 (*C.*), 399 (*C.*). — Smit, 72. — Smit Kleine, 459, 62. — Smits, Smids, 54, 497, 8. — Smits v. Nieuwerkerk, 377*O*. — Smulling, 311. — Snakenburg, 107. — Snel, 409 (*Pn*)*. — Snellebrand, 102, 99, 251. — Snellen v. Vollenhoven, 377*O*. — Snethlage, 113. — Snippert, 311. — Snoeck, 88 (*C.*), 182 (*C.*), 6 (*n.* 3), 407 (*C.*). — Snouckaert v. Schauburg, 25. — Snouckaert, 185 (*C.*), 287 (*C.*). — Snoye, 5 (*n.*). — Soede, 530. — v. Zoelen, 5 (*n.* 2). — v. Soest, 234. — Soet, 504 (*n.* 1). — Soeters, 46. — Solange (?), 217*O*. — v. Solckema, 116 (*n.* 1). — v. Solms, 170, 4. — v. Someren, 162, 254, 5, 432, 40. — v. S. v. Vryenes, 210, 1. — v. Son, 132 (*n.*), 234, 320. — v. Sonener, 162. — Sonnema, 116. — v. Sonneveld, 368. — Sorgeloos, 155. — Soto, 291. — Soudenbalch, 164 (*G.*), 258, 532, 3 (*Nm*). — Soutendam, 295. — v. Spaen, 142, 65*, 533. — v. Spannenburg, 514. — v. Spee, 55. — Speek, 120. — Spegeler, Spegelmaker, 335. — v. Spengler, 135. — Spiering(s), 277 (*Pn*). — Spies, 434 (*Nm*). — Spleiss, 31. — Splinter, 11 (*n.* 3), 169. — Spoelberg, 512. — Spoor, 159. — Spörri, 29. — Staal, 514. — Staats Evers, 193. — Staes, 30, 238. — Stähelin, 339. — Stalpart, 169. — Stange, 29. — Stapelmoer, 17. — Staring, 499. — v. Staverden, Staveren, 266, 7, 489, 90. — v. Steelant, 225, 535. — Steen, 16. — v. Steen, 15. — v. den Steen, 8, 9 (*Nm*)—11*— 4*—18, 55 [1]), 173. — v. der Steen, 15 (*n.*), 8 (*n.*). — v. de Steene, 230. — v. den Steene, 14*. — Steenbergen, 134 (*n.* 4). — v. den Steenhuys, 3, 4*, 165*, 532. — v. Steenis, 4 (*n.* 3). — Steiguer d'Oron, 475. — v. den Steyn, 15. — v. (den) Steyne, Steine, 9 (*n.* 5), 15. — v. Steinen, 477. — Steynaarts, 187 (*Pn*). — v. Steck, 55. — Stell, 205. — Stellingwerf, 272. — Stembergen, 430. — v. Stepraedt, 175. — Sterense, 426*.

1) Er staat op dien kwartierstaat wel enkel „Steen", maar omdat 't Emmerik geldt, denkt men hier gereedelijk aan „v. den Steen".

— Sterk, 155. — v. Sternsee, 426*. — Steur, 214. — St. genmd Doeyenburg, 261. — Stevens(z), 168. — Stiermans, 535. — Stirn, 54. — Stoop, 287 (*Pn*), 369. — de Stoppelaar, 527. — v. der Stork, 214. — Storm, 12 (*n.*) — Storm v. 's Gravesande, 208. — Stormers, 53. — Stotenberg, 478 (*n.*). — Stoute, 427*. — Strada, 171. — Strantwijck, 287 (*Pn*). — v. der Straten, 535. — Streso, 255. — v. Stridelant, 290. — Strik, Strick, 113, 255. — Stricker, 397 (*C.*). — Stroyft, 55. — Stroink, 46. — Stulen, 113, 439. — de Sturler, 475. — Stuerman(s), 112—5*, 345, 6, 439 (*P.*). — de Stuers, 25, 232. — Zubli, 158. — v. Suchtelen, 49. — Suyderhoef, 34. — v. Zuydland, 525. — Suijck, 163. — v. Suhlen, Suylen, 485. — v. Zuylen, 206, 62, 487, 530. — v. Zuylen v. Anholt, 204. — v. Z. v. Hardenberg, 204. — v. Z. v. Natewisch, 532. — v. Nyvelt, 56**O**, 174, 258, 530. — Sucro, 286. — v. Zulen, 5 (*n.* 2). — Zurburgh (?), 117. — de Zure, 5 (*n.*). — Suringar, 505 (*n.* 1). — v. Surck, 126. — Surmont, Suermondt, 403, 81. — Susanna, 216**O**. — Sutoris, 112. — Swaen(s), 361—7 (*P.*), 8*—71. — de Swaen, 366, 70. — Zwaerdecroon, 375. — v. Swaervelt [1]), Swarvelt, 345, 6. — v. der Swalme, Swalmius, 109, 477. — v. Swanevelt, 215. — Swart, 90. — Swarts, 242. — Sweedijk, 155. — Sweers, 102 (*Nm*). — Zweerts, 114, 80 (*P.*) — Swellengrebel, 404 (*C.*), 8 (*C.*). — Swiese, Swise, 214. — v. Swieten, Zweten, 18, 490. — v. Swinden, 298.

v. **Taak**, 235. — Tael, 442. — Taelholt, 515. — v. Taerlingh, 120. — Taylor, 467. — Tammen, 90. — Tamminga, 117, 478. — Tasman, 226. — Theberath, 536. — v. Teckelenburg, 1**O**. — Tellegen, 217**O**. — v. Tellinckhuysen, 431. — Telting, 489, 505 (*n.* 2). — Temminck, 216**O**, 369. — Tempier (e), 61*, 3. — v. Tengnagell, 61, 486. — Terburgh, 417. — Teschenmacher, Tessemaker, 255, 499. — v. Tetrode, 111, 407. — Thibäut, Thibault, 60* (*n.* 4), 433. — Tiboel, 534*. — Tideman, 296. — Tydeman, 410. — Tiele, 29, 377**O**. — v. Thyentrode, 437. — Thierens, Tierens, 111, 8. — Thierry, 373. — Tyesma, 78. — v. Thije, 374. — v. Tijl, 163. — Thijm, 402. — v. Thijnen, 91. — v. Til, 192. — Tyloos, 281 (*Pn*), 2 (*Ged.*). — Tindal, 216. — Titsing, 214 — Titstein, 65*. — Tjallingii(-ius) 514. — Tjeenk, 95. — de Togheheerde, 104. — du Toit, 324. — Tol, 163. — Tollius, 115*. — v. der Tombe, 108. — Thonis, 432. — v. Toorenenbergen, 512. — Torck, 361. — de la Torre, 258. — Thorschmidt, 456. — Trassaert, 155. — v. der Trenck, 300. — Tresling, 86. — Treves, 488**O**. — v. Try(e)st, Triest, 165, 6. — du Trieu, 478. — v. Tricht, 407 (*Pn*). — v. Trigt, 479. — Trithemius, 136. — Tromp, 57**O**, 117. — Troost, 445. — von Troschke, 449. — Tuyningh, 254. — Tulbagh, 371. — Tulleken, 438 (*G.*). — Tullingh, 208. — Tulp, 366, 7, 73. — Turnhout, 258. — Tutein Nolthenius, 491. — v. Twickel, 530. — v. Twiller, 207. — v. Twist, 253 (*Nm*), 478 (*Nm*).

v. **Udeghem**, 62 (*n.* 2). — v. Uchelen, 533. — Uylenbroeck, 164. — Uytenbogaert, 115, 7 (*G.*). — Uytenweerde, 61, 168, 521 (*Nm*). — Uyttenham, 168, 528. — Uiterwijck, 65*. — Uytwijck, 65*. — v. Ulft, 15, 261, 438. — Umbgrove, 73. — de Umere, 4. — Unger, 489**O**. — Unia, 160, 1. — Usteri, 29. — Utengoye, 251 (*Nm*). — Utenham, *zie* Uyttenham. — Uterkocken (-koecken), 290.

Vaeck, 61*, 3. — Vader, 535. — Vaissière, 49. — Valdez, 438. — Valentijn, 397. — v. Valckenaer, 533, 6. — Valkenburg, 13, 173. — Valkenier, 83. — v. Valckenstein, 175. — v. Varick, 22, 60 (*n.* 3). — Vasstrik, 440. — Veen, 280 (*Pn*), 1 (*Pn*). — v. Veen, 184 (*Pn*)*, 344. — v. de Veencamp, 90. — de Veer, 461 (*n.*). — Veerman, 447. — Vegter, 195. — v. de Velde, 156, 440*. — v. der Velden, 429. — Veldtriel, 108. — v. Velthuysen, 398 (*Pn*). — Veltmaat, 430. — v. Velp, 234. —

1) Aldus onderteekende hij zich.

v. Velsen, 60, 294 (*n.*). — v. de Ven, 54. — Vennius, 183 (*Pn*). — Venuti, 280. — Verbeek, 235. — Verbolt, 10. — Verbrugge, 479—81*, 2. — Verbruggen, 482. — Verburg, 18. — Verdam, 102. — Verhage, 438. — Verheye v. Citters, 230. — Verheijen, 50. — Verhel, 235. — Verhoef, 439. — Verhoeven, 167. — Verhoorn, 404 (*Pn*). — Verhouwel, 223. — Verkade, 183, 287 (*C.*). — Verkuyl, 210, 1, 3. — Verlaagh, 235. — Verloren, 431, 535. — Vermasen, 376***O***. — Vermatt Baronnet, 234. — Vermeulen, 234, 5. — Verne, 226. — Verschoor, 377***O***. — Verspronck, 417. — Versteeg, 375. — Verstege(n), 21, 50 (*n.* 1). — Verster, 475. — Verstraten, 214. — Verwijs, 356. — Vesanevelt, 11 (*n.* 3). — Vestermans, 405 (*Pn*)*. — v. Vianen, 102 (*Nm*). — Viebahn, 529. — Viëtor, 47. — Vijgh, 7, 126, 204, 533. — Victors, 417. — de Villeneuve, 209. — v. Vilsteren, 476. — Vink, 514. — Vinck, 157, 399 (*Pn*)*. — v. der Vinne, 535. — Viruly, 365. — Vis, 277 (*Pn*). — Visscher, 489 (*K.*). — de Visser, 156. — Vissers, 216. — Vitringa, 166*, 513. — Vivien, Viviaen (Vyvyan), 65*, 475. — de Vlaming v. Outshoorn, 366*, 7, 8 (*G.*), 70. — v. der Vliet, 475, 87. — v. Vlissinghem, 376 [1]). — v. Vloten, 172, 521. — Vlugh, 206. — Voern, 5 (*n.*) — Voet, 207, 404 (*Pn*). — Voet v. Oudheusden, 9 (*n.* 3), 259. — Vogel, 55. — Vogelsank, 439. — de Vois, 407 (*Pn*). — Völcker, 397. — Volckmans, 311. — Vollenhove, 145. — v. Vollenhoven, 235, 377***O***. — v. den Vondel, 264, 77. — Vonck v. Lijnden, 56*. — Vonk, 56 (*n.*). — de Voocht, 206. — v. der Voordt, 92. — Voorduyn, 235. — v. Voorne, 156, 383. — v. Voorst, 261. — v. der Vorm, 477. — Vorsterman v. Oijen, 215, 462. — Vosmaer, 117, 9. — Vreede, 480. — de Vries, 23, 30, 70, 9, 179, 93, 277 (*C.*), 8, 9 (*C.*), 88, 395, 408, 62, 84*, 527. — de Vrij, 235. — Vroeg, 213. — Vuylsteke, 226. — v. Vulpen, 235.

de Waal, Wael, 366, 7, 9, 70, 1. — de W. v. Vronestein, 427*. — Waalkes, 194. — de Waert, *zie* de Weert. — Wagenaar, 296. — Wagner, 107, 208, 345, 76. — de Wal, 166*. — Waldeck, 120***O***. — v. Waldeck(-Pyrmont), 7, 9, 259, 478. — Walch, 190. — v. Walcheren, 494 (*n.* 2). — Wallis (?), 465. — Walravens, 11 (*n.* 3). — Wap, 306. — v. Warendorf, 478. — v. Warmelo, 311. — Warmond, 168. — Warneböke, 337. — Warren, 440***O***. — v. Wassenaer, 296, 431. — Wassenbergh, 421. — Wassenborg, 265. — te Water, 58 (*n.* 1), 215. — v. de Water, 209. — Waterloos, 276, 83, 403. — Weddigen, 478. — v. Wedinchem, 5 (*n.*). — v. Weede, 438. — de Weele, 118. — Weenix, 417. — Weenink, 431. — v. den Weerde, 521 (*Nm*). — v. de Weerdt, 12 (*n.*). — de Weert, 74—6. — v. Wees, 259, 61 [2]). — Wehrmann, 335. — Weidenbach, 74. — Weill, 485. — Weiland, 484. — Weijland, 484*. — v. Welderen, 165. — v. Weleveld, 262. — Wellandt, 124 (*n.*). — v. der Welle, 155. — Weller, 464. — Wemmer, 109 (*n.* 1). — v. Wencum, 262. — Wenning, 428. — Wentholt, 360. — v. der Werff, 491 (*P.*)*, 2*. — Werker, 264***O***. — Werner, 93, 8, 193, 305, 10, 433, 52. — v. der Werp, 497. — v. den Werve, 290. — Wesseling, 101. — Westenberg, 499, 528. — Westendorp, 198, 456, 99. — Westen- *of* Wester-steyn, 364, 70. — Westerhoff, 214. — v. Westervelt, 527. — Westhoff, 85, 408 (*C.*). — v. Westreenen, 484*. — v. Westhrenen, 166. — v. de(r) Weteringh(e), 429, 30*. — Wevers, 524. — Wieland, 475. — v. der Wiele, 162, 9. — Wierts, 120. — Wifrinck, Wyffrink, Wijffering(a), 115, 6* (*n.* 1). — Wichel, 90. — Wichers, 86. — v. Wijhe (*adell.*), 11, 189, 204, 63*, 533. — v. Wijk, 127, 42, 66, 233—5, 7. — v. Wijck (*adell.*), 437. — v. Wijckerslooth, 487. — Wijkniet, 63, 9, 70. — Wynants, 407 (*Pn*). — Wijnandse, 56. — v. Wijnbergen, 259, 60. — v. Wijngaerden, 235. — Wynckoip, 522. — Wijnstok, 168. — Wijnveldt,

1) *niet* v. Vlissinghen.
2) Bernt en Marcus.

48. — de Wijs, 234. — Wilbrenninck, 13, 173, 216, 60, 394. — de Wilde, 460. — Wilhelmi, 108. — Wilken, 136. — Willaerts, 536. — Willems, 152, 214. — Willemsen, 7 (*n.* 4). — Willerningh, 409 (*Pn*)*. — Williams, 264. — v. Willich, 160. — Willink, 95. — Willmich (?), 406. — Wilson, 13, 173. — de Wind, 512. — Winikens, 200. — te Winkel, 23, 422. — Winoldi, 528. — Winschoten, 102. — v. Winter, 185, 344. — v. Winteroy, 52. — Wirtz, 186 (*Pn*), 407 (*Pn*). — v. Wiscele, 501. — v. Wisch, 111, 501. — Wiselius, 407 (*Pn*). — Wisse, 155. — v. Wytsma, Wytzema, 426. — de Wit, 417 (*P.*), 42. — Witkamp, 174. — Witsen, 373, 4. — v. Witzen, 374 (*P.*). — de Wit(t), 54, 156, 374*, 487. — de Witte, 292, 409, 10. — Witte-Tullingh, 207. — v. Wittenhorst, 158. — Wittert, 524. — v. Woelderen, 529. — v. Woensel, 194. — v. Woeringen, 480 (*n.*). — v. de Woestijne, 214. — Wolff, 437, 83*. — de Wolff, 483*. — de Wolff de Moorsel, 483*. — de W. v. Westerrode, 477, 83*. — v. der Wolff, 483*. — Wolffs, 483. — Wolfsen, 166*, 482*, 3*. — Woodward, 212. — v. Woortman, 47. — v. der Worm, 491. — v. Wou, 99. — de Woude, 99. — v. Wourd, 254. — Wouters, 376, 430*, 82 (*P.*). — Wtenbogaert, Wttenham, Wtenweerde, Wtwijck, *zie* Uyt. — v. Wullen, 88, 9. — Wulpherts, 155. — Wundt, 137.

Geten, volksstam, 453 (*n.*).
Geuzen, 368, 436.
Gewichten (Oude), 95, 236, 458.
Giessenburg, heerl., 17.
Giessen-Nieuwkerk, pred. 376, 482.
Gilden, 39.
Glace-sans-tain, 242.
Glazenmakers, 99.
Godenleer (Germ. en Noorsche), *zie* Heidensche eerdienst.
Godin, huis, 483.
Goethe (Joh. Wolfg. v.), 516.
Golgotha, 237, 499.
Gooiland, patroon, 18 (*n.*).
Gooregt ('t), 26 (*Nm*).
Gorinchem, Beschrijving, 497, 8.
———, a⁰ 1418, — 204.
———, martelaren, 410, 82, 511, 2.
———, pred. 162.
Gorsel, pred., 47.
Gotha, Geneal. Taschenbuch, 107.
Gothen, 349.
Gouda, kamer van navraag, 267.
———, pred., 162.
Goudsmeden, 178.
Goutum, kwartierborden, 426.
Graaf-Reinet, 321.
Grafschrift (Zonderling), 441 **0**.
Grammont, 200 (*Nm*).
»Grant (De Kinderen v. kap.)", 226.
Graskop verkocht, 324.
Gratianus, keizer, 453 (*n.*).
Grave, beleg a 1674, — 53, 185 (*Pn*), 6 (*Pn*).
———, pred., 223.
———, verpand, 306.
Gravenhage ('s), 1**0***.
———, *Katerstraat*, 183.
———, congratulatie a 1642, — 169.
———, nieuwjaarsprenten, 1**0**, 56**0**.
———, Pictura, 438.
———, pred., 48, 9, 146, 487.
———, Remonstr. pred., 225.
———, St. Lucas-confrerie, 119.
———, *Wagenstraat*, 231.
Gravenweerd ('s), 202.
Gravesloot ('s), heerl., 494 (*n.* 2), 6, (*n.*).
Gravezande ('s), Courantdrukkerij, 391, 2.
Graveurs, 34, 438, 40. *Zie* Penningk. Repert.
Gravures, verzameling, 342.
Greffrath, 337 (*Nm*).
Gregorius XV, — 136.
Greifenburg, gericht, 372.
Greifensee (De Landvoogd van), 372.
Greifswald a⁰ 1293, — 505.
Gretna-Green, smid, 137.
Greveraden-Companie, 330, 6.
Griekenland, de Zeven Wijzen, 145.
Grijpskerk, afbeelding, 408.
Grimbergen, 172.

Grimersum, pred., 191.
Groede, 230.
Groen van Prinsterer (Mr. G.), woonhuis, 271.
Groenestein, bij Arnhem, 21, 490.
Groenland, Beschrijving, Reizen, klooster, 217, 8.
Groningen(prov.),Gesch. en Oudhh.,77.
——— » , kaarten, 489.
——— » , Physiocratie, 408.
——— » , Regeeringsboek, 116 (*n.* 1).
Groningen (stad), a° 1334, — 505.
——— » , beleg, 77–90.
——— » , hoogeschool,50,478.
——— » , kluin, 297.
——— » , noodmunten, 77.
——— » , pred., 83, 113, 91.
——— » , wapen, 82 (*n.* 1), 5.
Groot (Hugo de), 42, 72, 384.
Gudrun, 96.
Guidoenen, guidons, 100.
Guinea, Beschrijving, 406.
Gulik, Willem I, 92, 208, 437, 522.
———, Willem II, 306.
Gunne (Ter), hof, 491.

Haantjes-duiten, 217*O*, 64*O*.
Haardinge, marke, 189.
Haarlem, Beschrijving, 365.
———, Felix-Favore, 459.
———, kerkpatroon, 199.
———, kunst-legaat, 416—8.
———, naam, 154.
———, pred., 191, 264.
———, Schuurman-stichting, 264*O*.
———, St. Bavo's kerk, 244, 418.
———, St. Maartensbeker, 418.
———, Wagenweg, 231.
———, *zie* Beets.
Haarst, heerl., 477.
Hagensdorp, heerl., 13.
Hallewaarde, heerl., 534.
Hallum, heerl., 160.
———, a°. 1334, — 505.
Ham (Ten), riddermatigheid, 528.
Hamm, heerl., 485.
Hamburg, a° 1334, — 505.
———, bank, 286 (*Pn*).
———, opstand, 329.
Hameland, grenzen, 142, 229.
Hanau, pred., 50, 404.
Hanover, Kaap-kolonie, pred., 321.
Hanzesteden, 504 (*n.* 1), 5.
Hardenberg, heerl., 204.
Harderwijk, Beschrijving, 452.
———, hoogeschool,8(*n.*1),10,50.
———, molen, 98.
———, organist, 207.
———, pred., 21, 72 (*n.* 2).
———, Waalsche gemeente,487.
Hardinxveld, heerl., 171.
Haren (Wm en Onno Zwier v.), Levensbizonderheden, 300.
Harich, pred., 216.
Haringkarspel, heerl., 371.
Haring-nering, 233.
Haringvliet, 230.
Harmohar, bisschop, 452.
Harmonistiek, 145, 342.
Hartings-comité, 325.
Hartjesdag, 509.
Hasselt (Overysel), pred., 527.
Hasselt (Mr. G. v.), geschriften, 3, 15, 42, 139, 41, 204, 5, 28, 302, 5, 431, 2, 7, 515, 22.
Hatendonk, 252 (*Nm*).
Hattem, pred., 50, 113.
Hattingen, heerl. en pred., 51.
Hedel, 431.
Heeg, pred., 307.
Heelu (Jan v.), Gedicht, 172.
Heemskinderen (De Vier), 507.
Heenvliet, heerl., 169, 496 (*n.*).
Heerde, heerl., 142.
Heerde, *Het Veen*, 340 (*n.*).
———, heerl., 142.
———, Engelsch krijgsvolk, 393.
Heerenberg ('s), 491, 500, 2.
Heerenloo ('s), Commanderie, 125, 205.
Hees, 423 (*Nm*).
Hees, afgod, 423.
Heeze (N. Brabant), 476.
Heidelberg, stichting der hoogeschool en bibliotheek, 136, 7.
Heidens, *zie* Zigeuners.
Heidensche eerdienst, 100, 1, 31, 2, 423, 4, 51—6.

Heidinzee, 526.
Heicoop, pred., 113.
Heiligen-Huisken, 452, 3.
Heiligerlee, klokkengieterij, 14, 98.
———, naam, 453.
Heinenoord, Reformatie, 482.
———, pred., 46.
Heinz, *zie* Wolfenbuttel.
Hekelingen, pred., 111.
Hel (**Klein-**), 207.
Hell (**Ter**), hofstad, 291.
Helder (**Den**), pred., 49.
Heliand (De), 96.
Heligenberg, 453 (*Nm*).
Helstraten, 393.
Hemelsche-berg (**De**), 453.
Henegouwen, bisschop Guy (Guido), Judiciaal, 458.
———, graaf Willem, 382.
———, hertog, 320.
Hengelo (Geld.), kerk, 122.
Herdicke, Stift, 477.
Herteveld, heerl., 124 (*n.*).
Hertogenbosch ('s), stichting en 700-jarig bestaan, 171, 2.
———, schutterspenning, 407*.
———, Windmolenklooster en gasthuis, 306, 61.
Hertogenmorte, hofstede, 26 (*Nm*).
Herveld, pred., 530.
Herwaarden, overlaten, 99.
Herwen, claringbank, 67 (*n.* 1).
Herwijnen, 16.
———, heeren, 174.
———, hofstad, 8 (*n.* 2), 174.
Hesbaye (**La**), Collection de Tombes, 306, 528.
Hessen-Homburg, 156.
Heteren, bagijnhof, 130.
———, heerl., 260.
Heughesteyn, voorm. tolhuis, 455.
Heukelom (Geld.), *zie* Hoekelom.
Heukelum (Z. Holl.), 238*.
——— (Landen van), 238*.
Heuqueville, baronie, 531.
Heusden, Beschrijving, 365.
———, heeren, 4.
———, schutterspenning en St. Jorisgild, 510.
Heusden (Land v.), voorm. ligging, 518, 9 (*n.*).
Heuvelstein, 61, 4.
Hiawatha (Lied van), 354.
Hibbert-lezingen, 291.
Hielsum, heerl., 160.
Hien, pred., 112.
Hilarius, geschriften, 144.
Hildebrand, 460.
Hildesheim, domkerk, 451.
Hindelopen, tongval, 43.
———, pred., 307.
Hippocrates, 422.
Hirzel, 372.
Hodenpijl, 456 (*Nm*).
Hoet (**De**), hoeve, 491.
Hoekelom, heerl., 237, 8.
Hoekenburg, adell. huis, 57, 63.
Hoenderloo, opkomst, 175.
Hochem a° 1568, — 441 ***O*** (*Afb.*).
Hoja, 107.
Holland, graven en gravinnen a° 1061, 1147, — 273.
———, Dirk (?), 320.
———, Dirk VII, 273.
———, Floris III, IV, 526.
———, Floris V, 251.
———, Willem II en Floris, voogd, 526.
Holloway (Thomas), 265 ***O***.
Holsteyn, 245, 6 (*Nm*).
Holwerd, pred., 112 (*n.* 1).
Homburger-poort, 142.
Homoet, 456 (*Nm*).
Hond-man, 441 ***O***, 88 ***O***.
Hongarije, wapen, 168.
Honimao(**-moa**), 73.
Honkoop, heerl., 427.
Hont (**Den**), tolvrijheid a° 1290, — 526.
Hontenisse, handboogschutterij, 409.
Hooft (P. Czn.), 61 (*n.* 2).
Hoogeveen, heerl., 371.
Hoogstraten a° 1566, — 441 ***O*** (*Afb.*).
Hoorn, klok, 98.
———, naam, 101.
———, pred., 156.
———, St. Joris-Doelen, 396 (*Pn*).
Hoorndragers, 241.

Horloges, *zie* Uurwerken.
Horn (Geld.), 227.
——— (Limburg), 517.
Hornlo, 152.
Horssen, heerl., 525.
Hospitaal-ridders, 121.
Hostie rondgedragen, 469.
Houten a° 1294, — 531.
Houthalen, slag, 514 (*Sch.*).
Houwaart, kerkpatroon, 25.
Huy ingenomen, 276 (*Pn*).
Huybert (Petrus), biographie, 527.
Huydecoper (Balthasar), 518.
Huygens (Christ.), levensbeschrijvingen, 298.
——— » mededinger, 298.
Huinen, buurschap, 454, 5.
Huynesteyn, voorm. tolhuis, 455.
Huisduinen, pred., 192.
Huisraad a° 1811, — 412—6.
Huissen, Beschrijving, 265.
———, Hervormde gemeente, 265.
———, pred., 265.
———, processiën, 265.
———, schuttersgilden, 265.
Huisvriend (De Oude), 351.
»Huisvrouw (De Boosaerdige)", 241 (*n.*).
Hulkestein, 23.
Hulrod, 337.
Hulst, naam, 455.
———, penning, 406.
———, pred., 155.
Hulten, heerl., 427.
Huningen, naam, 101.
Hun(n)ebedden, 456.
Hunnen, volksstam, 453—5.
———, kerkhof, 454.
———, schansen, 453.
Hunnep (Ter), 187, 454 (*Nm*).
Huron-meer (Het), visscherij, 57***0***.
Hurwenen, 16.
Huss (Joh.), De Ecclesia, 338.
Huwlijksgebruiken, 41, 3, 139, 40.
——— (Engelsche en Schotsche), 41, 137—9.
——— (Rumeensche), 140.
——— geschriften, 140.
Huzaren-regiment, jubilé, 217***0***.
Ierland, bisschoppen, 74.
IJs (Eene stad op het), 57***0***.
IJsland, kolonie, 217.
IJssel, bevaring a° 1518, — 111.
IJsselmuiden, pred., 113 (*n.* 2).
IJzerhutten, 487.
Ylst, 247 (*Nm*).
Imbosch (De), huizing, 175.
Indië, Mercuur, 297.
———, *zie* Oost-I., West-I.
Indoornik, naam, 101.
———, pred., 340, 488.
Ingen, *De Brei*, 6.
———, *Broek*, 58.
———, brood- en doop-schaal, enz., 68.
———, *Disselwaard*, 132, 3.
———, *'s Greveland* [1]), 122 (*n.* 4).
———, heeren, 7, 57.
———, kasteel, 62.
———, kerk, 58, 68—71.
———, Kettersche Wetering, 129.
———, *Klinkenberg*, 132 (*n.*).
———, klok, 69, 70.
———, klooster, 130.
———, commanderie v. St. Jan, 121—9, 32 (*n.*), 5.
———, commandeurs, 71.
———, compositiepenningen, 4.
———, *De Poel*, 131.
———, pred., 66 (*n.*), 8, 71—3, 124, 375.
———, Statenbijbel ingevoerd, 73.
———, veld, 3.
———, *Verze-straat*, 130.
———, *zie* Blijwerven.
Ingen (Marsilius v.), 137.
Ingenieurs, 75, 6.
Innocentius XI, 280, 3 (*Pn*), 399 (*Pn*).
Intermédiaire (l'), 489***0***, 516, 23.
Ipekolsga, 321 (*Nm*).
Iperen, belfroot en stadhuis, 508.
———, ingenomen a° 1678,— 394 (*Pn*).
Irmina, 452 (*n.*).
Irmo, Irminsul, 451, 2.
Yrst, heerl., 477.
Yzendoorn, heerl., 165.
———, Statenbijbel ingevoerd,

1) Ter plaatse ligt ook eene hofstede *'s-Gravekampje.*

73 (*n.* 4), 4 (*n.*).
Israëlieten, oorlogsgebruik? 19.
Ysselt, hofstad, 291.

Jansen (Dr. L. J. F.), 454.
Janssen (H. Q.), 173, 296.
Janssens gezegd de Danser (H.), 418.
Jauregui (Jean), 441*0* (*Afb.*).
Jelsum, heerl., 160, 1.
Jongelingschap (Neêrlands), Weekblad, 194.
York, hertog, 406 (*In*).
Jornandes, 453 (*n.*).
Jorwerd, 511.
Jötann, 100, 1.
Joure, pred., 194, 528.
Judith (Apokr.), 320.
Julianus (Keizer), 500 (*n.* 2).
Jus Stauriae, *zie* Staur.
Jutfaas, *zie* Rijnenburg.

Kaap de Goede Hoop, gouverneurs, 287, 397, 486.
————————, *zie* Predikanten
Kaarsen, 25.
Cadsandria, 173.
Cachthem (Hooge en Lege), 103.
Cayau-qui-bique (Au), 33.
Calenberg, 107.
Calf (Brief van), 194.
Caliste, 217*0*.
Calvariën, 237 (*Nm*), 460, 99.
Calvinisten, 227.
Camera Obscura, 461, 3, 4.
Kamerijk, 284 (*Pn*), 395 (*Pn*).
Kamers van navraag, 267.
Campherbeek, heerl., 210.
Kampen, Archief, 99.
————, gijzelaars a° 1673-183 (*Pn*).
————, klokgieter, 99.
————, naam, 197.
Campenbroek, heerl., 17.
Campens-Nieuwland, heerl., 481.
Kamperveen, tijns, 5 (*n.*).
Cannenburg (Den), 135 (*n.* 2), 202.
Cannstadt, 31.
Cant, taal, 36.
Capellen (Joan Derk v. der), geschriften, 206.

Kaperkapiteins, 179.
Cappel (Zwitserland) a° 1529, 31, — 27, 8.
Kappel, pred., 112.
Karel de Groote, 451, 506 (*Afb.*).
» » » gemalin, 506 (*Afb.*).
Carlisten (Nederlandsche), 46, 273.
Karthuizers, 136.
Carvo, 131.
Cassander (George), 296, 410, 65.
Cassel, slag, 284 (*Pn.*).
Katten, volksstam, 457.
Kattenbroek, heerl., 157 (*n.* 3).
Kattendijke, heerl., 433.
Keate-uitspraak, 322.
Kekum, 498.
Kell, heerl., 260.
—— **(Oud-)**, 263.
Kellendonk, huizing, 252.
Kemelink, erve, 189.
Kempis (Thomas à), 130 (*n.* 1).
Keppel, heerl., 530.
Kerk, *zie* Zegels.
Kermestein, adell. huis, 12, 58, 62.
Kermis, 141.
Kesteren, a° 1740, — 13 (*n.* 5).
————, heerl., 7.
————, pred., 223.
Ketel (De), pred., 109 (*n.* 1).
Keulen, bisschoppen, 78, 87.
———, dom, 7.
———, keurvorsten, 79, 89, 136.
———, St. Andries-kerk, 136.
Kijfhoek, naam, 188.
Kiliaen (C.), 42.
Klaarbanken, 17, 67 (*n.* 1), 228 (*n.*).
Klarenbeek, 22, 3, 176.
Kleederdracht, 99.
Kleedingstoffen, 99. *Zie* Meubelen-Inventaris.
Cleef, Diderik, Jan en Mechteld, 502.
———, Gerard en Mechteld, 64.
———, Johan, 265.
Cleresij (Oude), 293.
Klingelbeek (De), 23.
Cloese (De), adell. huis, 99.
Kloetinge, pred., 155.
Klokken, 14, 98.
———, gieters, 99.

Klokken, gieterij, 14, 98.
——, luiden, 510.
——, torens, 507.
Kloosters, 3, 15, 22, 116 (*n.* 1), 23, 6, 9 (*n.* 2), 30, 43, 56, 9, 200, 7, 17, 63, 73, 89, 91, 9, 306, 27, 80, 403, 52, 4, 7, 82, 501, 19, 26, 9, 30.
Kloster-Meer, 264.
Clotarius (Keizer), 504.
Kluchtspel 14de–18de eeuw, 521.
Klundert, pred., 487.
Knollendieven, 232.
Koedijk, pred., 482.
Koeverden, belegerd en heroverd, 82, 8, 90 — (*Pn*).
Coccejus (Joh.), portretten, 34.
Kokkengen, naam, 425.
——, pred., 18.
Coldenhave, heerl., 67.
Kollum, Latijnsche school, 214, 5.
——, pred., 474.
Kollumerland, Beschrijving, 143.
Kometen, 283 (*Pn*), 406 (*Pn*).
Commandeurs en Commanderiegoederen, 122–7.
Commandeurs van schepen, 287.
Commodus, keizer, 500.
Compositie-penningen, 4.
Conscience (Hendrik), 238—40, 465.
Konstantinopel, draak, 507.
——, St. Sophia-moskee, 265***O***.
Contra-Remonstranten, 72.
Copvogelsgoed, 202.
Koran (De), oud handschrift, 265***O***.
Cordova, leder, 39, 40.
Cornelisze (Andries), biographie, 492.
Cosenza, Arciconfraternità, 379.
Koster (Laurens Jansz.), 460, 1.
Kouseband-orde, penningen, 285, 396.
Krabben, 168***O***.
Krayestein, heerl., 172.
Kralingen, 492.
Kranendonk, naam, 252.
Cremer (Jac. Jan), 50, 431, 60, 521.
Krijg, *zie* Oorlog.
Krypten, krochten, 94, 231, 90.
Crito, 459.
Kromheuvel, Kroonheuvel, 2(*n.*1).
Cromwell (Olivier), 378.
Kroonland, heerl., 172.
Krüger (Paul), 325.
Kuik, Geschiedenis, 306.
Kuijnre, pred., 164.
Culemborg, heeren, 7, 9, 71, 122 (*n.*), 3 (*n.*), 259.
——, pred., 71.
——, verkocht, 9.
Kunstgeschiedenis, geschrift, 119.
Kurassiers, 12.
Kurziwody, naam, 455.

Labadisten, 183.
Lage, heerl., 189.
——, vlek, 99.
Lampeglazen, 244, 5.
Landbouw, 120***O***.
Langerak, heerl., 438.
»Lantaarn (De)", 194.
Lapland, 153 (*Nm*).
Lathem, heerl., 202.
Latinus Pacatus, 453 (*n.*).
Laus-Deo-Salus-Populo, kunstgenootschap, 344, 514, 5.
Lede (Ter), slot, 7.
Leder, 39.
Leemkule (De), 117.
Leerdam, pred., 124, 223.
Leersum, kerk, 76.
Leeuwarden, *Eewal*, 514.
——, naam, 252.
——, pred., 112.
——, stadhouderlijk hof, 265.
——, Algemeene Zendbrief, 512, 3.
Leycester (Robert Dudley graaf v.), 473.
Leiden, naam, 104.
——, pred., 398.
——, Remonstr. pred., 72, 3.
——, *zie* v. der Werff.
Leien, 141.
Leijenburg, heerl., 416.
Leijschot, baronie, 361.
Lennep (Mr. J. v.), »De Pleegzoon", 308—10.
Lentulus (Publius), brief, 97, 145.
Leon, naam, 153.

Lessing's Nathan, 30.
Leties (Theod.), 243.
Leusden, heerl., 157.
Leuven, 14.
Lydfort, grafschrift, 441 *O*.
Liedekerke, heerl., 526.
Liederen (Volks-), 93.
Liefdes-Almanak (Eeuwigdurende), 478.
Lienden, a° 1740, — 13 (*n.* 5).
———, heerl., 7, 15, 56, 122, 3.
———, *den Eng*, 57.
———, *'s Grevenhoeve*, 123 (*n.*).
———, bp *Meerten*, 57.
———, klooster, 129 (*n.* 2).
———, veld, 3.
———, *zie* Kermestein.
Lijfland, naam, 152.
Lijkaschbussen, 2 (*n.* 1).
Lilliputters, 440 *O*.
Limburg veroverd, 276 (*Pn.*)
Linge (**De**), 2.
Lingebrief, 15.
Lysander, 217 *O*.
Lithodes, 168 *O*.
Loackhuizen, heerl., 15.
Lodewijk Napoleon, portretten, 342.
Loenen, heerl., 161.
Loevestein, 72, 3 (*n.* 3), 438.
Lombarden, 218, 67, 8, 492—7.
Lombardus (Petrus), 137.
Londen, Bethlehem-hospitaal, 44.
———, Internat. tentoonstelling a° 1884, — 57 *O*, 120 *O*.
———, visscherij-tentoonstelling a° 1883, — 169 *O*.
———, *zie* Rotterdam.
Longfellow, 354.
Loo-Ruiters, huis, 76.
Loofhuttenfeest, 521.
Loosjnekaudisch, 466.
Lopen, bij Arnhem, 501.
Lübeck, a°. 1293, 1334, — 505.
———, brouwers, 328.
———, hanse-stad, 326.
———, Hochverräther, 328.
———, *Kaninchenberg*, 332.
———, *Olavsburg*, 332.
———, Patriciaat, 333.
———, pest, 327, 34.
———, topographie, 332, 6.
———, Zirkelbrüder, 326—37.
Luchtballons, 488 *O*.
Luchtenburg, 131 (*n.*)
Luik, archieven der Cathedraal-kerk, 7.
———, Johan IV, bisschop, 536.
Luisberg (**De**), 3.
Lucanus, 424.
Lunardi (Vincenzo), 488 *O*.
Lunenburg, heerl., 533.
Lutherana, 189, 338.
Lutherij, 15, 67, 473.
Lutherschen, *zie* Predikanten.
Lutzenborgh (**Den**), heerl., 190.
Luur (**De**), goed, 111.

Maalmannen, 452.
Maalsteden, 258.
Maarheeze, naam, 203.
Maarsbergen, heerl., 478.
Maarstrand veroverd, 283 (*Pn*).
Maasland, pred., 108.
Maassluis, pred., 109 (*n.* 1), 368, 70.
Maastricht, krypten, 231, 2.
———, Momus, 156.
———, overgave, 179 (*Pn*).
———, pred., 50, 486, 7.
Maja, 303, 4.
Mayenne, naam, 201.
Maynz, aartsbisschop, 402 (*Pn*).
Makkum, pred., 307.
Malacca, pred., 163.
Malburgen, kapel, 265.
Malmö, gevecht, 282 (*n.* 1) (*Pn*).
Maltheser-ridders, 121.
Mammoeth-beenderen, 31.
Mantgum, pred., 112.
Marken, terpen, 246.
———, trouwen, 139.
Marken in Overysel, 189.
Markendaal, 524.
Marlborough (Hertog v.), 301 (*n.*).
Marnix v. St. Aldegonde (Phil.), 535.
———, geschriften, 241.
Marquette, heerl., 361.
Mars, 451.
Marsch (**De**), bij Zutfen, 59.
Mastenbroek, 529.
Maten (Oude), 95, 236, 458.

Matthenesius, 313*O*.
Matthias, aartshertog, 441 *O* (*Afb.*).
Maurik, heerl., 258, 9.
———, kerk, 16.
———, veld, 3.
———, *zie* Heuvelstein.
Mauritius, 397.
Maurits, prins, 314, 5, 63, 84—6, 441—3, 5.
———, conspiratie, 207.
———, penning, 396.
Mediolanum, naam, 201.
Meduanum, naam, 201.
Meerschelt, heerl., 534.
Meester-Cornelis, fort, 201 (*Nm*).
Megen, graafschap, 15.
Meginhard, 142.
Mei (-boom, -maand), 303.
Meyl, naam, 302.
Meylandt, 201.
Meinerswijk, heerl., 174.
————, naam, 142.
Melbourne, 120*O*.
Mennisten, *zie* Doopsgezinden.
Menschenoffers, 503.
Mentink, erve, 253.
Meppel, naam, 201.
Meppen, naam, 201.
Mercurius, 303, 4, 20.
Merris, heerl., 534.
Meteoorsteenen, 121*O*.
Meubelen, inventaris a°. 1811, — 412—6.
Meurs, graafschap, 502, 3.
Meurssen-toren, 93, 455, 99—503.
Meuselwitz, landgoed, 51
Mexico, 291.
Middelburg, abdij, 273.
————, hongersnood, 178.
————, hoogleeraar, 288 (*Pn*).
————, Labadisten, 183.
————, noodmunt, 178.
————, pred., 155.
————, Oudheden-Cat., 409.
————, rekenkamer (?)-penning, 179*.
————, St. Sebastiaan-Doelen, 187 (*Pn*).
————, wapen, 178.
Midwolde, burcht, 489.
Milaan, naam, 201.
Milen, heerl., 528.
Mill, naam, 302.
Minnertsga, pred., 112.
Myrice, 25.
Miroir, baronie, 531.
Mithra-monumenten, 27.
Moft (De), naam, 154, 465.
Molens, 98, 242.
Molukken (De), 271.
Mom (Jacob), amptman van Maas—Waal, 258, 307—10.
Mommengoed, 111.
Monnikendam, bliksembrand, 1*O*.
Monosylben, 342.
Montezuma, 291.
Montfort (Limb.), 434 (*Nm*).
Montjoye(-schau), naam, 434.
Monulphus, bisschop, 231.
Moriaumés, heerl., 536.
Morinorum Colonia, 505.
Morlodenesse, goed, 156.
Mothibis-kop veroverd, 322.
Muhlhaim a/d Rijn, pred., 65 (*n.* 2).
Muiden a°. 1787, — 449.
Muller-fonds (Fred.), 377*O*.
Mummius Lupercus, 256, 421.
Munkaczy, 97.
Munnikreede, 173.
Munster, Sagen en Legenden, 93.
———, bisschoppen, 7, 78—92, 396, 478.
———, Parochieën, 337.
———, Wederdoopers, 478, 93.
Munten, 217*O*, 64*O*, 459.
——— (Nood-), 77, 409. — Atlas, 78.
——— (Oostfriesche), werk, 26.
——— (Romeinsche), 500 (*n.* 1).
——— (Surinaamsche), 406.
———, *zie* Duiten, Schreckenberg.
Muntkunde, geschriften, 286, 398 (*n.*), 406, 9.
Muntmeesters, 274, 86, 487.
Murad-Effendi, 95, 6.
Muziek-beoefenaars, 29, 264*O*.

Naamsomzetting, 300.
Naarden, ingenomen, 181, 2 (*Pn*).
———, pred., 398.

Naarden, streek, 251.
Namen, geschriften, 40, 150, 349, 421, 2, 521.
Namen (Geslachts-) in de Middeneeuwen, 509.
——— » afgeleid van voornamen, 519, 20.
——— » afgeleid van: Degen, Den, 196. – Melle, 349. — Sierk, 349.
——— » saamgesteld met *wijn*, 347.
——— (Plaats-), aanvangend met *Arm*, *Erm*, *Harm*, *Herm*, 452. — *Hun*, *Huin*, *Hoender*, 454, 5. – *Kat*, 457.
——— » eindigend op *leben*, *leiba*, *leven*, *lo(o)*, 152.
——— » saamgesteld met *kamp*, 457.
——— (Voor-), eindigend op *o*, 421. – saamgesteld met *wijn*, 347, 8, 421, 2.
——— » Adelbert, 520. — Ahasuerus, 102. — Albert, Alfert, 520. — Andries, 247. – Bodde (-deis), 100. – Ciricus, 348. – Ciriacus, 349. — Dagen, Degen, 196. — Diderik, Dirk 108. — Emmo, Emmelyn, 197. — Evert, 521. — Faas, 520. – Fijakker, 202. – Francies, 247. – Charels, 247. — Geertrude, 422. — Gerhard, 422. — Gerwyn, 348, 421, 2. — Goosen, 520. — Govert, 520. — Karman, 425. — Koen, 520. — Lebuinus, Levinus, Livvinus, 74. — Leendert, Leonard, 520. — Lieue, Lieuwe, 153. — Lizebeth, Lysbet, 247. — Mellus, Melle, 348. — Mom (me), Mummo, 421. — Ortwyn, 348, 422. — Rathulf, Rodolphus, 305. — Roelant, 483. — Sierk, Sjirk, Sigerik, 348. – Thahan, Tegeno, 196. — Theodorus, 108. — Thijs, 520.
Napels, *zie* Sicilië.
Napoleon I, 128, 350, 412.
———, portretten, 342.
Nassau, prinsen, 380, 408 (*Pn*).
———, Ernst, 160.
———, Jan, 98 (*P.*), 261.
———, Lodewijk en Hendrik, 301, 2.
———, Willem Lodewijk, 265, 6.
Nassau o/d Voorn, fort, 62, 3.
Natewis, heerl., 532.
Naundorff-Bourbon-kwestie(Nederl.), 380.
Navorschers-congres, 488*O*.
Natuurkundigen, 31.
Nazareth, klooster, 143.
Neder-Betuwe, Compositie-penningen, 4.
———, Statenbijbel ingevoerd, 73, 4 (*n.*).
Nederhorst, heerl., 532.
Nederlangbroek, 533.
Nederland, driehoeksmeting, 345.
———, Hersteld Staatswezen, 382.
———, *zie* Rusland, Schotten.
Nederlanders, *zie* Venetië, Verona.
Nederrijks-wald, 9, 237, 8.
Neerbosch, heidensche eerdienst (?), 423, 4.
Nerdine, **Nerdinclant**, 251.
Nerijnen, 26.
Nesselburg, heerl., 207.
Niceensch concilie, 241.
Nigtevecht, heerl., 477.
———, pred., 49.
Nierszen, 94.
Nieuwe-Pekel-A, pred., 216.
Nieuwerkerk, heerl., 377*O*.
Nieuwerkerk a/d IJssel, pred., 18.
Nieuw-Holland, 226.
Nieuwjaarsprenten, 1*O*, 56*O*.
Nieuwolda, pred., 215.
Nieuwpoort, pred., 49.
Nieuwstad (Limburg), 105.
Nijega, pred., 112.
Nijenbeek, op Veluwe, 122.
Nijenbeek (De), o. Arnhem, 22.
Nijkerk, pred., 8.
———, vicarie, 206.
Nijmegen, Beschrijving, 395.
———, a°. 1342, — 1.
———, *Hese-*, *Hoenderpoort*, 142, 455.
———, Hunnen, *Hunnerberg*, *Offerberg*, 453, 5.
———, Jus Stauriae, 188, 503–7.
———, orde van St. Jan, 122, 3.
———, oppergerechtshof a°. 700, — 506.

Nijmegen, pred., 72 (*n.* 2), 405.
———, *Roomsche Voet*, 506.
———, Vredehandel aº. 1678, penningen, 394, 5, 9, 400, 1, 8.
———, wapen, 506.
———, *zie* Nederrijkswald.
Niutlo, voorm. bosch, 152.
Nyvelt, heerl., 174, 258, 530.
Noyon, bisschop, 457.
Nol-in-'t Bosch, 272, 503.
Noord-Brabant, rijksarchieven, 20.
———, letterk. tijdschrift, 488*O*.
Noorddijk, 250-jarig Bestaan, 189.
Noord-Hoorn, pred., 112, 3.
Noormannen, 176.
Noort (Olivier v.), 432
Nordenskjöld (Baron), 217, 8.
Notger, bisschop, 232.

Oecolampadius (Joh.), 28.
Oene, 5 (*n.*).
———, convent, 143.
Oesel, stift, 263.
Oester-cultuur, 169*O*.
Oesterham, *zie* Oostrum.
Oettingen, Albert Ernst, 402.
Offerberg, 455, 500, (*n.* 2).
Ochten, bagijnhof, 130.
———, Statenbijbel ingevoerd, 73, 4 (*n.*).
Ohne, pred., 113, 439.
Ockenburg, heerl., 147.
Oldemarkt, pred., 17, 183.
Oldenaller, 259.
Oldenbarnevelt (Johan v.), 205, 6.
Oldenzaal, 116 (*n.* 1).
Olijfberg (De Vlaamsche en Waalsche), 226.
Olland (N. Brabant), 246.
Ommeren, 58.
———, *Est*, 9.
———, gericht, 6, 7, 72 (*n.* 1).
———, grens, 57.
———, *den Ham*, 6.
———, heeren, 7—14, 173, 312*O* (Errata), 94.
———, heuvels, 2.
———, kasteel, 5, 6.
Ommeren, klok, 14.
———, naam, 1—3 (*n.*).
———, pred., 12 (*n.*), 125 (*n.*).
———, richters, 7, 8 (*n.*).
———, oud steentje, 11 (*n.* 1).
———, tiend, 5 (*n.* 2), 7.
———, veld, 2, 3, 6.
Omta, heerl., 107.
Omval, gehucht, 118.
Onzalige-Bosch (Het), 500.
Ooij (bij Persingen), 250.
Oorbijt, huizing, 47 (*n.* 2).
Oorlog, gebruiken, 19.
———, tuig, 302.
Oortduinen, naam, 517.
Oostenrijk, Albertus en Isabella, 20.
———, Karel V, 306, 14, 83, 441*O*.
———, Marie Louize, 412.
———, Maximiliaan en Filips, 313, 83.
———, keizer Maximiliaan, 465.
———, Filips II, 441*O*.
Oostermeer, pred., 307.
Oosterwijk (N. Br.), heerl., 172.
Oosterwijk (Z. Holl.), dorp, 142, 289, 497, 8.
Oosterzee, pred., 307.
Oost-Indië, gouverneurs-generaal, portretten, 341.
———, Compagnie, 29, 187, 286, 397.
Oostrum, klooster, 530.
Ootmarsum, heerl., 113 (*n.* 2).
———, pred., 439.
Op-Hemert, Duitsche Huis, 127 (*n.*).
———, heerl., 174.
———, pred., 213.
Op-Heusden, 518.
Oranje-Nassau, prinsessen, 10, 57, 117.
———, Alexander, 132 (*n*).
———, » uitvaart, 377, 8, 465.
———, Hendrik Casimir, 275, 6.
———, Henriëtte Catha, 408 (*Pn*).
———, Johan Willem Friso, 408.
———, Filips Willem, 396 (*Pn*).
———, Willem George Frederik, 108.
———, Willem Karel Hendrik Friso, 266, 315.
———, Wilhelmina Frederika, 282 (*n.* 2.).

Oranje-Nassau, portretten, 341.
Oranje-Nassau-Oord, 273.
Oranje-partij, 64. Geschriften, 14 (*n.*).
Ordermark, 518.
Orleans, Marie Louise, 403 (*Pn*).
————, Filips, 284 (*Pn*).
Ornithologie, *zie* Vogels.
Ortenau (De), meteoorsteen, 121 ***O***.
Orthen, kasteel, 172.
————, naam, 517.
Ostende, beleg aº. 1603, — 418.
Otfried's Evangeliënbuch, 96.
Oudelande, pred., 155.
Oudemirdum, pred., 113.
Oudenaarden, ontzet aº. 1674, — 185 (*Pn*).
Oudewaard, aº. 1740, — 13 (*n.* 5).
Oudheusden, heerl., 427.
Over-Betuwe, compositie-penningen, 4.
Overijssel, Synode, predd., 113 (*n.* 2).
Overlaten, 99, 242.
Overschie, pred., 49.

Paardenkoppen, 187.
Paaslo, pred., 183.
Paderborn, Geschichte, 478.
————, abdij, 207.
Padevoort, jachthuis, 55 (*n.*).
Pachten en pachters aº. 1747, — 14.
Pakjes-setten, 343.
Palatina Bibliotheca, 136.
Palermo, klooster van St. Clara, 380.
————, zeeslag, 279 (*Pn*).
Palestina, Reisbeschrijving 4de eeuw, 145.
————, voorwerpen, 56 ***O***.
Palm (J. H. v. der), 411, 59.
Pamen, 347.
Pampus (Het), 306.
Panama (Landengte v.), Beschrijving, 411.
Panegyricus aº. 1648, — 313 ***O***.
Papyrus-rollen, *zie* Egypte.
Park (De), te Elst, 149 (*n.*, *Nm*), 76.
Parma (Margaretha v.), 357.
Pas, **Pasch(e)**, 424.
Pastoors, 165, 432, 82, 519.
Pastorieën, 71.
Patriciaat, 333, 4.
Patriotten, 174, 313, 449, geschriften, 14 (*n.*)
Pausen, 136, 280, 399 (*Pn*).
Pausin Johanna, 199.
Paverden, 55 (*n.*).
Pavius, 313 ***O***.
Peddenborch, 302.
Pekkedam, heerl., 69.
Pelsaert (Frans), 29.
Penningen (Armen-), 179.
———— (Begraafnis-), 177, 8, 80, 2, 3, 7, 277, 80, 1, 7, 8, 396, 7, 8, 9, 402, 3, 4, 5, 6, 7, 9.
———— (Beloonings-), 84, 178, 82, 279, 81, 3, 4, 6, 7, 409.
———— (Bruilofts-), 184, 5, 7, 284, 400, 3, 8.
———— (Draag-), 287, 510.
———— (Gedenk-), 9, 179, 277, 86, 397, 405, 8.
———— (Huwlijks-), 277, 80, 1, 7, 399, 407, 9.
———— (Leg-), 406, 8.
———— (Schutters-), 187, 396, 466, 7, 9, 510.
———— (Spot-), 400.
———— (Studenten-), 86.
———— (Vereerings-), *zie* Beloonings-penningen.
———— (Verjarings-), 289, 396.
———— (Hoogduitsche), 406.
————, geschriften, 396, 7.
Penningkundig Repertorium, 77—92, 177—87, 273—89, 394—409.
Persingen, naam, 149 (*n.*).
Persinne, 511.
Peter de Groote (Czar) in Holland, 194.
Petersburen, pred., 215.
Petersburg, »Bode", 194.
Peutinger, (Conrad), 100 (*n.*).
Pijpen, 354.
Piswerf (De), naam, 492.
Plaats-rangen, 104, 299.
Pluimenburg (Den), heerl., 261.
Pluisighem, heerl., 260.
Poederojen, heerl., 174, 365, 71.
Poelen, 131.
Poeselaer, 148.
Pol (Den), te Wilp, 206.

Pollestein, huis, 23.
Pommeren, hertog, 286.
————, slurp, 297.
Pontons van blik, 345.
Poorten, 142.
Portocarero, kardinaal, 395 (*Pn*).
Portretten (Verzameling v.) van Nederlanders en buitenlanders, 341, 2.
——— (Rangschikking van), 341 (*n*.).
Post van den Neder-Rhijn (De), 313.
Pothuizen, 141.
Potjes-kermis, 141.
Predikanten, 8, 9, 12 (*n*.), 7, 20, 46-50, 9, 66, 8, 71—3, 83, 107, 8—11, 2—15, 9, 24, 40, 6, 55, 6, 62—4, 8, 82, 3, 91, 2, 4, 209, 10, 3, 4-6, 23—5, 7, 64, 5, 88, 96, 306, 7, 39, 40, 1, 62, 4, 8, 70, 5, 6, 404, 5, 7, 10, 39, 40, 7, 74, 5, 8, 82, 5, 6, 7, 8, 92, 527, 8, 30.
———— (Doopsgezinde), 29.
———— (Luthersche), 29.
———— (Hoogduitsche), 51, 2, 65 (*n*. 2), 95, 404, 85.
———— (Kaapsche), 321, 4.
———— (Remonstrantsche), 72, 3, 109 (*n*. 2), 223-5.
————, portretten, 341.
Praedinius (Regnerus), 189—93.
————, genootschap, 193 (*n*.).
Prenten (Historie-), verzameling, 342.
Presikhaaf, 22, 3, 149 (*n*.) (*Nm*), 490.
Pretoria-conventie, 342.
Prinsenland, pred., 364.
Professoren, 29, 38, 50, 95, 6, 156, 69*O*, 87, 9, 91, 216*O*, 88, 91, 338, 9, 48, 64, 70, 3, 77*O*, 98, 402, 4, 36, 65, 75, 8, 9.
————, portretten, 341.
Projectielen, *zie* Oorlog.
Pruissische veldtocht a° 1787, — 449.
Prüm, Prumen, abdij, 22, 200, 457.
Psalmberijming, 344, 514, 5.
Pseudoniemen, 95, 6, 292, 403, 9, 65 (?).
Puis (Raymond du), 121 (*n*.).
Pullus (Niger), 131.
Putselergoed, 202.
Putten (Geld.), kelnerij, 207.
——— » pred., 482.
Puttershoek, pred., 478.
Pyrmont, graaf, 7.

Querulus, 459.

Rabenhaupt (Carl), 80, 7, 91, 179 (*Pn*), 80 (*Pn*), 6 (*Pn*), 276.
Radbout (Koning), 504, 5.
Raffeler, bp o. Etten, 490, 1.
Randen, landgoed, 479.
Ravensberg, grp, 51.
Ravestein, 15.
————, pred., 194.
Rhede, 337.
Rheden (Wort-), 202.
Rederijkerskamers, 193 (*n*.), 4.
Rechteren, vlek, 99.
Rechtsgeleerden, 92, 296, 465, 80, 1.
Rhegino, kronijk, 506.
Reigersvliet, 230, 1.
Reinaert de Vos, 96.
Reizigers, 29, 30, 3.
Rembrandt (v. Rijn), 187.
Remonstranten, *zie* Predikanten.
Rhenen, veen, lijk, 500 (*n*. 1).
Rhenoij, heerl., 533.
————, kasteel, 133.
Ressen, pred., 340, 488.
Retranchement, pred., 155.
Rheumatismus, dissertatie, 479.
Reuter (Fritz), 522.
Reval, Patriciaat, 334.
Richmond, Transvaal, 321, 2.
Rijmen, 93.
——— (Staf-), 351.
Rijnenburg, adell. huis, 59, 63, 290.
Rijnhuizen, heerl., 64 (*n*. 3).
Rhijnsaterwoude, pred., 368, 70.
Rijsbergen, pred., 162.
Rijswijk (Geld.), commanderiegoederen, 127.
————, *zie* Hoekenburg.
Rinsumageest, krypt, 232.
Robben-eiland, 30.
Roesselare, 41, 299.
Rolduc, krypt, 94, 232.
Rome, Campus Martius, 500.
———, katakomben, 27.
———, kerken, 15.
Römer-steur, 506.

Romerswaal, a°. 1292, — 156.
Rommelskerken, volksrijm, 93.
Roode Toren (De), *zie* Heteren.
Roomsch-Kath. geestelijken, portretten, 342.
Roomsche Voet, *zie* Nijmegen.
Rosmalen, klooster, 306.
Rossum, pred., 50, 475.
Rossum (Maarten v.), 8 (*n.* 2), 168, 73, 4, 258.
Rostock a°. 1293, — 505.
———, opstand, 329.
———, Patriciaat, 333 (*n.*).
Rotterdam, Beurs, Beschr., 492.
———, Londensch koffiehuis, 37.
———, pred., 224.
———, St. Lucas-gild, 492.
———, standbeeld van Erasmus, 224.
———, tumult a° 1690, — 56*O*.
Rozenburg, heerl., 13, 156.
Rozendaal (Geld.) a° 1413, 20, — 437.
——— » , pred., 59.
——— (N. Br.), pred., 364.
Rubens (Petrus Paulus), 344.
Ruyter (M. Adrzn de), 184 (*P.*), 278 (*Pn*).
Rullinckhausen, kerk, 60 (*n.* 2).
Rusland en de Nederlanden, geschrift, 289.
———, oorlogsgebruik, 19.
Rustenburg, 130.

S., beteekenis in wapens, 25.
Zaandam, Doopsgez. gem., 289.
———, trouwen, 140.
Sablet (Jacques), schilder, 516.
Zadelleenen, 65 (*n.* 1).
Zaden, 33.
Saksen, groothertogin, 377*O*.
———, hertog a° 1720, - - 9.
———, hertogen a° 1500—39, — 459.
———, prins a° 1750, — 157.
Saksen-Weimar, Karel August, 217*O*.
Saksers, 451, 2.
Saksische kroniekschrijver, 296.
Zalk, pred., 113 (*n.* 2).
Zalt-Bommel, a° 1511, — 174.
———, Aardrobbertstraat, 228.
———, geuzen, 436.
———, Herv. gemeente gesticht, 436.
———, pred., 407 (*Pn*), 75.
Samarang, duiten, 217*O*.
Sand (George), 96.
Sandeau (Jules), 96.
Zandenburg, 272, 503.
Sandfort, riddergoed, 529.
Zandrivier-tractaat, 342.
Zandwijk, *zie* Tiel.
Santa Maria dell' Anima, 15.
Santen (Denkbeeldige), 199, 301.
Saparoua, 73.
Sarwerden, heerl., 502.
Sassenheim, naam, 299, 419.
Saumur, 270 (*n.* 2).
Schaal (Zeldzame), 347.
Schaarsbergen, 175, 451.
Schaarwapens, *zie* Wapens.
Scharenslijpers, 350.
Scheltema (Mr. Jac.), geschriften, 194, 289.
Schengen, heerl., 496 (*n.*).
Schenkenschans, 53.
———, pred., 223.
Scherpenisse, pred., 155.
Schijndooden, 217*O*.
Schilders, 33, 4, 97, 119, 87, 344, 50, 67, 417, 8, 38, 41*O*, 60, 92, 514, 6, 36*O*.
——— (Vlaamsche), portretten, 342.
——— (Engelsche), 536*O*.
——— (Geschriften over), 119.
Schilland, pred., 112.
Schille, heerl., 260.
Schlegel (Dr. Hermann), 216*O*.
Schoenmakers, 39, 40.
Schonen, haring-nering, 233.
———, gevecht, hertog en naam, 282 (*n.* 2).
———, herwonnen a° 1676, — 400 (*Pn*).
Schonenburg, heerl. te Over-Asselt, in Maas-Waal, 531.
Schoolmeesters, 91.
Schoolverzuim (Heimelijk), 253, 354, 9.
Schoonebeek (Gron.), 92.
Schoonhoven, commanderie, 57.
Schotel (Dr. G. D. J.), geschriften, 97, 437, 80.
Schotland, *zie* Huwlijksgebruiken.

Schotten, 349.
Schotten in Nederl. dienst, 53.
Schreckenberger-munt, 94, 459.
Schreckenstein, heerl., 333 (*n.*).
Schuttorf, naam, 203.
Schuurman (A. M. v.), 183, 397 (*Pn*).
——— » , sterfdatum, 516.
Schwartzenstein, heerl., 433.
Zeddam, huizing, 175.
———, kerk, 55.
Zeehelden, portretten, 341.
Zeereizigers, 432.
Zeeland, 179*, 337 (*Pn*).
———, Hof, 481.
Zeep, 25.
Zeeuwsche(Zewsche, Souwsche) eilanden, stroomen, 457 (*Nm*).
Zegelkunde, geschriften, 59 (*n.* 2).
Zegels (Kerkelijke), 94.
Zegveld, pred., 18.
Zeist, aftèl-rijmpje, 536*O*.
———, onweder in Januari, 168*O*.
Secocoeni-oorlog, 322.
Zelfst. naamw., geslacht, 41.
Selsum (? heerl.), 161.
Senef, slag a° 1674, — 185 (*Pn*).
Zenethus (Nic.), 217.
Zennewijnen, naam, 197.
Serooskerke, pred., 155.
Seuvenum, gericht, 175, 6.
Shakespeare, aanhaling, 516.
———, boek, tableaux-vivants, tentoonstelling, 313*O*.
———, commentatoren, 523.
Shepstone (Sir Th.), 322, 3 (*n.*).
Siam, 187.
Sicilië, zeeslag, 276 (*Pn*).
———, Ferdinand IV, 379.
———, onderkoning ao 1678, — 395.
Zierikzee, naam, 349.
Zigeuners, 350, 454, 7.
Signalen, 175, 345.
Silhouetten, 418.
Zimri, 469.
Synodaal Archief (Oud-), 482.
Synoniemen, 358.
Sinsheim, gevecht ao 1674, — 185 (*Pn*).
St. Adelbert, 3, 4, 7.
— Agnes, 529.
St. Andries, 136.
St. Annenberg, 306.
St. Antonij, fort, 53.
St. Baefs-Vive, 321 (*Nm*).
St. Bamisse, 199, 200.
— Bavo, 244, 418.
— Dionysius, 25.
— Eligius, 457 (*n.*).
— Elmus-vuur, 510.
St. Elois-Vive, naam, 321.
St. Gallus, 247.
— George, 285 (*Pn*).
St. Hippolitusga, 321.
St. Irmina, 452 (*n.*).
— Jacob, 247.
St. Jacobs-Parochie, naam, 321.
———, pred., 112.
St. Jan, mis, 199.
———, Orde, 121–4, 7, 32.
St. Jansga, naam, 321.
St. Joris, 123.
———, penningen, 396, 406, 510.
St. Josse-ten-Oode, naam, 250.
St. Jutte-mis, 199.
— Catharina, 123—5, 327, 35.
— Clara, 327, 80.
— Cornelis, 320.
— Crispijn, 39.
St. Lamberts-Woluwe, naam, 321.
St. **Lebuinus**, *zie* Deventer.
— Lieven, 74.
— Lucas, 119, 492.
— Maartensbekers, 418.
— Margriet, 243, 65.
— Maria, 5 (*n.*), 15, 64 (*n.* 3), 143, 303. 21, 528.
St. Maria-Hoorebeeke, 226, 320.
St. Michiels-orde, 174.
St. Michielsgestel, naam, 321.
St. Nicolaas, 39.
St. Nicolaasga, 321.
St. Omer, penning, 284, 123, 6.
St. Paulus, 123, 6.
— Pieter, 232, 47.
———, convent, 273.
———, sleutels, 510.
St. Pieters-Woluwe, naam, 321.
St. Sebastiaan, 187, 409 (*Pn*).
— Servaas, 231, 2.

St. Sophia, 265*O*.
St. **Stevens-Woluwe**, naam, 321.
St. Thomas, predikheeren-orde, 217.
St. Thomas-kapel te Stavoren, 504.
St. Truijen, 528.
— **Vitus**, 22.
St. Walburg, 23.
St. Wier, Wyr, klooster, 291.
St. Willebrord, 452 (*n.* 1), 519.
Syracuse, penning, 278.
Zirkelbrüder, 326—37.
Scott (Walter), 463.
Slang-taal, 36, 467.
Sleuteldragers, 510.
Sliedrecht, pred., 49.
Sligtenhorst (Arend v.), 17*, 499, 500.
Slingeruurwerken, *zie* Uurwerken.
Slooten, heerl., 427.
Sloterdijk, pred., 410.
Sluis (Distr.), Beschrijving, 230.
———, klokkentoren, 507.
Smokkelbotters, 139.
Sneek, naam, 247.
———, pred., 492.
Zoelen, heerl., 7, 126.
———, huizen, 12.
Zoeloe-land, Blauw Boek, 325 (*n.*).
Soerabaja, duiten-invoer, 217*O*.
————, Hoogere Burgerschool, 526.
Soeren, heghe, hees, 201, 300.
Soest (Munsterland), wederdoopers, 478 (*n.*).
Zoest (Utrecht), proostdij, 103.
———, *zie* Bartholot.
Solms (Amalia v.), grafstede, 74, 174.
Zomeren, naam, 1 (*n.* 2).
Sommelsdijk, heerl., 312*O*.
Zondagspak, 510.
Zons, naam, 264.
Souburg (Oost-), predd., 155.
Zoutelande, pred., 155.
Zoute-polder, te Groede, 230.
Spaansche Kap (De), 300.
Spaansweerd, heerl., 259.
Spanjaarden, prachtliefde, 357.
Spanjaardstafel, 176.
Spanje, Filips II, — 16.
———, Karel II, 403 (*Pn.*)
Spankeren, heerl., 259.
————, kerk, 122.
————, toren en waard, 67.
Spelen (Kinder-), 41, 536*O*.
—— (Volks-), 343.
Spermaille, hospitaal, 104.
Spiegel (L. P. v. de) en zijne tijdgenooten, 480.
Spijkerhuis, goed, 490.
Spijkers, 21, 188.
Spinoza (Benedictus *of* Baruch de), 162.
Spoorwegen (De) in Europa, kilometeraantal, 313*O*.
Spralant, slot, 530.

SPREEKWOORDEN (-WIJZEN).

Akkoord, Van-Putten, 37, 467. — **Beldeurtje** spelen, 253. — blauw-blauw laten, 37, 248, 468. — dat 's 'n blauwe reden, 248. — de bleinen van 't hart af lachen, 352. — bont en blauw, 521. — in brand steken, 523. — ik ben geen Bremer, 102. — om een **Dagschaar** sturen (leiden), 106. — à-la-Daumont, 297. — den deken uittrekken, 40. — ik heb hem vóór de roode deur gehad, 103. — le diable bat sa femme, 199. — il vit comme le bon Dieu en France, 468. — doe wèl en zie niet om, 523. — het doel onzer bestemming, 300. — dominé, brand je bekje niet, 305. — per **Exempel**, 356. — het in de **Gaten** hebben, 36. — den gek scheren, 106. — een leven als God in Frankrijk, 349, 468. — geschot schieten, 355. — a foolish Greek, 523, 4. — een Griek van een vent, 523. — Grieksche kalender, 301. — 'n schuinsch **Heer**, 471. — op den helstraten, 393, 4. — ik ben de hen, die de eieren leit, 408. — horens dragen als een os, 241. — een **Jood** op het ijs, 't gaat dooien, 350 — Jupiter bat sa femme, 198. — een vieze **Kadé**, 471. — 't is er kermis, 199. — 't is kermis in de hel (hal, hegge, voor de kippen), 198, 9. — kleuren als boeien, 305, 423. — een kop als een boei,

423. — **Lutherschen-biersalm**, 473. — op **Meidag**, 303 (*n.* 3.). — Menniste-salmen, 473. — ik ben geen Mof, 102. — naar (op) de Mookerhei, 301. — goed voor **Nimwegen**, om planken te dragen, 105. — **Oostewind-koningskind**, 422. — zoo geil als een **Pad**, 305. — uit (van) de provincie, 472. — puik-puik, 249. — 'n puistje, puistjes vangen, 253. — 't is een **Rekenmeester**, 10 (*n.* 1). — zoo rood als een biet, kreeft, kroot, pioen, 423. — 't rookt er, 199. — dáár is de (een) **Scharenslijper**, dat is den derden dag regen, ook: dat is drie dagen regen of wind, 350, 469. — 'n schelletje trekken, 253. — een regel schrifts en ik laat u hangen, 516. — St. Jacob bij een ram, St. Peter een lam, 247. — met Sint-Jutmis, 301. — de slakken kruipen zóó, 350. — zich slap lachen, 353. — in kennelijken staat, 302. — een leven als de Sultan in Turkije, 349. — mijn **Vader** is geen Bremer, 102. — verbrand bij eigen vuur, 44, 469. — met den vinger in de aarde schrijven, 105. — een vriend mag een vriend meêbrengen, 251. — dat speurt as 't rooije vuur van Urk, 259. — **Weg** en weer, 351. — de **Zon** schieten, 355.

Spreekwijzen (Nieuwe), 44.
——————— (Munstersche), 93.
Spreuken: Fama perennis erit, 180. — Godt laet groien, 271. — Groningen constant, 78, 80. — honi soit qui mal y pense, 286. — luctor et emergo, 337. — nulla est mora, 184. — pestis ero vivens, enz., 190. — tandem bona causa triumphat, 186. — vincere perge, victor, 180.
Staatsgezinden, *zie* Oranje-partij.
Stafrijmen, *zie* Rijmen.
Stalactieten, 33.
Stamproy, *zie* Stramproy.
Statenbijbel, *zie* Neder-Betuwe.
Staur-recht, 188, 503—7.
Staverden (Staveren, Geld.), 122, 266, 489—91.
Stavoren (Stauria), gebied en recht, 503—7.
Steeland, heerl., 534.
Steen, Steenen, 9 (*n.* 5).
Steen (Jan), 32, 347.
Steenderen, 62, 111.
Steenen-tafel, 176.
Steene-polder te Groede, 230.
Steenregens, 121*O*.
Steinfurt, 439.
Stellendijk (De Kiesvereeniging van), 156.
Stempelsnijders, *zie* Penningk. Repert.
Stöckendrebber, heerl., 107.
Stoke (Melis), 104.
Stolwijk, klok, 14.
Stoutenburg, heerl., 207, 438.
Straatsburg, vrede a° 1679,— 401(*Pn*).
Stralsund, a° 1293, — 505.
—————, ingenomen a° 1678, — 395 (*Pn*).
—————, opstand, 329.
Stramproy (-rode), naamspelling en Beschrijving, 519.
Stratenborch, 302.
Strijdhagen, huizing, 340.
Stuyr-recht, *zie* Staur.
Subburg, 273.
Sueven, 457 (*n.*).
Suevenkamp (Het), 456, 7.
Sucha, baronie, 87, 8.
Zuid-Afrika, deputatie, Blauw-boek, Groen-boek, 321, 5, 42.
Zuid-Holland, Beschrijvingen, 120, 363.
——————, Hantvesten, 120.
Zuydoort, heerl., 427.
Zuidzande, pred., 155.
Zuigelingen (Zorg voor), 312*O*.
Zuilenburg, heerl., 259.
Zuilen-eerdienst, 451, 2.
Zuilestein, heerl., 76.
Sumatra, 48, 21*O*, 64*O*.
Suratte, O. I. Compagnie, 374.
Suriname, gouverneur en munten, 406
—————, pred., 119.
Susteren, krypt, 232.
Zutfen, pred., 72 (*n.* 2).
————, *zie* Marsch.
Zürich, kerk, stadhuis en standbeeld, 27, 8.

Zwanenburg, heerl., 55, 237.
Zweden, Bernadotte's dochter, 217*O*.
———, Karel XI, — 184, 273 (*Pn*), 4 (*Pn*), 80 (*Pn*), 2 (*Pn*), 3 (*Pn*), 400 (*Pn*).
Zweden, Karel Lod. Eug., 282 (*n.* 2).
Swenderen (Zwinderen), 92.
Zweveghem, -seele, 457 (*Nm*).
Zwingli-Album, 27.
———Catalogus, 28.
———, biographie, 339.
Zwolle, Vilsteren-huizen, 476.

Taalgebruik, *oo* = *oi*, 357.
———, verwisseling van *d*, *t* en *th*, 203.
Tabago, penning, 283.
Tabak (Baai-), Friesch merk, 513.
Tafelhouders, *zie* Lombarden.
Tayouan, pred., 162, 3.
Tanc(h)elijn, 296, 410, 65.
Tanfana, 100.
Taxandrië, grenzen, 518.
Thebe (Egypte), 33.
Theben (Hongarije), naam, 197.
Thedingswaard, huizing, 16.
Teekenaars, 32, 459.
Tegels, 141.
Teisterbant, grenzen, 3, 518.
———, heerl., 7 (*n.* 4).
Tempel (Den), heerl., 206.
Teniers (David), 350.
Tenkink-Landewheer, 189.
Tentoonstellingen, 57*O*, 120*O*, 47, 69*O*, 265*O*, 313*O*, 75, 7*O*.
Terborg, pred., 527.
Termeyde, 304.
Ternate, sultan, 280 (*Pn*).
Terpen, 2, 202, 3.
Terwolde, 99.
———, pred., 223.
Tesseratorum Schola, 522
Teuge (De), 104.
Tevenbroek, naam, 197.
Tiberius, keizer, 145.
Tiel, Beschrijving, 24, 111.
——, aanslag a° 1606, 20 [1], — 307-9.
——, pred., 8, 9.
——, Remonstr. gemeente, 224, 5.
——, stadhuis, 9.
——, *Zandwijk*, 2 (*n.* 2), 10, 23, 4 (*Nm*), 134, 6, 203.
Thielle, naam, 197.
Tiendaagsche-Veldtocht, 468, 80.
Tienhoven, pred., 376.
Tilburg, heerl., 172.
Tinallingen, pred., 215.
Thionville, *zie* Didenhoven.
Thyr, Tyr, krijgsgod, 132.
Titels, 24.
Toltecs, Messias, 291.
Tom Pouce, 377*O*, 440*O*.
Tooneelpoëzy, 489*O*.
Thorn, abdij, 519.
———, krypt, 290.
Touristen-Uhr, 297.
Transvaal, deputatie, 324—6 (*Pn*), 42.
———, *zie* Burgers.
Tricht, a° 1456, — 15.
Tristan, 96.
Trouwen, *zie* Huwelijk.
Tubbergen, pred., 46.
Tuil, gerichtsbank, 12.
——, heerl., 143.
——, hof, 490.
——, pred., 113, 4.
Turckensteur, 506.
Turkije, Schetsen, 96.
———, legermuziek, 507.
———, tarwe, 33.
———, Selim III, 96.
Twello, a° 1421, — 26.

Uddel, heggen, 424.
Uddelermeer, 266.
Uilenberg (Den), heerl., 175.
Uithangteekens, 248.
Urk, rood vuur, 249.
Urmond, pred., 135 (*n.* 2).
Urthunsula, 518.
Uskwert, landbouw, 120*O*.
Utenhove (Jan), 162.
Utrecht, Jaarboeken, 56.
———, a° 1246, — 505.
———, bisschoppen, 3, 7, 13, 128, 33, 452, 8, 98, 530.

1) Zie die aanslagen zuiver historisch uit de documenten van dien tijd voorgesteld door Mr. E. D. Rink, Beschr. v. Tiel 1836, bl. 72—74.

Utrecht, *Bisschopshof*, 175.
———, Illustre school, 125.
———, krypt, 232.
———, pred., 288 (*Pn*), 404 (*Pn*), 87.
———, balije van St. Catharina, 123, 4, 5.
———, St. Marie, archieven, 5 (*n.*).
———, » , kanunniken, 64 (*n.* 3).
———, St. Paulus-abdij, 123, 6.
———, St. Pieterskerk, 232.
———, sleuteldragers, 510.
———, »Snippevlucht", 30.
———, *Viebrug*, 102 (*Nm.*)
———, Wale gemeente, 232.
———, Zwagerschap in de vroedschap, 56.
———, *zie* Solms.
Uurwerken, 297, 8.
———-makers, 441**0**.

Vaassen, 94.
———, heerl., 341.
Valckenier (Mr. P.), 31.
Valkenisse, heerl., 258.
Valkoog, 425 (*Nm*).
Vanen (Ruiter- en Trompet-), 99, 100, 242.
Vaticaan (Het), bibliotheek, 136.
Veere, pred., 485.
Velgasse, 23.
Velocipèdes, Handleiding, 56**0**.
Velp, pred., 59.
Veluwe, marken, 25.
———, heidensche eerdienst, 451–3.
———, Hunnen, 453–5.
Venetië, bank, 286.
———, Hollandsche ingenieurs, 74.
Venray (Joh. v.), levensbeschr., 436.
Venus, 303.
Verhuysen, heerl. en bp, 7, 130.
Verloving, *zie* Huwlijksgebruiken.
Verona (Nederlanders te), 75.
Verzen (Eénlettergrepige), 343.
——— (Neep-, pit-, punt-, schimp-), 195, 344.
Vianen, heerl., 206.
———, naam, 101, 2.
Victor Hugo, 459.
Villici, 4.
Visschel, heerl., 7.
Visscherij, 57**0**, 169**0**.
Vitten, 233.
Vlaamsche Beweging, 239, 40.
Vlaanderen, Cronijcke, 176.
———, Land-, Volk- en Taal, 240, 3.
———, Graven, Gravinnen, 141, 526, 36.
Vlaardingen, kerkel. toestand a° 1647, — 109 (*n.* 2).
———, pred., 108, 9.
Vlamingen, *zie* Elbe.
Vleeschouwer (Lod.), 238.
Vleuten, 528.
Vliet (Z. Holl.), heerl., 157.
Vlissingen, Betje-Wolffs-plein en gedenkteeken, 339, 514.
Vloglanden, 94.
Vlootvoogden, 180, 94, 278, 81.
———, portretten, 341.
Voetius (G.), penning, 280.
Vogelkunde, 216**0**.
Vogelweide (Walter v. der), 96.
Volks-bond (De), 147.
Vondel (Joost v. den), penning, 402.
Voorn, heerl., 64.
Voorne, heeren, 21, 313, 81, 2, 3, 4.
Voorsprekers, 289, 90.
Voorst, heerl., 530.
Voorthuizen, Grp Z., 501 (*n.*).
———, pred., 340, 488.
Vorchten, toren en wapenborden, 237.
Vouvry, horlogemakers, 297.
Vreden, kerk, 60 (*n.* 2).
———, stift, 289.
Vredenburg, 130.
Vreê-vuren, 510.
Vries (S. de), geschriften, 195, 217, 8.
Vroedschappen, oudheid, 383.
Vrone(n)stein, heerl., 427.
Vrouwen-Parochie, pred., 528.
Vulcaans-oord, 487.
Vulcanus, 303.
Vuren, heerl., 103.

Waalwijk, heerl., 63 (*n.* 2).
Waarde, pred., 155.

Waardenburg, heeren, 158.
Waardigheden, *zie* Titels.
Waes (Land van), penning, 403.
Wadenstein (Nieuw), **Wayestein** (Geld.), huizing, 8—13, 173, 4.
Wayestein (Utrecht), huizing, 123.
Walachrin, prins, 176, 320.
Walachrius, 320.
Waldgraven, 9.
Walenburg, heerl., 438.
Walcheren, 176.
————, Irmindienst, 452.
————, naam, 320.
Wal-heer, 320.
Walvisch-vertooning, 169*O*.
Wamel, huizing, 23.
Wapenkunde, geschriften, 59 (*n.* 2).
————, tentoonstelling a° 1880, – 375.
Wapens van gemeenten, 25.
———— (Schaar-), 419.
Warendorf, wederdoopers, 478.
Warga, munten gevonden, 459.
Warmelo, heerl., 69.
Warnsveld, pred., 46.
Wassenberg, Lutherij, 432.
Waterhul (De), 456.
Wateringe, pred., 440.
Waterloo, slag a° 1815, — 216.
Waterloo-plein te Amst., 19.
Wealsch, 320.
Wedde (Huis te), 439.
Wederdoopers, 436, 78.
Weenen, bank, 286 (*Pn*).
————, ornithologisch congres, 216*O*.
Weersen (?) [1], pred., 113.
Weidum, heerl., 160.
Weissenburg, hoogl., 475.
Well, heerl., 430.
Wenkop, naam, 43.
Werden, abdij, 452, 501.
————, proost a° 1368, — 437.
Werff (v. der), Adriaan, 449, 50.
—— » , Pieter Adrzn, gedenkteeken, 313*O*, 76*O*, 491 (*Pn*).
—— » , » » te Wezel, 449.

1) Weerselo ?

Werner (Franz von), 96.
Wesel a° 1570, 1, — 449, 50.
Wesenhorst, huizing, 161.
Westbroek, pred., 124.
Westerbaen (Jacob), Gedichten, 147, 8, 54.
Westerschelde, *zie* Hont.
Westfalen, Geschied. en Geneal., 477.
Westhoven, kasteel, 271, 524.
West-Indië, gouverneurs-generaal, portretten, 341.
————, Compagnie, 279.
Westland, Verhandeling, 305, 420.
Westmaas, pred., 162.
Weurt, heerl., 9 (*n.* 2).
Wevers, 51.
Wiel (Huis te), 62.
Wieldrecht, heerl., 313*O*.
Wierden, pred., 46.
Wierse (De), heerl., 147.
Wriffinksburg (-hof), 116 (*n.* 1).
Wichmond, kerkgemeente, 272.
Wijk-bij-Duurstede, naam, 101.
————, predd., oudd. en diakenen, 233—5.
Wycliffe (John), 5de eeuwfeest, 338.
Wijnkoop, 42, 3, 251, 522.
Wildbaan (De), 201.
Wildhaus, 27.
Willem I, prins, 367, 450, 65, 491.
————, » tentoonst. 10 Juli 1884 (den 300sten gedenkdag zijns doods), 265*O*, 377*O*.
—— II, » prins, 170.
—— III, » Levensbeschr., 181.
————, » geboorte, 171.
————, » garde, 107.
————, » Kouseband-ridder, 285.
————, » afbeeldsel, 9.
————, » penningen, 89, 181, 2, 6, 284—6, 396.
—— IV, » 14, 127, 388, 446, 8, 78.
————, » weduwe, 388.
—— V, » 388, 446, 8.
—— I, koning, 57, 117, 238 (*n.*), 66, 380, 480 (*n.*).
—— II, » , 117, 266.
—— III, » , 172, 208, 377*O*, 408, 64.

Willems (J. F.), 239 (*n.* 1).
Wilp, heerl., 17.
Willstett, munten, 459.
Winkler (Johan), geschriften, 146, 240.
Winsum, rederijkerskamer, 93 (*n.*).
Winter (Strenge) a° 1740, — 13.
Winterswijk, gericht a° 1338, — 289.
Wip, 148.
Wirdum, kwartierborden, 426.
Wiskundigen, 191.
Wismar, a° 1293, — 505.
————, opstand, 329.
Witt (Gebroeders de), 89 (*Pn*), 487.
Wodansdienst, 187.
Woerden, oude herberg, 131.
————, pred., 113.
Woeringen, slag, 501.
Wognum, kogge, 18.
Wolfaartsdijk, tienden, 273.
Wolfenbuttel (Heinz von), 339.
Wolferen, heerl., 161.
Wolff (Elisabeth), 339, 512, 3 (*P.*), 4.

Woorden, afgeleid, beoordeeld of verklaard.

Adel, 520. — aedilis, 69. — afspeuren, 249, 352. — achterhoeker, 456. — (zich) acclimatiseeren, 355. — al, 520. — alf, 520. — alp, 100. — am, amme, 197. — ameide, 304. — antzeel, 154. — arkeneil, -nir, 302. — arkier, 302. — arsenaal, 38. — arts, artzer, 24. — athal, 520. — atta, 419. — attinge, 252. — attrapeeren, 419. — augia, 251. — awi, 251. — **B**aaide, 507. — babbeleguusjes, 357, 8. — badius, 507. — bakkelahi, 469. — bachelor, bakkeleien, 44, 469. — balein, 353. — balije, 123 (*n.* 1). — balius, 507. — bawd, 523. — bedlam(-like, -stuff), 44. — beelfroet, 508. — beer, 249. — beffroy, 24, 5, 507. — beyaert, 507. — beieren, 471. — be-yncken, 132 (*n.*). — belfort(-froot), 24, 5, 507, 8. — bellarmin, 45. — belt, 517. — berg, 469. — berg (-borg)-verkooper, 249. — bergvrede, 508. — berkalahi, 469. — bieren, 146 (*n.*), 523. — bier(p)salm, 473. — biliban, 150. — bilt, 517. — blauw, 38. — blaar, blaere, 353. — bladder, 353. — blanc-signez, 359. — bleiben, 150. — blein, 352, 3. — bloedblein, 353. — bloote, 40. — boei, 305, 423. — boemelen, 354. — boet-ding, 420. — bokkebloed, 297. — bomelaar, bommelaar, 354. — bommelen, 353, 4. — boschboom, 304 (*n.* 2). — bouwen, 102. — brink, 148–50. — Bruder, 329. — buding, 420. — Bummelzug, 353. — busboom, 304. — butte, 420. — buurt, 299. — buxenbier, 146. — **C**erf-volant, 42. — chemise, 470. — christmass, 200. — circinus, 471. — **D**abben, 197. — dagschaer (-scheer), dakschaar, 106. — darsena, 38. — deur, 101. — dief, dieve, 197. — diffel, 458. — dobbe, 197. — doir, 357. — donjon, 508. — donk, 252. — doopkrans, 70. — dôr, dûr, 101, 229 (*n.*). — dorp, 202. — douaire, 285 (*n.* 1). — douzaine, dozijn, 236. — draak, 41. — dracht, 95. — drankwet, 302. — drawonkelen, 102. — dreefken, 95, 236. — drûd, 422. — dubbel, dubbelen, 44. — dur, durre, 101, 229 (*n.*). — dweil, 354. — **E**au, 420. — ede, 349. — ee, 230, 46, 349. — ege, 354. — ehe, 354. — ei, 354. — Einöde, 250. — el, 246. — Elf, 246, 520. — emmer, 95. — eng, engi, enk, 132, 49, 229 (*n.*). — **F**amiliaris, 500 (*n.* 3). — fidelis, 500, (*n.* 3). — fierapeel, 40. — fiëren, fyerre, 38. — finieren (-neren), 515. — flesch, 458. — foezelen, 36. — frede, friede, 508. — frohnding, 420. — **G**aarden, 458. — gafieert, 38. — gara, gare, 95. — gas, 458. — gasse, 24. — gast, 95, 233. — gastdag, 251. — gate, 457. — geer, 95, 236. — gehoorig, 102. — gehucht, 299. — gelde, 249. — genootschap, 358. — gerad, 102. — gericht, 6 (*n.* 2). — Geselle, 329. — gewaard, 189. — gildig, 38. — gleus, gleuys, 474. — glooi, 102. — gloriet, 521. — gooi, 250, 1. — goyman, 251. — gorsem, 102. — gospel, Gotspel, 423. — grase, 458. — greese, 458. — Griek, 523. — guus, 357. — **H**aag, 424. — haar, 452. — Hadr, 101. — hagen, 424, 56. — hayn, 456. — ham, 6, 100, 456. — hami, 456. — hameide, 304. — hamr, 6. — handzeel, 154. — hanne,

456. — harkeniel, 302. — hart, 520. — heem, heim, 100, 53, 419. — heeg (de) 201, 424. — heemael, 453. — heerdoeck, 431. — hees, 201, 3, 423. — heghe, 201. — hemelmei, 303 (*n.* 3). — hen(ne-kleed), 456. — Herr, 329. — heze, 203. — hespe, 93 (*n.* 1). — heul, 139. — heurne, 95. — hevel, 200. — hil, 246. — hypolum, 102. — hit, 470. — Hler, 101. — Hodr, 101. — hoen, hoend, 455. — Hoenir, 101. — hon(ne), hond, hont, 455. — Hönn, 101. — hoofd, 470. — het hooge, 103. — hooivimme, 470. — hoôpen (werkw.), 470. — hoorndrager, 241, 425. — hooseband, 285 (*n.* 3). — horda, 101. — horn, 101. — hospitaal, 104. — hoveling, 115. — huid, 40. — huycke vaecken, 103. — huin, hun, 455. — hut, 470. — **IJ**ken, 354. — ichen, iken, 354. — ill, 246. — indiaan, 411. — ing(h), inge, ink, 132, 49. — inkijkerig, 102. — insula, 521. — **J**eghenode, 105. — Junkergild, 329. — Juno's-tranen, 198. — jurnales, 458. — jute, 355. — **K**aag, 425. — kaai, 359. — kaaksmete, 359, 473. — kadé, kadet, kady, 471. — kalahi, 469. — calumet, 354. — calva, 499. — kam, 471. — camisa, 470. — kamp, 457. — cannabis, 470. — kapittelen, 103. — caput, 470. — Kari, 101. — kate, 457. — kedde, 470. — kennip, 470. — ker, 471. — kerdik, 471. — kermis, kerstmis, 199, 200. — ket, 470. — keu, 471. — keurgarde, 355. — kif, kyf, 188. — klein-goed, 357. — cleinoet (= lijfsieradiën), 437 (*n.*). — kleperschacht, kleppelscahte, 458. — kliën, 102. — klimaatschieter, 355. — klonteren, 45. — klouterhout, 45. — kluin, 297. — knijn, 353. — kodde, 471. — koddebeier, 471. — kodse, 471. — koepel, 521. — coerboem, 200. — kogge, 105, 425. — koge, 425. — cocu, 425. — columpna, 452. — kommetje, 458. — kompas, 471. — konstavel, constoffler, 327, 35 (*n.* 3). — conviva-regis, 500 (*n.* 3). — kop, 470. — koperrood (-root), 38, 9. — Kopje, 105, 471. — copperas, 38. — kor, 355. — cordevanner (-nier), cordewanier, 39. — corduanier, 40. — kortewaarier, 39. — kot, 470. — kote, 457. — couperose, 39. — courtine, 68. — kramen, 51. — kremer, 51. — creool, 411. — kreupelbosch, -rijm, 471, 2. — cria, 411. — kuitert, 297. — kumba, 471. — kus, 358. — kwartaal, 95. — kwijl, kwijlen, 355. — **L**aai, 359. — lâf, lâva, 150. — la-la, 249. — laiba, 150. — land-weer, 189. — lâos, 152. — lebe , leven, 40, 150—3, 252. — lede, 103, 4, 252. — leg, 152. — leiba, 151. — lepelen, 43. — leu, 152. — lêua, 150, 3. — lib, 150. — lieu, 152. — loch, log, logung, 152. — Logi, Loki, 101. — loh, loc, 152. — locksnoer, 474. — lompendekker, 40. — loo, 420. — loofhut, 521. — loquet, 352. — los, 152. — luchter, lustre, 419. — **M**aai, 359. — maaien, 304. — maaitak, 304 (*n.* 1). — made, 201. — maerasch, 203. — maersch(e), 299. — Mai(e), 355. — maybay, 303 (*n.* 3). — maison, 150. — maljenier, 40. — mammelokker, 507. — mameluyck, 93 (*n.* 3). — man, 356. — manare, 356. — mansio, 150. — mansus, 24. — marais, 103. — maras(sche), 203. — marresia, 203. — meersch, 299. — meesmuilen, 358. — mei, 201, 303, 55. — men(t), 434, 52. — meitak, 304 (*n.* 1). — menisten-bruiloft, 473. — menisten-koord, 154, 472. — mep, 201. — merse, mersche, 203, 99. — mesties, 411. — mis, 200. — mode, 359. — moer, 103. — moeras, 203. — Mof, 102, 465, 6, 510. — mof, 510. — moffelen, 465, 6, 72. — Mofrica, 466. — mok, mokkel, mokken, 139. — mol, 297. — mont, 434 (*n.*). — mooi, 358, 9. — moor, 27, 103, 203. — mop, 201. — mor, 103. — motte, 249. — mudden, 458. — muffen, 465, 6, 72. — muffin, 472. — muffler, 472. — mulat, 411. — munt, 434 (*n.*) — **N**abac, 33. — nederlaag, 355, 6. — neger, 411. — nepos, 500 (*n.* 3). — noodmunt, 77. — novalis (ager. terra), 452 (*n.* 2). — **O**de, 105, 249, 50, 425. — Odin, 101. — oerdwealsk, 104, — oestal, 302. — officium, 452. — ofspeuren, 352. — oir, 357. — onderkotig, 102. — ongewaard, 189. — onnoozel, 356. — ooi, 249, 50. — oord, 101, 517. — oorpeuter, 473. — oort, 422, 58, 517. — op(p)idum, 105. — orde, 422. — ostagier,

182.— overdwaalsch, 104.—Pandeling, 182. – Pander, 523,4.—par, 356.— paramento, 356, 7. – parisch, parochie, 423. — parlesanten, 357. — parmant(ig), 356, 7. — pas(ch), 424, 92 (*n.*). — pe, 201. — pel, pels, 40. - perdoes, 357. — permanare, 356. — peut, 253. — pijakker, 201. — pijper, 162. – pimpeltgen, 147. — pise, 492 (*n.*). — plamoten, 39. — plenken, 359. — ploten, 39. — pond, 95, 458. — t poodje, 472. — pote, 253. — potje, 458. — pro, 356. — promantig, 356. – Queu, 471. — quijl, quijlen, 355. — **Raadgeer**, 104. — radeleve, 150. — redger, 104. — rêtelen, 357. — retour, 351, 2. — retourtje, 352. — rijbier, 146. — rink, 148. — rode, 425. — roemer, 425. – **Salm**, 473. — Zambo, 411. — zeel, zeele, 154, 457. — zeem (-touwer), 39. — schaar, 452. — schabbe, schabbernak, schabouw, 40. — schacht, 458. – schatbier, 146. — schâvier, 508. — schieten, 355. — schive, 431. — schoer(-band), 154. — schöffenbar-frei, 333, 4. — schoonbroeder, 203. — schotelen, 43. — schuren (werkw.), 470. — schutbier, 146, — zeug, 249. — sexstra. 140. — ziel, 197. — zil, zyl, 451. — simili-diamant, 41. — sjoemak, 40. — scara, 452. — skinke, 93 (*n.* 1). – slach, 458. — slang, 467. — slurp, 297. — smok, smokkel, 139. — snees, 236. — zoen, zoentje, 358. — zooi, 359. – zoolweer, 189. — spadiceus, 507. — spe, 102. — speuren, speurtje, 249. — spichaere, 23. — spijk, spyker, 23. — spijttael, spitael (-tale). 104. — stad(e), 105. — stadskind, 474. – statie, station, 41. — stede, 105. – stein, 9 (*n.* 5). — stieg stieche, stighe, 95, 236, 458. — sul, 451. — zwager, 203. — sweep, 200.— **Taai-taai**, 249. — tarecena, 38. — tharp, 203. — theod, 197, 452. — terp, 202.— tjotter, 247. — toetelen, 36. — Thor, Thür, 101. — thorp, 203. — toren, 101, 503. — torre, 508. — totleiba, 150. — touwen, 39, 40. — tower, 508 (*n.*). — traam, 154. – trabes, trabs, trape, trappe 419. — triem, 154. — tronc, 36. — throp, 203. — thrûdr, 422. – trunc, 35. — tsjerke, 247. — tsjerne, 247. — tsjotter, 247. – tûr, 508 (*n.*). — twehele, 354. — **Uitkramen**, 51. — urth, 101. — **Varen**, 95. — vehne, venne, 100. — vel, 40. — ven, 101. — verhennekleeden, 456. – verlakken, 36. — zich vermeien, 303. — verteugen, 104. — verwalter, 9 (*n.* 2). — vetten, 39. – vie, vye, 101. — vleeschmes, 40. — vlieger, 41. — volgewaard, 189. — voogtschilling, 289. — **Waard**, waart, 521. — ware, 188.— watjeko(u), 359, 473. — wedersaeten, 13. — weer, 188. — weerd, 521. — wees, weesje, weeskind, 521. — wenke (-cle, -sche), wentke, 43, 522. — weren, 188.— westers, 203. — wijk, wick, wich, 252. — wijn, 348. — win, 348. — wind, 458. — winjan, 101, 348. — winke, wynke, winco(o)p(pen), 42, 3, 251, 522. — wippertje, 148, 297. — wody, 455.

Woorden, aanvangend met *oir*, 357.
——— uit den vreemde, 473.
——— (Nieuwe), 44, 302.
Workum, pred., 112, 307.
Woudenberg, heerl., 117, 427.
Woudrichem, verkocht, 362 (*n.*).
—————, visschers-taal, 36.
Wouw (Geert v.), 99.
Wülflingen, heerl., 372.
Wulmstorf, heerl., 107.
Wulven, heerl., 172.
Wurtemberg, Everhard Lodewijk, 31.
Xeres de la Frontera, wijnhandel, 48.

In dezen bladwijzer dient nog het volgende ingelascht, ter plaatse waar zulks behoort.

Bl. v: Dennennaalden-baden, 132(*n.*).
» xiv: Karsenbergh, 113 (*n.* 2).
» xviii: à Reinsteyn, 215.
» xxiii: **Gravendeel** ('s), heerl., 481.
» xxiv: Heidensche eerdienst, 187.
Bl. xxvii: **Kaag**, 425 (*Nm*).
» xxviii: **Koog**, **Koge**, 425 (*Nm*).
» xxix: Lutherij, 432.
» » : Lutherschen, 473.

LIJST van vragen uit deel XXXIII, die nog niet of niet-voldoende beantwoord zijn.

Afkeuringsteekens, 77.
Afspeuren, 230.
Alphen, naam, 82, 3 (XXXIV, 100).
Alkenir, -neir, *zie* Harkeniel.
Alstedt, wapen, 144.
Amorie (Des), wapen, 96
Angen Roen (**Ronne**), 211.
Aquilar, grootmoeder v. Jhr. A Manrique.
Austin (William), geboorte, 107.

Bake (Herman en Magdalena), ouders, 398.
Backx, geneal. bizond. 1500—1680,— 141.
Baronieën, 369.
Bassecour (Nicolaas de la), geneal. gegevens, 45.
Beldomandi (Prosd.), eerepenning, 213, 4.
Berg (Mr. Dirk), ouders, 240.
Berg (Joh. Ger. v. den), plaats van echtverbintenis, 592.
Bilderdijk's brieven aan D. François, 379.
Blauwen sack zijn (Bij den), 426.
Blockeel, 173.
Boëthius (Commentaar op), 74.
Bokkenrijders, 58.
Borch (Ter), genealogie, 480.
Bornichout, 173.
Boshuysen (Walburg v.), afstamming, 45.
Brito, op een zerk te Sluis, 122.
Bruijn (Debora), ouders, 39, noot.
Budel (v.), geneal. gegevens, 141.
Bullesheim, ligging, 317.

Charade, etymologie, 37 (180).
Charante (v.), huwlijkspenning, 318.

Damster-reis maken (Een), 456.
Dankgezang a° 1814, — 127.
Daumont (A-la-), oorsprong, 446 (XXXIV, 298).
Degerman, geslachts-oorsprong, 520.
Deizig, dijzig, 175.
Domys (-mis) (Maria), familiebetrekkingen en wapen, 46.
Doornenburg, naam op een steenen kruis, 20.

Eijck (v. der), Maurits Jacobszn, wapen, ouders, kwartieren, 141, 91.
Enther (v.), wapen, 96.
Erffuyter, variant van erfsluiter, 70.
Erckers, 221.
Erotisch Woordenboek, 127.
Esden = Hesdin? 281.
Estvelt (Geertruid v.), 465, noot.
Everwijn (Theodoor en Hendrik), familiebetrekkingen, 46.

Fabitatie, naam, 119 (XXXII, 20).
Frankhuyss, 212.

Gara, gare, woord-beteekenis, 37, 8.
Gein, naamsbeteekenis, 455.
Gend, lijsten van familiën en schepenen, 201.
Gesperden (Jan v.), tooneelschrijver, 495.
Gijsenberg, heerl., 42.
Ginderthal, moeder van A. Manrique, afstamming, domicilie, 47.
Godert, naamsbeteekenis, 232, noot 1.
Gouden gulden, goudgl., 122.
Graveland ('s), heerl., geschied, 485.
Greve (Hendrik de), tweede vrouw en familiebetr., 296.
Grinsven (Hester v.), kwartieren, 472 (XXXIV, 360).
Groenewegen (Dirk v.) geh. m. eene v. Adrichem, 234, noot.
Groot (de), Frans, *zie* Meurs.
Guiot, -odt (Jacob), afstammelingen, 94.

Haan (de), 1840/50, afstamming, 141, 2.
Hakkelbouten, 173.
Harkeniel, 132 (XXXIV, 302).
Heeze, in 't bezit van 't gesl. de Hornes, 308
Heim (Jan v. der), geneal. gegevens, 45.
Helmers (J. Fred.), dichter, familiepa-

pieren, 58.
Heurnius v. Galen, afkomst, 521.
Hoenderik, 284.
Hoeven, Houven (Jan v. der), kwartierstaat, 94.
Hoofdredenaar, 263, 4.
Horne (Jacob v.), grietman, 308.
Hövell (v.), geslachtsoorsprong, 393.
Hubert, *zie* Cloeck.
Hudde, *zie* Roeters.
Huybrechts(en), Johanna, afkomst en wapen, 142.
Huwlijkspenning, *zie* Charante.

Ignorantijnen, naams-oorsprong, 322.
Ypelaar (M.), afkomst, 296.

Jongh (De), Hendrik en Cornelis (a° 1732), wapen en geneal. gegevens, 144.
Joubert (Franç.), Mémoires, 240*O*.

Calepende, naams-afleiding, 37.
Kalverbosch, Kelfkensbosch, te Nijmegen, 212.
Calverhock, 446.
Kantoir, -thoir, 221.
Karkastig, 335.
Kas versleten, 86, 174.
Keurbroeders, 369.
Kielspitten, 497.
Kijfhoek, enz., naam, 69, 70.
Cloeck-Hubert, bloedverwanten en voorzaten, 342.
Kneppers, familiebizonderheden, 142.
Koerantzen, 134.
Court (Maria Elisabeth), wapen, plaats der echtverbintenis, 344*O*.
Krayestein, lijst der heeren, 9 (203; XXXIV, 172).
Krieger, wapen, 142.
Croevoet, -vort, familiebizonderheden, 93.
K.(roon?) (W.), vertolker van Neander's Verbondsliederen, 218.
Krudener, Kruft, wapen, 142.
Crupgeld, 132.
Kuyk (Kuyck, Cuyck) (Joost Michiel v.), dood, echt, kroost, 9.
Kwakel, woord-beteekenis, 134.

Lansbosaet-pesaat, 135.
Lasonder, naamsbeteekenis, 180 (278).
Leguit of Laguit (De) te Amsterdam, logies voor huidenkoopers, 8.
Lijnoerken, 221.
Lissone, geslachts-oorsprong, 240.
Livoir, lijuoir, 221.
Lunenburg, heeren, 252 (346, 7).

Magistris (de), Bartholomeus, afkomst enz., 154.
Maliepaard, geslachtsnaam, 84.
Mameluyck, etymologie, 423 (XXXIV, 93, noot 3).
Manrique (de Lara) (Jhr. Anthony en Jacques), geboorteplaats, ouders, enz., 47.
Markerken, heerl., 42.
Masuer, familiebizonderheden, 94.
Mechelen, kapel, 121.
Meikevers met letters op de vlerken, 49*O*.
Mérez (Salomon de), Mémoires, 240*O*.
Meurs (Maria v.) Jansdr., familiebetr. met Frans de Groot en Bernardine Ruijlingh, 192, 292.
Middelhoek (Med. Dr.), tijd en plaats van geboorte, 47.
Moer (v. de), familiebizonderheden vóór 1600, — 94.
Molenaer (Jan de), afstammelingen, 485.
Mom (Wolfgang Wilh.), 191, 2.
Mulet, wapen, 472*O*.
Murray (John), ouders en kwartieren, 342, 3.

Nijmegen, afbeeldingen oude Lat. school en kerkboog, 472*O*.
Nittersum (Andeloff), vader, 66.
Noordt [v. (der)], Ida en Cornelia, afstamming, wapen, 47.
Nuyts (Elias), geneal. gegevens, 472.

Olmius, wapen, 96.
Onzalige-Bosch (Het), Cannegieter's verhandeling, 424.
Oort (Johan v.) a° 1568, ouders en nazaten, 521.
Opgaan, Germanisme, 81.
Orthen, historische bizonderheden, 012.
Oss, naamsbeteekenis, 282.

Oudenhoorn (Abrah.), ouders, wapen, 192.

Pas, pasch, 392.
Pauw (Denis en Jan), afstamming, 95.
Pe(e)sen, 221.
Pelsaert (Frans), biographie, 202 (XXXIV, 29).
Pergami, 107.
Pinès (l'Anglais), bizonderh., 440.
Polka-order, oorsprong, 38.
Potier (Maria Anna), voorzaten, 397.

Quios (los), gade van eenen Ginderthal, 47.

Raes (Cath^a^), 47.
Radaeus (Nath.), ouders, enz., 398.
Randwijck (Ermgard v.), wapen harer moeder, 472.
Ranst (Hester), geneal. gegevens, 343.
Rees (Marg^a^), moeder, 399 (492).
Renesse (Johan v.) Johanszn a^o^ 1474, afstamming, 192.
Rengers (Aletta en Geertruid), geneal gegevens, 343.
Reuver (J. H. de), afkomst, 44.
Roeters (Floris) en Geertruid Hudde, afstammelingen, 471.
Roever, Ruever (Albert, Henrik, Goossen), afkomst, 43.
Rootbeen, familiebizonderheden, 95.
Roode (Michiel de), ouders, verwantschap, 47, 8.
Rossem (Maarten v.), afbeeldingen zijner huizen en biographie, 171, 2.
Ruijlingh (Bernardine), *zie* Meurs.

Sanden (Fred. Aug^a^ v.), wapen, 296.
Zangboekje van H. Wester, uitgever, enz., 480.
Schaap (Mechteld Agnes), ouders, 472.
Schaatsenrijden, 30 (171).
Schaijck (v.), geneal. gegevens, 480.
Schlippenbach (v.), voorzaten, 521.
Schmidt (Isaak Jakob), geboorteplaats, enz., 495.
Schonenburg (Sebastiaan v.), levensbizonderheden, 240.
Schotje voor schieten (Ergens een), 86.
Secke, 221.
Sentinelle (La), oorsprong dezer romance, 74.
Scerpetijnre, 222.
Slavernij der negers in Amerika, titels van werken, 58.
Sluis, grafschriften, 122, 213 (367).
Soest, schuttersgild v. St. Aagten en Gaasbekergild, 425.
Spaansche Haas (De), 455.
Spyers variant van Spies(s), 317.
Spraakgeld, 426.
Stedemaagden, 424.
Steen (v. den *of* der), 143.
Storm van 's Gravesande, advokaat, 127, (XXXIV, 208).
Stroylpotten, 222.
Stumph (Christiaan), wapen en afstammelingen, 96.
Swalmius, v. der Zwalme, Henricus en Isaac, bizonderheden, 48.
———, Zeger, woonplaats, broeders (?), afstammelingen, 472.

Tabacus, 221.
Tamfanna, Tanfana, 452, 5.
Tengnagell, naamsbeteekenis, 455.
Tenckinck (Egbertus), geboorteplaats, ouders, 9.
Thibaut Mathyssen, afkomst en wapen, 96.
Thoor (v.), geneal. gegevens, 96.

Vrd, Wrd, geslachtsnaam in Friesland, 9, 10.
Verkenmerken, 173.
Villeneuve (Josias de), levensbizonderheden zijns vaders, 356.
Vinger aan of naast de wond leggen (Den), 81.
Vliegh (Gerrit de) of de Vioges, 391.
Voorne (Joh^a^), wapen, 472.
Vroede (de), Elisabeth, verwantschap met Anna v. Willigen, 471.
———, Magdalena, wapen en afkomst, 22.
Vroedestein, te Utrecht, stichter, 22.
Vught (v. der), Aletta, wapen, ouders, 141.

Wapen: boomen en vlerken, 144. —

dwarsbalken en molenijzers, 342. — sikkel, enz., 400*0*.— drie takken voortkomend uit eene vaas (?), 240 (XXXIV, 483).
Wapens (Provincie-), 240.
Waterdruk, 325.
Wees, 457 (XXXIV, 521).
Weiland, geneal. gegevens, 343 (XXXIV, 484).
Wentholt a° 1840/50, afstamming, 141, 2.
Weveringh, 188.
Wijnmalen, wapen, 522.
Wijs (de), wapen en devies, 144.
Wilde (Martinus de), wapen, 296.
Wildt (Gideon de), levensbizonderheden, 59.
Willem III (Koning), hertog v. Brabant, 355.
Willigen (v.), *zie* de Vroede.
Wolters (Jan en Anna), afstamming, 296.

ERRATA, enz.

Dl. XXXIII.

Bl. 193. Zie over Prinses Marianne's descendenten, alsook hare 64 kwartieren : De Nederl. Leeuw, Geneal. Maandblad Juni 1883, n° 5.

» 522*0* (Correspondentie) *staat* en cas; *lees* en cas de.

» VIII (Bladwijzer), 2de kol., *ontbreekt* Fabitatie, 119.

» X (ibid.), r. 2. v. o. *staat* Berg, 87; *lees* Berg, 87, 240.

» XXX (ibid.), 1ste kol, *ontbreekt* Crupgeld, 132.

» XXXIII (ibid.), 2de kol., *bijvoegen* Namen (Plaats-) uitgaand op *heim*, *hem*, 283, 4.

» XXXIX (ibid.), » *staat* Slavernij, 404; *lees* Slavernij, 58, 404.

» XL (ibid.), r. 2 v. o. *bijvoegen* bij den blauwen sack zijn, 426.

» XLVI (ibid.), r. 19 v. b. *staat* borniehout; *lees* bornichout.

Dl. XXXIV.

Bl.	1*0*,	r. 1 v. o.	*staat*	aan te beduiden;	*lees*	aan te duiden.
»	8,	» 3 v. b.	»	kort nà 1710;	»	in 1699.
»	8,	» 4 »	»	Eigenaar werd toen;	»	Heer werd in 1713 (t. w. na doode van Anna de Bye).
»	8,	» 20 v. o.	»	M. C. Lamberts;	»	Lucretia Craeyvanger.
»	13,	» 2 v. b.	»	Jhr. Daniel;	»	Daniel (want alleen zijn broeder en diens kinderen verwierven dat praedicaat).
»	20,	» 5 »	»	Bhys;	»	Rhye.
»	20,	» 6 »	»	105;	»	10 sh.
»	33,	» 16 v. o.	»	niet heel;	»	wat heel.
»	46,	» 14 v. b.	»	d. a. v.;	»	Nov. d. a. v.
»	46,	» 11 v. o.	»	tr.;	»	tr. 8 Sept. 1836 S. J. C.
»	47,	» 2 v. b.	»	zeven;	»	acht.
»	47,	» 12 v. o.	»	10 kinderen;	»	11 kinderen in leven.
»	48,	» 6 v. b.	*bij te voegen*	Manna K. H. ongehuwd.		
»	87,	» 16 v. o.	*staat*	geharnasd;	*lees*	geharnast.
»	87,	» 8 »	»	Bonn;	»	Bom.
»	115,	» 11 »	»	eene W.;	»	een Warmold.
»	115,	» 5 »	»	vaardigde;	»	vaardigden.
»	142,	» 12 v. b.	»	Meginbard;	»	Meginhard.
»	170,	» 11 en 15 »	»	schoudt;	»	schouw (*schoorsteen*).

ERRATA.

Bl. 177,	r. 11 v. b.	*staat* 14—15;	*lees* 74—75.
» 197,	» 1 v. o.	» Dr. J. A.;	» J. A.
» 266,	» 7 »	» v. Kolen;	» v.Koten, Coten,Coet(vgl.bl.490).
» 274,	» 9 v. b.	» iter;	» item.
» 280,	» 12 »	» Vad;	» V ad.
» 283,	» 2 v. o.	» 1606;	» 1676.
» 285,	» 5 »	» Karel II;	» Karel I.
» 285,	» 9 »	» Com(s);	» Comes.
» 288,	» 12 »	» Nummers;	» Nam mors.
» 288,	» 15 v. b.	» Wimpel.;	» Wimpel:
» 289,	» 13 »	» verhandeling;	» handeling.
» 289,	» 15 v. o.	» Muist.;	» Munst.
» 294,	» 12 »	» pipiltzum;	» pupiltrum.
» 296,	» 2 »	» Driesselhuys;	» Dresselhuys.
» 298,	» 9 »	» depoeant;	» deposant.
» 299,	» 8 v. b.	» familiën;	» familie.
» 303,	» 6 v. o.	» mensa;	» mense.
» 304,	» 5 »	» eene;	» een.
» 307,	» 12 v. b.	» Cuylenborhg;	» Cuylenborgh.
» 320,	» 15 v. o.	» geven;	» geeft.
» 324,	» 2 »	» vermeldde;	» vermelde.
» 337,	» 11 v. b.	» een akker;	» eene achter.
» 337,	17, 15, 13, 9, »	» Mulrod;	» Hulrod.
» 350,	» 11 v. o.	» meestmal;	» meestal.
» 359,	» 1 »	» duidelijk;	» zuidelijk.
» 371,	» 7 v. b.	» Mr.;	» hr (*heer*).
» 376,	» 10 v. o.	» 1730;	» 1780.
» 376,	» 7 »	» Vlissinghen;	» Vlissinghem.
» 398,	» 18 v. b.	» da;	» dank.
» 403,	» 12 »	» Mao;	» Maro.
» 404,	» 2 v. o.	» Traiect;	» Traiecti.
» 431,	» 10 v. b.	» Clanter;	» Planten.
» 434,	» 7 v. o.	» oorspronkelijke;	» stationnaire.
» 449,	» 7 »	» Andriaensz;	» Adriaensz.
» 458,	» 17, 16, »	» einkleperschacht of ienkleppelscahte;	*lees* ein *kleperschacht* of ien *kleppelscahte*.
» 459,	» 7 v. b.	» 7e stuk;	» 2de afd. 7de st. 1872.
» 466,	» 4 »	» Friesch;	» Fries.
» 466,	» 16 v. o.	» spreken, ;	» spreken
» 481,	» 6 »	» Verbrugge geb. v. 's Gravendeel;	*lees* Verbr. v. 's Gravendeel, geb. v. Hoboken.
» 484,	» 2 v. b.	» achttiende;	» achttiende. A. J. C. Kremer.
» 488,	» 3 »	» Maart 1771 60;	» 10 Maart 1771.
» 530,	» 2 v. o.	» Geardus;	» Gerardus.

» XII (Bladwijzer) *moet* 's Gravendeel, 481 *wegvallen*.

GESCHIEDENIS.

OMMEREN, EN INGEN MET ZIJNE VOORMALIGE COMMANDERIE.

Wat het in dit opschrift eerstgemelde dorp betreft, de naam doet aan een terp of watervrije hoogte denken. In een charter van 997 leest men van *Umeron*, in een document van vóór 1150 van *Homeru villa in pago Bata*, in 1189 en 1222 van *Umere*, in 1251 van *Omere* [1]). Daar wij in de Nederbetuwe telkens namen ontmoeten, die de voormalige aanwezigheid van *meeren* of kolken veronderstellen, zooals *de Meer*, een blok landerijen onder Echteld en Ravenswaaij, *de Meergraaf* te Rijswijk, *de Meerboom* en *het Meerland* te Maurik, om tal van andere »meeren" in Maas-Waal, in het land van Culemborg, enz. enz. te verzwijgen; zoo is het wellicht niet gewaagd, *Ommeren* ook met *meer* in verband te brengen, en »Homeru", »*Ho-meron*", »Homern" als een echten plaatsnaam te verklaren van »het hooge meer", dat zich in den grijzen voortijd aldaar bevond [2]). Zulks achten wij waarschijnlijker, dan met sommigen [3]) den naam te doen spruiten uit de »hooge zee, naar den aanblik, welken de Betuwe bij overstroomingen van de Rhenensche of Veluwsche bergen oplevert, en zooals ze zich in 1342/43 na eene overstrooming van wel anderhalf jaar lang, vertoonde, toen hertog Reinald II zich met zijn paarden e„ gevolg in den zomer dwars door de Betuwe naar Nijmegen liet overzetten. Enkele Nederbetuwnaars hoorden wij beweeren, dat de plaatsnaam eene verbaste-

[1]) Zie Sloet's Oorkondenboek, n° 118, 375, 468, 733; Mr. L. Ph. C. van den Bergh *Oorsprong en beteekenis der plaatsnamen in Gelderland*, in Nijhoff's *Bijdragen voor Vaderl. Geschied. en Oudheidkunde*, dl. V; Lacomblet, *Urkundenbuch des Niederrheins*, n°. 102. Mr. v. den Bergh betuigt, dat de naam duister is.

[2]) Vgl. Zomeren, d. i. volg. *Nav.* XXIV, 382, *Zu-(tsoe-)*meiren".

[3]) Bijv. D. Buddingh, *Wandelingen door de Betuwe* (Tiel, 1861), bl. 12.

ring zal zijn van »ombêr", d. i. »er om heen", om op het bevaren van overstroomd land te zinspelen. Niet evenwel uit overstroomingen, maar uit de voormalige moerassige gesteldheid der landstreek is de benaming voortgevloeid, welke tevens aanduidde, dat die landstreek hier destijds hooger gelegen was dan elders. Dit verschijnsel is dan ook ongetwijfeld de reden, waarom men te dezer plaatse eenige »heuvels" aantreft, b. v. Aschheuvel [1]), Kroonheuvel, Peltenheuvel. Men leidt deze benamingen uit den Germaanschen voortijd af, bij den eerstgenoemden heuvel denkend aan eene Bataafsche begraafplaats, en bij den tweeden aan eene plaats, waar men zich een aanvoerder, hoofd- of hetman koos, die dan op een schild gezeten rondgedragen werd. En zou dan, dus vraagt men, »Peltenheuvel" niet, evenals Beldert [2]), Belderbosch [3]), eene terp kunnen geweest zijn, waar de Germaan Baldr of Bal, zijnen god des lichts vereerde? Doch waarom, zij wederom gevraagd, het oude zwak gevolgd en alles tot den grijzen voortijd herleid! Zijn v. Asch, Kroon en v. Pelt niet ook Betuwsche familienamen, die met »heuvel" verbonden, plaatsnamen konden worden? Bij namen van landerijen enz. verliest men de familienamen uit een jonger of jongst verleden maar al te zeer uit het oog, en gaat dan, met een vracht van geleerdheid aan boord, in de Germaansche en Bataafsche oudheid spelevaren.

»Het Ommersche of Ommerenveld", zegt Buddingh [4]), »draagt de kennelijkste sporen van eenmaal aan het water ontwoekerd te zijn. Men lette op de hooge terp, waarop Ommeren gelegen is, op de weteringen, zegen en tochtslooten, waardoor zijn polderwater tendeele in de gegraven grift of gracht (*de Wetering*), tendeele in den natuurlijken Lingestroom wordt afgeleid". Nu, ditzelfde kan getuigd worden van alles wat men »veld" noemt. De »velden" of lager gelegen wei-

---

[1]) Ook te Enspijk (Tielerwaard) vindt men een »Aschheuvel", waar veel Romeinsch of Germaansch aardewerk voor den dag gekomen is, o. a. Germaansche lijk-aschbussen; zie *Geld. Volksalm.*, 1841, bl. 156. Doch dit belet geenszins, dat ook *die* Aschheuvel naar eenen of eene v. Asch vernoemd kan wezen. »Aschheuvel" kan ook nes-hoogte beduiden. — »Kroonheuvel" zagen wij ook weleens als »Kromheuvel" vermeld. Te Haarlem treft men ook den familienaam Peltenburg aan; zie b. v. *Haarl. Courant* van 2 Juni 1882.

[2]) Zandwijk (bij Tiel) en onder Deventer.

[3]) op de Veluwe.

[4]) *Nieuwe Wandelingen*, bl. 94.

destreken ontvingen den naam van de dorpen, waaronder ze gelegen waren, en niet slechts Ommeren, maar ook Lienden, Ingen en Maurik hebben een veld". Zoo spreekt men dan heel natuurlijk van »Ommerenveld". Bij de in 1189 getroffen overeenkomst, waarvan straks sprake is, moest in het geval van overstrooming voorzien worden.

Daar *Ommeren*, evenals Zoelen, Avezaat, Echteld, Maurik en Ek in het benedengedeelte van het ampt van Nederbetuwe ligt, gist Baron van Spaen [1]), dat het weleer tot het graafschap Teisterbant behoord heeft. Keizer Otto III gaf 27 Oct. 997 aan een op den Luisberg bij Aken te stichten klooster o. a. ook *Ommeren*, dat hem door zekere weduwe Alda was opgedragen; terwijl er in den jare 1189 eene overeenkomst werd getroffen tusschen den proost en de broeders van het St. Adelbertstift te Aken over de inkomsten der goederen, welke het klooster hier ter plaatse bezat. In welk grondbezit het zich door koning Hendrik VII 11 Mei 1222 bevestigd zag [2]). In het midden der 13e eeuw behoorde het tot het gebied der graven van Gelre [3]), en bij het verdrag van 27 Aug. 1427 tusschen Rudolf van Diepholt, postulaat-bisschop van Utrecht, en de stad Utrecht ter eener, en Willem heer van Buren met zijn broeder Jan, proost van Aken, ter anderer zijde, werd het aan het Sticht toegewezen [4]). — Te dezer plaatse had »een arm verdacht man, geheiten Willem van Hoeve, in raserijen sich selven verhangen, so wold die amptman den verhangen man hebben doen slepen in 't veldt ende hebben den (*hem*) geboirlichen doen richten end mitten voeten opwart deen hangen, ende sijn die vrunde aen den amptman gekomen ende seechden (*zeiden*) hem, dat een verdacht man was, die een wyle tyts nyet waele bij synnen en hadt geweest, ende so baden die guede mannen ende vrouwen dairvoir om oerloff te geven den man in 't veldt te graven, daer die amptman doe oerloff toe gaff; dair aff ontfangen tot myns Heeren behoiff iii alde sc". Aldus luidt een post der rekening van Johan v. den Steenhuijs, amptman van Nederbetuwe, over den jare 1450 [5]).

---

[1]) *Inleiding*, III, 332, 61, 91.

[2]) Sloet's *Oorkondenboek v. Gelre en Zutfen*, no. 118, 378, 465. In 997, 1100 heet Ommeren een praedium, in 1217 eene villa.

[3]) Nijhoff, *Gedenkwaard.*, I, bl. VII.

[4]) Ibidem, IV, bl. XXVI.

[5]) Mr. G. v. Hasselt, *Geldersch Maandwerk*, II, 196.

Bij de uitzetting van den termijn der compositiepenningen, te betalen op St. Jansmisse a°. 1474 door de stad en het rijk van Nijmegen, de Duffel, de Over- en Nederbetuwe, moesten in dit laatste distrikt twee termijnen te gelijk betaald worden; dientengevolge werden de kerspels aangeslagen op vier-ten-honderd van het vermogen, en gelijk nu Ravenswaaij 80, Rijswijk 320, Maurik 240, Ek 160, Lienden 480, Kesteren 60, Opheusden 240, Hien en Dodewaard 175, Ochten 240, Echteld 280, Yzendoorn 200, Zoelen 200, Avezaat 240, Zandwijk 320 Rijnsche gl. in dato te betalen hadden teneinde de 10.000 Rijnsche gl. te vinden, waarvan de termijn op 24 Juni verschenen was; moest *Ommeren* 60 en *Ingen* 280 Rijnsche gl. uitkeeren [1]).

Een Gerhardus villicus *de Umere* stond 18 Mei 1217 onder meerderen als getuige over de schenking door Johannes van Heusden in vereeniging met zijn zoon Arnold van een groot deel zijner in zijn rechtsgebied gelegen goederen aan den proost van het St. Adelbertstift te Aken gedaan; en (vermoedelijk) dezelfde Gerhardus de Omere, villicus van den proost, verbond aan zijn bloedverwant Rudolf van Medelen het tiend alhier, aan welk verband het stift Juni 1251 zijn goedkeuring hechtte [2]). Deze villicus schijnt dus de gevolmachtigde en rentmeester van den proost alhier geweest te zijn. Mag hij aangemerkt worden als de stamvader van het adellijk geslacht v. Ommeren, dat zich naar deze plaats genoemd heeft, en drie loopende leeuwtjes boven elkander van zwart in een gouden veld voerde? »Doordien", zegt van Spaen [3]), »hetzelfde wapen door het geslacht v. den Steenhuijs gevoerd werd, is het te denken, dat beiden tot denzelfden stam behoorden". In welke betrekking nochtans, en wanneer dit geslacht tot dit dorp in betrekking zal hebben gestaan, blijkt niet. Zoo al, dan heeft die betrekking reeds zeer vroeg opgehouden, en kan niet van langen duur zijn geweest. Maar opmerkelijk is het, hoe menigvuldig, inzonderheid op de Veluwe en in de Betuwe, in allerlei levensstanden, de familienaam ten allen tijde voorkwam, en nog tegenwoordig onder den landbouwers-stand in zwang is. In *Nav.* XXX, 368—72

---

[1]) Nijhoff, *Oork.*, V, bl. 45, noot.

[2]) Sloet's Oorkondenboek, no. 447, 733; Mr. L. Ph. C. van den Bergh, Oorkbk van Holl. en Zeel., I, bl. 147. De heeren van Heusden waren derhalve destijds te *Ommeren* gegoed.

[3]) *Inleid.*, III, 397. Vgl. *De Navorscher*, XXVII, 64, 319; *Armorial* van Rietstap, sub »Steenis"; zie ook *Nav.* VI, 37.

teekenden wij eenigen aan, zonder iets omtrent hun wapen of wapens te durven bepalen [1]).

Al is ons niet gebleken, dat het adellijk geslacht v. Ommeren ooit te *Ommeren* overwegenden invloed bezeten heeft [2]); men mist toch niet alle gegevens, die wellicht tot de voormalige aanwezigheid van een kasteel of adellijke huizinge aldaar doen besluiten. Indien er voorheen zoodanige huizinge stond, dan moeten wij het voormalig terrein, dat nog langen tijd na de slooping door grachten bleef omgeven, gewis niet aan den Rijndijk, of tusschen dezen en de kerk zoeken, maar landwaarts in, ter plaatse der tegenwoordige hofstede 't Ooievaarsnest, vóór het Ommerenveld, en wel bizonderlijk op het

---

[1]) Vgl. nopens verschillende wapens, door geslachten v. Ommeren gevoerd, *Nav.* XXIX, 635. — Volgens v. Spaen (Inl., IV, 219) moet de Theodericus v. Emere van *Nav.* XXX, 368, door Bondam v. Omere genoemd, hier buiten rekening blijven. Blijkens den oorspronkelijken brief, met de zegels in de archieven van St. Marie te Utrecht berustend, waarbij deze Theodericus de goederen van Ooster-Oene (op Veluwe) in 1263 in pacht nam, heette hij de Emere, naar eene buurschap bij Hoevelaken. Hij, richter van Veluwe, verpandde, ten overstaan des richters Altet, onder borgstelling, die goederen (in Oosterhove, behoorende tot de curtis Oene) 21 Juni 1265 aan 't kapittel van St. Marie (aldus Sloet's Oork., n° 864, 81). Een Peter v. Oemeren werd door zijne moeder Aleid Elgen dochter 31 Dec. 1387 in tegenwoordigheid van heer Goossen v. Rossem, Hendrik die Zure en Johan Hagen tot momber gekozen. In handen van hem en Lubbert Voern en in tegenwoordigheid van Goosen Hirt legde Johan v. Buckhorst 3 Nov. 1406, buiten rechte, ten overstaan des landheers (Bisschop v. Utrecht) den eed af, die een eind maakte aan zijn geschil met de burgers van Kampen over den tijns op Kamperveen. Den 21 Juli 1411 gaf hij ten overstaan des Landheers een brief over aan Godert v. Wedinchem, waarmede Gerrit Snoye verplicht was Peter Reiners zoon aan te spreken, doch die op hem was gedevolveerd, teneinde die zaak te vervolgen evenals of v. O. zelf het deed; zie *Tijdrekenk. Register op het oud-prov. archief v. Overijssel*, II, 141, 42, 92; *Aanhangsel* (daarop), bl. 166. — De *Nav.* XXX, 370, vermelde Wijnand v. O. behoorde tot de edelen, met wie, om zijne onderhandelingen met de Staten, te Brussel te bevorderen, de Spaanschgezinde graaf Willem van den Berg op het einde van 1576 briefwisseling aanknoopte ter herkrijging zijner aangeslagen eigendommen en veroverde steden (Sligtenhorst, *Geld. Gesch.*, bl. 535b). — Wijnandus v. O., J. U. Dr., burgemr van Elburg, verscheen als ouderling dezer gemeente op de Zutfensche synode v. 8—11 Aug. 1638. — Zie ook *Nav.* XXIX, 635; XXX, 539; XXXI, 251; *Herald. Bibl.* 1879, bl. 278, noot 4.

[2]) Een Wolter van Zulen (Zoelen) staat in het *Leenregister* (Afd. Nijmegen, f°. 64) vermeld als in 1425 beleend met het halve tiend te Ommeren; vgl. *Nav.* XXXIII, 299, noot.

perceel lands, nu nog de »Huisplaats" geheeten, waar men dicht bij heeft »Korte Einde bij het Melkbrugje". Deze veronderstelling wordt gewettigd door de inrichting des dorps derwaarts henen, en vooral door den stand der eeuwenheugende kerk, die den toren eenigzins landwaarts in gericht houdt, en bijgevolg het koor ietwat naar de rivier toekeert. Van den kant van De Brei, d. i. de »breede" of »vlakke landstreek", en niet van den Rijnkant, vertoont zich de plaats als een dorp. De weg, die van Ingen, door De Brei, naar Ommeren loopt, is bijgevolg waarschijnlijk ouder, dan die, welke tegenwoordig hoofdweg is en, met verbazende slingeringen trouwens, de richting der rivier volgt. »De Brei" is Ingensch grondgebied, maar daarnevens strekt zich oostwaarts het Ommersche veld uit, en dit veld bevat thans meerendeels de eigenlijk gezegde gemeente. Ofschoon deze slechts 550 zielen telt, woont ze toch verspreid over eene oppervlakte van ruim 700 morgen lands. Aan de meest westelijke grens ligt het huis »den Ham", thans een gewone, trouwens schilderachtig gelegen hofstede, doch welks naam op een alouden oorsprong wijst; want »ham" (= hem, heem, heim) beduidt »woning", en »hamr" was de benaming eener Bataafsche hut [1]). Dit huis was dus eertijds eene woning bij uitnemendheid in die toenmaals schier onbevolkte streek.

Ommeren werd vóórdezen onder de dagelijksche heerlijkheden geteld. Er was echter voorheen nimmer van eene heerlijkheid Ommeren, maar steeds van »het gericht van Ommeren" sprake [2]), en omdat het bezit van heerlijke rechten voornamelijk in het recht van jurisdictie bestond, dunkt het ons hoogst twijfelachtig, of 't bovengenoemd adellijk geslacht van Ommeren wel ooit in 't bezit zij geweest van heerlijk recht te dezer plaatse. Daar is schier geen plaats voor. Want het gericht van Ommeren behoorde van ouds den heeren van Lienden, en, als wij mogen afgaan op een in Handschrift aanwezig »Extrait de généalogie de la Famille de Lynden", ontleend aan een »Livre aux Généalogies, reposant dans les Archives de l'ancienne église cathédrale de Liége", dan is *Floris I van Lynden*, in 1186 in de heerlijkheid Lienden opvolger zijn vaders Willem en in

---

[1]) Vgl. *Geld. Volksalm.* 1874, bl. 81.

[2]) Volgens *Herald. Bibl.* 1882, bl. 2, beduidde »gericht" oudtijds niet alleen »rechtsgebied", maar ook »territorium" in 't algemeen.

1203 overleden, *de eerste heer van Ommeren* geweest. Tenminsten, terwijl zijn vader zijne heerlijkheid Lienden met *Ingen* verbeterde, vermeerderde hij zelf ze o. a. ook met *Ommeren*, en staat hij als »seigneur de Lynden, Vernhuysen, Ingen, *Ommeren*, Kesteren" betiteld. Is dit juist, dan bestond het recht van het St. Adelbertstift bij Aken te dezer plaatse alleen in grondbezit en tienden, doch dan zien wij tevens dat het heerlijk recht der Heeren van Lienden alhier zelfs in 1251 nog zeer weinig te beteekenen had. Ook de volgende heeren van Lienden [1]) oefenden alhier heerlijk recht uit; zoodat Walraven van Meurs, heer van Baer en Didam, domdeken van Keulen, elect-bisschop van Utrecht [2]), die in 1434 tot de heerlijkheid Lienden en het huis ter Lede gerechtigd was, te gelijk met deze panden in 1455 *Ommeren* verkocht aan Jan van Gimnich [3]), heer van Visschel, door wien het Maart 1460/61 aan Gerard heer van Culemborg werd overgedragen. Met het »gerighte" van Ommeren waren destijds verbonden de »kerkgift (collatie), capel, altaer, leenmannen, tienden, tijnsen", enz. Deze rechten hebben dan vervolgens de heeren van Culemborg uitgeoefend; zij alleen, en niet de Amptman in Nederbetuwe vanwege den hertog van Gelre, voerden te *Ommeren* de schouw, (over dijken, wegen, krib- en waterwerken, enz.) en in een geschil tusschen George Frederik grave van Waldeck-Pyrmont en Culemborg en Arend Vijgh, heer van Zoelen, amptman in Nederbetuwe, vergunde het Hof van Gelderland bij vonnis van 17 Mei 1651 den eerstgenoemde, naam en titel te voeren van Heer over het kerspel van *Ommeren*, richters aldaar aan te stellen en de dagelijksche jurisdictie uit te oefenen [4]). De dochter en leenvolgster van dezen graaf

---

[1]) opgenoemd in *Geld. Volksalm.* 1880, bl. 5, 28.

[2]) dezelfde die aan het hoofd stond van den raad van zestienen, hertog Arnold van Gelre gedurende zijne minderjarigheid toegevoegd. Zijn derde broeder, Hendrik, bisschop van Munster, was Rudolf van Diepholt toegenegen.

[3]) Vgl. Nijhoff, *Gedenkwaard.* en *Oorkonden*, IV, 274, noot.

[4]) Zie *Registers op het archief v. h. voorm. Hof v. Gelre*, bl. 156, 7; *Herald. Bibl.* 1879, bl. 273. — Vóór den dagelijkschen richter van *Ommeren* werd door Evert Willemsen en Hendrik Gerritsen 5 Febr. 1551 een getuigenverhoor afgelegd, oorspronkelijk gevonden onder de oude papieren der familie v. Eck (v. Panthaleon) van Teisterbant, betrekkelijk het uiteinde van Gijsbert en Walraven Pieck tijdens de belegering van het slot te Beest (Juli—Dec. 1493); zie Nijhoff, *Gedenkw*, VI, I, bl. 13, en noot 1. In de notulen des kerkeraads van Ek-en-Wiel is op de

van Culemborg, Louise Anna, weduwe van George graaf van Erbag, † 30 Mei 1714, zag zich genoodzaakt, de heerlijkheid *Ommeren* te verkoopen. Deze verkoop heeft kort nà 1710 plaatsgehad. Eigenaar werd toen

Mr. *Arend van den Steen* [1], heer van Waijestein [2], in 1692 schepen van Tiel, in 1702 door die van de Nieuwe Plooi als burgemeester afgezet, zonder dat de poging om hersteld te worden, door hem en nog eenen der afgezette regenten te 's Gravenhage bij Cutts, den generaal der Engelsche troepen, aangewend, hem baatte. In 1708 werd hij echter, zelfs op aandrang van de gemeenslieden en dekens der Tielsche gilden, hersteld [3]. Den 14 Sept. 1708 onderteekende hij als oud-ouderling het beroep van Ds. Jacobus Peregrinus, pred. te Nijkerk, naar Tiel, en op de Tielsche classis van 5 Aug. 1709, 5—6 Mei 1710, alsook op de classis-antesynodaal te Tiel i. d. 1 Aug. 1718 was hij als ouderling tegenwoordig. Ook bij de beroe-

---

jaren 1737 en 38 dikwerf sprake van Dirk Gertse v. Dam, dagelijksch richter van *Ommeren* en ouderling te Ek (*Tielsche Almanak* 1878). Hij was dus te Ek gevestigd, wat ook het geval was met Johan Adriaan v. Gulik, richter van *Ommeren*, als ouderling te Ek 30 Apr.—1 Mei 1770, 15—16 Apr. 1771 en 4 en 5 Mei 1772 op de Tielsche classis tegenwoordig.

[1]) zoon van Mr. Jacob (geb. 1616 te Buren, zoon van Jacob uit Antwerpen, geh. 16 Jan. 1611 met M. C. Lamberts te Tiel). Deze Jacob, † 26 Jan. 1683 te Tiel, in 1644, 61 raad en burgemr, in 1661 ordinaris-gedeputeerde naar de Generaliteit, in 1681 oud-burgemr van Tiel, als ouderling op de gewone Tielsche classis v. 11—12 Febr. 1649, 29—30 Apr. 1661 en 18—19 Apr. 1681, op de Nijmeegsche synode v. 19—30 Sept. 1649, sedert 14 Oct. 1653 vanwege het Nijmeegsche kwartier curator der Akademie te Harderwijk, was gehuwd met Anna de Bye, oudste dr v. Arend tot Waijestein (curator); vgl. H. Bouman, *Geschied. d. Geld. Hoogeschool* (1844), II, 649 [in I, 151, sloop eene feil in]. Deze Anna de Bye staat als weduwe van Jacob v. den Steen op eene Tielsche lidmatenlijst van Oct. 1689 vermeld. *De Bije*, uiterwaard te Echteld, zal naar deze familie vernoemd zijn.

[2]) Deze huizinge, niet te verwarren met eene Stichtsche heerlijkheid van dien naam (vgl. *Nav.* XXIX, 523; *Gr. Utrechtsch Plakkaatb.*, 1, 282), lag te Herwijnen (Tielerwaard), en is onlangs afgebroken. Volgens de *Tegenw. Staat v. Geld.*, bl. 287, moet het voorheen een sterk kasteel geweest zijn, met torentjes. 't Was door Maarten v. Rossum gesticht (Pape, *Levensbericht v. M. v. R.*, bl. 86; Mr. G. v. Hasselt, *Verhand. over h. huis v. M. v. R. te Arnhem*, bl. 27, 8), en kwam door Arend's moeder in de familie v. den Steen. *Waijestein* of *Wadenstein* = stein bij eene doorwaadbare plaats, of ook, bij een waai (kolk). In 1710 staat Arend v. d. St. nog alleen als heer van W. vermeld.

[3]) Mr. E. D. Rink, *Beschr. v. Tiel*, bl. 103, 9, 12—4.

ping van Ds. Arn. Coermans 21 Mei 1731, -- gelijk zijn beneden te vermelden zoon bij die van Ds. Izaak de Leeuw 12 Juli 1771 — naar Tiel, fungeerde hij als ouderling. In vereeniging met zijn ambtgenoot J. C. v. Bodeck schonk hij een afbeeldsel des stadhouders Willem III aan het stadhuis te Tiel [1]). Ook was hij ordinaris-gedeputeerde ter Generaliteit, en staat in 1718 als zoodanig vermeld, alsmede verwalter [2]) waldgraf des Nederrijkschen walds. Toen de neef en leenvolger der straks genoemde Louise Anna van Waldeck-Pyrmont en Culemborg, Ernst Frederik hertog van Saksen in 1720 het graafschap Culemborg aan de staten des kwartiers van Nijmegen verkocht, behoorde hij uit de wethouderschap tot de zes afgevaardigden (sex viri deputati) van dit kwartier, om den ingezetenen van dat graafschap den eed af te nemen. Als zoodanig werd hij met zijne ambtgenooten den 18 Juni te Culemborg plechtig ingehuldigd, en prijkte zijn naam op den gedenkpenning, ter gedachtenis dezer inhuldiging geslagen [3]). In 1721 (21 Juli) lag hij als heer van *Ommeren*, vóór het Hof van Gelderland in proces met Herman v. Randwijk, dewijl hij als overtijnsheer zijn goed recht beweerde op den tijns uit een perceel lands in den Ommerenschen Est, door v. Randwijk aangekocht [4]). Dit land was aan de heerlijkheid Ommeren tijnsplichtig. Een perceel bouwland in het Ooievaarsnest draagt den naam van »Den Ouden Steen". Deze benaming herinnert wellicht aan hem [5]). Zijn sterfjaar zal tusschen 1739 en

---

[1]) Ibidem, bl. 199.

[2]) d. i. functionaris in geval van vacature. Het Nederrijksch-wald lag beoosten Nijmegen, en werd bestuurd door ambtenaren, vroeger overforsters, later waldgraven geheeten, die de hertogen van Gelre over hun gedeelte aanstelden. Daarna geschiedde die aanstelling door het Hof van Gelderland. De laatste mij bekende waldgraaf was Gerrit Willem v. Balveren, heer van Weurt en Heukelom, burgemeester van Nijmegen, † 2 Dec. 1798.

[3]) *Tegenwoord. Staat v. Geld*, bl. 312, 4; Voet v. Oudheusden, *Beschr. v. Culemborg*, I, 343.

[4]) *Registers*, bl. 266.

[5]) De »Van-den-Steens-bouwing" op Terweij te Zoelen doet ook aan deze familie denken. Misschien ook de »Steensche Akker", een bouwland op den Steendert te Ophemert. »De Steen", »Steen" en »Steenen" zijn benamingen van perceelen weiland te Heesselt en Varik. Van den Steen is volg. Nav. XXIX, 108, z. v. a. Van den Stein (sterkte, kasteel). Van hier, dat men in oude documenten den naam »van (den) Steyne" geschreven vindt.

1745 gezocht moeten worden. In 1694 gehuwd met *Geertruid Cornelia Verbolt* uit Nijmegen, had hij tot zoon en leenvolger

Mr. *Jacob Nicolaas van den Steen*, heer van *Ommeren* en Waijestein, geb. 13, gedoopt 15 Oct. 1695 te Nijmegen, student te Utrecht, 7 Juni 1718 aldaar gepromoveerd, 20 Juni 1722 ad interim benoemd tot richter van Tiel en Zandwijk; Oct. 1724 schepen en raad, in 1728, 49, 69 burgemeester van Tiel; afgevaardigde uit Gelderland naar de Staten-Generaal; Mei 1749—59 gewoon gedeputeerde in de staten des Nijmeegschen kwartiers; 20 Aug. 1754 door de prinses-gouvernante benoemd tot curator der Geldersche hoogeschool (te Harderwijk), 11 Oct. door de Landschap erkend en 18 Oct. als zoodanig opgetreden; 24 Oct. 1759 aangesteld tot raad en rekenmeester der domeinen van Gelderland, in 1767 eerste rekenmeester [1]); oppergasthuismeester en rekenmeester onder de weeshuismeesters te Tiel; nog in 1772 als burgemeester van Zandwijk vermeld; in 1775 naar Harderwijk gereisd ter behartiging van de belangen der Geldersche Akademie [2]). Als ouderling te Tiel tegenwoordig op de antesynodale classis aldaar van 4 Aug. 1727, op de gewone van 8—9 Sept. 1727, 20—21 Apr. 1733, 13—14 Apr. en 14—15 Sept. 1739, 3—4 Mei en 13—14 Sept. 1745, 14—15 Apr. 1755, alsook op de classis-antesynodaal van 6 Aug. 1759 als substituut van Mr. Arnoldus v. Leeuwen, burgemeester en ouderling te Tiel; terwijl in de gewone classis van 10—11 Apr. 1769 zijn secundus Herman Dijckmeester, burgemeester van Tiel, en op de classis-antesynodaal van 7 Aug. 1769 zijn secundus Mr. Otto van Eck, secretaris van Tiel, ontvanger-generaal van den 40sten penning over het kwartier van Nijmegen, optrad. Hij overleed 21 Jan. 1777. Huwde 14 Jan. 1720 *Maria Françoise van Eck van Panthaleon* (geb. 3 Maart 1703, † 4 Nov. 1778), dochter van Diderik, heer van Gent en Erlekom, bij diens tweede vrouw Glaudina Groenendijk [3]). Hun vereenigd wapen is nog in hout uitgesneden voorhanden in de kerk te *Omme-*

---

[1]) Dit »rekenmeester" leeft nog in de volkstaal, als spreekwoordelijk gezegd wordend van iemand, die ervaren in het rekenen is.

[2]) Bouman, a. w., II, 214, 15.

[3]) Maria Françoise diende omstr. Sept. 1720 eene attestatie uit 's Gravenhage te Tiel in. Glaudina Groenendijk was de dochter van Mr. Cornelis Gr. bij Maria Lemaire, weduwe Verbolt; zoodat er van moederszijde, zoo al geen bloedverwantschap, dan toch maagschap tusschen J. N. v. den Steen en M. F. van Eck bestond.

ren, waar het vroeger prijkte boven de bank der heerlijkheid, welke bij eene in 1873 uitgevoerde inwendige restauratie der kerk verdween [1]. Het wapen van v. den Steen is aldaar afgebeeld als volgt: schild van rood, met schildhoofd van zilver, beladen met drie klophamers, en een grijpvogel als schildhouder [2]. Dat zijner gade vertoont een door een leeuw vastgehouden schild, gedeeld van groen en rood, met een rechterschuinbalk van zilver beladen. Deze echtelieden legateerden aan het diakoniefonds ter plaatse de somma van 600 gl.; wat blijkt uit het actenboek van den kerkeraad der gemeente, waar wij in dato 14 Sept. 1779 lazen: »Ten verzoeke van den Heer »van Ommeren de kerkeraad extraord. vergadert sijnde, is door den»selven aan de E. Kerkenraad zoo voor sig als voor Zijn Welgeb. »Gestr. Broeders en Susters overgegeven een obligatie ten laste des »kwartiers Nimmegen op de verpondinge des Thielschen Comtoirs, »staande ten naame van de Heer Christiaan Reynold van Wijhe, Heer »van Echteld, de dato den 1 Nov. 1745, groot seshondert guld. capi»taal aan drie percent, staande gefolieert op het kwartiersrenteboek »sub n°. 67, ingevolge transport van den 25 Aug. 1779 aan de dia»coniearmen van Ommeren gecedeert en overgedragen, uti donatio »mortis causa wijle den Heere Jacob Nicolaas van den Steen en »Vrouwe Maria Françoisa van Eck van Panthaleon [3], Echte Lied". Hun leenvolger was hun oudste zoon

Mr. *Diderik Gerhard van den Steen*, heer van Ommeren en Waijestein, geb. 9 Febr. 1724 en gedoopt te Tiel, waar hij Oct. 1748

---

[1]) In het voorportaal dier kerk, aan den ingang der gerfkamer ligt nog een zeer oud steentje, waarop Gothische letters staan. Velen hebben beproefd ze te ontcijferen, en de bestemming van dat steentje op te sporen, maar totdusver vruchteloos. Vermoedelijk heeft het voor grafzerkje gediend.

[2]) Vanwaar echter in het *Armorial* de brisure met eene fleur-de-lis in het wapen van »v. den Steen de Wadestein"? Want van deze is toch hier sprake. Zie in dat werk het zeer saamgestelde helmteeken. Als schildhouders worden daar opgegeven: twee, geheel gewapende ridders, met gesloten vizier, die in de eene hand een zwaard, in de andere eene banier houden.

[3]) Als hare 16 kwartieren zag ik opgegeven, zonder allerminst voor de echtheid en gepaste volgorde er van te durven instaan:

Eck v. Panthaleon	Leeuwens	*Groenendijk*	Lemaire
Hondeling	Lesier	Vesanevelt	Walravens
Quadt	v. der Linden	Onderwater	Brederode
Morgan	Buijs	Cuijck	Splinter.

belijdenis deed, in 1743 te Utrecht in de rechten gepromoveerd, sedert 1747 schepen in de bank van Tuil [1]), sedert 1749 schepen en raad, sedert 1760 [2]) burgemeester van Zaltbommel; als zoodanig meermalen afgevaardigd naar de buitengewone vergaderingen der Gedeputeerde Staten des Nijmeegschen kwartiers; in 1756 afgevaardigd tot het bewind der O. Indische Compagnie te Amsterdam; in 1771 en '77 voor Gelderland gezeten in de vergadering der Staten-Generaal, waarbij hij onafgebroken zijn gewest vertegenwoordigde zoolang de Oude Republiek bestond; ook in de plaats zijns vaders voortdurend als curator der hoogeschool te Harderwijk voor de Geldersche steden opgetreden. Trouwt in 1748 *Johanna Maria*, jongste dochter van Adriaan *Cock*, burgemeester, schepen en raad van Tiel. De Omwenteling van 1795 verwijderde hem uit zijne posten. Hij overleed op Waijestein 20 Sept. 1797. Nà hem zijn zoon

Mr. *Jacob Diderik van den Steen*, heer van Ommeren en Waijestein, in 1775 schepen van Tiel, in 1806, 15 amptman, in 1810 schout — van den Tielerwaard Nà hem zijn zoon

Diderik Jacob Arend Gerhard François van den Steen, heer van Ommeren en Waijestein, geb. in 1811, eenigen tijd 2e luit. bij de kurassiers, hoofdingeland van Nederbetuwe. In het noodlottige jaar der volslagen mislukking van den aardappeloogst, sedert wanneer het nog steeds voortwoekerend bederf of de ziekte in deze aardvrucht dagteekent, liet hij (1 Nov. 1845) ten zijnent (Zoelen) brood bakken, dat te Ommeren onder de behoeftigen werd uitgedeeld. Na eerst op Kermestein, adellijke huizinge te Lienden, gewoond te hebben, overleed hij 18 Juli 1847 te Zoelen op de in 1836 door hem aangekochte en Nieuw-Wadenstein betitelde, nu, — sedert ze het eigendom van een uit O.-Indië gerepatriëerd lid der familie Hasselman werd, — Djoerang genaamde huizinge, en is te Ommeren begraven. Als zoodanig prijkt zijn naam zonder jaartal, datum of wapen op eene zerk op de begraafplaats [3]).

---

[1]) *niet* Tiel (*Nieuwe uitgaaf v. h. Biogr. Woordb. der Nederl.*).

[2]) *niet* 1780 (ibidem).

[3]) Men vindt op de begraafplaats bij de kerk nog twee zerken, waarvan de eene ten opschrift voert: »Hier rust G. A. Storm, geb. te Amsterdam 9 April 1840, overleden 25 Junij 1858 ten huize van D. H. J. v. de Weerdt te Ommeren". De andere vermeldt den dood van Johan Willem Adriaan Cornelis v. Loenen, geb. 10 Sept., overl. 28 Nov. 1865, zoontje van Frederik Adrianus v. L., 1865—66 predikant alhier.

Wat heeft het nageslacht aan *zulke* grafsteenen! Hij liet als weduwe na *Eleonora Cornelia Ruysch*, dochter van Jhr. Daniel R. bij Josina Louise Rutgers van Rozenburg (weduwe van Mr. Jacob van de Poll) [1], 6 Dec. 1879 te Arnhem overleden [2]. Door aankoop werd eigenaar een neef van den overledene,

Diderik Arend Gerhard François van den Steen van Waijestein, (vermoedelijk) ongehuwd in het buitenland (te Parijs?) overleden. Door aankoop kwam vervolgens de heerlijkheid in 't bezit van

J. C. Wilbrenninck, directeur van het postkantoor te Arnhem, waar hij ongehuwd overleed. Op hem volgde zijn broeder

Johan Gerhard Wilbrenninck, generaal-majoor der kavallerie, geb. in 1804 te Zutfen, † 21 Aug. 1879 te Deventer, begr. 25 Aug. te Arnhem, gehuwd met Jeannette Wilhelmine Philippine bare. Sloet van Hagensdorp (o. Vollenhove) [3]. Deze bezat geen ander heerlijk recht, dan dat hij zich »Wilbrenninck van Ommeren" schreef, welk recht of titel voor 700 gl. was verworven, en overgegaan is op zijn zoon

Johan Gerhard Wilbrenninck, ritmeester bij de huzaren te 's Hertogenbosch, geb. 5 Apr. 1840, gehuwd te Hillegom 15 Dec. 1864 met Cornélie Wilson, dr v. John bij Christine Valkenburg.

Andere bizonderheden weten wij niet te vermelden, behalve dat van den inval van Rudolf van Diepholt bij Rhenen in de Betuwe in 1427, naar aanleiding der ondersteuning, welke hertog Arnold van Gelre den tegen-bisschop Zweder van Culemborg verleende, ook *Ommeren*, zoowel als *Ingen*, te lijden heeft gehad. Hertog Karel van Gelre verklaarde 15 Maart 1520 *Ommeren*, zoowel als *Ingen*, geveiligd en »gewedersaet" tegen de landen van Buren en IJsselstein en een gedeelte van het Nedersticht [4]. Insgelijks zijn *Ommeren* en *Ingen* [5]) in 1740 bezocht geworden door een »strenge vorst, waardoor het

---

[1]) Vgl. *Navorscher*, XXVI, 309; XXIX, 380, 81; XXX, 494. Zij behoorde tot den tak R., die in zilver de blauwe roos voert.

[2]) geadverteerd in de *Haarl. Courant* v. 12 Dec. door haren zoon D. J. A. D. v. den Steen.

[3]) Zie zijne biographie *in Geld. Volksalm.* 1881, bl. 11 vg., alwaar op bl. 30 de hierna te vermelden naam Bedarrides voorkomt onder de kwartieren zijner gade.

[4]) Nijhoff, *Oorkonden*, VI, 2, n° 998.

[5]) mitsgaders Lienden, Kesteren en Oudewaard.

coorn op de velde sijnde dood-vroos, waarop gevolgt is de overstroming der wateren door middel van doorbreking van dijken, daarop een menigvuldig getal van muysen, hagelsbuy, waardoor het coorngewas op den velden t' enemael wiert in stukken geslagen; daarenboven de langdurende sterfte van het runtvee, waardoor de stallen en velden ontbloot geworden sijn; en uyt dese smertelijke dog regtvaerdige oordelen Gods sijn de inwoonders seer verarmt en verswakt". Erger nochtans drukten hen »de in den top opgeclommene swaarwigtige schatpenningen van ongelden" (*Ommeren* 4929 gl. 11 st. 9 penn., Lienden en *Ingen* te samen 12240 gl. 1 st.), welke, behalve de gewone dorpslasten, »tot finantien van den lande" moesten worden opgebracht, en geïnd werden door zoogenaamde pachters, die zich menigwerf aan knevelarij schuldig maakten; zoodat de aanzegging van het bedrag der te betalen ongelden aan de verschillende gemeenten, dikwerf militairement moest plaats hebben; — wat dan ook te *Ingen*, trouwens zonder de minste van den kant der inwoners betoonde rebellie (*sic*), in 1747 geschiedde door soldaten, die van Tiel waren afgezonden. Weshalve de ingezetenen der genoemde dorpen door hunne buurmeesters een request indienden bij den algemeenen stadhouder Willem IV prins van Oranje, teneinde Z. H. om verlichting van die ongelden, en, ter oorzake van het onspoedsjaar 1740, om vermindering der dorpslasten te smeeken, tevens verzoekend »om bevrijd te sijn van alle pagters, die niet tot voordeel van de ingezetenen sijn" [1]). Dit was het eerste request, hetwelk te dezer zake aan Z. H. werd opgezonden.

De klok, die tegenwoordig in den kerktoren te *Ommeren* hangt, herkomstig uit de fabriek van St. Paulinus te Heiligerlee, is, evenals de tegenwoordige kerkklok te Stolwijk, te H. nog geluid bij het feest, dat 23 Mei 1868 gevierd is geworden ter nagedachtenis van den drie eeuwen te voren geleverden slag bij Heiligerlee.

Ziet hier nog een en ander over de familie v. den Steen [2]). Ze vormde oorspronkelijk een tak van het graaflijk geslacht de Jéhay, dat nog te Brugge bloeit. In hoever, of liever, of ze wel in 't geheel samen-

[1]) Zie over die pachters en het toenmalige stelsel van verpachtingen: Dr. J. Hartog, »De Patriotten en Oranje 1747—1787" (Amst., G. L. Funke, 1882), bl. 50 vg.

[2]) Zie b. v. *Nav.* XXVIII, 432, 621, 2.

hangt met de Leuvensche aloude regeeringsfamilie v. den Steen [1]), is kwalijk te zeggen. De wapens verschillen ten éénemale, daar onze v. den Steen's de klophamers, de Leuvenschen, ook in het Armorial als v. den Steene onderscheiden, het St. Andrieskruis voerden. Of *al* de hier volgenden wel tot één en hetzelfde geslacht behoorden, weten wij niet.

Henricus de Lapide, sculthetus Andernacensis; (Lat. charter v. 23 Oct. 1267 en Sloet's *Oorkondenboek v. G. en Z.* n°. 904), waar sub n°. 954 een Nicolaus de Lapide als ontvanger van Brabant vermeld staat.

Arnout van Steine is in den slag bij Woeringen 5 Juni 1288 ridder geslagen.

Basten v. Steen staat a° 1388 bij Ravestein vermeld in Sligtenhorst, *Geld. Geschied.*, bl. 165b.

Johan v. den Steen (Peterszoon) en zijne vrouw (Catharina), Nederlanders, worden met eenige Duitschers omstr. 1400 de stichters genoemd der Santa Maria dell Anima te Rome (*Nav.* XXV, 9).

Steven van Steen, in 1402, raad der Stad Utrecht (*Gr. Utr. Plakkaatb.* III, 110).

Arnt v. den Steen, omstr. 1409 door de abdij van Elten beleend met de halve heerlijkheid Lienden (den »aelden hof"); *Nav.* XXVI, 258.

Aernt v. den Steyne, geërfde te Tricht, bezegelt mede den Lingebrief van 13 Mei 1456 (Nijhoff, *Oorkonden*, IV, n°. 307; *Gr. Geld. Plakkaatb.*, App. 1, kol. 132).

Cornelis v. den Steyn, saelmaicker ind eenre geheyten Phylips Hoefft in 1525 of 26 op bevel van hertog Karel van Gelre umb den Lutheraanschen handell ind dat zy sich nyet gehalden hadden ass guede kersten luede toestonde, bynnen Aernhem openbaer die brandt opter kenebacken auermytz der scherprechter geset wierdt (v. Hasselt, *Stukken*, II, 72; *Geld. Maandw.*, I, 8; *Geld. Volksalm.* 1878, bl. 17).

Dr. Lieven v. den Steen en Margaretha Norijs staan in 1527 te Bergen-op-Zoom als gehuwde lieden vermeld (*Nav.* XXVII, 212, *n.* 2).

Arnolda v. den Steen [2]), Zwedersdr bij Margaretha Ripperbant,

[1]) Zie b. v. *Nav.* XXVIII, 432, 621, 2.

[2]) Zij wordt vervolgens in *Herald. Bibl.* 1883, bl. 51, waaraan dit citaat ontleend is, v. *der* Steen genaamd. Wegens den straks volgenden Jhr. Johan v. *den* St. uit Emmerik, valt echter te gissen, dat v. *den* Steen de ware lezing is. Zie ook vooral t. a. pl., bl. 53, noot 2, waar men de acht kwartieren aantreft eener v. der (den?) St. geh. m. Engelbert v. der Schrieck tot Aspel.-T. a. pl., bl. 59, staat op het jaar 1631 ook een Johan v. der (den?) Steen vermeld.

geh. m. Johan v. Ulft tot Loackhuizen, leefde vermoedelijk a°. 1544.

Adam v. den Stein, a°. 1567 secretaris van Karel v. Brimeu, graaf van Megen, stadhouder van Gelderland (v. Hasselt, *Stukken*, I, 129).

Susanna v. den Steen huwde Antonie Doublet, eerst archivaris van koning Filips II van Spanje, doch daarna gerepatrieerd (*Herald. Bibl.* 1880, bl. 252).

Jhr. Johan v. den Steen uit Emmerik tr. 13 Mei 1606 te Deventer Juffer Elisabeth v. Bloys in de Lange-Bisschopsstraat ter stede (Mr. J. v. Doorninck, *Geslachtk. Aanteek.*, 1871, bl. 417).

Maria Oda v. den Steen, ged. te Maastricht 16 Jan. 1644, tr. P. W. v. Cuyk v. Mierop (*Nav.* XXXI, 630).

Cornelia v. den Steen uit Goes tr. 5 Dec. 1682 Mr. Gosw v. Bernagie (ibid., bl. 405).

Françoise v. den Steen deed 23 Dec. 1690 te Tiel belijdenis.

Maria Françoise v. den Steen kwam Juni 1712 met attest. uit Culemborg te Tiel. Zij vermoedelijk de wed. Diderichs, die Paschen 1754 uit 's Hertogenbosch, m. att. te Tiel kwam en in 1774 aan de kerk te Maurik duizend gl. leende.

Maximiliana Clara v. den Steen deed Paschen 1726 te Tiel belijdenis.

Franciscus v. den Steen kwam omstr. Paschen 1731 m. attest. uit Hurwenen (Herwijnen) te Tiel, en vertrok van daar 4 Jan. 1739 naar Nijmegen. Eén persoon met François v. den St. 1763 richter van Nijmegen (Arkstee, bl. 248)?

Cornelius Annaeus v. den Steen deed Kerstmis 1732 te Tiel belijdenis, en vertrok naar Sas-van-Gend. Hij komt 1779, 80, 3 te Maurik voor.

Johan Gerard v. den Steen deed Sept. 1733 te Tiel belijdenis.

Arnolda Margaretha v. den Steen geh. met Daniel Mackay, Aeneaszoon, luit.-kol., woonachtig op Thedingswaard te Avezaat, liet aldaar 5 Oct. 1737 eenen zoon Frans doopen, geheven door douair. Margaretha M., geb. Püchler, grootmoeder van vaderszijde. Deze echtelieden waren de stamouders der Hollandsche Mackay's.

Orsel Mary Steen [1]) kwam Oct. 1738 met att. uit Nijmegen te Tiel.

---

[1]) Zij zal wel tot dezelfde familie behoord hebben, want er is in Tielsche en andere acten ook dikwerf sprake van d' heer Steen (tout court).

Cornelia Maria v. den Steen kwam 12 Jan. 1739 m. att. te Tiel. Zij, dochter v. Mr. Jacob Nicolaas, huwde Otto v. Eck (geen Panthaleon); vgl. *Herald. Bibl.* 1881, bl. 156.

Glaudina Anna Hermina v. den Steen,			Juni	1748	te Tiel belijd.
Diderik Gerrit	»	»	Oct.	1748	
Jacob Bartram	»	»	Juni	1749	
Arend	»	»	Kerstmis	1751	
Cornelis Arnoldus	»	»	Paschen	1754	

A. v. den Steen, prop. te Amsterdam. Een verzegeld pakket verworpen stukken van Oldemarkt (Overijssel), betr. zijne onberoepbaarverklaring, uit den jare 1765 komt voor in het oud-synodaal archief te 's Gravenhage (zie den *Catal.* door Ds. H. Q. Janssen, bl. 153, n°. 27).

François Willem v. den Steen (*Herald. Bibl.* 1881, bl. 157), deed Juni 1758 te Tiel belijdenis, onderteekende 15 Apr. 1767 eene sententie v. den Hove v. Geld., waarbij J. G. L. A. v. Neukirchen v. Nyvenheym als heer van Ek-en-Wiel, den pred. aldaar (J. Stapelmoer) 500 gl. traktement moest uitkeeren. In 1792 was hij nog als griffier of secretaris in functie (v. Hasselt, *Stukken*, II, 104). Hij, dood in 1805, bezat een wapenboek van A. v. Slichtenhorst's Leidschen studietijd, onder wiens wapen (ossenkop v. goud? in zilver) stond: »Arn. à Sl., nunc J. U. D., edidit Belg. Ducatus Gelriae et Comitatus Zutph. descriptionem doctissimam. Non longe post Arenaci obiit". Dit laatste is echter niet juist. In zijne jeugd bracht Sl. zijne Geld. Geschied. uit die van Pontanus over, en schreef daarna nog verscheidene geleerde werken; zie v. Hasselt, *Twee Schetsen van Klaarbanken*, enz., bl. 44—6. Welke zijn die werken?

Mr. Ph. M. v. den Steen, in 1772 ontvanger-generaal der verponding over het Tielsche kantoor.

Cornelia v. den Steen, staat 1783, 4 te Maurik vermeld.

Frederik Hendrik v. den Steen, geh. m. Anna Magdalena Dompierre de Jonquières, heeft tot dr Susanna Françoise, 1773 geh. m. Jan Hendrik Peter Leonard v. Renesse v. Wilp tot Campenbroek, geb. 14 Aug. 1746, amptsjonker van Rheden 5 Mei 1768, lid d. ridderschap v. Veluwe 2 Mei 1782, † 13 Jan. 1818 (Baron d'Ablaing v. Giess., *Rp v. Veluwe*, bl. 426).

N. v. den Steen, te Spanbroek, won bij zijne gade A. Kooijman 29 Maart 1877 een zoon.

P. F. v. den Steen, predikte 24 Juni 1877 zijn afscheid te Nieuwerkerk a/d IJssel (met Hand. 20 vs. 25—7) en vertrok als pred. naar Kokkengen, waar hij 1 Juli bevestigd werd door den consulent J. G. Antink, pred. te Zegveld.

L. v. den Steen, geh. m. eene A. Verburg, te Kamerik, vierde 26 Mei 1877 zijn 55jarigen echt, met kinderen, behuwd- en kleinkinderen.

A. F. L. G. H. v. den Steen v. Ommeren, kap. onder-intendant 2e kl., geh. m. Adrienne W. S. v. Swieten, berichtte 3 Apr. 1878 het overlijden i. d. 9 Febr. '78 van hun eenigst dochtertje, Eléonore Cornélie, oud 10 maanden. Hij werd Dec. '82 als maj. int. bij de milit. adm. (sed. Aug. '82) wegens volbrachten diensttijd eervol uit 's Lands dienst ontslagen.

L. J. v. den Steen, grossier te Wageningen (*Haarl. Ct* 18 Juli '78).

Wede G. v. den Steen, geb. Luijten, dankte 18 Sept. '78 uit Broek-en-Waterland voor de deelneming bij het overlijden van vader, behuwd-, groot- en overgrootvader ondervonden.

J. M. P. v. den Steen, is wede van Pieter Huibert Koolhaas, geb. in 1839, † 6 Nov. 1878 te Zwammerdam.

P. F. v. den Steen, werd 10 Nov. 1876 benoemd, Dec. '80 herbenoemd tot heemraad vanwege de Wognummerkogge, — in het ambacht van Westfriesland, genaamd de Vier Noorderkoggen.

D. J. A. D. v. den Steen, tr. 14 Sept. '81 C. J. Bant te Twello.

H. J. K. v. den Steen, zag zich 25 Nov. 1881 benoemd tot burgemr van Opmeer, om die betrekking gelijktijdig waar te nemen met die van burgemr van Spanbroek [1]).

H. S. v. den Steen is kassier, te Wageningen.

---

[1]) Nopens v. der Steen kwam ons te voren Mr. Gerard v. der St., geb. Jan. 1590, kanunnik en domheer van St. Jan te Utrecht (door afstand van Theodorus v. Esch), sed. 6 Nov. 1611 opgenomen in het kapittel, 12 Nov. 1613 aangenomen als kapittelheer, sed. 1651 vicedeken, is groot en klein kameraar geweest, zoowel als fabriekmeester 1637—68, gecommitteerde der vijf kapittels en heemraad van den Lekdijk, meer dan 30 jaren patroon van Gooiland, executeur van Pompejus van Montzima, kanunnik en thesaurier der kerk van Oudmunster te Utrecht, scheidsrichter in den boedel van Gillis v. Ledenberg, secretaris der staten van Utrecht, en † 7 Oct. 1680. Dit résumé werd opgemaakt door Maria v. der Steen; zie J. J. Dodt van Flensburg, *Archief* III, 1843, bl. 198, 9. Op eene Tielsche lidmatenlijst van Oct. 1689 komen voor Adriana v. der St., Margaretha v. der St., Anna

Amsterdam. Bij besluit des gemeenteraads i. d. 19 Dec. '83 zijn aan eenige nieuw-aangelegde straten en wegen namen gegeven, waaronder: Waterloo-plein, Coenraad- v. Beuningen-straat, Helmers-straat en Albert- Cuyp-straat.

VRAGEN.

Opwekking tot den krijg. Is er grond voor de onderstelling, dat de Israëlieten er bepaalde personen bij 't leger op nahielden, die door een soort van maatgeluid hunne krijgsmakkers aanspoorden tot het gevecht? Iets dergelijks vindt men nog bij de Russen, bij wie soldaten uit den troep onder den marsch dansen, zingen en grappen verkoopen. Ik beroep mij, om mijne gissing te staven, op de drie volgende teksten. Ps. 80 vs. 3: *Wek uwe macht op* voor het aangezicht van Ephraim en Benjamin en Manasse, en kom tot onze verlossing. Jes. 42 vs. 13: De Heer zal uittrekken als een held. Hij zal den *ijver opwekken* als een krijgsman, Hij zal juichen, ja Hij zal een groot getier maken, Hij zal zijne vijanden overweldigen. Joël 3 vs. 9: Roept dit uit onder de heidenen, heiligt eenen krijg, *wekt de helden op*, laat naderen, laat optrekken alle krijgslieden.

De bewegingen der personen, die de Egyptische steengevaarten naar de plaats hunner bestemming vervoeren moesten, werden geregeld door »handgeklap". Wellicht was er iets soortgelijks bij 't marcheeren.

Zeist. J. H. VAN LENNEP.

OUDHEID-, MUNT- EN PENNINGKUNDE.

Ceylon (XXXIII, 426). Ook in het werk van H. C. Millies, Recherches sur les Monnaies des Indigènes de l'Archipel Indien et de la

---

Clara v. der St., terwijl Anna Geertruid v. der St. Kerstmis 1715 en Juffer Willemijna Cornelia v. der Steen Kerstmis 1719 belijdenis deden bij de Herv. gemeente te Tiel.

Nog kwam ons voor Albertine v. d. (der of den?) Steen, te Rotterdam, die het overlijden aldaar i. d. 28 Aug. '83 berichtte haars stiefvaders Johan August Ramdohr, gep. kap. inf., wedr v. Michaëlina Albertina Schelkes, eerder weduwe v. eenen v. d. Steen.

péninsule Malaie (La Haye 1871) komen geene Ceylonsche munten voor, maar men kan daarover zeker iets vinden in het mij alleen bij name bekend nog niet oud werkje: Part VI, van The international Numismata Orientalia; On the ancient Coins and Measures of Ceylon, by F. W. Bhys Davids, barrister-at-law, late of the Ceylon civil service (Royal 4to, 60 pages, with plate, price 105). J. D. L.

Empel. Door E. F. R. v. Ouwenaller te Amsterdam, is ten behoeve van het depôt der oude Rijksarchieven in Noord-Brabant ten geschenke aangeboden een brief op perkament van 20 Juni 1613, waarbij de Raad der Aartshertogen Albert en Isabella toestaat het verzoek, gedaan namens de ingezetenen der heerlijkheid Empel, om van iederen wagen, waarmeê men hooi komt halen, drie »rijs of mutsaerden" te heffen, »om die straten, steghen ende weghen daermede loffbaerlyck te repareren".

Emaus-kapel. De kapel van *Nav.* XXXIII, 91, heette niet St. Emauskapel, want er is nooit een St. Emaus geweest, maar Emauskapel, ter eere der beide Emausgangers. Ze stond waarschijnlijk waar thans het huis »de Zype" ligt, buiten Arnhem aan den weg naar Schaarsbergen. A. J. C. KREMER.

[In eene oorkonde bij Nijhoff, i. d. 10 Nov. 1524 is sprake van alsulcken erue ind guet als sij (Hendrik de Groeff v. Erkelentz, zijne huisvrouw en hunne erfgenamen) liggende hebben buyten Sint Johans poirt by Emauss, int schependum ind gericht der stat Arnhem.]

Fabitatie (XXXIII, 119). Ik weet zeer goed, dat de omschrijving van 23 Dec. 1524 niets opheldert omtrent de beteekenis dezes naams, maar gaf ze omdat er uit blijkt dat het nooit Habitatie kan geweest zijn. Het »land" heette zóó »vóórdat er een huis stond". Wat F. is weet ik niet, mogelijk boonenland? Behoorde die grond bij een boonenmolen? Waren er toen boonenmolens?

A. J. C. KREMER.

[Met onze vraag bedoelden wij, dat evengoed als er in de dagen van Fontanus een huis stond, er vóór 23 Dec. 1524 ook eene woning kan hebben gestaan, daar toch het terrein daarvoor zeer geschikt

bleek. In de Oorkonde v. 10 *Nov.* deszelfden jaars bij Nijhoff heet het: »Alsulcken vier mergen weyde landtz als onse erfffaight (Hendrik de Groeff, erfvoogd van Erkelens) van Cracht v. Camphuyssen, drosset then Berge (te 's Heerenberg), in pacht genamen ind totten vurscr. erue ind wiltbaen (vroeger behoorende bij de hofstede Grondstein, door Mr. G. v. Hasselt in zijne Kroniek v. Arnh., bl. 86, Groenenstein genaamd) gebruyckt heefft, geheyten die fabitatie, gelegen bij Bethanien in sente Anthonis Keerspell buyten die Velper poirt int schependom ind gericht van Arnhem". N. teekent aan, dat van het klooster Bethanie de verbasterde naam nog in dien eener bouwhoeve overbleef. — Wat Joh. Fontanus nog betreft: terwijl zijne oudste dochter Sara Fontana, ook door Baudartius aldus genaamd, destijds te Dordrecht verblijf houdend, volg. *Nav.* XXIX, 116; XXXII, 249, 1 Maart 1601 te Harderwijk met Dr. Ellardus v. Mehen in den echt trad; en zijne tweede dochter Anna (Fontana) 13 Mei 1616 haren neef, den (vermoedelijk, zie Herald. Bibl. 1881, bl. 126) oudsten zoon van Peter Verstegen bij Christina v. Schriek (*Nav.* XXXI, 259), en Hendrik's broeder huwde; zoo moet wel de *Nav.* XXXI, 258, — waar men r. 5 v. o. leze: aangenomen vaderland — vermelde Willemke v. Haeren Fontanus *tweede* vrouw geweest zijn, met wie hij op 62jarigen leeftijd in den echt trad, want volgens het Arnh. Gasthuisboek leefde zij nog in 1646! — Nog zij opgemerkt, dat men ten aanzien van Piscator (*Nav.* XXXI, 187, noot) vooral *Nav.* XXV, 12 (ook het wapen) vergelijke, terwijl Dominus Albertus Piscator 5 Apr. 1246 getuige was bij de schenking door Hendrik heer van Voorne van alle inkomsten zijner heergewaden aan 't Duitsche Huis (v. d. Bergh, Oork. v. Holl. en Z., I, bl. 226); dat Caspar Coolhaas (*Nav.* XXXI, 195) weleer Karthuizer monnik te Coblenz was; en dat de ontvangst der Paltsgravin (ibid., bl. 256) der stad Arnhem (blijkens *Nav.* XXVIII, 514) 14530 gl. kostte. — In den loop des jaars 1883 werd 't fraai gebeeldhouwde zuiderportaal der in 1452 door hertog Arnold van Gelre gestichte St. Walburgs- of Groote-kerk te Arnhem gerestaureerd.]

Spijker (XXXI, 160, 260). Over de beteekenis van dit woord kan men veel vinden in Nijhoff's »Bijdr. voor Vaderl. Geschied. en Oudhk.", I, 209, vg.; Mr. H. O. Feith, »Korte schets van de oude gewoonte om in houten gebouwen te wonen", enz. De Velperpoort te Arn-

hem heette in 1353 de »Spijkerpoort". »Naar welk spijker?" vroeg reeds v. Hasselt, want er lagen bij Arnhem vele spijkers. Zeker niet naar het meest bekende »Gelders-Spijker", want dit werd in 1617 gebouwd door Adolf van Gelder, kleinzoon van Karel van Gelder, een natuurlijken zoon van hertog Karel, op de plaats waar vroeger de Boekhorstermolen stond. Zie Nijhoff, »Wandelingen in een gedeelte van Gelderland". Karel van Gelder, landrentmeester-generaal van het Furstendom Gelre en Graafschap Zutphen, had in huwelijk Maria v. Boekhorst, wier zuster Florentia gehuwd was met Johan Sloet, drost des lands van Vollenhove. Als eigenaren van het landgoed komen voor in 1604: genoemde Johan Sloet en zijne huisvrouw, Carel en Willem Bentinck en zusters, Johan en Machteld van Gelder, Adolf van Gelder en Goessen van Varick. Maar achter dit Gelders-Spijker, dat in het vorige jaar verdween, lag een kleiner spijker, gewoonlijk het Spijkertje geheeten en dat door den laatsten eigenaar, nu wijlen Mr. Dullert [1]), gesloopt werd. De overlevering noemde het 't Oude Spijker, en algemeen hield men het voor 't oudste dat bij Arnhem bestond. Mr. Dullert meende dat het niet zoo heel oud was, anders had hij 't zeker niet voor een paar honderd gulden laten vernielen; vooral is die vernieling te bejammeren, omdat 't uitmuntend geschikt was voor restauratie en eventueele inrichting bijv. tot een museum. Maar binnen en rondom Arnhem moet alles onder den voet. — Buiten de Velperpoort treft men nog het Fontanus-Spijker aan, waarvan de dagen ook geteld schijnen, geen oud gebouw, en dat vroeger de »Fabitatie" heette. Graaf-Ernsten-Spijker noch Grammaije-Spijker bestond in de 14e eeuw. Buiten die poort lag in dien tijd de hoofdhof van de bezittingen der abdij van St. Vitus te Elten, maar deze heette de Bottelarij, eene benaming, welke die van spijker op dat gebouw niet van toepassing doet zijn. Tusschen de Spijkerpoort en de St. Janspoort lag de hoofdhof der bezittingen van Prumen te Arnhem, de Nijenbeek; en 't kon gebeuren dat die Nijenbeek ook Prumens-Spijker genoemd werd, maar ik geloof het niet, omdat hij behalve Nijenbeek ook voorkomt onder dien van Hof van Prumen.

[1]) Mr. Willem Hendrik Dullert, voorzitter der Tweede Kamer, † 24 Febr. 1881 te Arnhem ongehuwd, oud 63 jaar, wiens moeder heette Jenske v. Riemsdijk, en die zijne aanzienlijke nalatenschap der stad Arnhem vermaakte, — de zoogenaamde Dullert-Stichting. RED.

Nu blijven er nog over Presikhaaf en het daarbij vroeger gelegen thans verdwenen Klarenbeek, een ander dan het thans bekende. — Bij Arnhem lagen nog wel andere Spijkers, maar niet buiten de Velperpoort, en in 1353 waren buiten die poort geen andere gebouwen bekend dan Presikhaaf en de Bottelarij. Het was zelfs verboden tusschen de stad en Presikhaaf woonhuizen te zetten.

Nu, zijn, dunkt mij, slechts drie gevallen mogelijk: 1°. dat de Spijkerpoort genoemd is naar het Spijker van Elten, en, daar de Bottelarij lag buiten de gracht tegenover St. Walburg, kan dat Spijker geweest zijn het door Mr. Dullert gesloopte achter Gelders-Spijker. De oudste kaart die men van Arnhem heeft is uit de 13e eeuw en kan hier geen licht geven; alleen zij opgemerkt dat de weg naar Velp vroeger hoogstwaarschijnlijk meer oostelijk en langs dat Spijkertje liep; — 2°. dat de poort heette naar het spijker van Presikhaaf, dat evenwel nergens als spijker voorkomt, gelijk later Hulkestein; — 3°. dat Prumen een spijker bezat in de buurt van het tegenwoordige Klarenbeek. Ik voor mij zou genegen zijn het eerste geval aan te nemen. — »In 1476 stonden buiten de stad in de vrijheid niet meer dan zeven woningen, en daaronder waren die van de Klingelbeek, van Barnsborn, die boven de Kraan, buiten St. Janspoort, buiten de Velperpoort en buiten de Sabelspoort niet begrepen, hoewel ze aan stads-schatting onderworpen waren", zegt v. Hasselt. Ik begrijp zijne bedoeling niet, want als die er niet onder begrepen waren, waar lagen dan die zeven woningen buiten de stad? Misschien kan men mij daaromtrent licht verschaffen, wat mij, die bezig ben aan eene geschiedenis der stad Arnhem, zeer te pas zou komen. A. J. C. KREMER.

[Spijker, — verlengvorm van spijk, dat oorspronkelijk vrouwelijk zal geweest zijn, — wordt als naam eener huizinge, als plaatsnaam onzijdig gebezigd, doch niet altoos. De Tegenw. Staat van Geld. toch maakt melding van een huis Pollestein, 't welk in 1741 dicht bij de kerk te Wamel stond, met riet gedekt en van een diepen vijver omringd: destijds meer bekend onder den naam van »de Spijker". De Woordenlijst van de Vries en te Winkel kennen aan spijker (pakhuis) 't mannelijk geslacht toe; vgl. 't »Spichaere" van Dr. O. Müller in *Nav.* XXXI, 159. Doch »spijk" (spica) heet ook dáár vrouwelijk.]

Velgasse — was de oude benaming eener uitgestrekte buurt ter plaatse waar 't huidige Zandwijk ligt, onder Tiel. In die buurt lagen o.a. twee mansi (d. i. hoeven, elk 9600 vierkante roeden of 16 morgen groot), welke graaf Balderik a° 850 aan de Kerk van Utrecht schonk. Destijds wordt ze uitdrukkelijk Velgasse geheeten (zie Bondam, Charterb., bl. 27). Menso Alting (Not. Germ. Inf., p. 183) en Halma (Tooneel, II, 238) gewagen van een »Felshuis", liggende op den rechter Waal-oever, een weinig boven Tiel, dat op de kaart van 't kwartier van Nijmegen bij Pontanus, dus zelfs nog in 1725 vermeld staat als een adellijk huis; zie Mr. E. D. Rink, Beschr. v. Tiel, Bijv. en Bijl. II, (1847) bl. 33. Laatstgen. schrijver acht 't zonderling, dat dit Velgasse geheel, zelfs bij naam verdween, zoodat nergens daarvan eenig spoor meer overig is. De reden dier verdwijning wordt echter o. i. zeer natuurlijk, als men aanneemt, dat Velgasse 't welk »veldstraat" beduidt, tijdens graaf Balderik de (derhalve oorspronkelijke) benaming zal zijn geweest der buurschap, later en nog heden als Zandwijk bekend. Of misschien was de naam wel Velswijk (veld-wijk), gelijk er nog heden eene buurschap Velswijk ligt noordoost van Hummelo, met dito Veldhoek (bez. Ruurlo) in de nabijheid, alsook eene buurschap Veldwijk bewesten Ermelo. Men mag vermoeden dat omstr. 850, toen de Utrechtsche Kerk daar bezitting kreeg, Velgasse of Velswijk in Zandwijk (sanctus vicus) herdoopt zal zijn. De (adellijke) huizinge Felshuis (veldhuis) uit de dagen van Alting, Halma en Pontanus, herinnerde alzoo nog aan die oorspronkelijke benaming. J. A.

Arts. Deze tegenwoordig sterk in zwang gerakende titel van een als zoodanig gegradueerden geneeskundige, is *als* titel reeds vóór drie en een halve eeuw in gebruik geweest. Als b. v. hertog Karel van Gelre 29 Aug. 1530 vrijgeleide geeft aan Peter v. Aren, om zijn kunst uit te oefenen en de kranken bij te staan, heet deze »Artzer''. Er is toch eigenlijk niet veel nieuws onder de zon.

Belfroot (XXXIII, 367). Beelfroet, Beelfroot, Beelfrooite, Bellefroit, Belefrote, Beleforte, in 't fransch Beffroi, — is de klokkentoren, waarin de klok (banklok) hing, waarmede de poorters werden opgeroepen. Soms bedoelt men er alleen de houten spits mede, waarin de klokken hangen; soms 't geheele torengebouw. Meestal behoort de toren bij

het stadhuis (Brugge, Goes, Hulst, Leiden, Middelburg, Sluis, Yperen, Zierikzee, vroeger ook Amsterdam en Maastricht), of staat hij afgezonderd in de nabijheid (Doornik, Gend); somtijds is hij aan de hoofdkerk verbonden (Delft). V. DE STUERS.

Belfroot, — beffroy, belfort, is volgens L. Meijer's Woordenschat, Amst. 1669, 16°, dl. I, een bastaardwoord, dat beteekent »slot, landhuis, bespietoren". Bespied-, wacht-, of uitkijktoren; — misschien ook klokkentoren. A. C. SNOUCKAERT V. S.

Terra myrice (XXXIII, 455). Tijnsen de terra myrice, of de campo myrice, komen meermalen voor. Zoo gaven de vicini in de Lunterenremark een tins de pecia terre myricarum; en werd er een voldaan de dimidia terre myrice, dicta die Ruwenstege; enz. Wat de beteekenis aangaat, kan ik verwijzen naar een opstel van Mr. L. A. J. W. baron Sloet: »Marken op de Veluwe" (in Nijhoff's Bijdr. voor Vad. Gesch. en Oudh. Nieuwe Reeks I, 21, 22), waar als het gevoelen van den schrijver wordt medegedeeld, dat deze tijnsen drukten op stukken land bezet met gagel, myrica gale, een struikachtig gewas, dat veel in lage moeras- of veenachtige streken der Veluwe groeit, en een balsemachtigen geur verspreidt. Albert van Beieren, graaf van Holland, 9 Jan. 1380 de geschillen over de tollen te Alphen beslechtend, bepaalde, dat »van gagel, die in onse landen wasschen, »ende die luyden plocken, ende selve ter merckt voeren, niet van »een hoet gagels, die tolbaer is, eenen groote" betaald zal worden. Van Mieris teekent daarop aan, dat, door koken, uit gagel was werd gemaakt, hetwelk tot kaarsen gebruikt werd. Uit de N.-Amerikaansche Myrica cerifera wordt was tot kaarsen en zeep bereid. Nog deelt de Gids 1852, bl. 660, mede, dat — en baron Sloet acht dit waarschijnlijker — de gagel oudtijds zeer algemeen, in plaats van hop, in 't bier gedaan werd.

Apeldoren. A. ROELOFFS.

[A. J. C. Kremer gewaagt ook van »gagelland", waar Schotsche mirte groeit.]

Gemeentewapens (XXXIII, 369). *S* in wapens kan beteekenen Sanctus, Senatus, Sacrum, Signatum, Signum, mogelijk nog wel meer;

$^{S}_{NYS}$ beduidt wellicht Sanctus Dionysius. Was St. Dionysius de patroon der kerk van Houwaart?

Oude Oostfriesche munten. Den nederlandschen, vooral den frieschen muntkundige maak ik opmerkzaam op een allerbelangrijkst werk, waarvan dezer dagen het eerste deel verscheen bij W. Haynel, te Emden. De titel er van is: »Die Münzen Ostfrieslands", en de schrijver Dr. Ter Gast, te Emden. Dit werk, dat met talrijke afbeeldingen van oude munten is versierd, heeft ook voor den geschiedenis-vorscher groote weerde. JOHAN WINKLER.

VRAGEN.

Dove Jut. »Dooi Jut" of »Doove Jut" is de benaming van een bouwland op de Kraaldert te Nerijnen (Tielerwaard). En a° 1421 woonde eene »Dove Jutte" op eene hofstede te Twello, »by den Cruce", welk erf 20 Jan. van dat jaar Geert ten Zijle en Lambrech zijne vrouw den provisoren van 't Heilige-Geest-Gasthuis te Deventer verkochten; zie den Catal. d. arch. v. dat Gasthuis n°. 228. Zonderling, die overeenkomst van namen, op eenen destijds vooral vrij aanmerkelijken afstand. Is er te Nerijnen zelf, in den omtrek, of elders iets van de naamsreden van dat bouwland bekend? Kleeft er eene historie of legende aan? Of heeft men hier met eene onbeduidende toevalligheid van doen?

't Gooregt. Deze landstreek bez. Groningen, die vroeger Drentsch was, zal volg. Magnin, »Drenthe", — zie *Nav.* XXXIII, 454, — een heilig woud of landstreek, een banland geweest zijn. 't Wordt in *Nav.*, t. a. pl., als »Gooirecht" betiteld; J. v. Wijk Rzn. echter noemt 't in zijn Wdbk 't Gooregt. Nu zal men in de stad Groningen wel weten, of dit is 't Goor-egt (d. i. slijkbosch), dan wel 't Goo-regt (d. i. 't gericht, de jurisdictie der go (gouw)). Zoo eene dezer duidingen door den beugel kan, is de naamsreden zuiver plaatselijk òf staatkundig, en blijft de Germaansche eerdienst er geheel buiten. Hoe staat 't met Magnin's gevoelen

Hertogenmorte. Met eene hofstede o. Didam, van dezen naam, en

't Leenrgr a° 1576 als (des) Hertzoegen Morte aangeduid (zie *Herald. Bibl.*, bl. 160, 239), werd Frederik Mom destijds beleend. Wat is dit morte? Ziet 't op 't overlijden (mors) van Hertog Karel van Gelre (a° 1538), of is 't moor, moer (-grond)?

Mithra-monumenten. In F. Nork's »Mythen der alten Perser als Quellen christlicher Glaubenslehren" wordt gehandeld over Mithra-monumenten in de katakomben van Rome, en worden als zoodanig beschouwd de basreliefs voorstellend den stal te Bethlehem en de aanbidding der Wijzen, zonder daarvoor eenig bewijs aan te voeren. Ook in »De Dageraad", dl XXII, worden deze basreliefs besproken en daarbij aangehaald Roma subterranea lit. etc. Gaarne zou ik breedvoeriger behandeling lezen van de vraag of die basreliefs Mithra dan wel Christus voorstellen. In Roller, »Les catacombes de Rome", worden ze als Christus-monumenten beschouwd. A. J. ROTTEVEEL.

GESCHIEDENIS DER LETTERKUNDE,

Zwingli-Album — Ter herinnering aan den 400sten gedenkdag van des Zwitserschen Kerkhervormers geboorte i. d. 1 Jan. 1884.

Titelblad. 1 Jan. 1484—1 Jan. 1884. Roemvol is het te sterven voor recht en waarheid, ter eere van God.

Portret. Ulrich Zw. de Reformator. De beste zielrust is het innige vertrouwen op God.

Zw.'s geboorteplaats te Wildhaus (grp Toggenburg). Van den vrijgeboren Alpenzoon is de geest des vredes en der kracht het erfdeel.

Abdij der Benedictijnen te Einsiedeln. Zw. als godsdienstleeraar 1516—18. »Ik begon het Evangelie van Christus te verkondigen uit de Heilige Schrift in 't jaar 1516".

De Hoofd- of Munster-kerk te Zürich ten tijde van Zw. Zw. hier aangesteld als leeraar 1 Jan. 1519.

Het voormalig stadhuis te Zürich. De disputatie van 29 Jan. 1523 legt hier den grondslag tot de hervorming der kerk.

De melksoep bij Kappel 1529. Broederlijke maaltijd van de voor-

posten der vijandelijke legers der eedgenooten uit een gemeenschapschappelijken schotel, geplaatst op de grensscheiding der strijdende partijen.

Zw. neemt afscheid van zijne familie. »Ik wil in Gods naam heengaan naar die brave lieden; ze helpen redden of met hen sneven".

Het dorp Kappel in Albis, met het slagveld van 11 Oct. 1531.

Zw. sneuvelt. Het zij verre van ons dat wij in deze wereld streven naar anderen roem dan in het kruis van onzen Heer Jezus Christus is gelegen.

Zw.'s wapentuig.

Laat rusten de wapens van ijzer,
Doch nimmer het wapen des geestes.
Dolven hem gene zijn graf,
Door deze verwierf hij het licht.

Joh. Oecolampadius, geb. 1482, † 1531, reformator in Bazel, vriend en geloofsgenoot van Zw.

Het standbeeld van Zw. te Zürich. »Van dezen man is alles grootsch" (Bullinger).

Zwingli-Catalogus. *Zw.'s portret.* Cabinet-photografie. 20 pfenn, sierlijk op wit satijn gedrukt 50 pfenn.

Photographieën van »Zwinglistätten" in div. form., insgelijks staalgravures en kleurendruk enz.

Zw.-Medailles, net uitgevoerd à 30 e. 50 pfenn. (in partijen goedkooper).

Zw.-Herinneringskruisen. In goud doublé 50 pfenn.; zilver 45, nikkel 40, brons 30 (in partijen, goedkooper). Deze uitstekend bewerkte kruisen, zijn op het middenstuk versierd met het portret des Hervormers, en dragen den datum van diens verjaar- en feestdag. Zonder twijfel vormen ze een gepast sieraad voor vrouwen en meisjes.

Zw.-Album met 12 photographische afbeeldingen in lichtdruk, nette driekleurige omslag 25 p. (in partijen, goedkooper).

Dr. G. Finsler, Ulrich Zwingli, Festbrochure. 60 pf.

Jean Grob, Huldreich Zwingli Jubelgabe. 190 bladz., 2 platen, 2 m. 40 pf.

J. C. Mörikofer, Ulrich Zwingli naar oudheidkundige documenten. 2 deelen. 12 m.

J. C. Mörikofer, Beelden uit het kerkelijk leven der Zwitzeit. 4,50 m.

H. Spörri, Zwingli-Studien. 2 m.

Johann Martin Usteri, Ulrich Zwingli, Festbrochure 2 m. [1]).

De 400ste geboortedag des Kerkhervormers werd in de Remonstrantsehe kerk te Rotterdam plechtig herdacht. Prof. C. P. Tiele uit Leiden hield eene feestrede, en toonde aan, dat de Remonstranten van de drie Kerkhervormers het meest *Zwingli's* gedachtenis in eere houden, omdat hij vrijheid van geloof predikte en zijne zinspreuk was: »Allerwegen waar geloof is daar is de Kerk". Voorts schetste hij Zwingli's leven en karakter, pleitte voor het goed recht des Hervormers en toonde aan wat hij ten huidigen dage nog voor ons kon zijn. De plechtigheid werd opgeluisterd door een zangkoor, met begeleiding van koperen blaasinstrumenten, onder directie van Jos. Schravesande. Bij het verlaten van het kerkgebouw werden giften ingezameld voor een standbeeld van Zw. Het weekblad »de Protestant" bevat eene teekening van dit beeld, dat eerlang in Zwitserland zal verrijzen.

Eene »Herinnering (1 Jan. 1884)" vloeide uit de welversneden pen van Dr. A. H. Raabe (Utrecht); zie »Stemmen voor Waarh. en Vrede" 1884, bl. 1—25, met vervolg. — Het depart. Rotterdam der Evangelische Mij vierde 7 Jan. '84 het Zwingli-feest, bij welke gelegenheid als redenaars optraden H. C. Lohr, dr. J. Hooykaas en J. Craandijk, terwijl de plechtigheid werd opgeluisterd door de medewerking van datzelfde zangkoor. Laatstgenoemde zette het doel en den werkkring der Evangelische Maatschappij uiteen, er op wijzend, dat het opmerkelijk feit, dat bij deze gelegenheid een Luthersch, een Remonstrantsch en een Doopsgezind predikant als sprekers optraden, juist den geest der Evangelische Maatschappij uitdrukte, welke alleen door samenwerking haar doel bereikt.

Frans Pelsaert. Op de vragen van *Nav.* XXXIII, 202 kwam totdusver geen antwoord in. Thans, nu de ibid., bl. 297 *O* aangekondigde letterarbeid des vragers in een kloek boekdeel van belangrijken en veelzijdigen inhoud, in schoonen vorm, vóór ons ligt, ontleenen wij er 't navolgende aan dat in de reeks biographische schetsen van

[1]) Uitgaven van Carl Stange te Frankenberg in Saksen, die zich verbindt om bij genoegzaam debiet, het Zwingli-Album, dat totdusver in 't Hoogd. en Nederd. 't licht zag, ook in 't Fransch en Engelsch te doen verschijnen.

Antwerpsche (d. i. te A. geboren) reizigers, nopens Fr. P. voorkomt. Op jeugdigen leeftijd zeide hij zijne geboortestad vaarwel en week uit naar Holland, waar hij dienst nam op de koopvaardijschepen der O.-Indische maatschappij en welhaast voor een onverschrokken zeeman bekend stond. Zijne bevordering bleef dan ook niet achterwege, en reeds in 1628 bestuurde hij als bevelhebber (commandeur) 't schip Batavia. Op dit met omtr. 300 koppen bemande vaartuig vertrok hij met nog twee andere schepen, de Dordrecht en de Assendelft, met bestemming naar O.-Indie. De Batavia leed schipbreuk en P. had daarenboven, onder zijne eigene manschappen te kampen met oproer en moord. De volle titel van 't *Nav.* t. a. pl. genoemd relaas luidt: »Ongeluckige Voyagie van 't schip Batavia na Oost-Indie, uytgevaren onder de E. François Pelsaert, gebleven op de Abriolhos van Frederick Houtman, op de hoogthe van 28 en een half graden by zuyden de linie Equinoctiael. Vervattende 't verongelucken des schips en de grouwelijke moorderijen onder 't scheeps-volck op 't eyland Bataviaes Kerckhoff, nevens de straffe der handtdadigers in de jaren 1628 en 29. t' Utrecht bij Lucas de Vries, boeckverkooper in de Snippe-vlucht 1649". Dit boekje, dat 44 blz. in 4° beslaat, behelst zeven plaatjes, waarvan een de strafuitvoering afbeeldt der schurken op het Robbeneiland.

Uit dit relaas, — de eenige bron waarmeê hij zich moest vergenoegen, nu ook ons maandwerk hem in den steek liet, — putte Jos. Staes zijne berichten betreffend dien Antwerpschen reiziger. En deze biographische schets vormt de zesde uit een dertigtal, waarvan bij de aankondiging van zijn letterwerk reeds opgaaf geschiedde, met verzwijging van een hoofdstuk, toegewijd aan schilders, beeldhouwers enz., die in den vreemde hoogere aspiratiën trachtten te bevredigen ter volmaking van hun kunst. Van schrijver's wetenschappelijke zin en nauwgezetheid legt de achter 't werk geplaatste lange lijst der door hem geraadpleegde bronnen getuigenis af. Kortom, 't is een werk, dat men met genoegen doorbladert, met belangstelling leest, onder 't lezen den auteur dankend voor zijn nuttig geschrift niet minder dan voor de streng realistisch-historische strekking door hem er aan gegeven.

J. A.

Lessing. Den 14 April '83 was het 100 jaren geleden, dat Lessing's

Nathan der Weise, vier jaren te voren in 't licht verschenen, te Berlijn ten tooneele kwam. Na vier voorstellingen duurde het tot 1802 alvorens het weder werd gegeven, en 14 April ll. was het de 204e voorstelling. — Nov. '83 overleed te Brunswijk eene stiefkleindochter. van Lessing, Amalie Löbbecke, in den hoogen ouderdom van 90 jaren Hare moeder was de in Lessing's brieven meermalen vermelde Lotte König, eene dochter uit het eerste huwelijk van Eva König, des dichters gade. De overledene, die door haar huwelijk met den nu reeds lang overleden bankier Löbbecke een groot vermogen bezat, besteedde bij haar leven een aanzienlijk deel harer inkomsten voor liefdadige doeleinden, en vermaakte bij testament 300,000 mark aan een gesticht voor weezen, 'twelk zij had helpen oprichten.

Necrologie. Het als geschiedschrijver van Frankrijk vermaarde senaatslid Henri Martin † te Parijs Dec. 1883, oud 73 jaar. De in 1812 geboren dichter Victor de Laprade, opvolger van Alfred de Musset in de Fransche Academie, † 13 Dec. '83 te Lyon.

VRAGEN.

Mr. Pieter Valckenier als natuurkundige. Ten jare 1700 werden te Cannstadt in Wurtemberg eene groote menigte mammoeth-beenderen opgegraven, welke vondst, daar zulke overblijfselen van voorwereldlijke dieren toen nog slechts weinig bekend waren, veel opzien verwekte. Daar men niet wist wat er van te denken, wendde men zich tot den doctor in de wijsbegeerte en de medicijnen David Spleiss te Schaffhausen, die daarover juist in briefwisseling getreden was met onzen Pieter Valckenier, den schrijver van »'t Verward Europa", welke gedurende 18 jaren den post van Envoyé van onzen Staat bij de Zwitsersche cantons vervulde. Deze moedigde Spleiss zeer aan den uitslag zijner onderzoekingen openbaar te maken, waartoe hij nog meer in staat werd gesteld doordien de hofraad en lijfarts van hertog Everhard Lodewijk van Wurtemberg, S. Reisel, hem ettelijke beenderen ter bezichtiging zond. Het gevolg dezer bemoeiingen was, dat Spleiss in 1701 een werk in 't licht gaf, 'twelk, den toenmaligen toestand der wetenschap in aanmerking genomen, algemeene sympathie

vond, onder den titel: »Oedipus Osteolithologicus s. Dissertatio historico-physica de cornibus et ossibus fossilibus Canstadiensibus, caet". Mijne vraag is, of er van de vermelde briefwisseling met en van P. Valckenier nog iets te vinden is, en of deze zich nog meer met dergelijke nasporingen heeft opgehouden.

Zeist. J. H. VAN LENNEP.

KUNSTGESCHIEDENIS.

Richard Doyle. Deze bekende Engelsche teekenaar † 12 Dec. 1883, oud 57 jaar.

Erven Loosjes. Eene aanteekening in 't Gildeboek van Haarlem luidt: »12 Aug. 1783 werd Adriaan Loosjes Petersz. Gildebroeder, en heeft zijn proef gedaan met het binden eener beschrijving van Haarlem, Fol. in een Ribbenband, welke proef door Deken en Binders goedgekeurd zijnde, hij als Lid in den Gilde is aangenomen". Vóór omstr. 100 jaren werd dus de grondslag gelegd van den belangrijken boekhandel en de drukkerij, welke onder den naam en 't bestuur der Erven L. met den meesten roem te H. nog steeds gedreven wordt. Adriaan L. Pz., die zich vooral ook door zijne geschriften naam maakte, behoorde in zijn laatste levensjaren tot de hoofdlieden van 't groote gilde; en toen een bondgenootschap diende gesloten tegen den nadruk, stelde hij zich aan de spits; hij behoorde tot het vermaarde driemanschap, dat de Vereeniging van den Boekhandel oprichtte. Toen hij in 1818 op 56jarigen leeftijd stierf, werd de zaak later door zijn zoon Vincent L. tot diens overlijden in 1840 voortgezet en uitgebreid, en handhaaft ze sedert 1845 onder de firma »de Erven Loosjes" de vermaardheid van 't geslacht. Zie over hen vele bizonderheden in Dr. A. M. Ledeboer's »Boekdrukkers, enz. in Noord-Nederland" (1872), bl. 201, 2.

Jan Steen. Het opstel van *Nav.* XXXIII, 436—45 bevat niets nieuws, maar wel een groot misverstand. H. G. beschrijft een penteekening, gemerkt: vr. Bergh, en leest dat maar dadelijk vrouw Bergh, daar-

aan toevoegende: »en haar helper". Evenwel, Mathijs van den Bergh (hij teekent meestal v. Berg,) is een teekenaar der 17e eeuw, wiens voortreffelijke penteekeningen naar een aantal onzer groote meesters in verscheidene musea van Europa worden bewaard en onlangs nog door mij in het Archief voor Nederl. Kunstgeschiedenis, V, 202, werden besproken. Men zie verder over hem: Dr. Bode, »Studiën z. Geschichte d. Holl. Malerei, bl. 209, 615. Houbraken handelt (II, 15) reeds over hem. Men ziet hier weer duidelijk hoe gevaarlijk het is conjecturen te maken.

Amsterdam. A. BREDIUS.

Druipsteengrot. Op het grondgebied van Roisin, in Henegouwen, bij de aan toeristen welbekende schilderachtige plek »Au-Cayau-qui-bique" is door eenige werklieden een prachtige druipsteengrot ontdekt. De stalactieten zijn verrassend fraai wit. Het terrein, waarin de grot gelegen is, behoort aan den graaf de Louvencourt.

Zaden (XXXIII, 240 *O.*, 324). Mij dunkt, dat men zich al heel gemakkelijk van mijne vraag afmaakt. Te onderstellen, dat de dahlia vóór 2000 jaren ook in Egypte inheemsch was, omdat in de hand eener mummie aldaar door Lord Lindsay een knol dezer plant werd gevonden, is toch wezentlijk niet heel sterk. Wat zou een geslachtkundige wel zeggen, als men uit de aanwezigheid van 't portret van Montmorency bij zekere familie Jansen, of Smit, of Mulder, de slotsom wou opmaken, dat dat portret daar oorspronkelijk t'huis hoorde — ja, dat dit een ontwijfelbaar bewijs was, dat de Jansens, Smits of Mulders eigenlijk tot het hoog-adellijke geslacht Montmorency *behoorden?* Of liever omgekeerd, zou hij niet veeleer trachten na te vorschen: hoe komt dat vreemde element — dat portret van een Montmorency — dáár? — Doch ik wil nog een ander voorbeeld aanhalen, van een in Amerika inheemsch gewas, waarvan men de sporen bij eene Egyptische mummie gevonden heeft. Dat de Turksche tarwe reeds aan de oude Egyptenaren zou bekend zijn geweest, zou men kunnen beweren op grond van eene vondst des reizigers Rifaud: »De maïskorrels, die ik te Thebe ontdekt heb" — zegt deze — »lagen onder 't hoofd eener mummie, in een aarden vat. De stengel, 18 duim lang, was nog van zijne bladeren voorzien. Links van de mum-

mie, lagen de kleine vruchten, welke men in het Arabisch *Nabac* noemt, benevens tarwe-korrels en uitjes. Rechts bevonden zich waterplanten. Er waren ook 5 of 6 tarwe-brooden. Een slinger (guirlande) en eene kroon van lotus-bloemen versierden het lichaam der mummie: de krans om 't hoofd, de slinger om 't lijf geslagen. De kist van sycomoren (wilde-vijgen-boomen)-hout en bedekt met hieroglyphen, lag in een basalten kist-houder".

Gaarne zag ik mijn vraag niet in den doofpot gestopt.

Zeist. J. H. VAN LENNEP.

VRAGEN.

Coccejus. In mijne verzameling van Portretten van Nederlandsche Godgeleerden, bezit ik o. a. een portret van C., waaronder in oud schrift deze woorden: »N.B. Dit Exemplaar van Coccejus in het geheim vertrek van wijlen Gra. vn. De B.... gevonden. (Geheel alleen aan den wand gespijkerd.)"

Wie was die Gra. vn. De B....? En waarom zou men het portret van Coccejus op zulk eene »secreete" plaats hebben opgehangen?

Ik bezit een gegraveerd portret van Coccejus, dat niet voorkomt in den Catalogus van Muller. Links staat: »Anton. Palamedes Pinx." Rechts: »Philpp. Kilian sculp". Het is veel fijner dan de portretten van C. door Suyderhoef of Blotelingh. Het distichon »Optimus, etc." is geteekend J. F. Grenovius (*sic*). Is dit portret zeldzaam?

R. H. W. T. T.

[Zie portretten van Joh. C. *Nav.* XXI, 352; II, 74 vermeld.]

TAALKUNDE.

Brabbeltaal en Bargoensch (XXXII, 292). De voorbeelden, ter aangehaalder plaatse medegedeeld, mogen den naam van bargoensch niet dragen. Bargoensch is geheel iets anders, en wordt nog slechts in Vlaanderen

in 't dorp Zele, Land van Waas, Oost-Vlaanderen), Noord-Brabant, (in 't dorp Budel, in de Kempen), Zuid-nederlandsch Limburg (in de dorpen Achel, Over- en Neer-Pelt, Lommel, Eksel, Kleine-Breugel, St.-Hubrechts-Lille, Kaulille en Hamont, in de Kempen), Noord-nederlandsch Limburg (in de dorpen Stamproi en Leveroi, in Peelland, Nieuwenhagen, by Heerlen, Groenstraat, gemeente Ubach over Worms) en te Breiel in de pruissische Rijn-provincie gesproken. De brabbeltalen daarentegen, door een of meer personen willekeurig bedacht en in omloop gebracht, en waartoe de aangehaalde voorbeelden uit Oost-Indie en de Over-Betuwe behooren, komen nagenoeg overal voor. Ze hebben de gewone landstaal van eenige landstreek tot vasten grondslag; de woorden worden echter, allen of gedeeltelijk, door voorvoegsels, door aanhangsels, of meest door lasschen verknoeid en onkenbaar gemaakt. Het getal van deze brabbeltalen is oneindig, en kan, uit den aard der zaak, elk oogenblik door iedereen vermeerderd worden. Eenig taal- of oudheidkundig belang hebben ze niet. — Te Leeuwarden kent men twee onderscheidene van die brabbeltalen. De eene daarvan is eenvoudig genoeg, en bestaat slechts hierin, dat achter ieder éénlettergrepig woord, en achter die lettergrepen van meerlettergrepige woorden, waarop de klemtoon valt, het woordje *mer* (met toonlooze *e*, dus *m'r*) wordt gevoegd, terwijl daarenboven de sluitletter van een woord of lettergreep, onmiddellijk voorafgaande aan den aangehangenen staart, door den invloed van de *m*, de eerste letter van dien staart, volgens de wetten der welluidendheid veranderd wordt of geheel wegvalt. *Kammer joumer mijmer somer wemmer femmerstamer?* vraagt men b. v. in plaats van *Kanmer joumer mijmer somer welmer fermerstaanmer*, dat is: *kan jou mij so wel ferstaan*, leeuwarder tongval voor: kunt gij mij zoo wel verstaan? *Wammernèèmer gamer jimmer namer humer?* in plaats van: *wanmerneermer gaanmer jimmer narmer huusmer*, dat is: *wanneer gane jimme nar huus*, wanneer gaat gijlieden naar huis?

De andere leeuwarder brabbeltaal wordt gevormd door de woorden te spellen, en daarbij aan de medeklinkers hun gewone namen te laten behouden, maar aan de klinkers de volgende namen te geven: *papertje* voor *a*, *pepertje* voor *e*, *pipertje* voor *i*, *popertje* voor *o*, *pupertje* voor *u*, *pijpertje* voor *ij*. Wil men in deze leeuwarder brabbeltaal b.v. zeggen: gij gaat naar huis, dan spreekt men als volgt: *dee-popertje-pu-*

pertje, *gee-papertje-papertje-es-tee*, *en-papertje-er*, *ha-pupertje-pupertje-es*, dat is: *dou gaast nar huus;* of in geijkt nederlandsch: *gee-pijpertje*, *gee-pupertje-papertje-tee*, *en-papertje-papertje-er*, *ha-pupertje-pipertje-es*. Deze taal is zeer omslachtig; maar voor lieden, die niet lezen kunnen, volkomen onverstaanbaar. — Die meer van deze brabbeltalen, en tevens van het bargoensch of roodwaalsch weten wil, leze Johan Winkler's Algemeen nederduitsch en friesch Dialection (den Haag, 1874), het Aanhangsel van 't tweede deel, waar dit onderwerp uitvoerig behandeld is.

Dieventaal of bargoens. De visschers van Woudrichem spreken soms in 't bijzijn van vreemden een dergelijk soort bargoens, door verandering der eerste klinkletter in *oe*, en verplaatsing der aanvangs-medeklinkers, vermeerderd met eene *a*, achter het geheele woord. Saamgestelde woorden splitsen zij op dezelfde wijze. »Kunt gij mij wel verstaan?" luidt bij hen »Oentka oega oema oelwa oerstaanva?" met den klemtoon op *oer* in laatstgenoemd woord. Zelfs dames critiseerden volgens deze manier weleens bezoekers uit andere plaatsen.

T. R.

Slang (XXXII, 41) — is de naam der volksspreektaal, in tegenoverstelling met de schrijf- of boekentaal. Het woord gevangenis b.v. is in de engelsche boekentaal »prison", maar in de dagelijksche spreektaal, in het engelsche *slang*, is het »trunc" of »tronc". Er bestaat een uitgebreid woordenboek van het engelsche *slang*. ARCADIUS.

Slang. Behalve dat het engelsch der aristocratie verschilt van dat der burgerklasse, — een onderscheid dat men dadelijk opmerkt bij 't lezen van werken van Bulwer (aristocraat) en Dickens (burgerman), — onderscheidt men ook nog *slang* en *cant*. *Slang* is gemeenzame taal, taal met spreekwoorden, zegswijzen, zonderlinge woorden, woorden in overdrachtelijken zin. Zoo zijn b.v. uitdrukkingen, als »het in de gaten hebben", »verlakken" voor foppen, »foezelen" of »toetelen" voor valsch spelen, »vent" voor man, enz. — slangtaal.

Cant is deftige taal, alhoewel niet juist »tale-kanaäns", taal, waarin men keurig is op zijn stijl, en dus de eigenaardigheden van het slang vermijdt. A. J. C. KREMER.

[Goed. Maar is het gepast om van een »Engelsch slangwoord" te spreken? »Slang-word" is geijkt.]

„Akkoord, Van Putten" (XXXII, 337). Als rijksroeier van wijnen en gedistilleerd was de heer v. Putten 1830—44 in functie te Rotterdam. Bij den zondvloed van geestrijke dranken in de Maasstad, zijn uit den aard der zaak de rijks-documenten tot in- en uitslag aldaar legio. De roeiers nu moeten den inhoud der betrekkelijke fustages meten, wegen en proeven, en dan hunne bevinding melden in dorso van het begeleidend document: consent, volgbrief of transito-paspoort. Om zich nu de afteekening dezer dagelijks in grooten getale voorkomende documenten gemakkelijker te maken, wat op de straat lastig is, gaf de heer v. Putten last aan het heir kantoorloopers, knechts en sjouwers, hem tegen drie uur in het toenmalig Londensch koffijhuis, aan het West-Nieuwland, de documenten te overhandigen, welke alsdan door hem, volgens bovengemaakte aanteekening, na verificatie, als de kannenmaat overeenkomstig was met het document, »Akkoord. Van Putten" geteekend werden. Op of na 't vastgestelde uur liep men dan storm op gemeld koffijhuis, waar v. Putten de klanten zat te wachten. Deze ontmoetten elkander op het West-Nieuwland, en de komenden, die aan de uit 't koffijhuis stroomenden vroegen: »Ben jullie al klaar?" werden gewoonlijk beantwoord met een »ja, ja, akkoord van Putten". VERITAS.

Blauw blauw laten (XXXIII, 230). Eene legende luidt, dat in de vorige eeuw in zeker dorp in Staats-Vlaanderen de brouwer twist kreeg met zijn dorpsbestuur. Om zijn gemoed tegen den brouwer te koelen, vaardigde het bestuur een verordening uit, waardoor het brouwersbedrijf zeer werd bemoeilijkt. De brouwer, die ook zoo wat dichter was, vond goed het bestuur heftig te hekelen en nog wel in verzen, die hij deed schilderen op zijn — volgens oude gewoonte — effen blauw geschilderden bierwagen. Het bestuur liet zich niet uit het veld slaan, maar verscherpte de verordening. De brouwer werd den strijd moede en deed zijn' wagen weder effen blauw schilderen. En wanneer hem gevraagd werd, waarom de verzen verdwenen waren, was het antwoord: »ik zal het maar blauw blauw laten". X.

Arsenaal (XXXIII, 131). Dit woord is, volgens Prof. Dozy, »Oosterlingen" (Nijhoff, 1867), ontstaan uit 't Arab. *dār-as-san'a* of *dār-as-sinā'a;* met zacht uit te spreken *s*. *Dār* = huis, *as* lidwoord, terwijl 't werkw. *sanā'a* beduidt »maken". Derhalve *arsenaal* = »'t huis, waar iets gemaakt wordt", waar schepen worden gebouwd. Men zegt ook *dār-san'a* (zonder lidwoord). Als *darsena*, *darsina*, en met lat. uitgang *darsinale*, ging 't woord in de beteekenis van »scheepstimmerwerf", of bij uitbreiding, »dok", over in 't middeneeuwsch-latijn; zie Ducange o. h. w. »darsena". De letter *d*, hoewel essentieel, gelijk men bemerkt, viel weg", enz. enz. — Edrisi bezigde 't woord in den zin van »fabriek van marokijn". Vgl. nog Ducange o. h. w. Tarecena. Maar ook de Arabieren kenden 't woord in de beteekenis van »tuighuis", plaats waar de wapenen en oorlogsbehoeften vervaardigd en bewaard worden, enz. enz. XY.

Blauw. Batavia Sacra (a° 1726), bl. 188: »Zoo een blauwe reden is dat, dat de gemelde Bisschop van Utrecht langen tijd de Mis zonder den mijter zou gedaan hebben".... A. J. C. KREMER.

Fyerre (XXXIII, 457). Fiëren is, volg. L. Meijer's Woordenschat, dl I, »betrouwen". Wellicht is hier dus sprake van een *be-* of *ver*trouwde; misschien ook dienaar. A. C. SNOUCKAERT V. S.

Gafleert (XXXIII, 180) — staat ongetwijfeld voor »geaffileert", d. i. verwant. A. J. C. KREMER.

[Doch alzoo komt het voorzetsel »van" niet te pas. Is »van" dan verschrijving voor »aan"? Daarom liever: geënvoijeerd.]

Gildig (XXXII, 576). Over dit woord sprak de heer Roos reeds *Nav.* XIX, 159. Men vergelijke de vlaamsche woordenboeken van Schuermans en De Bo. JOHAN WINKLER.

Koperrood (XXXII, 246). Dit woord, 't Duitsche Kupfervitriol, 't Engelsche copperas, is afgeleid van het Fransche couperose, en dit weder van het Latijnsche cuprirosa, dat koperbloem beteekent.

A. AARSEN.

Koperroot. Het fransche woord couperose is eene verbastering van het nederlandsche woord koperroot, en niet het omgekeerde is het geval, gelijk ter aangehaalder plaatse wordt beweerd. Men dient koperroot te schrijven, en niet koperrood met een *d*. Want het laatste deel van dit woord heeft met het nederlandsche woord *rood* niets te maken; het is het oude, verouderde woord *root* voor roest. En inderdaad, zoo groen als koperroest ziet dit ijzerzout er uit.

Kortewaarier. Dit woord ziet men *Nav.* XXX, 210, verklaard door »marsluiden". Evenwel, de overeenkomst met »cordewanier" is treffend, en dit laatste duidt, — zie *Nav.* XXIX, 110, 515, — ontegenzeggelijk een schoenmaker aan, aldus genaamd, omdat hij Corduaansch leder bewerkte. Is dan de verklaring van *Nav.* XXX, 210, wel juist? Doch behoorden de schoenmakers tot het algemeene kramersgilde? Dit laatste had, volgens de laatstaangehaalde plaats, St. Nicolaas tot patroon. En de patroon der schoenmakers was immers St. Crispijn? Bestaan er meerdere voorbeelden van, dat de schoenmakers in het algemeene kramersgild ingedeeld waren? Ongepast was trouwens die indeeling niet, want schoenmakers zijn ook kramers. Of heeft *kortewaarier* met »cordewanier" niets uit te staan?

Leder (XXX, 208 *O;* I, 49; II, 382). Leder, saamgetrokken tot leer, is een betrekkelijk nieuw woord, wat vooral daardoor bewezen wordt dat de Vlamingen »leerlooier" alleen uit geschriften kennen; bij hen heet deze »zeemtouwer", d. i. vervaardiger van (het bekende zachte) zeemleder; dus pars pro toto. Meer algemeen echter is de benaming »huidenvetter", en soms ook hier en daar vellen-ploter; dit laatste is echter meer de viller. Touwen, vetten, ploten zijn bedrijvende werkwoorden die allen op het bewerken of behandelen van weeke stof doelen. »Zeem" is zacht en lenig (of 't ook in »zeem" van honig schuilt?); »vetten" herinnert in de verte aan ontbinding van het dierlijk lichaam, en aan verrotten. Ploten en plamoten is in Z. Vl. gaan over zeer slijkerige wegen, of het arbeiden op de door den regen doorweekte akkers, b.v. als men aardappelen, wortelen, enz. rooit. — 'k Wenschte wel de plaatsen te kennen waar sprake is van corie- en cordeweener; want men vergunne mij de vraag, of ze wel juist gelezen zijn. Staat er niet cordevanner, cordewannier?

Dit laatste is corduanier, namelijk een werkman in Corduaansch leer, leer van Cordova, inzonderheid geitenleder. De schoenmaker heette eertijds corduanier. In de Aardenburger gilde-stukken treft men er ook van de Cordewaniers aan. Cordeweener is geene verbastering van cordonnier. Juist omgekeerd, 't is ontstaan door 't schielijk uitspreken van 't Vlaamsche woord, trouwens niet het eenige Vlaamsche, dat de Franschen aan zich trokken. Ik herinner hier ter loops aan het Rijsselsche schoemaque (spreek uit: sjoemak), natuurlijk óns »schoenmaker". — Inhoever er nu onderscheid is tusschen huiden, vellen en blooten? Mij dunkt, *huid* is in 't algemeen het buitenbekleedsel van het dierlijk lichaam (ook voor schepen gebezigd); *vel* is het oudere *pel*, peau, vandaar pels voor bontwerk. En nu geloof ik mijne eerste verklaring van ploten te moeten wijzigen, om te lezen »blooten"; dus ook »vellen-blooter, ontblooter", d. i. de persoon, die met het dusgenaamde uiterst scherpe vleeschmes de huiden van haar of wol ontdoet, ontbloot; inderdaad heet een ontwolde schapenhuid *bloote*. In den Reynaerde, II, heet de luipaard Fierapeel, fier à (de) son pel (peau). *Touwen* is voorzeker uittrekken, tot uittrekken vervormd in de uitdrukking »iemand den deken uittrekken" voor »een pak slaag geven". Vgl. Hand. 22 vs. 25, en Vondel's Waerande der Dieren, I, Van 't Peerdt ende den Voerman: »Hij *touwt* het taeije *vel* van 't mager hondenaes."

G. P. ROOS.

Leven, leben (XXXIII, 455). Een uitvoerig en zaakrijk antwoord op deze vraag geeft Dr. Ernst Förstemann in zijn werk Altdeutsches Namenbuch, II, 984 — Nordhausen, 1872. Dat antwoord is te uitgebreid om in dit tijdschrift te worden opgenomen. Mocht Förstemann's werk den vrager niet toegankelijk zijn, dan wil ik dat antwoord wel voor den vrager afschrijven, als hij 't verlangt en er mij om vragen wil.

JOHAN WINKLER.

Maljenier (XXXII, 487). Aangaande dit woord vergelijke men ook *Nav.* XVII, 313, 72; XVIII, 178.

Schabbe (XXXII, 577.) Een Schabbe is in W. Vlaanderen de kiel, door de Hollanders wel eens spottend lompendekker genoemd. Als een molenaar of iemand zijner familie overleden is, is het een teeken

van rouw dat de molen *schabouw* staat; een slordig aangekleede kerel ziet er *schabouwelik* uit. Is *schabbernak* valsch, bedriegelijk, gemeen, dan is de oorsprong van *schabbe*, ook voor kiel, niet ver te zoeken en heeft de Hollander vaak gelijk als hij van 'n lompendekker spreekt.

G. P. ROOS.

Simili-diamanten (XXXII, 245), dat zijn valsche, onechte, nagemaakte diamanten, steenen die op diamanten gelyken, maar dit niet zijn. Het woord is afgeleid van 't latijnsche *similis*. De diamanten-bruiloft heeft plaats na een 75jarigen echt. Viert men nu feest na een 60- of 70jarige echtvereeniging, dan is dat geen echte, maar een simili-diamanten bruiloft. JOHAN WINKLER.

[Ook aldus A. J. C. Kremer, die tevens herinnert aan »blikken bruiloft" na $6^1/_4$ jarigen echt, alsmede dat men in Engeland om de vijf jaren van het huwelijk gedachtenis viert.]

Station (XXXII, 246). Dit woord is wel degelik vrouelik, ofschoon de Hollanders, en, in navolging van dezen, de meeste Noord-Nederlanders van *het* station spreken. Maar de Flamingen en Brabanders zijn naukeuriger in hun spreken, en zeggen *de statie*. — De Hollanders geven in hun dialect gaarne aan allerlei woorden, die oorspronkelijk mannelik of vrouelik zijn, en die dan ook buiten Holland te recht steeds mannelik of vrouelik gebruikt worden, het onzijdige geslacht. Zoo spreken ze ook van *het* school en *het* graafschap (XXXII, 244); de Amsterdammers spreken van *het* Singel, en de Utrechtenaars van *het* Springweg, ofschoon de woorden *singel* en *weg* mannelik zijn, en overal elders ook mannelik gebruikt worden.

JOHAN WINKLER.

Vlieger, draak. In »de Huisvriend" dl IV, 1846, bl. 244, wordt van een vlieger gesproken als van een draak die door den wind geregeerd wordt, en in eene noot staat: »Hoogduitsch" Drache. Ook in de provincie Groningen noemen de jongens hun vlieger nooit anders dan *draak*. Of die benaming ook in Holland in zwang is, herinner ik mij niet meer. Vert. »Ook ik weet het niet, doch meende, daar de heer Winkler op meerder overeenkomst tusschen Noord en Zuid gewezen heeft, te moeten mededeelen, dat men hier te Roesselare de

benaming »vlieger" niet kent, maar dit bij knapen en soms nog wel bij volwassenen geliefd speeltuig altoos »en drake" heet. Denkelijk wel wegens den fantastischen staart, zooals de Franschen het voorwerp naar vorm en eigenschap *cerf-volant* betitelen. G. P. ROOS.

Wincoppen (XXXIII, 284). Het woord *wincop* is stellig niet anders dan *wijnkoop*. Wat beteekent dit woord? Het heeft verschillende beteekenissen. Het kan een drinkgeld wezen, bij gelegenheid van een koop gegeven, of wijn, bij die gelegenheid geschonken; het kan ook een maal wezen, na een verkooping aangerecht. V. Dale geeft op: »Wijnkoop, m. (-en) aankoop van wijn; (fig.) geschenk boven den prijs (bij eenen koop), wijnpenningen; (gewest.) maal bij den ondertrouw"; dus nog een derde beteekenis. In Oudemans, »Bijdrage tot een Middel- en Oud-Nederl. Wdbk.," VII, leest men: »»Wijncoop", wijn, die bij verkoopingen om niet werd geschonken; somtijds »handgeld". Men solde hem wel vercopen, ende geven hem van den wijncoop te drinken. Meijer [Woordenschat] Spreuken, bl. 50". Kiliaen verwijst naar »lijf-koop", waar hij schrijft: »lijf-koop, lief-koop: epulum emptionis causa, emptio genialis, comessatio emptionis ergo, arra epularis", en verstaat er dus een maaltijd bij gelegenheid van een koopovereenkomst onder; Mr. G. v. Hasselt, die in 1777 eene uitgave van dit Etymologicum gaf, teekent bij *wijnkoop* aan:

»Hoeveel menglen most
Ter *wijnkoop* van het hooi
Van Tymen zijn gedroncken.

Sic A. Moonen in de Poezy, bl. 82. Sed tamen vid. de T. en Dichtk. Bijdr. D. II, bl. 382 in not. vid. de eo etiam S. H. V. Idsinga in 't Gron. Genoodsch. D. I, bl. 222". Nog verwijs ik naar Hugo de Groot, »Inleydinge tot de Holl. Rechtsgel., B. III, dl. 16, § 11: »Die de naesting wil doen.... moet ook betalen de Wynkoop (zoo daer eenige by den kooper betaelt is) tweevoud, maar den Gods-penning enkel"; — en ten bewijze dat deze gewoonte ook in Duitschland bestond, naar F. v. Holtzendorff, »Rechtslexicon, III, 2, S. 1306, waar men leest: »*Weinkauf*, (Litkauf, mercipotus) ist eine Summe Geldes, welche nach alten Deutschen Rechte beim Vertragsschuss gegeben und dann von den Parteien und Zeuchen gemeinsam vertrun-

ken wird.... Anwendung fand er bei Verkäufen von Grundstücken, so auch bei andern Geschäften und anderen Gegenständen, insbesondere beim Viehhandel, bei Wetten, bei Dienstverträgen und Verlöbnissen". MR. C. BAKE.

Winkoppen, Wynkoop. Dit oude woord (men spreke *Wiin*koop), en de zaak die er door aangeduid wordt, is in Groningerland nog in volle gebruik. Als een jongeling en eene maagd wenschen met elkander een huwelijk te sluiten, komen vooraf beider sibschappen samen om de voorwaarden daar van te bepalen. Heeft deze maagschaps-samenkomst het gewenschte gevolg, dan wordt de verloving gesloten en met een feestmaal bezegeld. Dat is de Wiinkoop. M. T. Laurman, in zyne Proeve van kleine taalkundige bijdragen tot beter kennis van den tongval in de provincie Groningen — Groningen, 1822 — zeit er van: »Wijnkoop; v. een familiemaaltijd, bij gelegenheid van de ondertrouw van verloofden; waarbij doorgaans de huwlijksvoorwaarden bepaald worden. J. G. Estor, Rechtsgel. der Teut., dl. II, b. III, c. 21, § 36, zegt: die Brutkoep trinka (de bruidkoop drinken) gehet auf den ehemaligen Weiberkauf bey der Verlofung, und das zutrinken eines Glases Weines war das Zeichen der Uebergebung, und hesze der Weinkauf, Wenkkof, Winkop, aangehaald in Gron. Gen. III, 149". — Intusschen, Estor en Laurman dwalen als zy meenen dat d'eerste lettergreep van 't woord winkop, winkoop, het woord wiin, wyn, wijn — vinum — zou zijn. Het is het oudfriesche woord *winke*, *wenke*, angelsaksisch *wincle* en *wencle*, oudschotsch *wensche*, oud-engelsch *wench*, alles *maagd* beteekenend. In den Hindelooper tongval is dit woord nog in gebruik als *wenke*, *wynke*, *wentke*. Winkop, Wenkkof is dus Wink-koop, maagdekoop, naar oud-germaansche zede, een volkomen omschrijving gevende van de zaak die er onder verstaan wordt. JOHAN WINKLER.

[A. Aarsen denkt aan kras wijngebruik uit groote glazen of koppen, met vergelijking van den chirurgischen term »koppen zetten", waarbij men »glaasjes" bezigt. 't Woord »winkoppen" als werkw. opvattend, vergelijkt bij »schotelen" (= uit den schotel eten), »lepelen" (= soep gebruiken; liever: lepelkost in 't algemeen, nuttigen). — Deze onze medewerker melde ons eens, waarop Wenkop als benaming eener buurt tusschen Voorthuizen en Barneveld doelt, op Joh. Wink-

ler's omschrijving, of op zijne eigene (als herbergsnaam). Of wel, is Wenkop z. v. a. wyn-kop = hoofdeneind van 't weiland?]

VRAGEN.

Nieuwe woorden en spreekwijzen (XXXIII, 81). *Nav.* XXVII, 563, drukt den wensch uit der bijeenbrenging in dit maandwerk van de zoogenaamde »nieuwe" woorden, die hier te lande in gebruik raken. Moet men daaronder niet rangschikken *dubbel* (enkelv.), *dubbelen* (meerv.) als zelfst. nmw., in den zin van duplo of duplicaat?

Hij is verbrand bij zijn eigen vuur. Wat wil deze *Nav.* XXXIII, 106, voorkomende uitdrukking toch zeggen? Jez. 50 v. 11 komt hier niet in aanmerking, dunkt ons, want dan zouden de Eymersche kloosterlingen tegen zichzelve hebben getuigd. Is ze in eigenlijken zin op te vatten van geheele of gedeeltelijke verwoesting des kloosters — door brand, waartoe zij zelve de brandstoffen hadden moeten verschaffen? Of ook door brand, die bij ongeluk in 't klooster zelf was ontstaan?

Bedlam. Is dit Engelsch woord, in den zin van krankzinnigengesticht, — met zijn derivatum bedlamite, en zijne composita bedlamlike, bedlamstuff, — eerst een appellativum geworden sedert 't Bethlehem-hospitaal te Londen, oorspronkelijk een in 1246 gesticht kapittelhuis voor kanunniken, in een krankzinnigengesticht werd herschapen?
[Denkelijk ja!]

Bakkeleien. »Hij is weêr aan 't bakkeleien geweest," heet 't wel van een »vechtersbaas". Nu leest men *Nav.* XXIV, 604, dat oudtijds die nog geen ridders waren, maar toch boven de schildknapen stonden, »bacheliers" genaamd werden. Zou *bakkeleien* van dit »bachelier" afkomen? Die »bacheliers" toch moesten, om ridders te kunnen worden, zich eerst vechtersbazen betoonen. Rietstap's Handboek d. Wapenkunde, bl. 316, noemt de bacheliers werkelijk ridders, die, in onderscheiding van de banier der baanderheeren (bannerets), eene vaan voerden.

Zoo zou dan *bakkeleien* met het oog op de herkomst »vechten als een ridder" of aspirant-ridder beduiden. Vgl. ook *Nav.* VIII, 125, 6.

Bellarmin — is 't Engelsche woord voor een groot wijnglas of bokaal. 't Staat toch niet in verband met den kardinaal en geleerden Jezuit Robert Bellarminus († 1621)? Of is 't ouder?

Bruiloft. Waarom noemt men de herdenking van een 12½, 25 of 50jarig huwelijk een koperen, zilveren of gouden bruiloft?

Klouterhout. Aldus noemt men in Nederbetuwe de hars die uit boomen geleekt zich vasthecht aan den stam. Van waar dit? Verbasterd uit klonterhout? De hars zit vastgeklonterd aan den stam. Of zou »klouteren" voor »klonteren" een provincialisme kunnen zijn? Want eigenlijk »klauteren" schijnt ongepast, zou minstens zonderling wezen, daar de hars uit den boom welt, en wel van boven naar beneden.

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

Keppel Hesselink (XX, 219; XXI, 155). . . . Hesselink tr. waarschijnlijk. . . . Keppel; uit hun huwelijk zijn mij deze drie kinderen bekend: 1. Hermina H. † 29 Febr. [1] 1852 te Doetinchem ruim 84 jr., tr. omst. 1787 Wolter Coops D.J.zn., zn. v. Dirk Jan, koopman te Doetinchem, bij Gerarda N., geb. te Doetinchen, † ald. 1847; vierden hun 60jarigen echt; hij komt 1814 en 18 voor als raad ald. en was daarna burgem. dier stad (niet meer 11 Juli 1839); hunne dr. Theodora Willemina C. tr. Johannes Hermannus Oosterdijk (*Nav.* XXXI, 565); eene andere dr. Gerarda Henrietta C., † Barneveld 24 Dec. 1870 83 jr. 8 maanden, tr. 5 Apr. 1809 Mor Aricus v. den Ham, † ald. 19 Nov. 1864 ruim 78 jr. koopman ald., broeder v. Gijsbartha v. d. H. aanstonds te vermelden. 2. H. . . . H., † te

---

[1] Haarl. Ct. 3 en 4 Mrt 1852 staat abusievelijk 28 Febr. in de adv.

Almeloo 5 Jan. 1822, 50 jr. pred. te Warnsveld (1800) Apeldoorn, en ruim 7 jr. (tot zijn dood) te Almeloo [1]), tr. Gijsbartha v. den Ham † Utrecht 27 Juli 1824 bijna 47 jr. zuster v. de boven genoemden; zij lieten 5 kinderen na, allen overleden in den bloei des levens:

a. W. W. H. (Willem), † ongeh. als predt. te Heinenoord. *b.* Frederic Mor. Eeric H. (Frits) geb. te Apeldoorn, als Theol. en Litt. stud. ingeschr. te Leiden 26 Nov. 1825 predt. te Wierden, † 1838, tr. Jacoba Clara van Riemsdijk, die hem overleeft, dr v. Mr. Jacobus procureur te Hardenberg, daarna secretaris v. Enschede, 1811 notaris en adv. te Almeloo, lid der prov. staten v. Overijsel, bij Engelina Elisabeth Soeters; uit hun huw. zijn 3 kinderen bekend:

aa. Herman Gijsbert H., geb. te Wierden 25 Aug. 1833, † Almeloo 29 d. a. v. *bb.* (Gijsje) . . . H. † ongeh. *cc.* Jacoba Engelina Elisabeth H. tr. mr. Lucas Jacobus v. Riemsdijk, geb. 1833 adv., later griffier b. h. kantongerecht te Almeloo en schoolopziener in het 6e distr. v. Overijsel, vervolgens kantonrechter en raadslid te Ommen, lid der prov. staten v. Overijsel, eindelijk officier v. justitie b. d. arr. rechtb. te Heerenveen † 1876, Dr. Frans Willemszn med. et art. obst. dr et chir. lid v. d. geneesk. raad voor Overijsel en Drenthe bij Anna Catharina Christina Hoenderken. Hij hertr. Maria Elisabeth Kreenen Jan Jacobs dr, inspecteur lager onderwijs in Overijsel.

c. . . H. (Jan) ongetwijfeld dezelfde die 15 Sept. 1828 als Anna Gerardus Joannes Eliza Hesselink e pago Apeldoorn Gelrus 18 J. a. d. Leidsche acad. werd ingeschreven, predt te Tubbergen tr. . . Stroink, dr v. d. med. dr te Almeloo (denzelfden als XXXII, 135?); hieruit: dr G. H. H. 5 Mei 1880 benoemd tot geneesheer direct. v. h. ziekenhuis te Rotterdam en 11 Sept. d. a. v. tot lid v. h. Bataafsch Genootschap der proefondervindelijke wijsbegeerte ter stede, en . . . H. houtzager te Zaandam, thans wonende te Amsterdam met zijne moeder.

d. . . . . . H. (Jet) † ongeh.

e. . . . . H. eerst in Nederl. later in Carlistischen dienst, waarschijnlijk † ongeh. in Spanje.

3. Willem Frederik H., † Gorsel 8 Juli 1852 (juist 78 jr. en 6 m.),

---

[1]) Aldus volgens de Boekzaal, anders dan Her. Bibl. 1882, bl. 260 opgeeft.

wijnkooper te Zutfen, tr. Sara Helena Hoffman, † reeds vóór 12 Juli 1839; bij wie deze zeven kinderen, rangorde onbekend:

.... H. (zoon) † ongeh.

.... H. (Hein) † ongeh. 1830 als dragonder in dienst gegaan en als wachtmeester uitgetreden, daarna in den wijnhandel.

S. H. H. nog in leven, tr. Zutfen 25 Mei 1840 H. J. Berghuis v. Woortman med. dr. geb. 20 Mei 1815, † Heerde 16 Mrt. 1855.

H. W. H., tr. Lambertus Harmsen, † te Ruurlo 12 Dec. 1856 ruim 51 jr., nalatende wed. met kinderen.

.... H. tr. Joachimus Coops, (zn. v. J. W. Coops 1839, 48 wethouder te Lochem, neef v. bovengemelden Wolter Coops D.J.zn) van 1823 tot aan zijn emeritaat 1 Mei 1868 pred. te Gorsel, † 6 Mrt. 1872 te Doesburg, 74 jr. oud, zijne wed. achterlatende.

Anna Elisabeth H. nog in leven tr. Mr. Berend Haitzema Viëtor, notaris te Winschoten, in 1877 reeds overl., zn v. Mr. Jan Fresemann, notaris ald. bij Jantina Haitzema (*Her. Bibl.* 1881, bl. 68, 69).

.... H. tr. eenen Staal.

Herman Gijsbert Keppel H., wijnkooper te Zutfen, later te Arnhem, tr. te Winschoten 26 Juli 1839 Egberdina Anna Viëtor, zuster v. mr. B. Haitzema V. zooeven genoemd; wonen te Renkum; uit hun huwel. 10 kinderen (volgorde niet bekend); Sara Helena? K. H. tr. Henri Junius, zn van Dr. Franciscus Johannes Jacobus Albertus, pred. te Tiel [1]), bij Anna Maria Titia Burhoven Viëtor [2]); woonden langen tijd in Z.-Afrika, thans te Arnhem.

Jeantine K. H., ondertr. 1 Nov. (zij 26, hij 37 jr.), tr. te Arnhem 15 Nov. 1866 Mr. Zacharias Henricus Post, adv. te Tiel.

E. C. K. H., ondertr. 25 Apr. (zij 23, hij 24 jr.), te Arnhem 16 Mei 1867 J. Fresemann Gratama uit Assen.

Willem Frederik K. H., wijnkooper te Arnhem, tr. te Vriezenveen 4 Juni 1869 Hendrika Johanna Engberts, bij wie o. a. Herman Gijsbert K. H. † Arnhem 22 Febr. 1873 ruim 2½ jr.

Jan Fresemann K. H., wijnkooper te Arnhem, tr. te Dordrecht

---

1) Zie zijne levensbeschrijving *Herald. Bibl.* 1882, bl. 273, 4. RED.

2) N. Burhoven Viëtor uit Winschoten tr. te Elburg 25 Mei 1859 S. H. Harmsen Lambertus dr bij H. W. Hesselink voornoemd. Neno Burhoven V. oud lid provinc. St. v. Friesl. † huize Oorbijt nabij Dronrijp 27 Juli 1855 ruim 72 jr.

13 Mei 1875 Soetje de Jongh, Hendriks dr; bij wie o.a. Egberdina Anna K. H., geb. te Arnhem 2 Sept. 1880 en Jan Fresemann K. H. n. ald. 24 Mei 1882.

Johanna Theodora Frederica K. H., tr. te Arnhem 12 Oct. 1871 Johan Hendrik de Jongh, wijnhandelaar te Xeres de la Frontera (Spanje), broeder v. Soetje d. J.

Hermina Woutera K. H., tr. Arnhem 24 Dec. 1874 Daniel de Jongh H.zn, broeder v. Soetje en Johan Hendrik d. J., mijneningenieur op Sumatra.

Cornelis Dasse K. H., geb. te Zutfen 7 Dec. 1853, wijnkooper te Arnhem, tr. E. Engberts, zuster van Hendrika Johanna; winnen o. a. Herman Gijsbert geb. Arnhem 26 Nov. 1880 en een zoon ald. geb. en gest. 24 Jan. 1883.

Mr. Hendrik K. H. geb. Warnsveld, gepromov. te Utrecht in de rechtswetenschap 26 Mei 1880 op dissertatie: De troonopvolging in Nederland; tr. te Velp bij Arnhem 25 Aug. 1881 Josine Jonkheijm; volgens O.-Ind. berichten Utr. Dagbl. 21 Febr. 1883 ben. tot buitengew. voorz. v. d. landr. te Toeban voor 6 maanden of korter naar blijken mocht; winnen Mei? 1883 een kind.

Herman (Gijsbert?) K. H.

Gaarne zag ik het hier medegedeelde verbeterd en vermeerderd, vooral wat betreft het echtpaar, waarmeê dit overzicht aanvangt. Wie waren hun beider ouders, grootouders enz., en hadden zij wellicht ook broeders of zusters? Te Lichtenvoorde † 25 Mei 1855 Hendrika Berendina Hesselink bijna 75 jr, na 46½ jr huwel. met Johs Elbertus Theodorus Wijnveldt; in welke betrekking staat zij tot de bovenvermelden? Zijn de kleuren van het wapen Hesselink (*Nav.* XXXI, 184 *O.*,) nog niet bekend? V. O.

De Koning. De vraag van *Nav.* XXVIII, 55, naar een gesl. de Koning werd nimmer beantwoord, en voorwaar niet zonder reden, er heeft toch nimmer een dat wapen voerend geslacht bestaan, naar ik meen. Dat wapen is indertijd door eene zeer begrijpelijke vergissing, te breedvoerig om hier mede te deelen, aangezien voor een zegel van den Haagschen predikant W. de Koning, terwijl nu uit n°. 7 (17 Juli 1883) v. h. Algem. Nederl. Fam.bl., bl. 5 blijkt dat zijn wapen is drie (2, 1) kroonen. Blijft de vraag dus nog bestaan,

de reden welke hare beantwoording kon tegenhouden is nu weggenomen; ten overvloede zij nog gezegd dat tot dit geslacht behoorden: Arnoldus de K. geb. te Leiden, stud. ald. 9 Mrt 1724, misschien de vader van Willem de K. geb. ald. 1733, theol. stud. ald. 15 Mrt 1748, pred. te Nichtevecht 1758, Overschie 1762, Deventer 1763 en 's Gravenhage 1764 † ald. 14 Oct. 1809; tr. 1° te Deventer 4 Apr. 1744 Maria v. Suchtelen dr v....? wed. J. Schuijlenburgh; 2° Maria Ooms † 's Gravenhage 3 Aug. 1832, 80 jr; hij voerde als wapen drie (2, 1) gravenkronen. Uit zijn 1° huwel. Cornelis Casparus de K. med. dr. te 's Gravenhage † ald.? 27 Mrt 1796 tr. Frederica Scheurleer Gerardsdr bij Jacoba Maria Scheurleer; winnen Cornelia Maria Jacoba de K. geb. te 's Gravenhage Apr. 1796 tr. ald. 23 Oct. 1816 Johannes Pieter Munting, zoon van Dirk, pred., bij Yda Sophia Pot. Verder kwamen mij nog voor: Christianus de K. geb. Amsterdam, stud. te Leiden 15 Febr. 1664. Martinus d. K. geb. te Alblas 26 Oct. 1662 † Apr. 1773 als emer. pred. te Nieuwpoort en schrijver van een aantal godgeleerde werken; misschien grootvader van Martinus de K. geb. te Dordrecht, stud. te Leiden 12 Sept. 1730, vervolgens conrector aan de Latijnsche school te Utrecht 1748, 69, te gelijk met Leonard de K. Petrus de K. geb. Delft, 3 Mei 1735 stud. te Leiden. Isaac d. K. tr. Emmerentia Clermond bij wie Cornelis de K. geb. Rotterdam 1772 tr. Helena Maria Vaissière. Johannes Jacobus de K. Jr, tr. Johanna v. den Bergh, bij wie Johanna Catharina de K., Dina Sara de K. en Wilhelmina de K., allen 1790 in leven. Gijsbert de K. wint Jan de K. geh. m. Maria de K. † als wed. te Woerden 25 Sept. 1818, 81 jr nalat. Gijsbert. A. de K. pred. te den Helder 1815 en A. de K. pred. terzelfder tijd te Sliedrecht; W. de K. raad in de vroedsch. te Schoonhoven 1815 en C. de K. Js.zn raad te Enkhuizen 1815. Abm de K. uit Dordr. tr. te Kloetinge 21 Aug. 1818 Jvre A. E. la Motthe. H. J. de K. med. dr. te Vollenhove en lid der comm. v. geneesk. o. en t. 1815, waarsch. vader v. Cornelis de K. geb. te Vollenhove 26 Jan. 1813. Behoort tot dit geslacht de rijksadvocaat en oud-wethouder te Amsterdam Mr. J. C. de Koning? — Nu echter nog de vraag, welk geslacht het *Nav.* XXVIII, 55 beschreven wapen voert. Pot (Amsterdam)? Verwant, naar men zegt, aan den burgemr Hudde. Of welk ander geslacht?

v. o.

Cremer (XXXI, 180). Uit Mr. Berend Cremer, stads-secretaris van Zutfen, en Gerh. Catha. Crucius, werd 23 April 1683 ald. geb. Bern. Seb. Cremer, stud. te Franeker en Utrecht, 4 Nov. 1705 prop. bij de cl. van Dordrecht, 6 Juli ber., 25 Sept. 1707 bev. te Stavenisse, in 1711 te Asperen, bedankt voor een beroep tot pred. bij de Nederd. gemeente te Hanau in Hessenland, wordt 1717 tot theol. profr. te Harderwijk benoemd, welk ambt hij 13 Apr. 1718 aanvaardde; bedankt 1724 voor de benoeming tot prof. te Duisburg, † Hard. 14 Sept. 1750; tr. 1712 te Asperen Helena, dr v. François Cools, drossaard en dijkgraaf aldaar. Zijn zoon Frans Lodewijk, 22 Mei 1715 te Asperen geboren, was sed. 1737 achtervolgens pred. te Rossum, Hattem en Maastricht; daarna, in zijns vaders plaats, 1750 prof. te Harderwijk en eindelijk prof. te Groningen, waar hij † 20 Juni 1776. J. VAN DER BAAN.

Cremer-Cuper. De aanteekeningen van *Nav.* XXXI, 179 komen met de mijne wel overeen. Ziet hier wat ik heb.

Bern. Seb. Cremer († 1750) huwt Helena Cools. Zijne drie zoons waren: *a.* Frans Lodewijk, pred. te Rossum, enz., geh. m. Gerharda (ik heb: Verheijen [1]). Gosewinus, zijn zoon, was 1783 pred. te Vianen. *b.* Berend Hendrik, tweede momboir aan 't Hof van Gelderland, geb. ? . . . ., geh. m.? . . . . . rentmeester van 't kwartier van Veluwe, † in of vóór 1827 [2]), geh. m. W. v. der Hart. Had een zoon Alexander, koopman te Arnhem, † te Driel op den Oldenhof 1877, geh. m. Louise Nagel, bij wie Jacobus Jan, den bekenden novellist [3]), en Alexander, op den Oldenhof te Driel, die zeker de beste inlichtingen omtrent dit geslacht Cremer zal kunnen geven. *c.* Joost Berend, adv. te Zutphen.

Het aantal familiën, die Cramer, Craemer, Cremer, Kramer, Kraemer,

---

[1]) De opgaaf van *Nav.* XXXI, 179 (Jac. Geertr. Verstege) is denkelijk juist. Eene Gerharda Verheijen (of v. Heijen) te Nijmegen, die 22 Febr. 1760 nog leefde (*Nav.* XXVIII, 153), werd 1727 de gade van Fl. P. Eilbracht, pred. te Altforst (ibid., XXVII, 145). RED.

[2]) Zoo hij in 1827 overleed, moet hij minstens 100 jaar oud geworden zijn, daar, hij, in casu, nog een jongeren broeder had en zijne moeder, Helena Cools, volg. *Nav.* XXXI, 179, in 1728 stierf. Was deze Berend Hendrik ook soms een kleinzoon van Bernard Sebastiaan? RED.

[3]) geb. te Arnh. 1 Sept. 1827, † 5 Juni 1880 te 's Gravenhage. RED.

Kremer, zonder of met achtergevoegde s, heeten, is legio. Ik heb nog al eenige aanteekeningen omtrent verschillende familiën die deze echte burgernamen dragen; maar vond totnutoe geen enkelen Israëliet er onder, denkelijk om reden dat de Israëlieten geen leden konden zijn van de kramers- of kremer-gilden. Zij konden wel »koopman" en »handelaar" zijn, maar niet in artikelen, waarvan de omzet uitsluitend aan leden van het kremergilde vergund was, b.v. van manufacturen. 't Schijnt dat de naam Kremer, de Kremer gegeven werd bij uitnemendheid aan hem die in eene stad den voornaamsten winkel had, een winkel waarin hij zijne waren uitstalde (kramen, uitkramen), en daardoor zich onderscheidde van den »koop-" en »handelsman". Ik geloof, dat de meeste geslachten die Cramer, Kramer, enz. heeten, dien naam voeren reeds sedert de XVIe eeuw [1]). Verscheidenen, gesproten uit oude geslachten, waren afkomstig van jonger zoons, die zich in steden gevestigd en op den handel toegelegd hadden. Vanhier dat men al vroeg edellieden vindt met dezen echt burgerlijken naam. Zoo Erik Kramer, in 1563 verschreven in de ridderschap van het graafschap Ravensberg, ambt Limburg. Heinrich von Clauspruch, genmd Cramer von Hattingen, linnenwever uit Arras, ontweek vervolging wegens het geloof en kocht het landgoed Meuselwitz in Saksen, waar hij door Nederlanders allerlei zijden, wollen en andere stoffen liet weven en verwen, terwijl hij met groote kosten Hollandsche ambachtslieden derwaarts ontbood, enz.

Cuper (Kuper, Kupfer) is ook een echt burgerlijke naam. Men vindt ook Cupper, blijkbaar slechts een variant van »Kuiper". Omtrent de Nijmeegsche Cuper's vindt men iets *Nav.* VII, 280. Mijn overgrootvader Arnold Kremer trouwde 27 Maart 1760 te Hattingen Sophia Elisabeth Kuper, dr v. Johann Rutger, pred. te Hattingen, en Johanna Juliana Hengstenberg, dr v. Joh. Dietr., burgemr te Limburg a/d Lenne, en Anna Catharina Engels. In de trouwacte van Arnold wordt zijn naam geschreven »Kraemer", en in de doopacte van Johann Rutger (11 Jan. 1713) heet diens vader Kühper, maar in die zijner zuster Anna Maria Margaretha (31 Maart 1717) wordt de naam Kuper gespeld. Zoodat de vader Johan Heinrich, zoon van Arnold Kuhper, burger te Hamm (Westfalen) de spelling zijns naams tusschen 1713 en 1717 moet veranderd hebben. Of schreven de pre-

[1]) Zie Ludeken Kremer a° 1430 op Rozendaal (Mr. G. v. Hasselt, Roozendael, bl. 262). Red.

dikanten of kosters, die de kerkelijke registers bijhielden, die namen (vóór 1713) verkeerd? Ik meen 't laatste te mogen aannemen. Dit is zeker, dat mijn overgrootvader en al zijne afstammelingen schreven Kremer, en Johann Rutger Kuper, evenals zijn broeder, de pred. te Bodelschwing, en verdere familie bestendig Kuper. Ik wijs op deze wankelende spelling om aan te toonen, dat onderscheid in spelling volstrekt geen bewijs is van onderscheid van geslacht, want dat met Kraemer en Kremer, Kuhper en Kuper dezelfde personen bedoeld worden, is zeker; maar dit maakt den genealogen hunne taak niet weinig lastig, en geeft natuurlijk aanleiding tot het opmaken van onzuivere geslachtslijsten. A. J. C. KREMER.

v. de Pavort — v. de Graaf (XXX, 64). V. de Gr. führt in Blau einen silb. Querbalken, mit einem schwarzen Raben im Schildeshaupt. Isack v. de Graef ist 1631 u. 1634, ein Mr. Isac v. de Graef 1683 Schöffe v. Herzogenbusch (Butkens, Troph. de Br. B. II). Mr. Abrah. v. de Graef † Juli 1725 leenman der Leen- en Tolkamer zu s' Bosch (ib. B. III, 234). In meinem Besitze ist eine alte Handschrift, wovon eine Copie folgt. Die darin erwähnten Personen führen das obige Wappen. Auf der hinteren Seite steht: »Slagt Register van mijn schoonvader ende moeder v. de Graaff staende agter den Bijbel met copere beslagh onder mama berustende 1720. Genealogie van de familie van v. de Gr. Tierck v. de Gr. geb. 30 Nov. 1605 † 10 Aug. 1669, tr. te Woudrichem 5 Oct. 1636 Agatha Froterma dr v. wijlen Bartholomeus Fr., wegens de provintie van Groeninge gedeputeerde Raedt ter Adm. tot Middelburgh (Wappen ?). Winnen:

1. Jan, geb. 5 Sept. 1637 te W., tr. ald. 14 Juni 1662 Cornelia ten Hagen dr v. burgemeester Jan ten H. (Wappen ? Wie hiess ihre mutter u. welches ist ihr Wappen ?).

2. Bartholomeus, geb. 8 Junij 1640, tr. Maria v. Winteroij, dr v. wijlen Capiteijn v. W.

3. Hermanus, geb. 21 Jan. 1642, Contrerolleur vant Hollants Convoy tot Middelburg, tr. Christina v. Hoeij (dr v. Aert, burgemr en ontfanger van de gemeene middelen tot Gorinchem), kinderloos.

4. Hendrik v. de Graaff, geb. 4 Juni 1643, tr. Maria v. Nederveen (dr v. wijlen Wilbert v. N., burgemr tot Schiedam en heer van Rijswijck), bij wie Agatha Catharina en Maria.

5. Johanna, geb. 9 Nov. 1644, tr. Mr. Willem v. der Beke, raad en pensionaris van Hoorn en secretaris ter admiraliteyt aldaer.

6. Allegonda, geb. 15 Dec. 1645, tr. Wilbert v. Engelen, capitain over een Compagnie voet Knegten in staten dienst.

7. Daniel, geb. 27 Febr. 1647, luyt. in staten dienst, tr. Maria Stormers tot Kolbergen in Pommeren.

8. Adriaan, geb. 18 Sept. 1648, † te Tabago als vendrigh.

9. Jacob, geb. 22 Sept. 1649, in 't belegh van Grave 10 Aug. 1674 als luyt. met een musket bovent lincker oogh doodt geschoten.

10. Willem, geb. 4 Junij 1651 † 20 April 1653.

11. Willem, geb. 5 Junij 1653 ende 20 Oct. 1674 int belegh voor Grave op de contreëscharp als vendrigh met een musquet-schoot int voorhooft doodt geschoten.

12. Benjemijn, geb. 26 Maert 1655, † 5 Junij desselvige jaers.

Jan v. de Gr. en Cornelia Ten Hagen winnen:

1. Helena, geb. te Middelburg in Zeelant 10 Meert 1663.

2. Jan, geb. te Woudrichem 12 Sept. 1665, † aldaer ongetrouwt.

3. Dirck, geb. 21 Febr. 1668 ibid. en 24 Oct. 1680 seer droevigh verongeluckt gevallen sijnde in de Revier vant Hooft vóór W.

4. Tierck, geb. 29 Oct. 1669 ibid. ende aldaer gestorven op den 8 Junij 1694 savonts ten 7 uren.

5. Agatha Johanna, geb. 16 Dec. 1671.

6. Hendrik Anthonie, geb. 5 Meert 1675.

8. Hendriette Wijnanda, geb. 1 Julij 1679, tr. N. Pigodt, cap. reg. Schotten in statendienst.

7. Jenette, geb. 6 Febr. 1677, tr. tew. 22 Dec. 1699 Mr. Herman v. Breugel, raedt ende rentmr van Shertogenbossche [1]); erzeugen eilf Kinder, worunter

Agata Bertruida v. Br., getauft s' Bosch 3 März 1702, heir. daselbst Mai 1724 Severinus v. de Pavort, Lieutenant geboren in Nijmegen; denselben finde ich auch als Commandant des Forts St. Antonij vermeldet. Von Ihren Kindern finde ich in meinen Papieren nur

a. Cornelia Hendrica v. de Pavort geb. ? † zu Schenkenschanz 28 Febr. 1771, heir. 1769 Gerrit de Raadt geb. 1725, † 1801, ontvanger etc. zu Schenkenschanz (2 Kinder), und

[1]) Tot zóóver het bovenvermelde handschrift. RED.

b. Hendrik Jan v. de Pavort, Rentmeister der Fundatie von Hester v. Grinsven und Notaris zu Herzogenbusch; heir. 1° Emerentia Schelperoort, 2° Hendrika Joh. Ruehl; er † kindlos 22 Sept. 1826 u. testirte 4 Dec. 1824 vor Notar v. de Ven in s'Bosch. Seine einzige Erbin ist seiner Schwester Tochter Bertr. Agatha Johanna de Raadt.

Das Wappen ist In zilver een uitgeschulpte rechterschuinbalk van rood; cimier: vijf pluimen beurtelings rood en wit.

Die noch blühenden v. de Pavord Smits führen Gedeeld: 1. v. de Pavord, 2. in.... einen Schmidt, der über einem (herald.) rechts stehenden Ambos einen Hammer schwingt. Frederick Smits, † 1761, wohnte zu Gendringen, hatte einen Sohn Gerhard, † nach 1800, heir. 1756 mit Sara Boeveld (Tr v. Salomon B. u. Maria v. de Pavord). Erzeugen

1. Anna Maria, geb. 1757, heir. 1788 Ferdinand Stirn; hertr. 1792 Johannes v. de Pavord;
2. Frederik, geb. 1760, † 1761;
3. Fred. Salomon, geb. 1767, † 1811; h. 1802 Joh. Christ. Smits (keine Verwandte); hiervon: Gerhardt Bernard v. de Pavord Smits, Postdirector, geb. zu Gendringen 30 Aug. 1803, † 1841, heir. 1832 Helena Christ. de Breuk, wovon 6 kinder.
4. Johan Richard, geb. 1771, † 1773.

Derck v. de Pavord te Emmerik † 1742, wint:

Maria v. d. P. † na 1757, tr. Salom. Boeveld; 2 kind.: 1. Sara B. tr. 1756 Gerh. Smits (zie hierboven). 2. Sweer Derck B., tr. 1768 Severa. Maria Huijnink.	Petrus v. d. P. één kind: Arnoldus v. d. P. † vóór 1792 had een kind: Johannes v. d. P. geb. 1751 † 30 Aug. 1803, tr. 1792 Anna Maria Smits (zie hierboven); geen nakomelingen.	Rik v. d. P. † 1783, tr. 1732 Maria Emilia Fischer, wint: Lisbeth tr. 1757 Jan de Witt, hertr. 1758 Jacobus v. Mulderman.	Hermannus v. d. P. † vóór 1771, had 3 kinderen: 1. Jenneken v. d. P. tr. 1771 Johan Haijeveld, hertr. 1792 Bernardus Breuer. 2. Geertruid v. d. P. tr. 1772 Johannes Kroesen. 3. Hendrica v. d. P. tr. 1783 Hendrik Geerlings.

N. v. den Padenvoirt heir. N. v. Bijlandt.

Otto v. d. P. begraben bei s'Heerenberg 13 Mai 1535, heir. Berta v. der Hoevelick.

Joh. v. d. P. Burgermr von Hattem, wegen des Quart. v. Veluwe auf dem Landtage 1539, heir. Heijl ten Holte, Wwe v. Joh. v. Irthe. [Seine Schwester ist Barbara v. den Padevoirt, vermählt mit Hendr. v. Essen tot Swanenburg 1539].

N. v. d. P. heir. Dirk Ripperbant, op de Riddercedul v. Veluwe 1555, 65, 70 und 79, Richter v. Gendringen (d'Ablaing v. Giessenburg, Riddersch. v. Veluwe).

Laut Urkundenbuch des Geschl. Momm (Fahne, Coeln, 1876, kommt 1375 op O. L. Vrouwendach purificatio (2 Febr.) Johan v. Padenvorden unter anderen Edelen wegen des Landfriedens der Grafschaft Zutphen vor. Auf einem Grabsteine in der Kirche von Emmerich stehen folgende 16 Kwartiere:

Steen	Steck
Sande	Leeck
Stroyft	Vogel
Padevoordt	Galen
Spee	Greve
Galen	Hoevell (mit den 3 Schabeisen)
Ripperbant	Gommersbach
Hoevelick	Rommel v. Etzelbach.

Joannes Paedvort gründete 1385 mit einigen anderen in der Kirche zu Seddam [1]) die Vicarie des heil. Kreuzes.

JOH. THEOD. DE RAADT.

v. de Pavort. Blijkens kerkeraadsacten van 23 Jan. 1687, werd toen te Brielle aangenomen als lid der Herv. gem. ald. juffr. Anna v. de Pavort. H. DE JAGER.

v. d. Pavord. Ariën Jansze v. de Pauwert, weduwnaar van Saarke Wijnandse (d. i. Wijnands dr) v. Ingen, woonachtig te Ek, trouwt te

---

[1]) Bij Zeddam (graafschap Zutfen) stond in 1741 een onaanzienlijk maar schoongelegen jachthuis, Padevoort of Paverden geheeten, als eigendom van den Graaf van den Berg (Tegenw. Staat v. Geld., bl. 406). RED.

dezer plaatse 9 Mei 1723 Maria Johannesse (d. i. Johannes dr) v. Eck, weduwe van Johannes Laurents, woonachtig te Rijswijk (Nederbetuwe).

Geertje v. de Pavert, weduwe van Jan Peterszoon v. Haren, tr. te Ek 16 Apr. 1747 Gerrit v. Rheenen, weduwnaar van Maaike Arientse uit Opheusden. J. A.

Vonck v. Lijnden (XXXI, 467). Butkens zegt in zijne Annales de la maison de Lynden, livre II, p. 51: »Au pays de Gueldres dans la Betuwe il y at une maison, qui porte nom de Vonck v. Lynden, et pour armes de guelles à la croix d'or, et ont leur demeure dans le Bourg mesme de Lynden. Et ny at aulcune difference entre les armes des seigneurs dudict lieu et celles de Vonck qu'au timbre, où en lieu du leurier ils mettent une pinnache de plumes d'or et de guelles, ains par quel moyen ceste proximité et convenance d'armes est arrivé, opinions en sont divisées; car ceulx de Vonck alléguent qu'ils ont acquis leurs armoiries par don des seigneurs de Lynden avecq les terres qu'ils possèdent audict lieu, en considération de quelque particulier service, qu'ils auroyent exhibé à iceux. Aultres veulent déduire leur origine de Thierri de Lynden, fils naturel de Iean seigneur de Lynden, la postérité du quel furent appellés par gayeté Vonck van Lynden; car Vonck veut dire en langue Françoise estincelle de Lynden: tant y at que de long temps ceulx de ceste maison ont deservis les offices de Drossard, Receueur, et Escoutette du pays de Lynden, et ont faict alliance avecq plusieurs nobles maisons au pays de Gueldres, Hollande, et Vtrecht". Dat dit geslacht later niet in aanzien is gestegen, blijkt genoegzaam hieruit, dat in 1750 te Utrecht »by J. H. Vonk van Lynden, Boekverkoper", Mr. Kaspar Burman's Utrechtsche Jaarboeken verschenen.

Eenige jaren vroeger, in 1746, zag bij denzelfden, toen »Boekverkoper op het Oude Kerkhof", het Advys concernerende de affiniteit of Swagerschap in de Vroedschap der stad Utrecht, enz., het licht. [1]

M°.

[1] Vooral hieruit blijkt zulks, dat nog tegenwoordig te Ek lieden wonen uit den arbeidersstand, die zich eenvoudig Vonk schrijven, terwijl hun indertijd te Lienden woonachtige grootvader zich nog Vonk v. Lienden schreef. RED.

GESCHIEDENIS.

OMMEREN, EN INGEN MET ZIJNE VOORMALIGE COMMANDERIE.

(*Vervolg, van blz.* 1—17.)

Op de grens van *Ommeren* en Lienden, ja, volgens sommigen op de eigenlijke grensscheiding zelve, ligt in de buurschap Meerten de heerenhuizing *den Eng*, voormaals eene groote bouwhoeve, in 1829 in haren tegenwoordigen staat gebracht door Frederik Louis Willem baron van Brakell, zoon van Jacob Dirk bij Seina Alexandrina van Neukirchen genaamd Nijvenheijm, geboren 8 April 1788 op de huizinge Hoekenburg [1]) te Rijswijk (Nederbetuwe), die bij zijn doop tot peter had prins Frederik, broeder van koning Willem I, en tot meter diens zuster, prinses Louise. Deze is ridder geweest der Duitsche Orde Balije van Utrecht, werd later kommandeur, voerde als zoodanig den titel van kommandeur van Schoonhoven, huwde 9 Juni 1829 Albertina Frederica Clara Johanna barones v. Neukirchen genmd Nyvenheym (geb. te Nijmegen 4 Sept., gedoopt 23 Sept. 1804, dochter van Jacob Hendrik bij Margaretha Jacoba v. der Dussen), woonde steeds op den Eng, waar hij 11 Aug. 1865 overleed en op zijn eigen landgoed met grafteeken werd bijgezet, nadat hij zijne huizing en vaste goederen aan de bewoners der buurschap Meerten vermaakt had. Sedert een drietal eeuwen zijn vermoedelijk die goederen, minstens gedeeltelijk, in het bezit dezer oud-adellijke familie geweest, vermits Johan van Brakell, een der verbonden edelen († 8 Juli 1580), 17 Juli 1550 in den echt trad met de 22 April 1600 overledene Johanna, dochter van Dirk van Meerten tot Ingen en Berta van Eck van Pantaleon.

[1]) Zie over dezen tak v. Brakell *De Navorscher* XXVI, 364, vg.; en over Hoekenburg de *Geldersche Volksalm.* 1878, bl. 56—68; 1879, bl. 35—40.

Deze beide echtelieden zijn op het koor der kerk te *Ingen* begraven met grafzerk, waarop hunne wapens staan gebeiteld en dit opschrift:

Ao DNI 1568 *den* 20 *dach Decembris starf Derick van Meerten.*

Ao 1531 *den* 7 *dach Septembris starf Joffer Berta van Eck syn huysvrou.*

Aan den vader van straksgenoemden Johan, Cornelis van Brakell tot Kermestein (te Lienden), gehuwd met Margaretha ten (van) Boecop, waren in 1502 reeds vier en twintig morgen lands te *Ommeren* opgedragen [1]).

Dirk van Meerten († 1568), — misschien zoon van Roelof, die een reeks van jaren uitlandig was, zoodat men zijn leven of sterven niet wist, — erfde van zijn oom Johan v. M. in 1526 vijf morgen lands in Ingensbroek, die hij wederom aan zijn zoon Dirk naliet. Willem v. M. had dit pand in 1436 geërfd van zijn vader Roelof, die het in 1405 door zijne vrouw Hillegonda van Eylsweert als erfgename haars vaders Dirk bekwam [2]). Het wapen van v. Meerten was een schild van zwart, beladen met een klimmenden hazewindhond van zilver, gehalsband en geringd van goud [3]). Aldus staat het geschilderd onder de zestien kwartieren op het wapenbord van Willem Hendrik van den Heuvel van Beychlingen gezegd Bartolotti, dat nog kort geleden te *Ingen* in de kerk hing op het koor. Deze woonde op de nog te dezer plaatse aanwezige heerenhuizing *Blijwerven*, aan welke in het midden der vorige eeuw nog uitgestrekte landerijen verbonden waren, en die in lange oprijlaan en bijgelegen waterwerk nog tegenwoordig de

---

[1]) Zie over de oud-adellijke, thans gesloopte huizinge Kermestein, *Geld. Volksalm.* 1880, bl. 55, 56; over Cornelis v. Brakell, ibidem, bl. 56, noot 1, bl. 57, noot 1, bl. 82, noot 4; over dezes zoon Johan v. Br. († 8 Juli 1580) J. W. Te Water, *Verbond der Edelen*, enz., IV, 235. Johans kwartieren waren:

Brakell, Boecop, Leefdael, Delen.

Over zijne overgrootouders Johan v. Br. en Geertruid van Delen (gehuwd in 1430) zie *Geld. Volksalm.* 1879, bl. 44, 45. De kwartieren zijner gade Johanna v. M. staan dus vermeld:

Meerten, Eck, Eck, Mekeren. Zie *De Navorscher* XXVI, 63.

[2]) Destijds was Steven van Deylen (Delen) naastgelande.

[3]) Vgl. Rietstap's *Armorial* (Hollande, P. d'Utrecht). Een wapen van een geslacht v. Meerten, gelijk *Navorscher* VII, 184, opgeeft (klimmende leeuw), is aan dezen heraldicus niet bekend. Doch waarom »Hollande, P. d'Utrecht"? Immers blijkt uit het bovenstaande, dat dit geslacht v. M. zuiver Geldersch was. Het is misschien te Lienden nóg ruimschoots vertegenwoordigd, doch alsdan in deerlijk vervallen staat.

sporen vertoont van hare voormalige bestemming als adellijk landgoed. Als »heer van Blijwerven", geboren in 1698, overleden 28 Sept. 1763 komt hij voor in een afschrift eener MS. genealogie van Eck van Pantaleon; want hij huwde Jeannette Gabrielle van Eck, geboren te Arnhem Oct. 1695, † te Ingen 31 Jan. 1778, wier eerste man was Jan Oswald Joost van Lintelo, heer van de Marsch bij Zutfen († 1716). Dit huwelijk is vermoedelijk omstr. 1736 gesloten, want in 1735 kwam W. H. van den Heuvel Bartolotti (*sic*) met attestatie uit Jutphaas (Rijnenborg), en evenzoo J. G. van den Heuvel, geboren van Eck, 5 Mei 1736 met attestatie van Ds. S. Brouwer, predikant te Velp en Roozendaal, herwaarts over. Deze edelman was als ouderling der gemeente op de Tielsche classisvergadering van 6—7 Mei 1737, 9—10 Sept. 1743, 20—21 Apr. 1744 tegenwoordig. Op zijn wapenbord dat zijn naam niet vermeldt, is in jaar- en dagteekening van overlijden een klein verschil, want aldaar wordt als zoodanig 27 Sept. 1762 opgegeven; doch dit verschil is te gering, om in twijfel te trekken, welken persoon het hier geldt. Zijn zeer samengesteld wapen vertoont een schild, gevierendeeld: 1 en 4 gedwarsbalkt van vier stukken, rood en zilver, met een hartschild van zwart, met gouden keper beladen; — 2 en 3 gedwarsbalkt van vier stukken, blauw en rood, stuk één en drie elk beladen met 3 leliën van goud nevens elkander; terwijl stuk twee kop, voorpoot en staartpunt, stuk vier de achterpooten vertoont van een klimmenden roodgetongden gouden leeuw [1]). Neemt men in aanmerking, dat de oudste wapens, t. w. die der XI, XII en XIII eeuwen, de eenvoudigsten zijn, en dat in deze, hoe verscheiden ook in beelden en figuren, geenszins de combinatiën en overlading worden aangetroffen, welke latere eeuwen der heraldiek hebben opgedrongen [2]); dan zou de gevolgtrekking gewettigd wezen, dat het geslacht v. den Heuvel v. Beychlingen gezegd Bartolotti, hoezeer adellijk en aanzienlijk, niet onder de oudste of oudere edelfamiliën te tellen zij. Toch bezat dit geslacht reeds in den loop der 14e eeuw zelfs

[1]) Uit vergelijking van dit wapen met dat der thans nog in Utrecht verblijf houdende familie v. der Haege van den Heuvel († ald. 10 Maart 1880 Caroline Mathilde Henriette van den Heuvel, weduwe van W. Huydecoper), zijnde van goud, beladen met drie (2 en 1) groene heuvels, waartusschen een zwaard van zilver, — sprekend en zinrijk wapen! — bespeurt men dat deze twee geslachten vroeger en later geheel onderscheiden zijn geweest.

[2]) Vgl. J. Ter Gouw, *Studiën over Wapen- en Zegelkunde* (1865), bl. 73.

den graaflijken rang [1]), en een Bartolotti was in 1285 adellijk inwoner der republiek van Bologna. Maar het wapen van v. den Heuvel was ook opzichzelf eenvoudig, zijnde een keper van zilver in een veld van zwart. Het zilver der keper ging, blijkens bovenstaand wapenbord (zoo het goed geschilderd is!), in goud over, toen Willem v. den Heuvel Christiaanszoon dit zijn wapen met dat van zijn kinderloozen oom Jean Baptista Bartolotti, die hem, ingevolge testament van 26 Oct. 1577, tot zijn erfgenaam maakte, briseerde [2]). Op het wapenbord zag men de volgende 16 kwartieren met wapens:

van den Heuvel gez. Bartholotte (*sic*). Wapen, zie boven.

van Erp. Het St. Andrieskruis, enz. van het *Armorial* [3]).

Thibaut. In blauw dwarsbalk van goud, waarboven twee sterren van goud, en waaronder een keper van zilver [4]).

de Jonge van Velsen. Gedeeld van rood en blauw, elk beladen met een wit meerltje, elkander aanziende.

Boubais. Het wapen van het *Armorial*. Het schild is echter van blauw, en de meerltjes zijn herald. rechts geplaatst.

---

[1]) Zie *De Navorscher* XXV, 516.

[2]) *Navorscher* XXVI, 41, 42. Het is echter vreemd, dat men in de brisure of brisures van het wapenbord niet het minste spoor bemerkt van wapens Beichlingen en Bartholotti (de Barthenfeld), gelijk ze in het *Armorial* van Rietstap beschreven staan. Men zou schier gissen, dat er geen verband bestaat tusschen de v. Leeuwen, *Bat. Illustr.* bl. 1072, 73; *Nav.* XXV, 516, en tusschen de *Nav.* XXVI, 88, 483, vermelde Beichlingen's. Eene Margaretha van Bijchlingen, in 1514 abdis der wereldlijke en collegiale kerk te Vreden, proostin der collegiaalkerken te Essende en Rullinchausen, staat vermeld in den *Catalogus der archieven van het Groote en Voorster Gasthuis te Deventer* (1879), n°. 844.

[3]) Vgl. *Nav.* XIII, 319. Eene Catharina van Erp, gehuwd met Willem Hinckaert, had tot zoon Antonie Hinckaert († 1561, begraven te Gelder), man van Adriana van Balveren, Johansdr bij Belia van Varick; zie *Herald. Bibl.* 1879, bl. 13. Zie ook *Nav.* XXVI, 43, noot. Doch deze kunnen ook den gekanteelden en tegengekanteelden dwarsbalk gevoerd hebben.

[4]) Niet Thibault; vgl. *Nav.* XXVII, 43. Blijkens dit wapen vormt dus de Zeeuwsche adellijke familie Thibaut van Aagtekerke een tak van dit geslacht (vgl. *Nav.* XXV, 367; XXVI, 44), welke echter het oorspronkelijk wapen brak door kwartileering en hartschild. Ook te Zwijndrecht komt deze geslachtsnaam voor, waar Elisabeth Wilhelmina Jacoba Th. 18 Sept. 1879 ondertrouwde, 2 Oct. huwde Cornelis Casimir Alberti (van Beetsterzwaag). Men heeft ook »Thibaut Mathijssen" (Mathysen); want 23 Jan. 1880 ondertrouwde, 5 Febr. trouwde te Middelburg J. v. der Minne uit Zevenbergen J. C. J. Thib. Math.

de Bitter [1]). In zilver dubbelen adelaar van zwart.

van Nispen. Het wapen van het *Armorial*. De leeuw is echter van goud.

Slooten. In rood dwarsbalk van zilver, beladen met drie onbekende figuren (rapen? rozen?).

Goltsteyn. Het wapen van het *Armorial*.

Brakell. Item.

Cock van Delwijnen. Item, p. 256*b*. De vairklokjes zijn echter allen van zilver *in* blauw.

Millink. Item. Snavels en klauwen van goud.

van Mekeren. Item.

Tempier. Item, sub »Tempierre". Doch slechts *zes* leliën.

Meerten. Zie boven.

Baek [2]). In zilver zwart kruis.

Was de gade van Willem Hendrik v. den Heuvel eene v. Eck v. Pantaleon, en kwam ons straks eene Berta v. Eck voor als echtgenoote van Dirk v. Meerten; reeds in de 14e eeuw was Gherit v. Eck tijnsmeester van eenige goederen te *Ingen*. Men leest in een actenboek te Maurik van Johan v. Eck, »joncker tot Ingen", 26 Aug. 1655 gehuwd met de »eer en duechtrijcke Joffer Maria Wtenweerde, j. d. tot Maurick"; — in actenboeken van Ingen van Rodolph v. Eck, die in 1651 als ouderling dezer gemeente verkozen werd, 28 Dec. 1652 voogd was over Elisabeth Gerritsdr v. Zijdervelt bij den aankoop door deze van het straks te noemen Heuvelstein [3]), en ten overstaan van wien als »heffevaeder", Jhr. Gijsbert v. Eck en Johanna Augusta Tengnagell 28 Dec. 1662 alhier eén zoon lieten doopen,

---

[1]) Volgens *Nav.* XXVII, 93, de Bittere. Minder juist; men kent Christina de Bitter uit de Antwerpsche furie (*Nav.* XXXIII, 264, 369 bezongen). — Overigens vergelijke men met dezen kwartierstaat *Nav.* XXVI, 42 vg.

[2]) *Sic.* Doch dit is eene verschrijving voor »Vaeck"; Dirk de Cock v. Delwijnen († 2 Dec. 1579) had tot vrouw Christina (Catharina) Vaeck Dirksdr. Jhr. Hendrik Vaeck, ouderling te Bemmel, verscheen vanwege de Nijmeegsche classis op de Geld. synode te Nijmegen v. 17—20 Aug. 1642. Intusschen, ook Baeck was in die dagen bekend, o. a. te Amsterdam. De hopman Joost Baeck b.v. was de zwager des dichters en schrijvers Pieter Corneliszoon Hooft, drost van Muiden, en Susanna Bartolotti, Hooft's stiefdochter, behoorde tot den Muiderkring; vgl. *Nav.* XXV, 368, 540, met ibid. XXXI, 203. Zie nog over deze Susanna B. *Nav.* XV, 267; XXXII, 278.

[3]) Vgl. *Herald. Bibl.* 1879, bl. 361.

Lambertus genaamd; van Joost v. Eck, gehuwd met Cunera de Cock v. Delwijnen, wier echtverbintenis te Maurik aldus geboekt staat: »Joost v. Eck, j. m. van Maurick, wonende tot Wiel, ende Cuintjen Adriaans(dr) de Cock, j. dr van Avesaet, ook laest gewoont hebbende tot Wiel [1]), getrout 26 Nov. 1665". Deze echtelieden, lidmaten te Ingen, boden 20 Jan. 1672 Sibilla, 25 Oct. 1674 Arie, 27 Maart 1676 Hendrik, 2 Dec. 1677 Gerrit, en 28 Dec. 1680 Hendrik v. Eck ten doop aan. Al deze van Eck's waren Pantaleons [2]), doch in de MS. genealogie van dit geslacht zijn zij verzwegen.

De adellijke huizinge *Blijwerven* is vermoedelijk, misschien onder een anderen naam, het aloude kasteel te Ingen geweest [3]). Zoodat achter den in 1568 te Ingen overleden en begraven Dirk v. Meerten tot Ingen niemand anders dan een heer van het later dusgenaamde *Blijwerven* schuilt, hetwelk zijne gade hem wellicht aanbracht, zoo zij, wat gansch niet onwaarschijnlijk is, eene dochter geweest is van Johan v. Eck tot Ingen (*sic*), bij Aleid v. Mekeren (die in 1515 met hare stiefmoeder deelde) [4]). Dirk's dochter *Maria* huwde Gijsbert de Cock van Delwijnen, die in 1569 op de riddercedul van Nijmegen voorkomt, en in 1575 overleed. Hij volgde in 1569 zijn schoonvader op als heer van Blijwerven, en liet de huizing na aan zijne dochter *Geertruid*, gehuwd met Johan van Goltstein tot Brantsenburg (o. Steenderen ?), zoon van Johan (Willem) bij Catharina van Mekeren. Zijn zoon en leenvolger Adriaan Johan v. G. was sedert 6 Dec. 1657 de echtgenoot van Catharina van *Brakell* tot Kermestein, weduwe van den kapitein Reinier van Heerdt [6]), dr v. Johan, gouverneur van het fort Nassau op de

[1]) Met een dezer beide woonverblijven kan bedoeld zijn het latere huis te Wiel, waarover vgl. *Herald. Bibl.* 1879, bl. 137.

[2]) Onzeker is het, of tot deze familie ook te rekenen zij Christina v. Eck, gehuwd met Peter Corneliszoon de Banck, die 10 Juni 1677 in het doopboek te Ingen een zoon lieten inschrijven onder den naam Nicolaes van Udeghem, waarbij de HoogEd. heer Gerl. v. Udeghem »compeer" was.

[3]) Deze gissing wordt ook geuit in het *Aardrijkskundig Woordenboek* van Van der Aa; vgl. *Nav.* XXVII, 589.

[4]) *Herald. Bibl.* 1874, bl. 25.

[5]) Zie *Herald. Bibl.* 1874, bl. 28, waar wij lezen, dat Johan (Willem) v. G. in 1591 met Brantsenburg beleend is geworden.

[6]) Hunne dochter Maria Mechteld van Heerdt trad in den echt met Adriaan Wilhelm Schimmelpenninck van der Oije. Zij lieten als lidmaten te Ingen, alhier 10 Oct. 1686 eene dochter, Gijsberta Wendelina, doopen.

Voorn († 27 Maart 1651), bij Henrika *Millink*. Daar deze laatstgenoemde in 1615 gehuwde echtelieden de kinderen waren van Lodewijk v. Br. [1]) bij zijne eerste vrouw Catharina *Tempier* († 15 Juli 1600 te Nijmegen) ter eener, en van Jan Millink bij Margaretha *Vaeck* [2]) ter anderer zijde; laten zich uit deze gegevens de acht kwartieren van Willem Hendrik van den Heuvel van den kant zijner moeder Geertruid Dorothea van *Goltstein* verklaren [3]). Haar vader Adriaan Johan (straks genoemd), heer van Blijwerven, staat 1668—83 als ouderling te Ingen vermeld. In 1691 was haar broeder Johan Reinolt v. G. heer van Blijwerven. Deze verscheen als ouderling der gemeente op de Tielsche classis i. d. 27 en 28 April van dit jaar, en bestuurde als kerkvoogd, tegelijk met G. Wijkniet, in 1694 eene aanmerkelijke restauratie aan het kerkgebouw. Zij zelve, sedert omstr. 1698 vrouwe van *Blijwerven*, werd 5 Dec. 1679 de derde vrouw van Willem Hendrik's vader, Johan Baptista van den Heuvel (dood 11 Aug. 1704), heer van Hoekenburg, later van Rijnenburg enz., wien zij Blijwerven aanbracht en tien kinderen schonk. Onder deze was Jan Frederik Bartolotti v. d. H., wiens eerherstelling als officier in Statendienst zij na zijn dood bij den raad van state van Gelderland bewerkte ten laste van den kapitein Melchior Daendels, die hem van plichtverzuim beschuldigd had, 29 Apr. 1712 als impetrante van mandament van injuriën tegen hem optredend [4]). Het laatst zagen wij haar vermeld in een huurcedel van 10 Oct. 1719, waarin men leest: »wij ondergeschr. Jasper van Brenk en Catrina Backer Egteluyden bekennen bij de onderteekeningh deses van die HooghWelGeboren Vrouwe van Rijnenborgh etc.

---

[1]) als ouderling te Nijmegen afgevaardigd naar de Geldersche synode te Harderwijk v. 12—14 Juli 1602. Hij was wederom de zoon van den bovengenoemden Johan v. Br., verbonden edele in 1568, en van Johanna v. Meerten tot Ingen.

[2]) Aldus heette Henrica's moeder, en niet Maria Baek, gelijk men *Nav.* XXVI, 367, vermeld ziet. Men weet dit uit eene door Philips baron v. Leefdael, heer van Waalwijk en Beek, opgemaakte genealogie.

[3]) Zijne acht kwartieren van vaderszijde kan men uit *Nav* XXVI, 41—45 opmaken, als men daarbij in aanmerking neemt, dat Jacoba van Erp de kleindochter was van Andries bij Christina de Bitter (*Nav.* XIII, 280).

[4]) Vgl. *Nav.* XXV, 364. Later komt de naam v. Goltstein in de Ingensche actenboeken niet meer voor. In een lidmatenboek vonden wij nog aangeteekend: »aengenomen als ledematen in 1701 de Hr Majoor Keppel met syn liefste gelijc Mevrou Golsteyn de wed. Keppel"; wat beduidt, dat zij als lidmaten te Ingen kwamen.

(G. D. v. Goltstein) in pagt en huer te hebben aengenomen huys, hof, bergh en schuer en duyfhuys genaemt Huevelstijn, te saemen ongeveer 10 merg. boulant op Eck en Mourick". Dit *Heuvelstein*, nog kort geleden eene ruime, dikgemuurde, van grachten omgeven huizing, in 1880 in modernen trant herbouwde hofstede op de grenzen van Ek en Maurik, beneden den Rijndijk omstr. de buurschap Wiel gelegen, wordt in *Herald. Bibl.* 1879, bl. 360, nader omschreven (zonder naam), zijnde in 1652 als heerenhuizing het eigendom geweest van Arend van Hattem, doch door den richter Floris de Lille qua verwinhebber publiek verkocht. Het heeft vermoedelijk behoord tot de zoolweeren en erven, welke Mechteld gravin van Kleef voor 3000 kroonen toestond aan Jan van Hattem, bastaard van haren gemaal Reinald III hertog van Gelre, en die de natuurlijke hertogszoon in 1421 op zekere voorwaarden aan Gerard van Kleef graaf van der Mark overgaf [1]). En zijn lateren en tegenwoordigen naam zal het ontvangen hebben van Geertruid Dorothea's echtgenoot Johan Baptista van den Heuvel. Willem Hendrik's zoon Johan Baptista van den Heuvel trad na zijns vaders dood († 1762) als heer van *Blijwerven* op. Hij werd als kapitein der Geldersche jagers in 1787 te Tiel gerechtelijk gedagvaard, omdat hij tegen het besluit des Hofs van Gelderland zich uit deze provincie begeven, zich voor Utrecht in den krijgsdienst begeven en alzoo de partij der Staatsgezinden gesterkt had [2]). Zijne eerste vrouw, bij wie hij geene kinderen had, was jonkvrouwe Anna Françoise Sadelijn [3]), die hij 30 Juli 1764 huwde, dochter van Jan, heer van Voorn en Blijenburg, kanunnik des kapittels van Oud-Munster te Utrecht, bij Jacqueline Cornelia de Geer. Zij overleed te *Ingen* 7 Jan. 1770, en is aldaar begraven met deze zestien kwartieren:

---

[1]) Slichtenhorst, *Geld. Geschied.*, bl. 191a, waar echter *Ek* bij vergissing »Echt" heet.

[2]) Zie *Geschiedenissen der Vereen. Nederl.* (1793 te Amsterd. bij Joh. Allart), XXI, 8, waar men ook zijn portret vindt; vgl. *Nav.* XXVII, 589.

[3]) Zij was een der vier nagelaten kinderen van Jan S., wier bezittingen aanmerkelijk waren, gelijk blijkt uit een nog te Ingen aanwezig boek van rekening en verantwoording over 1740 (1 Juni) tot 1759, wegens voogdijschap, gevoerd door Jan Jacob de Geer, heer van Rijnhuizen, kanunnik des kapittels van St. Marie te Utrecht.

Sadelijn. In goud rood zadel [1]).

Pelgrom. Gevierendeeld: 1 in zilver roode arend, 2 in zilver twee elkander aanziende wezels, 3 in zilver drie raderen van zwart, 4 in goud een uitgerukte pijnboom van natuurlijke kleur.

v. den Hoven. Doorsneden in drieën: 1 in blauw witte bijenkorf; 2 in zilver twee zwemmende groene visschen; 3 in blauw ster van goud.

Evertsen. In blauw ooievaar van zilver.

Titstein. In goud keper van rood, verzeld van drie blauwe rozen.

Dornstet, in zilver drie (2, 1) blauwe leliën, in wier midden een blauw kruisje, verzeld van drie blauwe puntjes.

Wtwyck. In rood drie (2, 1) kannen (pignates) van zilver. Volgens 't *Armorial* is dit het wapen van Uiterwyck, niet van Uitwyck.

de Geer. Wapen van het *Armorial*, p. 415b. (*Handb. d. Wapenkunde*, bl. 381).

Assendelft. Item.

Parmentier. Item.

v. den Esch. De gekruiste winkelhaken enz. van het *Armorial*, p. 350.

Gerard. Doorsneden: 1 in zilver zwarte vogel (ekster ?); 2 in zwart drie bezanten van zilver.

v. Dulmen. Wapen van het *Armorial*, p. 324b. De knuppel (chicot) maakt het wapen min of meer sprekend (v. d' Olmen).

Vivien. De keper enz. van het *Armorial*, p. 1090b.

Quarles. In goud drie hermelijnstaarten, waarboven in het midden een roode hoorn, en rechts en links van dezen een blauw gekuifd meerltje.

De tweede vrouw van Jan Baptista van den Heuvel heette Wendelina Barten [2]), met wie hij April 1771 in den echt trad, en bij wie hij drie dochters won [3]), van welke de jongste Wilhelmina Hen-

---

[1]) sprekend wapen. Zadels of zadelleenen waren leengoederen, met paarden te verheergewaden.

[2]) Hare lidmaatattestatie was afgeteekend door L. W. Lepper, V. D. M. te Muhlhaim a/d Rijn 26 Maart 1772.

[3]) opgenoemd in *Nav.* XXVI, 47. Aangaande de tweede leest men in het lidmatenboek van Ingen: »den 26 Julij 1789 heeft de HooghWelgeb. Freule Geertruida Gerarda Baronesse van den Heuvel tot Beichlingen gezegt Bartolotti, wonende op den huyse Blijwerven, in het openbaar in onse kercke des avonds om vijf uuren, nadat het vooraf aan de Gemeinte van den Predikstoel was bekend gemaakt, voor eene zeer groote schare zo van deeze als van de nabuerige Gemein-

riette [1]) (geb. 2 Febr. 1776) als eigenaresse van *Blijwerven*, in 1798 Mr. Ferdinand Herman Rijnders [2]) uit Nijmegen, kantonrechter te Elst (in Overbetuwe), huwde. Nov. 1830 hertrouwde zij den rijksontvanger Baltus Theodorus van Ommeren te Ingen, alwaar zij 26 Febr. 1845 op hare huizing overleed. Met haar stierf het edelgeslacht van den Heuvel van Beichlingen gezegd Bartolotti uit, en *Blijwerven* is thans eene deftige landbouwerswoning.

Onder *Ingen* lag voormaals buitendijks aan den Rijn, beneden het Ingensche veer, de aanzienlijke huizing *Geldersweert*, welke naam (Geldersche waard) nog kleeft aan de uiterwaard, die men er thans aantreft, en welke aan deze bezitting moet zijn toegekend door de familie *van Gelder*. Ten minsten, er moet wel eene bizondere reden voor die benaming bestaan, want al de weilanden in den omtrek, ja in de geheele provincie zou men even goed »Geldersche waarden''

tens 't zaemgekomen, hare belijdenis des Geloovs van onsen Hervormden Godsdienst tot een algemeen en ongemeen groot genoegen gedaen en is haer HoogWelgeb., nadat zij drie uuren lang op mijne (Ds. Frederik v. der Nieburg's) vraagen voldoenend geantwoord en de drie gewoone vraagartikelen seer gaarne hadde toegestemd, tot Lidmaat deeser Gemeinte aengenomen". Deze aanteekening is inzóóver karakteristiek, dat men er uit ziet, hoe in vroeger eeuw aan het afleggen der geloofsbelijdenis veel meer gewicht gehecht en *openbaarheid gegeven werd*, dan tegenwoordig. Zij ondertrouwde 17 Apr. 1800 op den huize Blijwerven, in tegenwoordigheid van Bernardus Friedrichs, predikant te Ingen, en van »comissarissen van huwlijkszaaken politicq", den heer Gerhard Barten, j. m., geboren en wonende te Nijmegen. De huwlijksproclamatiën den 20 April, 27do en den 4 May kerklijk so te Nymegen als alhier (Ingen) sonder verhindering gegaen sijnde alsmeede politicq aen beyde die plaatsen volgens attest van den Secretaris van huwlijkszaaken alhier, zijn voornoemde persoonen door mij op den Huijse Blijwerve in de tegenwoordigheid van eene Comissie uyt den kerkeraad den 6 May 1800 getrouwd, waervan aen Comissarissen voornoemd alhier kennis is gegeven". Ook deze aanteekening is karakteristiek, dewijl ze ons leert hoe zelfs nog in *die* dagen de kerk eigenlijk bij het sluiten van huwelijken de handelende en uitvoerende macht was.

[1]) Als doopgetuige stond bij haar en hare oudere zusters nog de grootmoeder van vaderszijde J. G. van Eck, »douairière van Blijwerven". Omtrent haar vindt men aangeteekend: »Den 20e Junij 1790, — dus op veertienjarigen leeftijd! — »heeft de HoogWelgeb. Freule Willemina Hendriette Baronesse van den Heuvel in het openbaar in onse kercke voor eene groote schare Toehoorers hare Geloovsbelijdenis tot ongemeene verwondering en een volmaakt genoegen van allen afgelegt en is daerop tot Lidmaet van deese Gemeinte aengenomen".

[2]) Het jongste der kinderen uit dezen echt was Ferdinand Hermanus Rijnders, 11 Aug. 1876 plotseling te Ingen ongehuwd overleden.

kunnen noemen [1]). De vermoedelijke stichter is geweest *Karel van Gelder*, bastaard van hertog Karel van Gelre, bij Anna van Roderlo verwekt. Was deze op het einde van 1529 door zijn vader tot stadhouder van Groningen aangesteld, in 1536 legde hij deze zijne betrekking neder, volgens sommigen [2]) daaruit ontslagen door zijn vader, die hem van Lutherij, Zwinglianisme, zelfs Wederdooperij verdacht. Toen vestigde hij zich dra te dezer plaatse [3]), en was in 1555 verschreven in de ridderschap van Veluwe vanwege het huis Koldenhave (o. Brummen), dat hij van zijn vader erfde. Hoewel hij twee zonen naliet, verviel de huizing *Geldersweert* toch aan de kleindochter van zijn bastaardbroeder Karel, bijgenaamd de Jonge, door den hertog bij eene v. Rosouw verwekt, en begiftigd met den toren en waard te Spankeren, door hem herdoopt in »Geldersche Toren". Ook schonk de hertog hem 8 Maart 1537 tot zijn verpleging en onderhoud tien Emderguldens 's maands. Deze Karel van Gelder de Jonge, gehuwd met Fenna van Broeckhuysen, had tot zoon Adolf van Gelder († 20 Nov. 1619), die als hopman 10 Maart 1607 te Deventer in den echt trad met Maria van Batenborch († 29 Maart 1618). Deze echtelieden liggen vóór het orgel in de St. Lebuinuskerk te Deventer begraven onder eene prachtige zerk, waarop het wapen van Gelre, de tweede klimmende leeuwen tegenover elkaâr, en dat van Batenburg, drie (2, 1) distelrozen. Hunne dochter

---

1) Zoo zullen dan ook de *Geldersche waarden* te Amerzoden wel aan de familie v. Gelder hebben toebehoord. Ook tusschen Huussen en Lobith ligt een Geldersche waard (Gelressche weerdt) die 8 April 1530 door hertog Karel v. Gelre verpand werd aan Hendrik de Groeff erfvoogd v. Erkelentz en Olivier Hackfort (Nijh., Oork., VI, 3, n°. 584), en omtrent welke de hertog 15 Sept. 1530 met den eerstgenoemde eene nadere overeenkomst sloot (ibid., VI, 3, n°. 974). In een charter van 16 Oct. 1531 is van die Geldersche weerdt sprake, als behoorend onder »der bancken (gerichts- of claringbank) te Herwen, enz. (ibid. VI, 3, bl. 1004, 5). Insgelijks lag er, — ligt er misschien nóg, — in 1509 te Meteren in Tielerwaard een *Geldersche Hoeve*, 16 morgen groot, door hertog Karel van Gelre 1 Maart geschonken aan Hans Metzer, die hem als trawant te voet daarna als ruiter te paard diensten had bewezen. — De naamsreden ligt hier overal voor de hand. Zie den Gelderschen Weert te Ingen i. d. 28 Dec. 1599 vermeld *Nav.* XXIII, 387.

2) Zie Slichtenhorst, *Geld. Geschied.*, bl. 423a.

3) In Nijhoff's *Oorkonden*, VI, 3, bl. XLI, is sprake van het huis de Weerd te Ingen. 't Was daarentegen het naar hem vernoemde Geldersweert. Maar hoe laat Slichtenhorst hem te Dantzig wonen, huwen en sterven? Zie over de bastaarddochters van hertog Karel, *Herald. Bibl.*, 1879, bl. 296—301.

Judith treedt Juni 1633 op als de vrouw van Daniel de Bedarrides, destijds kapitein, die 1651—58 als ouderling der gemeente te Ingen vermeld staat, als zoodanig op de Geldersche synode te Zutfen i. d. 6—11 Aug. 1651 verscheen, 31 Oct. 1666 den beroepbrief van Ds. Paulus [1]) Peregrinus onderteekende, en tegelijk met Adriaan Johan van Goltstein en Rudolph van Eck »amptsjonker deeses dorps'' getiteld wordt. Judith's in 1633 nog minderjarige zuster *Elsabe van Gelder* werd zijne tweede vrouw [2]). Staat *Geldersweert* op de kaart bij Slichtenhorst van den jare 1654 als kasteel beteekend, deszelfs toenmalige eigenares voerde het aloude wapen van Gelre; hetgeen blijkt uit eene zilveren Doop- en Broodschaal, nog steeds in de Ingensche kerk in gebruik, met dit randschrift:

aan de ééne zijde (rechts),

Dit heeft gegeven Daniel de Bedarrides, in sijn leven
luytenant Collonel Int Jaer 1671.

aan den anderen kant (links),

en Elsab van Gelder, Douagire de Bedarrides,
Vrouwe tot Geldersweert, in Augusti.

Onder den naam des edelmans is zijn wapen gegraveerd, bestaande in twee, door een tusschenmuur (courtine) met vier schietgaten, verbonden geopende burchten, elk van vier schietgaten voorzien. Desgelijks ziet men onder den naam der edelvrouwe een gedeeld schild, beladen met twee klimmende elkander aanziende leeuwen, van welke de leeuw rechts (herald.) gekroond. Boven in den rand dier Doop- en Broodschaal ontwaart men eene schoon gegraveerde afbeelding des doops van Jezus door Johannes met de (Hebreeuwsche) letters יהוה er boven en den tekst van Matth. 3 vs. 17 aan weerszijden. In de schaal bespeurt men een goed gegraveerd doodshoofd met een zandlooper er onder, benevens de woorden »Gedenckt te sterven''; terwijl de onderrand eene prachtige gravure van de instelling des H. Avondmaals te zien geeft, met den tekst van Matth. 26 vs 26. Ook de Avondmaalsbekers, op elken van welke de vereenigde wapens van Daniel de Bedarrides en Elsabe van Gelder voorkomen, zijn een geschenk dezer echtgenooten; want de naam des mans staat

[1]) Zou de *Paulusboomgaard*, bouwland te Ingen, naar hem vernoemd, en dus zijn eigendom geweest zijn?

[2]) Vgl. Mr. J. v. Doorninck, *Geslachtk. Aanteek.* 1871, bl. 173, 74.

onder op den eenen, die der vrouwe, onder op den anderen beker, met de zilverkeuren in het midden.

In 1680 ontmoeten wij Joncker Carel de Bedarrides, hoogstwaarschijnlijk een zoon van Daniel, als kerkvoogd te Ingen, doch daarna verdwijnt deze naam uit de actenboeken, welken wij onlangs weder aantroffen [1]) in den persoon van den eersten advokaat-generaal bij het hof van cassatie te Parijs, onder wiens toezicht, met meer anderen, de uitgave geschiedt van het tijdschrift »La France Judiciaire". Daniel's en Elsabé's dochter Cathrina Florentina, in 1668 gehuwd met Arend Sloet tot Warmelo, bracht Geldersweert dezen aan, van wien het op (hun zoon?) Jan Albert Sloet tot Warmelo en Pekkedam, † 30 Apr. 1754, oud 77 jaar, overging [2]).

Brandde in 1660 het kerkgebouw te dezer plaatse af, en verzocht de richter Floris de Lille [3]), in vereeniging met Maarten de Leeuw, als gevolmachtigden des kerkeraads, in de gewone Tielsche classisvergadering van 10—11 Sept. van genoemd jaar om subsidie: blijkens de kerkeraadsacten van Juni 1669 was »de staet van onse kerck seer slegt en desolaet, en sij in een Labirint geraect daer se haerselven niet kan uytredden, so is toegestaen dat de diaconij, redelijkerwijs gesegent sijnde, de kerck sal te hulp coomen nadien het goederen sijn van één natuer, daer d'een d'ander wel mach onderscooren en door penninge redden". Men heeft echter lang moeten »onderscooren", eer de finale »redding" opdaagde voor het ontredderde kerkgebouw, hetwelk eerst ruim eene kwart-eeuw later herstelling onderging, gelijk een opschrift hoog in het verwulft boven het orkest ons leert, in dezen trant:

1694 *aedilibus J. R. van Golsteyn et G. Wijkniet restituta ecclesia.*
H. Brouwer fecit.

Op de oude kerkklok, in den jare 1865 door een hevigen brand vernield, prijkte ook de naam van laatstgenoemden kerkvoogd (aedilis). Kan het jaar, waarin die klok gegoten werd, niet meer juist worden

---

[1]) in de *Haarl. Courant* v. 4 Juni 1877.
[2]) Vgl. *Nav.* XXV, 226, met *Geld. Volksalm.* 1881, bl. 26.
[3]) Zie over hem *Herald. Bibl.* 1879, bl. 182. Over zijn wapen zie ibid., bl. 164.

opgegeven, men weet toch dat er in Gothische minuskels op stond:

Ten dienste van Godts kerck,
Ter eere van Godts Soon
Is deese klock gemaeckt
Seer schoon en hel van toon.
Jean Paris me fecit.

Nog ontdekt men den naam diens kerkvoogds op twee zilveren geldschaaltjes ten gebruike bij de Avondmaalsviering, waar men leest:

G. Wijkniet ME ECCÆ INGENS DONAV
A° 1719.

De koperen kroonen zijn van het jaar 1764, en werden toen, blijkens opschrift, aan de kerk vereerd door »de Heer Capiteyn Hendrik Roijer" [1]. Zoon van Maarten Roijer, burgemeester van Zandwijk (onder Tiel), bij Ida de Vries, bekleedde hij in 1740 den rang van luitenant, daarna dien van kapitein en majoor van schans St. Andries, kwam in 1740 uit Stevenswaard met lidmaatattestatie te Kesteren, was aldaar in 1742 ouderling der gemeente en verhuisde Juli 1751 naar Lienden. Hij moet ook op *Geldersweert* gewoond hebben, en was, naar de overlevering luidt, vader van één en twintig welvarende kinderen. De afbeelding van zijn wapen is boven aan eene dier kroonen zeer smaakvol aangebracht; het vertoont een schild, beladen met een dwarsbalk, waarin drie visschen naast elkander, waarboven twee naast elkander geplaatste leliën, en waar beneden ééne lelie; — gedekt door een helm met vijf traliën, met een zwaan tot helmteeken. Aan den hals des helms hangt een medaillon of iets dergelijks. In den Prins-Willems-polder onder Echteld en Yzendoorn vindt men nog een »Roijersboomgaard", en een uiterwaard te Echteld heet »Roijerswaard".

Op den kerklezenaar leest men:

Deze met nefensstaende blakers, doopkrans [2]) *en kandelaars aan de kerk gegeven ter gedagtenis van den Heer H. van de Lande van Oordt, te Ingen overleden den* 24 *Maert* 1777.

Buiten op het rasterwerk van het orkest, dat tegenover het koor

---

[1]) Door een jammerlijk misverstand, geheel buiten mijne schuld, staat *Navorscher* XXV, 169, als jaar der gift van de kerkkroonen 1672, en als gever »de heer Rooijaards" vermeld.

[2]) koperen toestel, waarin het doopbekken wordt geplaatst.

geplaatst is, ziet men de afbeelding van een opengeslagen koraalboek, voorstellende de woorden en nooten van Gezang 48 vs 1 en 2, waaronder in groote vergulde letters:

Gods lof ons doel. 1825;

zijnde in dat jaar dit orkest opgericht.

Aan den dienst in die kerk en bij de gemeente was *na* de Reformatie sedert 1597 verbonden Adam Billichius, omtrent wien wij den belangstellenden lezer verwijzen naar de *Navorscher* XXVIII, 568. Hij vertrok in 1607, op aandrang van Floris II van Pallandt, graaf van Culemborg, derwaarts als predikant, zonder attestatie trouwens vanwege de Geldersche synode, dewijl hij in leer en leven niet onberispelijk was. Weshalve art. 7 van de acta der Bommelsche synode, i. d. 7 Juli 1607 luidt: »alsoo Ad. Bill. van Ingen naar Culemborg vertrokken is tegen het expres bevel van den voorledenen synodo, so can desen tegenwoordighen synodus niet verstaen, dat aen denselven eenighe eerlijcke attestatie behoort mede te deylen". Vermits hij met de kerk te Ingen verzoend was en van deze een »testimonium honestum" had verkregen, ook de classis Tielo—Bommel hem in leer en leven nu niet wist te misprijzen, nam de Harderwijker synode van 14—16 Juni 1608 het besluit (art. 9), hem een eerlijk testimonium vanwege Gelderland te geven, op grond waarvan de Zuidhollandsche synode hem zou kunnen erkennen en als lid der classis Gorinchem aannemen. Zijn opvolger Johannes Galenus (van Galen) staat als predikant alhier en als lid der classis Tielo—Bommel in art. 25 der acta van gezegde Harderwijker synode aangeschreven. Deze verscheen op de Arnhemsche synode v. 14—16 Juli 1609 met het verzoek om aanbeveling bij het Hof van Gelderland teneinde jaarlijks het hem toegezegde volle tractement van 400 gl. te mogen erlangen; — hetgeen die synode hem toestond, en de Zutfensche synode van den jare 1610 achtte het wenschelijk, dat de synodale afgevaardigden nogmaals bij het Hof aandrongen op de bemiddeling der staten van Utrecht, die den commandeur te Ingen behoorden aan te schrijven om de beloofde 400 gl. uit te keeren mitsgaders huishuur, aangezien de gemeente nog niet in het bezit was eener pastorie [1]). Had

---

[1]) Zulks was toenmaals op het platteland veel het geval, weshalve de dorpspredikanten menigwerf in de steden hun verblijf moesten nemen. Zoodat de Zutfensche synode v. 1610 haren afgevaardigden opdroeg die van het Hof uit te noodigen tot

Joh. van Galen reeds Remonstrantsche sympathieën [1]), in sterkeren zin moet zulks getuigd worden van Simon Lucae Bysterus, die in 1612 te dezer plaatse zijn opvolger was, in 1618 wegens eene onbewezen aanklacht van onkuischheid door de Contra-Remonstrantsche leden der Tielsche classis in zijn dienst geschorst, door de Arnhemsche synode van April 1619 ontslagen, te Rotterdam gevangengezet en gruwzaam mishandeld, wegens het leiden van Remonstrantsche godsdienstbijeenkomsten, aldaar 24 Aug. 1621 in een dievengat geworpen, des nachts te 's Gravenhage op de gevangenpoort in de ijzeren kamer gesloten, 10 en 18 Sept. nopens de plaatsen, waar hij gehuisvest was geweest, gepredikt en correspondentie gehouden had, gerechtelijk zoowel als kerkelijk verhoord, en, 6 Oct. 1621 naar Loevestein overgebracht, in de kamer van Hugo de Groot »ter eeuwiger gevanckenisse" opgesloten werd. Den 19 Juli 1631 in vereeniging met zijne lotgenooten ontsnapt [2]), trad hij in 1633 als Remonstrantsch predikant te Leiden (en Warmond) op, werd 16 Juli 1640 als zoodanig gevangen

---

lastgeving aan de afgevaardigden van het kwartier, overheidspersonen en amptlieden, om de pastorieën weder te doen optimmeren, de tuinen in orde te doen brengen, opdat de predikanten bij hunne gemeenten zouden kunnen blijven, om ze in ziekten als anderszins met raad en daad bij te staan. Volgens het gevoelen dezer synode behoorden de kerkmeesters tot het doen van rekening aangemaand te worden, om te zien of er soms restanten waren, waaruit de vervallen pastorieën en kerken konden worden opgebouwd.

[1]) Wij maken dit hieruit op, dat hij vervolgens als rector te Zalt-Bommel opgetreden, aan de Arnhemsche synode van 2 Sept. 1619 schriftelijk berichtte, dat hij de canones omtrent de vijf geschilpunten der Remonstranten, door de Synode te Dordrecht vastgesteld, niet als schriftmatig onderteekenen kon, en mitsdien zijn dienst in handen van den magistraat gesteld had. — In 1425 is reeds in Nederbetuwe sprake van Wolter van Galen, die alstoen ten Zutfenschen rechte ontving een kamp lands, groot $5\frac{1}{4}$ morgen, gelegen in het gericht van *Ommeren*, boven naast den commandeur van Ingen, en geldende $6\frac{1}{2}$ oude schilden jaarlijks.

[2]) Zagen zich Maart 1631 de predikanten Sebastiaan Damman (Zutfen), Johannes Smetius (Nijmegen), Godschalk Altius (Arnhem) en Ellardus à Mehen (Harderwijk), op uitdrukkelijk verlangen der Staten-Generaal, door het Hof van Gelderland de taak opgedragen, om eene proef te nemen tot verzoening der te Loevestein gekerkerde Remonstrantsche predikanten »op den voet der reconciliatie, die in dese provintie bij sekere Rem. predikanten vóór desen was geobserveert"; — de Zutfensche synode van 3—6 *Augustus* 1631, hare tevredenheid betuigende over hetgeen deze synodale afgevaardigden te dier zake verricht hadden, *verzocht hen op dien voet voort te gaan*, natuurlijk, met de thans uit Loevestein ontvlodenen.

genomen, en 15 Aug. met twee zijner ambtsbroeders voor levenslang uit die stad gebannen. Hij bleef echter in de bediening aldaar heimelijk volharden en prediken, en was 23 Mei 1647 als echtgenoot van Isabella van Hattem [1], — zijne trouwe gade, die zich, na lang biddens, Maart 1622 van de Staten van Holland de vergunning wist te verwerven, om op het fort L. bij hem te zijn, eerst éénmaal 's weeks, daarna voortdurend, — te Maurik getuige bij den doop eens zoons van Abraham Ombgrove, custos en onderwijzer aldaar, die gehuwd met Aletta Bysterus (vermoedelijk eene der zes kinderen van Simon Lucae B.), 26 Mei 1650 nog ter plaatse vertoefde, doch in 1651 als onderkoopman naar O.-Indie vertrok, om hier als hoofd van Honimao (Honimoa of Saparoua, een der Ambonseilanden) 13 Sept. (Nov.) 1660 te overlijden [2]. Wij zagen den afgefolterden predikant dan ook in het doopboek ter plaatse zonder eenige nadere kwalificatie eenvoudig als »Symon Bysterus" aangeduid. Terwijl men in 1654 te Leiden een ander in zijne plaats beriep, staat hij in de vergadering van 1656 onder de »absenten van Leiden" geboekt als »impotent", en is, door de Remonstrantsche broederschap voor emeritus aangenomen, omstr. 1669 of 71 in ruim 83jarigen ouderdom gestorven [3].

In den diensttijd van den predikant Arnoldus Scomantius (Schoenmans) had omstr. 1645 de invoering van het gebruik des Statenbijbels alhier plaats [4].

---

[1]) Zie 't wapen haars geslachts, gelijk dat op eene groote zerk in 't schip der Ek-sche kerk staat gebeiteld, vermeld in *Herald. Bibl.* 1879, bl. 163. Haar stam gaat uitsterven in de bejaarde bewoonster der hofstede »De Geschoren Zog" te Ek-en-Wiel.

[2]) Vgl. *Herald. Bibl.* 1879, bl. 337; 1881, bl. 216, noot. Op datzelfde Saparoua werd eene zijner nazaten Joha Christa Umbgrove met haren echtgenoot J. R. v. den Berg, resident aldaar, en hunne drie kinderen, bij een oproer of amokpartij Mei 1817 vermoord.

[3]) Zie Ypeij en Dermout, *Geschied. d. Nederl. Herv. Kerk*, II, 267, 334, 331; *Aanteek.*, bl. 184; vgl. met Brandt, *Hist. d. Reform.*, IV, 6, vg. en het register achter dat deel; Dr. H. C. Rogge, *Bezoeken op Loevestein in* 1624.

[4]) In de classicale acten van Tiel i. d. 21—23 Apr. 1645 leest men desaangaande: »noopende de Invoeringhe des Bijbels van nieuwe oversettinghe blijven de kercken van *Inghen*, Ochten ende Isendoorn alsnoch belast, om die bij de heeren te bevorderen, dat hare kercken daermede metten eersten mooghen werden versien". Te Ingen had die invoering plaats, doch te Ochten en Yzendoorn moest hij, blijkens acta der gewone classisvergad. v. 13—15 Apr. 1646, nog ingevoerd worden. In

St. Lieven (XXXII, 512; III, 201, 405). Lebuinus conf. 25 Juni; Lebwinus 12 Nov.; Levinus 14 Nov.; Livvinus ep. Hibern. 12 Nov. (Weidenbach, Calendarium historico-Christianum). MR. J. I. V. D.

Grafstede der gravin van Solms te Utrecht (XXXIII, 484). In C. v. der Aa, Gesch. van den Jongst-Geëindigden Oorlog, Amst. 1803, III, 192, ziet men eene plaat, geteekend door C. v. Hardenberg, voorstellend den moedwil gepleegd aan 't stoffelijk overschot en de graftombe van wijlen de Hoog-EdelGeboore vrouwe Anna Elisabeth gravinne van Solms geboore Gravinne v. Gulik-Gegestein, zooals het zich in ruïne vertoonde Febr. 1795 in de Domkerk te Utrecht.

v. d. Aa zegt, dat deze gravin, die in hoogen ouderdom den dood wel spoedig tegemoet ziende, haar graf onder haar opzicht in het westeinde der Domkerk in gereedheid liet brengen, als willende rusten, niet in een der praalgraven van hare familie in eene andere stad, maar binnen Utrecht alwaar zij in haar leven zooveel goeds stichtte en in 1707 overleed. H. T. G.

Ingenieur F. J. de Weert in dienst van Venetië. Aen de E. Heere Burgemeesteren ende regeerders van s' Gravenhage geeft reverentl. te kennen Jacob de Borck sone van Mr. Cornelis de Borcke in syn leven barbier van syn Ex[e], hoe dat mits de goede gelegentheyt die hem is verschenen omme met den Ingenieur de Weert, ten dienste van Seronissime Signoirie van Venetien buytenslants te gaen, naer Venetien ofte daer het de selve sal begeeren, ende hy daer toe ende tot syne uytrustinge nootsaeckel. eenige penn. van noden is hebbende ende dat alhyer ter Weescamer syn staende syne vaderl. middelen dewelcke off een gedeelte van dien hy daer toe soude employeeren des de Heeren Weesm[rn] tevreden syn mits hebbende daertoe het consent van u E. Heeren. Soo versoekt hy supplt[t] die nu ontrent XX jaren oudt is dat uE Heeren goed geliefte zy toe te staen ende te accordeeren, dat de Heeren Weesm[rn] voornt aen hem suppl[t] in mindering van syne vaderl. middelen sullen mogen tellen een somme van 225 gls sulcx deselve aen syne twee susters hebben geaccordeert

Sept. 1647 was die invoering te Ochten in wording (»in fieri"); doch te Yzendoorn moest nog Sept. 1648 de tusschenkomst van den heer der heerlijkheid te dezer zake worden ingeroepen.

ende getelt ten minsten onder cautie van syn oom Paulus Blanckerts deurwaarder van den Hove van Hollandt wonende tot Haerlem voor alle naemaeninge; twelck doende". — Op 10 October 1635 gaven weesmeesteren van 's Gravenhage advies om te consenteren »ter weescamer te lichten twee hondert ponden van XL grooten t pondt," onder Cautie van den genoemden deurwaarder, waarop XIII October het consent van Burgemeesteren volgde. Aan het rekest is vastgehecht een akte, gepasseerd voor den »notaris publyck bij den Hove van Hollant geadmitteert", Cornelis van Schorel, resideerende te Haarlem, in dato »den lesten September 1635", waaraan wij 't volgende ontleenen.

Pouwels Blanckerts verklaart dat zijn neef »begeren heeft in dienste »vor den tyt van vyff eerstcommende ende achtereenvolgende jaeren, te trecken met Sr de Waert dewelcke heer Ingenieur van Republycke van Venetien is aengenoemen. Bij welcke voorn. Sr de Waert denselven Jacob de Borck ontrent twee jaren bij heeft geleert ende den voorsz. Sr de Waert hem Jacob de Borck heeft aengenoemen omme geduyrende denselven tyt van vyff jaren te woenen ende de conste vant Ingenieurschap te voltrecken", waartoe hij aanneemt cautie voor de gevraagde gelden te stellen.

In het jaar 1643 was Jacob de Borck overleden, blijkende uit een adres aan Burgemrn van den Haag van zekeren Cornelis Molewyser, die getrouwd was met Barbara de Borgh, zuster van Jacob, waarbij hij de penningen opvordert, hem als erfgenaam toekomende. Bijgevoegd is een extract uit een brief van F. J. de Weert, luidende:

»*Beminde broeder*,

»Myn laetste schryven aen UE. was, naer myn best onthout int laetste van de maent Augusti etc. In myn huysgesin is sedert myn leste schryvens die veranderingh gevallen, dat Jacob de Borgh (ck) die met my uyt Hollant gekoomen was, ende ick soo verde gebraght hadde dat dese Here hem sedert februaris voorleden twintigh ducaten courent dat is veertigh gulden hollants munten ter maent gaven, in het laetste van voorleeden september dese werelt tot Verona in myn huys overleden is naer dathy ontrent drie maenden sieck hadde geweest, ende alle bystant van medecynen ende andere nootlyckheden gehadt heeft even alsoff het myn soon hadde geweest, — syn doot is beklaeght geweest van alle die hem gekent hebben (; hij) was van een

eerlyck en genereeus gemoet wien als op syn conditie ende middelen pasten neerstigh in het uytvoeren van syn beroep ende uytermate tot myn genoegen etc. Int Venetiaensche Leger int quartier van La Bolisella desen den 22 October 1643. Onderstond UE. dienstschuldige ende hertgenegen broeder ende was onderteyckent F. J. De Weert."

Wie kan iets meer omtrent dien ingenieur mededeelen?

A. J. SERVAAS V. ROOIJEN.

VRAGEN.

Zuilestein (XXXIII, 297). Indien bewaarheid kon worden dat Frederik van Nassau, heer van Z., in de kerk te Leersum, met zijne gade, begraven zou zijn, verdiende zijne nagedachtenis door een gedenksteen op zijn graf, of in den muur, in de nabijheid daarvan, vereerd te worden; eene hulde dezen voor het vaderland gesneuvelden held ten volle waardig. Maar daar deze begraving of bijzetting, onzeker is, en de geschriften van dien tijd bepaald verzekeren, dat »zijn lijk te Breda, waarvan hij gouverneur was, begraven werd [1]), zoo bestaat er gegronde reden aan het verhaal dat April 1876 zijn stoffelijk overschot, in de kerk te Leersum ontdekt zou zijn, te twijfelen. De oude grafboeken te Breda schaffen mogelijk in deze zaak eenig licht, daar er van 't begraven, of later vervoeren van 't lijk naar Leersum, wel aanteekening in het grafboek zal gehouden zijn. — Wie onder de Bredasche navorschers belast zich met deze taak? Zou ook zijn op Z. aanwezig fraai geschilderd portret niet in steendruk of chromolithographie kunnen uitgaan?

De Bruinink-Weerder-brug — te Warnsveld. Vanwaar die naam?

Loo-Ruiters. De kaart van Tegenw. Staat v. Geld. vermeldt 't Loo en Looër-bosch bij Rekken, op de grenzen der Grp Zutfen; de kaart van Mr. I. A. Nijhoff a° 1859 echter enkel eene huizinge Loo Ruiters. Was dit huis eene bezitting der vroeger ook in de Grp geërfde bekende familie de Ruyter? Of is de naamsreden eene andere?

---

[1]) Zie 't zaakkundig artikel van Mr. K. J. F. C. Kneppelhout van Sterkenburg, *Nav.* XVIII, 240—6. RED.

OUDHEID-, MUNT- EN PENNINGKUNDE.

XLI.

Penningkundig Repertorium. Mededeelingen door Mr. J. DIRKS.
1672. N°. 1607—1668.

Beleg van Groningen 9 *Juli* — 16/17 *Aug.* 1672 [1]).

A. Groninger Noodmunten, van Loon, III, 96 (1—4) [2]).

Al de vier stukken van 50, 25, $12^1/_2$ en $6^1/_4$ St. hebben rondom het wapenschild van Groningen en Ommelanden de spreuk:

JVRE ET TEMPORE.

(*Door het regt en den tijd*).

Over de aanleiding daartoe en de beteekenis dier spreuk zie men *Dr. G. Acker Sratingh* in de *Bijdragen tot de geschiedenis en oudheidkunde inzonderheid van de provincie Groningen*, 1873, X. bl. 49 — *Van Loon*, III, blz. 95 en *Van Orden*, II, blz. 859, merken op dat het geene eigenlijke *noodmunten* zijn *uit gebrek aan geld*, binnen het belegerde Groningen geslagen, omdat de stadskas rijkelijk van geld voorzien was. Ook de waarde er van bijna gelijkstaande voor de 50 stuiverstukken met den Rijksdaalder wijst zulks aan. Men beschouwe ze dan ook meer als *gedenkstukken* van het beleg en van daar ook, dat er een aantal zijn, die op de gladde keerzijden met gegraveerde voorstellingen, afbeeldingen van het beleg of met kreupelrijmen zijn voorzien. — Volledigheidshalve en tot afwisseling deelen wij er eenigen mede. Wij merken nog op dat er twee gravures zijn; de *grovere:* (bij *van Loon*) en de *fijnere: Kleine en groote letters. P. Smidt van Gelder* (n° 2517) vermeldt zulks ook en bij vergelijking bij hem met n° 2516 blijkt dat het 50 st. stuk met de *grovere en grootere lettergravure* 28 W. en dat met de *fijnere* gravure en kleinere letters $28^1/_2$ W. weegt. Bij *Quintus* wegen acht stuks 29 en 5 stuks 28 W. Zie *Cat.* n° 2564—2576. Bij *Hooft van Iddekinge*, Cat. n° (1585—1600)

---

1) *Van Loon*, III, 97, spreekt van zes op zeven en twintigste van Oogstmaand 1672.

2) Zie ook *G. van Orden*, *Iets over de Groninger Noodmunten* in *v. d. Chijs*, *Tijdschrift voor Munt- en Penningkunde*, I, 1838 blz. 859—863 en *Groninger Volksalmanak* 1851 blz. 170—172.

16 stuks ieder 29. 4 stuks (n° 1601—1604) ieder 14, 5 stuks (n° 1605—1609) ieder 7 en 6 stuks (n° 1610—1615) ieder 3 Met-Gew. Beide soorten zijn afgebeeld door *Mailliet* in zijn *Atlas des Monnaies obsidionales et de necessité* Bruxelles 1868 pl. XLIV n°. 6—7. De gegraveerde keerzijden splitsen zich in *afbeeldingen* en *opschriften*.

I. *Afbeeldingen*. A. *Op Rijksdaalders of* 50 *Stuiverstukken*.

1607. Bij *Mailliet* pl XLIV n° 8. Boven: Gezigt op Groningen in zijne wallen. Beneden: *Groningen* | *Belegert* | *den* 9 *Julij* | *Verlaten* | *den* 17 *Au* | *gusti* | 1672. Bij *de Vries* c. s. pl IX n° 4, Dl II, blz. 74, 75 = *v. d. Chijs*, 1, 861).

1608. Bij *Mailliet* = n°. 10. Bovenaan: Gezicht op Groningen, veel kleiner. Daaronder: De loopgraven, en links daarvan: *Groningen* | *is belegerd* | 9: *Juli: d.* | 17 *Augusti* | *verlaten* waaronder een wegrennend ruiter die zijn muts en mantel (?) verliest [1]). In de vier hoeken 1.6.7.2.

1609. Vz. Rondom het wapenschild op de Vz. (v. Orden bij v. d. Chijs, II 862)

Groningen Constant
behoudt van 't land.

Kz. Afbeelding der stad en daaronder:

Groningen is belegert door de Bisschop van Ceulen en Munster den 9 *Juli, verlaten den* 17 *Augusti* 1672.

1610. Vz. *Kleine letters*. Kz. Afbeelding van de stad. Daarboven *belegert* | *den* 9 *July*. Daaronder *Verlaten* | *den* 17 *Augusti*. Verz. van *Mr. A. Looxma Ypeij*.

II. *Opschriften op de keerzijden van* 50 *Stuiverstukken*.

1611. Vz. *Grove letters*. Kz. met groote letters. *Gron* | *ig* | 9 *Julij Beleg* | 21 *Augysti verlāt* | *Waltrijck Tijesma* (Verz. *Mr. A. Looxma Ypeij*.)

1612. Vz. *Kleine letters*. Omschrift. *Groningen Constant Behoudt van T Landt*. Kz. boven een groote krul dit *zestien*regelig versje:

[1]) In de Verz. van *Mr. A. Looxma Ypeij* in plaats van dien ruiter: *Anno* 1672, en in drie der hoeken een trom, bom en kanon.

Doen de viandt had in handen
Steden en gehele landen
wierde Groningen oock beleidt
door bisschop Cöln en munster beidt
door viel bommen en granaten
Sij vernielden huis en straeten
maer der borgers trots gemoedt
scheen daerdoor te zijn gevoedt:
Van maent Julij negen daegen
Sij tot augusty sestijen laegen
So t belegh haer baten niet
t verlaten doen weer is geschiet.
op december twintich waerlijch
t jaer vertoent de munt ons klarlik
Wierd door t groninger guarnisoen
Coeverden verovert coen.

Volgens het exemplaar in de Verz. van *Mr. A. Looxma Ypeij*. Bij *de Vries* c. s. pl IX (5) Dl II, blz. 75 volgt achter *Coen* nog *Groningen Constant*. Desgelijks bij *Mailliet* pl XLIV (9) en *v. d. Chijs* I, blz. 862.

1613. Met het opschrift: (*v. Orden*, I, 861.)

Als Maximiliaan en Berend Bom van
Galen, die kwamen met haer Trein
Vit t arme Westfalen
En ruckte voor ons stadt, en dede niet
Als mis, toen sloegh men dese
Munt tot een gedachtenis. 1672.

1614. Eenigzins anders: (*v. Orden* en *v. d. Chijs*, I, 861.)

Vorst Maximiliaan en Berent Bom
Van Galen, die quamen met haar
Volk uit 't schinkerijk Westphalen
Belegerden ons stadt en deden
Niet als mis, thoen sloeg men
Vierkant gelt tot een gedagtenis.

1615. Rondom het wapenschild op de Voorzijde (*v. d. Chijs*, I, 862):

Eer en lof sij de groote Godt
Maar Cöln en Munster hoon en spot.

Op de Kz.: *Ab Episcs Colon: & Monst.: Groninga obsessa* 9 *Julii* 1672 *die Martis, relicta* 20 *Aug. die eodem.*

No. 1607—1615, zijn nog aan te vullen met de volgende nummers uit de wat Groninger munten en penningen betreft unieke verzameling van wijlen *J. E. H. Hooft van Iddekinge*, na het stellen van dit stuk (XLI) van ons *Repertorium* (October) 1883 verkocht. Cat. n. 1585. 1672. Nm. van Groningen *van* 50 *stuivers met groote letters* [1]). Op de achterzijde gegraveerd fraai Bb. met omschrift: CAREL RABENHAUPT.

1586 = Kz. Gezicht op de stad en *Groningen is belegert* enz.

1587 en 1596 = *Besloten.* Kz. 16regelige inscriptie. *Doen de viandt hadt in handen* enz.

1588 en 1598 Met inscriptie in 10 regels. *Als bommen berent deed* enz.

1589 = Met 8regelige inscriptie. *Door Rabenhaupt, zijn Wijsen Raedt* enz.

1590 = Met inscriptie in 7 regels. *Groningen is belegert* enz.

1591 = Kz. Gegrav. fraai gehelmd familiewapen.

1593 = Met *kleine letters.* Op de Kz. gegrav. in een cirkel, gezicht op de stad en de belegeringswerken en in de hoeken 1—6—7—2.

1594 = 1593 doch in de hoeken H—C 1672.

1595 = Met gezicht op de stad en de belegeringswerken en GRONINGEN BELEGERT enz.

1597 = Om den stempel ingesneden: GRONINGEN, . CONSTANDT . BEHOVDT . VAN 'T LANDT en op de Kz. gegrv. 16 regelige inscriptie. *Doen de viandt had in handen* enz. als ons no. 1612.

1599 = Op de Kz. gegraveerd: GRONINGA OBSESSA 9- IUNI 1672 enz. en op de Kz. op 4 regels:

Eer en lof, zij de — groote Godt —
Maar Cöln Mun—ster hoon en spot.

(als ons no. 1613).

Groninger 25 *Stuiversstukken.*

1616. Bij *Mailliet* pl. XLV (12).

Groningen, Constant
beholt, van, t lant,
heeft, door, gods, kracht
gebroken, viant, maght.

1617. In de Verz. *Looxma Ypeij:*

---

[1]) Ook in de Verz. van mr. *A. Looxma Ypey* met kleine letters op de Kz.

Groningen kondt:
Standt Beholdt
Van het Landt
Heeft door Godts
Kracht Gebroken
Des vieands Macht.

1618 = 1617. Bij *v. d. Chijs*, I, 862 met, onderaan, het gegraveerde b. b. van *Rabenhaupt.*

1619. In *v. d. Chijs Tijdschrift* I, 863.

Als Bomme Berend deedt
Voor Groningen de mis
men deze munten sloegh
tot een gedagtenis.

1620. In Verz. van *Mr. A. Looxma Ypeij:*

Als Bomben | Berend
deed voor | Groningen
de mis | Men deese Munten |
sloegh Tot Een | Gedachtenis.

1621. *v. d. Chijs*, I, 863:

Doe Bonme Berend dee
Voor Groningen de mis
sloeg men dezen munt
tot een gedagtenis.

1622. Cat. *Schoemaker* blz. 98 n°. 21 *v. d. Chijs*, I, 863 (Vgl. n°. 1610). *Belegert den* 9 *Juli*, *verlaten den* 17 *Augusti* 1672.

1623. Cat. *de Smeth* blz. 87 n°. 1786:

Eer en lof sij de groote God
Maar Cöln en Munster hoon en spot.

1624. Kz.: Kroontje: *in t | jaer twee en | seventich ben ick | geslagen dat mocht erenstig van Quaal mij* (?) *beklagen. Mailliet* (*Supp*) pl. 44, 1.

1625. Kz.: Een vogel en daaronder de naam Baak Teunis (*v. d. Chijs*, I, 862.)

1626. Kz.: Een Oorlogschip (Verz. *Mr. A. Looxma Ypeij*).

1627. Kz.: Een bloem: daarboven M H (Vergelijk n°. 1648). (Bij *Mailliet*, *Suppl.* pl. 44(2) [1]).

---

[1]) Bij *Hooft van Iddekinge* de volgende 25 Stuiversstukken:

Groninger $12^1/_2$ *Stuivers.* 1672.

1628. Kz. het gekroond wapen van Groningen (Verz. van mr. *A. Looxma Ypey*).

1629. *Groningen. Foliant*, (= Vaillant | *is beholt.* | *Vant Neerlants*) 1672. Bij *Mailliet*. pl. XLV (14) als *Hooft van Iddekinge* n°. 1607.

1630. *Mailliet* n°. 15 en *Hooft van Iddekinge* n°. 1606, Kz. met een huiskamer waarin eene vrouw die rustig een kind wiegt als tegenstelling van de Vz. als *nood*munt.

1631. (Kon. P. Kab. *Aanw.* 1861 blz. 70.) Kz. Bb. van den vorst *van Plön*, waarmede bedoeld wordt *Bernhard* hertog van *Holstein—Plön, een der bevelhebbers* in de belegerde stad onder Rabenhaupt.

1672. *Groninger* $6^1/_4$ *Stuivers.* 1672.

1632. Kz.

Het verken
Leijdt en cnort
En meent hem
Schiet te cort.

bij *Mailliet* pl. XLV n° 17 [1]).

1633. Kz. Met inscriptie in 11 regels. *Door rabenhoudt syn wys bileit.* (*Hooft van Iddekinge*, n°. 1610.)

1634. = Kz. Gegrav. *Groeningen belegert enz.* Ald. n°. 1611.

1635. Aldaar n°. 1612 = n° 1632.

1636. = Kz. Met *nootstuck.* Ald. n°. 1613.

1637. (*in twee afdeelingen*) Kz. *Groningen is belegert den* 9 *July en verlaten den* 17 *Augusty* 1672. — *Coeverden is met stormenderhandt ingenomen den* 20 *Decemb. anno* 1672. Verz. van mr. *A Looxma Ypey.*

1638. Kz. Stadsgezigt en beleg verschillende van die bij *van Loon.* (Verz. als boven.)

1639. *Munstersche bezweringsplaat.* 1672. Bij *v. L.*, III, 97 is (althans in mijn exemplaar) »op den kop" afgedrukt de afbeelding van

n°. 1601 Kz. Gezicht op de stad en de belegeringswerken,
n°. 1602 = Als *bommen berent* enz. in 6 regels,
n°. 1603 = Vz. *Besloten* Kz. *Groningen Constant* enz.

[1]) Bij *Hooft van Iddekinge* nog n°. 1605. Kz. gegr. de dubbele adelaar van Groningen en n°. 1607. Op de Kz. *F. N.*

een rood koperen plaatje gevonden *in bommen* door *Bom Berend.* (Zie n°. 1619—1621) d. i. den bisschop van Munster *Berend van Galen* gedurende het beleg in Groningen geworpen. Men begon met het werpen daarvan den 18/28 Julij »omtrent den middag" zooals *v. L.*, III, 96 zegt »telkens negen tegelijk werpende". In een stukje van *Ds. J. Sannes* getiteld als ons opschrift en geplaatst in de *Groninger Volksalmanak* voor 1839, blz. 156—164, leest men »dat men op 8 »Augustus, voor het eerst, genoemd plaatje vondt in eene groote »bom en naderhand anderen meer dergelijken. Men gistte toen wel »het oogmerk er van want men had op den 26 Julij reeds opge»merkt, hoe de monniken onder vele ceremonien de *vijf* halve kar»touwen, waarmede men, uit de batterij aan den Oosterweg, de stad »begon te beschieten hadden gekruisd en gezegend, maar het opschrift »vond men zoo onduidelijk, dat niemand het konde verstaan of uit»leggen. Er werden wel verklaringen beproefd, maar de eene vol»deed al minder dan de andere totdat men eindelijk er van afzag »om het tooverachtige *abracadabra*, dat misschien wel geenerlei zin »bevattede, verder te onderzoeken." *Ds. Sannes* beving de lust om dit te beproeven »waarbij ons, *misschien tot ons goed geluk, de gelegen»heid ontbrak om te zien, op welke wijze* anderen hierin te werk hadden gegaan". Neen! dat was zeer ongelukkig! want had de schrijver *van Loon*, III, 97, ingezien, dan had hij terstond ontdekt, dat zijne afteekening van het plaatje ontleend aan *Valkeniers Verwerd Europa*, I, blz. 791. (Vgl. *Navorscher* 1874 blz. 585/586) hoogst waarschijnlijk eene kopy is van het afschrift der plaatjes *in schrijfletters met weglating der bladornamenten* enz. *Ds. Sannes* zondt die afteekening in, doch de redacteur *J. Oomkens* voegde er *twee* afbeeldingen bij van plaatjes bij hem voorhanden: N°. I met het *gat*, (dat geheel bij *Valkenier* ontbreekt) is geheel als de afbeelding bij *van Loon*, III, 97. N°. II heeft het bladornament wat anders en sommige letters wat duidelijker b.v. achter NGMTO in den vijfden regel CL en duidelijk in den zesden regel DOE (doe) (*ope hop*) ook het slot is duidelijk AF.

Ds. *Sannes* vindt er grieksche letters en woorden op, met letterverwisseling en volgens hem zoude het geheele opschrift dezen zin hebben: *Vader, beginsel der wijsheid, zoon en geest en Heiligen en al wat heilig is, gedenkt onzer. Geeft het den kogel in dat hij dooden doe vallen bij hoopen. Werpt u ter neder. Amen.*

Vrij stellig zijn echter de laatste woorden: *doe ope hop steken af.* Ook het *filivs vn(icvs)* staat vast enz. *v. Loon* heeft: *Vader, beginsel der wijsheid, eenig geboren zoon, met* (of *door*) *de heiligmaking* (*sacramento*) *van den heiligen geest, denk ik dezen, op hoop, af te steken. Amen.* (Aanbevolen aan andere *Navorschers*). Door vergelijking van meer duidelijke exemplaren vindt men wellicht de *letters* en *zin van* het slot van regel 5 en van het midden van regel 6, door het gat (ook bij n⁰. II) doorboord tot vasthechting van het plaatje aan den bom [1]).

(V. L. III 98 (1—3) 99; (1—2) 102—103 (1—2) 108 en 110.)

Gedenkpenningen op het beleg van Groningen 9/19 Julij 17/27 *Aug.* 1672. (Zie ook *Mr. A. Oudeman* in (*Gron. Volksalm.* 1851, blz. 161—168).

»Van al deze gedenkpenningen kan men bijna zeggen dat zij niet fraai zijn." (*v. Orden* bij v. d. Chijs I 863.) Zij hebben allen eene karakteristieke gelijkenis, door geringe diepte van stempel en ruwe gravure. Het is alsof zij met spoed en als besteld werk zijn gemaakt. Wij zullen ze niet stuk voor stuk nagaan maar naar mate zij gegroepeerd zijn aanvullen. Tot de eerste groep behooren: I de algemeene penningen alleen betrekking hebbende *tot het beleg van Groningen.* II *Belooningspenningen der Studenten.* III *Ter eere van Rabenhaupt.* c. s. IV Vz. *Beleg van Groningen*, Kz. *Hernemen van Coevorden* 20/30 Decb. 1672.

I. *Beleg van Groningen* v. L. III 98 (1—3) 99 (1—2).

Op al deze penningen voor zoo verre zij *data* behelzen wordt 9 Julij en 17 Augustus en 20 December aangewezen, doch *v. L.* III, blz. 97 noemt b. v. 27 Aug. en zegt blz. 99 dat 17 Augustus *is naar de oude tijdrekening* [2]). Inderdaad duurde die in Groningen, de Ommelanden en Friesland tot 1700. De boeren in Friesland spreken

[1]) Bij *Hooft van Iddekinge* was no. 195 een exemplaar, zeer fraai *en volkomen gelijk aan de gravure bij van Loon.*

[2]) Bij *P. Smidt van Gelder* no. 2516 is een Kz. van het 50 stuiverstuk met: *Groning. A.* 1672 *belegert. den* 9 *July en den* 21 *Augustij. verlaten Joh. Jansonius* Dit is dus 31 Aug. en inderdaad zegt *v. L.* III blz. 98 (bovenaan), *dat het niet dan den laatsten dag was dat men geen vijand meer vernam.*

nog van *Oude* (1) en *nieuwe Mei* (12) Men verhuist nog op 12 Mei.

1640. Op n°. 1627 vonden wij op de Kz. van een 25 St. de letters M. H. boven een bloem. Ook op de Kz. van *v. L.* III 98(3) en de Kz. van 99(1) ziet men M. H. S(*culpsit*). Wij vinden daarin de voorletters *en het merk* van den stempelsnijder, ook van de noodmunten althans van die *met kleine letters*. Deze M. H. gebruikte den stempel van de Vz. van III 98(3) ook als Vz. van III 99(1) de keerzijden bevatten hetzelfde in Latijn en Nederduitsch. Die van III 99(3) met de namen is zeer zeldzaam.

1641 1672. Groote onuitgegeven gegr. koperen penning van 0.094 middellijn, Vz. Afbeelding van Groningen en der belegeringswerken zooals die bij *v. L.* III 108(1) voorkomen. Kz. De gekroonde tweehoofdige arend met het Groninger schild op de borst, houdt in de poten een tafereel waarop in cursieve letters: *Groningen is belegert door de Biscop van Ceulen en Munster, den* 9 *Juli, verlaten den* 17 *Augustij.* Daarboven: 1672 (Kon. P. Kab. *Aanw.* 1853/54 blz. 6 n°. 22. Vgl. *P. Smidt van Gelder* n°. 2529 die zegt: Fraai gegraveerd en geheel gelijk *Cat. Andr. Schoemaker* n°. 903 G. 62. K. Bij *Salm* n°. 1337. Bij 't *Hooft* (*in zilver*) Gew. 35 n°. 830 aldaar te lezen n°. 2529 in plaats van n°. 2539. Is in *Verzameling P. H. van Gelder, Cat. Arti* n°. 1672 gr. 40 Z. *en* Koper gr. 92 bijna gelijk.

1642 1672. Ovale gegr. penning Z. 26. Vz. familiewapen gehelmd van...? Kz. Opschrift: *als bommen Berent deed voor Groningen de Mis men deze munte sloegh tot een gedachtenis, belegert den* 9 *Juli verlaeten den* 7 (lees 17) *August.* 1672 benevens het provin. Groninger wapen. Bij *'t Hooft* n°. 831, *Hooft van Iddekinge* Penningen n°. 211. Mm. 73 cn. 60. Zilver 25.

1643 1672. (*Bom* 11 April 1859 n°. 693. *Zilver* Groot. m. 47 weegt 66 w.) Fraai gegr. p. Vergelijk *v. L.* III 108(1) Kz. Het gekroond stadswapen op den dubbelen arend tusschen het jaartal 1672 waaronder: *Groningen is belegert — van de Ceulse en Munsterse volkeren den —* 9 *Juli en verlaeten den —* 17 *Augustij* 1672. = Bij *Hooft van Iddekinge* n°. 209 w. 74 met op de Vz. = *v. L.* III 108 (1) doch met *belegeringe — voor — Groningen.*

1644. Bij *Westhoff* n°. 1673. Vierkante gegr. zilveren plaat voorstellende het beleg der stad Groningen. 173 w. (niet 273 w.)

1645. Penningplaat bijna als de Kz. van n°. 1641, doch andere

teekening en ter zijden van den rand 16—72. Op het kleed in 4 regels: *Groningen is belegert door die — Biscop van Ceulen en Munster — den 9 Julij Verlaten den 17 — Augustij.* Mm. 65 Lood. Cat. *Hooft van Iddekinge* n°. 210.

II. *Studentenpenningen v. L.*, III, 102.

1646. 1672 *v. L.*, III, 102, ofschoon volstrekt niet zeldzaam komt soms *gegraveerd* voor. Zie Cat. *Berchuijs* n°. 280. In Verz. *J. E. H. Hooft van Iddekinge* n°. 207 als uiterst zeldz. uithoofde slechts 2 Exemplaren hiervan bekend zijn. Z. 27. Als piedfort bij *v. Duren* n°. 1420, 52 W.

1647. 1672. *v. L.*, III, 102. Bij *P. Smidt van Gelder* n°. 2525 met Kz. *geen binnenrand.* Z. slechts 26 W. wegende, terwijl *v. L.*, III, 102 anders 51/52 W. weegt. In de *Gron. Volksalm.* 1838 (*Groninger Studenten* 1672) blz. 115 geeft mr. *T. P. Tresling* dan ook de afbeeldingen der beide penningen, en deelt mede, »n°. 1 weegt 53 Ned. »wigtjes is veel netter bearbeid en gepolijst dan n°. 2, die slechts »25 Ned. wigtjes weegt en 3 strepen kleiner is. N°. 2 is vermoe»delijk een gebrekkig namaaksel van n°. 1 —" (Zij zijn te herkennen aan het ontbreken van den binnenrand bij n°. 2 en bij *Civibvs* ontbreekt aldaar de *s*. Het omschrift Kz. op n°. 1 is door *enkele* op n°. 2 door *dubbele* punten afgebroken) enz. Er bestaat eene door *mr. T. P. Tresling* zonderling genoemde verhandeling waarvan de volledige titel (volgens het *Verslag van het Museum te Assen* 1873 blz. 9) luidt: *Joh. Alstorpii Pallas Groningo- Omlandica triumphans seu conjectanea super numo cuso in memoriam obsidionis et liberationis urbis Groningae, anno* 1672, Gron. 1718, 4to.

1648. In de *Navorscher* 1856 (VI 335) bespreekt de her. *H. J.* W(*ichers*) dezen penning bij hem als afstammeling van den hopman der studenten *Wicher Wichers* in goud, (waarde *f* 110·.·) berustende. Er zouden drie in goud zijn uitgedeeld, n°. 1 aan den hopman, n°. 2 aan den luitenant (bij *v. L.*,) *Rutgers* (bij *H. J. W.*) *Tammo Ten Berge* genaamd en n°. 3 aan den vaandrig *Scato Gockinga.* De ophelderingen t. a. pl. gevraagd worden hier herhaald [1]).

---

[1]) In Cat. *Hooft van Iddekinge* komt de penning van van Loon, III, 102 voor onder n°. 203, Dubbele zwaarte 52 Gr., n°. 204. Gewone zwaarte 28 Gr., n°. 205 Z. vg. 26 Gr. op de Vz. ingesneden *Albertus Ippinga* S.S M.C. n°. 206. Zeer dun. Z.

III. Ter eere van *Karel Rabenhaupt* en andere bevelhebbers *binnen Groningen.*
Vóór de herneming van Coevorden (20 *Dec.* 1672).

1649. *v. L.* III 103(1) Bbs. Kz. Vers. Bij *van Cleeff* n°. 1881 *f* 18 Z. 40.

1650. *v. L.* III 103(2) zeldzaam. (Bij *Hooft van Iddekinge* n°. 213. Op het armstuk I.G.V.I of F. Zilver 33).

1651. Uitvoerig gegraveerde zilveren plaat, vierkant, hoog 0.192, breed 0.162 M., voorstellende het beleg en het beschieten der stad Groningen. In een cartouche:

Vorst Maximiliaen [1]) *en Galen*
quamen aen
Belegert hadden dese stadt
Daer voor ses weecken post gevat
Maer door 't beleid van Ravenhooft
Haer macht gekrenkt, haer glans verdooft
Nu is verlost het Land
En 't duitsche rijck houd stand.
Belegert den 9 *July, verlaten den* 17 *Augusti* 1672.

(Cat. *van Cleeff* I n°. 1886 *f* 57—: (Kab. *P. H. van Gelder*).

1652. Gegr. p. Ook bij *Westhoff*, n°. 1672 Z. 41 met geharnasd b.b. van *Karel Rabenhaupt en face.* Omschrift: *Carel Rabenhaupt, Lieutenant Generael van stadt Groningen en de Ommelanden* 1672. Kz. Het beleg dier stad en omschrift: *Groningen is belegert den Negenden July en verlaten den* 17 *Augusti: Anno* 1672 (Cat. *van Cleeff* I n°. 1880, zilver verguld *f* 20— in Kab. van *P. H. van Gelder* = Cat. *Hooft v. Idd.* n°. 217, Z. vg. 40: = *'t Hooft* n°. 842, Z. vg. 40 w).

1653. Uitmuntend gegrav. p. (Cat. *Bonn* 1867 n°. 532 Z. 60) Vz. het geharnasd b.b. *à trois quarts, à gauche*) Omschr.: *Carel Rabenhaupt baron van Sucha,* (Zie *v. L.* III 101) *lieutenant generaal van Stadt Groningen ende Ommelanden* 1672. Kz. Gezigt op de stad uit de

---

19. 208 Kleiner, ruwer en geheel andere stempel, Z. 26 afgebeeld in de *Gron. Volks-Alm.* 1838 n°. 2.

[1]) *Maximiliaan Hendrik*, keurvorst van Beijeren, aartsbisschop van Keulen (1650—1688).

belegeringswerken beschoten wordende. Omschrift: *Groningen is belegert op den negenden Juli ende schandelijk verlaten op den* 17 *Augustij* 1672.

1654. 1674. Fraai gedreven penning met Bb. van *Karel Rabenhaupt.* Omschr. CARL . RABENHAVPT . LVTENANT . GENERAEL . DER . VEREENDE . PROVENTIëN. Binnen omschrift: TANDEM BONA CAUSA-TRIVMPHAT. AN. 1674. Kz. Gekroond wapenschild omgeven door twee lauwertakken en krijgsattributen Mm. 58 Z. 60 Cat. *Hooft van Iddekinge* n°. 214.

1655. Zeer dun gedreven penningplaatje met Bb. van denzelfden *en façe*, en daaromheen: CAREL RABENHAUPT. Op gips, in doosje, met 10 regelig gedrukt bijschrift van G BIDLOO, *Cat. Hooft v. I.* n°. 215.

1656. Gegr. gedenkp. Vz. Bb. van *Rabenhaupt*, in het verschiet de Martini-toren. Omschr. CAREL RABENHAUPT *Baron van Sucha lieutenant Generael van Groningen en Omlanden Castelein v: Coev: en drost v. drenthe.* Kz. Plattegrond van Coevorden en omgeving. In een compartiment: *Coeverden is stormenderhandt in Genomen den* 20 *decem.* Fraai. Mm. 81. Z. 67. Cat. *Hooft v. Iddekinge*, n°. 218.

1657. Cat. *Quintus* n°. 1250, mm. 76. Z. 63. Fraaie gegr. gedenkp. Vz. Bb. van *C. Rabenhaupt.* Kz. de belegering van Groningen.

1658. Aldaar n°. 1251. Mm. 70 Z. 39. Iets anders van teekening en de omschriften uitvoeriger dan n°. 1250.

1659. Gegrav. penning op *Roelof* | *Ketelaar*, kapitein ter zee. Vz. Beleg van Groningen. Kz. Zeegevecht 1672. Bijschrift: *Gedurende de belegering* enz. Z. (Gr. 43) Cat. *mr. J. W. Keiser* te Groningen, Junij 1860, n°. 178. Na in het Kab. van *P. H. v. Gelder.* 1672. *Gedurende dese belegering van Groningen beginnende den* 9 *Julij ende verlaaten den* 17 *Aug. heeft Roeloff Ketelaer ordinaris Capiteijn ter zee over het Canon, Constapels en beschieters Gecommandeert.*

1660. Vz. als *v. L.*, III, 98(2), iets grooter doch boven de stad bommen of granaten als op n°. 3 en tot omschrift in kapitale letters: GRON . IS . BEL . DOOR . DE . BIS . VAN . CVEL, EN . MVNS . D . 9 JVL . VERL . DEN . 17 . AUG . 1672. Kz. In Kabelrand: DOOR ORDRE DES BE'VELS VAN HOPMA(N) WVLLEN IN TIIT VAN BELEG : COLONEL' DESE GEMÆCKT TER GEDE) VOOR (Oningevuld bij *Salm* n°. 1349, Z. 32. *a*) Ingevuld: *Deszelfs dochter Elisabeth van Wullen*; Cat. Quintus n°. 1245. Z. 32. *b*) Ingevuld bij *Becker* 1854, bl. 189, n°. 696, m. 57. Z. 37, 30, *f* 26—50 = *c*) bij *Jhr. M. A. Snoeck* te Hintham, (1875) afkomstig

van eene oude dame toen voor een paar jaren overleden, in de rechte lijn afstammende van genoemden kolonel met cursief: *Des selfs soon Ian Van Wullen*. Is ook in de Verz. van den heer *J. de Groot* te Delft aangekondigd door *mr. H. O. Feith* te Groningen in de *Groninger Cour.* (6 Nov. 1861). Ook toen bij *J. E. H. Hooft van Iddekinge*, bij Freiherrn *Carl Rolas du Rossijn* te Dresden, en bij den havenmeester *Ebbing* te Groningen.

1661. Cat. *v. Duren.* Groot Mm. 105. W. 121. Z. *f* 201—: n°. 1415 blz. 56 met de afbeelding vis à vis. (Uitmuntend fijn gegr.) Vz. In het midden het b.b. (*A trois quarts*) WILHEM HENRICK PRINS VAN ORANIE EN VAN NASSOV ETC. *Stadt houder Capitein Admirael Generael der Vereenigde Nederlanden.* Omringd door zes (van boven af rechts omgaande te beginnen) kleine portretten *à double visage.* n°. 1. CAREL RABENHAUPT LEVT. GENER. VAN STADT *Gron. en Omlan:* Omgekeerd: Gehelmd krijger, op den helm, linkerzijde, een roset met het wapen van Groningen en Ommelanden.

N°. 2. LODVWIICK. D. XIIII CONINCK. V. VANCRICK. Omgekeerd: een leeuwenkop met gapende alles verslindende muil.

N°. 3. BERNHARD V. GALEN VORST VAN MVNSTER. Omgekeerd: Een wilde zwijnskop.

N°. 4. IOAN EN CORNELIS DE WIT. GEBROEDERS. Omgekeerd: Een vossen- en een wolfskop.

N°. 5. MAXIMILIAN CEVRVORST V. CEULEN. Omgekeerd: Een ezelskop.

N°. 6. CAREL DE TWEEDE CONINCK. V. ENGELANDT. Omgekeerd: Een tijgerkop.

Kz. De afbeelding (zeer uitvoerig) van de twee *tranchées* waaruit men het verwijderde Groningen beschiet. Omschrift:

* ALS GRONINGEN WAS BELEGERT DEN 9 JULI EN VERLATEN DEN 17 AUGUSTI 1672 *waren dese* OMMESTAENDE HEEREN IN DE REGERINGE.

Na een medaillon met het wapen van Groningen volgen 20 medaillons met portretten; de eerste 10 links, de laatste 10 rechts gewend. Rechts en links, *vis-à-vis* omgaande, zijn het blijkens de onderschriften (Vgl. *v. L.*, III, 99(2): 1. H(enr.) *Cluivingh. B*(urgemeester). 2. J(OHAN V(AN) *Julsinga B*(urgemeester). 3. W. (*van*) *Ackema B*(urgemeester). 4. S(*icco*) *Eeck* B(urgemeester. 5. J(oh) *Isebrants* R(aadsheer (Schepen zegt *v. L.*, III, blz. 101). 6. R[*v. Loon* heeft L(*odewijk*)] *Conders.* R(aadsheer). 7. G(*erard van*) *Mepsche.* R(aadsheer). 8. (*Ber-*

nard) *Gruis* R(aadsheer). 9. (*Menso*) *Altingh* R(aadsheer). 10. A(*ndries*) *Ludolphi* R(aadsheer). 11. (*Warnar*) *Emmen* R(aadsheer). 12. F(*rans*) *Junius* R(aadsheer). 13. (*Scato*) *Gockinga* R(aadsheer). 14. H(*endrik*) *Muntinck* (*Muntingh* bij *v. Loon*) R(aadsheer). 15. S(*imon*) *Wichel* R(aadsheer). 16. A(*braham*) *Barlinchof* (*Barlinghof* bij *v. Loon*) R(aadsheer). 17. *F. v. d. Veencamp* (Rent(meester). 18. *Clingh* (Synd(icus). 19. I. *Tammen Sect* (Secretaris). 20. H. *Swart Sect.* Eenig Exemplaar. (In Kvz.)

IV. *Herneming van Coevorden enz.* 20/30 December 1672 *v. L.*, III. 108 (1—3) 110 (1—3).

1662. *a*) *v. L.*, 108(1). Vz. Het beleg v. Gron. Kz. Plattegrond v. Coevorden. (In zilver gegrav. in Kab. *P. H. van Gelder*). Met klein verschil bij *v. Cleeff*, I, 1891, *f* 39—:).

1663. Vz. ± = *v. L.*, III, 108(1) doch ter zijde van de vijandelijke werken leest men : *Groningen Belegert den 9 Julij verlaten den 17 Augusti An*° 1672. Kz. Eene uitvoerige afbeelding van het bestormen en veroveren van Koevorden. Op den voorgrond: Eene menigte ruiters, terwijl in de vaandels het wapen van Groningen en Onmelanden wordt gezien. Daarboven houdt een arend een wimpel, waarop : *Coevorden Met stormerhandt ingenomen* 20 *December* 1672. (Kon. Kab. *Aanw.* 1853/54 blz. 6 n°. 23.

b) 108(2) Vz. Beleg. Kz. Bestorming met omschriften. *c*) 108(3). (In dubbele zwaarte in Kab. *P. H. v. Gelder*). Vz. Beleg. Kz. Plattegrond v. Coevorden, omringd door aanvallende en vluchtende troepen, *v. Cleeff*, n°. 1892. *f* 3—50. *d*) 110(1) Groningen en Coevorden. De beide *Vestingen* aan ééne zijde aangevallen. Bij *Deketh* n°. 1148 Andere Kz. Grootere letters en GRO. IS BELE DOOR DE BIS. V. CVE. E. MVN. D. 9 JV. VE. D. 17 AV. 1672. Ook de teekening geheel anders; het krijgsvolk in minder geregelde benden. Bij *Bom* 14 Dec. 1874 n°. 2634. (Fraai) Z. 32. Bij *Salm*, n°. 1345 = Kon. Kab. 1856, blz. 3 = *de Vries* n°. 1403. Gegraveerd bij *F. de Haan* n°. 269 *f* 5. *e*) 110(2) Beleg zonder bijschrift. Kz. Bestorming met bijschrift en omschrift. Deze is meer zeldzaam. Bij *v. Cleeff*, I, n°. 1395, *f* 8.—.

In Kab. *P. H. v. Gelder*, v. L. III, 110, n°. 2, als Vz. en blz. 110(1) als Kz. *f*-) 110(3). Beide zijden met randschriften. Bij *van Cleeff*,

I, n°. 1896, *f* 3—25. Bij *de Vries*, n°. 1405. Iets verschillende. Bij *F. de Haan* andere stempel n°. 270, *f* 4—25 *Salm*, n°. 1348. Kon. P. K. 1857, blz. 4. Op de Vz. eindigt het randschrift aldus: VERL. DEN 17 AVG. 1672; ook is in het weiland tusschen de beide sloten nog voetvolk *en een kompas* afgebeeld; en verschilt deze teekening der stad en der daarover vliegende bommen; terwijl op de Kz. de woorden: INGENOMEN VAN voluit te lezen zijn = *Deketh*, n°. 1149.

1664 1672. Vierkant: Vz. De stad Groningen. Daaronder. *Groningen Belegert* | *den* 9 *Julij* | *verlaeten den* 11 *Au* | *gusti* | 1672.

Kz.: *Door Rabenhaut zyn Wyse Raet*
En door Eibergens helden Daed
Vier Sickingen van Grote Moedt
Clingh, Losecaet en Gruis te voet
hebben Coverden met klien moei (lees *magt*)
dapper in een uir tyt vercragt
hetwelk den Bischop dapper | *spyt;*
En groningen op 't hoogst | *verblyt*

Afgebeeld bij *de Vries* c. s. (IX (3) Blz. 68—74, aldaar, zijn zeer lezenswaardig over den voornaamsten aanlegger van dit heldenfeit den op de penningen vergeten schoolmeester binnen Coevorden, *Meinhart van Thynen* [1]).

1665. *V. Cleeff*, I n°. 1893. Z. *f* 36—25. Gegraveerde penn. Vz. *het beleg van Coevorden* en omschrift:

Coevorden vermaert zeer out,
is door Romeinen-eerst gebout.

Kz.: Omschrift * *Dies Wilt Godes Lof vermelden*
Diet Gedaen heeft Door Dies Helden

Opschrift in tien regels bijna als op n°. 1664, maar met wat andere spelling.

*Door * Ravenhooft Syn * Wysen * Raet **
*En * door Eibergens * Helden * Daet*
*Vier * Sickingen * van * Grote Moet **
*Glinc * Lose Caet * En * Grus te * voet*
*Is Coeverden * Met * Kleine Macht **
*In * Een * Uir * Tidts * Verkracht*

---

[1]) Meyners Mannes v. Thijnen; vgl. *Nav.* XXXII, 128. RED.

*Twelck * Den Bisschop * Dapper spidt **
*En * Groningen * op Hoogst * Verblidt.*

1666. (*De Vries* c. s. pl. V (6) Dl. I blz. 67—69. Bij *Salm* n. 1346 Z. 33. Groote penning. Vz. *Belegeringh van | Groningen.* Kz. Op een banderol: *Coevorden | is stormenderhandt in | genomen op den* 20 *Decemb.* | 1672. Rondom den platten grond deze aanduidingen: *Wech na Groningen; diep na Swenderen; Drostendiep ; Wech na Schonebee*(k); *Wech na Benthim; Wech na Zwol; Moeras ; de Vecht.* Ook bij *van Duren* n_0. 1425, fraai gegraveerd. Doch op dit exemplaar wordt slechts van 4 lunetten gewaagd. Z.

1667. *v. L.*, III, 111. Ter eere van *C. Rabenhaupt* na de inname van Coevorden. Op de Kz. zijn in de vaandels de namen van de volgende, toen ter tijde, veroverde, versterkte plaatsen te lezen. Links: *Coev.* Rechts: *N. Schans. Ovde (Schans) Gri.?* Op de keteltrommen staat: C. R. zijn naam. Onder den geknotten vorm gemerkt: *Breuer.* Vgl. over dezen *v. L.*, II, 441. Cat. *Arti* n°. 1334, *van Cleeff*, I, n°. 1897 *f* 14. (Kab. *P. H. v. Gelder.*)

1668. (Kab. *P. H. v. Gelder*), Cat. *Arti*, n°. 1674, bewerkt met de etsnaald. Vz. *Bombardement van Gron.* 1672, als omschrift Kz. De vernieling van Coevorden waarboven een banderol met *Coevorden verovert.*

Gent (XXXIII, 369). Omtrent deze Overbetuwsche baronie kan gemeld worden dat ze in 1382 door hertog Willem van Gulik met stadsrechten en keuren begiftigd werd en onder meer de hooge en lage jurisdictie bezat. Verschillende of liever opvolgende landsvorsten handhaafden die rechten en breidden ze uit. Voor de getrouwe diensten door hem bewezen werd de baronie in 1506 door hertog Karel van Gelre, aan Jhr. Hendrik v. G. geschonken. Wie van 't oude kasteel te G. eene afbeelding zien wil, vindt die in den Geld. Volksalm. 1837. Over de rechten en keuren der heerlijkheid schreef in 1783 C. v. der Voordt Pieck eene belangrijke dissertatie. A. AARSEN.

['t Bovenstaande beantwoordt de gestelde vraag in geenen deele. Men kan *hier* nog bijvoegen, dat 't oude Gannita vermoedelijk eene Rom. legerplaats was, dewijl men er weleer wapenen, penningen en andere oudheden vond. In 1605 is G. van een mannenleen ten Geld. rechte, tot een leen ten Zutf. rechte gemaakt; zie Schrassert, Cod. Gelro-Zutphanicus, tit. Gent, p. 203].

Meurssen-toren (XXXIII, 425), — gen^md **de Berg-Vrede.** Zie Geld. Volksalm. 1835, bl. 25, en vooral Fahne, Urkundenbuch des Geschl. Momm, III, 27—30.

Venlo. H. M. WERNER.

Rommelskerken (XXXII, 421). Het volksliedje of volksrijmke van »Rommelskerken" schijnt oudtijds algemeen bekend geweest te zijn in Duitschland, zoowel als in de Nederlanden. En het is nog niet geheel en al bij ons volk vergeten. Ik herinner mij nog zeer goed het in mijne jeugd te Leeuwarden wel als een speelrijmke gehoord en meêgezongen te hebben; in deze woorden:

»Wie gaat met? Wie gaat met?
Wie gaat met nar Rommelskerken,
Waar de seuventien boeren satten,
Die de achttien skinken [1]) fratten.
Wie gaat met? Wie gaat met?
Wie gaat met nar Rommelskerken.

In »Münsterische Geschichten, Sagen und Legenden nebst einem Anhange von Volksliederen und Sprüchwörtern — Münster, 1825 — vind ik het in dezen form:

Bettken, Bettken bone,
Geistu met nao Ohne [2])?
Geistu met nao Rummelskerken,
Wao de siewentein Buren seiten,
De de achttein Schinken freiten.
Geistu met so kumm!

Dat aan dit volksrijmke oudtijds eene bizondere beteekenis gehecht werd, schijnt my te blyken uit de volgende zinsnede die ik vinde in een werk, getiteld: Der römische Papst kein Anti-Christ trutz allen Mammelucken und anderen Verleumderen [3]) jetziger Zeiten (Hildesheim, 1703), bl. 2:

Thäten also die Herren Lutheraner besser, dass sie einem jeden abgefallenen Mammelucken eine Leyer in die Hand geben und hiessen

[1]) *Skinke* is het friesche woord voor ham of hespe.

[2]) Ohne is een dorp bij Benthem, niet verre van onze Twentsche grenzen.

[3]) Dit geeft antwoord op de vraag van *Nav.* XXXIII, 423, t. w. mameluyck = Verleumder, lasteraar, eerroover. Maar wat is de etymologie? RED.

sie für jeder Thüren aufspielen *Wut du mit na Rummels-Kerken, wut du mit so kum.*"

Haarlem. JOHAN WINKLER.

Krypten. *Nav.* XXXIII, 132, wordt gezegd, dat ons land nog drie krypten heeft. Ik ken eene vierde, en wel eene overoude (10de eeuw) en zeer prachtige; nl. te Rolduc (Holl. Limburg) in de fraaie kerk der voormalige abdij, thans R. Kath. hoogere burgerschool en klein seminarie. X.

[De grafschriften der Deventer kerken zijn gezamenlijk opgenomen in Jaargang 1883 van het Tijdschrift der Vereeniging voor de beoefening van Overyselsch Recht en Geschied.]

Kerkzegel (XXXIII, 318). Ik zou denken dat die letters ZO, in 't kerkzegel van Emden, moeten beteekenen *zonder ophouden.* Het slot van Ps. 105 vs 4 staat in zulk een schoon verband met 1 Thess. 5 vs 17. Maar 'k geef mijne meening voor beter. A. AARSEN.

Schreckenberger-munt (XXXIII, 427). Indien ik mij niet bedrieg dient de naam dezer munt afgeleid van den Schreckenberg in Saksen, waarin een zilvermijn gevonden werd, nabij de stad Annaberg, die vroeger Neustadt-am-Schreckenberg heette. Volgens door mij indertijd gemaakte aanteekeningen was in de 15e eeuw die munt in Friesland in omloop, zijnde een zilveren muntstuk van Saksischen oorsprong, eerst klein, later vergroot. Ook in Drenthe en Overysel kwam ze voor en had eene waarde van 5 stuivers.

MR. R. J. W. F. VAN HOEVELL.

VRAGEN.

Vloglanden. Mr. L. A. J. W. baron Sloet zegt in zijn uit meer dan één oogpunt zoo hoogst belangrijk opstel »Marken op Veluwe" (Nijhoff's Bijdr. voor Vaderl. Gesch. en Oudh., I): »Vloglanden zijn de tinsplichtige voorwerpen (in communitate Vasen en in marka Nyerzen)". Meermalen is in dat merkwaardig stuk van »vloglanden" sprake.

Is dan nu dit de omschrijving van »vlogland", tinsplichtig voorwerp? De eerste sylbe oogt wel op »roerend" goed. Maar »land" doet o. i. die definitie als zwevend, als te onbepaald beschouwen. Elders noemt de geleerde schrijver in éénen adem »vloglanden, gagelkampen en huisplaatsen". Dit is uit zijn stuk gewis, dat vloglanden landerijen zijn, waarop tijnsen drukten. Maar nu, de etymologie?

Maten en gewichten. »Er zijn nog vragen genoeg op te lossen", zegt Mr. J. I. v. Doorninck in de »Bijdr. tot de Geschied. v. Overysel", III, 245. Wat is b.v. een heurne (hoek) lands, een dreefken lands, een pond land, een kwartaal (of vierendeel) weideland, een geer lands (vgl. *Nav.* XXXIII, 38, 405: gara, gare; geer, pl. geren = spitse hoek; vgl. ook de spitsruiten in de Heraldiek, bijv. in 't wapen der edelfamilie *de Geer*), varen (= waren?) lands; een vierdeel kazen, een vierdeel schapen, een dracht koeien, een emmer zaad, een gast hooi, stighe schapen? Wij herhalen hier deze vragen, welwillend antwoord tegemoet ziend.

GESCHIEDENIS DER LETTERKUNDE.

Buddhisme. Van Prof. Kern's Geschied. v. h. B. in Indië, uitg. v. Tjeenk Willink te Haarlem, verscheen Maart '82 het eerste deel. Hoezeer dit werk niet alleen in Nederland, maar ook in het buitenland gewaardeerd wordt, blijkt o. a. hieruit, dat eene fransche vertaling van de hand van Ds. Collins in bewerking is en reeds gedeeltelijk het licht ziet. Eene duitsche wordt bewerkt door Ds. H. Jacobi te Munster en uitgegeven bij Schulze te Leipzig.

Murad Effendi. Deze buitengewoon-gezant en gevolmachtigd minister van Turkije bij het Nederlandsche Hof, overleed 12 Sept. '81, oud 45 jaar, te 's Gravenhage. Hoewel tevens bij de Hoven van Zweden en Noorwegen geaccrediteerd, koos hij bij voorkeur zijne standplaats in onze Hofstad, alwaar hij zich een breeden kring van vrienden en vereerders vormde. Immers hij stond niet alleen als uitstekend diplo-

maat, maar ook als voortreffelijk letterkundige en dramaturg bekend. Zijn eigenlijke naam was Franz von Werner; zijn vader woonde te Weenen en had uitgestrekte bezittingen in Croatië. Tijdens den Russisch-Turkschen oorlog van 1854 trad Franz in Turkschen dienst, en zag zich na het sluiten van den vrede diplomatieke zendingen opgedragen. Sedert 1865 verscheen jaarlijks een dichterlijke arbeid van den geleerden diplomaat, t. w. gedichten, treurspelen, o. a. »Selim III", onlangs door Prof. Dr. W. A. Jonckbloet vertaald, romans, reisbeschrijvingen, enz. Zijne »Turksche Schetsen" (1877) maakten grooten opgang en verspreiden veel licht over Oostersche toestanden. Zijn lijk is 17 Septr met gepast ceremonieel op de Roomsch-Katholieke begraafplaats aan den Scheveningschen weg bijgezet.

Papyrus-rollen. Over drie zoodanige belangrijke Egyptische rollen schreef Dr. Pleyte eene verhandeling, welke is opgenomen in de kwarto-werken der Letterk. Afdeeling van de Kon. Academie van Wetenschappen (a° 1884).

Altdeutsche Bibliothek. Onder dezen titel verscheen in den aanvang van 1882 te Halle eene nieuwe uitgave van de belangrijkste gedenkstukken der Duitsche letterkunde uit de Middeneeuwen. Totdusver zagen die geschriften alleen in zeer kostbare uitgaven het licht. Prof. Herm. Paul te Tübingen stelt zich voor, door deze goedkoope uitgaaf ze onder het bereik van velen te brengen. Het eerste deel bevat de gedichten van Walter van der Vogelweide; vervolgens zullen het licht zien de »Heliand", het »Evangelienbuch" van Otfrid, »Reinhard Fuchs" »Gudrun", »Tristan", »Reincke Vos", enz. Desnoodig zullen woordenlijsten de verouderde woorden verklaren, en beknopte inleidingen en aanteekeningen de uitgave bruikbaarder maken.

George Sand (XXXII, 33). De novellist Jules Sandeau, lid der Fransche Academie, aan wiens naam George Sand hâar pseudoniem ontleende, overleed 24 April '83, juist onderwijl Delaunay in het Théâtre Français voor 't laatst met onverbeterlijk talent den markies de Presle speelde in het meesterstuk »Le gendre de Monsieur Poivier" dezes beminnelijken schrijvers. Zijn dood liet inderdaad eene plaats ledig in de Fransche letterkunde des tegenwoordigen tijds, waar hij de plaats

innam van een schrijver, die, zonder eenige naturalistische of idealistische theorie te huldigen, zonder zijne werken tot voertuig te maken van socialistische stellingen, eenvoudig met buitengewoon talent onderhoudende romans en boeiende tooneelstukken schreef. Na het vermaarde liefdesavontuur zijner jeugd met George Sand, die hem bij deze gelegenheid de helft van zijn naam ontnam om dezen onsterfelijk te maken, leidde hij een rustig leven en doorliep bedaard eene eervolle, ofschoon niet schitterende loopbaan. Bevond zich geen alsem in den levensbeker, welken het lot hem te drinken gaf, er was ook geen gal in den inkt, waarin zijne muze haar veder doopte.

Brief van P. Lentulus (XXXIII, 494). De *onechtheid* van dit stuk is door onderscheidene schrijvers bewezen, — Reiske, Peignot, Gabler en anderen. Zie hieromtrent Dr. G. D. J. Schotel, »Over de uitwendige gedaante van Jezus Christus", bl. 37, vg.

E. LAURILLARD.

[De Parijsche berichtgever der *Times* geeft eene uitvoerige beschrijving van eene bijna voltooide nieuwe schilderij van *Munkaczy*, voorstellende »Christus op Golgotha". Ze zal tegen Paschen (1884) in eene opzettelijk daartoe ingerichte zaal naast de vermaarde schilderij »Christus voor Pilatus" worden tentoongesteld. Volgens den berichtgever is het stuk zoo mogelijk nog indrukmakender dan dit laatste.]

V R A G E N.

Dordsche maagden. Blijkens *Nav.* XXXIV, 1 *O.* was tegen 1 Jan. 1671 te 's Gravenhage een Nieuwjaarslied ingericht op de »Voyse: Van de Dortsche Maeghden". Is dit laatste volkslied nog te Dordrecht of elders bekend? Ziet het op een bepaald voorval of geval?

KUNSTGESCHIEDENIS.

Graaf Jan v. Nassau (XXXIII, 496). Zie nog eene bijdrage met portret, van de hand onzes bekenden medewerkers H. M. Werner, in Roelants Huisvriend 1883, 9e afl. bl. 321 vg.

Klok te Hoorn. Daar dit maandwerk veel over klokken bevat, zij hier ook vermeld, dat de 26 Mei '83 in den nieuwen grooten kerktoren te dier stede gehangen groote klok, — gegoten in de fabriek van A. H. v. Bergen te Heiligerlee, 1500 KG. zwaar (de klepel weegt ruim 50 KG., de hamer des uurwerks 25 KG.), behalve den naam des fabrikants, ten opschrift voerend: »Stad Hoorn 1882", — volgens nieuwe constructie gegoten, volgens nieuw systeem ingericht is, waardoor één persoon ze luiden kan. De klokkestoel, gewoonlijk van hout, is hier geheel van ijzer, en levert dit voordeel op, dat het luiden den toren geen schade veroorzaakt, terwijl hij weinig ruimte beslaat.

Molens (XXXIII, 446). Eèn standaardmolen, — standerd-, stenderd- of stendermolen, zegt men op de Veluwe, — is een korenmolen, geplaatst op een voetstuk, op een gemetselden standaard, en daarop draait of, beter gezegd, gedraaid kan worden, al naar de richting van den wind of naar den hoek uit welken de wind waait. Zoo'n molen, laag bij den grond, stond gewoonlijk op een heuveltje, en, met een trapje er aan verbonden, kwam men van den grond in de houten betimmering. Om de roeden, die bijna den grond raakten, was zoo'n molen voor voorbijgangers, inzonderheid voor kinderen, een zeer gevaarlijk voorwerp, en de verhalen van ongelukken zijn dan ook legio. De standaardmolen begint gaandeweg tot de geschiedenis te behooren. Ik ken er hier twee, een te Harderwijk buiten de Smeepoort en een in 't naburige Elspeet. Omtrent den laatsten wordt verteld dat de eerste bouwers of oprichters zeven boeren uit dat dorp waren, en dat ze, als molen-oprichters, elk een ruitje in 't glasraam van hun woningen hadden, waarin een molentje geschilderd stond.

Afstammelingen van die familiën bestaan nog, maar de molentjes zijn verdwenen. A. AARSEN.

[Ook antwoord bekomen van A. J. C. Kremer.]

Geert van Wouw (XXXI, 279, enz.). Hertog Karel van Gelre bekende 30 Mei 1496 aan G. van Wouwe (*sic*), klokkengieter te Kampen, voor bussen, salpeter en ander gereedschap schuldig te zijn 625½ gouden gl., waarvoor hij drie Nijmeegsche burgers tot borgen stelde (Nijhoff, Oork., VI, I, bl. 129). Burgemeesters, schepenen en raad van Kampen verklaarden in 1526 dat zij, om gelden te bekomen ter inlossing van de vlekken Genemuiden, Rechteren, Enschedé en Lage aan »Meyster Gerryt van Wouw, clockengieter, onsen burger", 37½ gouden overl. keurv. guldens jaarlijksche rente verkocht hadden, uit de stadsgoederen en opkomsten spruitend (Kamper Archief, Registers en Bescheiden, V, 245). Den 30 Apr. 1537 splitste die magistraat met toestemming van Geert van Wouw's kinderen die som in twee rentebrieven, den eenen ten bate van Mette Bonga, Mr. Geert's dochter (ibid., bl. 252). — Bij de bespreking van zijn geslacht zij men echter omzichtig, want v. Wou wordt ook als afkorting van »de Woude" gebezigd; bijv. Godefroi de Woude (geh. m. Anna van Keppel) a° 1606 beleend met de Cloeze (o. Lochem), heet in 't Leenregr, — zie Geld. Volksalm. 1881, bl. 4, — aldaar a° 1637 Godefroy v. Wou. Ontleenden deze de Woude's hun geslachtsnaam van Terwolde, op Veluwe?

J. A.

VRAGEN.

Overlaten. Wat is een overlaat? Bij de berichten over hooge rivierstanden komt dit woord dikwijls voor. H. V.

[Vgl. de bekende, dikwerf besproken Herwaardensche overlaten.]

Boretten (XXVIII, 387). Zijn deze één met 't borat van *Nav.* XXXII, 431, 567? Doch t. a. pl. schijnt 't woord geen kleedingstof, maar een kleedingstuk aan te duiden.

Trompet-vanen. Crijn Coenraetsz., glazenmaker, schilderde, — zie

Nav. XXI, 451, — in 1602 »trompet-vanen en damaste güidoenen" (guidons of ruiter-vaantjes). Waartoe dienden de trompet-vanen?

TAALKUNDE.

Alphen (XXXIII, 82). Alibinia [1]) doet denken aan Aleben of Alefen, door samentrekking Alfen, de schrijfwijze Alphen aan Alfhenne of Alpvenne. In Jeverland is *ham* een afgesloten marschland (vet, laag aan water gelegen land); zuidelijker heeft men *heim*, *hem* en *ham* voor woning, huis, hoeve. De Fries heeft *vehne* of *venne*. Alfhenne of Alphenne heeft derhalve dezelfde beteekenis als Alfheim. Hoe men nu moet schrijven, Alphen of Alfen, zou men weten, wanneer duidelijk was wat de eerste lettergreep beteekent. Door wegwerping van *p* leidt men het eerste gedeelte af van *Al*, en toch zal de wortel wel zijn *alp*, *alb* of *alf*, hetzij dat Alphen of Alfheim beteekent huis van Alof of huis van den Alp of der Alven. Men zie over de Alven Mr. L. Ph. C. van den Bergh, Proeve van een Kritisch Woordenboek, Utrecht, 1849, in voce. Ik geloof, wegens het bovenstaande, dat het besluit des gemeenteraads van het Zuidhollandsche Alphen geen toejuiching verdient, en dat als hij de leelijke *ph* wilde mijden, hij beter gedaan had den schrijftrant Alfven te verkiezen.

Alibinia brengt mij op Baduhenna (*Nav.* XXXIII, 452). Van den Bergh denkt daarbij aan eene godin van dien naam; maar zou, als hier van eene godin sprake is, die niet geheeten hebben Badu of Badoe? Zou men verder bij Tanfana niet moeten denken aan de *venne* van Tan of Dan? Boddeis een oude mans-, maar ook een goden naam, al weten wij niets omtrent de eigenschappen van dien god, waarschijnlijk een die in de lucht thuis behoorde, een bulderaar, (zie Mr. van den Bergh, a. w. in voce Bolleman). Van de godenleer onzer voorouders is weinig of niets bekend; waarschijnlijk werden, vóórdat de Noorsche goden hier aanhangers verkregen, andere vereerd. Van een Tan of Dan kan ik niets vinden, tenzij men te denken hebbe aan den ouden Jötann, den vader

[1]) Deze naamspelling is onzeker, de kaart van Peutinger heeft Albumana.

van Kari, Hler en Logi, d. i. Lucht, Water en Vuur, die, later door Odin, Hoenir en Loki als goden verdrongen, sedert voor reuzen werden gehouden. Jötann is de oude vader der goden, de Alvader. — Nog schiet over Arduennae Silva, mogelijk het bosch van Arduvenne, want al spreekt men van »de Ardennen", men dient toch eigenlijk te spreken van het Ardennerwoud. Ven is ook Gallisch (Diefenbach). Ik weet niet waaraan anders men hier denken kan, dan aan Hadr of Hodr, de duisternis, de duistere helft van het jaar. Deze godheid komt ook voor onder den naam Hönn, dien men mogelijk in »Huningen" terugvindt. A. J. C. KREMER.

Doorn, Hoorn (XXXIII, 282). *Doorn* [Thorhem a° 960 (v. den Bergh's Oork. v. Holl. en Zeel., I, 23), Thoerne, Thorene, Thornen a° 1126 (*Nav.* X, 272), — analoog aan Thorn, Luiksche abdij], *Doornenburg* [Dorinburc a° 891/2 (Sloet, en v. d. Bergh, Middenned. Geogr.), Dorinburc a° 1046 (Sl.)], *Doornik* [(Henegouwen) Thornacum a° 1021, — of *Indoornik* (Overbetuwe) Thornae a° 970, Dornike a° 1264, Doernick (-nynck) a° 1507, 24; geslachtsnm: v. Daernik a° 1355, v. Doernic a° 1363, v. Dornic a° 1364, — (bij Emmerik) Thorneke a° 1188/91, Dornike a° 1211], *Dorenspijk* [Thornspiic a° 796, Dornspic a° 1025, Dorenspiec a° 1276/81], *Deurne* [Durna a° 1069; geslachtsnm: v. Doorne (Doeren) a° 1475 (Nijh., Oork. V, bl. 60)], *Duurstede* (Dorestad a° 777) — hebben allen denzelfden oorsprong; dor, dur beduidde in 't Celtisch (zie v. Spaen, Inleid., III, 50) gat, opening; vanhier ons »deur", 't Hgd. Thür, nauw verwant met Thor (poort) en ons »toren". Dit liever, dunkt ons, dan met Tegenw. St. v. Utr., bl. 86, die 't uit de Aanteek. van Wesseling op 't Reisboek van Antoninus put, *dur* (Celtisch) door »water" te vertolken. Eveneens *Horn, Horne, Hoorn, Hoorne, Heurne*, — alles »spitse uitstekende hoek" beteekenend. Ook *Oord* beduidt hoek, en luidde a° 1059 *horda*, nog vroeger *urth*. Q. V.

Vianen. Naar de beteekenis van dezen wel viermaal in Nederland voorkomenden plaatsnaam vraagt *Nav.* XXVI, 215. Mij dunkt, hier speelt het Gothische winjan, pascere, in een nevenvorm, zoodat 't is vian-heem = weide-woning. Dit geloof ik te eerder, omdat *vie, vye* in der Minnen-loep, B. IV, vs 1533, en in den Bijbel van 1477

(Spreuk. 12 vs 10) vee beduidt. Vgl. Vianna (Vianden, Viaison) met Whennuja of Whennuaja en Wiandina, Viast = Oyest, de Viebrug te Utrecht. Vgl. ook den geslachtsnaam v. Vyaennen a° 1411 (*Nav.* XXVIII, 227).

Q. V.

Sweers (XXXIII, 328). Zonder mij te mengen in den strijd over den oorsprong dezes familienaams, wil ik toch opmerken, dat de afleiding ook kan gezocht worden, eenvoudig in den voornaam Ahasuerus, Assueris, Sweeris, Sweers; een patronymicum dus; en dan altijd aan zeer onderscheidene familiën eigen.

DR. J. A. SNELLEBRAND.

Middel-nederlandsch. In de (gewone) vergadering der Letterk. Afd. van de Kon. Acad. v. Wet., 8 Oct. '83 te Amst. gehouden, besprak Dr. J. Verdam eenige weinig bekende middel-nederlandsche woorden, die hij in een middel-nederlandsch handschrift over chirurgie had aangetroffen. Onder meer, als *bouwen* voor *aanmengen*, *drawonkelen* van eene ontstoken zweer, *gerad* voor *vischkuit*, *gorsem* voor *drabbig*, *kliën* voor *zemelen* en andere, kwamen bepaaldelijk twee woorden ter sprake, welke het Nederduitsch verloren heeft, zonder dat dit verlies door een equivalent vergoed is. Het eerste was *onderkotig*, dat gezegd werd van een onder de huid voortzwerend gezwel, in den zin waarin men in het Grieksch *hypolum* heeft. Het andere woord is het ook thans nog aan de Zaan niet onbekende bijvoeglijk naamwoord *glooi*, of in het Overyselsch, *spe*, dat van een huis of vertrek wordt gezegd, waar veel inkijk is. Dewijl *inkijkerig* niet gezegd wordt, is het jammer, dat men naast *gehoorig* ook dit woord *glooi* niet heeft behouden".

Mijn vader is geen bremer (XXXIII, 274). Toevallig vernam ik uit den mond van een werkman de uitdrukking: »ik ben geen mof", in den zin, dat hij zich geen werk uit de hand liet nemen. Op mijn vraag antwoordde hij, dat dit een gebruikelijk zeggen op zijn winkel was. Mof, evenals Bremer, z. v. a. duitscher. Alzoo pleit dit tegen »breeuwer", maar vóór Bremer, d. i. uit Bremen.

A. J. SERVAAS V. ROOIJEN.

[Volstrekt niet! Dit gezegde bewijst, dat men met de uitdr. »mijn vader is geen Bremer" van Winschoten (a° 1681) is gaan verwarren dat andere: »ik ben geen

Bremer", nadat in de eerste uitdr. Bremer (in pl. v. »breeuwer") stationnair geworden was. 't Stationnair geworden »Bremer" liet zich licht »verallgemeinern" tot »Mof". — Overigens is 't opmerkelijk, dat éénzelfde bouwland te Wadenojen zoowel de Breeuwer, Breuwerd of Breeuwen als de Breemert heet. Ook te Ophemert heet een bouwland de Breemert. Daar nu een bosch te Nieuwaal Den Breemwaard is genaamd, ziet men, dat men in deze plaatsnamen met »breede-waard" of »breede-ment-waard" te doen heeft. En de stadsnaam Bremen schijnt niets anders te wezen dan »breede-men" (ment), d. i. breede weide. Zelfs in plaatsnamen derhalve bespeurt men dezelfde (trouwens taalkundig juiste) vereenzelviging; doch met dit gewichtig onderscheid, dat, terwijl in de spreekwijzen groot verschil bestaat tusschen de aldus aangeduide personen, men in de plaatsnamen natuurlijkerwijs éénerlei beteekenis gadeslaat.]

Ik heb hem (haar) voor de roode deur gehad (XXXII, 576), d. i. gekapitteld. Deze spreekwijs zal wel spruiten uit de voormalige gewoonte der R.-Katholieke kerk om een kerkelijk banvonnis aan de deur van 't kerkgebouw aan te plakken. Men leest toch bij v. Spaen, Inleiding tot de Hist. van Geld., III, 306: »Als pauselijk commissaris gaf de proost van Soest 25 Aug. 1425 een vonnis van kerkelijken ban tegen Otto v. Asperen genmd v. Vuren, dewijl hij de pacht der tienden van Haeften en Hellu aan de abdij niet betaalde; welk vonnis 3 Mei 1426 te Utrecht in 't Kapittelhuis werd afgekondigd, en gedurende de mis aan *de roode deur* (valvis rubris) der kerk aangeplakt". Met 't oog op deze herkomst beduidde de spreekwijs dus eigenlijk: ik heb een kerkelijk vonnis tegen hem uitgesproken (of laten uitspreken); maar misschien heeft ze, omdat het vonnis te Utrecht in 't kapittelhuis afgekondigd werd, en men ook spreekt van »iemand kapittelen", van stonden aan de thans nog gebruikelijke beteekenis gehad. J. A.

Huycke take (XXXIII, 413). Men zal moeten lezen »huycke vaecken", d. i. kermisboeven, mannen met sluikmantels, afzetters, bedriegers (Wdbk op Bredero). J. A.

Lede (XXXIII, 80). Ophelderend nog dit. *Moors-lede* beteekent dus »weg door het moor" (mor, moer, maer, fr. marais = moeras) en *Hooglede* zal »weg over het hooge" zijn. Het hooge noemt men in Roesselaere de kam eens heuvels; zoo b v. het dorp Cachthem, verdeeld in Cachthem Hooge en Leege. G. P. ROOS.

[Zie over *lede* vooral Dr. I. Dornseiffen in een alles-afdoend art. Leiden, voorkomend in »Geschiedk. onderzoek der Nederl. aardr. namen" in de werken van 't Aardr. GP.]

Overdwaalsch (XXXII, 45). Het woord *oerdwealsk*, in oorsprong en beteekenis volkomen overeenstemmende met het aangehaalde *overdwaalsch*, is heden ten dage in de friesche taal nog in volle gebruik.

JOHAN WINKLER.

Redger (XXXII, 341, 320, 50). Het woord *redger*, *raadgeer*, *raadgever* is zoo wel oudflaamsch als oudfriesch. Ik vinde in eene oorkonde van den jare 1345, als »Scepene van de Sluus" (schepen van de stad Sluis in Flaanderen) vermeld »Wouter Ratgheer".

JOHAN WINKLER.

Spitare (XXXII, 487) — is zeker wel een feil, moetende wezen »spitale", verkorting van hospitaal. Men moet mij op mijn woord gelooven, daar ik de plaats van »den spitale van Spermaeglien" niet kan aanhalen. Stellig vond ik het in een H. S. of kroniek.

G. P. ROOS.

[Ook Spijttael treft men aan. Vgl. overigens *Nav.* XXXIII, 480. Zie Spitael = hospitaal, in Melis Stoke door Huydecoper.]

Verteugen (XXXIII, 85). Het vlaamsche volk gebruikt werkelijk dit werkwoord in *beide* gevallen of vormen. Z'un m'uus ni n'n keer gaan verteugen? Zo ginighen nog 'n keer verteugen in Het Speelgoed (uithangbord eener herberg, buiten-stads). G. P. ROOS.

[Als oude variant van de Teuge komt ook Toghe voor. Te Deventer woonde vóór 1361 zelfs een Fredericus de Togheheerde.]

VRAGEN.

Plaats-rangen. Hoewel tegenwoordig alles gemeente heet, hoort men toch nog spreken van stad, stadje, vlek, dorp, gehucht en buurschap. Wat is 't verschil tusschen die zes rangen van plaatsen? H. V.

Stad. Daar 't Limburgsche Nieuwstad een *dorp*, en Kamper-Nieuwstad eene Geldersche *buurschap* benoorden Elburg is, zoo is de vraag of men aan dit *stad* niet eene andere beduidenis moet hechten, dan men gewoonlijk aan eene »stad" hecht. Is 't in dergelijke samenstellingen niet eerder z. v. a. »stede", d. i. plaats? 't Limburgsche dorp komt echter a° 1277 als »Novum Opidum, genaemt Elsene" voor; zie Sloet's Oork.bk. Wilde men er dus destijds eene stad van maken? Of beduidt opidum, oppidum ook eene »verzameling van huizen", d. i. een gehucht of groote buurt?

[Oudemans, Mdned. Wdbk: stade = plaats, stad; stede = plaats.]

Jeghenode. Oudemans, Midden-Nederl. Wbk, schrijft: » »Ode = land, streek, nog op te merken in »jeghenode" (zie Huydecoper op Melis Stoke, III, 435)" ". Wat is er van dat »jeghenode"? Overigens schijnt deze omschrijving van *ode* te zwevend te zijn, daar dit woord eene òf onbebouwde, woeste (Einöde) òf minstens, hoewel vruchtbare, toch onbewoonde — streek lands vertegenwoordigt.

Kogge. Wat beduidt dit woord in de combinatie Wognumerkogge, Noorderkoggen (*Nav.* XXXIV, 18)?

Kopje. *Nav.* XXXIII, 473, spreekt van de inneming van »het Kopje, in de Transvaal". Wat is dat? 't Schijnt een nomen appellatimun te wezen, want eenige regels verder leest men van »een Kopje".

Hij is goed voor Nimwegen om planken te dragen, — zegt men van een pop zonder hoofd. Waarom dit? En waarom Nijmegen? Deze vraag uit *Nav.* X, 100, worde nog eens gesteld, als onbeantwoord gebleven zijnde.

Met den vinger in de aarde schrijven (Ev. Joh. 8 vs 6—8). Is dit eene stilzwijgende verwijzing naar het gezegde in Jer. 17 vs 13: »O Heer, Israëls verwachting! allen die u verlaten, zullen beschaamd worden; en die van mij afwijken zullen in de aarde geschreven worden; want zij verlaten den Heer, de springader des levenden waters"?

Zeist. J. H. v. LENNEP.

['t Algemeen gevoelen is dat Jezus, op den grond schrijvend, zich

hield als iemand, die met de door de Farizeën hem voorgelegde twistvraag, of hier de straf der steeniging dan wel echtscheiding diende te volgen, zich niet wenschte in te laten, en met die (nietsbeduidende) trekken in de aarde te kennen wilde geven dat hij niet antwoorden zou. Vat men nochtans zijn gezegde vs 7 in 't oog, dan kan men wel eenigen grond vinden voor zinspeling op Jer. 17 vs 13 (waar »in de aarde geschreven worden" beduidt »uitgewischt, uitgedelgd worden"), als pleitende voor Jezus' fijne menschenkennis en levenswijsheid, waarmede hij de wenschelijkheid der afschaffing dier steenigings-wet liet doorschemeren, zonderdat hij er door in den voorgeworpen valstrik liep.]

Dagscheer. Als men een stalhouder met rijtuig laat voorkomen en hij wacht, maar de bestelde rit gaat niet door, dan zet hij op zijn weekbriefje: dagscheer. Wat is dat woord? In de Taalgids (I, 107) staat een en ander over dagscheer, dagschaer, dakschaar, dat de zaak, naar 't mij voorkomt, niet voldoende tot klaarheid brengt.

E. LAURILLARD.

[Oudemans, Md.ned. Wdbk: dagschaar, dakschaer = kleinigheid, nietigheid, iets van weinig waarde. »Om een dachschaer sturen" (of »leiden)", 17de-eeuwsch spreekw., z. v. a. den gek *scheren.*]

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

---

v. Campen (XXXIII, 39). De vader van Abraham Jacob zal geweest zijn Everhard v. Campen, die in de Bat. Ill. van v. Leeuwen, bl. 1467, vermeld staat als secretaris der Rekenkamer van Holland. Te eerder is dit waarschijnlijk daar de oudste zoon van Abraham Jacob, die 8 Juni (of Juli) 1700 geboren werd, Everhard Abraham genaamd werd, en alzoo naar zijn vader en grootvader heette. Deze (Ev. Abr.) was de jubilaris van 26 Nov. 1777, die ter gelegenheid een penning liet vervaardigen, welke voorkomt in het Vervolg op van Loon, sub n° 519. De Commies van de Kamer ter auditie der

Gemeene Landsrekening van Holland in 1710, Otto v. C. (vermeld door de Cretser, bl. 91) was vermoedelijk een oudere broeder van bovengen. Abraham Jacob. Deze Otto huwde 26 Maart 1684 Agatha Buys te 's Hage; hunne dochter Anna komt *Nav.* XXXIII, 40, i. d. 27 Maart 1735 met haren man Ds. Jan Bagelaar als doopgetuige voor. — De Bat. Ill., bl. 1479, vermeldt nog Mr. Johan v. Campen, subst.-griffier van het Hof van Holland 1653—58, wiens dochter Anna Helena 12 Dec. 1683 huwde Benjamin de Bohan, kap. en luit. kol. der Garde van Prins Willem III, — een juffrouw (soo de faam is) van considerabele middelen, die men segt over de 300.000 gl. aan comptante penningen te importeren, dewelcke haren bruydegom soude hebben gebeneficeert met een somma van 75.000 gl. bij Huwelycksche voorwaerden". Inhoever deze Mr. Johan v. C. vermaagschapt geweest is aan Everhard v. C., blijkt niet. De v. C.'s waren legio.

Den Haag. BERG V. DUSSEN MUILKERK.

Ompteda (XXXIII, 94, 291). »Ein altes friesisches Häuptlingsgeschlecht, dessen Freiherrenstand durch k. preusz. Allerhöchste Cabinetsordre d. d. 8 September 1874 anerkannt worden ist. Die Familie gehörte durch Besitz der Güter Stöckendrebber im Calenbergischen und Wulmstorf im Hoyaischen zu dem ritterschaftlichen Adel der calenbergischen und hoyaischen Landschaft im vormaligen Königreich Hannover; ihr Stammsitz ist Omta bei Groningen". Ontleend aan het Gothaisches Gen. Taschenbuch der Freiherrlichen Häuser für 1877, alwaar men tevens het wapen (afwijkend van dat in Rietstap's Arm. Gén.) beschreven vindt, alsmede een stamlijst van 1500 tot op onzen tijd.

Arnhem. J. D. WAGNER.

De Raadt. De *Nav.* XXIX, 371, vermelde Derick de R. is te Zalt-Bommel bijgezet met dit grafschrift:

»Diodorus de Raet, genere et probitate clarus, verus Rodolpho pronepos, Joanni abnepos, viris huius oppidi consulibus hic unà conditis. Obiit Festo Paschali MDCXXXXVIII". Dus niet † 1678. — Mr. Dirk de R., advokaat, raad en burgemr, enz. te Leiden, waar hij gestudeerd had, † ald. 16 Aug. 1759. Hendrik Snakenburg vervaardigde zestien latijnsche disticha op hem, met 't opschrift: »Nobilissimo ju-

veni Theodoro de Raet, in Jurisconsultorum ordinem relato". — Men ziet hieruit tevens, dat Dirk (Derick of Derich) afgewisseld werd met Diodorus en Theodorus; zie *Nav.* XXXII, 527; III, 330. Theodorus (= Godsgeschenk) luidde in 't Middeneeuwsch-latijn Theodoricus, waaruit men Theodorich (-rik), Diederich, Dietrich, Diderik, Derick, Derck, Dirck, smeedde. Fransch: Théodore, Thierry, Dieudonné. JOH. THEOD. DE RAADT.

Radaeus (XXXIII, 398, 515). De kwartieren van Johanna Margaretha Radaeus, in 1728 geh. m. Pieter Macaré, zijn:

Radaeus	Rethaan
de Court	van der Tombe
Wilhelmi	Everaers
Moens	Veldtriel.

M^R. P. A. J. V. D. B.

Raes (XXXIII, 47). Aan Karel Emmanuel de Raes verleende Karel, koning van Kastilië, enz., bij brieven van 5 Aug. 1711, den titel van baron, met machtiging om achter dien titel te voegen den naam »van Wassenberghe". — Een Raes v. Warfusée huwde in 1456 Elisabeth Backx. J. C. BACKX.

Schull. *Nav.* XXX, 426, is volgens eene M. S. aanteekening terecht vermeld, dat H. P. Schull te Brielle in Febr. 1778 overleed. In een Register der dooden, welke te Br. werden begraven, vindt men onder 13 Febr. 1778 opgeteekend: »Hendrik Pieter Schull, l^t. collonel in het regiment van zijn doorl. Hoogheid den Heere Willem George Frederik, Prinse van Orange en Nassau, aan een borstziekte, in den ouderdom van 52 jaren, nalatende een weduwe en een kind".

In dat artikel wordt gewaagd van Ds. Herman Schuyl, eerst pred. in Den Briel, daarna te Vlaardingen. Deze leeraar kwam van Maasland te Br. In de Kerkeraadsacta van 10 Aug. 1640 staat vermeld, dat »met eenparige stemmen D. Hermannus Schulius, predicant in Maeslandt vercoren ende beroepen" werd. De Brielsche Vroedschappen approbeerden het beroep in hunne vergadering van 25 Aug. 1640, en volgens de Kerkeraadsacta van 30 Nov. 1640 werd de beroepene den 18 Nov. te Br. in zijn' dienst bevestigd. Den 6 Oct.

1643 trad H. Schuilius, wed^{r}. van Maria Ridders, te Br. in den echt met Anna Leiniers, wed^{e}. van Pieter Jansze van Schoor, in leven oud-burgemeester van Br. In 1647 ontving Ds. S. een beroep naar Vlaardingen. Op den 2 Jun. 1647, nog voordat haar het beroep officiëel was bericht, besloot de Br. Vroedschap het mogelijke te doen om Ds. S. te bewegen zijn' dienst te Br. te continueeren. In de Kerkeraadsvergaderingen van 7 en 14 Jun. 1647 en in de Vroedschapsvergadering van 15 Jun. werd door gedeputeerden [1]) ernstig aangedrongen op het geven van ontslag aan den beroepene [2]), maar Kerkeraad en Vroedschap waren daartoe niet gezind en weigerden gedurende eenige weken een bepaald antwoord te geven, niettegenstaande zulks ook door afgevaardigden van de Classe van Voorne en Putten verzocht werd. De oorzaak van dat uitstel was de hoop, die men had, om Ds. S. te winnen. De pogingen, daartoe aangewend, waren echter vergeefsch. De Kerkeraad hield Ds. S. vruchteloos de redenen [3]) voor, die hem, naar zijn inzien,

---

[1]) De gedeputeerden, die in de Kerkeraadsvergadering van 7 Jun. 1647 verschenen, waren »geassisteert vanden E. Adriaen v. der Dussen, baillíouw van Vlaerdingen ende Vlaerdinger-ambacht." Volgens de notulen van de Kerkeraadsvergadering van 14 Jun. verscheen toen »wegens de Classe van Delft etc." D: Abrahamus Swalmius. In Res. Vroedsch. 15 Jun. 1647 staat vermeld, dat in de Vroedschapsvergadering van dien dag verschenen »de gedeputeerdens vanden Kerckenraet ende Magistraet van Vlaerdingen, geadsisteert met Do: Joannem Swalmium, predicant inde Ketel ende Henricum Wemmerum, pred. op Maessluijs, gecommitteerde vande Classe van Delff etc."

[2]) In de vergadering des Kerkeraads van 7 Juni verzochten de gedeputeerden aan de BB. het gewenschte ontslag te verleenen, »ende dat in aenmerckinge

1o. vande wettelyckheyd ende eendracht van hare beroepinge, waerin sy meynden dat de voorsienichheyd Gods niet duysterlyck sich vertoont hadde,

2o. vanden florissanten staet vande kercke van Vlaerdingen, synde, so sy voorgaven, ontrent de 500 ledematen, met hope van meerder aenwas,

3o. het peryckel dat de kercke van Vlaerdingen nae haer gevoelen dreijcht in cas van refuijs, so door de residentie van een remontstrants predikant, als oock de verscheydentheyd der Collegien, die in hare beroepinge te seggen hebben."

[3]) De redenen, door den Kerkeraad Ds. S. voorgehouden, staan in de Acta van 14 Jun. aldus genotuleerd:

»1. Omdat D: Schulius in dese gemeente seer goede vruchten tot noch gedaen heeft ende noch doet.

2. Omdat de gemeente vermits de goede genegentheijt tot sijne E. op het hooghste in sijne dimissie sal ontstelt zijn, jae oock sommighe ledematen seggen geergert

moesten bewegen voor 't beroep te bedanken. De predikant bleef bij zijn verklaring »dat hij (met believen vande vergaderinge) volcomen genegen was de gedane beroepinghe aen te nemen". Lettende op de omstandigheid, »datse te doen hadden niet alleen met de kercke van Vlaerdingen, maer oock met D. Schulio, die sich door syne iterative verclaringe by die van Vlaerdingen voechde", gaven de BB. in hunne vergadering van 17 Jul. eindelijk toe. In hare vergadering van 18 Jul. werd door de Vroedschap het ontslag van S. »om aller gevouchelijckheijts wille" mede geaccordeerd, en den 18 Aug. 1647 predikte Ds. S. te Brielle zijn afscheid, waarna hij van den Kerkeraad een »behoorlijcke attestatie van sijn leere ende leven" ontving. Anna Leniers, door den dood van S. wederom weduwe geworden, trad voor de derde maal in den echt. In een aant. van Apr. 1661, vervat in het »Bodtbouck", beg. 1660, komt zij voor als gehuwd met Johan van 's Graven Polder. Uit de Thesaurie-Rekening over 1668—1669 blijkt, dat zij toen nog leefde.

Hermanus S. had een' broeder, Theodorus genaamd. In de Kerkeraadsacta van 5 Nov. 1642 is aangeteekend, dat met kerkelijke attestatie van Leiden te Brielle kwam Theodorus Schulius. Dat deze Theod. een broeder was van Hermanus, blijkt uit Res. Mag. 8 Sept. 1642. Hij werd toen benoemd tot conrector van de Latijnsche school te Br. op een tractement van 400 car. guldens + de helft van het schoolgeld. Benoemd tot conrector te Leiden, kreeg hij bij besluit van 9 Sept. 1643 te Br. zijn ontslag. Tijdens die benoeming was hij bruidegom. Den 23 Aug. 1643 te Br. ondertr. met Baertge Wilhems

---

te sullen zijn in soodanigen vertreck, behalven dat oock die gene, die buijten zijn, seer smadelijck daer van spreken.

3. Om de veelvoudighe inconvenienten, die op deselve dimissie zijn te vreesen, gelijck de ervarentheijt voor desen met droefheijt geleert heeft.

4. Om de groote ongelijckheijt tusschen beijde de plaetsen ende bijsonder der Gemeenten in deselve: de gemeente vanden Briel met het getal van eenighe honderden de gemeente van Vlaerdingen overwegende.

5. Omdat de kercke vanden Briel weijnigh tijts is geweest in ruste, het getal der predicanten nae langdurige vacatie der plaetse maer een jaer vervult geweest zijnde.

6. Bij welcken allen comt, dat geen predicant, sonder conditie aengenomen, mach vertrecken nae een ander kercke sonder verwillinge vande kercke, die hij is dienende. Vid. art. 10 Synodi Nat. Dord. 1619."

van Tetrode, j. d. wonende te Leiden, ging hij derwaarts om te trouwen met att. i. d. 6 Sept. 1643.

Volgens de Kerkeraadsacta van 1 Jan. 1643 kwam te Br. ook Adriana Schuilius j. d. met kerkel. attestatie van Schiedam.

Nog vónd ik vermeld Harman Schuijl, in 1654 »raet ende vroetschap" te Leiden, in 1662 burgemeester aldaar; zie een aanteekening van Oct. 1654 in 't »Bodtbouck", beg. 1641, en eene acte van procuratie i. d. 30 Jan. 1662, welke in een Register van allerlei acten te Br. in afschrift wordt aangetroffen. Zoowel in die acte als in die aant. is van hem gezegd, dat hij gehuwd was met de wede. van Johan van Dijck, in leven oud-burgemeester van Br. Deze Van Dijck trad in 1634 te Amsterdam in den echt met Maria Jakot, wonende aldaar, na te Br. den 11 Jun. van dat jaar ondertr. te zijn. Hij hertrouwde in 1644 met Theodora Gool, na den 27 Dec. 1643 te Br. ondertr. te zijn. Hij stierf den 24 Jan. 1650. Uit een Procuratie van 1 Oct. 1654 blijkt, dat Antonij Tierens te Delft en Adriaen van der Goes, »raet ende Vroetschap der stadt Schiedam", administrateurs waren van den door v. Dijck nagelaten boedel.

Ten slotte zij hier medegedeeld, dat de proponent Johannes Schul, 13 Nov. 1729 te Hekelingen beroepen, 21 Oct. 1736 vandaar naar Assendelft vertrok.

Brielle. H. DE JAGER.

[Aan Johan Schulle, burger te Tiel, gaf hertog Karel van Gelre 30 Aug. 1496 kwijtschelding wegens den doodslag, welken hij te Nijmegen op Thijs v. Homborch (Hamburg?) had begaan. Den 10 Nov. 1508 en 1 Oct. 1516 komt hij als een van 's Hertogs rentmeesters voor. Onder de hertooglijke »vrunden van rainde" staat hij vermeld in het verbaal eener bevaring van den Ysel van Deventer nederwaarts, ter bezichtiging van hoofden en kribben, enz., i. d. 6 Aug. 1518. De hertog stelde hem 9 Aug. 1522 in 't bezit van Mommengoed en de Luur (o. Steenderen), zooals hij dat van Berend v. Wisch had ingelost, en verpandde aan hem, zijnen rentmeester 17 Juli 1525 het smalle tiend te Apeldoren, omdat hij hem 1600 gl. was schuldig gebleven. Aldus in Nijhoff's Oorkonden. — Zie ook dezen naam bij Mr. E. D. Rink, Beschrijving van Tiel (1836), met twee Vervolgen (1836 en 1847), te Tiel bij A. v. Loon, — passim.]

Stuerman en Noordbeek. De *Nav.* XXXII, 590, genoemde N. Stuerman is Johannes St., koopman te Gilhuis (Bentheim) gehuwd met de 1664 geboren Agnes uit de aan predikanten zeer rijke familie Noordbeek, dr van Johannes, geb. 1599 of 1600, † 3 Nov. 1690 te Noordhoorn (Bentheim), waar hij 53 jaren als pred. stond, opgevolgd door zijn zoon en later door zijn kleinzoon, zoodat die gemeente langer dan honderd jaren achtereen door ééne familie van vader op zoon is bediend geworden. Hij huwde, 1° Machteld Sutoris, dr v. Ds. Menko S.; 2° Henrika Slichter.

Bij de eerste:

1. Johannes Noordbeek, pred. te Kappel.

2. Elbertus, pred. te Workum, 1684 te Engwirden; bekend door zijn geschriften over de profeten Jeremias en Maleachi; was o. a. vader van

a. Abdias, pred. te Balk (bij Sneek); 1752 hoogbejaard en emer.; o. a. vader van:

Phocaeus, sedert 1736 pred. te Nijega en Elshuizen (bij Sneek).

b. Johannes, pred. te Jacobi Parochie; was o. a. vader van:

Elbertus, 1736 als prop. te Jacobi Parochi vermeld.

c. Gerardus, † 1738 als pred. te Minnertsga.

Bij de tweede:

3. Rudolph, geb. 1658, † 1709, pred. te Leeuwarden; o. a. vader van:

a. Johannes, geb. 1683, † 1749, pred. te Deventer tot 1722, daarna te Amsterdam [1]).

b. Hendrik Conradus, † vóór 1738, pred. te Mantgem en Schilland.

4. Casparus, geb. 1660, controleur van de tollen en licenten en schepen te Grave, tr. Anna v. Coevenhove, dr v. Cornelis, rentmeester der domeinen en burgemeester te Grave; bij wie o. a.

a. Hendrik, geb. 1696, † 19 Dec. 1746 ongehuwd als pred. te Hien en Dodewaard [2]).

b. n. n., tr. N. Meijer, amptman te Horssen.

---

[1]) Een penning ter gedachtenis van den »Eerw. Godsalige en Veel Geleerde Heer Dr. Joh. N., pred. te Amst., † 1749" zag men vermeld in den *Catal. Tent. Arti* 1880, n°. 1723, bl. 304; eigendom van P. H. v. Gelder te Velp. Hij werd als pred. te Holwert in 1716 naar Deventer beroepen, en overleed 8 April. RED.

[2]) Als prop. werd hij daar ber. 26 Nov. 1723 bev. 27 Febr. 1724; volg. de Jongh, »Predd. v. 't Geld. Synode", overleed hij 21 Dec. RED.

c. Rudolph, † Aug. 1750, pred. te Tuil (bij Zaltbommel), ber. ald. 1731; tr. zijne volle nicht (zie beneden) Anna Elisabeth Noordbeek, dr v. Joh. Hendr., bij wie Anna Amalia Noordbeek.

5. Machteld, geb. 1662, tr. N. N. Bennink, pred. te Oudemirdum, alwaar hij opgevolgd werd door zijn zoon Johannis Bennink.

6. Agnes, geb. 1664, tr. Johannis Stuerman, koopman te Gilhuis.

7. Johannes Hendrik, geb. 1666, † 1738, 1690 kandidaat, alstoen ber. te Noordhoorn, 21 Juni bev. door zijn vader wiens opvolger hij was. Tr. 1°. Christine Strick [1]), † 1702; 2°. Amelia Elisabeth Stulen, († 1721, dr van Bernard Stulen, pred. te Ohne, bij Anna Elsebe Osicius); 3°. 1723 Maria Balsters, († 1730 kinderloos). Van de vier kinderen bij 1°, waarvan in 1736 drie overleden waren, kan ik alleen melden:

a. Johannes, pred. te Heicoop, 1752 nog in leven.

Bij 2°:

b. Bernardus [2]), vóór 1750 overleden, 1732 adjunkt, daarna opvolger zijns vaders als pred. te Noordhoorn.

c. Christiaan, † vóór 1738.

d. Petrus, pred. te Hattem, Groningen en 1748 Amsterdam, 1774 nog in leven. (Misschien de vader van Petrus Hendrik N., die 12 Juli 1746 te Leeuwarden op de Lat. school de oratie hield en met een prijs begiftigd werd).

e. Henrika Elisabeth, geh. m. Theodorus Snethlage, pred. te Weersen en te Woerden, † Mei 1750.

---

[1]) Eene Henrica Strik was 12 Apr. 1759 de gade van Ds. J. B. Noordbeek, vermoedelijk dr v. Johannes (sed. 1723 emer. pred. v. Enschedé, † 1729) bij A. G. v. Laar, in casu zuster van Antonius Strik, pred. te E., † 22 Maart 1756 bij Maria v. der Poel (dr v. Reinier Hendrikszoon, als prop. 1708 te Vriezenveen, 1723 gedeporteerd), wiens zoon Johan Reinard 25 Maart 1765 als 19jarige pupil vermeld staat. RED.

[2]) was gehuwd met Catharina Geertruid Franken, bij wie *a*) Bernardus Gerhardus, pred. te Zalk, † 11 Oct. 1803, na een 17jarigen echt met J. C. Duircant (zuster van den Yselmuider pred. Aernout D.), † 25 Mei 1822 te Zutfen, oud 79 jaar. Hij zette den »Naemketen der Predd. v. h. Overys. Syn." door A. Moonen, van 1709 tot 1803 voort. Zie de uitgave daarvan door Joh. Hoogewal (Dev., L. A. Karsenbergh, 1807); — *b*) Catharina Amelia, geh. m. Jellis Bannier, burgervaandrig te Deventer († 1783). Een Christoffer Henrik N. schoot met een roer bij ongeluk Georgia Maximiliana, nat dr v. George Maximiliaan de Heiden tot Ootmarsum 19 Apr. 1712 dood. — Zie nog eenen Gerrit N., *Nav.* XXI, 74, 25, vermeld. RED.

f. Anthoni Herman, † vóór 1750, wijnkooper te Amsterdam.

g. Anna Elisabeth hierboven gemeld, als gehuwd met haren vollen neef Rudolf N., pred. te Tuil [1]).

Den stamvader meêgerekend, staan hier reeds 17 predikanten van den naam Noordbeek uit éène familie vermeld, en vermoedelijk is de lijst in het tweede en derde geslacht nog ver van volledig, terwijl ik van de latere generatiën niets weet mede te deelen.

Volgens *Nav.* XXXII, 590, werd Johan Hendrik Stuerman, zoon van Agnes Noordbeek, in 1703 geboren; zijne moeder, (die een kind des ouderdoms was en toch niet het laatste) was dus toen 39 jaar oud. Zijn Mr. D. Engelberts soms nog meer kinderen van haar bekend? Over de nakomelingen en een behuwdzoon van Joh. Hendr. St. en over hem zelven nog het volgende. Hij woonde 1750 te Almelo, want aldaar werd toen zijne dochter Anna geboren, volgens eene eigenhandige aanteekening van Bruno Zweerts, met wie zij 3 Apr. 1770 in het huwelijk trad, kerkelijk bevestigd in de Oude Kerk te Amsterdam door Ds. Noordbeek, den vollen neef van haar' vader. Deze Bruno was de tweede zoon des dichters Philip Zweerts, geb. 23 Juni 1741, † 20 Aug. 1804 op zijn verblijf Landrust te Nieuw Loosdrecht, terwijl Anna St. 17 Febr. 1826 te Amst. overleed en ald. in de Nieuwe Kerk begraven werd. Zij hadden acht kinderen waarvan er twee, geb. 1772 en 1774 door hun oud-neef Ds. Noordbeek te Amst. gedoopt werden. Jan Bruno Zweerts, op één na hun jongste zoon, geb. 1786, overleed ongehuwd te Amst. in 1846 als officier van justitie, ridder v. d. Ned. Leeuw en regent van het burgerweeshuis. Onder de peters en meters der kinderen van Bruno Zweerts en Anna St. komen o. a. voor: Eerdewijn St., (van het tweede kind) Johan Hendrik Zweerts, en (van het vijfde) Eertwijn Zweerts genaamd; bij dit laatste wordt ook een Johanna St. genoemd, welke ik niet aantref onder de kinderen van Johan Hendr. St., misschien is het dus eene schrijffout voor: Johannes. Anna Christine St. was o. a. meter over het zesde kind, Anna geb. 1779; terwijl Aleida Elsebe St., wed. van Hendrik Lamberts Jr., te Deventer 1791, meter was over het laatste kind dat, (dus zeker naar haren man,) den naam van Hendrik Zweerts

[1]) Zie de Boekzalen 1736, 38, 47, 49 en 52 waaruit het bovenstaande hoofdzakelijk is saamgesteld.

ontving. Eerdewijn St. † 1793 te Amst., daar hij handel dreef als grossier onder de firma Stuerman & Danckerts, in 1794 opgevolgd door zijn peetekind Johan Hendrik Zweerts, gehuwd met Anna Danckerts. — Men mag nu gissen, dat Hermannus St., schepen te Breda, tot deze zelfde familie (uit Bentheim) zal behoord hebben, onder de peters zijner kinderen toch, komt voor Wernold St., ontvanger van Bentheim, te Schutdorp en Gilhuis, en Mr. Bernard St., 1683 vermeld als afkomstig uit Gilhuis, toen hij te Kampen (zie *Nav.* XXXI, 334, 5) huwde. Wel is het dan vreemd dat *Nav.* XXXII, 254, een ander wapen aan dezen Hermannus gegeven is, dan op zijn grafzerk te Breda voorkomt, terwijl de springende bok, hoewel dan met andere kleuren, daar aan zijn schoonzoon Tollius is toegekend. — Zijn misschien de in 1648 gehuwde Johan St. en Aleida Baurs (of Boers), de ouders geweest van

1. Wermold St., ontvanger van Bentheim te Schutdorp en Gilhuis.
2. Mr. Bernard, uit Gilhuis, advoc. en agent, 1683 te Kampen, geh. m. Lucretia v. Hardenberch.
3. Willem Ernestus.
4. Johannes, koopman te Gilhuis, geh. m. Agnes Noordbeek (geb. 1664).
5. Hermannus, geb. 1667, † 1742, schepen te Breda, 3 maal gehuwd.
6. Aleida, 1737 wed. van N. Michorius.
7. Johanna, 1737 wed. van N. Cost.

En wellicht was Mr. Lubertus St., schout te Prinsenhage, die 1723 huwde, een zoon van Wermold, den ontvanger van Bentheim te Gilhuis; want onder zijne kinderen komt eene Wermold (geb. 1738) voor.

Johanna Jacoba St., geb. te Bergen op Zoom en 1791 gehuwd, is zeker van eene latere generatie dierzelfde familie; waartoe ook waarschijnlijk behoord zullen hebben:

Cornelis St., als pred. te Alkmaar 1745 en 49 vermeld, en Christiaan St., 1746 raad en schepen te Alkmaar, beiden 1746 als afgevaardigde op de Noordholl. Synode.

Amsterdam. JOH. HENDR. V.

Uitenbogaert. Bijdrage tot zijne genealogie. Oorspronkelijk stuk op perkament, dus luidende: Johan Wifrinck, Joncker ende Hovelinck, betuige met desen openen versegelden brieve, dat voor mij persoene-

lijck gecompareert ende eerschenen is, de Hooch Ed. Geboorene Vrouw Hester Elisabeth de Sanderen, huisvrouw van de heer Floris Uitenbogaert, Capitain over een Compagnie Voetknechten, de welcke becande ende belede voor haer ende haer Ed. Erffgenamen, oprecht en deugdelijck schuldich te wesen, an d. Heer Reeckenmester Egbert van Lingen, ende Vrouw Aeltjen Sonnema echteluiden, een somma van 620 Carol: gl: spruitende 340 gl. uit een pampijren obligatie in dato den 26 Septemb. 1668, bij mij gesien en gelesen, ende de reste volgens affreeckeninge van naderhant geleverde winckelwaren, ende verschenen renten, dieswegen de exceptie van misreeckeninge, wanleveringe, ende quaden ontfanck renuncierende: Welcke penningen met vijff gelijcke gl: ten hondert jaerlijx seulen verrenten, waer van 't eerste jaer op den 1en Julij 1678 sal zijn verschenen; Dit capitael sal alle jaren, door een vierendiel jaers bevoorens opsegginge vrij ende losbaer zijn, om te moogen ofte te moeten aflossen: Stelde daer voor ten onderpande alle hare goederen, presente ende toecoomende, soe en waer deselvige gelegen en bevonden mooge worden, geene exempt, om gemelte somma-capitael ende de verschenen renten van dien, daer uit vrij kost en schadeloos met de reale executie, alle hooge en leege rechten en Gerichten te seulen moogen maennen en verhaellen; Sonder argelist. In oirconde der waerheijt hebbe ik Jor. en hovelinck opgemelt desen met mijn angebooren adelijcken zegul en naemsonderschrijvinge bevestiget. In Groningen, A°. 1677, den 30en Junij. (*Get.*) Johan Wifringk [1]). — Met uithangend zegel in rood was; 't schild gedeeld, regts den halven adelaar, uitgaande van de deelingslijn, links drie post- of jagthoorns; ht.: een eenhoofdige ade-

---

1) De familie Wifrinck, Wyffrinck, Wijffering, Wijfferinga, was »wt den Twente by Oldenzijel (Oldenzaal) alwaer als noch Wijffringe borch ofte hoff is, welck 't cloester van Vrensewen (Frenswegen) bileent heft van den vorsaten van Wijffrinck." [Rennert v. Solckema, Conscriptio Exulum Frisiae [a]).] — Zij stierf, blijkens eene aant. van mr. H. O. Feith op het Regeringsboek der prov. Gron., 1e st. blz. 26, in 1678 uit: »Den 11 Oct. toegestaan, dat, vermits Jhr. Albert Wijferinge, als het laatste manhelijk oor van zijn geslacht, gestorven zij, deszelfs wapen vóór de kist werde gedragen, en in het graf werde nedergelegd."

a) HS. behoorende aan het Friesch Genootschap, volgens Catal. der biblioth. opgem. in 1848, blz. 741, no. 10 en 11. Is het niet opgenomen in den catalogus van 1862? Waar wordt van dit HS., behalve bij te Water, Verb. IV, 412, nader verslag gegeven?

laar. -1- Wij meenen dezen Floris niet aangetroffen te hebben in de door Dr. H. C. Rogge geleverde geslachtslijst van Wtenbogaert. Denkelijk behoorde zijne vrouw tot het geslacht de Sanderen of Sander, ook de Sander Zurburgh genaamd, waarvan in *Nav.* XVI, 25, gesproken wordt, en dat o. a. verwant was aan die van Tamminga, de Hertoghe, Galama, e. a., en was zij dezelfde Hester, die daar voorkomt als de dochter van den kapitein Maximiliaan v. Sanderen.

M°.

v. Adrichem (XXXIII, 341). Mevr. de wed J. N. Boom, geb. v. A. te Zierikzee is eene dochter van Mr. Hendrik v. A., geb. te 's Hertogenbosch 1762, in leven voorzitter der rechtbank te Zierikzee, † ald. 11 Dec. 1841, bij Helena v. IJsselstein, zoon van Mr. Hendrik Albert v. A. en van Anna Maria Beusechem v. der Linden. Deze tak v. A. behoort tot het geslacht van *Nav.* XXXII, 530, uit 'twelk Magdalena v. A. heer Jacobsdochter 24 Nov. 1652 tr. Herpert Tromp, burgemeester van Delft; en voert hetzelfde wapen, In blauw d. slang van goud. V. K.

[Joh^a. Françoise v. Adr., wed^e Mr. Hendrik Adriaan Reinier Vosmaer, † te Utrecht 20 Jan. 1884, oud 77 jaren, — geadv. door haren zoon Mr. J. Vosmaer.]

v. Omphal (XXVI, 588; VII, 133, 4). Mr. J. v. Doorninck (Geslachtk. Aanteek., bl. 380), gewaagt nog van Henriette Margaretha Dorothea Reiniera v. O., gehuwd met Frederik Christiaan Mulert tot de Leemkule, burgemeester van Dalfsen († 25 Aug. 1849, oud ruim 65 jaar), zoon van Joachim Ernst M. tot de Leemkule bij Adriana Petronella gravin v. Nassau-Woudenberg; vgl. *Nav.* XXX, 328. De *Nav.* XXIX, 632, vermelde luitenant-generaal Baron v. O. is omstr. 1830 of 31 door koning Willem I geadeld. Hij, destijds kapitein, bekleedde de waardigheid van adjudant des Prinsen van Oranje (later koning Willem II). Na de Belgische revolutie verlieten sommige Belgische hofdames van Anna Paulowna, toenmaals Prinses van Oranje, 's Gravenhage, zoodat men uit den Hollandschen adel andere behoefde. Eene der zusters van den lateren luitenant-generaal kon toen als jonkvrouw de functie van hofdame vervullen. Intusschen dient opgemerkt dat Dr. Jacob v. Omphal, laatst assessor van het Keizerl. Kammergericht te Spiers, † 1560

te Gummersbach, ook reeds 15 Mei 1559 door keizer Ferdinand geadeld is; zie *Nav.* XXIII, 315. Een spoor wijst misschien *Nav.* XXXII, 365 (154). In N. Holland ontmoet men een gehucht »Omval". Is daaraan deze geslachtsnaam ontleend of gegeven?

VRAGEN.

Braems. Te Middelburg werd 6 Febr. 1594 gedoopt het kind van Matthijs Thijszn van Liere en van Anna v. Outryve van Rouse; getuigen: Adriaan Cornelis Louis de Weele, Baesken Braems en Geertruid v. Outryve. Wie waren de dragers dier namen en in welke verwantschap stonden zij tot Baesken Braems? V. O.

v. den Corput. Te Bennekom woonde 1850 eene wed. Clockener Brousson geb. v. den Corput; was zij de laatste van dit oude regeeringsgeslacht, waarvan Balen de genealogie mededeelt? V. O.

Douwes. Kan men inlichting geven betreffende de ouders en voorouders van Jacob D., geb. te Amsterdam 1747, † ald. 1792? Hij was gehuwd met Wilhelmina Elisabeth v. Markel, dr v. Jan bij Catharina Thierens.

Apeldoren. W. J. JORISSEN MZN.

Everwijn. Wie was de vrouw van Gijsbert Everwijn, Reijnierszoon, die bij vonnis des Hertogs v. Alva, 20 Jan. 1568 uit Arnhem gebannen werd met verbeurdverklaring van goederen, als onder Brederode gediend hebbende tegen Spanje's koning (Mr. G. v. Hasselt, Stukken Vad. Hist., I, n⁰. 106). Hij liet twee dochters na, Antje E. geh. m. Hendrik v. Eck, burgemr v. A., die 14 Oct. 1610 hertr. Naleken Engelen wed. Jacobus Everwijn, en Geertruida, 21 Oct. 1610 te A. geh. m. Derk v. der Hagen.

v. Hoevell. Wie waren de ouders en grootouders van D...? P...? Ribbers omstr. 1771 geh. m. Wolter Herman baron v. Hoëvell; en van Anna Maria von? Grosse geb. te Jever 24 Dec. 1781, geh. 1803 m. Rudolph Anne baron v. Hoevell, toen ritmeester bij...?, later burgemeester van Deventer. V. O.

de Knuijt. Gaarne zag men eene genealogie van dit oud Zeeuwsch geslacht medegedeeld; vooral betreffende de 16e en 17e eeuw.

v. o.

v. de Lande. Wat is er van bekend? A. v. de L. was 1772 pred. b. d. Nederd. Herv. gemeente te Suriname. J. J. A. v. de L., geh. m. Maria Lucia Gasinjet, woonde 1816 te Kolham. Hoe is het wapen?

v. o.

Liebergen (Lijb., v. Lieb. of v. Lyb.) Wat weet men mede te deelen omtrent deze familie, van wie men had: Abraham Lieb., 7 Dec. 1624 ingeschreven aan de Academie te Leiden, als afkomstig van 's Hage, oud 19 jaar. Godefridus Lieb., 15 Oct. 1660 als boven, van 's Hage, oud 20 jaar. Daniel Lieb., 7 Sept. 1668 als boven, van Amsterdam, oud 20 jaar. Daniel v. Lieb., 19 Sept. 1672 als boven, van Amsterdam, oud 20 jaar. — 't Wapen, zie in Rietstap's Armorial.

Gijsbert v. Lyb., volgens Kramer's Bibliogr. Wdbk van Nederl. Schilders, een geb. Hagenaar, die bloeide in 1656, en zou zijn overl. 26 Jan. 1661, wordende hij in Vosmaer's werk »Over Konst", bl. 206 genoemd onder de op 16 Oct. 1656 in het Hof van Holland te 's Gravenhage vergaderde Haagsche schilders, tot samenstelling van de grondwet der confrerie van St. Lucas.

Maria Lieb., gehuwd geweest met Christoffel v. der Sluijs, te Delft, en, blijkens een grafsteen in het middenkoor der Oude-kerk aldaar, † 15 Maart 1750, in den ouderdom van 73 jar^{n}, 1 m. en 13 dag^{n}, en alzoo geb. 2 Apr. 1677 (wáár?).

Schut. Wie was Jonker Schut, cadet in de comp. van capitein Perponcher, regim. colon. Schimmelpenninck, die de granaat geworpen heeft in den oorlog 1689 tegen Frankrijk zegt *Nav.* VI, 367. Gaarne vernam men iets betreffende zijn geslacht. Waar gebeurde deze »worp"?

v. o.

Wapens gevraagd van: Bredero (Frans Br. tr. 2 April 1750 te Schiedam Catharina Haffner), Delia (wellicht te Brielle of te Schiedam te vinden, daar Maria D. te Brielle werd geboren en te Schiedam 19 Apr. 1755 ondertrouwde), Druschke (Sara Dr. tr. 1°. Mr. Schotborgh, en

later Pieter Rijke, vader van Sara Maria R., geh. m. Franciscus Jacobus Wierts), Haffner (Dionysius H. tr. 1723 te Schiedam Catharina v. Korpershoek), Jolimais (Adriaan Wynand Wierts geb. 1715, † 1781, tr. in zijn eerste huwelijk eene Jolimais). J. C. G. H.

Wapens gevraagd. Welke zijn die gevoerd door de navolgende familiën:

v. Nimwegen. Everarda Catharina v. N. tr. 1735 François Thomas v. Braam. Hun zoon tr. Ursula Martha Feith (*Nav.* XXVII, 204).

Rouwenhorst. Petronella Jacoba R. tr. in de eerste helft der vorige eeuw Hendrik Barent v. Nimwegen (lid van bovengen. geslacht), † 1751. Zij hertr. N. v. den Heuvel. Welke zijn de namen harer ouders?

Claudoré. In de vorige eeuw te Middelburg woonachtig. Alliantiën: du Fresne, Speek, der Kinderen, Herklots, enz.

v. Casteel. Cornelia Adriana v. C. (dr van?) geh. m. Martijn Krieger (zoon van?). Hunne dr tr. 1786 den vice-admiraal Jan Ernst v. Raders.

Krieger. Voert twee paardenkoppen, verzeld van onderen van eene zesp. ster. Welke kleuren?

v. der Meulen. Alliantiën: v. Taarlingh, v. Raders, v. Hemert tot Dingshof, enz. Voert drie (1, 2) molensteenen. Kleuren? A. H.

v. (der) Eijck. Wie kan mij 't wapen en de afstamming mededeelen van Jacob v. (der) Eijck, schrijver der »Corte beschrijvinghe, mitsgaders handvesten van Zuijt Holland", † Dordrecht 1634.

Baarn. EIJCK VAN ZUIJLICHEM.

Roelants. Deze familie voert In blauw drie staande gouden korenaren op goud terras. Boven het helmteeken bevindt zich een bol. Men wenscht te weten wat die bol boven het helmteeken beduidt, en welke kleur hij heeft. R.

[Wat is het eigenlijk helmteeken? Een korenaar van 't schild? Of is soms die bol 't helmteeken zelf? Zoo ja, dan zal wel bezwaarlijk antwoord te geven zijn op de vraag naar de beteekenis van iets wat misschien louter de vrucht van phantasie is geweest.]

GESCHIEDENIS.

OMMEREN, EN INGEN MET ZIJNE VOORMALIGE COMMANDERIE.

(*Vervolg van blz.* 57—73.)

Wat den kerkelijken toestand vóór de Reformatie aanbelangt, in de oorspronkelijk aan St. Lambertus toegewijde kerk werd eene vicarie gesticht ter eere van St. Johannes den Dooper, *de Wiel* genaamd. Als deze vicarie openstond door den vrijwilligen afstand van Hendrik Bentink Steffenszoon, werd daarin, na voorafgaande afkondiging, in 1571 een andere Hendrik Bentink ingesteld [1]). In 1811 zagen wij nog »den heer Dijkenburg" als collator vermeld. De Johanniter-Orde, oorspronkelijk Ridders-Hospitaliers-van-Jeruzalem of Hospitaalridders, St. Jans-Heeren-van-Jeruzalem, sedert 1522 de Orde-van-Rhodus of Malta en Maltheser-ridders geheeten [2]), bezat,

[1]) *Historie v. 't Utr. Bisdom*, III, 257.

[2]) Baron v. Spaen, Inleid., IV, 221. De St. Jansheeren-van-Jeruzalem, die zich in 1118 als kruisvaarders in de Heilige Stad vereenigden onder eenen grootmeester Raymond du Puis uit Dauphiné, onderscheidden zich in drie klassen, *edelen* (ridders der gerechtigheid), wier taak was de ongeloovigen te bestrijden, *priesters* (geestelijke ridders) en *dienende broeders* (leeke-broeders), die zich voornamelijk met het oppassen der *zieken* belastten. Oorspronkelijk was, blijkens de benaming van Ridders-Hospitaliers of Hospitaal-Ridders, kranken-verpleging het hoofddoel. Zij legden de drie geloften der monniken af, die van kuischheid, armoede (?!?) en gehoorzaamheid, en waren als zoodanig *geestelijk*; doch eene vierde gelofte was dat zij aanhoudend tegen de vijanden der kerk zouden strijden, en als zoodanig waren zij krijgslieden en heetten *ridders*. Hun orde-gewaad bestond in een zwarten mantel, op welken een wit achtkantig kruis was gehecht. — Benamingen als *het St. Jansbosch* (Overlangbroek), *St. Jans-kamp* (Dreumel en Puiflijk), »Bij *de St. Janssteeg*" (griend o. Marienwaard), *St. Jans-steeg* (bouwland te Neerlangel, kadastraal o. Dieden), herinneren aan het voormalig grondbezit dezer geestelijke orde, dat aanmerkelijk is geweest.

evenals te Nijmegen en Arnhem, in dit dorp hun Huis, met uitgestrekte goederen. Had graaf Reinald I van Gelre in 1307 aan de leden dezer geestelijke broederschap de kerken van Spankeren en Hengelo, benevens eenige inkomsten uit zijne goederen te Nijenbeek en Staverden (op de Veluwe, gem. Ermelo) geschonken; de commandeur der orde te Utrecht erkende 16 Jan. 1317, dat het Huis der orde te Ingen door den graaf begiftigd was met eene erfrente van twaalf pond zwarte tournoisen jaarlijks uit het novale tiend [1]) van vier-en-twintig morgen lands, in den polder alhier gelegen [2]) en aan dit Huis zelf behoorend. Ook ten aanzien der rijkbegiftigde St. Jans-heeren bleek aldra, dat zelden beenen zóó sterk zijn, dat ze weelde kunnen dragen. In 1471 toch richtte de stad Arnhem tot den commandeur van *Ingen* het schriftelijk verzoek, vermits ter stede sommige leden der broederschap zich schandelijk gedroegen, zulks aan den overste der orde te Utrecht te willen berichten, teneinde hen te berispen [3]). Uit de voormalige aanwezigheid dier goederen hier ter plaatse zal men de omstandigheid moeten verklaren, dat het zeer oude Ingen nimmer als heerlijkheid is bekend geweest. Dat leden der familiën van Eck en van Meerten in den loop der 16e eeuw »van Eck tot Ingen" en »van Meerten tot Ingen" getiteld staan, doelde louter op adellijk grondbezit alhier. Dit zagen wij boven. Desgelijks zal het wel van adellijk grondbezit te verstaan zijn, dat in het »Extrait de la Généalogie de la Maison de Lynden", voorhanden in het archief der cathedraal-kerk te Luik, Willem († 1186), Floris († 1203) en Willem († 1227) van Lienden (Lynden) als »Seigneurs de Ingen" worden betiteld, terwijl bij de volgende heeren van Lienden (tot 1461) van zoodanige »seigneurie" geen gewag meer geschiedt. Immers de Hertog van Gelre bezat hier vervolgens als landsheer het recht van den wind, en deed den molen-wind en het gemaal 9 Jan. 1416 voor 33 gl.-vlaamsch, jaarlijks in erfpacht uit aan Dirk Doys v. der Eem [4]).

---

[1]) tiend van nieuw-aangemaakte landerijen.

[2]) »in *palude* parochiae de Inghen"; Nijh., *Oork.* I, n° 169.

[3]) Mr. G. v. Hasselt, *Kronijk v. Arnhem*, 1790, bl. 49.

[4]) Nijhoff, *Oorkonden*, III, n° 358. Dat een perceel gronds aan den dijk alhier »'s Greveland" heet, is echter wellicht eerder aan eenen graaf van Culemborg, dan aan eenen graaf van Gelre te danken. Alhoewel, te Lienden bestond reeds in 1424

Of vermaakte misschien de laatste der gezegde heeren van Lienden, die in 1202 een kruistocht naar het Heilige Land deed, en in de kerk der St. Paulus-abdij te Utrecht werd bijgezet, zijne goederen te Ingen aan de Johanniter-orde, en legde hij alzoo den grondslag tot dit grondbezit? Krachtens dit bezit had Ingen een *commandeur*, die door de Balije [1]) van St. Catharina te Utrecht benoemd werd. Vanhier de benaming *commanderie-goederen*, gelijk het huis, waaraan die goederen verbonden waren, als *commanderie* (-huis) bekend stond. Zulk een commandeur ligt in de kerk te Ingen op het koor begraven, en is levensgroot in pontificaal, met een staf in de hand, uitgebeeld op de zerk, die zijn stoffelijk overschot dekt. De steen is echter te zeer uitgesleten, dan dat wij er verder in bizonderheden over treden kunnen. Misschien is het Henricus Ruysch (zoon van Hugo tot Wayenstein bij Josina Pieck), van Amersfoort geboortig, die in de 16e eeuw deze waardigheid bekleedde. Hem († Sept. 1596 hoogbejaard, ongehuwd) wordt deze getuigenis gegeven [2]): »hij was een edelman, ridder der orde van Jeruzalem, en evenzeer groot weldoener der geleerde mannen; hij heeft aan St. Joris-kerke (te Amersfoort) gegeven een groot glazen venster met zijn afbeeldsel daarop; ook staan er deze Latijnsche woorden op te lezen:

Donum Henrici Ruysch, Commendatoris in Ilgen" (Ingen).

Wat men in de acta der Zutfensche synode van 28 Juli tot 2 Aug. 1641 leest (art. 36), dat de Johanniters zich wederom in Gelderland zochten in te dringen »tot groot naedeel van Godes kercke ooc in de nabuyrige provinciën"; zulks gold niet Ingen, maar Nijmegen, waar zij zelfs in »gedruckte boecxkens" hun recht op de te voren bezeten, maar sedert de Hervorming tot andere doeleinden aangewende goederen poogden te staven. De Nijmeegsche classis verzette zich met hand en tand tegen deze »Paapsche stoutigheid". Ook de Utrechtsche synode van 30 Aug. — 2 Sept. 1642 wilde hen geweerd

eene hofstad »'s Grevenhoeve" (als leen van Claas v. Afferden). en van *Graven* van Culemborg is eerst in 1555 sprake. Die hofstad, welke aan Jan v. Meerten Janszoon had toebehoord, werd in 1458 door Fije v. Afferden, weduwe van Johan v. M., ten behoeve van Johan Gadertszoon v. A. opgedragen.

[1]) *Balije* is land-commandeurschap. De commandeurs, d. i. de gebiedvoerders over eene bepaalde streek in eene provincie, stonden onder een land-commandeur.

[2]) in de *Historie van 't Utr. Bisdom,* II, 55. Vgl. *De Navorscher*, XXIX, 525; XXX, 613.

hebben. Een uittreksel toch uit de acta dezer synode a° 1643, bij de Zutfensche synode v. 28—31 Juli 1644 (door Timan de Heer, pred. te Westbroek) ingediend, luidde: »tegen die ordre der Johanniten." Men hield een wakend oog tegen hen. Paulus Colonius, pred. te Leerdam, dankte als correspondent der Z.-Hollandsche synode, te Nijmegen 10 Sept. 1645 de Geldersche synode voor hare goede zorgen te dezer zake. En in de Arnhemsche synode v. 15—20 Sept. 1647 wist men te berichten dat de zaak der Johanniters »in stilstant" was. Een wakend oog bleef dus voldoende.

Sedert de Reformatie waren de commanderie-goederen alhier belast met de jaarlijksche uitkeering van het predikants-traktement, dat in de dagen van Johannes Galenus (1607—12), gelijk ons straks bleek, 400 gl. bedroeg, en later tot 600 gl. klom. Hierbij kwamen een post van *f* 48.75 aan de kerk en een van *f* 100 aan de diakonie. De commandeurs handhaafden zich nog ruim twee eeuwen lang. Daar de archieven der Balije van St. Catharina vermoedelijk te loor zijn gegaan, kan men van de geschiedenis dezer commanderie vóór hare opheffing als geestelijke stichting, niets mededeelen. Alleen bespeurt men uit eene memorie, voorhanden in het archief der stad Utrecht, dat in de dagen van Jhr. Andries Schimmelpenninck, wien de balije van St. Catharina de commanderie had opgedragen, de goederen door wanbeheer in allerhande manier verspild en belast werden, zoodat hij ze 19 Juli 1609 aan Jhr. Steven van Hartevelt [1]) afstond onder beding, dat deze hem eene jaarlijksche uitkeering doen en de schuldeischers bevredigen zou. De toestand was toen reeds zóó benard, dat de Staten van Utrecht 29 Sept. 1612 de opneming van een kapitaal van 10693 gl. 15 st. 9 penn. moesten veroorloven, en de goederen door een rentmeester lieten besturen totdat de schulden gedelgd zouden zijn. Op dit laatste ging nochtans een zware wijs, omdat ook tijdens het commandeurschap van Hartevelt de Ingensche goederen zóózeer misbruikt werden, dat bij zijn overlijden in 1632 er een kapitaal van 16842 gl. 12 st. 14 penn. als lastpost bijkwam. Na jaren-lange onderhandelingen tusschen de drie leden der Staten van Utrecht kwam

[1]) In *Herald-Bibl.* 1879, bl. 311, is sprake van een Willem v. Harteveld, commandeur in 1614. Steven was een zoon van Joost bij eene Wellandt. *Herteveld* was eene heerlijkheid bij Kleef; zie *Nav.* XXIV, 258. Dat St. Jans-ridders niet altoos floreerden, blijkt o. a. aan den Milaneeschen edelman Jordanus van *Nav.* XXIII, 436.

in 1633 eene verdeeling van de goederen der Balije van St. Catharina tot stand, waarbij de commanderieën van Ingen en 's Heerenloo door het lot aan de stad Utrecht vervielen. Sedert deed die stad steeds de benoeming van eenen commandeur van Ingen, d. i. stelde den aangewezen persoon (natuurlijk, een Protestant) levenslang in het bezit der tot de commanderie behoorende goederen, behoudens zekere bepalingen, onder welke reeds in 1628 de lastgeving werd opgenomen, om jaarlijks eene som van 1500 gl. aan de stad uittekeeren tot oprichting en onderhoud eener »Illustre Schole" (de latere Hoogeschool). Die lastgeving verwierf echter nimmer kracht van gewijsde. Jhr. Godert v. Reede, ridder, heer van Amerongen, wiens elfjarige zoon Godert Adriaan 21 Maart 1632 door de Staten tot Hartevelt's opvolger was aangesteld, moest zich namens dien nieuwen, zeer jeugdigen commandeur verbinden, jaarlijksch uit de Ingensche goederen, behalve het onderhoud van het commanderie-huis en de dijken, het traktement van predikant en koster, benevens de kosten der schouw, waarmede die goederen reeds langer belast waren, eene som van 2000 gl. aan de stad Utrecht uittekeeren. Ook moest zich de commandeur verbinden de goederen voortaan niet meer te belasten. Bepalingen worden echter lichter aan perkament en papier toevertrouwd, dan werkstellig gemaakt. Dit bleek ook hier. Immers, na doode van Godert v. Reede († 1641) bespeurde men in 1643, dat niet alleen de jaarlijksche lastposten niet behoorlijk voldaan, maar ook aan sommige pachters rechten op de door hen gebruikte goederen afgestaan waren. De schuldeischers werden dringend. Weshalve de stad Utrecht 11 April 1644 van de Staten van Utrecht machtiging tot den verkoop der goederen verzocht en verkreeg; de heer van Amerongen zou daarbij voor 15000 gl. in-eens, afstand doen van zijne rechten. Tot een verkoop kwam het echter niet, en 26 Oct. 1644 werd Jhr. Hugo Andreas Ruysch benoemd tot commandeur, wiens inkomen na aftrek van alle lasten en rente-schuld niet meer bedroeg dan 203 gl. 16 st. 2 penn. De stad Utrecht toch had de schulden afgelost en te dien einde een kapitaal van 34732 gl. 17 st. 8 penn. opgenomen. De nieuwe commandeur verbond zich behalve de gewone lasten [1]) jaar-

[1]) Hij weigerde evenwel de congrue-portie tot het predikantstraktement te *Ommeren* te suppleeren; waarom de buitengewone Tielsche classisvergadering van 10 Aug. 1659 besloot eerst vriendschappelijk, daarna rechtens hem daarover aan te spreken.

lijks aan de stad de renten dezer som te voldoen tot een bedrag van 1736 gl. 12 st. 14 penn.; wat hij meer betaalde zou tot aflossing der hoofdsom strekken, en zoodra die aflossing had plaats gehad was hij van alle verdere uitkeering vrij. Opvolger van hem († 15 Oct. 1666) werd 15 April 1667 de driejarige Jhr. Gooswijn Carel v. Lawick, die als zoon van Gooswijn Wilhelm v. L. tot Geldermalsen bij Henriette Charlotte Vijgh, onder voogdij stond van zijn oom Karel Vijgh tot Zoelen [1]). Hij verwierf de commanderie op dezelfde voorwaarden als zijn voorganger, met deze uitzondering dat hij eerst op zijn 25ste jaar in het genot er van zou treden; of zóóveel eerder als het den Staten door doelmatig gebruik der overschietende gelden of door verkoop van enkele goederen gelukt zou zijn haar van alle hypotheken en schulden te ontlasten. Onderwijl zou zij ten behoeve der stad door een rentmeester worden beheerd. — De Staten van Gelderland bleven hunne toestemming tot verkoop der Ingensche goederen, welke onder hun ressort gelegen waren, weigeren, en jaren-lang bleef hierover een proces aanhangig vóór het Hof van Gelderland. Om zich aan alle moeilijkheden te onttrekken, sloot de commandeur v. Lawick 3 Dec. 1688 met de regeering der stad Utrecht een contract, krachtens hetwelk de commanderie, evenals vóór zijne meerderjarigheid, door een rentmeester van stadswege bestuurd en aan v. Lawick jaarlijks 200 gl. uitgekeerd zou worden. Dit in 1693 eindigend contract is 19 Juni van dat jaar hernieuwd; de commandeur v. L. ontving voortaan levenslang († 23 Dec. 1703) 300 gl. jaarlijks. Sedert zijn er nog wel commandeurs benoemd, doch men kent hunne namen niet, uitgenomen Jhr. Hendrik v. Asch van Wijck, die in 1781 overleed. De toestand bleef echter treurig, want herhaaldelijk is nog sprake van pogingen om van de Staten van Gelderland machtiging tot den verkoop der onder hun ressort gelegen goederen te verkrijgen, o. a. in 1718, toen Mr. Arnold Antonij v. Surck, rentmeester der abdij van St. Paulus te Utrecht, ingevolge missieve der Staten 's lands van Utrecht i. d. 27 September, de goedkeuring der Geldersche Landschap verzocht »tot insettinge en verkopinge der goederen tot de commanderie van Ingen behorende, den heeren burgermeesteren en vroedschappen der stad Utrecht competeerende" en in Gelderland

---

[1]) Vgl. *Herald-Bibl.* 1879, bl. 276, 82, noot 4, bl. 278.

gelegen. Den 31 Oct. 1719 vergunde de Landschap, de te Ophemert [1]) en Driel aanwezige goederen der abdij van St. Paulus te verkoopen, doch liet de zaak van den verkoop der Ingensche goederen rusten [2]). Na 1706 schijnen de commandeurs niets meer uit die goederen genoten te hebben, en was dus de waardigheid een bloote eer-titel. Als rentmeesters zagen wij vermeld Huibert v. Wijck te Lienden (1712) en de richter v. den Berg te Ingen (1728). In 1784 eindelijk besloot de stad Utrecht de benoeming der commandeurs over te dragen aan den Prins van Oranje, die van bijkans alle geestelijke goederen in de provincie Utrecht, krachtens het regeeringsreglement van 1674 (vernieuwd in 1747), het collatierecht bezat. Sedert verdween bijgevolg de naam Ingen uit het stedelijk archief; en werden ze als domein-goederen beschouwd, waarvan de Rekenkamer het vruchtgebruik publiek verkocht gedurende des koopers leven. Kooper werd Peter v. Wijk te Amerongen, na wiens dood ze 14 Oct. 1839 te Tiel onvoorwaardelijk zijn geveild.

Evenals men in 1841 te Rijswijk (Nederbetuwe) in eene hofstede sporen aantrof ten bewijze, dat ze van de Johanniters afkomstig was [3]); zoo vertoont een bouwhof alhier met omliggend terrein, tusschen de kerk en den dijk, onder den naam van *de Kommanderij* bekend en 38 bunders groot, de onmiskenbare sporen dat 't het vertimmerd en vervormd overblijfsel is van eene grootsche stichting, het voormalige *commandeurs-huis*. Uit de gift van twaalf pond zwarte tournoisen jaarlijks in 1317 door den Graaf van Gelre aan dit Huis gedaan, bleek

---

[1]) Te Ophemert had eene commanderie der Duitsche Ridders (onder de balije dier orde te Utrecht) bestaan; zie Nijhoff, *Gedenkwaard.*, I, bl. LXVI. Vanhier dat men er een *Kommanderiewaard* aantreft, nog steeds aan het Duitsche-Huis behoorende.

[2]) *Gr. Geld. Plakkaatboek*, III, 360, 61.

[3]) Vgl. *Geld. Volksalm.* 1879, bl. 50, waar die hofstede, misschien minder juist, zelve een Commanderiehuis wordt geheeten. Het is toch niet waarschijnlijk, dat er op zulk een korten afstand twee commanderieën in dezelfde Nederbetuwe zullen hebben bestaan. — Over den t. a. p. vermelden Gerard de Bondt, zie de *Nieuwe Uitgaaf v. h. Biogr. WdBk. der Nederl.* Jan Bont, vermoedelijk uit den Tielerwaard, behoorde tot de edelen, met wie Jan van Blois en hertoginne Mechteld v. Gelre 6 Jan. 1377 den Landvrede sloten (Nijhoff's *Oork.*, III, n° 31, bl. 30). Aan Willem de Bondt uit Beusichem, lector quintanorum (der leerlingen van de 5e klasse) te Utrecht, werd volgens cameraarsrekening van Dirk Pijll over 1590—91 van stad-Utrechts-wege uitbetaald 125 £ [*Archief* v. Dodt v. Flensburg, IV (1844), bl. 82].

ons boven, dat het destijds reeds in volle kracht te Ingen bestond. Ook was er toenmaals reeds eene *kapel* aan verbonden; want de gift geschiedde tot stichting van een *altaar* in die kapel. Op het einde van Mei 1422 kwamen in die Commanderie de gevolmachtigden van Reinald IV hertog van Gelre vereenigd met Jan van Beijeren, ruwaard van Holland, bijeen met de afgezanten van Frederik van Blankenheym, bisschop van Utrecht, teneinde vrede te sluiten tusschen Gelderland en het Sticht. Het gebouw werd dus toenmaals aanzienlijk genoeg gerekend om aan een aantal vorstelijke en stedelijke raden ten verblijve te strekken. Den 3 Juni kwam men omtrent de vredes-voorwaarden overeen, krachtens welke de hertog en de ruwaard, wegens de vijandelijkheden van den kant der Stichtschen verduurd, van de tegenpartij eene groote geldsom bedongen. De vrede zelf is echter eerst Juli 1423 elders gesloten [1]). Tot het treffen van dien wapenstilstand en het ontwerpen van een vredes-verdrag leende zich de groote zaal, die omstreeks 1845 een stormwind instorten deed. In 1850 werd van het gebouw weggebroken de zoogenaamde »Amptmanskamer", welke benaming herinnert aan de vergaderingen van den dijkstoel, die er bij gelegenheid der dijkschouw gehouden werden. Toen de huizinge in 1839 tegelijk met de goederen verkocht werd, behoorde tot de veil-conditiën, »overeenkomstig oud gebruik de heeren van het dijkcollegie telkenreize bij het voeren van de schouw in dien bouwhof door den pachter of gebruiker te doen logeeren en van de noodige spijs en drank te voorzien, wordende de kosten daarvan begroot op één honderd gulden". Dit gebruik hield op, nadat over het al of niet rechtmatige er van van 1841 tot het begin van 1845 processen gevoerd waren, niettegenstaande het dijkbestuur aantoonde, dat het sedert den jare 1640 »de vrije", d. i. vrij logies en maaltijden ongestoord genoten had, uitgenomen tijdens de Fransche regeering; want Napoleon Bonaparte wilde van dit gebruik niets weten; de groote keizer, die voor zijne soldaten alles over had, betoonde geen mededoogen met de maag der heemraden, liet hen vasten bij de schouw.

De kapel, waarin de geestelijke ridders hun eerdienst verrichtten, en waarin in 1317 een altaar werd gesticht, was zóó ruim van omvang, dat ze in de dagen des hertogs van Alva zelfs als een klooster werd

[1]) Nijhoff, *Gedenkwaard.*, bl. CLVI; vgl. v. Mieris, *Charterboek v. Holland*, IV, 635, 74; Slichtenhorst, *Geld. Geschied.*, bl. 192b; *Geld. Volksalm.* 1880, bl. 93.

aangemerkt. Wij vernemen dit uit eene te Brussel 20 Dec. 1568 uitgevaardigde sententie, luidens welke Dirk v. Hattem Thoniszoon en Johan v. Hemert (aliàs, v. Lienden), uit Ingen, Ceel Hamerslach, Pieter Duyvel [1]) (aliàs, Pieter Jansz.) en Adriaan v. Delft Dirkszoon uit Maurik, met verbeurdverklaring hunner goederen uit het land gebannen werden, omdat zij niet slechts onder heer Hendrik van Brederode als rebellen te Vianen en elders gediend, maar ook het klooster (*sic*) en de Commanderie te Ingen bestolen en geplunderd hadden [2]). Die kapel werd in den laatsten tijd gedeeltelijk door een wagenmaker gebruikt, gedeeltelijk diende ze met den zich er onder bevindenden kelder voor melkerij. Bij de slooping in 1850 heeft men onderaardsche kluizen en gangen ontdekt. Op het terrein wijst men nog duidelijk den weg aan, die voormaals bij kerkelijke omgangen of processies werd gevolgd. Die weg heet tegenwoordig de Achterstraat, maar was voorheen, gelijk uit oude transporten blijkt, bekend onder den naam van *de Heilige Weg*, eene nà de Reformatie allengs verdrongen benaming [3]). Opmerkelijk is ook de betiteling der langs het terrein van het aloude commanderie-huis loopende waterlossing of tochtsloot als *de Kettersche Wetering*, vermoedelijk ontstaan in den tijd toen men de pas opkomende Hervorming te dezer plaatse gewelddadig te onderdrukken, de eerste sporen van het veldwinnend Protestantisme met kracht te vernietigen zocht. 't Kan echter ook zijn, dat die wetering reeds lang vóór de Reformatie tot verduistering van vrijdenkers werd gebezigd. En misschien riep één enkel ons thans onbekend voorval dien naam in 't leven.

Langs deze merkwaardige plek, die den opmerkzamen wandelaar naar lang-vervlogen tijden terugvoert, loopt naar den Rijn-bandijk een

---

[1]) Een »Duivelshoek" heeft men te Maurik, een Duivels-tiend te Lienden, een »Duivel- en Rottiend" in de Marsch aldaar.

[2]) Zie *Herald-Bibl.* 1881, bl. 30; — naar Mr. G. v. Hasselt, *Stukken voor de Vaderl. Historie*, I, 314, waar echter het klooster en de commanderie abusievelijk naar Lienden verplaatst worden. Wel moet er te Lienden, op den zoogenaamden Burchtheuvel, de vermoedelijke plek van het oudste kasteel dier heerlijkheid, een klooster gestaan hebben, ter plaatse, waar nog niet zeer lang geleden een groote wijwatersbak is uitgegraven; — doch van eene *Lienden*sche commanderie blijkt nergens of nooit iets.

[3]) Ook buiten de Buursche barrière te Tiel heeft men een *Heiligen-weg*, evenals men te Heesselt een bouwland vindt het *Heilige-land* geheeten.

weg, ongeveer van een half uur gaans, de Verhuizensche-, bij verkorting de *Verze-straat* geheeten. Deze straat vormt nagenoeg de scheiding tusschen Ingen en Lienden, naar den kant der buurschap Verhuizen, welke onder laatstgenoemd dorp ligt. Westwaarts deze straat binnendijks ontmoet men de *Hofsche bouwing* of *het Hof* aan den Wielschen dijk. Dit *Hof* zou, naar de totdusver heerschende meening, de voormalige aanwezigheid aldaar eener Bataafsche begraafplaats kunnen doen veronderstellen, bijaldien er een *Woerd* in de nabijheid ware; doch deze is hier niet te vinden. En 't is hoogst twijfelachtig of de »Woerden" in ons vaderland wel zoodanige begraafplaatsen zijn geweest. Een *woerd* is o. i. eenvoudig een waard (weiland). Als wij in aanmerking nemen dat de Rijn ook op de hoogte dezes dorps weleer een anderen loop volgde, zijne richting nam door het tegenoverliggende Elst, en de nu tot Amerongen behoorende uiterwaarden onder zijn benedenoevers telde; er bijvoegen, dat niet ver vandaar, mede aan den dijk, de kapel van *Verhuizen* stond, aan over den dijk gelegen weilanden nóg de namen van de *Papendel* en de *Jufferweerd* kleven, en aan gene zijde der Verzestraat twee bouwhoeven de kloostermatige namen *Vredenburg* en *Rustenburg* dragen [1]: dan bewijst dit alles saamgenomen, dat ook hier voorheen eene geestelijke stichting heeft bestaan, die wellicht in geen het minste verband stond met de broederschap der St. Jansheeren van Jeruzalem. Wegens de benaming »Jufferweerd" denken wij liefst aan een nonnenklooster, misschien een Bagijnenhof, evenals te Ochten. In denzelfden trant is ook de Jufferwaard (boomgaard) onder Heteren, in Overbetuwe, denkelijk voormaals het eigendom geweest der Bagijnen op het Hof, thans de Bouw-weerd geheeten [2].

---

[1]) Aan Thomas à Kempis, wordt de opmerking toegeschreven: »als de christen lang genoeg geleefd heeft en verzadigd is van de woelingen dezer aarde, dan stijgt zijne ziel opwaarts en zoekt *vrede* en *rust* bij God in den hemel". In *zijnen* dag zocht men ook in Gelderland een voorsmaak van die hemelsche vrede en rust in het »Vredenburg" en »Rustenburg" van talrijke kloosters. Te Elst in Overbetuwe ligt ook eene hofstede van den naam »Vredenburg". Over de benaming »Rustenburg" zie *Geld. Volksalm.* 1880, bl. 16, noot 1, waarbij men voege, dat dit ook de naam is van een landgoed onder Hillegom (vergl. *Haarl. Courant* v. 22 Dec. 1879).

[2]) Zie O. G. Heldring, *Wandelingen*, bl. 124, noot. Ook te Opheusden vindt men

Te *Ingen*, op de grenzen van Ommeren en Lienden, ziet men eene groote hofstede, die den naam draagt van *de Poel* [1]). Volgens sommige oudheidkundigen zal men de reden dezer benaming te zoeken hebben in de omstandigheid, dat er eeuwen geleden, in den Romeinschen tijd een pullus, d. i. een paard of veulen, of misschien wel een kieken uithing; evenals tusschen Carvo en Albiniana op de hoogte van het tegenwoordige Woerden in de dagen der Romeinen eene herberg stond, waar *Niger Pullus* zal hebben uitgehangen [2]). Is dit zoo, dan zou dit gedeelte des dorps reeds zeer vroeg bewoond geweest zijn, en wie weet, hoe menig Romein, in broederlijke eendracht met den Bataaf, daar zijn dorst zij komen lesschen, of ook zijn hart gesterkt hebbe aan de geliefkoosde »meede". Vat men echter de samenstellingen met dit »Poel" in het oog, b.v. de »Biezepoel" (Zandwijk), de »Gortepoel" (Elst in Overbetuwe), »Lagepoel" (Rumpt), de »Paddepoel" (Zetten [3]) en te Afferden in Maas-Waal), de »Ringelpoel" (Beusichem), de »Sneppoel" (Echteld); zoo bemerkt men, dat hier enkel sprake kan zijn van een eigenlijke poel of *moeras*, en van niets anders [4]). Zwarte kiekens of nikkers (een soort Germaansche daemonen) moeten zelfs bij »*Niger* Pullus" geheel buiten 't spel blijven [5]); immers dit laatste is louter eene Middeneeuwsche poging tot verlatijnsching van

---

een »Bouwaard". Onder Oosterhout (bij Slijk-Ewijk in Overbetuwe) ligt een *Bagijnentiend*, en te Alphen en te Kessel (en Lith) heet een weiland *de Bagijnenhoek*, te Wamel een dito *het Bagijnenland*. De Bagijnen waren dus in dit deel van Gelderland wèl vertegenwoordigd. — Treft men te Ingen, Ek en Zandwijk (o. Tiel) een Luchtenburg aan, eene familie v. Luchtenburg (-borch) is te Breda bekend geweest, zie b.v. *Nav.* XXXI, 100, 7.

[1]) Een weiland te Kerk-Avezaat, eene hofstede te Kesteren en een gehucht onder Broek in Waterland heeten *de Poel*, terwijl eene huizinge te Kapel-Avezaat *Poelzigt* is genaamd. »Poel" is ook een gehucht in Oost-Vlaanderen onder Assenede.

[2]) Zie *De Uithangteekens* door Mr. J. v. Lennep en J. Ter Gouw (Amst. 1868), I, 23.

[3]) Vgl. over het aan die plek klevend bijgeloof, *Geld. Volksalm.* 1875, bl. 141.

[4]) »Poeldijk" als naam eener buurt bij 's Gravenhage, is gewis niets anders dan »dijk langs eene moeras", en in »Poel", naam eens eilands van Mecklenburg-Schwerin, is het Hoogduitsche »Pfuhl", onmiskenbaar. Een meertje bij Heeg (in Friesland) heet Palsepoel (*Nav.* XXVII, 395). In Groningerland ligt een *Paddepoel* te Wierum (bekend in 1503), een *Paddenpoill* bij Selwert onder Vlierum (bekend in 1527). Ook familienamen als »v. der Poel", »v. de Poel", »Toepoel", enz. verraden denzelfden oorsprong.

[5]) Vgl. D. Buddingh, *Nieuwe Wandelingen*, bl. 42.

»zwarte poel" (slijk-moeras of plas, inplaatsvan »palus"). De benaming »de Poel" verwijst ons dus geenszins naar den tijd der Romeinen. Intusschen, wanneer door vergelijking van plaatsen en namen blijkt, dat *engen*, — meervoud van *eng*, als nevenvorm ook wel *ing(h)*, — de eerst-ontgonnen en doorgaans de meest vruchtbare gedeelten eener landstreek zijn, dat ze een bepaalden omtrek van hooger-gelegen akkers aanduiden [1], en dat juist in de *engen*, als de vruchtbaarste gedeelten der landstreek, veelal de sporen van het verblijf der Romeinen hier te lande worden aangetroffen; dan kunnen wij niet nalaten in *Ingen* eene vroegtijdig-bewoonde en veelgezochte plaats te zien. Als de gissing [2]) juist is, dat het »Disselveld" te Deil zooveel is als *Ty-sel-inc* d. i. een aan den Germaanschen krijgsgod *Tyr* gewijd kamp; verhindert ons niets,

[1]) Zie *Overijss. Almanak* 1836, waar *enk* wordt uitgelegd als »bepaalde omtrek van bouwlanden of weidegronden", met vergelijking van het Angelsaksisch *inge* en het Oud-Noorsch *engi*, d. i. weide. Vgl. ook *Nav.* V, 239, 314; VI, 48, 142; X, 10; XXIII, 571, en denk aan den plaatsnaam »Angeren". Uit de samenvoeging van een en ander blijkt o. i. ten duidelijkste dat *eng* een blok landerijen (bouwlanden) aanduidt van grooteren of kleineren omvang, dat *bepaald* en *begrensd* is. Vanhier het werkw. be-yncken, dat »bepalen, omperken", ook »in 't nauw brengen" beduidt. In het noordelijk (oorspr. Saksisch) gedeelte van ons vaderland (Overysel, enz.) is *enk*, *ink*, in 't zuidelijk (oorspr. Frankisch) dito *eng*, *ing* de vorm des woords; — behoudens uitzonderingen. *Den Hoogen* en *den Lagen Eng* als benaming van twee blokken landerijen te Ek-en-Wiel, bevestigt de hier gegeven verklaring. — Dat eene adellijke huizing te Lienden *den Eng* heet, zagen wij boven. *Den Eng* als plaatsnaam of als benaming van een blok landerijen vindt men ook te Appeltern, Avezaat, Dodewaard, Drumpt, Echteld, Megen, alsmede op Oud-Broekhuizen onder Leersum terwijl men te Elst (Overbetuwe) een *Engkamp*, te Driel (Bommelerwaard) een *Grooten Ingh* aantreft. Een perceel gronds van 12 morgen, den *Oesterinck* (sic, d. i. ooster-eng) op Klinkenberg (buurschap o. Ingen), daar benedenwaarts naast geland waren de heeren van St. Jan te Ingen, werd in 1409 door Arnd v. Lawick Jordenzoon tenbehoevevan Johan v. Meerten Johanszoon opgedragen. Aan den straatweg van Bennekom naar Renkum en Wageningen ligt een landgoed *Midden-Engh*, vroeger ingericht voor rheumatische lijders om er dennennaalden-baden te gebruiken, Juni 1880 aangekocht door eene commissie te Amsterdam, welke zich de oprichting van een voorbereidend instituut voor kleine blinden van elke geloofsbelijdenis beneden den leeftijd van zes jaar ten doel stelt. Z. K. H. de Prins van Oranje leende zijn doorluchtigen naam aan de inrichting en verhief ze tot eene »Alexander-Stichting", welke als zoodanig 30 Nov. '80 is ingewijd en L. P. v. Son tot commissie-president heeft.

[2]) geuit door Buddingh, *Wandelingen* (1861), bl. 57. Vgl. schrijver's *Nieuwe Wandelingen* (1865), bl. 32, en »Breedere" Aanteek., W.

den *Dissel-* of *Dijselwaard* te Ingen als eene plaats aan te merken, waar oudtijds de Batavier zijne krijgsoefeningen hield of zich toerustte ten strijde. Was deze uiterwaard aan de Romeinsche heirbaan gelegen, dan blijkt hieruit, dat de Rijnstroom, op deze hoogte, voormaals een andere bedding volgde, dieper landwaarts in naar den kant van het Sticht. Anderen merken die kampplaatsen als minder oud aan, en herkennen daarin het terrein voor de Middeneeuwsche tornooi-spelen. Maar hoe? Zoekt men ook hier niet wederom met veel omhaal van geleerdheid in de verte, wat dood-eenvoudig voor de hand ligt? Is dat »Disselveld" te Deil en die »Disselwaard" te Ingen wel iets anders of iets meer dan een veld, een waard vol *distels*? De vergelijking van elders-aanwezige plaatsnamen, als »Distelheuvel" [1]) (Elst bij Arnhem), »Distelwaard" (Brakel), »Disselkamp" (Maasbommel) en »Distelkamp" (Renooi) overreedt ons aangaande de natuurlijke juistheid dezer verklaring; zoodat uit de benaming van den Ingenschen waard ten opzichte van Germaansche of Bataafsche krijgsoefeningen, hier ter plaatse gehouden, niets-hoegenaamd af te leiden valt.

Was dan in die grijze oudheid *Ingen* wellicht geen kampplaats voor het voorgeslacht, eeuwen later nochtans viel er eene schermutseling voor, welke in een nederlaag eindigde. Tijdens de geschillen tusschen hertog Karel van Gelre en den Stichtschen kerkvoogd Hendrik van Beijeren, werd Bruyn v. der Schueren, amptman van Tieler- en Bommelerwaard, als hij de Bisschoppelijken, die het slot te Renooi hadden veroverd, trachtte tegen te houden, alhier met verlies van een hopman en 41 man in Slachtmaand des jaars 1527 op de vlucht geslagen [2]).

Al heeft *Ingen* denkelijk nimmer onder de heerlijkheden der Nederbetuwe zijne plaats ingenomen, toch noemde zich naar dit dorp een edel geslacht. Ofschoon men geene leden er van in den voortijd bepaaldelijk op de plaats zelve kan aanwijzen, *moet* dit toch wel zoo zijn, want den plaatsnaam ontmoet men, voorzoover ons bekend, in

[1]) Bij deze kapitale hofstede in de buurschap Hollanderbroek behoort ook eene St. Jans-weide.

[2]) Nijhoff, *Gedenkwaard.*, VI, 2, bl. CXLVII.

ons vaderland nergens elders dan in de Nederbetuwe. Alleen in Noorwegen is nog een eiland Ingen, in Zweden een meer Yngen bekend. Daarbij is de naam v. Ingen juist te Ingen en Lienden nog tegenwoordig inheemsch (in den deftigen landbouwersstand), terwijl een adellijk of riddermatig geslacht *van* Ingen reeds vroegtijdig in de Nederbetuwe en het graafschap Buren vermeld staat. Komt hier natuurlijk niet in aanmerking Fredericus de Engne a° 1267, als zijnde een Bentheimsch ridder geweest [1]; men leest van *Sander van Ingen*, een der »seven nije Schepenen van Zandwijc", die 2 Febr. 1363 een verdrag bezegelen met de stad Tiel, krachtens hetwelk de magistraat dier stad ook in het dorp (*sic*) Zandwijk de gruit en accijns op alle goederen en waren zou mogen zetten en vaststellen [2]. *Jan van Ingen* (*Yngen*) behoort onder de edelen ten behoeve van wie Jan van Blois en zijne gemalin Mechteld hertogin van Gelre, 2 Nov. 1376 een zoenbrief geven ter zake van het voorgevallene sedert den dood van hertog Eduard. *Otto* en *Marcelis van Ingen* zijn 6 Jan. 1377 tegenwoordig bij den landvrede tusschen Jan van Blois met zijne gemalin Mechteld hertogin van Gelre en ridderen en knapen van Overbetuwe, Nederbetuwe [3], enz. In 1477 leefde *Otto van Ingen*, minstens tweemaal door Catharina van Kleef, hertogin van Gelre, verschreven tot de Landschaps-vergadering van bannerheeren, ridderen en knapen te Nijmegen, terwijl hij door dezelfde vorstin eenmaal werd opontboden om zich ten dienste van hertog Adolf te paard te Grave te laten vinden [4]. Dit edelgeslacht komt reeds in den aanvang der 14de eeuw te Kampen voor, blijkens een in 't archief dezer stad gevonden testament van den jare 1344, waarin als handelende persoon namens hare kinderen optreedt *Ermegart Hermans Ingen* dochter, met haren broeder Herman als momber. *Pelgrom van Ingen*, schepen van Kampen, gehuwd met Griete Glauwe, had tot zoon *Otto*, in 1523 lid van den magistraat te Zwolle en echtgenoot van Griete van Oijen, wier dochter Betta (geb. 25 Dec. 1498) in 1517 in den echt trad met Mr. Arend v. den Gruythuys, in 1537 schepen, in 1539 gedepu-

[1] Mr. L. Ph. C. v. den Bergh, *Oorkondenboek v. Holland en Zeeland*, II, 74.

[2] Mr. E. D. Rink, *Beschr. v. Tiel*, Bijl. H. achter dit werk, bl. 9.

[3] [illegible]hoff, *Oorkonden*, III, n° 29, 31.

[4] Kopieën [illegible] drie missives der hertogin zelve aan dezen edelman, in 1671 geauthentiseerd door J. [illegible]bergen, secretaris der stad Kampen, met omslag-zegels.

teerde van Arnhem († 25 Dec. 1545) [1]). De belangstellende lezer raadplege verder over dit sedert geheel Overyselsch geworden geslacht de aanmerkelijke gegevens van Mr. J. van Doorninck [2]). Waarbij [illegible] voege, dat Jonkvr. A. W. F. F. v. Spengler, — douairière van Jhr. Mr. Hendrik Pelgrom Marius Cato *van Ingen* (Rudolphszoon), eerder burgemeester van Gramsbergen, daarna van Steenwijkerwold, jonger broeder van Jhr. Mr. Joh. Jac. v. I., advokaat en wethouder te Kampen, dijkgraaf van Mastenbroek (vader van Jhr. Hendrik v. I., emerit. pred., te Zeist, — te 's Gravenhage 9 Maart 1882 in den echt trad met den gepens. majoor E. M. A. Bijleveld. Deze oud-adellijke stam, welke, blijkens 't bovenstaande $5\frac{1}{2}$ eeuw te Kampen bloeide, voert In blauw een gekanteelden en tegen-gekanteelden dwarsbalk van zilver [3]), met eene vlucht van zwart boven den rood-gevoerden en met drie traliën toegerusten half-aanzienden helm; dekkleeden blauw en zilver; ze staat in het Armorial Général terecht als eene (oorspronkelijk) Geldersche edel-familie te boek. Misschien zijn de reeds in 1317 te Ingen gevestigde St. Jans-ridders allengskens eigenaren geworden harer goederen alhier, en moet men hierin de reden zoeken dat ze reeds zóó spoedig haar bakermat en stamhuis Ingen voor Overysel (Kampen) liet varen.

Ook hebben Londen, Parijs en Heidelberg der stad Utrecht den rid-

---

[1]) Baron d'Ablaing v. Giessenburg, *Ridderschap v. Veluwe*, bl. 96.

[2]) in zijne *Geslachtkundige Aanteek.* (Deventer, 1871), bl. 22, 120, 131, enz. enz. Zie ook Mr. J. I. v. Doorninck's *Bijdr. tot de Gesch. v. Overysel*, *Catal. d. Arch. v. 't Gr. Gasth. te Deventer* (1880) en *Tijdrek. Regr. op 't oud-prov. arch. v. Overysel.* — Andere oude geslachtsnamen zijn Ingenuwelant (Ingenieuwelant) en Ingenwinkel (Inghenwijnckel), die men beiden te Deventer aantrof [illegible] de straks aangeh. werken). Ingenulant, een oud Geld. geslacht, komt ook voor als »[illegible] nywelant"; zou 't uit *Ingen* spruiten? Wat Ingenwinkel (= veldhoek) betreft, is [illegible]rkelijk dat de Winkelstraat (= hoek-weg) eene der grenzen vormt tusschen Ingen en [illegible] Ook bestaat er eene familie Cannenburg van Ingen, zoo aanvaarde Ds. W. Cannenburg v. J. 31 Oct. '80 zijn predikdienst te Urmond (cl. Maastricht). Behalve het bekende kasteel der v. Isendoorns, de Cannenborch te Vaassen, door H. M. Werner uitnemend beschreven in den *Geld. Volksalm.* voor 1881, bl. 105—43, met afbeelding; moet er in de Rijnpalz of in Munsterland ook een Cannenburg liggen, zie *De Navorscher* XXX, 203. Naar dit laatste kasteel vraagden wij ibidem, bl. 384, doch ontvingen totdusver geen antwoord.

[3]) dezelfde wapenfiguur derhalve als van de oude heeren van Buren; vgl. *Nav.* XVII, 124.

derhandschoen toegeworpen, haar de eer betwistend van de geboorteplaats van *Marcilius* (Marcelis) *ab* (van) *Inghen* geweest te zijn. Sommigen onder de oudere schrijvers [1]) achten het waarschijnlijk, dat hij òf te Utrecht òf in de Betuwe is geboren. In dit laatste geval wordt *Ingen* als zijn bakermat beschouwd. Dat hij van dat dorp zijn naam ontving, is, ook wegens zijn voornaam, onmiskenbaar. Vermoedelijk zag hij òf alhier òf op Zandwijk onder Tiel als zoon van den straks genoemden Sander het levenslicht. Na te Parijs den graad van doctor der godgeleerdheid te hebben verworven, werd hij eerst kanunnik en schatmeester der St. Andrieskerk te Keulen; vervolgens de eerste rector of hoogleeraar der in 1386 door den keurvorst Ruprecht I gestichte hoogeschool te Heidelberg, die door hem is ingewijd. Trithemius noemt hem zelfs den stichter of grondlegger dezer universiteit, na die van Praag en Weenen de oudste in Duitschland. Zeker gaat het dat deze naar de universiteit van Parijs door hem ingerichte school, aan hem groote verplichting had, ook doordat hij zijne boeken en papieren aan haar vermaakte, toen hij 20 Aug. 1396 ter stede overleed — volgens sommigen als karthuizer monnik. Thomas Boisius toch telt hem onder de schrijvers der Karthuizers, doch Valerius Andreae kan niet gelooven, dat de Heidelbergsche hoogleeraar als Karthuizer monnik zijne loopbaan zal hebben geëindigd. Wat nochtans vooral in *die* dagen, toen de aanzienlijksten zoowel als de geleerdsten zich gaarne in de monniks-pij hulden, licht mogelijk was, — ook, om vredig te sterven.

Met den kanselier Conrad van Gelnhausen († 1390) legde hij alzoo den eersten grond tot die oude beroemde aan handschriften weergaloos-rijke Heidelbergsche bibliotheek, welke hertog Maximiliaan I van Beijeren, bij gelegenheid van de verovering der stad in 1622, buitverklaard en aan Paus Gregorius XV schonk. Een jaar later bracht Leo Allatius deze kostbare verzameling over naar Rome, waar ze onder den naam van »Bibliotheca Palatina" eene afdeeling vormt der bibliotheek op het Vaticaan. Wie weet of daar nog niet menig handschrift schuilt, afkomstig van hem òf van zijne hand! In 1817 gaf Wilken (Heidelberg) zijne »Geschichte der Bildung, Beraubung und Vernichtung der alten Heidelberger Büchersammlungen," in 1845

---

[1]) o. a. Valerius Andreae in zijne *Bibliotheca Belgica.*

Bähr (Leipzig) zijne Entführung der Heidelberger Bibliothek — in het licht. Men vindt daar licht een en ander betreffende Marsilius van Ingen, die als »primus Universitatis Heidelbergensis rector et professor" zijn biograaf vond in den Duitschen geschiedschrijver Wundt. Mijne herhaaldelijk aangewende pogingen om uit gezegde Hoogduitsche werken meer omstandige berichten aangaande dien merkwaardigen man in deze eenvoudige bladzijden te kunnen overbrengen, bleven, helaas, zonder gevolg. — Ook heeft hij zich bekend gemaakt door zijn geschrift »Commentaria in IV libros Sententiarum", behelzend eene verklaring van dit werk van Petrus Lombardus, en in 1501 te Straatsburg gedrukt [1]. Men zocht zijne nagedachtenis aan de vergetelheid te ontrukken door eene in 1499 in 4° te Heidelberg uitgekomene verhandeling onder den titel: »Marsilii ab Inghen memoria, oratione atque epigrammatibus quam plurimis celebrata". Eene eeuw later derhalve verkeerde de geleerde wereld te Heidelberg nog onder den diepen indruk van het leven en werken van

Marcilius van Ingen.

Ek-en-Wiel. J. ANSPACH.

OUDHEID-, MUNT- EN PENNINGKUNDE.

Gretna-Green (XXXI, 91). Eene nauwkeurige beschrijving van de kracht der huwelijken gesloten voor den smid van Gretna-Green, vindt men in Heft 10 van »Das Buch für Alle", Jaargang 1881. In die beschrijving wordt o. a. de bijzonderheid vermeld dat drie hooge ambtenaren, die eens tegelijkertijd stonden aan het hoofd der regeering van het Britsche rijk, allen waren gehuwd voor den smid van het Schotsche grensdorpje. Bij genoemde beschrijving is tevens eene plaat gevoegd. C. L. R.

Gretna-Green. Over den smid te Gretna-Green is heel wat geschreven

[1] Zie *Historie v. 't Utr. Bisdom*, I, 568.

en over de door hem gesloten huwlijken en de gevolgen daarvan nog meer. Intusschen schijnt de ware oorzaak waarom vele trouwlustigen zich uit Engeland naar Gretna-Green begaven om daar zich door een onverbreeklijken band te laten vereenigen, nog meer onbekend dan men bij al de over Gretna-Green bestaande litteratuur mogelijk zou achten. Daarom is 't misschien niet ongepast het volgende hier, — ik zal niet zeggen mede te deelen, maar — te herinneren.

In Schotland was het althans nog niet vele jaren geleden gemakkelijk een huwelijk te sluiten. 't Was genoeg dat een man in tegenwoordigheid van twee getuigen eene vrouw *zijne vrouw* of *echtgenoote* noemde, of dat hij haar in een brief dien titel gaf, om haar de rechten eener gehuwde vrouw te bezorgen en haren kinderen eene echte geboorte te verzekeren. De smid of tabakskooper te Gretna-Green behoefde derhalve geen bijzonder privilegie te bezitten om huwelijken te kunnen sluiten. Men kon in Schotland overal trouwen, zoodra men slechts een paar Schotten gevonden had die wilden getuigen, en de smid of tabakskooper of herbergier te Gretna-Green, — misschien vereenigde hij al die functiën in zijn gewichtig personaadje, en was er misschien nog magistraatspersoon bij, — kon bijgestaan door buurman of knecht als getuige dienen, — niet krachtens het recht van zijn aanbeeld of iets anders, maar krachtens 't Schotsch recht; hij *sloot* volgens dat recht geen huwelijk, maar kon desgevorderd bezweren dat de bedoelde personen bij hem als *getrouwde lieden bekend waren*, want dat zij elkander in zijne tegenwoordigheid en die zijner medegetuigen wederkeerig als echte man en vrouw *erkend hadden*.

Gretna-Green ligt, gelijk door Poncio is opgemerkt, op de grenzen van Schotland, en is dus uit Engeland gemakkelijk te bereiken. Toen het bekend werd dat men daar *altijd* steeds-gereedstaande getuigen kon vinden, begaven voortvluchtige paartjes zich bij voorkeur daarheen; want waren zij de deur van den smid binnengetreden, dan kwamen de vervolgers te laat, immers twee woorden waren voldoende om de trouwlustigen als getrouwde lieden bekend te maken. De leepe smid zal in verloop van tijd ongetwijfeld wel wat kwakzalverij gebruikt hebben, — als er tijd voor was, — en ook een register aangelegd, waaruit, zoo noodig, het huwelijk kon bewezen worden, — dat wil zeggen een register waarin actes waarbij getuigen verklaarden dat »die en die" bij hem bekend stonden als getrouwde lieden. »Gelijk zij verklaren te Gretna-

Green, den ...." enz. enz. Nam men nu een extract uit dat register, dan bezat men wel geene eigenlijke trouw-acte, maar toch een bewijs dat men getrouwd was; zulk een bewijs kon als trouw-acte volstaan. Was in Schotland het bewijs eens briefs voldoende, de Engelsche rechtsgeleerden vonden licht een middel om de geldigheid van zoodanigen brief te bestrijden. Daar in Engeland dergelijke erkenning van echtgenooten geene kracht bezat, moest bewezen kunnen worden, dat de brief werkelijk in Schotland was geschreven en ontvangen, en daartoe waren al weder getuigen noodig; zoodat ook hun die van weinig geld voorzien te Gretna-Green kwamen, de hulp van den smid te pas kwam. — Tot slot verwijs ik naar v. Hasselt's Arnh. Oudh., I, 40, waar men een paar koddige voorbeelden kan vinden van trouwen met penning of ring in de 15^{e} en 16^{e} eeuw nog te Arnhem niet onbekend. Deze schrijver zegt: »een man, die dus (door het geven van een ring of penning aan een vrouw) getrouwd was, (wierd) een getrouwd man genoemd, en de vrouwe een echte getrouwde wyff".

A. J. C. KREMER.

Verlovings- en huwlijks-gebruiken (Vgl. Algem. Register). Het »heulen" in Zeeland, de zoete plicht om zijn meisje een kus te geven telkens als men een heul, een dammetje voorbijkomt, dat van den straatweg naar een weiland leidt, is nog lang niet het eigenaardigst gebruik hier te lande tusschen minnende paren. — Op Marken is 't een overoud gebruik, — een klein rechtsgeding vestigde er onlangs weder eens de aandacht op! — dat verloofden vóór het huwelijk een nacht gaan doorbrengen in een vaartuig of botter, »smokkelbotter" geheeten. Smokkel of mokkel, verlengde vorm van smok of mok, beduidt »zoen". Van hier het werkwoord smokkelen, mokkelen en smokken in dezelfde beteekenis. »Mokken" heeft in de beschaafde spreek- en schrijftaal een anderen zin. Kent de volkstaal het echter ook in dien van »zoenen"? — In dien smokkelbotter ontvangen de verloofden dan bezoeken van hunne kennissen, en zoodanig bezoek, als het wat al te lang duurt, geeft wel eens aanleiding tot twist, waaruit soms een procesje ontkiemt, als het tot handdadigheid komt. Overigens zou niemand op Marken in de verste verte er aan denken, in dat verloofden-verblijf gedurende een nacht in een botter iets ongepasts te zien; 't geschiedt ter goeder trouw, met toestemming der

ouders, en de ervaring leert, dat de Marker en zijne bruid op het gebied der zedelijkheid voor niemand de vlag behoeven te strijken, evenmin als de Zaanlander, bij wien het eenmaal gewoonte was, — en misschien nóg is, — dat de jonge man, zoodra hij het ja-woord van de ouders zijner uitverkorene had verkregen, één nacht voor het bed van zijn meisje bleef waken. — Op andere plaatsen in Noord-Holland bleef de jonkman den eersten avond der verloving met zijn meisje alleen op, terwijl hare ouders ter kooi gingen. Is dit nóg zoo? 't Zou eene merkwaardige verzameling kunnen worden, wanneer de gebruiken in verschillende deelen van en buiten ons land bij verloving en trouwen in zwang, in dit ons maandwerk eens opgeteekend werden. Ook Friesland zou menige curieuse bijdrage kunnen leveren. Doch de kieschheid blijve streng bewaard, en wat Scheltema in zijn »Volksgebruiken der Nederlanders bij het vrijen en trouwen" (Utrecht, 1832), vermeldde, worde hier niet herhaald, zelfs niet met andere woorden! Wij verwijzen op dit gebied ook naar een Juni 1882 bij D. B. Centen te Amsterdam uitgekomen werkje: »Marker-Leven", in Liederen door A. F. J. Reiger; met voorzang van Ds. J. J. L. Ten Kate, waarin o. a. een Marker-vrijaadje en dito bruiloft bezongen worden.

Schutten van bruidegoms (XXXII, 557). 't Schutten van bruidegoms is ook in Rumenië een volksgebruik. In een opstel »Rumeensche bruiloftsgebruiken", dat in »De Amsterdammer," Weekblad voor Nederland, v. 23 Sept. '83 voorkomt, leest men: »Afgemat van het feestvieren, keert eindelijk het gezelschap naar huis terug, en nog éénmaal wordt de bruid, evenals bij de verloving, in eene kamer opgesloten. De jonge man eischt zijne vrouw op. Hare bloedverwanten stellen zich, met bijlen en sabels gewapend, voor de deur harer kamer op; met een geschenk koopt hij zijne jonge vrouw van deze gewapende lijfwacht af. Voor de huisdeur staat de wagen gereed, die haar naar de echtelijke woning zal brengen. De *sexstra* of bruidschat is reeds opgeladen; daarna wordt zij zelve in den wagen getild, waarna hare moeder en schoonmoeder naast haar plaats nemen. De bruidegom en zijne vrienden bestijgen hunne paarden en begeleiden den door een span ossen of vurige rossen getrokken bruids-wagen. Zweepgeklap, pistoolschoten, luide hoera's en jubelkreten verzellen den

wilden, vroolijken rit tot aan den drempel van het huis. Ook hier moet de jonge echtgenoot weder strijden om het bezit zijner vrouw; nogmaals stellen hare verwanten zich voor de deur der kamer op, waarin zij gevlucht is. Hij moet haar schaken evenals de Romeinen 't de Sabijnsche maagden deden; met geweld dringt hij de kamer binnen, neemt haar op en draagt haar zonder dat zij den grond mag raken, naar buiten, en nu eerst behoort zij hem toe".

M[R]. C. BAKE.

Hard-dak (XXXIII, 426) — is wat het woord uitdrukt, een dak van leien, tegels, pannen. In de 13de eeuw waren de huizen nog bijna uitsluitend gedekt met stroo of riet, en, om zooveel mogelijk brandgevaar te voorkomen, dekte men die materialen met een laag klei of leem van ongeveer een palm dik; — doch maakte in de steden vooral verordeningen om het aanwenden van hard-dak te bevorderen. Men kan hier over veel vinden in v. Hasselt's werken.

Hard-dak is niets anders dan eene tegenstelling van zacht dak. Zachte daken waren van riet, stroo of drooge hei-plaggen; ook van gedroogde boomschors? In December 1201 verleende graaf Boudewijn IX van Vlaanderen den Aardenburgers dezelfde bepalingen omtrent het dekken der huizen als reeds elders van kracht waren, en verordende het dekken met tegels of leien. Te Brugge treft men die oude tegeldaken nog in menigte aan. G. P. ROOS.

Pothuis (XXXIII, 120). Men leze »op de pothuizen" inplaatsvan »in de pothuizen". Evenwel »pothuis" kan ook geweest zijn »puthuis". In 't Engelsch is pothouse een kroeg, bierhuis.

A. J. C. KREMER.

Potjes-kermis (XXXIII, 120). De komst van het pottenschip is in sommige afgelegen dorpen van Friesland, en misschien ook wel elders, nog een evenement. Hoeveel meer zal het dit vroeger niet geweest zijn, toen de winkels minder ruim voorzien en de middelen van gemeenschap veel slechter waren. De komst van het pottenschip deed bevolking toestroomen om te koopen. 't Was wel niet *de* kermis, maar een soort van kermis was het toch, de potjeskermis.

PASSIM.

VRAGEN.

Land van Arkel. Daarin liggen o. a. Arkel, Rietveld, Kedichem, Oosterwijk en Leerbroek. Nu leest men in 't Aardr. Wdbk v. J. v. Wijk Rzn (bij Arkel), dat Oosterwijk oorspronkelijk Eerste wijk geheeten heeft, opdat de beginletters dezer vijf plaatsnamen den naam Arkel mochten vormen. Weet men hieromtrent iets naders? Is 't een curiosum?

Hameland (XXXI, 499). Meinerswijk, in Overbetuwe, is vermoedelijk, gelijk men weet, de Meginhardeswich van a° 814/5, de vicus Meginhardi van a° 847. Baron v. Spaen, Inleid., I, 38, 9, 67, 9, gewaagt niet slechts van eenen Meginhard a° 800, 28, maar ook van een lateren persoon (of personen?) van dezen naam: Meginbard a° 881, graaf van Hameland, één met, of onderscheiden van? — Meginhard a° 898 hertog der Friezen. Nu dan de vraag: heeft men bij 't bespreken der grenzen van Hameland, op dit Meinerswijk wel genoeg gelet?

Bonenburg — staat als kasteelmatige huizing te Heerde, op de Veluwe, nog vermeld op de Kaart in de Tegenw. Staat v. Geld. a° 1741. Ongetwijfeld vernoemd naar een lid van 't adellijk geslacht v. Boineborgh genaemt v. Honsteyn, afkomstig uit Thuringerland; zie o. a. Herald. Bibl. 1879, bl. 263. De in 1578 naar den kwartierdag te Arnhem afgevaardigde Wolter v. B. gen. v. H. is de eerste, dien ik als v. B. tot Heerde (*sic*) vermeld zag. Was *hij* de stichter of naamgever? In Mr. J. v. Doorninck's Geslachtk. Aanteek. staat (bl. 578) Gerrit Jan v. Galen tot Bonenburg vermeld, van wien in 1727 de kinderen van Gerhard David Daendels erven. Wat weet men naders van deze huizing? Bestaat ze nóg, minstens in naam?

Homburgerpoort. Blijkt uit historische bescheiden, dat deze poort te Doetinchem, waarvan de Tegenw. Staat v. Gelderland, bl. 379, a° 1741 melding maakt, naar Homberg (Keur-Hessen), Homburg (o. Keulen), of misschien wel naar Hamburg, is vernoemd? Zoo 't niet van elders blijkt, wordt zulks niet bepaald door de benaming Hessenpoort ter stede bewezen, daar deze poort ook Heesenpoort heet.

Vgl. de Heese- of Hessepoort te Nijmegen. En evenals Homburg meer voorkomt, bijv. Hombourg in Luik, zoo kan dit Homburger zeer goed een adject. appellativum wezen.

Nazareth — stond als klooster van Maria-van-N. eertijds buiten het dorp Oene, op de Veluwe [1]. »Het werd, met al wat er bij behoorde, in de voorgaande eeuwe voor 50.000 gl. verkocht. Een gedeelte van 't Gebouw wordt sedert tot eene Brouwerij gebruikt". Aldus de Tegenw. Staat v. Geld., bl. 504. Deze nu zag in 1741 't licht. Dit bericht wordt eenigermate aangevuld door de Geogr. Beschr. v. Gelderl. a° 1794 (Amst., Corn. Groenewoud), bl. 162, meldende, dat de verkoop door de Staten van Gelre en Zutfen geschiedde, dat het goed den naam van klooster verloor sedert 1662, als wanneer de brouwerij of brouwplaats, die alleen van 't gansche gebouw nog was overgebleven, door den schout voor woonhuis werd gebezigd. Nu staat in de Registers op 't Arch. v. 't voorm. Hof v. Gelre, bl. 345, Jacob v. Beinhem tot den Appelenburg (te Ochten) en tot Tuil (zie *Nav.* XXVI, 423) vermeld als heer van Nazareth. Is deze dus toen kooper geworden van dat destijds opgeheven of vervallen, getuige de verkoopsom zeer aanmerkelijk klooster? Kleeft de naam nóg aan een huizing of erf te Oene? Wat weet men van de lotgevallen van dit Nazareth vóór en na de opheffing des kloosters?

GESCHIEDENIS DER LETTERKUNDE.

Kollumerland. Kondigden wij *Nav.* XXXII, 277, 8, een geschrift aan van Mr. A. J. Andreae te Kollum, waarin o. a. sprake was van de bedijking van het »Cruyslandt" in K.; thans mogen wij de aandacht vestigen op eene »Geschiedk. Beschrijving van Kollumerland en Nieuw-Kruisland" van dezelfde ervarene hand, — met medewer-

[1] Aan dit klooster, anders gezegd het Convent te Oene vermaakten Bernt Bordam en Fije, zijne vrouw, bij testament van a° 1486 één gouden Rijnsgulden (Catal d. arch. v. de Deventer-gasthuizen, n° 728).

king van het Friesch Genootschap van Geschied-, Oudheid- en Taalkunde te Leeuwarden, — Kollum, T. Slagter, 1883. Met Aanteek. en Bijlagen, 158 blz. Opgedragen aan Mr. Joh. Jac. Bolman, oud-secret. dezer gemeente [1]). De geëerde schrijver maakte hierbij gebruik van de gewone bronnen (Friesche en Vaderl. historie), van Friesland's charterboeken, de Vrije Fries en andere door 't Gp te L. uitgegeven werken, Jhr. v. Sminia's Nieuwe Naamlijst van grietmannen, enz.; maar bezigde inzonderheid geschreven bronnen, als: Proclamatie- en Resolutie-boeken uit de 16de, 17de en 18de eeuw, Dijkboeken van K.; Wees-, Reces-, Tauxatie-, Pleidooi-, Decreet-, Sententie- en Registratie-boeken [2]), behoord hebbend tot het Nedergericht van K.; Rentmeesters-rekeningen van Friesland 1515—75 [3]), enz. enz. Ligt in deze bladzijden, welke zóóveel belangrijks bevatten, waarin ook menig Geldersman, met hertog Karel als hoofdfiguur, optreedt, de rijpe vrucht van veeljarige studie en nasporing vóór ons; men mag verwachten, dat de belangstelling van het oudheidminnend publiek, o. a. ook onzer Navorschers-gemeente, onzen werkzamen archaeoloog nopen zal, volgens zijn verlangen op de thans verschenen »Geschiedk. Beschrijving" eene Plaatselijke dezer grietenij te laten volgen, waarin de staten, stinsen, grafschriften, in verband met de levensbijzonderheden en familie-betrekkingen van menigen roemruchten Fries, staan behandeld te worden. De stof is hier rijk.

N.-Brabantsch archief. Door Mr. F. A. J. v. Lanschot, raadsheer in het Gerechtshof te 's Hertogenbosch, zijn ten behoeve van het depôt der oude Rijks-archieven in Noord-Brabant een aantal archiefbescheiden ten geschenke aangeboden, nader omschreven in de St.-Ct. van 17 Januari.

Hilarius. In de boekerij van Arezzo is een handschrift ontdekt, waarin verschillende geschriften van Hilarius van Poitiers (Pictavium,

---

[1]) die den eersten grondslag legde tot het opsporen van oudh. en geschiedk. merkwaardigheden dezer voorm. grietenij.

[2]) Het oudste dezer handschriften is van 1549.

[3]) Enkele ontbreken. Ze bevatten veel dat kan strekken ter aanvulling van straks verm. grietmannenlijst, op welke Mr. A. J. A. eene Nalezing vervaardigde, die hij gaarne voor belangstellenden beschikbaar stelt.

† 368). Onder deze komt voor zijn geschrift de Mysteriis, dat men verloren achtte, en een aantal hymnen. Ook bevat het eene reisbeschrijving naar Palestina en andere oostersche landen, welke uit de 4e eeuw afkomstig schijnt te zijn.

Brief van P. Lentulus. (XXXIII 495). Ik leerde dezen brief kennen uit een oud werk, met fraai geteekende platen van (?), cum privil.; het is getiteld »Historiesche beschrijving van het Leeven onses Heeren Jesu Christi," enz. door Jan Philips Schabaelie. 3e druk, Leeuwarden 1707. Daarin komt ook voor (natuurlijk, vertaald) »Brief van Lentulus Aan den Keizer Tiberius die bij Etropius gelesen word, in de Jaarboeken van de Romeinsche Raadsheeren". Daartegenover staat een goed-gegraveerd afbeeldsel van Christus, in de houding van een spreker of redenaar. De oogen zijn echter allesbehalve fraai. Dit portret steunt op den brief van Lentulus. Later viel mij in handen een fragment van een prentwerk in lang-kwarto, bevattend de afbeeldsels van Mozes, Aäron, al de richters, Jozua, de koningen van Israël en Juda, die van Babel, Assyrië, Syrië, en der mannen van beteekenis uit het N. Testament. Het is eene curieuse verzameling van misbruikte portretten van Holl. en Vlaamsche graven, hervormers, enz. en bevat ook voor een gedeelte ongewijde geschiedenis, o. a. even geestig-uitgedachte portretten der zeven-wijzen van Griekenland, enz. Buitendien komen er nog prenten in voor, die ik mij herinner elders aangetroffen te hebben. Sommige dezer staan in Schabaelie als titelprenten vóór de acht hoofddeelen van zijn werk, hetwelk mogelijk de oudste harmonie der Evangeliën in onze taal is. Ook het portret van Christus komt er in voor, mede naar de gegevens van Lentulus, doch de houding (eenigzins van ter zijde gezien) en het gelaat zijn veel schooner en edeler dan bij Sch. De overige prenten van Sch. komen ook voor met de bijschriften (waarvan het tweede bij iedere prent van Vollenhove staat) in een prentwerk met afbeeldingen aan den Bijbel ontleend (kwartijn). G. P. ROOS.

VRAGEN.

Harmonieën. Er bestaan vele dusgenoemde Harmonieën der vier Evangeliën, in Nederland, Engeland, Duitschland en Frankrijk. Als

proeve van bewerking vermeld ik alleen Ds. Colenbrander, en voor een bijzonder deel Ds. v. Koetsveld. Wel blijven ze steeds kinderen van een subjectief gevoelen aangaande hunne inrichting, doch ik acht ze nuttig, ofschoon lastig, daar men soms vier teksten als 't ware tegelijk moet lezen. Heeft nu wel ooit iemand beproefd een doorloopend geheel te geven met de varianten als aanééngeschakeld? 't Kwam mij voor dat zulks met uiterst spaarzame verbindingswoordjes, met behoud der woorden van iederen Evangelist, zeer goed geschieden kan. Ik sneed drie exemplaren van ieder Evangelie in strooken en plakte die in een folio-schrijfboek, kolomsgewijs, zóódanig dat er ruimte voor de invoeging der gelijkluidende plaatsen overbleef. Natuurlijk vult nu eens Mattheus, dan weêr Johannes sommige bladzijden geheel. Wie wil het handschrift? Mijne voorwaarden van afstand zijn bijna nietig, mits het uitgegeven worde. G. P. ROOS.

KUNSTGESCHIEDENIS.

Bier-gebruik. 't Schijnt dat het *Nav.* XXVII, 177, 8, gezegde nog niet duidelijk genoeg is geweest. Althans men richtte onlangs de vraag tot ons, welke *soort* van bieren hier bedoeld werden. Er is echter niet van bier*soorten* sprake, maar van geld-voor-bier bij eene bepaalde gelegenheid te verstrekken. Dit werd het bruidspaar afgevergd ter wille van het eerbewijs, dat men hen te paard kerkwaarts geleidde (*rij*-bier), en buksen afschoot (*buxen*bier). Of ook werden zij om dat eerbewijs te kunnen genieten, op eene bepaalde som geschat (*schat*-bier), en zóólang geschut (*schut*bier) of tegengehouden totdat zij die schatting betaald hadden. En dit alles om de keel te smeeren, niet alleen met bier, maar ook met »brandewijn ofte andere stercke, wateren, beneffens wijn" [1]. Friesland's bier en bierdrinkers kan men leeren kennen uit een geestig opstel van onzen Johan Winkler, — wie is beter hiervoor bevoegd dan hij! — in Friesche Volksalmanak

[1]) Desgelijks behooren nog tegenwoordig bij openbare verkoopingen of verpachtingen, tot de ongelden de zoogenaamde »bieren", waarmeê het gelag moet worden goedgemaakt, — al is het ook uiterst zelden meer eigenlijk bier, dat men in dit gelag schenkt of drinkt.

1884 (Leeuw., Meijer en Schierbeek). Heerschte die gewoonte vooral sterk in sommige dorpen des lands van Kuik, inzonderheid te Maashees, Groeningen, en Sambeek: de procureur L. v. Heeckeren v. de Wierse drong 21 Mei 1784 op de handhaving der publicatie van 25 April daar te voren aan. Nog 18 Jan. 1803 moest vanwege den Raad van Binnenl. Zaken der Bat. Republiek aan het departementaal bestuur van Brabant een »avertissement" uitgaan tegen de »schandelijke en schadelijke" gewoonten der schoolkinderen in het land van Kuik, om 3 à 4 weken vóór Vasten-avond van deur tot deur te loopen bedelen, teneinde voor het aldus verkregen geld eenige tonnen biers aan te koopen. Dat is *mis*bruik, en alle misbruik is diep treurig. Maar tenaanzienvan *ge*bruik gelde voortaan wat o. a. *Nav.* XXXI, 357 *O*, 420 *O* te lezen staat. Eere daarom aan den maatregel, in de algemeene vergadering van den Volks-bond tegen Drank-misbruik, genomen, — zie Haarl. Ct. v. 4 Apr. '83, — om eene commissie te benoemen ter bevordering der verkrijgbaar-stelling van goed en goedkoop bier alom in ons vaderland. De Internationale-tentoonstelling van Mei—Oct. 1883 te Amsterdam aanschouwde van dien maatregel eene gewenschte vrucht. In de nabijheid toch van deze waren drie bierkiosken opgericht, op wier succes met blijdschap kon worden gewezen in de 10de algem. vergad. v. den Volks-bond i. d. 21 Aug. te Amst., onder voorzitterschap van Mr. H. Goeman Borgesius, bijgewoond door den Ober-burgemr van Osnabrück Brüning en prof. Finkelnburg uit Bonn (eene celebriteit op 't gebied der hygiène), als afgevaardigden van den Duitschen Bond tegen misbruik van geestrijke dranken. In welke vergadering men, onder dankbetuiging aan prof. Gunning en den oud-minister Modderman in zake bier-enquête en enquête-commissie, vaststelde dat de alcohol-gebruiks-kwestie eene internationale dient te worden. Zoo zij het!

Pimpeltgen, pimpel (XXXII, 570). Deze naam komt zoowel onder glas- als onder aardewerk voor. Voor het eerste pleit:

»Die uyt een pimpel drinckt, al is het goede wijn,
Al is het glas Veneets en helder crystallijn,
So 't van het kooytjen is daer de canary dood is,
Hoe lescht hy sijnen dorst die mogelijck vry groot is".

(J. Westerbaen, Ockenburgh, bl. 75).

Voor het tweede, dat ten jare 1647, onder »rou ongebacken en gebacken goet" en »geschildert goet", in een inventaris van een plateelbakker voorkomen »GROOTE EN CLEYNE PIMPELS".

A. J. SERVAAS VAN ROOIJEN.

VRAGEN.

Aernhemse korst. Jacob Westerbaen zegt in een zijner mengeldichten (1e deel der Ged., bl. 394).

»Voorleden maenendagh, doe t stuck van t wilde vercken
In een Aernhemse korst op uwe taefel lagh".

Is dat een soort gebak? Ik meen dat ik nog eenmaal zoodanigen zin in zijne werken aangetroffen heb. A. J. SERVAAS VAN ROOIJEN.

Wip en poeselaer. In een reken- en kas-boek van den Eerw. heer Thomas, abt van Olde-clooster (Friesland), die in de laatste helft der 16e eeuw leefde, vind ik aangeteekend: »den 26 Augusti 1573 betaelt noch III g.g." (goudgulden) »voor een tonne wip op St.-Bernardus-dach gedroncken". En »den 27 Octobris 1579 noch III g.g. ende 10 stuvers voor een tonne poeselaer". Dit »poeselaer" moet ook een drank (bier of wijn?) geweest zijn; herhaalde malen wordt de aankoop daarvan, gewoonlijk voor $4\frac{1}{2}$ of 5 caroli-guldens, in gezegd aanteekening-boek vermeld. Wat is wip en poeselaer?

[Kan met dit wip soms in verband staan de uitdrukking »'n wippertje"?]

TAALKUNDE.

Brink (XXXIII, 333) — is eenvoudig samengetrokken uit be-rink, bering, alsof men zeide: »het beringde", het door huizen of omheining beringde, omringde plein in de bebouwde kom van stad of dorp. »Rink" is de Saksische form van het algemeen-Nederlandsche »ring", gelijk uit den mond onzer Saksische landgenooten in de graafschap Zutfen, in Twente, Salland en Drente nog dagelijks kan gehoord worden. De »brinken" komen dan ook slechts in de Saksische ge-

westen van ons land voor. Dat de Gooische dorpen een »brink" hebben, — Baarn, Hilversum, Laren, — strekt mede ten bewyze voor den Saksischen oorsprong der Gooiers. Aan eenen oorsprong van »Bero's enk" valt niet te denken. Hoe kon een algemeen woord zulk een bizonderen oorsprong hebben? Ook kan het bijzonder-Frankische woord enk = veld, niet bij eene Saksische bevolking in gebruik zijn [1]).

Brink. »De Brink" is op de Veluwe 't open, onbebouwde, groene vak, de ruimte bij een boerenplaats, het plein, vóór het huis, op zijde of er achter, naar de gelegenheid meêbrengt. 't Is de speelplaats der kinderen, door boomen of houtgewas niet aan het oog der moeder onttrokken. Omdat er nog al veel over geloopen en gereden wordt, is het gras dat er op groeit en dat er als vanzelf uit opschiet, niet van de beste soort. Men noemt 't nu eens varkens-, dan weder brink-gras. – Ook 't woord *enk* drukt in 't Veluwsch idioom eene ruimte uit, maar dan wordt daarmeê altijd het bouwland bedoeld, of liever eene verzameling van bij elkander gelegen akkers aan verschillende eigenaars of gebruikers behoorende, eene ruimte die soms zeer uitgestrekt kan wezen. A. AARSEN.

Brink. Brinken waren in de marken plaatsen waar men aan sommige lieden vergunde hutten op te richten en daarin te wonen ; zulke

---

[1]) Is *enk* een bijzonder-Frankisch woord? Vloeide 't dan niet voort uit 't Angelsaksische inge, 't Oud-Noorsche engi? Daarbij, juist Overysel b.v. krioelt van »enken" en »inken", terwijl men in Gelderland daarentegen nagenoeg bestendig daarvoor eng, ing ontmoet. Treft men in Overysel, enz. bij voorkeur brinken aan, toch ook nog wel een enkel in Gelderland, bijv. de Brink (te Ingen, in Nederbetuwe, *buiten* het dorp), terwijl de gansche Nederbetuwe dóór de familienaam v. Brenk, v. den Brink overbekend is. Zelfs in de zuidelijkste deelen van Gelderland liggen ze, t. w. de Prenk (te Dreumel), de Prinkel (hofstede te Wadenojen, bij Tiel), de Prink (bouwland op Zandwijk o. Tiel, en te Brakel, in den Bommelerwaard) Daar nu De Park te Elst (Overbetuwe) a° 1442 niet slechts die Parryck, maar ook die Prick, den Prick heet, en Per = Pre (d. i. breed) is, — vgl. Perse (= Berse) = Prese, vgl. ook Persingen met Presikhaaf, — zoo neme men Bero's enk terug, om vooralsnog aan Brink = »breede enk" te kleven; vooral, wanneer men den vorm de Birnco, nevens de Brinco (a° 1284 te Deventer; zie Bijdr. tot de Gesch. v. Overysel, I, 296) in 't oog vat. RED.

lieden noemde men brinkzetters. Men zie hierover Baron Sloet tot Oldhuis in den Overys. Alm. 1838.

Leben, leven. Het citaat uit Förstermann's Namenbuch (2te Ausgabe), — waarop *Nav.* XXXIV, 40, wijst, luidt aldus: »*Lib.* Von dieser Wurzel stammt ein weitverbreitetes Wort, gothisch und alt-hochdeutsch: laiba; altfriesisch lâva; altsachsisch lêua, angelsachsisch lâf, u. s. w.; vergleich die weitere Verwantschaft bei Diefenbach-Gothisches Wörterbuch, II, 122 f. Die Bedeutung ist die von »Ueberbleibsel, Erbschaft". So auch in Zusammensetzungen, z. B. althochdeutsch »totleiba", nach dem Tode nachgelassenes; niederdeutsch »radeleve", Nachlass an Geräth, und anderes; vergleich Graff, Althochdeutscher Sprachschatz, II, 49, und Cassel, Ueber thüringische Ortsnamen, S. 212. Dieses Wort passt nun lautlich und begrifflich zu den alten thüringischen Ortsnamen, deren regelmässigste Form im Süden des Harzes -leiba, im Norden (in Nord-Thüringen) -leua ist; Formen auf -leuo, -leuw, u. s. w. sind als Dative sing. anzusehn, während die auf -a Nominative sind. Andere Formen entstehen meistens aus ungenauen Urkundenabschriften. Heut zu Tage haben wir alle diese Namen in die plurale Dativform auf -leben gebracht, vielleicht unter volks-etymologischem Einfluss von Leben, *vita.* Vor dem Jahre 1100 ist diese Form auf -n kaum in einer einzigen wirklich echten und genau abgedruckten Urkunde nachzuweisen; wenigstens muss sie um diese Zeit noch äusserst selten gewesen sein. — Bei unserer beklagenswerth mangelhaften Kentniss des altthüringischen Sprachschatzes ist die Bedeutung dieses *-leben* nicht ganz sicher zu bestimmen, so bekannt auch das Wort in seiner Ableitung ist. Man kann zwischen drei Deutungen schwanken: 1°. Es kann gradezu *haus* bedeuten, und wie *mansio* (*maison*) zu *manere*, so sich begrifflich zu althochdeutsch *biliban*, neuhochdeutsch *b-leiben* verhalten. Vergleich Cassel, Ueber Thüringische Ortsnamen, S. 210 ff. 2°. Es bezeichnet den unbeweglichen *Nachlass* eines Verstorbenen; vergleich oben *Totleiba;* siehe Cassel, Ueb. Thür. Ortsn., S. 212. 3°. Es kann den Wohnsitz der Nachgelassenen, der Nachkommen bezeichnen, sodass -leiba die Nachkommenschaft hiesse; vergleich Pott, die Personennamen, S. 491.

Die erste Deutung beruht nur auf analogie eines fremden Sprachstammes; ein *leiba*, *leua* in der Bedeutung von *Domus* ist noch in

keinem deutschen Dialecte nachgewiesen. Die dritte Erklärung wäre nur dann annehmbar, wenn *alle* namen auf *-leben* im ersten Theile einen Personennamen hätten, was jetzt nur für die Mehrzahl gilt. Auch würde man dann die Pluralform auf *-n*, ähnlich wie bei den Namen auf *-ing*, schon in älterer Zeit häufiger erwarten. Ich entscheide mich daher am liebsten für die zweite Deutung, wonach *-leben* den Nachlass bedeutet.

Eine andere Deutung, wonach das Wort so viel als *Wiese* bedeuten soll, versucht Gerland in einem Aufsatze in Kuhn's Zeitschrift, X, 210 f. f. auf zu stellen. Soviel Schönes auch diese Abhandlung enthalt, so wage ich doch nicht mich mit jener Deutung zu befreunden.

Noch wäre hier mancher Punkt zu erörtern; zuerst die geographische Verbreitung dieser Namen, die auf einer Karte verzeichnet, ein höchst interessantes Beispiel einer nur einem bestimmten Volksstamme (den Thüringern) angehörenden Namenklasse gäbe. Vergleich darüber meine Ortsnamen, Seite 283. Dann die verschiedenen falschen Deutungen und wunderlichen Hypothesen, die man über diese Namen aufgestellt hat. Ferner das Verhältniss zwischen uneigentlicher und eigentlicher Composition, dessen Untersuchung noch manches anziehende ergeben muss.

Solche Erörterungen können aber in Ausführlichkeit hier nicht vorgenommen werden; ich verweise deshalb noch auf die Bemerkungen Anderer über diese Namenklasse, namentlich Pott, Die Personennamen, S. 488 f. f., und Bender, Die deutschen Ortsnamen, S. 133. Vor allem aber auf die gründliche Arbeit von Cassel. Auf *-leiba*, *-leua* enden folgende 162 alte Namen: Egisleiba, Eckihartesleba, Oildisleuben, Ahereslebe, Eitesleba, Alahgiselebe", enz.

Vele der vervolgens hier-opgenoemde 162 oude (Middeneeuwsche) plaatsnamen, verzekert ons Johan Winkler, komen nog hedentendage in Duitschland voor.

Uit bovenstaand citaat ziet men, dat het woord *leben zeer* oud is en in plaatsnamen *wijdverbreid.* Dit doet derhalve gissen, dat 't eene algemeene beteekenis hebben moet, en wel eene zoodanige, die in overeenstemming is met de oorspronkelijke gesteldheid des lands, waarin 't het meest voorkomt. Dit land nu is, gelijk wij boven vernemen, het niet alleen bergachtige, maar ook *bosch*rijke, — denk aan zijn Woud, — Thüringen. Bij de navorsching der beteekenis van

plaatsnamen moet men zich soms aan een stroo-wisch vasthouden; een enkele, schijnbaar onbeduidende, variant vermag dikwerf òf eene gissing omver te werpen òf op een niet onbehaaglijk spoor te brengen. Zulk een spoor schijnt mij Gardeleben *of* Gardelegem (Pruissen, reg.dstr. Maagdenburg, — aldus J. v. Wijk Rzn.'s Woordenboek) te wijzen. Dit *legem* doet mij denken aan *log*, *loch*, *loc*, *los, laos*, allen varianten, gelijk die in de oudste charters voorkomen, van het latere, ook in ons vaderland zóó rijk vertegenwoordigde *lo*, *loo,* waarvoor de Waalsche en Fransche dorpsnamen *leu*, *lieu* hebben. Zie de aangeh. plaatsen in het Taalk. Magazijn, dl. IV. Deze woorden of uitgangen nu worden in die charters steeds gebezigd, waar sprake is van bosschen, of dorpen in boschrijke streken [1]). Een Geld. diploma a⁰ 801, in Bondam's Charterboek, vermeldt eene silva quae dicitur Braclog; in een dito a⁰ 855 komen, op de toen zeer boschrijke Veluwe, voor villa quae dicitur Niutlo, silva quae dicitur Hornlo, saltus qui dicitur Vunnilo. Mr. L. Ph. C. v. den Bergh herinnert in Nijhoff's Bijdragen voor Vaderl. Gesch. en Oudh.kunde, V, 236, aan 'tgeen Willems in zijne Mémoires sur les noms des Communes, Brux. 1845, p. 12, bij de in 1240 vermelde Vlaamsche stad Eecloo opmerkt: »On sait qu'une forêt immense, commençant près de Bruges, passant à Papingloo sous Maldeghem, Loo-ten-Hulle et Eecloo, se prolongeait autrefois jusqu'aux environs de Loo-Christi. De là tous ces *loo*". Loo = log (loch) beduidt dus *bosch*. 't Oud-Hoogd. heeft *loh*, *loch* (Graff, Sprachschatz, II, 128). Dit *loh* mag dan, in casu, niet verward worden met het Angelsaksische *loh* = locus, sedes, waaraan Mr. v. den Bergh ook herinnert, met aanhaling van v. Richthofen's Altfries. Wörterb. o. h. w. *loch*, *logung*. Nu vraag ik, — daar (volg. Förstemann) in de oude Thüringsche plaatsnamen bezuiden den Hartz *-leiba*, benoorden den Hartz *-leua* heerscht, — met 't oog op dien variant Gardeleben *of* Gardelegem: speelt hier niet *loch* = *loo*, d. i. bosch; en mag men niet besluiten, dat tot dien »alt-thüringischen Sprachschatz", waarvan de »Kentniss so beklagenswerth mangelhaft" is, eèn woord *leg* = *leb* of *leu* zal hebben behoord, in den boven-aangegeven zin van *bosch*? Een zijdelingsch bewijs voor 't misschien niet onwaarschijnlijke dezer opvatting biedt mij 't zoo bij uitstek boschrijke Lijfland als 't oude *Livo*nia. Dit *leb* vormt in

---

[1]) Vgl. Alsleben *of* Altdorf in Pruissen, reg.dstr. Merseburg, Saal-kreits.

plaatsnamen niet alleen een uitgang (vgl. nog Bafoulabé, in Senegal), maar maakt ook soms de hoofdsylbe uit: denk aan Lebbink (bew. Borkeloo), waarop de beteekenis »bosch-veld" ook nog heden in *die* omgeving uitstekend past; — maar vgl. ook de Woordenboeken op Läb, Leb, Lib, Lob (Lyberthal = Leberthal, Lobau = Lubau), Lub (Lubenz = Libenz), Lyb. De omstandigheid, dat in deze hoofdsylben de *b* òf tot *f* verzacht òf tot *p* verscherpt wordt, breidt dezen cyclus nog aanmerkelijk uit. En nu verdient het opmerking, dat in hetzelfde reg.dstr. Maagdenburg, waar wij Gardelegem *of* Gardeleben aantroffen, ook een dorpje Gar*lipp* te vinden is. Daar Lebern = Labern is, speelt dan datzelfde *leb* ook in *Lapland*, zoodat wat den zin betreft Lapland identisch met Lyfland zou kunnen wezen. Ten slotte, — terwijl wij, hoe volslagen onbevoegd ook om Dr. F. op zijn netelig »Würzel-pad" te volgen, 't bescheidenlijk wagen ons vermoeden te uiten, dat de Duitsche geleerde hier aan eenen radix gedacht, of beteekenissen aan eenen radix toegekend heeft, welke *hier* niet ter zake dienen, — nog de vraag of de uitgang *en* in *leben* (als achtervoegsel in plaatsnamen) wel ooit een »plurale (?) Dativform (Förstemann) kan zijn. Is dit *en* niet een afgeknot *hem*, *heem*, *heim* = woning? Mij dunkt, des Duitschen taalvorschers eigene opmerking: »*vor dem Jahre* 1100 ist diese Form auf *-n* kaum in einer einzigen wirklich echten Urkunde nach zu weisen", leidt tot deze veronderstelling; immers bij toenemende bevolking en beschaving werden bosschen gekapt en huizen gebouwd. Om van Gardeleb*en* *of* Gardeleg*em* te zwijgen, vgl. Lebom *of* Lebum. Overigens, indien men Förstemann's gezegde, dat wat in Zuid-Thüringen *leben* is, in Noord-Thüringen *leua* luidt, op deze zelfde woorden qua hoofdsylben toepast, zal, ingeval ons vermoeden doorgaat, menige plaatsnaam (als bosch-naam) zijn toegelicht, in welken men totdusver òf een leeuw òf een mansnaam Lieue, Lieuwe (vgl. b.v. *Nav.* XXVII, 389) zag spelen. Vgl. *Leo*n (Spanje, aldus a° 1505 (Nijh., Oork. VI, I, bl. 311), in een Lat. charter a° 1516 *Legio* (ibid., 2, bl. 522). Vgl. ook den geslachtsnaam Rooleeuw (Bijdr. Gesch. Over., V, 76), waarin *leeuw*, zoo het persoonsnaam ware, de hoofdsylbe zou moeten vormen; nu beduidt hij o. i. eenvoudig »bosch bij (van) 't nieuwaangemaakte land", en zal die naam eigenlijk moeten luiden *van* Rooleeuw. J. A.

VRAGEN.

Antzeel. 't Is natuurlijk gespeld volgens 't Z. Vl. en zou in 't Nederl. luiden: hand-zeel. 'De Staten-Bijbel spreekt op meer dan éene plaats van *zeelen* voor koorden of touwen; toch is ons *zeel* nog iets anders nml. singel, die den paarden om 't lijf gegespt wordt teneinde den rij-deken of het dekkleed vast te houden. Smalle soorten worden onder de werklui als bretels of broekdraagbanden gebezigd.' Het handzeel is een hulpmiddel voor den kruier om hem zijn zwaren kruuwagen gemakkelijker te doen voortkruien, en met behulp der schouders, zijn vracht te verlichten. Tedieneinde werpt men het over de schouders en steekt in op weêrs-einden aangebrachte lussen van touw, de armen (triemen of tramen) van den kruiwagen. Daarom heet het ook in sommige streken van Vlaanderen schoerband ('t zij van schoêr = schouder, 'tzij van schoren, ondersteunen). Bezigt men het in Z. Vl. om vrachten op berries te dragen, dan heet het draagzeel. Hoe is de ware Nederl. naam? G. P. ROOS.

Haarlem. Dezen stads-naam ziet men *Nav.* XXVI, 146, als Heslem aangeduid. Men treft echter dien vorm onder de oude varianten niet aan. Is 't eigen fabrikaat geweest? En wat beduidt nu *haar* (hara), *hare*?

de Moft. Wat mag de beteekenis wezen dezer benaming van 't bekende bosch tusschen Wageningen en Ede? 't Komt a° 996 als Moffet, a° 1129 als Muffet, a° 1506 als die Mofften voor. Deze plaatsnaam heeft slechts enkele analogieën, t. w. Moffat (Schotland), Moffetta (Napels), Mofhak (Arabie), Muff (Ierland), Muffetto (Lombardije).

Menisten-koord. Gaarne vernam ik oorsprong en beteekenis van dit woord, dat Jacob Westerbaen gebruikt in de volgende regels, ontleend aan zijn Verhuysinge van Cupido, 1e deel zijner Ged., bl. 10.

»Wanneer de Schenker doet het sap der druyven klimmen
In 't crystallyne glas tot boven aen de kimmen
En een menisten-koord de dobble roomers boordt,
Dan werden aen den disch de gasten eerst gehoort".

A. J. SERVAAS VAN ROOIJEN.

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

Aanteekeningen uit de Kerkel. trouwboeken van Oost-Souburg. Getr. 31 Jan. 1635 Joh. Boonius, geb. uit Middelburg, pred. alhier, wedr v. Sara Clement, met Grietken v. Male, j. d. uit Middelburg, wonende te Oost-Souburg. — Ondertr. 26 Mei 1651, 19 Juli alh. getr. Adrianus Munninckx, pred. te Scherpenisse [1645—1654, en daarna te Serooskerke (Walcheren), waar hij † 1656], met Margariete v. der Welle, j. d. van Middelburg, wonende te O.-S. Zijn vader was Joris Adriaans, de hare dhr Cornelis v. der Welle. — Getr. 8 Apr. 1693 Joh. Trassaert, pred. te Retranchement (1689—1693, en daarna te Hulst, waar hij † 1718), met Johanna Pijl, op attest. uit Middelburg. — Getr. 25 Mei 1693 Abr. v. der Beeke, pred. te Middelburg, met Catharina Sterk, op attest. uit Middelburg. [Hij werd pred. te Zoutelande 1659, O.-S. 1666, Middelburg 1 Mei 1678, emer. 1697, † Jan. 1702]. — Getr. 16 Aug. 1697 Andreas Essenius, pred. te Biervliet, met Johanna Sorgeloos, j. d. op attest. uit Biervliet en Vlissingen. — Getr. 5 Mei 1721 Jacobus Ratel, geb. uit Goes, pred. te O.-S. [1710—1739 (overl.), en bevorens te Aardenburg 1698—1710], wedr v. Stoffelina Sweedijk, met Elisabeth Wulpherts, wed. van dhr François Montanus, op attest. uit Amsterdam en Vlissingen. — Getr. 8 Juli 1749 Jacobus Geerloff, j. m. geb. uit Hazerswoude, pred. te Baarland, ber. te Oost-Souburg, met Catharina Aitema, j. d. geb. uit Brouwershaven. [Als A. L. M. en Phil. Dr, pred. te Baarland 1746, O.-S. 1749, Zuidzande 1756]. — Getr. 1 Juli 1760 Petrus Wilhelmus la Motthe, j. m. geb. uit — en thans pred. te Waarde in Z.-Beveland, met Antonia Elisabeth Rupertus, j. d. geb. uit Vlissingen. [Hij werd 6 Januari 1760 te Waarde bevestigd door zijn vader Cornelis Noel la Motthe, toen pred. te Oost-Souburg, vertrok in 1763 naar Oudelande en vandaar in 1767 naar Kloetinge, waar hij overl. is]. — Ondertr. 19 Jan. 1792, geh. in Febr. Rudolph Engelberts, pred. alhier, met Adriana Wisse, j. d. geb. uit Zaamslag. Hij was sinds 8 Jan. 1781 wedr van Susanna Elisabeth Mounier (geb. 13 April 1753, † te O.-S.) [Als prop. te Leiden, 20 Nov. 1768 ber. te

O.-S. 28 Mei 1769 bev. door zijn broeder Engelbertus Matthias Engelberts, pred. te Hoorn, werd hij 1809 emer. en † alhier 7 Juli 1812, bijna 67 jaar oud.] J. VAN DER BAAN.

Blok, Block (XXXIII, 87). Gerardus Bloc is 1 Maart 1214 (?) getuige van Hugo v. Voorne als deze verklaart dat Wouter v. Kruiningen al zijn recht op Morlodenesse aan de abdij ter Does verkocht heeft (v. den Bergh, Oork., Holl. en Zeel., I, bl. 141). Splinter tseren ('s heeren) Peters Blocs sone was in 1292 geërfd te Romerswaal (ibid., II, bl. 381). — Zie ook Herald. Bibl. 1882, bl. 126, 383. — Was de declamatie-klas van het Koninkl. Conservatorium van Gend, onder leiding van prof. P. Block, 9 Apr. '83 verhinderd aan den door de Societeit »Momus" uitgeschreven wedstrijd van Nederl. tooneelkunde deeltenemen, — op uitnoodiging der Societeit voerden eenige te dezer stede woonachtige jongelieden het blijspel »de Kiesvereeniging van Stellendijk" door Lodew. Mulder, onder grooten bijval, op. — Te Arnhem † 26 Oct. 1883 Geertruida Adriana du Bois, wede Carel Jacobus Blok. — Te Delft vindt men Blok.

Block (XXXIII, 93). Maria Baelde, geb. 1637, tr. 1° Pieter Blok, raad en lid der vroedschap van Leiden, bij wien veertien kinderen, o. a. Pieter (tr. eene Cocqs), Petronella (tr. Jac. v. d. Velde), Anna († 8 Nov. 1721, kinderloos, tr. J. Minne) en nog elf † jong; 2° Jeronimus de Witt (geb. 3 Aug. 1628, zoon van Pieter, heer van Rozenburg, en Cilla Meijnderts dr), bij wien nog vijf kinderen. Pieter Bl. had bij Cocqs drie kinderen: Dirk († ongehuwd), Maria (tr. Quiryn de Visser) en Elisabeth (tr. Hermanus Brinkman). Van dezen tak Bl. kunnen dus geene nazaten bestaan.

Rotterdam. ROBERT BAELDE.

Block (XXXIII, 87). Frederik Augustinus Hondorff Block, geb. 21 Oct. 1753 (zoon van den Gen. Maj. in dienst v. Hessen-Homburg), Med. Dr., † 6 Juli 1806, begr. 8 d° te Schoonhoven. Tot zijne voorouders behoorden hoogstwaarschijnlijk Andreas Hondorff, die in 1577 leefde, en Friedrich, beiden met roem in de geleerde wereld bekend, van wier verdienstvolle werken de titels te vinden zijn in Theophili Georgi, Allgemeines Europäisches Bücher-Lexicon (Leipzig, 1742). Ge-

zegde F. A. Hondorff Block tr. 16 Apr. 1781 Cornelia Braet, geb. 23 Juli 1757 (*Nav.* XXIV, 498, 244). Hunne *zes* kinderen waren:

1. Swanida Anna Elisabeth Maria Hond. Bl., geb. 22 Nov. 1782, tr. 22 Oct. 1802 voor het gericht te Schoonhoven Nicolaas Michiel Vinck, geb. 23 Aug. 1774, † 12 Oct. 1840 te Rotterdam, lid van den stedelijken raad en der Kamer van Koophandel en fabrieken, consul van Sardinië [1]).

2. Jan, geb. 18 Apr. 1784, Med. Dr en Ontvanger van Schoonhoven, tr. 17 Juni 1808 te Zevender Angenitha Wilhelmina Schweitzer, geb. 1 Oct., † 25 Apr. 1827 te Sch., nalatende drie kinderen [2]). Zij was kleindochter van Schweitzer, den lijfmedicus des Prinsen van Saksen.

3. Paulina Maria, geb. 5 Jan. 1786, tr. 5 Jan. 1806 voor het gericht te Sch. Salomon Rijnders Bisdom, heer van Vliet, hoogheemraad van den Krimpenerwaard, schout en secretaris der stede en lande v. Haasdregt [3]), geb. te Gouda 23 Mei 1775 uit Marcellus B., heer van Vliet, burgemeester v. Gouda (wiens ouders waren Theodorus, heer van Vliet, enz., en Maria v. Harthals) en Maria Catharina Reijnders. Hij † te H. 30 Oct. 1825.

4. Wilhelmina Sara, geb. 8 Maart 1791, tr. 16 Dec. 1812 haren neef Mr. Isaac Scheltus, geb. 4 Dec. 1791 uit Otto Scheltus, heer van Leusden (wiens ouders waren Mr. Isaac Scheltus, heer van Leusden, en Maria Braet; *Nav.* XXIV, 497, 8), en Sophia Geertruid v. Coeverden.

---

[1]) bij wien Magtilda Adriana V. (geb. te R. 17 Aug. † 11 Sept. 1803), Carolina V. (geb. te R. 25 Mei 1805), Fredericus Augustinus V. (geb. te R. 21 Juli 1806, † 16 Dec. 1808), Wijnand Adriaan de Gruijter V. (geb. 28 Sept. 1807, † 12 Apr. 1833 te Amsterdam, als theol. stud.), Petrus V. (geb. 28 Sept. 1807, † 4 Jan. 1809), ... V. (geb. 11 Jan. 1810).

[2]) een dezer waarschijnlijk C. Hond. Bl., 3 Apr. 1836 te Krimpen aan den Ysel geh. m. J. Rademaker, wedr uit Amsterdam.

[3]) bij wien Marcellus Bisdom v. Vliet (geb. 25 Dec. 1806, burgemeester te Haasdregt, tr. aldaar 11 Juli 1839 M. E. Knogh, wed. A. Ledeboer), Fredericus Augustinus B. v. Vl. (geb. 23 Maart 1808, † als student), Adriaan Jacob B. v. Vl. (geb. 17 Sept. 1809, † 19 Dec. 1809), Mr. Otto Braet Bisdom v. Cattenbroek (geb. 15 Aug. 1810, adv. en schutter-officier te Utrecht, dijkgraaf van den N. Ysseldijk in Z.-Holland, tr. A.... Pauline.... F.... v. Hall, zuster des ministers van Financiën), een zoon geb. 18 Maart 1812, † 26 Maart (ongedoopt), een zoon geb. 25 Dec. 1814, † 18 Jan. 1815 (item). NB. Zouden beiden genoemd zijn Adriaan Jacob? — Eene P. M. Bisd. v. Vl., dr v. Marcellus en M. E. Knogh, tr. 20 Aug. 1869 te Haastrecht J. J. le Fevre de Montigny.

5. Cornelia Maria, geb. 29 Aug. 1795, tr. J. v. Lakerveld Blanken [1]).
6. Fredericus Augustinus, geb. 20 Dec. 1797, † te Sch. 22 Nov. 1826.

Nog vond ik: Aafke Bl., Menno's dochter, 1e vr. v. Gerrit Maurits Dolleman, gen.-maj. inf., plaatsel. comm. der stad en vesting Nijmegen, wiens moeder eene de Bruijn en 2e vr. Elisabeth Catharina Zubli was. Ex 1a 30 Juni 1795 te Harlingen Sytse Maurits, die 17 Jan. 1828 als 1e luit. (later majoor) te Alkmaar tr. Ida Johanna Scheltus (geb. 4 Mei 1800). Te Amsterdam woonden in 1882 E. H. en H. C. Block. Zie Joha Koerten—Block in *Nav.* Algem. Regr.

J. B. V. IJSSELDIJK.

1. **Broeckhuysen** (XXXIII, 424). Ter beantwoording van de t. a. p. gestelde vraag: Is dit vermoeden juist? diene het volgende.

Er waren in vroegere tijden, zooals ik reeds in Geld. Volksalm. 1881, bl. 57 schreef, verschillende adellijke of riddermatige geslachten van den naam Broeckhuysen, die niet dooreen geward moeten worden, ofschoon het dikwijls zeer moeijelijk is met juistheid aan te geven tot welk geslacht van dien naam zeker aldus genoemd persoon, in oude tijden voorkomend, behoort, indien zijn zegel of eenige andere aanwijzing daaromtrent geen zekerheid of gewettigd vermoeden oplevert. In ons land treft men vooral drie adellijke geslachten v. Br. aan, van verschillend wapen en oorsprong, en alle drie (althans in de mannelijke lijn) uitgestorven, t. w. 1°. Broeckhuysen met de hermelijnstaartjes (zie Rietstap, Arm.), dat — al dan niet van het Fransche Huis Bretagne afstammend — in elk geval zijn naam ontleende aan de heerlijkheid Broeckhuysen in het Overkwartier van Gelder, ambt van Kessel, welke heerlijkheid later aan de geslachten v. Rossem, v. Malsen en Wittenhorst is gekomen. Tot dit geslacht behooren o. a. de heeren van Weerdenburg (zie Geld. Volksalm. 1874, bl. 7, 1881, bl. 59). — Geheel hetzelfde wapen werd ook gevoerd door een later adellijk geslacht v. Broeckhuysen, dat 20 Nov. 1833 in de mannelijke lijn uitstierf en waarvan de genealogie door sommigen wordt gekoppeld aan de zooeven genoemde Broeckhuysens. Het is evenwel meer dan waarschijnlijk dat dit een geheel

---

[1]) bij wien drie kinderen, o. a. Cornelia 23 Oct. 1856 te Gouda geh. m. A . . . v. Hoey, kol. komm. v. h. 4e reg. inf., later gepens. m. rang v. gen.-majoor.

op-zich-zelf-staand geslacht is geweest, afkomstig van de Veluwe en zijn naam ontleenend aan het goed Broekhuis in het ambt Heerde (zie hierover verder Geld. Volksalm. 1881, bl. 60). — 2°. Broeckhuysen v. Barlham (met den rechterschuinbalk, zie Rietstap, ibidem). Dit ontleende zijn naam òf aan het goed Broekhuis bij Wehl, òf aan dat gelegen tusschen 's Heerenberg en Emmerik, waarschijnlijk wel aan het eerste, waarmede dit geslacht langen tijd is beleend geweest. In elk geval is het uit de graafschap Z. afkomstig, en heeft met het sub 1° vermelde niets te maken, en Gijsbert v. Br. (Herald. Bibl. 1883, bl. 57) dus evenmin. Ook dit geslacht is echter al zeer oud: Ulricus en Elbertus de Bruchusen, fratres, markgenooten van Doetinchem, die mede omstr. a° 1180 de stichting van het klooster Bethlehem begiftigden, moeten daartoe gerekend worden. De geregelde, onafgebroken stamlijst vangt evenwel niet vóór het einde der 14e eeuw aan. — 3°. Het Stichtsche riddermatige geslacht v. Broeckhuysen (met het geschaakte kruis, zie Rietstap, ibidem), ontleende zijn naam aan de ridderhofstad Broekhuizen in het gericht van Darthuizen. Hiervan begint de genealogie met het einde der 13e eeuw.

Ook in Duitschland had men nog zoowel verschillende geslachten als riddergoederen en heerlijkheden van dien naam, als o. a. Broechusen, riddergoed in het aartsbisdom Keulen, ambt Kempen, dat in 1660 aan de Bevervoordes behoorde, en Broeckhuisen, Brockhusen of Bruchausen in het hertogdom Arensberg. Van dit laatste goed stamde denkelijk af een riddermatig geslacht v. Broeckhusen, voorkomend sedert a° 1233, en zegelend Gedwarsbalkt met eene liggende halve maan in een vrijkwartier. Het bezat o. a. de goederen Bisterveld en Bolwerk in het ambt Kempen, en daartoe behoorde zonder twijfel N. v. Broeckhusen, † 24 Nov. 1662, begraven te Havert bij Millem in Gulik met het volgend wapen: rond schild, gepaald van blauw en zilver, beladen met eene liggende halve maan van goud in het midden.

Venlo. H. M. WERNER.

Bruyn-Spoor (XVIII, Omslag v. afl. 10). Gedoopt te Utrecht 1 Apr. 1671 Christina dr v. Johannes Spoor en Johanna Bruyn. Zij behoorden tot de oud-Roomsche gemeente aldaar. V. O.

Dekema (XXXII, 542). Tot rectificatie der bewering dat de moeder van Anna Catharina v. D. zou zijn geweest eene natuurlijke dochter des stadhouders van Friesland, den graaf v. Arenberg, en ter beantwoording der vraag waar men meer vindt over Pieter v. Dekema en zijn nakomelingen, volge hier wat het handschrift-Doijs [1]) in de gen. v. D. daaromtrent vermeldt.

Hette D. ux: Reinsck Camstra, Rienck C. tot Jelsum dr, daermede het stins tot Hielsum aen de fam. v. D. gekomen, waervan geboren:	Dekama tot Weijdum en Hielsum [2]).

Dor. Pieter D. tr. Catrijn, Gerrit Loo en... Heemskerck dr.	Hette D. Rid. † Coelebs.	Aesge en Eeduer †† coelibes.	Marij nupsit Juw Botnia, Hr. Juw B. Rid. en Fokel Hottinga S.	Ide tr. Ruyrt Aebinga, Schelte Aeb. tot Hallum end Hylck Donia dr.	Jel, eerste man Tiaerd Jongama.

Rienck D. tot Hielsum tr. Maximiliana v. der Marck en Arenberg, Hr. Robert v. der M. Gr. v. Arenberch dr, de suster van Margrieta Hr Ritske Unia, drost van Genemuijden Vr.	Albert D. tr. Haringh Roorda, Gosse R. en Machtelt v. Naerden dr, † s. k. 11 Jan. 1609; beijde begraeven tot Jelsum......	Carel D. † coelebs in bello, cum fratre Tiaerd.	twije soons tot Loeven in studijs sijnde, in het baeijen verdroncken.

Pieter D. is ongehout binnen Oostende doot geschoten.	Reinsck, Dame d'honneur van Furstinne van Nassau, s. Gen. Gr. Ernst Stadth. van Friesl. Gemael, tr..... Regemortes, s. k.	Anna Catharina nupsit Jurrien, Maurits Ripperda end Maria v. Willich s., Ritm. en Hovem. van s. G. Gr. Ernst a Nass. Sij † s. k., heeft bij testmt het stins en goederen tot Hielsum gemaeckt aen haer moeders susters kints kint Julius Mockema d'Unia [3]).

Bovenstaande genealogie is daarom juist zeer betrouwbaar voor de beantwoording der vraag naar de moeder van A. C. v. Dekema, aangezien de verzamelaar van het handschrift-Doijs [4]) de schoonzoon

[1]) waarover zie Stamb. v. d. Frieschen Adel, Inleid.

[2]) Hielsum = Jelsum.

[3]) kennelijk eigen woorden van het testament.

[4]) Jr. Gerlich Doijs, Raad Ordris. in den Hove van Friesl. en Curator der Academie te Franeker.

was van genoemden Julius Mockema d'Unia, en dus ongetwijfeld beter dan iemand anders op de hoogte zal geweest zijn van de verwantschap tusschen laatstgenoemden en zijne erflaatster.

Blijkt dus dat de moeder van A. C. v. D. was een wettige dochter van Robbert (III) graaf v. der Marck, heer van Arenberg, en niet een natuurlijke dochter van diens zwager Johan van Ligne, graaf van Arenberg, stadhouder van Friesland, zooals door de schrijvers van het Stamb. v. d. Frieschen Adel, naar het schijnt uit min betrouwbare bron, is beweerd. TH. D.

v. Gent (XXXIII, 292). In het Stamboek v. d. Frieschen Adel, door de H. Hettema en v. Halmäel, vindt men 't een en ander over dit geslacht. In aant. 16, gesl. v. Martena o. a.: Hessel v. Oosthem, kapt., tr. te Arnhem 1603 Wilhelmina v. G., dr v. Barthold, heer tot Loenen en Wolferen, stadhouder der leenen in Geld. en gouverneur van Arnhem, en van Mechtelt v. Eyl (M. S. gen. v. Gendt, berustende onder Mr. v. Halmäel). Misschien is deze gen. dezelfde, als die welke wordt bedoeld *Nav.* XXVI, 96.

Kollum. ANDREAE.

Mockema v. Unia (XXXIII, 514). De kwartieren Lintelo tot de Eeze of Ehze, Unia tot Selsum (of Jelsum? of is dit hetzelfde?) en Aylva komen voor in de door mij opgegeven 64 kwartieren van J. W. Ph. bare. Sloet (Geld. Volksalm. 1881, bl. 29—31). — Johanna Florentia v. Lintelo tot de Eeze (ibid. bl. 27) was dr v. Arent of Arnold v. L. en Ida Maria v. Unia, t. a. p. in *Nav.* genoemd.

Venlo. H. M. WERNER.

Piper (XXXIII, 41). Anna Theodora Piper, zuster van M. Piper, † te Haarlem 15 Febr. '83, oud 67 jaar. De wed. A. Piper, geb. Dressel, te Apeldoren, berichtte het overlijden i. d. 10 Juni '83, oud 83 jaar, der wed. Dressel, geb. Borgerhoff. — Zou hier ook te pas komen wat men in een charter (Nijhoff, Verz. v. Oork., III, no. 161), rakende eene opdracht ten behoeve des hertogs van Gelre van het huis Wesenhorst en andere goederen onder Gendringen, aantreft: »Iden (Item de) hofstede die bij *des Pypers* huys leghet, Olyuiers hofstede mit hoeren toe behoeren", enz.? Zoo ja, dan moet deze donnée bij die van *Herald Bibl.* 1881, bl. 302—7, gevoegd worden. Dat

de naam Piper aan »pijper" (speelman) ontleend is, achten wij buiten kijf, alsook dat Piper en Pijper oorspronkelijk één was, omdat Piper dikwijls Pijper werd geschreven, zie *Herald Bibl.* t. a. p.; *Nav.* XXVII, 637. Men schreef toen zelfs »Pepers"; eene Anna Lijsbeth Pepers deed 18 Apr. 1715 te Tiel belijdenis, — vermoedelijk van dezelfde familie. Tegenwoordig houdt men echter den schrijftrant uit elkander; men heeft eene familie Piper, zoowel als Pijper. Tot deze laatste behoort Dr. Frederik Pijper, pred. te Eenigenburg, terecht vermaard door zijne monographie over Jan Utenhove; zie »Stemmen voor Waarh. en Vrede", 1883, bl. 531—8. — Desgelijks treft men tegenwoordig verschillende familiën Piepers en Pijpers aan.

Rinkes (XVIII, 636, en voorts Algem. Regr). In de Conscriptio Exulum, betreffende Friesche ballingen a° 1580, komen een paar leden van dit geslacht voor, doch die een ander wapen hadden dan hetgeen thans door die familie wordt gevoerd. A.

Rotteveel (XXXII, 303). Deze naam komt te Delft veel voor. In den kwartierstaat van Mr. Arent v. der Dussen Hendrikszoon, geb. 23 Juni 1681, veertighraad van Delft, staat: Adriana R. Jans dr † 1668, huisvrouw van Jan v. Bodegem. Haar wapen is In goud drie (2, 1) ratten van zwart, de koppen rechts-gewend, waartusschen een viool van rood. — Voorts, 26 Apr. 1633 Dirk, zoon van Lambrecht Maartens v. Kuyck en Barbara Dirksdr R. enz. V. K.

[Het wapen is dus alleszins sprekend; viool = vedel, veêl; ratten en muizen zijn zeer gevoelig voor muziek. Over Rottenveel en v. der Wiele, die met Benedictus de Spinosa in betrekking schijnen gestaan te hebben, zie *Nav.* X, 193. In de 17e eeuw leefden in Z.-Holland onderscheiden personen van den naam R.; vgl. *Nav.* X, Omslag van aflev. 6, Vr. LVIII.]

Sas (XXXII, 199—202, 96). Jacob Sas geb. Deventer tr. Harderwijk 19 Sept. 1592 Arietgen v. Sonener (Someren?). Berend of Gerard S. geb. Harderw. tr. ald. 20 Sept. 1592 Gerritje Egbertsen. Willem Zasse woonde 1575 oostwaarts aan de oude gracht te Soest. Johannes Zas pred. te Rijsbergen, 1648 te West-Maas, 1651 te Gorkum, 1655 te Gouda † ald. 1671. R. ... Sassen 1654 pred. te Formosa of Ta-

yoean † ald. 1656, T. Zas 1658—73 pred. te Malakka 1674 te Batavia, † ald. 1704. Gedpt Breda 30 Mei 1661 Francina dr v. Franciscus Planten pred. ald. en Geertrui Tol; get. Anna Sas vrouw van den schepen Sas te Gouda. Attest. afgeg. Breda 29 Juli 1684 aan Bernardus Sas uit Amersfoort met Geertruijt v. Tijl. Arnoldus Zass 1425 zie Aanh. Kerk. Oudh. bl. 346. Pauwels Sass woonde 1553 te Utrecht in een huis tusschen de St. Jacobsbrug en de poort, aan de westzijde der gracht. Alida Sas tr. Isaac Naeranus wedr v. Petronella Nijs, Jansz. bij Anna Rijckewaert. — In de registers te Harderwijk komen voor Albert Aertsz. Sas geb. ald. tr. 27 Febr. 1605 Merriken Gerrits, bij wie Gerrit S. met attest. 6 Juni 1641 aanget. m. Megteltgen Smedes wed. v. Scheppengen uit het sticht v. Munster; en Willemke S. met attest. op Amsterdam 31 Mrt 1639 aanget. met Henrik Jacobsz. v. Issem. — Engel S. geb. Deventer tr. 25 Aug. 1605 Sijtse v. Coot. Hartger (?) Aertsz. S. wedr. tr. 7 Febr. 1644 Trijntgen Jans uit »de voogdije v. Gelder". Gedpt 15 Apr. 1625 Warner zn v. Gerrit Jacobs en Eunica Sas. Franck Sas wint (insgelijks alles te Harderwijk):

1. Lijsbeth tr. 1 Apr. 1646 Henric Lubbertsen.
2. Anna tr. 27 Apr. 1651 Berent v. Ommeren, Petersz.
3. Peter tr. 1° 8 Juni 1636 Gerritje Goerts [bij wie Hendrik tr. Elisabeth Jacobs, bij wie *a.* Gerritje gedpt 2 Mrt 1674; *b.* Jacoba gedpt 29 Juni 1677; *c.* Janneke gedpt 26 Oct. 1680; *d.* Jan Franck gedpt 14 Jan. 1683]; tr. 2° 27 Apr. 1651 Lijsbeth v. Ommeren, Petersdr, weduwe.
4. Jan tr. 14 Mei 1637 Cunera Lamberts, bij wie *a.* Franck gedpt 8 Nov. 1640; *b.* Franck gedpt 17 Apr. 1644; *c.* Trijntje gedpt 21 Oct. 1641 (tr. 's Gravenhage na 12 Aug. 1666 Antoni Joosten v. Bockhoven, geb. Heusden); *d.* Gerrit gedpt 14 Juni 1646; *e.* Herbert gedpt 13 Febr. 1648; *f.* Herbert gedpt 14 Mrt 1649 (tr. 21 Dec. 1682 Merritje Elberts, bij wie Lambert gedpt 21 Dec. 1682).

Gedpt 26 Sept. 1684 Hilletje dr v. Franck Suijck en Cunera Lamberts Sas. Gedpt 18 Jan. 1684 Franckje dr v. Franck Sas en Elsje Coenraedts. Herman Sas Gerritsz. tr. Geertgen Gerrits, bij wie *b.* Jannetje gedpt 2 Oct. 1622; *c.* Henric gedpt 8 Oct. 1626; *a.* Gerrit gedpt 26 Mei 1620 tr. met att. 30 Mrt 1645 op Elburg Aeltje v. Cleef Jacobsdr geb. Elburg, bij wie Geertgen gedpt 19 Juli 1648. Albert Sas tr. 1° 27 Aug. 1676 Geertje Schut [Danielsdr geb. te

Beekbergen, bij wie Peter gedpt 5 Aug. 1677 en Daniel (die volgt)); 2° 24 Juni 1685 Margaretha v. Holthe geb. Elburg. Daniel Albertsz. S. gedpt 30 Jan. 1680 tr., attest. 9 Aug. 1705 op Ermelo, Francina v. Bogerijen geb. Amersfoort, bij wie Albertus gedpt 27 Juni 1708, Matthijs 6 Juli 1710, Matthijs 1 Dec 1711, Geertruijd Margaretha 13 Jan. 1715. Geh. 13 Aug. 1676 Johannes Honnus Collert (?), pred. te Kuijnre, m. Geertruijt Sas geb. alh. Berend Sas wint 1. Berend tr., attest. 3 Mei 1664 op Emmerik, Janneke v. Hoeclum Cornelisdr; 2. Govert tr. Lemmetje Jans (bij wie Anneken gedpt 2 Febr. 1675). Anneken S., dr v. ?, tr., attest. 31 Mrt 1647 op Amsterdam, Henrik Bonvent (?). Hendrik S. wedr. tr. na 6 Mrt 1701 Willemke v. den Oudenhoff, Hendriksdr, geb. te Hard. Jacobus S. tr., attest. 4 Juni 1676, Aeltje Uijlenbroeck geb. Elburg, bij wie Gerharda gedpt 10 Juni 1677 en Gerharda gedpt 20 Sept. 1678. Een verder onderzoek te Harderwijk in zake Sas in de 18e eeuw zal niet zonder vrucht zijn. V. O.

Sas, Sasse (XXXII, 199—202). Jan Francken Sas, 1732 woonachtig te Harderwijk in de Wollenwevers-straat (Schrassert, Beschr. v. H., I, 31). Hermen Sas, ibid. in de Schoenmakersstraat (ibid.). — H. F. A. Sasse werd 19 Juni '83 tot off. v. gez. bij de landmacht benoemd.

Sas van den Bossche (XXXII, 202). Kapit. ter zee Jan Everard (ook Eduard genoemd) Sas v. d. B. j. m. te Brielle 14 Febr. 1694 ondertr. en met attest. v. 2 Maart naar Oostvoorne om te trouwen Andriesa Commersteijn j. d., die 23 Febr. 1706 te Br. begraven werd. Uit dit huw.: Andries, ged. 30 Dec. 1694, gett. Heijlida Schrobbeling wede v. Pieter le Febre, Jac. Commersteijn oud-burgemeester; Wendelina, ged. 30 Juni 1697, gett. secretaris Gerbrand Sas v. d. B., Mr. Jacob Commersteijn en Maria Bocardus; Jacob, ged. 24 Jan. 1699, get. de wede le Fevre; Gerbrand, ged. 7 Aug. 1701; Maria, ged. 12 Juni 1703; Jan, ged. 11 Sept. 1705, get. Heilida Schrobbeling. — In Maart 1696 werd tot commandeur van Den Briel benoemd Hendrik Sas v. d. B. Eene vroedschaps-resolutie v. 5 Nov. 1724 vermeldt zijn dood. H. DE JAGER.

Soudenbalch (XXXIII, 461). Uit de genealogie van dit geslacht, en die van v. de Poll [1]) teeken ik aan

Hendrik Soudenbalch.	Huwt volgens de genealogie zijne dienstmaagd Gerritsdochter, doch wordt in de kwartieren van zijn kleinzoon en vervolgens uitgelaten, en in hare plaats Brienen gesteld.	Hendrik v. Steenhuys (met den leeuw).	Hedwig v. Buren.	v. de Poll (met den arend).	Pieck.	v. Spaen (met de molenijzers).	v. Beinhem.

Pieter Soudenbalch	Elisabeth v. Steenhuys	Cornelis v. de Poll, Hr tot IJsendoorn	. . . . v. Spaen.

en zijne 1e vrouw

Steven Soudenbalch	Catrina Geertruid v. de Poll

en zijne 2e vrouw

Maria Catharina Soudenbalch
† te Arnhem 15 Dec. 1676,
begr. te Valburg,
tr. 10 Juli 1659
Bernd v. Welderen tot Valburg,
† te Valburg 6 Aug. 1696.

A. C. SNOUCKAERT V. S.

v. Triest (XXXIII, 292). Zie Herman v. Tryest, Jutte zijne vrouw, en hunne bloedverwanten, als erfgenamen van Hendrik Moor, pastoor te Ravenswaai († 1533), vermeld in een ter plaatse nog aanwezig charter, afgedrukt in Herald. Bibl. 1880, bl. 326–8.

---

[1]) Is deze genealogie S. vollediger en strekt ze zich verder uit dan 't *Nav.* XXXIII, 287–9 voorkomend fragment, zoo houden wij ons voor mededeeling in dit ons maandwerk aanbevolen. En niet minder voor dito der gen. v. de Poll. RED.

v. Tryst—v. Meurs. Gerrit v. Triest tr. Adriana v. Wijck (verwante van Adriaan v. Wijck geh. m. Adriana v. Karpe) bij wie deze zeven kinderen: Willem, geb. te Ingen 18 Aug. 1697; Gerritje tr. Dirk v. Westrhenen, bij wie eene dr geh. m. Frederik Schuurmans (te 's Gravenhage?); Willemina; Jan tr. Gesina Elsebeen geb. nabij Ingen (bij wie Gerrit v. T. geb. te Woerden 3 Juni 1743 geh. m. Hendrica Schrieder uit Utrecht); Jerephaas; Huibert; Agneta, tr. Leendert Ripping. V. O.

Vitringa de Wal (XXIX, 50). Die frachlige Fam. de Wal stammt aus Belgien und hat den Namen Vitringa wegen ihrer Abstammung von diesem Geschlecht angenommen. Das Wappen der de Wal ist mir nicht bekannt; wahrscheinlich führt dieselbe In Silber drei schw. merlettes (?). — Mr. Arnout (nicht, Willem) de Raadt heir. in erster Ehe Diderica Maria Vitringa (geb. 1784, † 1839) Tr. v. Harmen Hendrik (Advocat zu Arnheim, im Alter v. 19 Jahren, dann Secretar der Stadt Elburg, Deputirter zum geldrischen Landtag etc. † 1801) u. Cath. Metta Lucretia v. Hoeclum (Tr. v. Egbert Heimerik, Bürgermeister u. Hoofdoffizier zu Elburg, u. Joachemina Wobina Wolfsen; Wappen Wolfsen?) [1]. — Vitringa führt Doorsneden, beide velden blauw; het bovenste met eene zilv. ster, het onderste met een gouden ruit beladen. Gekr. Helm. Ht. de ruit. — Nach dem Arm. Gén. ist das untere Feld roth, und die Raute, wie der Stern, silbern; indess führt die Familie *beide* Felder blau. (Auf einem alten Bilde eines Horatius Vitringa ist statt der Raute eine Lilie [2]). — *Nav.* XXIX, 325, werden die Eltern v. oben erwähnter Frau Vitringa geb. v. Hoeclum Gerrit v. H. u. N. Wolfsen genannt. Camp. Lamb. Vitr. geb. 1786, † ?, Sohn der gen. v. Hoeclum, nennt seinen Grossvater Egbert Heimrik v. H., und spricht ferner für letztere Annahme, dass der älteste u. jüngste Sohn, entsprossen aus der Ehe v. Harmen Hendr. Vitr. u. C. M. L. v. Hoeclum beide Egbert Heimrik getauft worden sind.

JOH. THEOD. DE RAADT.

de Ghijselbrecht. Het *Nav.* XXXI, 523, noot 3, toegekende wapen

---

[1]) Zie *Nav.* XXX, 140. RED.

[2]) Vgl. *Nav.* XXIX, bl. 631 met ibid., bl. 627. Ter laatstaangehaalder pl. leze men r. 14 v. b. niet Maria Dominica, maar Maria Diderica, vgl. bl. 631. RED.

is onjuist. Moet zijn In goud een dwarsbalk, waarboven een vogel, en waaronder eene ster en een schelp, alles van zwart.

J. TH. DE R.

VRAGEN.

v. Houten. In een ten jare 1683 te Amst. verschenen werk, getiteld: Leven en Daaden der Doorluchtigste Zeehelden etc., wordt bl. 106 melding gemaakt van de voortreffelijke vloot in 1607 toegerust onder den admiraal Pr. Verhoeven, en in de beschrijving van die vloot vindt men: het jacht de Valck groot 100 lasten Opperkoopman Hans v. Houten enz. Wat is er van den laatste en zijn nageslacht bekend?

V. . . . . R.

v. Meurs. Men leest *Nav.* XIV, 198, dat Adriaan v. M. († 1719) burgemeester van Hulster-Ambacht is geweest. Kan men mij zijne familiebetrekkingen en zijn wapen opgeven? V. M.

Matha. In Geld. Volksalm. 1882, bl. 39, is sprake van Adriaan v. Lynden, majoor der dragonders van Matha en kapitein der infant. a° 1705. Is er van dien Matha, of van een geslacht Matha, meer bekend? Moet het soms wezen Matham? Een Jacob Matham, — vermoedelijk één persoon met den in 1677 benoemden regent van den fluks daarna heropenden Amsterdamschen schouwburg (*Nav.* XXIII, 561), — was een der beste graveurs onder degenen die de werken van Jacob Cats illustreerden. Het Armorial vermeldt alleen Mathan.

v. Nes (*Nav.* XXXII, 21) wordt medegedeeld dat wijlen de hr. Th. Hoog v. Nes bloedverwant was v. d. luit. admiraal Aert Jansz. v. Nes; maar op welke wijze dan? In de Rotterdamsche Historiebl., afd. 3, dl. I, verscheen de geslachtlijst v. Nes [1], waarin hij niet alleen niet voorkomt, maar blijkens de daar vermelde bijzonderheden v. het gesl. der adm. v. Nes, schijnt hij tot een ander gesl. te behooren, en voert ook een gansch verschillend wapen. Immers zijne voor-

---

[1] Het. *Nav.* XXXII, 21, aangevoerde huwelijk v. Jacob Jansz. v. Nes 1666 m. P. de Wit zou die geneal. op bl. 457 moeten aanvullen.

ouders waren David Nicolaas v. N. geb. Leiden 1726, wellicht een nazaat v. Joost v. N. welke tr. 16 Aug. 1622 Catharina Warmond; was conrector der Lat. school te Kampen, toen hij te Hierden huwde 10 Aug. 1756 Cath^a Petr^a Wijnstok geb. Harderwijk, bij wie o. a. Petrus Joh. v. N. die volgt, — werd vervolgens pred. te Ens en Emmeloord (Schokland), daarna te Hierden, waar hij † 13 Mrt 1794, na te Haarlem Oct. 1776 hertr. te zijn m. Jacoba Johanna Bakelaar geb. ald. Gezegde Petrus Johannes v. N. geb. Kampen tr. Hierden 19 Apr. 1784 Maria Henrica v. Arum (?) geb. Haarlem † 16 Febr. 1785, won David Nicolaas v. N. welke, geh. m. Catharina Johanna Hoog, vader werd van Th. Hoog v. Nes voornoemd, van Nicolaas Houwink v. N. † 1878 geh. met Sara Maria Pauw, en van David Nic. v. N. te Hattem. V. O.

Stevens(z). Wie waren de ouders en grootouders van Pieter Stevens of Stevensz, bijgenaamd »tot Leend", naar het dorp Leende in N. Brabant. Zijne afstammelingen noemden zich van Leend, later ook gespeld van Leent en van Leendt; hij is gehuwd geweest met Aaltje Adams, die 18 Oct. 1562 te Blaarthem (N. Brabant) geboren was, en † 3 Juni 1649 te Haarlem. Hun zoon Gerard Pieterse van Leend werd te Leende geboren Jan. 1594 en vestigde zich metterwoon te H. Behoorde bovengenoemde Pieter Stevens of Stevensz tot de in Brabant bekende familie Stevens? J. B. VAN IJSSELDIJK.

Uyttenham. Wordt gevraagd eene genealogie Uyttenham, Utenham, Wtten ham. Pieter Utenham woonde 1366 te Utrecht; Meyner Uijt den Ham was 1543 overste van drie vaandels knechten onder Maarten v. Rossem; Ida Uten Ham, abdisse v. Mariendaal, † Aug. 1547.

V. O.

[Zie U. Algem. Regr.]

Wapen van Hongarije. Wat is de oorzaak of beteekenis, dat op de kroon van dit wapen een scheef kruis staat. A. J. ROTTEVEEL.

Grauwert. Hoedanig is het wapen van den tak dezes geslachts, die in Utrecht woonachtig was?

Kollum. ANDREÆ.

[Zie *Nav.* XXIII, 107.]

GESCHIEDENIS.

Ontmoeting van de Koningin en Prinses Marie van Engeland met den Magistraat van 's Gravenhage. »Den 15 Martij 1642. De Heer Bailliu ende Schoudt Jr. Quintijn de Veer gesproocken hebbende metten Heere van Heenvlijet ende gevraecht wat Zijne Ed. dachte ende geraede vondt, off de Magistraet van den Hage haer Ma^{t}, ende de princesse van Groot Bretaigne nijet en behoirde te bewillecomen ende te congratuleren? hadde tot antwoordt gegeven dat hij t' selve met zijn Hooch^{t} zoude communiceren. Ende hadde daer nae laeten weeten dathet zijne Hoocht^{t} goet vonde, ende des naemiddachs ten twee uijren best te passe soude commen, ende dat zijne Ed. alsdan ons de audientie soude procureren ten welcken eijnde de voorn. Jr. Quintijn de Veer, de Heer Burgem^{r} Nicasius Hanneman, de Heer Burgem^{r} Pr Janszn Splinter ende de Heer Burgem^{r} Pieter Stalpart vander Wijel metten Secretaris Doublet in t Hoff in Noorteijnde sich ten vs^{n} uijre hebbende laeten vinden, was de Heer van Heenvlijet daer noch nijet gecommen, ende door de Hellebardier, die de wacht hadde, ondertusschen innegelaeten zijnde inde Caemere daer de tapisserien van t huijs van Nassau hangen, omme die te sijen, wesende de antichambre, was heel onvoorsijens daer inne gecommen haer Ma^{t} ende oick de Princesse van Groot Bretaigne Ende alsoe geene vande voors. Heeren d'eene ofte d'andere oyt hadden gesijen, vraechden daeromme den hellebardierder wie dat die Dames waeren? Verstaende dattet waere haer Ma^{t} en de Princesse, traeden met behoirl. reverentie totte Coninginne ende door den Secretaris deden aen haer Ma^{t} spreecken, genouchsaem van woorde tot woorde, soe als volcht Grande Royne, Nous nous sommes enhardis de prendre audience de vostre Maiesté, pour au nom du Magistrat de ceste ville qui se tient tres honnoré

de l'heureux arrivement et presence de vostre Ma^{té}, presenter leur tres humble service, supplions pour cela vostre Maiesté que puissions avoir l'heur des commandements de V. M. que nous attendrons d'heure en heure; Grande Royne, Dieu veuille fondre sur V. M. toutes sortes de benedictions, tout au faict du mariage de la Princesse de la Grande Bretaigne qu'en toutes aultres choses qui puissent estre à coeur à V. M., Nous supplions derechef V. M. que puissions seavoir ce qu'est de plaisirs de V. M. et nous ne manquerous d'y obéir et les mettre en oeuvre tant que sera de nostre pouvoir, Nous n'importunerons plus V. M. et avecq permission de V. M. prendrons congé.

Daer op haere M^{t} die voor de Schoudt was staende seijde Messieurs, je vous remercie bien fort, ende ginck sitten aen de rechter sijde van den vs^{n} Schoudt op den stoel daer staende, Laetende de Princesse van Groot Bretaigne haer dochter aen de Lincker sijde vande voorsz. Schoudt staende, den welcken den voors^{n} heeren haer adresserende naer behoirlijcke eerbijedingh door den voorn. Secretaris deden spreecken mede genouchsaem van woordt tot woordt als volcht: Grande Princesse, Nous venons au nom du Magistrat de ceste ville offrir a Vostre Altesse Royale leurs tres humbles services et Vostre Altesse Royale congratuler à cause du mariage de V. A. R. avecq son Altesse le jeune Prince d'Orange; Dieu veuille benir ce mariage en sorte qu'en puissent provenir des tels qu'avecq le temps pourront servir de colomnes et establissements à nostre Estat. Antwoorde daer op haer Altesse Royale: Messieurs, ie vous remercie.

Haere Ma^{t} hadde met een seer vrolijck aengesicht onse vs. propositie aen haere M^{t} gedaen aengehoirt Ende geduijrende de aenspraecke aen haere A. R. 't selve mede met een seer vrolijck wese aangehoirt hebbende sijn de voorn. heeren met behoirlijcken eerbijedingh gescheijden. (Resolutien ofte Dachbouck van Schoudt Burgemeesters ende Schepenen van s'GravenHage zedert Catharinae xvi^{c} xxxiii tot Catharinae xvi^{c} xlij.)"

Eerst in 1644 werd het eigenlijk huwelijk voltrokken van den Prins van Oranje, zoon van Frederik Hendrik en Amalia van Solms, die in 1647 als stadhouder zijn vader opvolgde, en slechts korten tijd regeerde, wijl hij in 1650 aan de kinderpokken overleed. Den 15^{den} Maart 1642, van welken tijd deze onverwachte audientie dagteekent, welke wij uit de Resolutieboeken van het oud-archief dezer gemeente

afschreven, was hij sedert kort (1641) verloofd aan Maria, de oudste dochter van koning Karel I. De Koningin van Groot-Brittannië, die door den Magistraat werd »gecongratuleerd" en den Haag met een bezoek vereerde, was dus de R. Kath. Maria Henriette van Frankrijk, zuster van Lodewijk XIII. Daar de Prins eerst in 1626 was geboren, vond men hem op den leeftijd van 15 jaar nog te jong om als man te fungeeren. — De wensch des magistraats aan de jeugdige gade bij monde van den secretaris Doublet uitgesproken, is inzóóver verwezenlijkt geworden, dat zijne gemalin, die bij zijn overlijden in hoogst zwangeren staat verkeerde, acht dagen later aan Willem III 't levenslicht schonk. Die Willem III, de zoo beroemde koning van Engeland, heeft dus de woorden: »Dieu veuille benir ce mariage en sorte qu'en puissent provenir des tels qu'avecq le temps pourront servir de colomnes et establissements à nostre Estat", waar gemaakt. Het is wel bij ééne *colonne* gebleven, maar die ééne woog tegen vele op. Bevreemding mag het overigens wekken, dat bij eene verloving de magistraat in zijn gelukwensch op kinderen doelt, en dat nog wel tegenover een echtgenoote, die om zoo te zeggen een knaap tot man had. Dit echter laten we voor rekening van de heilige onschuld dier tijden.

A. J. SERVAAS VAN ROOIJEN.

Antwerpsche Furie (XXXIII, 268). De bijzonderheid, t. a. pl. noot 4 »totdusver onbekend" genoemd, komt, zooals een liefhebber der geschiedenis mij onlangs mededeelde, in »The Rise of the Dutch Republic" van J. L. MOTLEY voor: »Observing, however, that the Soldiers, meeting with but little effective resistance, were dispersing into dwellings and warehouses, particularly into the shops of the goldsmiths and lapidaries, the citizens remembered the dark suspicions which had been so rife, and many recalled to mind that distinguished French officiers had during the last few days been carefully examining the treasures of the jewellers, under pretext of purchasing, but, as it now appeared, with intent to rob intelligently" (Uitg. van 1882, p. 872). Hierbij worden Strada en v. Reydt aangehaald.

Mr. C. BAKE.

's Hertogenbosch. Naar aanleiding van een bericht betreffende het 700jarig bestaan dezer stad verneemt men het volgende: »Wellicht

is het velen Bosschenaren niet bekend, dat hunne geboortestad in het jaar 1184 gesticht werd door den hertog van Brabant, Godfried III, bijgenaamd »in de wieg", omdat, naar het verhaal luidt, de Brabanters in den strijd tegen de heeren van Grimbergen den jongen hertog met de wieg in het leger brachten, en het krijgsvolk door het schreien van het kind zoodanig aangemoedigd werd, dat zij het leger van de heeren van Grimbergen geheel versloegen. Godfried III vertoefde veel te Orthen, alwaar hij te midden van uitgestrekte bosschen, die toen ter tijde aldaar waren, een kasteel gesticht had. Door zijn veelvuldig verblijf op dat kasteel vestigden zich in de nabijheid daarvan vele bewoners, zoodat Godfried zijn kasteel en hunne huizen door wallen en grachten liet omringen en hierdoor den grondslag legde tot de stichting van 's Hertogenbosch. Is het feit, dat dit jaar 7 eeuwen na de stichting verstreken zijn, opzichzelf belangrijk genoeg om zulks luisterrijk te vieren; bijzonder belangwekkend is het, dat dit feest in tegenwoordigheid van een afstammeling van den stichter zou kunnen gevierd worden. *Godfried* (Godevaert) *de Derde*, de stichter van den Bosch, was ook de stamvader van onzen beminden vorst, koning *Willem III*". Zie over deze wieg-sage, o. m.: »Redev. over Jan van Heelu en den held van zijn gedicht, Jan I, hertog van Brabant", uitgesproken in de algemeene vergadering van het Prov. N.-Brab. Gen^{p} v. Kunst. en Wet., 1880, door A. J. Servaas van Rooijen, opgenomen in de Handelingen van dat jaar [1]).

Krayestein (XXXIII, 9, 203). In v. Leeuwen's Bat. Ill., bl. 1214 leest men: »Dit Huijs of Slot heeft gelegen onder de heerl. van Crajestein, anders Kroonland, verdronken met het meestendeel van het land, daar naderhant weder eenige Grienten opgekomen zijn; Deze heerl. heeft eertijds toegekomen de Stendelingen van Hardinxvelt, uyt den Huyse van Haaften, gesproten uyt het Vorstelijk Huys van Chatillon; en is deselve bij wijlen Wouter van Crajestein, Heer van Wulven, Burgemeester der stad Dordrecht, gekoft van Jonker Huybregt v. Malsen, Heer van Tilburg, als getrout hebbende Ottelina v. Hargem, Vrouwe van Oosterwijk".

J. D. WAGNER.

---

[1]) Van deze redevoering gaf de Prov. N.-Br. en 's Hertogenbossche Courant v. 10 Juli (N°. 79) een allergunstigst verslag.

Munnikreede (XXXIII, 412). In Cadsandria, Jaarboekje voor 1854 (te Schoondijke bij A. J. Bronswijk), vinden we van H. Q. Janssen een opstel over deze ondergegane stede. Het bevat bl. 73—86 (klein 8°) alles nagenoeg, wat men van 't plaatsje weet. Van Dale plaatste er (bl. 87—95) eenige belangrijke met kleine letter gedrukte aanteekeningen achter, ruim zooveel als de gansche tekst bevat. Ook in mijn Woordenboek (Oostburg, 1874, bl. 105) vinden we het vermeld. Ik neem deze gelegenheid waar om te zeggen, dat dat woordenboek een gids, een baanbreker is, voor de latere beoefenaars der geschiedenis van het belangwekkend Staats-, later Zeeuwsch-Vlaanderen. Bestaat er een tijdschrift dat ik dienen kan met een aantal bijvoegsels over vele plaatsen? G. P. ROOS.

[Denkelijk wel, De Navorscher.]

Ommeren. Het *Nav.* XXXIV, 13, medegedeelde vereischt eenige toelichting. Johan Gerhard Wilbrenninck, toenmaals ritmr bij het 1^{e} reg^{t}. lanciers, later gep^{d}. luit.-gen. der kav., geh. m. Johanna Wilhelmina Philippina bar^{se} Sloet, en zijn jongere broeder Johannes Catharinus W. († 24 Juli 1863, als directeur van het postkantoor te Arnhem, ald. ongehuwd) kochten 1 April 1848 gezamenlijk de heerlijkheid O., uitgenomen de zoogenaamde heerlijke rechten of den titel van heer v. O., die aan den heer v. den Steen verbleef tot Mei 1865, toen deze ook dit voor *f* 1000 overdeed aan den generaal W., die inmiddels door den dood zijns broeders in het bezit van de geheele heerlijkheid was gekomen. Van het recht, dat de generaal W. toen had, om, indien hij daartoe volgens de wet aan den Koning vergunning had willen vragen, zich »Wilbrenninck v. Ommeren" te mogen schrijven, heeft hij echter nimmer gebruik gemaakt. De tegenwoordige bezitter is zijn jongste zoon Johannes Catharinus W., ritmr bij het 2^{e} reg^{t}. huzaren, geb. 5 Apr. 1838, gehuwd te Hillegom 15 Dec. 1864 met Cornelia Constance Wilson, dr v. John Waterloo en Christina v. Valkenburg. (Ook in Herald. Bibl. 1881, bl. 222, noot, staan dezelfde fouten).

Venlo. H. M. WERNER.

Waijestein (XXXIV, 8) — te Herwijnen is niet gesticht door den hier bedoelden Maarten van Rossem, maar diens broeder Johan heeft

het opnieuw doen optrekken, blijkens de vereenigde wapens van Rossem en Zuilen, die er op vele plaatsen als sieraad waren aangebracht. Het behoorde reeds in de 14ᵉ eeuw aan de heeren van Herwijnen, en ging door huwelijk over in het geslacht van Haeften. Als beleend ten Zutfenschen rechte met »de Alde Hofstad te Herwijnen" en »het huis geheeten te Waaijen onder Herwijnen", worden in het Geld. leenregister gemeld: 1495 Dirk v. Haeften, tevens heer van Gameren, later ook van Ophemert, en amptman van Bommel, Tieler- en Bommelerwaarden, die in 1511 genoemde stad met een met rijs geladen schip innam; 1549 zijn kleinzoon Dirk v. H. ook heer van Gameren, die mede het verbond der edelen teekende. Diens oom Alard v. H., heer van Ophemert, droeg in 1558 de Alde hofstadt te Herwijnen, genaamd Waijestein op aan Johan v. Rossem, heer van Poederojen, wiens derde zoon Maarten er in hetzelfde jaar mede werd beleend. Vandaar het misverstand. Johan was de oudere broeder van den bekenden maarschalk, (denkelijk peter zijns neefs), die toen reeds overleden was. Zijne vrouw was Oda v. Zuylen v. Nyvelt. Maarten v. R., heer van Meinerswijk en schepen van Tuil, droeg W. in 1577 op aan Willem Danckerts en den hopman Herman Losecaat. Door opdracht van dezen werd in 1593 beleend Johan Laignier; voorts 1622 Herman Brabander, doctor in de rechten, ordinaris raad des Graven van Culemborg, door opdracht van Antonie Laignier, Johanszoon, en 1630, door opdracht van Herman Brabander, Mr. Arnt de Bye, burgemeester van Zalt-Bommel, dijkgraaf van den Bommelerwaard, ridder van St. Michiel, gehuwd met Margaretha Bicker, en † 1652.

Dordrecht. S. J. H. VAN DER NOORDAA.

Grafstede der Gravin v. Solms te Utrecht, *Nav.* XXXIII, 484, wordt terecht aangemerkt dat P. H. Witkamp dwaalde, toen hij in 1847 schreef, »dat de gravin Amalia van Solms (geb. 1602 † 1675), de gemalin van prins Frederik Hendrik in de Domkerk te Utrecht zou zijn begraven", terwijl het zeker is, dat haar lijk zich in de graftombe te Delft bevindt. Ook in van der Aa's Aardrijksk. Woordenboek, 1848, XI, 444, komt dezelfde dwaling voor, en het is niet duidelijk wie van beide, v. der Aa of Witkamp zich het eerst daaraan schuldig maakte. Hoe het ook zij, t. a. pl. wordt terecht gevraagd wie dan die gravin v. Solms was, aan wier graf en lijk de patriotten

deden blijken hoe groot hun vaderlandsliefde was. — Ik heb tot mijn leedwezen het plaatje »van den moedwil aan het stoffelijk overschot en de graftombe" enz., onlangs te Utrecht verkocht, niet gezien en het is ook niet noodig over die betreurenswaardige gebeurtenis in Utrecht, hier nader uit te wijden, maar, met verwijzing naar *Nav.* XXXIV, 74, bericht ik nader, dat Anna Elisabeth v. Valckenstein geb. .... † 1706, geh. te Utrecht 12 Oct. 1636 m. Johan Albrecht graaf van Solms—Braunfels geb. 1599 † 1648, de dr was van Johan Adolf v. Valckenstein (Daun) en Anna Maria v. Nassau (Johansdr). Amalia v. Solms, gemalin van prins Frederik Hendrik, was de zuster van Johannes Albertus bovengenoemd. — Een zoon der te Utrecht begraven gravin werd in deze stad geboren en gedoopt 15 Maart 1637 en was genaamd Henricus *Trajectinus* † 1693 (volg. Hubner, tabel 391, — maar † 1710 volgens denzelfden, tabel 396. Dit verschil kan ik niet ophelderen). Henricus Trajectinus huwde 1683 Carola Henrica van Solms—Laubach geb. 1667. — De te Utrecht begraven gravin van Solms heeft ná den dood haars echtgenoots, gedurende een aantal jaren tot haar overlijden in 1706 gewoond in het lang gesloopte Bisschops-hof nevens den Domtoren.

Utrecht. J. I. D. NEPVEU.

VRAGEN.

Hoenderloo en Schaarsbergen, Signaa. Wie deelt in korte trekken de voornaamste bijzonderheden der stichting van eerstgenoemde jeugdige gemeenten mede? Welke is de naamsreden? Bestonden er ter plaatse reeds gehuchten of buurten van dien naam? Ook nauwkeurige opgaaf der plaatsligging zal welkom zijn ten aanzien van Sch. — De Kaart v. Geld. v. Mr. I. A. Nijhoff (1859) vermeldt eene huizing Signaa, bez. Beekbergen en z. o. van Hoenderloo, alsmede de Imbosch en Signaal-Imbosch, twee in bosschen gelegen huizen, ben. Reeden. Zijn ook dit later opgekomen benamingen? Ook ben. Zeddam ligt, volg. Nijhoff's Kaart, in het bosch eene huizing Signaal. De Tegenw. Staat v. Geld. (1741) en de Geograph. Beschr. (1794) hebben er niets van.

Seuvenum. Johan v. Stepraedt tot den Donk en den Uilenberg en

zijne vrouw Reiniera v. Stepraedt, Overbetuwsche edellieden, door erfenis hunner voorouders in 't bezit gekomen van landerijen, welke vroeger behoorden tot het goed de Parck te Elst (bij Arnhem), vervielen in schulden; weshalve Johan kort vóór zijn dood zijne vrouw constitueerde vóór het gericht te Seuvenum (*sic*), om tot redding des boedels, éénige dier goederen te bezwaren of te verkoopen, waarop 17 Dec. 1649 bij het Hof eene aanvraag volgde van Reiniera, die inmiddels weduwe geworden was (aldus Geld. Volksalm. 1882, bl. 35, 6). Welke plaats wordt hier bedoeld? Zevenaar lag destijds in Kleefs-land, en Sevenum ligt in Limburg. 't Is toch geen verschrijving voor Leuvenum (Loevenheim)? Maar dit ligt op Veluwe(-Zoom).

Walcheren. In de »Cronijcke van den Lande ende Graefscepe van Vlaenderen, gemaect door Jo^r Nicolaes Despars", enz. (2^e dr. I, 110, te Brugge en Rotterdam uitgegeven) lees ik: »Maer endelinghe in t Jaer VIII^c XXXVII, zo quamen die Normannen met machte in Zeelandt, zeer deirlick roovende, pijlgierende ende bedervende t geheele landt van Walcheren, dat die Prince Walachrin eerst bedijcte Jeghens den oploop van den Cimberen IIII^c XVII Jaer vóór Christus gheboorte, t welck sulck een uijtnemende groot verdriet in t Forestiers (Audoacre van Vlaanderen) herte causeirde dat hij der binnen den zelven Jaere zijn ooghen omme loock", enz. Dat Zeeland Bewesten Scheld in de IXe eeuw tot Vlaanderen behoorde, is bekend; eveneens, dat het, als opgespoelde grond, door bedijking aan Vlaanderen gehecht was, en de zoogenaamde Wester-Schelde, van bij Biervliet af, niet bestond. Maar ik vraag: is er iets meer bekend van die bedijking van Walcheren en prins Walachrin? Of behoort de laatste met Bato, Friso, Gruno, Brabon, enz., tot den helden- en vorsten-kring der legende? G. P. ROOS.

Spanjaardstafel. Op het landgoed Klarenbeek bij Arnhem vindt men eene Spanjaards- of Steenen-tafel. Wat is de naamsreden en historie daarvan? In »Nijhoff's Wandel. in en om Arnhem" wordt ze enkel genoemd. Reeds *Nav.* XIII, 204, is er naar gevraagd, doch totdusver vruchteloos.

Hospitaal. Bestond er omstr. 1750 een militair Hospitaal te Ant-

werpen? Zoo ja, onder wiens oppergezag stond het, en door wien werden b.v. de daarbij aangestelde doctoren benoemd? Bestaan er opgaven van die doctoren? INFORMATOR.

OUDHEID-, MUNT- EN PENNINGKUNDE.

XLII.

Penningkundig Repertorium. Mededeelingen door Mr. J. DIRKS. (A°. 1672–1674). N°. 1669–1720.

1669, 1672. 3 Septb. Zilveren Begravenispenning van den op dien dag voor het vaderland gesneuvelden student CORNELIS MINA, oud 20 jaren, afgebeeld en beschreven door den hoogleeraar V. D. CHIJS in zijn *Tijdschrift* D. I, blz. 14—15. Verkocht *Cat.* J. KLEIJNENBERGH te Leiden, 1841, n° 321 *f* 40 (zie V. D. CHIJS, t. a. p. II, blz. 843). (In den Cat. van het Kabinet van J. KLEIJNENBERGH, Leiden 1835, komt dit stuk niet voor.) Later in 1870 als n° 1167 Cat. JAMIESON-FEIJENS, Z. 29. Bij wien nu?

Het versje op de Kz. doet zien dat het de toen gebruikelijke belooningspenning voor de dragers van het lijk was.

Aan GODT *de ziel*
Het lijck aan t graf
Aan ons dit gaf
Minervaas soon
Sijn trouwheijts Loon
Was Mavors straf.

1670. 22 Octb. 1672. Overlijden van *Elisabeth van Dam*, (Verz. *P. H. van Gelder*). Vz. De vrouw gekleed, liggende als lijk op een rustbed door twee engelen gedragen. In het compartiment tusschen de engelen leest men: *Saligh sijn de doode die in den Heere sterve van nu aan. Ja segt de geest opdat zij rusten moghen van haren arbeijt. Apoc.* 4 *Cap.* Boven aan: een banderol door engelen gedragen waarop *Siet de doot is een inganck ten leven.*

Kz.: De dood houdt een kleed vast waarop men leest: *Elisabeth van Dam, geboren den* 3 *Julius Anno* 1650, *overleden den* 22 *October*

Anno 1672, *oudt zijnde 22 jaren 3 maanden en 9 dagen. Gedenckt te sterven.* (Z. Ovaal 76 Mill.)

1671, 1672. Op het overlijden van *Dorothea Everwijn.* (Kon. P. K. zilver, gedreven).

1672, 1672. Dec. VAN LOON, III, 112. Leiden door den ingevallen dooi behouden. VAN LOON zegt t. a. p. dat slechts *zeven* zulke beloningspenningen in goud, zijn *gesneden*. Het Kon. Pk. Kab. bekwam dan ook eerst in het jaar 1882 een dier penningen »vereerd aan de ingezetenen van Leiden, die zich verdienstelijk hadden gemaakt bij den inval der Franschen." [1]) Vroeger, in 1870, kwam ons een exemplaar voor in den *Cat.* JAMIESON-FEIJENS c. s. in goud 20, als uitmuntend gegraveerd met de opmerking bij n° 1166. De *beelden* op de Tz. *regts*, de *dorpen links*. Ook bij *v. Loon*, III, 112, is dit het geval tenzij de beschrijver *heraldisch regts en links* bedoeld hebbe.

1673. Z. J. (1672). Looden penningjes, met VI en XII, gegoten: Vz. De burgt van *Middelburg*. Kz. VI. *a*). Dat met VI (ook in mijne verzameling) door *v. Loon*, als eerst later gevonden, opgenomen in zijne *Nederl. Penningkunde* ('s Hage 1732, blz. 181) als noodmunt zijnde de prijs *waarvoor het staande de zware hongersnood in Middelburg* (IN 1572) is gangbaar geweest. (Vgl. v. L. I, 159, op 1572) *b*). Bij EIKELENBERG *Alkmaar en zijne geschiedenissen* (Rott. 1747, bl. 274, n°. 3 afgeb.) als noodmunt van *Alkmaar* van 1573 te voegen bij die afgebeeld bij v. L. I, blz. 167 = *Mailliet* pl. I, en *Supplement* pl. 2(1) *Revue Belge* 1866, p. 216—217, *Duby*, pl. III, pag. 3—6, gegoten door *Cornelis Simons Kannegieter* of gestempeld door *Cornelis Lourisz* en *Sijmen Garbrantsz.*, goudsmeden, die daarvoor *f* 9.— ontvingen. (Zie *De Navorscher* XI, 1861, blz. 137.) *c*). Bij *'s Gravesande en Conven-nat Chronyk van Zeeland* (Middelburg 1778) als noodmunt van Middelburg (1574). Volgens eene aanteekening van wijlen den heer *A. H. G. Fokker* te Middelburg (den zamensteller van den *Cat. der penningen en munten van het Zeeuwsch Gen. der Wetenschappen*) Middelb. 1868, ald. blz. 46 onder n° 1051 en 1053 opgenomen) werden deze stukjes in 1672 in de vergaderingen van Wethouders en Raad van Middelburg uitgereikt om na het einde van den oorlog tegen betaling van geld te worden ingewisseld. (Zie *Secrete Notulen*

[1]) Aanwinsten, 1882, blz. 21.

van Weth. en Raad d.d. 12 Octb. 1672). Zij hadden blijkens het merk VI, de waarde van 6 *stuivers*. (Zie het *Reg. op de Secr. Not.* bl. 45 van *Weth. en Raad*). Van de inwisseling werd echter bij besluit van 8 Septb. 1674 afgezien. — In den Cat. Z. *Gen.* komen nog voor n⁰ 1051, z. j. *Van Middelburg met* XII (Lood) *Armenpenning*? of als VI (vragen wij?) n⁰ 1054, z. j. met VI (Lood) van *Zeeland*. (Vz. Leeuw. in de baren, Kz. UI (Cat. *Petit* n⁰. 235 en bij mij). *Fokker* zegt: welligt *voor de rekenkamer* of eenig ander gewestelijk collegie. Een ander met XII Cat. n⁰ 1052 van Middelburg heeft het jaartal 1648 en het wapen liggende op de borst van een' gekroonden arend.

Overgave van Maastricht.

1674, 1672. v. LOON, III, 117(1) *a*). In de afbeelding aldaar te lezen REGIS in plaats van PEGIS.

b. De voorzijde ald. komt ook voor met een ander borstbeeld des Konings. Cat NOOT-NAGEL n⁰. 583; SALM, n⁰ 1353; v. DUREN, n⁰ 1434, en met J. MAUGER f. (Kab. P. H. VAN GELDER).

1675, 1672. v. L. III 117(2). Als boven.

a). Kleiner, groot 36. Vz. LUDOVICUS XIV, FRAN. ET NAVAR. REX. Ongelauwerd borstbeeld in staatsiekleeding. (Kab. P. H. VAN GELDER); SALM n⁰ 1354. Z. 61.

b). *Cat.* 'T HOOFT n⁰ 848. Mm. 13, Z. 180. Kz. met TRAJECTO AD MOSAM EXPUGNATO. Volgens MUNNICKS VAN CLEEFF, n⁰ 1903 *f* 2.— door ROTTIERS gesneden.

1676, 1672. v. L. III, 118. Als boven.

a). Bij SALM, n⁰ 1355. Kleiner (Br.) en geheel andere stempel.

b). Kab. Mr. JER. DE VRIES JERZ. Voorzijde door R. JOFLEURS (?) Kz. door MOLART en verschil in wapenrusting.

1676* 1672. De middelburger kaperkapitein ROCHUSSEN verovert bij de Sorles een kostbaar engelsch retourschip »*de Gouden Valk*" op anderhalve ton gouds geschat. Daarvoor wordt hem een gouden gedenkpenning vereerd. AREND-VAN VLOTEN. *Alg. Gesch. des Vaderlands* IVde Deel, 2de stuk 1879, blz. 21.

1677. v. L., III, 120. A⁰ 1673 12/22 Julij. *De Nieuwe Schans stormenderhand ingenomen door* KAREL RABENHAUPT.

In Kab. mr. JER. DE VRIES JERZ. Grooter en gegraveerd.

1678. (1673). *Ter eere van* KAREL RABENHAUPT (*na het veroveren der Nieuwe Schans*, gegraveerd).

In de *Drentsche Volksalmanak*, 1848, blz. 105, doet O. (mr. L. OLDENHUIS GRATAMA) de volgende mededeeling: »Voor eenige jaren werd ons een penning op RABENHAUPT ter bezichtiging gegeven. Hij is van zilver, ter dikte van een gulden en 8 ned. duim in diameter. Aan de voorzijde is het borstbeeld van dien krijgsman gegraveerd te midden van eenige krullen en met zijn naam tot onderschrift. — Aan de keerzijde staat:

FAMA PERENNIS ERIT [1]).

Dit 's Rabenhaupt die Dorsten won,
Die Nuits en Linge temmen kon
Die Karel, die Lamboij versloeg
Van Groningen den Bisschop joeg
En knoopte aen sijn zegenkrans
Van Koeverden die Nieuwe Schans.
Zoo waekt sijn Staetzorg, deugt en handt
Ten dienst van volck en kerck en landt
Sijn dapperheijt is uit sijn wesen
So wel als uit zijn kling te lesen.

VINCERE PERGE VICTOR [2]).

Zonder jaartal of naam van den graveur. Wie bezit thans dien penning?

1679. v. L., III, 121 (1—2). 1673 21 Aug. *Op het sneuvelen van de kapiteins ter zee* DAVID ZWEERTS en Jh. JAN PAULS VAN GELDER.

Deze gedreven penningen zijn *ongemerkt* (Cat. *Tent. Kunstvoorwerpen te Amsterdam* 1880 n° 1256). (Kab. G. A. HEINEKEN) n° 1257 (Kab. mr. JER. DE VRIES). Doch volgens den heer ALEXANDRE PINCHART gesneden door CHRISTOFFEL ADOLFZOON. Zie *Revue de la Num. Belge* 1854, p. 110—111 N° VI—VII.

1680. 1673. 9 *September*. *Op het overlijden van* JOSIAS KRIJGER, *Luitenant van den Schout bij Nacht* VAN BRAKEL, *ten gevolge van bekomen wonden in den zeeslag van* 25 *Aug.* 1673. (*Kon. Kab. Aanw.*

---

[1]) *Zijn roem zal eeuwig zijn.*

[2]) *Overwinnaar, vaar voort te overwinnen.*

1853/54, blz. 6—7 (J. F. G. MEIJER). Vz. Doodshoofd, beenderen, zandlooper en zeis boven een tafereel waarop men leest:

JOSIAS KRIJGER *obit den* 9 *September* 1673, ter zijde twee kindertjes, een met uitgebluschten fakkel, het ander zeepbellen blazende. Kz. Een schild, boven hetwelk een geraamte met fakkel in de rechter- en zeis in de linkerhand; ter zijde: twee gevleugelde kinderen met fakkels. Op het schild leest men:

Wanneer ten tweede maal
Door hollants scheepsmetaal
twee groote koninckvloten
zijn uit de zee geschoten
wiert Brakels Luitenant
gewont maar onvermant.
Een Krijger in sijn Leven
op 't bedd van eer gebleven.

J. NOREL [1]).

(Cat. Posthumus, n° 529. Z. 44. *Cat.* JAMIESON, n° 1185. Ovaal Mm. 63 en 54. Z. 44.

1681. 1673 12 September. *Innemen van Naarden.* (v. LOON, III, blz. 123 (1—3).

v. L., III. 123. 1. Z. gegraveerd. *a*) Bij P. SMIDT VAN GELDER, n° 2545 grooter, 51, gegraveerd. Z. 63 W. en daardoor eenige variatie in de gravure; ook ziet Prins WILLEM III links evenals bij *van Cleeff*, I, n° 1908 (voor *f* 52 verkocht), zullen dezelfde zijn als de penning afgebeeld bij DE VRIES c. s. pl. IV, n° 3 en beschreven I, blz. 50—51.

1682. Als boven. v. L., III, 123(3) is wat de Kz. betreft wat anders afgebeeld bij N. CHEVALIER, *Histoire du roy Guillaume III* (*Amst.* 1692, p. 30). De degen doorsnijdt aldaar het woord R(EGIT. Een dergelijk exemplaar is verkocht (Cat. LUZAC c. s., n° 873. Z. 32).

1683. Als boven. Vz. borstbeeld van Prins *Willem III* als bij CHEVALIER l. l. p. 47, n° 2.

Kz. Op den voorgrond de prins te paard te midden van krijgs- en voetvolk het bericht ontvangende der behaalde overwinning. In het verschiet de vesting *Naarden.* Boven in een banderol: *Naerden overwonnen den* 2(12) *Sept. A°* 1673. *Cat.* JAMIESON, c. s. n° 1180.

---

[1]) Volgens P. H. v. Gelder G. MOREL.

»Uitmuntend gedreven penning, eenig bekend exemplaar." (Metaal of grootte worden niet vermeld).

1684. 1673. Dubbele *dukaton* van Holland met ingesneden kantschrift. *Op veroveren van Naerden door sijn Connincklicke Hoogh. Viva Oranje* 12 *Sept.* (Kab. P. H. v. GELDER).

1685. (1673) Vereerings- of belooningspenning aan den Sergeant der Enkhuizer Schutterij voor de diensten door hem bewezen, in het beleg van Naarden en zinspelende op het planten hunner vaandels op de wallen van Weesp. Cat. JER. DE VRIES (1854, n⁰ 1422). Als »allerkeurigst exemplaar. Z. 17, 6" aldaar verkocht. Wie bezit nu dit stuk?

1686. 1673. 26 Sept. Op het overlijden van den Luitenant LOUIS SERRURIER. (*Kon. Kab.* 1867. *Aanw.* blz. 12. Cat. *Posthumus*, n⁰ 531. Z. 180; *van Cleeff*, II, n⁰ 1138. Z. *f* 30—25). Fraaie ovale begravenispenning.

Ter gedachtenis van Louis Serrurier, luitenant van een compagnie voetknegten, geboren te Amsterdam 11 *Januari* 1654, *overleden te Breda*, 26 *Sept.* 1673. (Mm. 81 en 75. Z. 180. (*Gedreven*) OOSTERDIJK, n⁰ 565, SNOECK, n⁰. 187.

1673. 23 November. *De Franschen verlaten Utrecht.*

Bij de penningen van v. L., III, 126 (1—2), komen nog.

1687. Vierkante gouden penning op J. VAN LODESTEIJN.

Aan de eene zijde: *Ter gedagtenis van mijn oom* J. VAN LODESTEIJN *pred. tot Utrecht wanneer sijn E. als Octagier* (*Ostagier, pandeling*) *wierde weggevoerd en dit stuk gout in sijn E. hemt had verborgen.* A. KEIJSER.

Keerzijde, het bekende lied van LODESTEIJN:

Soet gezelschap dat met mij,

enz. enz. Vgl. *Nav.* XXVIII, 125.

Dit stuk was op de *Tent. te Delft*, 1863. *Cat.* n⁰ 2719, toen eigendom van den heer THOMAS PIGEAU LODESTEIJN.

1688. Vierkant zilv. plaatje waarop gegraveerd. Vz. Wapen: UTRECHT.

Kz.: *den* 22 *Junij* 1672 *sijn de Franse in Utrecht gekoomen den* 23 *novemb.* 1673 *hebben de Franse Utrecht verlaten.*

Afgeb. bij DE VRIES, c. s. pl. VIII, n⁰ 6, beschr. II, blz. 57—58 = VAN CLEEFF, II, n⁰. 287 *f* 3—50.

1689. (Kab. P. H. VAN GELDER). Religieuse medaille. Vz. *Adam* en *Eva* door *Jehova* aangesproken na het eeten van den appel.

Kz. Verjaging uit het paradijs door inscriptie (12) O. N: 22 *N. S. Novem.* 1673 toegepast op het verjagen der Franschen uit Utrecht. Cat. JAMIESON c. s. nº 1182. Mm. 64, Z. 90. Vz.: in de afsnede, 1673. Kz. 12 *Nov.*

1690, 1673. Begravenispenning van de *Katerstraat* te 's Gravenhage. DIRKS *Révue*, 1859, p. 505. nº. 31.

1691, 1673. Gedenkp. op het overlijden van Monseigneur E. A. d. ALLAMONT, geboren te 's Hertogenbosch, negende bisschop van Gent. *Cat.* HEUSSNER, 1851, nº 1196, (Lood). SNOECK, nº 186.

1692. Gegr. zilv. penning op het overlijden van Dˢ. HERMAN VENNIUS, pred. te *Oldemarkt* en *Paeschlo.*

Kon. P. Kab. *Aanw.* 1882, blz. 21. Bij 'T HOOFT, nº 858. Z. 22. *Van d'Heer Manus Vennius bedienaar des Goddelijken Woorts*, enz. Mm. 67.

1693, 1673. 25 Septb. Penning met het opschrift:

Hilgont Cornelis in den Heere gerust Anno een Duisent ses Hondert 73, *den* 25 *September*, *out sijnde* 57 *jaar.*

Navorscher 1856, VI, blz. 260, toen bij W. D. V. Cat. POSTHUMUS, nº 530. Ovaal met oog en ring. Mm. 72 en 65, Z. 73 = JAMIESON nº 1186.

1694, 1673. Gedreven penning op het overlijden van PIETER BOELESEN. In *Kon. P. Kab.* komt ook voor bij J. KLEIJNENBERGH te Leiden, in zijn Cat. 1835 onder nº 289.

1695, 1673. De Utrechtsche Rijksdaalder afgebeeld bij v. L. III, 129 en *Verkade*, pl. 104(4) is waarschijnlijk als te zwaar niet in den handel gebracht en alzoo zeldzaam. KEER, nº 1535, *f* 31.50. KEER, nº 1536, *f* 41—: Aldaar genoemt »Ecu du poids de la pièce de trois florins." In den tekst, blz. 129, kol. 2, reg. 7 v. o. leze men: *Overgrootvader* voor *betovergrootvader.*

1696, 1673. v. L. III, 134. Gouden penning aan *de gijzelaars door de Franschen uit Kampen medegevoerd* vereerd.

Deze zeldzame penning is sedert 1882 in het Kon. P. Kab. (zie *Aanwinsten* 1882, blz. 20).

1697, 1674. 13 Febr. Zilv. penning op het *overlijden* van JEAN DE LA BADIE OF LABADIE, hoofd der Labadisten te Middelburg enz. vriend van ANNA MARIA SCHUURMAN op zijn verjaardag (13 Febr. 1674) te Altona overleden. Kab. mr. JER. DE VRIES *Jerz.* Tent. te Middelburg 1870. *Cat.* (2ᵈᵉ druk) blz. 72 nº 123.

1698. 1674. 19 Febr. *Vrede met Engeland gesloten.*

Vz.: Bb. van M. A. DE RUIJTER, als bij DE VRIES, c. s. pl. VIII, n° 4, I, blz. 53.

Kz.: Voorstelling als bij v. L. II, 559(2) doch met DE VREDE BESLOTEN enz.

Cat. LUZAC, n° 891, (Tin.) Komt ook voor bij DE RENESSE BREIDBACH II, n° 29386 met *de vreede* enz. 19 *febr.* 1674, enz. (Tin.)

1699, 1674. v. L. III, 139. *Het wapenschild van den Nederl. afgezant* DIRK SCHAEP *te Stockholm wordt door Koning Karel XI van Zweden met twee kwartieren vermeerderd.* Zeldzaam, Cat. Tent. te Amsterdam 1876, p. 32, n° 510, Kab.: D. C. MEIJER Jr.

1700, 1674. v. L. I, 141(1) niet met J. MAUGER maar met L.I. (Kab. *P. H. v. Gelder*).

1701, 1674. 14 Mei, v. L. III, 141(2) *Besançon ingenomen.* Ook afgeb. door J. DE FONTENAY, *Manuel de l'amateur de jetons*, p. 379, die het *Nvlla est mora* (rondom het bresschietende kanon) vertaalt. »*Le canon bat en brêche et ne permet plus de retard*".

1702. 1674 26 Mei. Gouden bruiloft van NICOLAAS VAN LOON en EMMERENTIA VAN VEEN.

Voorzijde. De wapenschilden [1]) der echtelingen met twee fakkels met oranje- en rozentakken omstrengeld, beschenen door een hemellicht en besloten in een krans. Tusschen de wapenschilden hangt een L.

Omschrift. NIC. VAN LOON EN EMMERENTIA VAN VEEN, GETROUT DEN 26 MAI 1624.

Keerzijde in 10 regels

MIJN VADERS EN MIJN GROOTVAERS LOT
VAN VIJFTIGH JAER IN D'ECHT TE LEVEN
WERT MIJ MET VREUGHT VERGUNT VAN GODT
GODT GEEVE T'OOCK AEN MIJN SOONS EN NEVEN
1674.

Z. Mm., 31 (niet zeldzaam). Dit versje is van den bekenden GERARD BRANDT. Zie diens *Poezij.* Amst. 1688, blz. 480. K. VAN ALKEMADE c. s. in zijne *Nederl. Displegtigheden* (Rott. 1732, I, blz. 234) wijst

[1]) (*Van Loon*). Doorsneden: boven: twee van elkander gekeerde *negerhoofden* (*au-naturel*) op een veld van goud, beneden: in zilver drie (2, 1) *molenijzers* van zwart (*Van Veen*). Met een dolk gewapende regterarm, geharnasd, waaronder in zilver een rechts gewende *schildpad* (*au-naturel*).

ook op een ander gedicht van denzelfden Brandt op dezen penning (ald. blz. 321) dat er de verklaring van geeft. (*Nav.* XX, 1870, blz. 341). Zie ook over de *acht gouden bruiloften* in de familie VAN LOON *Nav.* III, blz. 6, 158, 370, XVIII, blz. 512, XIX, blz. 119—120, XX, blz. 122, 341, enz.

In goud bij Mevr. douairière VAN LOON geb. VAN WINTER. *Cat. Tent. Amst.* 1876, n⁰ 474, met miniatuurportretten en doos. SNOUCKAERT, n⁰ 1945 (Goud) P. SMIDT v. GELDER, n⁰ 2588. Z. 2. 26 w. DE SMETH, n⁰ 1831. v. D. CHIJS, n⁰ 247, 'T HOOFT, n⁰ 811, ook KOK. *Vaderl. Woordenboek*, XXIX, blz. 141—142, enz. enz.

1703. 1674. Junij. v. L., III, 145(2). *De bourgondiers andermaal 't onder gebracht.*

Voorz. bij *'t Hooft*, n⁰ 853 met jeugdiger gelaat.

1704. 1674. 26 Junij, v. L., III, 146. *Gevecht bij Sinsheim.* In Kon. P. Kab. *Aanw.* 1867, blz. 12, met regte afsnede en SINTZHEMIUM. In Kab. P. H. VAN GELDER niet van J. MAUGER maar van L. I. en als IDDEKINGE, n⁰ 518. PUGNA AD SINIZHEMIUM XVI JUNII MDCLXXIV.

1704*. 1674. 10 Aug. *Slag bij Senef* (v. L., III, 151(1), door ROTTIERS veel grooter en andere Kz. bij *van Cleeff*, I, n⁰ 1925. Z. *f* 18.

1704**. 1674. *Audenaarden ontzet*, v. L., III, 154. Groot model Mm. 73.

1705. 1674. v. L., III, 157 (1—2). *De veiligheid der zeekusten niet gestoord.* Zonder MAUGER en met L. I, (n⁰ 2). (n⁰ 1). Ander borstb. bij SALM, n⁰ 1378.

1706. 1674. *Op het uittrekken van twaalf compagnien Amsterdamsche stads-soldaten ter bezetting van Breda.* Afgeb. bij DE VRIES c. s. pl. IX (6) en aldaar opgehelderd, II, blz. 79—82. Hetzelfde exemplaar als bij ESDRÉ, n⁰ 58 (Koper *f* 7.—:).

1707. 1674. 28 October. *Overgave van Grave*, v. L., III, 159 (1—3). Vz. als Kz. van III, 159(1).

159(1) Kz. Gezigt op *Emden* als de Kz. bij v. L., II, blz. 319. (Uiterst zeldz.) Cat. HOOFT VAN IDDEKINGE, n⁰ 240. Z. 62. Kab. P. H. v. GELDER. Iets grooter dan bij v. L. (39 mm.).

1708. 1674 als v. L., III, 159(2), doch Kz. als v. L., II, blz. 312(3) Vz. Ook 39 mm. Kab. P. H. v. GELDER.

1709. 1674. v. L., III, 159(3). Op de Kz. meer schutters en een paard (Kab. P. H. VAN GELDER).

1710, 1674. 16 October. *Overgave van Grave.*

Voorzijde. Borstbeeld van *Prins Willem III*, geheel gelijk aan dat bij v. L., III, 123(1).

Omschrift. Sijn Coninckljke Hoogheit Wilhem Hendrick Prins van Oranie en Nassou Stadthouder Capitein Admirael Generael der Vereenigde [1]) *Nederlanden.*

Keerzijde. Gezigt op de stad *Grave* met de Maas en de belegeringswerken.

Omschrift. De stercke stadt Grave heeft zich overgeven an Sijn hoogheit de prins van Oranie op den 16 [2]) *October* 1674.

Zilver, gegraveerd. Groot 44 mm. [3]).

1711. *Ter eere van den veldmaarschalk* PAULUS WIRTZ, afgebeeld bij DE VRIES, c. s. pl. IX (2) opgeh. II, blz. 66—67 en blz. 99—105. Hij overleed 21 Maart 1676. (Medaillon).

1712. Geheel als het vorige nummer doch met het borstbeeld van *Willem III.* Kab. Mr. JER. DE VRIES JERZ.

Ter eere van KAREL RABENHAUPT.

1713, 1674. Gedreven penning. Vz. Borstbeeld, in harnas, met lange pruik, bijna geheel *en face.* Omschrift.

CARL RABENHAUPT, LVTENANT GENERAEL DER VEREENDE PROVENTIEN (en daar binnen): TANDEM BONA CAUSA TRIUMPHAT AN. 1674. *Eindelijk zegeviert de goede zaak in het jaar* 1674.

Keerzijde: RABENHAUPT's gekroond wapen, boven een trophee van krijgswapenen omgeven door twee lauwertakken. Mm. 58. Z. 60, Cat. HOOFT VAN IDDEKINGE, n⁰ 214 en brief van dezen van 18 8/21 19.

---

[1]) De penning bij v. L., III, 123(1) heeft VRIJE *nedla*NDEN. De opgave VEREENIGDE is geschied door den bezitter, nu wijlen den heer P. H. VAN GELDER, overleden te Velp, 5 Octb. 1883. Zie ook Cat. Arti, 1880. no. 1677.

[2]) 16 (Oude stijl) = 26 (v. L., III, 159, 160) heeft 28 en 25 October.

[3]) Over dezen penning en eenen dergelijken op de overgave van Binche destijds voorhanden in de verzameling van den heer R. BLOEMBERGEN SANTEE († Aug. 1877), nu in die van Mr. A. LOOXMA YPEIJ (door mij in de vergadering van 26 Jan. 1854 van het Friesch Gen. ter tafel gebracht) gaf de toenmalige Majoor (nu Lt Generaal) *W. J. Knoop* eene *Historische beschouwing van de belegering van Grave in* 1674 *en van Binche (Henegouwen) in* 1672 *en* 1675 *door Prins Willem III.* Zie *Verslag Fr. Gen.* 1853/54 blz. 61—62. (Ook in *Bijdr. Snoeck,* no. 193, vermeld).

1714, 1674. *Schuttersp. van den St. Sebastiaan Doelen te Middelburg* als v. ORDEN, *Bijdr.* pl. XXIV (3) doch aldaar van 1625 en deze met GEDENCKE. Zie DIRKS *Essai*, n° 129.

1715, 1674. Gouden penning door de Oost-Ind. Comp. vereerd aan NICOLAES DE ROIJ, gewezen opperhoofd van Siam. LEUPE, t. a. p. VIII, 200.

1716, 1674. 29 Julij. Ter 25 j. huwelijksvereeniging van A. STEIJNAARTS en L. VAN HELSDRINGEN. G. 45 Z. 63, Cat. RENGERS, 1854, n° 1893.

1717, 1674. Gegrav. Op het overlijden van G. VAN SCHIE. Vz. Wapen. Omschrift: *Geertruy van Schie Gebooren den* 11 *Julius* 1611. *Gestorven den* 13 *September*, A° 1674. Kz. Doodshoofd. Omschrift: *Den daag des Doots is beter*, enz. Mm. 68/56 Z. 62, *Cat.* v. D. CHIJS, n° 246, POSTHUMUS, n° 538.

1718, 1674. Op den dood van *Gerrit Gerritse.* Z. 2, 10, Cat. JER. DE VRIES, n° 1445.

1719, 1674. Als boven van *Liesebet Jans*, Mm. 59, Z. 71, Cat. POSTHUMUS, n° 437. BOM, 1873 n° 1893, Mm. 65 Z. 40.

1720. *Simon* laat REMBRANDT in 1674 sterven blijkens zijnen prulpenning. Hij volgde daarin HOUBRAKEN, en ook andere schrijvers. In de *Lofrede op Rembrandt van* J. IMMERZEEL (Leiden 1840), blz. 529. (*Werken der Nedl: Maatsch: v: Wetensch.*) is REMBRANDT vroeger overleden. Volgens de *Levensschets van Rembrandt* door W. N. PEIJPERS. (Amst. 1842, blz. 37) overleed hij den 19 Julij 1664.

Ter Hunnep. Het *Nav.* XXXIII, 368 vermelde Zuideras (Syderoves, Suderaves, Zuderaefs, Zuderaes, Zuyderaes) kan o. i. niets anders beduiden dan zuiderhof-stede. XY.

Paardenkoppen (XXIX, 109; XXXIII, 315). Zie Prof. Chr. Petersen in Hamburg: Die Pferdeköpfe auf den Bauerhäusern, besonders in Norddeutschland. Kiel 1860. (Separat-Abdruck aus den »Jahrbüchern für die Landeskunde der Herzogthümer Schleswig, Holstein u. Lauenburg", Bd. III). M°.

Paardenkoppen. Over dit tot de dagen van den Wodans-dienst onzer Germaansche voorvaderen opklimmend gebruik, raadplege men nog 't »Boek der Uithangteekens" door Mr. J. v. Lennep en J. Ter Gouw

(Amst., Gebr. Kraaij, 1868), II, 334. De betoovering-afweerende of onttooverende kracht dier koppen op de daken der veestallen bij de Saksische boeren kende men ook toe aan de knoppen in den vorm van koeiekoppen of runderhoofden aan de oorijzers der oude Friesinnen; zie Overyselsche Almanak 1849, bl. 298. J. A.

VRAGEN.

Kijfhoek. Het *Nav.* XXXIII, 69, vermelde Kijfhoek, — lees Kyfhoek, — heeft vermoedelijk met »kijven" = krakeelen niets te maken; men denke b.v. aan Kyffhäuser of Kifhauser (berg in het Schwarzburgsche ambt Kelbra), en aan Kifwik (Zweedsch dorp in Christian-stadt-län, aan de Oostzee. Ook bestond in 't begin der 14de eeuw een geslacht v. Arkel genmd v. Kyfhoek. Wat »kyf" of »kif" is, is mij onbekend. Wie helpt mij? XY.

Spijker (XXXIV, 21). Welk Arnhemsch Spijker wordt bedoeld met Den Gulden Spijker (Spijcker, Spicker), waarvan Nijhoff's Oorkonden (VI, 2, bl. 860, 82; VI, 3, bl. 1008) op de jaren 1526, 7, 32 gewagen.

Jus Stauriae. Volgens Tegenw. Staat v. Geld., bl. 202, stond op de Hessen- of Heezepoort te Nijmegen in 1741, niet alleen »Hic Pes Imperii", maar ook »Huc Usque Jus Stauriae" te lezen. Ziet dit laatste werkelijk op een staur- of stuyr-recht, d. i. schatting (Steuer), welke de Frankische koningen of Duitsche keizers, tot Nijmegen toe, pleegden in te vorderen? Is er niets meer aanwezig, geen enkele donnée, van elders, welke dit opschrift toelichten, of minstens op het spoor van nadere opheldering brengen kan?

Ware. Wie verschaft mij eene duidelijke omschrijving van eene ware in eene marke, waarvan men vooral in Overyselsche archiefstukken leest. Verwijzing naar bronnen helpt mij niet. Nijhoff (Oorkonden, I, 227; II, 174) geeft alleen: *weer* (meerv. *weren*), d. i. bezitting, eigen erf of goed. De Bijdr. tot de Geschied. v. Overysel, I, 80, herinneren aan de opmerking van Mr. G. Dumbar. (Tegenw. St.

v. Over. III, 292, noot 8), dat de uitdrukking *gewaard* in die provincie niet overal 't zelfde beteekent. Is dit woord dan niet z. v. a. geërfd, gegoed? En hiertegenover *ongewaard* = niet-geërfd? Ook erven zelve werden gezegd in eene (ook andere?) marke *gewaard* te zijn. Van het erve Eekhof (of Kemelink), bij de heerlijkheid Lage en hofhoorig in den Hof te Ootmarsum, heet het: »is een *volgewaerd* Erve theyde ende weyde Inder marke thaerdinge (te Haardinge) ende heeft twee *waeren* ende een halve Inder marcke thaerdinge tholte ende acckeren gelijk andere meijeren doen". Welk denkbeeld moet men hechten aan dit „volgewaard"? A° 1782 in een Rapport van verdeeling der Overyselsche marken (a. w., II, 105, vg.), — opgemaakt, nadat de Ervgenamen of Ingezetenen (*sic*) der respective Markten gehoord waren, — is sprake van *gewaarden* en *ongewaarden*, die te dezer zake hunne belangen voordroegen. — T. a. pl. is ook sprake van *waar-tal;* vgl. 't Geld. *morgen-talen.* Men leest van Tenkink-Landewheer (o. Aalten? Zie Registers op 't Archief v. 't voorm. Hof v. Gelre, bl. 273, 4). Had men ook land-waren in tegenstelling met andere soort van waren? Dit woord lande-weer speelt ook in de Landwerd (Marsch, o. Lienden) en de Landweerden (bouwland te Kesteren). In 't drostampt van Lienden nu juist vond men in 1439 »landerijen en soolweeren" toebehoorende aan Johan v. Rossum namens zijne vrouw Margriet v. Wijhe (tot Echteld), welke panden Slichtenhorst (Geld. Gesch. bl. 234*a*) »zoolweeren *ofte* hofsteeden noemt. Zool-weer schijnt mij echter geen gepaste tegenstelling met lande-weer te vormen. Zoo alével, hoe dan?

GESCHIEDENIS DER LETTERKUNDE.

Lutherana. Van het *Nav.* XXXIII, 479, vermelde Nieuwe Testament van Erasmus (Bazel, 1527), waaraan P. Boeles Jr. in zijn »Tweehonderd-vijftigjarig bestaan der Herv. gem. te Noorddijk" (Gron. 1846), en Dr. Diest Lorgion Jr. in zijne dissertatie over Regnerus Praedinius (Gron. 1862) eenige bladzijden wijdden, — levert de Groninger hoogl. C. P. Hofstede de Groot in het Tijdschrift »Geloof

en Vrijheid" 1883, blz. 517—66 een zaakrijk verslag onder den titel »Luther in zijn studeervertrek met het N. Testament van Erasmus". Dat N. T. is een exemplaar der bekende folio-uitgave van Erasmus, in één band, doch uit twee deelen bestaand. Het eerste deel bevat den Griekschen tekst, met de Latijnsche vertaling van Erasmus en de Vulgata, in drie kolommen; het is, met 48 bladzijden voorwerk, 594 bladzijden groot. Het tweede deel bestaat uit 778 bladzijden, waarvan 710 de Annotaties van Erasmus uitmaken en het overige uit aanhangsels en registers bestaat. 't Geheel is een lijvige foliant, bij de 1400 blz. groot, sterk gebonden in houten met perkament bekleeden band; deze draagt een overvloed van stempels en is goed onderhouden. Alleen de koperen krammen, waarmeê hij gesloten kon worden, zijn door het vele gebruik er afgescheurd en verdwenen. Reeds op het eerste, op houten band geplakte blad staat, geheel aan den voet, de bekende spreuk, door Luther eigenhandig met zeer groote letters geschreven:

Pestis ero vivens, moriens ero mors tua, Papa. D: m: Luth:

d. i. Leef ik, dan ben ik uw pest, sterf ik, dan zal ik uw dood zijn, o Paus [1]). Dat dit Luthers eigen hand is, valt niet moeilijk te zien, bij vergelijking met zijn van elders genoegzaam bekend schrift. Het wordt bovendien uitdrukkelijk bevestigd door eene aanteekening, die op het allerlaatste, eveneens op den band vastgeplakte blad te lezen staat. Daar toch verklaart Jhr. Unico Manningha, heer van den Lutzenborg (bij Norden), later drost te Emden, dat hij in 1550, dit boek, waarin Luther zelf, zaliger gedachtenis, geschreven heeft, van de zonen van Luther te Wittenberg, ten geschenke heeft ontvangen. Lang heeft Manningha het boek niet in zijn bezit gehad. Uit eene iets lager staande verklaring blijkt, dat hij het aan zijn vriend Christoffel v. Ewsum, gegeven heeft, die het weder in 1555 aan den rector der Maartenschool te Groningen, Regnerus Praedinius schonk. Christoffel v. Ewsum was een der aanzienlijkste edellieden van Groningen, die in den strijd tegen Spanje sterk op den voorgrond trad. Hij stierf in of kort vóór 1583. Met Praedinius was hij zeer bevriend, zooals ook hieruit blijkt, dat deze hem eenige nagelaten

[1]) In de Tischreden (uitg. Walch), XXII, Cap. XXVII, § 93, staat deze lijfspreuk van L. niet als: »pestis ero vivens", maar verkeerdelijk als »eram vivus" opgegeven. Desgelijks in Köstlin's »Luther" (1875), II, 246.

papieren van Wessel Ganzevoort bij testament vermaakte. Ewsum, die ook met Manningha bevriend en misschien aan hem vermaagschapt was, heeft waarschijnlijk, toen hij van dezen gehoord had welk een kostbaar stuk in diens bezit was, het voor zijn vriend en leermeester Praedinius gevraagd en verkregen. Praedinius is in 1559 gestorven. De eerste twee jaren, dat deze schat in zijn bezit is geweest, heeft hij er trouw gebruik van gemaakt. Vele honderden bladzijden zijn, soms tot op het laatste witte plekje, dat er over was, met zijne opmerkingen beschreven. Hij was in hart en nieren Erasmiaan, en 't viel hem smartelijk, toen hij in 1557 door zware krankheid gedwongen werd zijn bestudeeren van dit Nieuwe testament te staken. In 't voorgevoel van den naderenden dood schreef hij bij 1 Kor. XI, aan den rand bij de annotatio van Erasmus, bl. 489, in 't Grieksch: »het mijne is hiermede geëindigd, Gode zij dank". En in het eerste deel staat, aan het einde van 1 Kor. X, met bevende hand, insgelijks in 't Grieksch, de onvoltooide zin: »en wat mij betreft, op deze wijze, tot hiertoe...." In wiens handen het boek met Praedinius' dood geraakt mag zijn, is niet bekend. 't Kan zijn, dat het, met de handschriften van Wessel Ganzevoort, tot Jhr. v. Ewsum terugkeerde. In dit geval is het niet lang in de familie v. Ewsum gebleven, want in 1612 was deze tak van het huis E. uitgestorven [1]). Waarschijnlijk is, dat het, misschien reeds in 1557, in bezit gekomen is van den Bazeler hoogleeraar in de Wis- en Geneeskunde, Johannes Acronius. Deze, een Fries uit Akkrum, zonder twijfel leerling van Praedinius, gaf in 1563 te Bazel al de werken des Groninger rectors uit, en nam daarin gansche stukken uit de aanteekeningen zijns leermeesters, zooals deze in ons Nieuw Testament voorkomen, van woord tot woord op. Acronius † kort na deze uitgave, in 1563 of '64 te Bazel. Een naamgenoot van hem, insgelijks Johannes Acronius, zoon van Dominicus Acronius, pred. te Grimersum (O.-Friesland), was in 1601 pred. te Groningen en † 1627 als pred. te Haarlem. Was deze wellicht de kleinzoon van den Bazeler hoogleeraar, zoodat door hem ons N. Testament weder in het vaderland gekomen is [2])? Éene zaak is zeker, dat het boek sedert 1666 in bezit is geweest van den beroemden Leid-

[1]) Register op het Groninger Archief, 1612.

[2]) Over den jongeren Joh. Acr., die ook een korten tijd hoogl. te Franeker was, zie Mr. W. B. S. Boeles, »De Franeker Hoogeschool".

schen hoogleeraar, destijds jong pred. te Huisduinen, Salomo v. Til. Vijftig jaren later ging het uit dezes boekerij over in die van den pred. Alb. Alberthoma, te Leiden, die het aan Groningen, »zijne zoowel als Praedinius' vaderstad", vermaakte. Zoo is het, blijkens inschrift op de eerste bladzijde, 10 Aug. 1724 onder de schatten der Akademische bibliotheek aldaar opgenomen. Zooveel over de geschiedenis van dit boek, waardoor zijne afkomst uit het huis en het studeervertrek van den Hervormer voldoende blijkt. Mocht er evenwel nog iemand zijn, die aan de echtheid van dit N. Testament twijfelde, dan kan men hem nog twee bewijzen geven, die elke tegenspraak afsnijden. Het eerste bewijs ligt in de aanteekeningen van Praedinius. Deze heeft meer dan eens Luther tegengesproken en hem daarbij met name genoemd. Wij lezen b. v. (Annot. p. 90) bij eene verklaring van Erasmus, waarmede L. het niet eens is, op den rand: »bose wort kanstu geben". De vereerder van Erasmus schrijft er onder, »of L. zelf dan zoo spaarzaam met booze woorden was? Pas het liever op u zelf toe". Iets dergelijks komt minstens nog driemalen voor. Het laatste bewijs, dat het L.'s boek en L.'s schrift is, hebben wij hierin, dat het L.'s geest ademt. Ook als het eigene handschrift onvoldoende mocht zijn; als de eerste bezitter er niet in aangeteekend had, dat hij dezen Bijbel »door den Vader beschreven", van de zonen had ontvangen; als ook de terechtwijzingen van den Erasmiaan Praedinius ontbraken; dan zou nog de geest, die uit de aanmerkingen des Hervormers spreekt, genoegzaam zijn, om den lezer te overtuigen, dat het L. is, die daar spreekt, L., dien hij uit zijne geschriften, brieven, tafelgesprekken kent en in dat alles geheel en al dezelfde is. Staat het derhalve vast, dat wij hier Luther's eigen Grieksch Nieuw Testament bezitten, dan hebben wij thans nog te melden, hoe dit boek er uitziet. Er komen zeer vele aanteekeningen in voor, die van verschillenden afkomstig zijn. In de eerste plaats van L. zelven. Verder van Jhr. Manningha, zooals uit diens zeer kennelijk schrift blijkt. Deze beloopen ongeveer een twintigtal. Misschien schreef een der vroegere eigenaren, na L.'s dood en vóór Praedinius' tijd, er ook een en ander in. Voorts vindt men er een aantal bijschriften van Praedinius, die zoowel aan de hand als aan den inhoud op 't eerste gezicht te onderscheiden zijn. Het meerendeel er van is bovendien in zijne Opera Omnia opgenomen. Na Praedinius schijnt niemand er in te hebben geschreven, waar-

schijnlijk uit eerbied voor de in deze oorden even gevierde namen des Rectors [1]) als des Reformators. Op vier of vijf plaatsen gaf eene latere hand naast het bijna onleesbare schrift van L. hetzelfde in duidelijker letters terug. In 't geheel hebben vijf of zes personen in dit boek iets geschreven. Hunne hand is echter zoo eigenaardig, dat men bijna geene enkele plaats bespeurt, waar men in onzekerheid behoeft te verkeeren, of men het schrift van L. dan wel dat van een der overige kantteekenaren vóór zich heeft. Er zijn ongeveer 470 plaatsen, waar L. zijne aanmerkingen heeft aangebracht. Soms bestaan deze in niets anders dan in enkele strepen, in rooden of zwarten inkt.

In het onlangs verschenen, door Mr. J. I. v. Doorninck in de Gids, 1884, n⁰ 1, aangekondigd geschrift »Oud-Holland" (Nieuwe Bijdragen voor de geschied. der Nederl. Kunst, enz., o. red. v. Mr. A. D. de Vries Az. en Mr. N. de Roever), Aflev. 1—3, treft men een stukje aan, getiteld »Maarten Luther", waarin wordt aangetoond, dat het beweeren der Nederlandsche Luthers nopens hunne verwantschap met den Kerkhervormer, wellicht reden van bestaan heeft, daar eene acte van 27 Juni 1534 leert, dat destijds en reeds eenige jaren vroeger, te Amsterdam een Marten Luydter (Luyter of Luyther) woonde, die de stamvader der Hollandsche familie en een bloedverwant des Reformators geweest kan zijn.

De Geldersche Volksalmanak 1835—1884. Onder dezen titel verscheen onlangs, bij den uitgever P. Gouda Quint te Arnhem, een met groote zorg bewerkt boekdeeltje, bevattend Registers van Zaken en Personen (medewerkers), saamgesteld door Mr. J. W. Staats Evers en H. M. Werner, de twee bekende Geldersche letterkundigen van den echten stempel, die in verloop van tijd zóó menige bijdrage in het Jaarboekje leverden, op veelzijdig gebied. Aan de Registers gaat vooraf een uitvoerig »Historisch Overzicht" van den Almanak, gedurende de vijftig jaren van zijn bestaan, gevloeid uit de pen des laatstgenoemden auteurs, en overvloeiend van geestdrift voor Gelderland's merkwaardig verleden. Zijn bezield woord (en voorbeeld) wekke niet vruchte-

[1]) Te Winsum (Gron.) bestaat het Genp Praedinius, eene rederijkerskamer, die, ter bevordering van de beoefening der volkstaal in de provincie, 15 April 1884 een prijs uitloofde voor een oorspronkelijk blijspel in 't Groningsch.

loos tot beoefening van Gelderlands Historie en Oudheidkunde, en evenmin tot medewerking aan, belangstelling in — het merkwaardige Jaarschrift, dat heden, onder de voortdurende gewaardeerde redactie van Ds. J. C. W. Quack (Ravestein), eene nieuwe levensperiode intrad en steeds aan degelijkheid wint.

Brief van Calf. Eenige dagbladen hebben een afschrift eens briefs der kooplieden Calf te Zaandam aan den Czaar van Moscoviën i. d. 5 Dec. 1698, dezer dagen te Naaldwijk gevonden, opgenomen en als iets nieuws medegedeeld. Doch Mr. J. Scheltema had hem reeds geplaatst in zijn werk »Peter de Groote in Holland en te Zaandam in 1697 en 1717" (Amst., 1814), I, 274, welke auteur meldt dat hij letterlijk gevolgd is naar de authentieke kopie, zooals deze gevonden wordt in De Lantaarn van 1798, bl. 53, van Dr. P. v. Woensel, die het oorspronkelijk stuk gezien had bij H. N. Mollwö, koopman te Petersburg, en achterkleinzoon van den admiraal Cruijs [1]). Er zijn ook andere afdrukken van dezen brief, doch met veranderingen, als: in 't Hoogduitsch in De Petersburgsche bode, III, 1779, bl. 133; in 't Hollandsch in het Weekblad voor Neêrlands jongelingschap, I, 173, en de Vaderlandsche Letteroefeningen, 1810, II, bl. 665; in 't Fransch in La Bibliothèque des Sciences 1777, II, 515. In de laatste overzetting is veel van de oorspronkelijke eenvoudigheid verloren gegaan.

H. T. G.

Elias Annes Borger (zie Algem. Register). Het eeuwfeest van dezen beroemden dichter en godgeleerde werd 29 Febr. '84 te Joure plechtig gevierd. De pred. der gemeente, G. H. v. Borssum Waalkes sprak in het kerkgebouw eene feestrede uit, terwijl bij de onthulling van den gedenksteen Ds. v. der Meulen een waardig woord sprak. De voorzitter der Rederijkerskamer »Borger" onthulde den steen, die, door een krans van eikenloof omgeven, de woorden »1784 — Elias An-

[1]) Dr. P. v. Woensel, geb. te Haarlem 1746, † 1808 te 's Gravenhage, had als geneesheer den kap. luit. t. zee J. H. v. Kinsbergen naar Rusland vergezeld, en was te Petersburg aangesteld als dokter bij het adellijk land-kadetten corps; in 1800 was hij dokter der marine te Amsterdam. Cornelis Cruijs diende in 1697 als equipagemeester bij de admiraliteit te Amsterdam, en was door Czaar Peter overgehaald in Russischen zeedienst te treden.

nes Borger — 1884" te zien geeft. De steen werd aan de zorg des tegenwoordigen bewoners, Vegter opgedragen en eene oirkonde neêrgelegd in het archief der gemeente.

VRAGEN.

S. de Vries, (Pit, Punt- enz. Dichten). In 't »Groot Historisch Magazijn" van S. de Vries (Amst. 1688) leest men bl. 583: Aenmercklijck is 't, dat Spaenje, door de bekoomingh van soo een geweldige meenighte silver uyt de W.-Indische Berghwercken, maer dies t'armer is geworden. 'k Heb er dit van geseghd, in mijne Pit-, Punt-, Leer-, Neep-, Spreuck-, Schimp- en Klught-Verssen, N°. 687 (doch nog niet in 't light gekoomen):

Het geld, 't welck Spaenjen uyt de Nieuwe Weereld kreegh
(Waer van de veelheyd schier 't bereecknen oversteegh),
Heeft 't bloed gekost van soo veel honderd duysend zielen,
Die jammerlijck voor 't swaerd der Castiljaenen vielen,
Onmenschelijcker wijs gemarteld tegens reght;
Waer door noch 't meeste Land verwoest en volckloos leght.
Maer al dien grooten schat is weer in bloed verdweenen;
Soo dat sich Spaenje nu vind armer als voorheenen,
En schaedelyck ontvolckt. De rijckdom houd hier op;
De straf der bloedschuld blijft geduurigh op haar kop.

Van wien is 't bovenstaande vers, en heeft de Vries zijn beloofde verzameling ooit het licht doen zien?

Zeist. J. H. VAN LENNEP.

TAALKUNDE.

Denekamp (XXXIII, 452). Volgens het opstel van den Archivaris van Overijssel, onzen medewerker Mr. J. I. van Doorninck, 't welk voorkomt in het tijdschrift van het Nederlandsch aardrijkskundig genootschap — jaargang 1883 —, tot titel draagt: »Overijsselsche plaatsnamen", en van zooveel degelike wetenschap en naukeurige

navorsching getuigt [1]), zijn de oudste formen, waaronder de naam van het hedendaagsche dorp Denekamp voorkomt: *Daginghem* -- omstreeks den jare 900, en *Danighem* en *Danigheim* — uit de 11de eeu. De beteekenis van al deze oude naamformen (Daginghem, Danighem, Degenynchem, Degeningen, Denecum) is duidelik en aan geen twyfel onderhevig. De meesten dezer oude naamformen zijn versleten; de volste, oorspronkelikste form is Degeninchem of Dageninchem — 't welk het zelfde is — en dit beduidt eenvoudig: *heim*, *hem* of woonplaats der Degeningen of Dageningen (Degenyncks); Degening, Dagenynck is het patronymicon van den oud-germaanschen mansvóórnaam Degen of Dagen. Degeninchem = woonplaats van de afstammelingen van Degen, van den man die Degen of Dagen heette. De alleroudste form waaronder deze mansnaam Degen optreedt, is Thegan. In dien form, alsmede als Degano, Degan, Tegeno en zelfs Thahan, staat hy vermeld in Förstemann's Altdeutsches Namenbuch. De mansnaam Degen, die »krijgsman, kamper" beteekent, en in die beduidenis ook nog in 't oud-hoogduitsch voorkomt »ein kühner Degen" —, vinden we terug in sommige samengestelde oude mansnamen, als Degenbald, Degengar, Degenhari, Degenolf, enz. De bekendste van deze namen is Degenhart, die nog heden als nederlandsche geslachtsnaam voorkomt. Eene verslyting, samentrekking van dezen naam is Denhart, ook als nederlandsche geslachtsnaam — Denhardt — voorkomende. Degenhart werd tot Denhart, even als Degeninghem tot Deninghem (Danighem), Deneghem, Denecum, Denekamp. — Een ander voorbeeld van verwarring en verwisseling tusschen de woorden *heim* of *hem* en *kamp* vinden we in den naam van een dorp, niet verre van Denekamp gelegen, in de neder-graafschap Benthem, aan de drentsche grens by Koevorden. Dat dorp heet Emblicheim in 't

[1]) Die arbeid verdient wegens de merkwaardige, van de hedendaagsche vormen vaak sterk afwijkende varianten van sommige plaatsnamen, niet minder dan om de ijverige nasporingen, waarvan hij getuigenis aflegt, de volste waardeering. Maar ook wat de onvermoeide archivaris — in de Bijdr. tot de Gesch. v. Ov., 7 dlr. in zijn Tijdrekenk. Register op het oud-prov. Arch. v. Ov., en, last not least, in zijn zoo alzijdig voltooiden Catal. der arch. v. 't Gr. en Voorster-Gasth. te Dev., 3 dln, — heeft vorgearbeitet, teneinde anderen op soortgelijk gebied een spoor te wijzen, is inderdaad onschatbaar. Om van de *Nav.* XXXIII, 71 aangekondigde uitgave der Deventer-Cameraars-rekeningen te zwijgen, van welke thans weder een Floek boekdeel (ao 1351—56) het licht zag. RED.

hoogduitsch, en Emmelenkamp in 't nederlandsch. Emblicheim, Emblincheim, Emlincheim, Emmelinga-hem = woonplaats der Emmelingen, der afstammelingen van Emmele; Emmelenkamp = kamp van Emmele; en Emmele is een oud-germaansche, in onze friesche gouen nog hedendaags gebruikelike mansvóórnaam; een verkleinform is het (Emmelyn) van den mansnaam Emmo, Emme, nog heden in Friesland gebruikelik, en die oorsprong gaf aan vele geslachts- en plaatsnamen. JOHAN WINKLER.

[Daar Thielle = Ziel (sluis) is, schijnen de oudste varianten, Daginghem, Degenynchem eerder op *zege* (tochtsloot) te wijzen; vgl. Zennewijnen. Evenzoo kan in Emmelenkamp zeer goed *am*, *amme* = weiland spelen, omdat de analogieën, in verschillende oorden, o. i. te veelvuldig zijn, om aan een persoonsnaam te denken. Is 't ook niet juister om, in plaats van »verwarring en verwisseling", van *overgang* van heim (hem) *in* kamp te spreken? Wat oorspronkelijk eene *heem* was, werd dan bij uitbreiding een *kamp*; vgl. 't Overyselsche Kampen.]

Deventer. De *Nav.* XXXIII, 225—7, voorgestelde verklaring dezes totdusver duisteren plaatsnaams heeft geen bijval gevonden. Laat dan nu Deventer zelf ons zijn ouden naam verklaren, en wel door zijn eigen *Dief*steeg. Vgl. hiermede de *Dief*dijk, die bewesten Ackoij en Rhenoij loopt en mede het land van Buren en Kuilenburg van Z. Holland afsluit. Deze dijk, — zie Mr. L. A. J. W. baron Sloet, »Bijdr. tot de kennis v. Gelderland 1852—5, bl. 419, — stond in 1284 als de *Diefwech*, d. i. *volks*weg, bekend, als zoodanig door 't land loopend en hooger dan 't maaiveld gelegen; en luidde in 1290 nog de *Dieve*wech (Mr. L. Ph. v. den Bergh, Oork.bk v. Holl. en Zeel., II, 348), terwijl in 1526 van »opten *Dijff*dick" (Nijh., Oork., VI, 2, bl. 854) sprake is. Neemt men nu in aanmerking, dat het volk oudtijds onder »boomen" zijne gerichtsdagen hield, zoo zij dan thans voorgesteld: Deventer = volksboom, d. i. de boom, bij welken zich het volk ter rechtspleging verzamelde, alias »gerichtsboom". Vgl. eenigermate Dieren, a° 838 Theothorne [in denzelfden zin, want theod (Frankisch) beduidt volk] met Deven (Hongarije) *of* Theben. In casu kan men dan als analogieën aanmerken Davonport, Diever, Dieveren, Dievenbach, Diefenbach, Dieffenbach. — Zoo ook dit, als te jeugdig, niet behaagt, dan gelde hier het werkw. *dabben* (suffodere), dus: boom in den omgewoelden (opgegraven) grond; of *dobbe* (kolk), dus: boom bij de kolk, — met vergelijking van Tibbensteeg (te Deventer) en Tevenbroek (Overijsel). DR. J. A.

't Is kermis in de hel (XXXIII, 333). Ik heb dit altijd zóó verklaard, dat de hel zich verheugt, als de Schepper in tegenspraak schijnt te komen met zichzelven, door de tegenstelling toe te laten van regen en zonneschijn tegelijk. D^{R}. E. LAURILLARD.

't Is kermis in de hel. Wil 't Duitsche bijgeloof, dat, als 't regent en de zon schijnt, op zulk een tijd vergif uit den hemel valt, ik geloof juist het tegendeel. Als zoo nu en dan na een voorbijtrekkende regen- (meestal onweers-) bui de zon door de wolken breekt, terwijl nog enkele druppels vallen, dan begroet 'k dien vruchtbaarmakenden regen en dat koesterende zonnetje met genoegen als allerheerlijkst voor den plantengroei. En 'k denk o. m. ook aan het gras dat nu wel welig zal opschieten, nu de zon den regen nauwlijks tijd gunt om tot bedaren te komen, en aan de beesten die er zich, daarin weidende, aan te goed doen. Dan denk 'k me vervolgens die beesten vet en geslacht en hun vleesch op de algemeene verkoopplaats, de *hal*, verkrijgbaar. Nu wil 'k van de hel niet meer weten in ons spreekwoord, maar 'k neem er *hal* voor in de plaats. Laten Niermeijer, Westendorp en Buddingh, bij de verklaring van de uitdrukking, er den boozen geest bij halen zooveel en hoe ze willen, ik ga niet met hen mee. Als 't regent en de zon schijnt, bakken de heksen evenmin pannekoeken als de duivel kermis houdt. Bij zulk weer is 't uitzicht geopend op goede weiden en zoo ook op vet vee en heerlijk vleesch, en zoowel onder de slachters als hunne afnemers is er vreugde, is 't *kermis in de hal.* A. AARSEN.

Kermis in de hel. Mijn vader placht deze spreekwijze te verklaren door 't woord *hel* als *hal* te verstaan, waarbij hij zich dan een overdekte hal dacht, waarin de door 't zonnige weder uitgelokte wandelaars (of, wil men, kermisgasten) voor de plotseling opgekomen bui gingen schuilen. In 't Fransch zegt men voor »regen bij zonneschijn": Jupiter bat sa femme. De regendroppels zijn dan zeker Juno's tranen.

Zeist. J. H. V. LENNEP.

[A. J. Servaas v. R. bericht, bij gelijke omstandigheden, meermalen vernomen te hebben »'t is kermis voor de kippen". A. J. C. Kremer, die »'t is kermis in de hegge" voor eene verbastering houdt, verklaart zich beslist voor »'t is kermis in de *hel*", met 't oog op 't

Fransche »le *diable* bat sa femme". Hij meent, dat er over dit spreekw. eene kleine verhandeling bestaat.]

Kermis in de hel. »'t Is er kermis", of ook wel »'t rookt er" zegt men soms in deze streken, als er ongenoegen en twist is, inzonderheid tusschen man en vrouw. Zoo luidt dan ook het fransche spreekwoord: le diable bat sa femme, hetwelk dezelfde beteekenis heeft als het Hollandsche. Onder zoodanige omstandigheden kan het zeer wel gebeuren, dat voor het oog de samenleving van man en vrouw goed *schijnt*, maar toch eigenlijk niet *is*. Zoo ook schijnt bij zonneschijn met regen gepaard, het weder fraai, maar is het niet, althans niet voor den wandelaar.

Twisk. DR. J. A. SNELLEBRAND.

Kermis (XXXI, 44, 321). »Mij dunkt, dat er voor den Hollander geen groot bezwaar in de verklaring van het woord *kerkmis* of *kermis* kan gelegen zijn. Er is, geloof ik, tegenwoordig, onder de geschiedschrijvers der beschaving maar ééne meening over. Gelijk de form der H. Mis bij uitnemendheid de liturgie wordt genoemd, onder welk woord anders ook het gansche samenstel der geregelde kerkgebeden en plechtigheden verstaan wordt, zoo heeft men vanouds de gewoonte gehad sommige kerkfeesten te noemen naar hun middelpunt, de belangrijkste handeling, die ze kenmerkte, naar de Mis. Zoo sprak men vroeger van St. Jansmisse in den zomer voor het feest der geboorte van den H. Joannes den Dooper (24 Juni), van St. Bamisse, voor het feest van den Patroon der hoofdkerken van Haarlem en Gend, St. Bavo; zoo spreekt men nog van Kerstmis, verzacht tot Kersmis, voor het feest van Jesus Kerst (Christus). Zoo sprak men schertsend van eene belofte, welker vervulling te St. Juttemis, dat is op het feest van de (niet bestaande) St. Jutte, en dus nooit, zou plaats hebben. Met St. Jutte bedoelde men de heldin der lasterlijke fabel van de zoogenaamde Pausin Johanna. Met die *mis*, waarnaar de feesten der Heiligen, enz., genoemd werden, had men vooral de *hoog*mis op het oog, ter gelegenheid van welker bijwoning bizondere gunsten aan de geloovigen werden verleend, en die dus van heinde en veer de gezinnen in bedevaart lokte naar de hoofdplaats, waar met treffende statigheid zulk

eene feestmis werd opgedragen. Al spoedig kregen die feesten, voor een deel, ook een waereldlijk charakter; kooplieden en kramers begaven zich naar die missen, om hun voordeel; en men weet, dat de groote jaarmarkten in Duitschland nog heden den naam van *missen* voeren. Nu was voor elke gemeente een harer hoofdfeesten we dat van den patroon harer kerk; hetzij dan tevens al of niet de verjaring der kerkwijding herdacht werd; in elk geval het was de kerkmis, het was het feest der bizondere kerk bij uitnemendheid. In Brabant heeft men het dan ook nóg, dat de verschillende parochieën op verschillende tijden *kerkmis* of *kermis* hebben, al naar gelang van het patroonfeest. Ja, de Anglikanen, die zulk een diepen afkeer hebben van de »Pauselijke m i s", gaan nog altijd voort K e r s t t ij d C h r i s t m a s s, de m i s van Christus, te noemen. Het woord m i s voor f e e s t was in het Anglo-saxisch reeds gebruikelijk". J. A. Alberdingk Thijm, Volks-Almanak voor Nederl. Katholieken, 1863, bl. 1.

A. AARSEN.

[Over St. Bamis zie *Nav.* XXIX, 112, 367, 572].

Kermis. Wie nog twijfelen mocht of »kermis" wel uit »kerkmis" sproot, neme dezen post uit eene Deventer-cameraarsrekening a^{0} 1361 in aanmerking: »Des zonnendaghs op onser kercmissen dach bi Ghenen, Dijrike den Hojer, Ghelmer Reijners, Hermanno Lalant, Joh. v. Arnhem, Gosen ton (*ten*) Duno, Henrike Philips, Gherijt Winikens, *do dat vechtlijk hadde gheweest in Noerdenberghe strate*, daer sij bi hadden geweest (*om den vrede en de orde te herstellen*), xij s. vj d." De kerkmisviering liep uit op kermisviering, waarbij gevochten werd.

J. A.

V R A G E N.

Arnhemer-bosch. Men mocht in dat bosch geen *coerboem*, assheesters, *hevels*, latten of *swepen* afhouwen. Aldus eene in 1408 door Gerard v. Hengel geschreven aanteekening bij zijn in 1405 opgemaakt Register der (Veluwsche) inkomsten van de abdij van Prüm. Wat beduiden de cursief gedrukte woorden?

Grammont. Is Grammont als (huidige) dubbelnaam van Geeraards-

bergen (*Nav.* XXXII, 497) of Geertsberge(n), vroeg of laat opgekomen? En wat is dit Geeraard?

Hees. In Geld. Volksalm. 1881, bl. 185, leest men van twee waeren (waren) in de »Soursche Hees" (Geld. Leenreg^{r}, art. Wildbaan). Staat er werkelijk Hees? Of is dit een drukfeil voor Heeg? Want veelvuldig ontmoet men in oude stukken de Sourensche heeg (heghe) als benaming van het Soerensche bosch, op Veluwe. Een Arnhemsch medewerkend navorscher hebbe de goedheid dit eens in het Leenregister na te zien. En daarenboven, weet men andere plaatsnamen in ons vaderland, uit welke ontwijfelbaar blijkt, dat aan hees de beduidenis moet worden toegekend van bosch?

Meester-Cornelis. Vanwaar de naam dezer bekende vesting op Java?

Mei. »Aan eene vergelijking van Mayenne met Mei kunnen wij ons niet wagen; wie weet waar het keltische woord in het gelatiniseerde Meduanum ons al zou brengen". Aldus *Nav.* XXXIII, 327, 8. Doch als Meylandt, gelijk in een Duitsch charter a^{0} 1515 (Nijhoff, Oork. VI, 2, bl. 502) Milaan luidt, — a^{0} 1495 Melanen (N. VI, 1, bl. 99), a^{0} 1516 in een Fransch charter Millan (N. VI, 2, bl. 533, 76), — een wettige variant is van dezen Italiaanschen stadsnaam; dan speelt ook hier mei (= made, weide). En daar Milaan in 't Latijn Mediolanum heet, bijv. a^{0} 1519 (N. VI, 2, bl. 625), blijft er denkelijk ten aanzien van Mayenne (Meduanum) geen twijfel meer over, of ook hier duikt datzelfde mei op.

Zoo 't waar is, dat *pe* in namen als een Celtisch verkleinwoordje dient aangemerkt (zie *Nav.* XXXIII, 447), mag men vragen of dit soms toepasselijk kan wezen op Meppel, in den zin van *me-pe-lo* = weidjesplaats (-bosch), en op Meppen (Drente, Osnabrück) in dien van *me-pe-heem* weidjes-huis. Maar *mep* kan ook misschien opzichzelf »weide" beduiden, zonder verkleinings-begrip. Want mop (-steen) moge aan Meppen een minstens gepasten zin geven, aan Meppel echter geenszins. Of is men 't over de beteekenis dezer plaatsnamen al eens, en bestaat er eene aannemelijker duiding?

Pijjakker. Deze benaming van een overjas; — gewoonlijk een duf-

fel, — een 40-tal jaren geleden bijv. te Deventer in volle gebruik, als »pi-ekker", is tegenwoordig minder in zwang, naar 't schijnt. De samenstelling is duidelijk. Maar onlangs ontmoette ik den uiterst zeldzamen voornaam Fijakker in den persoon van Fijakker v. Steenbergen a° 1500 (Geld. Volksalm. 1875, bl. 69). Bestaat er verband tusschen beide namen? A. P.

Putselers- en Copvogelsgoed, Enderlotten. In een extract uit het Geldersch. Leenregister, art. de Cannenborch, lees ik: Hendrik v. Isendoorn v. Beloys, beleend 1563. Idem belast dit (en het) Putselers en Copvogelsgoed met 144 ggl., enz., 1568. Eveneens vind ik, in zake het goed te Lathem en Wortreeden: Hendrik v. Isendoorn beleend als erf sijns broeders Adriaens, 1568. Idem belast dit Putzlersgoed en Cannenborch met 144 ggl., enz. — Voorts lees ik nog in de beleeningen met Greeven Weert (Kwart. v. Nijmegen, Afd. Oij): Idem (d. i. Willem v. Herwaarden, Borger te Nijmegen) belast dit leen in 't gemeijn en de enderlotten met 100 gl. 's jaars aan Willem v. Gent, te lossen met 1600 gl. — Welke is de beteekenis van bovenstaande woorden?

Venlo. H. M. WERNER.

Op of in? Hoe moet men schrijven: *op* het dorp of *in* het dorp? Hierbij dient de oorsprong en beteekenis van *dorp* ter sprake te komen. De vraag is dus niet zoo eenvoudig als ze wel schijnen mag. Met andere woorden, dat men ook wel zegt »*op* het dorp", pleit zulks niet voor *dorp* = *terp*? Men weet toch, dat deze gelijkstelling of duiding door sommige geleerden wordt afgekeurd. Mr. L. Ph. C. v. den Bergh bijv. zegt in zijn »Over den oorsprong en de beteekenis der plaatsnamen in Gelderland" (Nijhoff's Bijdr. voor Vaderl. Gesch. en Oudh.kunde, dl V): »Men leidt *dorp* gewoonlijk af van *terp*, maar m. i. is dit eene dwaling. Vooreerst is *dorp* onzijdig, *terp* vrouwelijk [1]; voorts zijn opverrena niet alle dorpen op terpen gesticht [2], zelfs niet de oudste, vooral in Gelderland, Overysel en Utrecht, en nog

[1] Het geslacht was in de taal der aardrijkskunde altoos zeer variabel.

[2] Dit bewijst o. i. niet zoo heel veel, omdat in verloop van eeuwentallen de lokaliteit aanmerkelijk zal veranderd of gewijzigd zijn.

minder de Duitsche *Dörfer* [1]). Het oud-Nederl. heeft gewoonlijk *thorp*, en de *th* pleegt bij ons tot *d*, niet tot *t*, over te gaan: *Northorpe* 1083, *Aldathorpe* 1064, *Honerathorp*, *Edesthorpa* omstr. 866; waar eene enkele reis *torp* geschreven wordt, is het eene taalfout. Het IJsl. heeft evenzoo *thorp*, het Angelsaks. *thorp*, *throp*, het oud-Saks. *thorp*, *tharp*. Daarentegen neigt het scherpe Friesch naar de *t*." — Een spoor van 't Angelsaks. thorp *of* throp is nog aanwezig in Geldrop, een dito van 't oud-Saks. thorp *of* tharp in 't huidig Nederbetuwsch idioom *darp* (dârep) nevens »dorp". Vgl. vooral Mr. E. D. Rink, »Beschr. v. Tiel", bl. 40: a° 1448 »'s *darps* Zandtwijck"; bl., 9 achter de Beschr.: a° 1363 des *derps* van Zantwijc. Zoo *dorp* niet rechtstreeks en onvoorwaardelijk = *terp* is, zijn deze twee woorden dan toch niet aan te merken als loten van één stam, alzoo dat *terp* de oudere, *dorp* de jongere loot zij? De wortel van *dorp* beduidt, volgens sommigen, »boom of hout, hetzij omdat de dorpen doorgaans van geboomte omringd, of omdat de huizen van hout gebouwd waren". Is dit zoo, dan kan men 'tzelfde zeggen van terp, in den zin van een met houtgewas begroeiden heuvel. Dit een en ander saamgenomen geeft denkelijk tot resultaat: dorp = terp.

Moeras. Voor dit woord bezigde men in 't Midden-nederl. moer, moor, merse, mersche. Nu heette Maarheeze (bij Eindhoven) a° 1223 Marresea. Is uit dit Midden-latijnsche woord, als nomen appellativum opgevat, — vgl. maras, marasch, maerasch, marassche (Kiliaen), — niet ons huidig »moeras" ontstaan? En verspreidt het ook licht over het nog steeds duistere *hees*, *heze*?

Schoonbroeder of zwager. Bestaat er verschil tusschen deze twee benamingen?

Westers. In Nederbetuwe, — misschien ook elders, — noemt men pollen van taai woeker- of pijn-gras, westers of westerpollen. Men vraagt naar de etymologie.

---

[1]) Vgl. echter Schut*torf* (in 't Bentheimsche), a° 1348 Scut*torpe* (Cameraarsreken. v. Deventer, II, 1, bl. 50). a° 1515 Schut*torp* (Nijh., Oork. VI, 2, bl. 470).

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

v. Barneveld, v. Oldenbarnevelt. De *Nav.* XXVI, 482 vermelde Geertruid v. O., wier afkomst ibid., bl. 310, in 't onzekere wordt gelaten, staat ibid., bl. 482, als eene dochter van Claas bij Anna v. Middachten geboekt; terwijl ibid., bl. 631, Aleida v. Lockhorst als hare moeder wordt opgegeven. Dat echter hare moeder eene v. Middachten geweest is, blijkt uit de ibid., bl. 65 vermelde kwartieren van Dirk v. Brakell, welke echter ten deele onjuist, en indezervoege te stellen zijn :

Brakell,	Wijhe	*Bentinck*	Zuylen (v. Anholt)
Zuylen (v. Hardenberg)	Baerl	Delen	Middendorp (*Nav.* XXVI,
Vijgh	Gelder	Schimmelpenninck	Voorthuysen 482).
Padevoirt	Apeltere	Oldenbarnevelt	Middachten.

Zie over deze kwartieren Geld. Volksalm. 1879, bl. 48, 58—60.

Bij het artikel van *Nav.* XXVI, 309—14, — teneinde ook iets bij te dragen ter vervulling van den wensch, ibid., bl. 632, uitgedrukt, — kome nog het hier volgende.

Arnoldus de Bernevelde a° 1310 (Mr. G. v. Hasselt, Arnh. Oudhh., 8I, 13).

Henrick v. Oldenbernevelde, te Garderen, in 1407 door Gerrit ten Hage, rentmeester, namens den Hertog, op 5 gl. geschat (Mr. G. v. H., Geld. Maandw., II, 475).

Casijn v. Ouden Banevelt (*sic*). Namens hem en voorzichzelven scheldt Henrik, heer tot Homoet, hertog Jan v. Beijeren 1 Apr. 1418 kwijt van de geveerde tot Gorinchem (v. Mieris, Charterboek, IV, 528*b*). Hij, Kasyn v. den Ouden berneuelde, bezegelt 19 Apr. 1436 met de ridders en knapen, en steden van Veluwe den verbondbrief tusschen de kwartieren van Gelderland (Geld. Volksalm. 1871, bl. 81). Zie hem, richter van Veluwe 6 Sept. 1447 (Cat. d. arch. v. h. Groote en Voorster-Gasth. te Deventer, bl. 186), *Nav.* XXVIII, 91; X, 485. Hij paalde als richter van Veluwe in 1450, ten overstaan van drie of vier priesters de gerechtigheid ('t gebied) der stad Harderwijk af (Mr. Johan Schrassert, Beschr. v. Hard., II, 39).

Reinier v. Oldenbernefelt, is tegenwoordig bij de klaring van rid-

ders en knapen van Veluwe over het erfhuisrecht 4 Maart 1467 (v. Spaen, Inleid., IV, Cod. Dipl., p. 87).

Ernst v. Oudebernevelt, te Utrecht, ontving in 1474 vanwege deze stad geleide (Archief van Dodt v. Flensburg, V, 116).

Jacob v. Barnevelt, in 1569 burgemeester van Amersfoort [Dodt's Archief, II (1839), bl. 7, 8].

Gerrit Marissen (Mauritszoon?) Oldenbarnefelt, burgemeester van Harderwijk, in 1566 ijverig Hervormingsgezinde. Zijn geconfiskeerd huis in de Donkerstraat werd 8 Juli 1571 op 270 daalders geschat (Mr. G. v. H., Stukken, II, 96, 85).

Casijn v. O., te Putten, krachtens sententie des Hertogs van Alva i. d. 20 Apr. 1569, gebannen omdat hij onder den Heer v. Brederode had gediend (Mr. G. v. H., Stukken, I, n° 166).

Dirk v. O. verzocht 24 Mei 1579 in de (Geld.) ridderschap verschreven te mogen worden, wat hem werd toegestaan op grond dat zijn grootvader en vader ook verschreven waren geworden (Mr. G. v. H., Stukken voor de Vad. Hist., IV, 108). Hoogstwaarschijnlijk één persoon met den Dirk v. O. v. 5 Nov. 1582 (Herald. Bibl. 1881, bl. 83).

Antonie v. O. Alimentatie van hem met 300 gl. uit de goederen van 's Heerenloo (Registers op h. arch. v. 't voorm. Hof v. Gelre, i. d. 1 Aug. 1587, — bl. 366). Één persoon met Antonius Oudenbarnevelt, die als ouderling te Nijkerk, vanwege de classis van Harderwijk, op de Zutfensche synode van 8 Juni 1596 tegenwoordig was?

Johan v. O. Hem werd bij besluit des Arnhemschen magistraats i. d. 20 Aug. 1588, wegens aan de stad Arnhem bewezen diensten, eenig »gemaeckt silverwerk" vereerd (Mr. G. v. H., Kroniek v. Arnh., bl. 237). Had hij als advokaat der graaflijkheid van Holland, ten huize van Bernt Stell te Utrecht eenige dagen achtereen vertering gemaakt, dezen werden in 1591 van stadswege bij »beliefte specificatie" 26 £, 8 sch. uitbetaald [Archief van Dodt v. Fl., III (1843), bl. 268]. Den 1 Dec. 1597 vereerde die stad hem door de burgemeesters v. Gelder en v. Dans een »golden kop; en des anderen daechs begaven zich deze twee burgemeysteren bij den advocaet, und communicierden van die saecken, haerE. in mandatis mitgegeven, als van den vntfanck der fortificatiepenningen vnd van den vrijen op- ende afslagh". — Ingevolge magistraatsbesluit der stad A. i. d. 14 Febr. 1606 zou, na doode van Anna Margaretha geb. gravinne van Mander-

scheid-Blanckenheim, gravinne-weduwe v. Nassau, in zake het door deze in 1605 gemaakt, door kanselier, raden, die van de Rekening en de beide straks te noemen burgemeesters (destijds schepenen) beteekend testament, hetwelk op haar verzoek onder de archieven ten raadhuize te A. in bewaring werd genomen, — in vereeniging met de burgemeesters Johan v. Golsteyn en Johan de Voocht, tegelijk met den graaf v. Hohenlo, graaf Ernst Casimir v. Nassau en Walraven v. Brederode, vrijheer van Vianen, ook de Landsadvocaat beschreven worden, teneinde het gezamenlijk te openen. Aan laatstgen. vereerde de stad A. 18 Jan. 1607 nog een Dortsch aam wijn (Mr. G. v. H., Kroniek v. A., bl. 257, 8, 9). — Den 12 Sept. 1612 liet de magistraat van Utrecht ten huize des heeren v. Zuylen bereiden een »eerlijken" maaltijd, waarop van stadswege genood werden de heere v. O., heer van den Tempel (o. Beuningen), met zijne kinderen, en *andere edellieden*, de heer Cecylle, de kommandeur Ogle en meer andere heeren van den gerechte; — waarvan de kosten beliepen 380 £, 9 sch. (Dodt, ibid., bl. 278).

In de Bibliographische proeve: Lijst der vele geschriften, door, over en tegen den Overyselschen staatsman Jhr. Johan Derk baron v. der Capellen tot den Pol uitgegeven, en voorkomend in de Bijdr. tot de Geschied. v. Overysel, II, 124—50, treft men, bl. 149 aan een »Zamenspraak in 't Ryk der dooden, tusschen Willem Heemskerk, in leven burgemr v. Amsterdam, en Jhr. v. der Capellen, met Johan v. Oldenbarnevelt, enz. Ibid., bl. 246—50 treft men drie brieven aan door den Landsadvokaat in 1611, 12 aan de stad Kampen geschreven. — Ibid. III, 101, 2, ziet men twee inschrijvingen in het Album Amicorum van Marcus Gualtherus vermeld, de eene van Reinier v. O., de andere van des advokaats schoonzoon Cornelis v. der Mijle i. d. 8 Juli 1618.

Elias v. O., pensionaris v. Rotterdam (*Nav.* XXVI, 632) Johansbroeder (ibid., bl. 310), werd 14 Nov. 1600 door de stad A. aanbevolen als kanselier van Gelderland (ibid., bl. 251).

Ernst v. O. Met diens erfgenamen ligt Jacob Frederikszn Vlugh 5 Dec. 1609 in proces vóór het Hof v. Gelderland, omdat zij hem, die met de vicarie Sanctae-Crucis in de kerk te Nijkerk begiftigd was, de opkomsten en vruchten dezer vicarie hadden geweigerd. Zij werden veroordeeld dit alles uit te keeren (Reg., bl. 34).

Willem v. O. Zijn knecht werd in 1623 bij het Hof v. G. gevangen genomen, weesende een van die latiterende personen, voor plichtig geholden aan eene vervloeckte conspiratie tegens den Staat van 't Landt ende die persoon van sijne Excellentie den genadigen Heere Stadtholder, mitsgaders de huisvrouwe en de knegt van den schipper Jakob Beltjes, welke aangenomen hadt, den Heer van Stoutenburg en Adriaan v. der Dussen bedecktelick uth het restrict van dese Provintien in vianden landen te vueren ende also te salveren. Ende over het verhoor v. deese gevangenen was disput geresen tusschen het Hoff en die Magistraat, omdat van den Hove geene Gecommiteerden uitde Megistraet en Stads Secretaris daarbij verzogt waren. Ende op den 4 Februarij waren reets bij publicatie die gestelde praemien van H. H. M. voor de attrapeurs van deze misdadigers afgekondigd, ende hunne herberging verboden bij verbeurte van lijf en goed; gelijk ook, gedurende die eerste veertien dagen, opte Stadspoorten genauwe achtinge genomen werdt op die in- en uitcomnende persoonen, ende een ieders naam opgetekend ten overstaen van zulken, die uit het wezen ende gelaat van de luijden eenichsins meede oordeelen konden. Alles overeenkomstig h. verzoek van den Hove Provinciael bij haren brief v. d. 3 Febrij gedaan". (ibid., bl. 267).

Niclaes v. O., heeft 20 Dec. 1621 met Johan v. Metternich tot Nesselburch q. q. verschil over het recht op het vruchtgebruik des leengoeds Groot Erentel (Reg. bl. 61). Hem wijst het Hof v. Geld. 17 Mei 1648 voor de helft het recht toe van de collatie der vicarie St. Crucis in de kerk te Nijkerk, en aan

Casijn v. O.'s weduwe, Mechteld v. Kemmena voor de wederhelft hetzelfde recht (Reg., bl. 136). Was deze Casijn (niet, Cosijn) in eerste huwelijk met Margriet Voet getrouwd? Zie *Nav.* XXIX, 162.

Johan v. Barnevelt, 19 Jan (?) 1627 huwlijksman van Mr. Jacob Pieterssen v. Lennick, organist te Harderwijk (Cat. d. arch. van 't Gr. Gasth. te Deventer, n° 1454).

Herman v. O. Ten zijnen behoeve moet, volgens vonnis van het Hof v. Geld. in vereeniging met den kelner van Putten (namens den abt van Paderborn) i. d. 17 Oct. 1651, Amelis v. Twiller, momber van Richard v. Nulde, het abtsgoed Klein Hel (op Veluwe) verlaten (Reg., bl. 159).

A. W. v. O., promoveerde in 1758 te Harderwijk op een Spec.

Acad. de Elburgo ejusque statutis municipalibus. In deze dissertatie wordt aangetoond, dat Elburg, als zijnde reeds in 1368 onder de Hanzesteden geteld geweest, niet voor 't eerst in 1395, op aansporing van Arend v. Boecop, richter van Veluwe, van hertog Willem I van Gelre en Gulik stadsrechten kan bekomen hebben. Mr. A. W. v. O. neemt 't dan ook daarin aan Mr. A. v. Slichtenhorst (a° 1654) hoogst kwalijk, dat deze E. 't jongste kind onder al de Geldersche steden noemt.

Jhr. Mr. A. A. v. O. genmd Witte Tullingh, griffier bij 't Hoog-Milit. Gerechtshof, off. d. Orde v. d. Eikenkroon, enz. † te Utrecht 7 Febr. 1883, eene weduwe L. A. A. Ram met kinderen nalatend.

De wed^e E. M. C. Baak, geb. v. Barneveld, te Haarlem, betuigde 20 Mei '83 haren dank voor de deelneming ondervonden bij het overlijden haars zoons I. M. Baak, adj. inspecteur bij den post- en telegraafdienst in Ned. O. Indië. J. A.

Krieger (XXXIII, 142, 3). In het programma der doopplechtigheid van onzen tegenwoordigen Koning, te vinden in Nederl. Staatscourant van 27 Maart 1817, N° 74, komt o. a. dit voor: »Vervolgens wordt de bediening van den heiligen doop door den daartoe benoemden oudsten hofprediker den Ridder Krieger verrigt". L. G. G.

v. der Mast (XXV, 265, 424, XXVI, 50, 158, 487; XXVII, 310). Zoover ik heb kunnen nagaan, bleef de vraag, of bovengemeld geslacht is uitgestorven, nog onbeantwoord. Wellicht kan het navolgende eenig licht verschaffen: Cornelis v. der M., tr. Cornelia Berijnen (geb. 1819, † te Utrecht 11 Aug. 1849), bij wie 1. Cornelis (geb. 1846, † te U. 12 Aug. 1849), 2. een zoon (nog in leven?), 3. Willemina (geb. te U. 21 Aug. 1848). V. O.

Ruysch (XXIX, 521; X, 617; X). Zie nog vooral het »Tijdschrift voor N. Brabantsche geschiedenis, taal- en letterkunde", 1883, n° 7.

Helmond. AUG. SASSEN.

Storm van 's Gravesande (XXXIII, 127). Is dit niet de in Herald. Bibl. 1873, bl. 136 genoemde Jhr. Carel (1762—1848), die notaris en procureur te 's Hertogenbosch is geweest? J. D. WAGNER.

Tengnagel (XXX, 42, 445). In de combinatie Tengnagel van Zandwick is het zeker dat v. Z. de geslachtsnaam is. Dit blijkt mij uit een oorspronkelijk stuk van 1451 verleden o. a. voor Willem Tengnagell van Zandwick, schepen van Nijmegen, waar deze zegelt met een leeuw in een omzoomd schild; helmt.: gaande leeuw, hetgeen (volg. Herald. Bibl. 1876, bl. 126) het wapen van Z. is.

Arnhem. J. D. WAGNER.

de Villeneuve. De vraag van *Nav.* XXXIII, 356, kan ik niet beantwoorden. De sterfdag van pred. Josias de V. zal moeten zijn 30 Dec. 1737, en niet 1739, want in het begraafregister van B. o. Z. staat: »1738. Jan. 6. pred. de V." — Hoewel voor den vrager van geen belang, wil ik mededeelen wat van die familie verder aangeteekend is. Josias de V., pasteur, en Johanna Gerardina Dreves (begr. 25 Nov. 1745 [1]) wonnen: 1. Josias Alexander, ged. 8 April 1725 (get. Jonas de V., off. in Engelschen dienst), 2. Sara Ebelia, ged. 24 Dec. 1726, 3. Daniel Meijndert, ged. 4 Oct. 1728, 4. Maria Elizabeth, ged. 19 Jan. 1730, 5. Marie, ged. 25 Sept. 1731, 6. Guillaume, ged. 20 Juli 1733, 7. Cornelia Johanna, ged. 11 Jan. 1737 (get. Jan Cornelis Convert, kapitein [2]), en Anna Christina de V. (sa tante)). — Anna Christina de V. j. d. van Yperen wonende te B. o. Z., begr. aldaar 1 Mei 1756, tr. ald. 3 Nov. 1754 Johannes Eldermans (Heldermans), j. m. van Terneuzen, bij wie Hendrika Dina ged. te B. o. Z. 7 April 1756. — Pierre de Villeneuve tr. Claude Gillis, bij wie Jacob, ged. B. o. Z. 13 Dec. 1734.

's Gravenhage. FRED. CALAND.

v. de Water (XXXI, 522). Zie »Het Tijdschrift voor N. Brabantsche Geschiedenis, taal- en letterkunde", 1883, n⁰ 9, 10, 11, 12, waarin belangrijke gegevens.

Helmond. AUG. SASSEN.

Rootbeen (XXXIII, 95) — voert (volg. lakafdruk in mijn bezit) In blauw een anker verzeld van drie (2, 1) leliën; (herald.) rechts van het anker

---

[1]) Den 5 Aug. 1724 begr. te B. o. Z. haar vader, kolonel Johan Dreves.

[2]) Denkelijk zoon van Daniel Convert van Nieuwchastel in Zwitserland, te B. o. Z. ondertr. 12 Maart 1699 met Hebelia Drevees (Dreves), j. d. van Leeuwarden.

een zwaard, (herald.) links een beneden de knie afgesneden menschenbeen; helmt.: tusschen eene vlucht eene lelie. J. D. WAGNER.

v. Ysseldijk (XXXIII, 400). Dit is eene oud-Betuwsche en speciaal Elstersche familie, zooals uit het hierna mede te deelen stuk blijkt. Vóór 30 of 40 jaar overleden de laatst te Elst woonachtige leden. Later hoop ik in staat te zijn meer omtrent dit geslacht te geven. Zou de vrager de alliantiën v. Campen, ter Hoeven en v. Someren v. Vrijenes (tot den Eshof) willen opgeven, en de gronden vermelden, waarop zijne onderstelling rust, dat Maria v. Y. geh. m. den pred. Boerema dezelfde persoon is als Andriesia Antonia (volg. *Nav.* XXVI, 589 Wilhelmina Andr. Ant.) v. Y., geh. m. Alexander Diderik v. Omphal? De overeenkomst tusschen de namen is niet groot!

In het Landdagsreces van Gelderland i. d. 22 Oct. 1709 leest men het volgende, dat ik in zijn geheel overschrijf, daar het ook overigens niet onbelangrijk is: »Haar Edele Mogende accorderen dat de verkopinge van eenige goederen tot de Kerck van Elst gehoort hebbende en voor deesen geapprobeert, en welke goederen inden jaere 1705, tot weder opbouw vandie verbrande Kerck en toorn [1]) zijn verkogt, alhier werde gerecesseert, bestaende in Een halve Mergen Bouwlants onder het Kerspel Elst buurschap Aem gelegen aen Tonis Beernts verkogt. Agt hondt Bouwlandt onder het Hollander Broeck, aen Willem Verkuijl. Vijf hondt Bouwlands mede aldaar gelegen aen Jan Robberts. En een Akkerken Boulants onder Reet aen Thomas Backer. — En tot het Gasthuijs van Elst gehoort hebbende Drie Mergen Bouwlant o. het Hollander broeck gelegen, aen Gerrit v. Ysseldijck. Twee Mergen Bouwlandt ald. aen Jan Heijnekamp en Gijsbert Jelissen. Een Mergen Bouwlandt ald. aen Jenneken Duijm. En dan nog tien Hondt Bouwland ald. aen Hendrick Rijklandt''. P. VAN MEURS.

v. Ysseldijk. Uit papieren, afkomstig van L. J. A. Scheltus van Kampferbeke ben ik in staat het volgende aangaande de familie v. Y. medetedeelen, wat met eenige aanvullingen tot eene vrij volledige genealogie kan leiden. Die aanteekeningen zijn niet te versmaden, als men weet dat de heer Sch. door zijne moeder aan v. Y. verwant was, en zelfs zijn broeder pogingen aanwendde om dien naam aan den zijnen toetevoegen, terwijl er nog in 1869 door hem

[1]) De Franschen hadden n.l. in 1672 of 73 duchtig te Elst huisgehouden.

aanteekeningen bijgevoegd zijn. Bij de verkooping zijner boeken en papieren waren ook sub n⁰ 1087 Geneal. aant. v. Y. in 4to, 13 blz.

A. Gerrit v. Y., rentmeester der Domeingoederen van het stift van Utrecht, † 15 Dec. 1736, oud bijna 81 jaren. Gehuwd met Grietje v. Hagen, † 15 Dec. 1737, oud 86 jaren. Hieruit:

I. Johannes v. Y., rentmeester, gehuwd met Anna Margaretha Verkuil, had 10 kind., waarvan 3 jong gestorven.

1. Willemina v. Y., sterft ongeh.

2. Margaretha v. Y. tr. Godert v. Ysseldijk, geb. 1725/26, † te 's Hage 17 Febr. 1816, zn van Dirk en Adriana v. den Doorslag (zie beneden).

3. Gerrit v. Y., rentmeester, tr. zijne nicht N. Fymes uit Ressen, dr v. N. en Johanna Verkuil, bij wie

a. Jan v. Y., rentmeester, ongeh.

b. Geertruida v. Y., ongehuwd.

4. Maria v. Y., tr. Theodorus Ter Hoeven, koopman te Arnhem. Hare nakomelingen mede vermeld.

5. Arie v. Y. ongeh. verdronk in de Waal, oud 15 of 16 jaren.

6. Arend v. Y., advocaat, tr. Maria Magdalena Engelberta v. Someren van Freijenes van den Eshof, dr van Hieronimus Reinier, overste van een regiment dragonders, bij wie:

a. Hieronimus Reinier v. Y. † te Elst 1835, oud 67 jaren, eene weduwe achterlatende.

b. Adrianus v. Y., woonde mede te Elst.

c. Maria v. Y., ongeh.

d. Arend v. Y., advocaat.

e. Engelbert v. Y., ongeh.

7. Johanna v. Y. tr. den adv. de Munnik, bij wien 5 kinderen vermeld.

II. Arend v. Y., officier van de Haagsche schutterij, † 14 Mei 1763, oud 76 j. 9 m., tr. 1⁰ 29 Maart 1711 Johanna v. der Schuer, † 4 Aug. 1722 en 7 Aug. in de Nieuwe-kerk begr. Hij tr. 2⁰ te Scheveningen 4 Jan. 1741 Margaretha v. Ysseldijk, dr van Steven (?) en Maria v. Aldewereld [1]). Zij † 20 Jan. 1789 oud 86 jaren.

bij 1⁰

1. Gerrit v. Y., geb. 24 Jan. 1712, † 8 Mei 1712.

---

[1]) v. Alderwereld? RED.

bij 2°

2. Gerrit v. Y., geb. 5 Dec. 1741, ged. in de Groote-kerk, gaat naar Oost-Indiën; sedert 1771 geen tijding van hem ontvangen; niet bekend of hij gehuwd was.

3. Maria v. Y., geb. 11 Juli 1743, † 18 Nov. 1831, tr. te Scheveningen 27 Sept. 1761 Ludolph Mulder, notaris en koopman, † 17 Febr. 1802, oud bijna 66 jaren. Hunne dochter Henrietta Margaretha Mulder geb. 11 Febr. 1768 tr. 27 Sept. 1786 Mr. Jacobus Scheltus. Ook de overige kinderen en kleinkinderen opgegeven.

4. Steven v. Y., geb. 7 Mei 1746, koopman te Amsterdam, woonde omstr. 1820 aan den Rijndijk te Zoeterwoude en was gehuwd met Geertruida Elisabeth v. Dijk. Hij verdronk op het ijs, en zij hertrouwde Andries Coster. Uit zijn huwelijk:

a. Arend v. Y., commies der posterijen te Middelburg, naderhand te Dordrecht, tr. N. Hooijman, doch zonder kinderen.

III. Arie v. Y., † ongeh. 2 Mei 1737.

IV. Geertrui v. Y., tr. Arie Costermans te Elst, wiens nakomelingen in de Overbetuwe vooral nog voortleven in de familiën Costerman, Duijs en Sipman.

B. Egbert v. Y., tr. Naletta Duijts, bij wie

I. Johanna v. Y., tr. Jan Floris v. Aldenburg, procureur, zoon van Hendrik en Maria Woodward. Hij † Nijmegen 19 Aug. 1758 oud 60 jaren 4 maanden. Zij leefde nog 1780. Uit dit huwelijk:

a. Maria v. Aldenburg, was nicht van al de staken der Ysseldijken, geb. 1723, tr. 1741 Antonie Frederik v. Omphal.

b. Egbertus v. Aldenburg † 12 Febr. 1754 oud 30 jaren.

II. A. v. Y., in 1761 bij het huwelijk zijner achternicht Johanna v. Omphal tegenwoordig.

C. Dirk v. Y., geb. 1690, tr. Adriana v. den Doorslag, heeft 4 zonen:

I. Johannes v. Y. tr. N. de Goede, bij wie

a. Derk v. Y., † ongeh.

b. Gijsbertus v. Y., apotheker te Amst., had eene dr bij zijne vrouw Elisabeth Betman.

c. Adrianus v. Y. ongeh. te Nijmegen.

d. Lambertus Jan Florus v. Y. gep. kap. en ongeh.

II. Barthout (Egbertus?) v. Y., geb. 1724, vader van

a. Pieter v. Y., † ongeh.

b. Derk v. Y., gaat naar Indië, denkelijk als dokter.

III. Godert v. Y., geb. 1725/26, † te 's Hage 17 Febr. 1816, tr. Margaretha v. Ysseldijk, dr van Johannes en Anna Margaretha Verkuil (zie boven). Bij wie

a. Adriana v. Y., tr. Jacobus Vroeg, zn van Peter en Johanna v. Haeften, bij wien 4 kinderen.

b. Anna Margaritha v. Y., † jong.

c. Anna Margaritha v. Y., † 1 jaar oud.

d. Anna Margaritha v. Y., ongehuwd.

IV. Jan Floris v. Y., † ongehuwd,

D. N. v. Y. tr. Maria v. Aldewereld [1]), bij wie

a. Margaretha v. Y., tr. 4 Jan. 1741 te Scheveningen Arend v. Ysseldijk, wedr van Johanna v. der Schuer en zn van Gerrit en Grietje v. Hagen.

b. Cornelis of Adrianus v. Y., chirurgijn te Nijmegen, tr. N. N., bij wie

aa. Adrianus v. Y., chirurgijn, tr. N. Reijnen, bij wie

aaa. zoon naar Oost Indiën.

bbb. Elisabeth Hadewich v. Y.

bb. Johanna Hadewich v. Y.

cc. Antonia Johanna v. Y.

c. N. N. v. Y., commies bij 't postkantoor te Nijmegen, ongeh.

Voorts vond ik in kerkeboeken van Ophemert en Tiel:

Willem v. Y., pred. te Ophemert, tr. 1° Odilia v. Eck, † 10 Juli 1734; 2° Maria Agatha Bounjol, † 16 Aug. 1736, 3° Anna Elsabé v. Noordbeek (niet, Beaumont). Bij 3°

Willemina Andriesia Antonia v. Y., geb. te Ophemert 8 Jan. 1758; tr. 1° Petrus Laurentius Boerma, 2° te Avezaath 28 Febr. 1776 Alexander Diederik v. Omphal, geb. te Doornik 5 Jan. 1752, † te Deventer 1812, zn v. Antonie Frederik en Maria v. Aldenburg. Hij hertr. 30 Juli 1787 Wilhelmina Anna Cornelia de Pagniet, vrouw van Yzendoorn.

Yzendoorn. W. DE HAAS.

VRAGEN.

Bartolotti. De Haarl. Ct. 9 Maart '83 vermelde Sir W. Barttelot,

[1]) v. Alderwereld? RED.

lid van het Lagerhuis te Londen, is toch niet afkomstig uit het *Nav.* XXI, 317; VI, 41, bedoeld Italiaansch geslacht Bartolotti?

Boel. In de Nieuwe-kerk te Amst. werd door Ds. Westerhoff 4 Sept. 1696 Hendrik B., de jonge (Hendrikszoon bij Elisabeth Donkers), geb. te Amst. 1672, † ald., begr. 12 Juli 1704 in de Westerkerk, getrouwd met Cornelia Geus geb. 11 Aug. 1679, begr. te Utrecht Jan. 1725, dr v. Jacob, commandeur en equipagemeester-generaal van Ned. Indië, bij Aletta Rengers, geb. 1645, † 1687. Zij wonnen: Johanna B. (geb. 9 Juli 1697, † 28 Mei 1768 te Amst., gehuwd 18 April 1725 met?), Aletta B. (geb. 1699, † 1731, geh. 1721 m. Willem v. Doorn, geb. 17 Oct. 1698), Elisabeth B. (geb. 1701, † 1719), Hendrik B. (geb. 1703, † 1759, geh. 1725 m. Kornelia v. Leeuwen). Welke wapens voerden Boel, Geus en Donkers? Mogelijk, dat de volgende in onder mijn bezit zijnde toenmaals eigenhandig geschrevene genealogische aanteekeningen voorkomende namen tot eenige aanwijzing kunnen strekken: Dirksz, Jacobse, Jans, Herkes, Mol, v. de Woestijne, Pronk, de Romare, Verstraten, v. Reenen, Corens, Sluijter (of Sleuter), Boon, de Groot, Broesema, Dirksz. v. Wieringen, Willems, v. der Biet, Kennemer, Kieft, Koning, Michel, Broes, Dankers, Swise of Swiese, Felgens, Hemkes, v. der Stork, Brugge, v. der Horst, Steur en Titsing.

Haarlem. J. J. NOLTHENIUS.

[Past hier den Bulen? Een Arend den Bulen was in 1361 burger van Deventer. Zoo ja, dan weet men denkelijk tevens den oorsprong des naams; zie Oudemans, Mnederl. Wdbk. — Rietstap's Armorial geeft als wapen Boel v. Heemskerk (Hollandsch, uitgestorven) Gevierendeeld: 1 en 4 in zilver eene lelie van rood; 2 en 3 in blauw een leeuw van zilver. De Vlaamsche familie Danckers voert Gevierendeeld: 1 en 4 in goud drie (1, 2, — dus mal-ordonnés) hanen van rood; 2 en 3 in blauw drie schoven van goud.]

v. Brederode. In zeker testament a⁰ 1613 komen voor als getuigen: »mr. Hero Ottonis, Coll. Schol. mod., mr. Evert Bartholemeus, hypo»didascalus scholae collumanae ende mr. Reinoldus à Brederode, con»rector". Laatstbedoelde noemt zich in een testament a⁰ 1612, waarin zijn naam en die zijner twee medeleeraars van de latijnsche school

te Kollum, ook voorkomen: »mr. Reynoldus à Reynstein, conrector". De opgaven, door mij gevonden in Te Water, Verbond, in Ferwerda's Stamboek en in Kok's Woordenboek, verschaffen mij geen genoegzaam licht, evenmin als de mededeelingen, vroeger in dit maandwerk geplaatst aangaande de afstammelingen van 't gesl. v. Brederode, waartoe zeer zeker genoemde Reynoldus zal hebben behoord. Misschien was hij een afstammeling van Reinout v. Br. uit diens geheim huwelijk met Katharina v. Holten. Zie o. a. *Nav.* V, 86, 7. Weet men mij hierover iets naders mede te deelen? Misschien is hiertoe wel in staat en genegen de heer A. A. Vorsterman v. O., die blijkens *Nav.* XXIV, 140, acht genealogieën van 't gesl. v. Br. bezit.

Kollum. ANDREÆ.

de Jongh. Komt onder de leden dezer familie (in goud rechtopstaande zwarte weêrhaak) omstr 1730 eene Maria voor? Zoo ja, wie waren hare ouders, met wien is zij gehuwd geweest, welke kinderen had, wanneer en waar overleden zij?

de Cock. Tot de (volg. Boekzaal 1753, I, 227) »zeer aanzienlijke Groningsche familie de Cock", voerende een springenden eenhoorn (kleuren?), behoorden:

I. Reinier de Cock, raadsheer te Groningen, geh. m. Mettina Geertsema, bij wie

a. een zoon,

b. Enna († nà 1797), echtgenoote van den gilderechtsheer G. v. Swaneveldt († vóór 1791).

c. Anna in 1734 geh. m. den kolonel Willem Gerrit de Raadt (geb. 1 Nov. 1705, † 5 Aug. 1765).

d. eene dochter († vóór 1791) geh. m. Sissing.

e. Petronella Margaretha Mettina geh. m. den overste Carel Justus Durlen.

II. Regnerus de Cock, secretaris van Groningen, geh. m. Anna Geersema, en bij deze o. a. vader van Tjaarda de C. (ged. Gron. 2 Dec. 1694, † Nieuwolda 3 Jan. 1753 (pred. te ten Boer (1718) en Nieuwolda (1731), en bij Catharina Hoendriks vader van:

a. Rembertus, geb. 1725, pred. te Tinallingen (1750) en Petersburen (1754), † ald. 12 Jan. 1773, eene weduwe en 5 kinderen nalatend. Nakomelingen onbekend.

b. Regnerus Tjaarda, pred. te Garrelsweer (1750) en N. Pekel-A (1771), † ald. 12 Aug. 1806, geh. m. zijne nicht Harmanna Margaretha de Cock. Hunne nakomelingen bekend.

c. Gerardus Theodorus, geb. te Nieuwolda 28 Oct. 1733, pred. te Harich (1757) en Beetgum (1765), † ald. 28 Oct. 1808.

III. Mr. Gerhard Regnier de Cock, lid raad v. state en curator der Groninger hoogeschool, vader van Harmanna Margaretha geh. m. Ds. Regnerus Tjaarda de Cock (zie II *b*).

IV. Regnerus Theodorus de Cock, vader van Sijtske, geb. Kollum 7 Jan. 1801, tr. te Rinsumageest 24 Nov. 1823 Petrus Jacobus v. Knijff.

Hoe was de onderlinge verwantschap van de onder I—IV genoemde de Cocks? Kan iemand het vorenstaande aanvullen; of eene genealogie mededeelen.

IJmuiden. C. J. P.

de Collaert, Evers. Zijn er nog familieleden in leven van J. A. baron de Collaert, luit.-gen. Ned. leger en aanvoerder der cav. div. in den slag bij Waterloo; en van C. J. baron Evers, luit.-gen. Ned. leger, aanvoerder der cav. van het reserveleger, dat Mei 1815 onder bevel van luit.-gen. baron Tindal werd georganiseerd.

RITMr. WILBRENNINCK.

Morel (XXXI, 446, 7, 523). Behoort hier Dr. Cornelis Wouterus de Prill Morell (vader van J. W. W. Ml geh. met H. F. P. M. Berlien), † Dec. 1883 te St. Louis in Missouri (Ver. Staten), 67 jaar oud.

de Perez. Al wie inlichtingen kan geven omtrent dit geslacht, afkomstig uit Spanje, waarvan een tak zich ook gevestigd heeft in de Zuidelijke Nederlanden, hebbe de goedheid hiervan bericht te zenden aan

Arnhem. P. J. B. RUIJS DE PEREZ.

Vissers. Kan men mij eenige aanwijzing doen omtrent deze familie omstr. 't midden der vorige eeuw? INFORMATOR.

GESCHIEDENIS.

Predikheeren-klooster van St. Thomas in Groenland. In den laatsten tijd, en wel vooral door den ontdekkingstocht van Baron Nordenskjöld, is de aandacht opnieuw gevestigd op de overblijfselen van vroegere Deensche, of, wil men, IJslandsche vestigingen in Groenland. Hoewel de uitkomsten van genoemd onderzoek luttel zijn geweest, en ook de voorafgaande nasporingen van den moravischen zendeling Brodbeck slechts weinig hebben opgeleverd, toch blijft het een onmiskenbaar feit, dat tusschen de XIde en XVde eeuwen dit onherbergzame land in de West-Bygd negentig hoeven met vier kerken en in de Oost-Bygd honderd negentig hoeven, twee steden, één hoofdkerk, elf kerken en drie kloosters bevatte. De hoofdkerk stond te Garda, alwaar ook de bisschop zijn zetel had. Welke de oorzaak zij geweest, dat eene betrekkelijk zoozeer bloeiende volkplanting, menschen zoowel als gebouwen, dus plotseling als van de aarde werd weggevaagd, zal wel altijd in het duister blijven. Slechts enkele urnen, gereedschappen, brokstukken van kerkklokken, opschriften in runen en schaarsche bouwvallen getuigen nog van die vroegere bewoning. Ik vind daarom het volgende gewichtig genoeg om het, op hoop van nadere toelichting, meê te deelen.

Handelende over Groenland, schrijft Simon de Vries in zijne Curieuse Aenmerckingen der bysonderste Oost- en West-Indische Dingen (Dl. III, bl. 680), dat zich aldaar een vuurberg zou bevinden, aan welks voet zich een klooster verheft voor de monniken der Predikheeren-orde, genaamd St. Thomas. De Venetiaan, Nicolaus Zenethus, zeeoverste des Konings van Denemarken, zou dit, nevens meer andere wonderlijke zaken, hebben ontdekt, toen hij, toevallig, naar deze gewesten verzeild was geraakt. Kircherus haalt zijne woorden aan,

als volgt: »Men ziet hier een Dominicaner-klooster van den Heiligen Thomas, en niet zeer ver daarvandaan een vlammen-spuwenden berg, uit welks voet een vurige (?) bron voortkomt. 't Water van deze bron wordt door kanalen in 't klooster geleid. Niet alleen de cellen der monniken worden er door verwarmd, gelijk bij ons de kamers door gestookte kachels, maar bovendien koken zij hunne spijzen daarin, ja bakken er hun brood meê. Daarenboven werpt die berg puim- of zandsteen uit, waarvan 't geheele klooster gebouwd is, vermits dit slag van steenen, met water begoten zijnde, aaneenkleeft, even alsof men hars daartusschen had gedaan. Men vindt hier wonderschoone hoven, welke, met dit water bevochtigd wordend, boomen en vruchten van allerlei soort voortbrengen. Dit water, door de hoven geloopen zijnde, valt in de daarbij gelegen haven, en hiervandaan komt het, dat deze nooit bevriest. Waarom dan ook ontelbaar veel visschen en vogels zich derwaarts verzamelen, verschaffende den inwoners een genoegzaam onderhoud." Zie voorts de »Beschrijvingh van Oud en Nieuw Groenland" van denzelfden de Vries, bl. 67, bevattende het »*Kort Begrip*" der Reis van den Engelschen stuurman van Christiaan IV, koning van Denemarken, derwaarts gezonden in 1605, benevens verscheidene andere tochten naar deze gewesten, vóór en na 't genoemde jaar. Inzonderheid ook de »zeer wonderlijcke Reijze" daarheen van den Deenschen Hoofdman Johan Munck in 1619. — Zooals men weet, werd de orde der Dominicaners gesticht in 1215. Het bedoelde klooster moet dus later opgericht zijn. Van heete bronnen, of Geysers, in 't binnenland van Groenland, gewaagt ook Nordenskjöld.

Zeist. J. H. VAN LENNEP.

[De vlammen-spuwende berg, die destijds een weldadigen invloed had, kan òf plotseling (à la Krakatau), òf langzamerhand (door zijn verwarming in te houden), zelf oorzaak der verdwijning dier destijds bloeiende kolonie zijn geweest.]

De lombard te Brielle. In 1484 werden door Karel van Bourgondië de te Brielle bestaande tafelen van leening vernietigd. Deze maatregel, zeker genomen met 't oog op de woekerwinsten, die de lombardhouders trokken, was ongetwijfeld in den geest der mannen, die a° 1574 te Dordrecht de provinciale en a° 1581 te Middelburg de

generale Synode vormden. In de Acta der eerstgen. Synode leest men: »Op de vraghe van die van Delft, of men een lomberdier ten nachtmael mach toelaten, is gheantwoort neen. Want hoewel het van de Overheijt toeghelaten is lomberdie te drijven, so isset nochtans meer om de hertheijt ende boosheijt der menschelijcke harten, dan nae Godes wille toeghelaten. Daerbenevens souden veel hondert menschen door de toelatinghe eens sulcken menschen gheergert worden." En in de Acta van de gezegde generale Synode: »Of het stichtelijck is, dat de huijsvrouwen ende knechts van de lombaerden totten avontmael toeghelaten werden." Antw.: »De huijsvrouwen, voor de dienaren der Ghemeente verclarende, dat haer den handel haeres mans mishaecht, so men se merct eenvoudich ende vroom te sijn, sullen se toeghelaten worden; maer de knechts, dewijle sij vrijheit hebben om ijet anders te doen, so lange sij in den selven dienst blijven, sullen niet toeghelaten worden."

In het oudste Notulenboek van den Kerkeraad der Herv. Gemeente te Brielle, loopende van Dec. 1574—11 Nov. 1595, vond ik van een lombardhouder geen gewag gemaakt onder de personen, die van 't avondmaal werden geweerd, evenmin als onder hen, die als leden van de gemeente werden aangenomen. Toch had ook Den Briel toentertijd een tafel van leening. Fol. 72 van de Ress. Holl. 14 Febr. 1575 is melding gemaakt van een brief van octrooi, gegeven aan »Pierre Ormea als tafelhouder in den Brielle." Van dezen man spreekt 't Memoriaelboek, begonnen bamis 1574 volstrekt niet. De eenige lombardhouder, in dat boek vermeld, heet Facquelis. Fol. 116 leest men: »Up huijden zoe es bij die van den Ouden ende Nijeuwen Gerechte geresolveert, dat men Jan Thomassoon Facquelis, taeffelhouder, zal verbijeden dexecutie van de taeffele van leeninge binnen deser stede, volgende zeeckere insinuatie, in geschrifte gestelt, zoe lange ende ter tijt toe mit hem dijenangaende zal zijn geaccordeert nopende het houden van de zelve taeffel ende dexercitie van dijen. Ende zijn eijntelicken omme tzelve te doen daertoe gecommitteert die van den nijeuwen gerechte. Actum coram omnibus den XIX^en^ Decembris 1581." Bij het nemen van deze Resolutie was de Brielsche Regeering gedachtig aan hetgeen de Staten van Holland 17 Nov. 1578 te Gorinchem hadden besloten. Onder de Ress. van dien datum leest men: »Op 't rapport by de Staten genomen aengaende 't houden van de

Tafelen van leeninge in Hollandt en Zeelandt, is by de selve Staten verklaert ende geresolveert, dat in alle de Steden der selver Landen alsulcke Christelijcke, Politijque ende Gereformeerde ordre ende middel op 't stuck van de selve leeninge voortaen gesocht, gestelt, ende onderhouden sal mogen worden, als ten meesten gerieve ende minsten quetse van de Gemeente met eere ende profijt der selver Stede sal mogen dienen, daertoe de Magistraten van de Steden by desen worden geauthoriseert, midts dat den Commis Generael Franchois Nassazia [1]) daermede niet sal werden verkort in alle 't gunt ende in alle Plaetsen daertoe de selve gerechtight sal mogen wesen." Met het oog op deze Resolutie der Staten maakte de Regeering van Brielle met J. Facquelis eene overeenkomst, die aldus is genotuleerd: »Wij Burgemeesters, Oudt ende Nijeuw Gerechte der stede van den Brielle, doen condt eenen ijder, dat omme den schamelen burgeren ende ingesetenen deser stede ende de vrijheijt van dijen, die in armoede vallen ende geraecken, ende mitzdijen benoodicht zijn gelt op te nemen ende haere roerende goederen te verpanden, in haer voorsz. armoede te accommoderen ende subvenieren, zoe veel ons doenlick es, ten eijnde de zelve niet all te excessijff belast, opgegeeten ende verdorven en worden door swaere ende bedecte woeckerye van eenige gierygе, onbeschaemde menschen, die gheen consientie en maecken haeren eeven naesten vuijt te suijpen (aldus staat er, en niet *suijgen*) ende op te wouckeren, ende omme het meeste fret mit het minste te verhoeden, ten eijnde de voorsz. burgeren ende ingesetenen aen gelt gevordert mochten werden, wijluijden hebbende dauctoriteyt, als andere steden in Hollandt, omme alhier te tollereren dexercitie van de taeffel van leeninge, ende oversulcx es bij ons op huijden aengenomen ende nemen aen bij desen Jan Thomasze Facquelis piemonthois, omme alhijer binnen deser voorsz. stede een taeffel van leeninge te moegen houden ende exerceren voor den tijt van twaelff jaeren continuelicken, ingaende paesschen eerstcomende anno 82, in der manieren ende op conditien, hiernaer volgende: I. In den eersten soe hebben wij den voorn. Jan Facquelis genomen in de protectie deser stede, belovende hem te defenderen op ende jegens Franchois Massase, ge-

[1]) Te lezen *Massazia*. Zie over hem Ress. Holl. 14 Febr. 1575, p. 70, 16 Febr. 1590, p. 246.

committeert in dit stuck over de landen van Hollandt als superintendent, ende andere contrerolleurs; dat wij hem voorts zullen houden in zijn gerechticheijt nabeschreven, ende hem oock in rechten hooren ende recht laten wedervaeren achtervolgende dordonnantie ende stijl deser vijerschaere van borger recht, in conformite van ander onse medeborgeren ende ingesetenen: welverstaende indijen bij de Heeren Staten bevonden werde, dat de voorsz. Massasia behoorde zijnen tijt van zijn vercregen previlegie geduijerende te genieten, zoe zullen wij ende de voorsz. Jan Thomasze hinc inde van dese admissie ende accoorde ontslagen zijn ende anders nijet. II. Voorts zoe hebben wij den voorn. Facquelis geaccordeert, dat hij geduijerende den tijt voorn. eenige andere deuchtsame ende vroome personen van zijnder natie zall moegen substitueren ende in zijn plaetze stellen mit advoeij ende belijeven van onsluijden, omme de voorsz. taeffel van leeninge ter vromicheijt in zijn plaetze binnen deser stadt te exerceren ende gebruijcken, doende de voorsz. persoonen daervan cessie ende transport voor de Magistraet deser stede op alzulcke conditien ende vrijdom als zijn eijgenen persoon bij desen thoegelaeten wert, 't zij om gelt te leenen, ofte coopmanschap te doen ende hantieren. III. Van gelijcken oft gebeurde dat de voorn. Facquelis geduijerende dese voorn. jaeren overlede, soe zullen zijne vrunden, erffgenamen ofte andere recht van hem hebbende bij transporte ofte cessie moegen genijeten ende gebruijcken de voorsz. taeffel van leeninge voor de resterende jaeren, in manieren ende op conditien, voor ende naer beschreven; dat mede geduijerende den voorn. tijt niemant, van wat staet ofte conditie hij zij, en zal moegen in deser stadt Brielle ende de vrijheijt van dijen exerceren de voorsz. taeffel van leeninge noch op hooger noch op minder prijse dan hem bij desen thoegelaten werdt. IV. Item zoe hebben wij den voorn. Jan Facquelis voor hem ende zijne Compaingie, die hij daertoe sal willen nemen, geconsenteert bij maniere van alle panden, die tot zijnen huijse gebrocht ende veronderpant zullen worden, voor wat somme dat het zij, zal moegen nemen ende ontfanghen elcke weecke drie oort stuvers ofte een blanck voor een pont groot, datter op geleent wort, ende van meerder ofte minder sommen nae advenant, ende meer nijet, met zulcke restrinctie dat zoe veel voor intrest gelden ofte betaelen zal tpant, twelck in de leentaeffel geweest is eenen dach, twee ofte drije, als off het aldaer ge-

weest hadde een geheele weecke. IV. Item off het gebeurde dat geduijerende den voorn. tijt in de leentaeffel gebrocht worden eenige goederen, diewelcke bij avontuijeren gestoelen ofte verloeren mochten wesen, sonder dat de taeffelmeester daervan in tijts veradverteert waere, zoe en zal hij in zulcken geval niet gehouden zijn de zelve goederen te restitueren, ten zij hem eerst ende alvoorens betaelt waeren zijn geleende pennijngen met den interesse van dijen; maer veradverteert zijnde te vooren dat sulck ofte zulcke saken gestoolen ofte verlooren waeren, zoe zal hij tzelve moeten ophouden ten behouve van den ghenen, die daerthoe gerechticht es, sonder ijet daer van te genijeten. VI. Voorts alle die panden ende goederen, die onder den taeffelmeester gebrocht ende geseth zullen zijn ende een jaer lanck continuelick gestaen zullen hebben, ende bij den ghenen, die se thoecommen, nijet gelost en worden, dezelve zal desen taeffelmeester gehouden zijn bij openbaer erffhuijs te doen vercoopen, volgende de gewoonte deser stede, ende dselve vercoopinge te doen tweemael sjaers, ofte zoe dickwils alst den voorn. Facquelis sal te passe comen: welverstaende indijen eenige panden hooger vercocht mochten werden dan de pennijngen, daerop geleent, ende het intrest van dijen (loopende tot den eersten vercoopdach thoe) teijnden dexpiratie vant jaer zoude moegen bedraegen, soe zal hij gehouden zijn te doen restitucie van het surplus ende overschodt van dijen, ende tzelve telcken reijse bij goede specifficatie te leveren in handen van den Magistraet deser stede, om tzelve voorts gehantreijct te werden den ghenen, die daerthoe gerechticht bevonden zullen worden. VII. Ende in recognitie van dat wijluijden den voorn. Facquelis gepermitteert ende thoegelaten hebben dexercitie van de taeffel van leeninge, in manieren ende op conditien als booven, binnen onser stede te exerceren ende gebruijcken, soe zal hij, ofte bij cessie ende transport als boven, gehouden zijn te responderen ende betaelen aen handen van den burgemeester tresorijer der zelver stede in der tijt jaerlicx de somme van vijfftich kar. guldens, tot XX stuvers den gulden, omme die te bekeeren ende appliceren tonser ordonnantie zulcx wij bevinden zullen te behooren, daervooren wij alle tgundt voors. es onverbrekelick belooven te houden ende doen houden, zonder arch ofte list, in manieren boven verhaelt. VIII. Belovende mede dat wij geduijerende den voorsz. tijt van twaelff jaeren zijn huijsinge ofte woonplaetze

zullen vrij houden vant logeren of tefoerieringe van soldaten, zoe lange de Magistraet deser stede (die vant logeren der soldaten vrij zijn) zelffs vrij moegen gehouden werden, ende verder nijet. Aldus gedaen bij Out ende Nijeuw Gerechte den XXVIIen Januarij 1582."

(*Wordt vervolgd*).

H. Hollingerus — B. Craeyvanger — A. Pollio. Zoo de in 1631 als pred. te Terwolde aangestelde Henr. H. (*Nav.* XXX, 438) geen Hollerus (*Nav.* XXIX, 344), maar een Hollingerus geweest is, was hij hoogstwaarschijnlijk een zoon van Henr. H., in 1598 aangesteld tot pred. te Schenkenschans, en paste in dit geval de Jongh in zijn Naamlijst op den vader toe wat geldt van den zoon. De pred. van Schenkenschans, in 1616 vertr. naar Grave, was »wars van partijschap, doch werd zijns ondanks door 't hatelijk drijven van een naburig ambtgenoot tot deelneming aan de (Remonstrantsche) geschillen geprest", leest men in 't merkwaardig opstel van Johs Hk Jonckers, »Uit eene geschiedenis der Overbetuwe" in Geld. Volksalm. 1876, bl. 55. Die (naburige?) ambtgenoot moet geweest zijn Paulus Colonius (v. Keulen) sed. 1613 pred. te Maurik, die in 1619 naar Grave vertrok, en zeer twistziek van aard was, ook als beslist contraremonstrant. Als zoodanig toch bediende hij, na 't deportement der Rem. predikanten, als leenpred. met Joh. Verhouwel, pred. te Ek-en-Wiel, eene wijl de »kerke ende gemeente der stadt Utrecht"; zie Archief v. Dodt v. Fl., V (1846), bl. 374. Hij werd dan ook wegens twisten met zijn collega Adam Hartwegh (sed. 1616 pred. te Kesteren), die Henr. Holl. in 1619 als pred. te Grave verving, door de Nymeegsche synode 7 Aug. 1622 tegelijk met Hartwegh ontslagen, doch evenals deze weder beroepelijk gesteld, wijl zij »overigens gezond waren in leer ende leven" [1]). Ds. Jonckers bericht, dat Henr. Holl., door de Dortsche synode mede werd opgenomen onder de dertien gedagvaarde Remonstrantsche predd., die »als meest in deze zaak geoefend", de Rem. vijf artikelen tegenover haar verdedigen zouden. Hij hield zich wakker vóór die geloofsrechtbank, liet zich afzetten en bannen, en maakte zich later nog bekend, door de eer van Erasmus, welke

[1]) »Elk had zijn aanhang in de stad" (Grave), getuigen de synodale acta. P. Colonius zal in 1653 als pred. te Leerdam overleden zijn, zie echter *Nav.* XXXI, 28, noot 3; over A. Hartwegh zie *Nav.* XXXII, 550.

bij de oprichting van 's mans standbeeld door den pred. te Rotterdam Leuwius aangerand was, in geschrifte te handhaven. Zie verder over hem *Nav.* XXIX, 344.

Betreffende Bern. Craeyvanger, Rem. pred. te Tiel, (*Nav.* XXIX, 344, 489): in de Nijmeegsche synode v. 29 Sept.—4 Oct. 1652 deelde Franciscus Dibbets, pred. te Arnhem, als synodaal afgevaardigde mede, dat zeker Rem. pred. genegen was zich met de Gereformeerde Kerk te vereenigen en »also die scheure tusschen ons ende die andere alsoo genoemde (de Remonstranten) te helpen geheel maecken, daarbij hoope gevende, *dat sijne geheele gemeente neffens hem sich sal conformeren*, als maer sijnEerw. over eenige scrupelen naeder satisfactie mach worden gedaen, totdien eynde overgegeven hebbende seecker verclaringhe aengaende sijn gevoelen over de vijff bekende articulen". Die predikant was niemand anders dan Bernardus Craeyvanger, pred. bij de Rem. gemeente te Tiel, met wien dientengevolge eene commissie uit de Geldersche synode zich in betrekking stelde, om tot eenparigheid van geloofsopvatting te geraken. Daar het echter bleek, dat hij niet zuiver gereformeerd dacht, werd zijn voorstel in de Arnh. synode v. 10—13 Aug. 1653 gewezen van de hand, en mocht hij alzoo voortaan niet medewerken tot »herbouwinghe der gereetene muyre Syons". De synode wenschte intusschen aan Ds. Cr. de genade des H. Geestes toe »tot naerder verstant ende aenneminghe van de leere bij de Gereformeerde Kercke beleden en in de Sinode van Dordrecht conform den woorde Godts verclaert". Mocht insgelijks wel lijden, dat een of ander der in haar zitting hebbende predikanten met Ds. Cr., ingeval deze dit verlangde, in particuliere conferentie trad, om »sijnE. van gemelte onse leere ende waerheyt naerder t' onderrichten ende t' overtuygen, en also mettertijt door Gods hulpe tot naerder enicheyt int gevoelen metde gereformeerde kercke te brengen". De pogingen, aangewend om tot die »enicheyt" te geraken, waren nochtans vruchteloos. Want in de Zutfensche synode v. 2—10 Sept. 1657 gaf Joachim Foyert, landschrijver van Nederbetuwe, als door de Tielsche Hervormde gemeente derwaarts afgevaardigd ouderling zijne verwachting te kennen, dat, wijl het Ds. Cr. ernst bleef met zijn voorstel, de Geldersche synode zich nogmaals daaromtrent met dezen zou willen verstaan. Waarop de hooge kerkvergadering ten antwoord gaf, dat de synodale afgevaardigden, in vereeniging met de

Tielsche Geref. predikanten, *gelijk reeds meermalen was geschied*, met hem hierover handelen mochten. Het resultaat was, dat Bern. Cr. Remonstrantsch predikant is gebleven, eerst nog ruim een jaar te Tiel, en sedert Dec. 1658 te 's Gravenhage, waar hij in 1677 overleed.

Het tegenovergestelde had plaats met Assuerus Pollio, Remonstrantsch predikant te Buren, die »opentlick voor de gemeynte, welcke vóór desen door sijn dwalinge was ontsticht, belijdenis deed ende den wegh der waerheyt rondelick beleed, met versoeck om also deselve wederom te stichten end te repareren de schade der kercke Godes aldaer". Te Arnhem tot het Nachtmaal der Hervormden toegelaten, werd hij door de Geldersche synode, 28 Juli—2 Aug. 1641 te Zutfen vergaderd, in de Gereformeerde Kerk weder beroepelijk verklaard. »Maer also den E. synodo is voorgekomen eenig boeksken, wtgegeven bij Ds. Pollio zonder kennisse der Synode off haer Gedep. nae de verklaringe van beroepelick gestelt te wesen bij provisie van den Gedep. des Synodi; is hij in persoon daerover vermaent end belast hem in posterum sulcx niette sullen onderstaen". Hij beloofde dit te zullen nakomen, naardien hij totdusver van dergelijk besluit onkundig was geweest. J. A.

Frans Hals (XXXIII, 153, 409). Op XIII^en^ September 1632 compareerde voor Johan van Steelant notaris binnen Delft D. Frans Hals doctor medicinae. Omstr. 1650 vind ik hem in Leiden vermeld. Verder vond ik nog: »Joffr. Adriana Hals tot Delff, geeft 13 Martij 1655 aen Bernardus, Catharina Alida en Anna Jacoba Hals kinderen van Doctor Franchoys Hals, haar broeder", blijkens eene acte, volmacht. In de wettelijke acten 1671/72 Schepen-Archief Den Haag heb ik eene attestatie gevonden i. d. 13 Juni 1671, dat Catharina Alida Hals, dochter van doctor François Hals, echtgenoot van Helena du Bois, wyens moederlicke grootvader was den Generael Werner v. Hout genaempt du Bois, binnen Venlo wonende, noch gesont is".

Den Haag. A. J. SERVAAS V. ROOIJEN.

VRAGEN.

Nieuw-Holland. Dat de Franschen, vooral als ze over ons land en onze geschiedenis handelen, bokken schieten, is licht verklaarbaar; minder verklaarbaar echter is 't, dat een Nederlandsch vertaler dergelijke bokken bij ons overplant. Ten bewijze strekke »De kinderen van kap. Grant" door Jules Verne (Australië), Leiden bij P. v. Santen, zonder jaar. Verne is zeer onpartijdig; hij zegt (bl. 36), dat de Hollander (lees, Nederlander) Theodoor Hertogh (lees, Dirk de H.), Nieuw-Holland ontdekte. Vervolgens luidt de vertaling dat Zenchen in 1618 op de noord-kust Arnhems- en van- Diemens-land ontdekte. Reeds de hoogl. G. J. Meijer wees vóór een 40 of 50 jaren op dezen bespottelijken naam, welken men den kapitein van het schip de Zeehaan toedicht. Weet men zijn naam niet? En evenmin dien des kapiteins van het schip de Leeuwin? — Eindelijk (zegt V. en goedsmoeds volgt hem de vertaler) zeilt in 1642 de vermaarde Tasman om het eiland Van-Diemen, dat hij aan het vaste land verbonden acht (*sic*), niettegenstaande hij 't omzeilde (!?). Verder bericht V., naar waarheid, dat Bas veel later (in 1797) de naar hem genoemde Straat ontdekte, die Van-Diemens-land van Nieuw-Holland scheidt. In 1656 (zegt V.) ontving N. Holland zijn naam; weet men ook door wien? Tasman noemde N. Zeeland Staten-land; wie gaf het zijn tegenwoordigen naam? Is deze eene tegenstelling van N. Holland?

G. P. ROOS.

Maria-Hoorebeke. St. Maria Hoorebeke behoorde met Etichove, Mater, Boucle St. Denis of St. Denys-Westrem, Leupeghem, Eyne en (? Bachiene, Kerk. Geogr., geeft het misschien beter dan mijne herinnering) tot wat men, na de zegepralen van Parma in de Zuidelijke Nederlanden, zoo treffend noemde de zeven kruysgemeynten van den Vlaamschen Olijfberg, in tegenstelling van l'Olive of den Waalschen Olijfberg. Deze belangwekkende gemeente trekt nog gedurig, blijkens menig vlugschriftje en zelfs een lief gedichtje van Julius Vuylsteke, de aandacht. Van waar de naam? 't Ligt op korten afstand van Sint-Cornelis-Hoorebeke. Heeft men dus aan een geslacht Hoorebeke te denken? Want het prædicaat Sint zal wel van lateren oorsprong, en om redenen bijgevoegd zijn. — Weet men ook

iets van een Handschrift uit drie of meer folio-deelen bestaande, onder den titel »die Seven Kruysgemeynten"? Evenals de Vlamingen aan de Elbe, hebben deze sedert de Hervorming Protestantsche Vlamingen hunne eigenaardigheden, soms wel tot stijfhoofdigheid overdreven. In den regel huwen zij onder elkander, zeer dikwijls neef en nicht. Ze zijn Calvinisten, doch zóó verdraagzaam, dat sedert Ds. Goedkoop, op enkele uitzonderingen na, de gemeente door predikanten der vrije gemeente bediend wordt. G. P. ROOS.

[Vgl. *Nav.* XXVII, 6, 164, 323. St. Maria Hoorebeke kan beduiden »hoekbeek" (-land) gewijd aan St. Maria. Dit St. behoeft dus niet later bijgevoegd te zijn.]

Vlamingen aan de Elbe. De Gazette van Brugge schreef in 't begin v. Dec. 1883, dat in Duitschland aan de oevers der Elbe (Elve) sedert 1300 eene kolonie van Vlamingen woont. Zij spreken oud-Vlaamsch en zijn door de tegenwoordige Vlamingen goed te verstaan. Ook in hun kleederdracht (?) zijn ze geheel Vlaamsch zoowel als in vele gewoonten van 't dagelijksch leven. Tot in den laatsten tijd erfde de oudste zoon al de vaste goederen van den vader, juist gelijk in 't begin der 14e eeuw hier gebruikelijk was. Zij trouwen onder elkander, en willen geen huwelijk sluiten met de Duitschers. Gaarne zou ik iets meer willen weten van die Vlaamsche kolonie. Kan de Gazet van Brugge er ons niet meer van zeggen?" 't Bovenstaande las ik in het nieuw-opgericht Vlaamsch-Brusselsch blaadje »Oud en Nieuw", n⁰ 3 (15 Dec.?). Ik vraag: kan een onzer navorschers ons daar iets meer van melden? Tot welk kerkgenootschap behooren zij? Reeds vroeger vestigde ik de aandacht op deze landverhuizing, met vermelding der legende (of gissing?) dat ook Aardenburgers, onder zekeren de Beer, Beer, Beertjen, Bêr, Bêrlijn genoemd, aan die verhuizing deelnamen en hunne nederzettingsplaats naderhand de stad Berlijn (Beertje) werd. G. P. ROOS.

[Vgl. vooral *Nav.* XXIX, 516; met XXXIII, 161.]

Egelandera. Bestond in 1722 een kasteel of hoeve van dezen naam, in Gelderland, bezeten of bewoond door Rudolf v. de Pol.

Fort Willem I. KOLONEL V. DE POL.

[Was 't ook Engeland of Engelanderholt, op de Veluwe? Te Horn

(ambt van Heerde) woonde in 1534 F. v. der Erff, nu Poll (*sic*), die in oorlogstijd den Hertog van Gelre met een wapenpaard moest ter zijde staan (Mr. G. v. Hasselt, Geld. Oud. I, 390).]

Aardrobbert-straat — te Zalt-Bommel. Vanwaar deze naam? Vernoemd naar eenen Aart Robbert? Zoo ja, is deze een historisch persoon?

OUDHEID-, MUNT- EN PENNINGKUNDE.

Arnhem (XXXIII, 263). Jacobus Eijckius zong:

Castellis bifidum quo tempore muniit amnem
  Drusus, Arenaci nomine nata fui;
Aula deinde Ducis, Legumque aequissima sedes
  Dans Gelris summo nunc quoque jura foro
Dicta domus vulturis, quae tela cydorea portat.

De goede man sloeg de plank geheel mis. Arnhem is noch het Arenacum van Tacitus, noch dat der kaart van Peutinger. Civilis was nog meester van de Betuwe, toen hij de Romeinen te Arenacum, Grinnes, Vada en Batavodurum aantastte. [De plaatsen lagen derhalve op den linker Waaloever, en daar lag ook het Arenatio der kaart. Op den klank af maakte men van Arnhem Arenacum, maar als men daaraan veel hecht, kan men evengoed Erlekom bij Nijmegen voor 't Arenacum van Tacitus houden. Zijn verhaal pleit voor Erlekom.

Reeds in 893 komt Arnhem voor als Arneheim, en in 996 schreef men reeds Arnhem, zoodat er geen sprake van kon zijn, dat eerst onder keizer Karel V de naam zou zijn veranderd [1]). Nooit zag ik A. als »Arnoldi villa" vermeld, dan bij een lateren schrijver, die, denk ik, dit latijn uit zijn duim zoog. Gelijk men weet was 't wapen van Arnhem de bekende adelaar, maar dit wapen is aangenomen toen men de ware beteekenis van den naam niet meer kende. Wat

---

[1]) Wie beweert dit? Eyckius. Het Hof te Arnhem werd door dezen Keizer opgericht. Vroeger had men klaarbanken, te Engelanderholt en aan de Praast.

beteekent Arn? Bij Arnemuiden denkt men aan een water de Arne. Zou misschien de beek, die door Arnhem loopt, vroeger de Arne geheeten hebben? De tegenwoordige naam dier beek (de Jansbeek) is van lateren oorsprong, evenals de namen Molenbeek en Riethorsterbeek [1]). In Arnhem hebben de Romeinen hoogstwaarschijnlijk geen nederzetting of versterking gehad. Behalve een paar penningen is er niets Romeinsch gevonden. Wel vond men Romeinsche oudheden aan den Durk onder Velp, waar de overtocht over den Ysel geschiedde, en aan den overkant te Westervoort. *Durk* zal wel beteekenen »doorgang'' [2]), en daar was het strategisch aangewezen punt voor een fort of schans; niet te Arnhem, want de Romeinen moesten den Ysel bezet houden om de vrije vaart naar Friesland te bewaren. Toen zij de Ysel-linie nog bezet hadden, lieten zij eene streek gronds beoosten den Ysel onbewoond, nl. 't land, waarin zich Ansibariers en Friesen wilden vestigen, en dit gedoogden de Romeinen niet. Later werd die streek door Chamaven, die er vroeger ook al gewoond hadden, althans grootendeels in bezit genomen en was daarna bekend onder den naam Hameland, waarin Elten, Doetinchem, Doesburg, Zutfen en Deventer, — allen zeer waarschijnlijk vroegere Romeinsche vestingen. — 't Is mij niet bekend dat lager dan Deventer Romeinsche oudheden langs den Ysel gevonden zijn. Volgens mijne meening hebben de Romeinen nog versterkingen gehad bij Olst, Windesheim, Zwolle en Kampen of Zwartsluis; want wat hadden ze aan den Ysel, zoo zij dien niet gerust konden bevaren? — Was nu de Drussusgracht het water dat thans zoo genoemd wordt? Ik geloof het niet, of slechts tenhalve. Zeker heeft daar vóór Drusus' tijd reeds eene rivier bestaan, en alles pleit voor 't gevoelen dat Plinius, wat wij thans Ysel noemen, Vlie heette. Wat was dan de Drususgracht? Ik weet 't niet, doch er is geen reden om een gedeelte eener rivier, die volgens de geologen altoos bestaan heeft, aldus te doopen. 't Is echter mogelijk, dat de Ysel van Westervoort tot Doesburg in Drusus' tijd verland was en

[1]) »Arnhem'' kan beduiden rivierwoning (vgl. *Nav.* XXXI, 572; XXXII, 575), liever echter hoek-woning. RED.

[2]) denkelijk juister *Dur-k*, d. i. »dur-ink'' = veld bij den doorgang of toren; te meer, omdat dur, durre meestal vrouwelijk, enk daarentegen steeds mannelijk luidt. RED.

dat deze veldheer hem weder uitdiepte; maar even mogelijk is 't dat men zijne gracht elders moet zoeken. A. J. C. KREMER.

Budanvliet — Biervliet (XXV, 167; XXXIII, 259). Ik kan mij, wat woonplaatsen betreft, vrij wel vereenigen met het denkbeeld dat personen hun naam aan plaats of oord gaven, ja, ik erken dat het in den regel veel het geval was; doch 't omgekeerde is tevens waar. Om mij enkel bij Aardenburg te bepalen, hier heeft men de familiën v. den Broecke, v. Houtte, v. den Berghe, enz. Ze wijzen op bewoners van broek, laag- vochtig land; houtgronden en hoogten. Nu bestonden er reeds in de tiende eeuw, en al vroeger, in, bij en omstreeks Aardenburg vele vlieten, — vlieten in den zin van stroomen; 't Haringvliet b.v. heet ook een vliet, doch is inderdaad een breede stroom; en wij doen opmerken dat in den loop des tijds de soort steeds kleiner geworden is: eerst had men de Budan-vliet, de Hugo-vliet, de Ee-vliet, de Goods- of Godsvliet, de Reyghers-vliet, de Praat-vliet, enz., allen min of meer belangrijke stroomen, later treffen wij aan te Rotterdam en Antwerpen als binnenhavens een Haring-vliet, een Brouwers-vliet, in Oud-Aardenburg een Cattenvliet, een Calmen-vliet en een Calver-vliet, deels binnenhavens, deels vlieten of beekjes, gelijk de vlieten der dichters dan thans ook zijn. Vliet is dus een »waterstroom, en wij hebben alzoo in Ee (water)-vliet en Water-vliet eene dubbele benaming. — Maar nu tot Den Budanvliet en Biervliet terugkeerend, merk ik op dat Dresselhuys (»Distr. Sluis in Vlaanderen", Middelburg, 1816) in den Budan-vliet (reeds in de 10de eeuw vermeld) de Tabuda van Ptolomaeus meende te vinden, doch ik aarzel dit toe stemmen, als ik bedenk dat deze geleerde, zich door de gebrekkige lezingen van Verheye v. Citters heeft laten misleiden, en veel te stoute gevolgtrekkingen maakte. Stoute beweeringen, ja, als men bijv. onze oude plaatsnamen in de Odyssea wil terugvinden (Zierikzee, Circé; Vlissingen, Ulysseghem), en dergelijk stelsel volhoudt door overal water te willen zien: eene Steene, eene zout-ée b.v., omdat er onder Groede een Steene en een Zoute-polder zijn, terwijl de eerste eenvoudig polder van den landmeter Jan v. de Steene, de tweede het oude Zoute-schor was. — Omtrent Biervliet bestaan twee gissingen. De eene is van Dresselhuys in diens Bevar- of Budar-vliet, omdat het nabij de Bevernée zal gelegen hebben. De tweede komt, meen

ik, voor, — want het is eene vage herinnering van vóór vijftig jaar, — bij P. N. Muijt (in zijn schoolboek, in 1826? o. a. bij Noman te Zalt-Bommel uitgegeven), die aan Brouwers-vliet denkt en verwantschap zoekt met Brouwershaven; Vlaanderen is een bierland bij uitnemendheid. Wat is nu Reigers-vliet? Men vindt een geslacht, eene parochie, eene heerlijkheid, een stroom en eene kapel van dien naam (zie bl. 121 van mijn Woordenboek). G. P. ROOS.

Wagenweg (XXXIII, 491). Deze naam is afgeleid van de diligences en vrachtwagens, welke in vroeger jaren hier langs reden, en op het Plein hun standplaats hadden. Ook in den Haag en Amsterdam heeft men Wagenstraten, om dezelfde oorzaak zoo genoemd. Zoo droegen in Amsterdam de groote pleinen vóór de stadspoorten, oorspronkelijk den naam van Wagenpleinen. Joannes Aurelius, Amsterdam, oorsprong en afleiding van de namen der straten, enz., bl. 95, zegt er van: »Men plagt hier in de 17de eeuw geregelde vrachtwagens te hebben, die dagelijks op gezette uren afreden naar de naburige steden, en de Wagenpleinen vóór de vijf poorten waren bepaald tot standplaatsen voor deze wagens geschikt. Over elk plein was een commissaris, en ieder stalhouder binnen Amsterdam behoorde onder één derzelve, en was verplicht op dat en op geen ander plein met paard en wagen voor te staan. Op sommige oude platte gronden ziet men op de pleinen de wagentjes afgebeeld. Later, toen er meer algemeen jaagschuiten werden ingevoerd, hadden deze wagens wel niet langer een geregeld veer, maar toch behielden ze hunne standplaatsen op de pleinen, en reden af naarmate er zich reizigers opdeden. Enz.".

Haarlem. G. W. JAPIKSE (Poncio).

Krypten (XXXIV, 94). In Noord-Nederland zijn negen krypten waarvan zes in Limburg. 1. De oudste krypt bevindt zich onder het koor der basiliek van St. Servaas te Maastricht, en werd met de kerk in de laatste helft der VIde eeuw door den bisschop Monulphus gebouwd. In 1882 ontdekt, nadat ze in het begin der XIde eeuw was verwoest en met aarde gevuld. Thans gerestaureerd. Het is het oudste monument van ons land. Daarbij behooren twee nog aanwezige grafkelders, geplaatst in het midden der basiliek. 2. De

krypt onder den toren van de O. L. Vrouwe-kerk te Maastricht dagteekent vermoedelijk uit de Xde eeuw, en is waarschijnlijk gebouwd door bisschop Notger (971—1008). Door de ophooging van het terrein buiten den toren zijn de vensters dezer krypt thans gesloten, 3. De krypt ten oosten van het koor der kerk te Susteren is even oud, zoo niet ouder. 4. De zeer groote krypt onder het koor en de absis van de O. L. Vrouwe-kerk te Maastricht werd gebouwd ter vervanging van die welke instortte korte oogenblikken nadat Balderik, bisschop van Luik, haar verlaten had, om zich in te schepen naar Holland ten krijg tegen graaf Dirk, in welken oorlog hij omkwam (1018). 5. De krypt onder de kruissing van hoofd- en dwarsschip in de S. Servaaskerk te Maastricht werd, terwijl de sub 1° genoemde vernield werd, gesticht in 't begin der XIe eeuw, en in 1039 gewijd. In 1811 verwoest en in 1882 hersteld. 6. De krypt, in de S. Pieterskerk te Utrecht (thans kerk der Walsche gemeente), gesticht door den kunstlievenden bisschop Bernulf, verkeert in den schandelijksten toestand van verwaarloozing. 7. Die van de St. Lebuinus- of Groote-kerk te Deventer, door denzelfden bisschop gesticht. 8. De Ned. Herv. kerk te Rinsumageest (bij Dokkum) bezit een uiterst merkwaardige krypt, vermoedelijk uit het begin der XIIde eeuw, bevattend twee zuilen van oostersch marmer, misschien uit de kruistochten medegebracht. Thans dient ze voor gevangenhok. 9. De rijkst-versierde krypt is die van de kerk te Rolduc, in 1108 gewijd. Ze dagteekent dus niet uit de Xde eeuw. Vóór een twintigtal jaren gerestaureerd. Eene der fraaiste krypten van Europa.

De kelderverdieping van het nieuwe Museum te Amsterdam, voor de tentoonstelling van grafmonumenten bestemd, vertoont de vormen van de voornaamste der hierbovengenoemde krypten. Men zal aldaar dus gemakkelijk een overzicht bekomen van deze merkwaardige monumenten.

VICTOR DE STUERS.

Dove Jut (XXXIV, 26). Op de Veluwe, in mijn omgeving althans, hebben vele boeren, 'k zou haast durven zeggen de meesten, een »doven Lubbert" onder hun bouwakkers. 'k Heb al vaak onderzoek gedaan naar den oorsprong dezer benaming of naar 't bestaan van zoodanig persoon, maar vruchteloos. Zie mijn opstel »Knollendieven" in den Ouden Tijd 1874. Ik gis, dat de boeren, de Veluwsche ten-

minsten, elkander napraten bij 't vernoemen hunner akkers, want allen hebben een schotkamp (bij 't schot of schapenhok), een steenrots, een dokterskamp, een grondstuk, een velddriest, en ook een »doven Lubbert". Dit neemt niet weg dat de naam zijn geschiedenis heeft. Mogen Jut en Lubbert elkander in dezen een handje helpen! 't Zijn zuivere boerennamen. A. AARSEN.

[Dove of Dooi Jut misschien z. v. a. sluis bij den slijkpoel, Dove Lubbert wellicht uitgerooid land van 't bosch bij dito. Te Texel heet het Oude Diep ook Doove Balg (Haarl. Ct. 6 Maart '84.]

Vitte (XXXIII, 483). Wat Vitten eigenlijk waren, kan men duidelijk verklaard vinden in J. ter Gouw, Geschied. van Amsterdam, II, 61. Het woord werd uitgesproken en geschreven *vitte*, *witte*, *victe*, *wicte;* 't behoorde tot het Middel-Nederduitsch. Een vitte was oorspronkelijk eene inrichting tengerievevan de visscherij, bestaande uit schuren en loodsen, om de visch te zouten, te drogen of te rooken. De voornaamste visch was in de 14e eeuw, en nog lang daarna, de haring, en voor de haringnering was de kust van Schonen de hoofdplaats. Naast de visscherij vestigde zich de handel op de *vitten*. Men dreef handel in wijn, zout, ossenhuiden, boter, linnen, laken; er ontstonden winkels en werkplaatsen. Men kreeg behoefte aan een algemeene markt, »der vitten marct"; deze was op de Straalsondsche vitte, werd later verlegd naar Falsterbode, en eindelijk weder op hare oude plaats teruggebracht. De bewoners der vitten waren »burgers" en »gasten"; de gezagvoerder heette »voogd", en richtte naar eigen stadsrecht. Op elke vitte moet ook een kapel met een priester geweest zijn; dit wordt van die te Kampen uitdrukkelijk vermeld. Vóór het midden der 15e eeuw waren de meeste vitten verlaten. De aanleiding daartoe was de verplaatsing der haringvangst naar de Noordzee en de uitvinding van het haringkaken.

Borden te Wijk-bij-Duurstede, bevattend de namen van predikanten, ouderlingen en diakenen, in de kerkekamer aldaar.

A° 1706.	Aegidius Schutter.	pred.
	Henricus v. Heynen B. R. G.	
	Jacob Kohl.	oudd.
	Abram v. Wijk.	

A° 1706.	Jan de Bruin.		ouderlingen.
	Anthonie v. Soest.		
	Cornelis v. Sandik.		
	Hendrik Vermeulen.		
	Gijsbert Mom.		
	Jan de Wijs.		
	Philibert Vermatt Baronnet.		
	Abraham v. Son.		
	J. U. J. P. Haes v. Sandick.		
	Rijnier de Wijs.		
	Duek (Dirk ?) v. Wijk.		
	Cornelis v. Muyswinkel.		
	Jan de Wijs Ryerssoon.		diakenen.
	Jacob v. Broekhoven.		
	Cornelis Jongbloet.		
	Bartram Wilhelm de Fouchier.		
1715.	Christiaan Jan Bomble, pred.		
1710.	Kornelis Jongbloet.		ouderlingen.
1710.	Lodewijk v. Ommeren.		
1714.	Pieter v. Ham.		
1714.	Daniel Kortien.		
1715.	Hendrik de Ridder.		
1715.	Johan v. Sandick Jacobi Fil.		
1716.	Joan Loten.		
1710.	Everd Kuyff.		diakenen.
1714.	Gysbertus Muyswinkel.		
1715.	Kornelis v. Sandick Jurph. Fil.		
1717.	Jan v. der Moer.		
1718.	Matthias v. Eyk,	oud.	
1718.	Kornelis v. Velp,	diacon.	
1720.	Nicolas v. Wijk,	oud.	
1720.	H. G. Middelcoop,	diacon.	
1722.	H. Gerard Chassé,	V. D. M.	
1719.	E. Verd. Kuyf,	oud.	
1722.	H. C. Middelcoop,	»	
1722.	C. Vermeulen,	diacon.	
1722.	Wouter v. Soest,	»	

A° 1723.	IJ. v. Dam,	diacon.
1725.	A. Huydecoper,	oud.
1726.	C. Vermeulen,	»
1727.	Wouter v. Soest.	»
1727.	Gerard Pauw,	»
1727.	F. H. v. Ommer,	diacon.
1728.	L. v. Vollenhoven,	»
1729.	W. Dubois,	»
1730.	N. van Barn,	»
1731.	J. W. Bruyns,	oud.
1732.	Corn. v. Vulpen,	oud.
1733.	L. v. Vollenhoven,	»
1734.	Ant. Mom,	»
1734.	Abr. Kloot,	diacon.
1735.	L. v. Laagh,	»
1739.	J. v. Ysseldyck Arn. F.,	pred.
1738.	A. Kloot,	oud.
1738.	L. Verlaagh,	»
1738.	H. D. Graaff,	diacon.
1742.	Frederik v. Taak,	pred.
1746.	Johannes de Vry,	»
1748.	Wynan Dubois,	oud.
1766.	Frans v. Bern.	»
1750.	Dirk Bruin George'szoon,	»
1756.	G^s^ Casius,	pred.
1774.	A^t^ Reguleth,	»
1773.	Wm Verhel,	oud.
1773.	IJsbrand Bruyn,	»
1773.	H^k^ v. Mierloo,	»
1774.	M. v. Leeuwen,	»
1774.	Evert v. Bern,	»
1774.	A^s^ v. Leeuwen,	»
1775.	P^t^ v. Wermeskerken,	diacon.
1774.	W^t^ Reinders,	»
1777.	A^s^ Voorduyn,	pred.
1768.	H^s^ Koops,	diacon.
1776.	D. Boonebakker,	»

Medegedeeld door MR. P J. G. VERBEEK.

Maten en gewichten. (XXXIV, 95). Een *stige* is een twintigtal. Het woord is in de noord-oostelijke Nederlanden in volle gebruik; men spreekt daar van eene *stige* (of *stieg*) eiers, enz. In al onze frisosaksische gouwen kan men de beteekenis vernemen uit den mond van jonge kinderen, als zij, bij hun spel, hand aan hand raaiende, hun raai-rijmke zingen:

Lange, lange rige,
Twintig is een stige,
Dartig is een rosenkrans
Veertig is een ummegank, enz.

Naast dit stige staat *snees*, dat eveneens een twintigtal beteekent, in de zuiver-friesche en friso-frankische gewesten inheemsch. In geheel Friesland verkoopt men de eiers en dergelijke dingen bij het *snees*, zooals in Groningerland en Drente bij de *stige*. De visscherlieden aan de Noordzee, van Egmond tot Scheveningen, rekenen ook bij het *snees;* zij spreken van een snees schol, enz. Uit de overige nederlandsche gewesten, uit Holland in de eerste plaats, zijn de goednederlandsche woorden stige en snees verdwenen, en vervangen door het fransche woord *douzaine*, verbasterd tot *dozijn*, en kwam men, bij berekeningen in 't dageliksch leven, van 't volkseigene, redelijke en gemakkelijke tiendeelige twintigtal, tot het vreemde, ongeschikte en ongemakkelijke twaalftal. Maar dat kwam uit Frankrijk, en werd dus gaarne aangenomen door de Hollanders! ARCADIUS.

Maten en gewichten. Twee namen zijn in Z. Vl. in gebruik. *Dreefken* is de overweg en wel smalle, over een stuk lands naar een ander. Er zijn tweeërlei dreven, doch beiden zullen wel dezelfde afleiding volgen, van drijven. In sommige koopakten las ik niet zelden de bepaling: »de kooper van het eerste perceel zal kosteloos vrije ree (van rijden) en dreve (van drijven, vee drijven) moeten verleenen aan den kooper. *Geer* (Z. Vl. geere) is t. a. p. terecht verklaard door spitse hoek (meestal zeer langwerpig). Ook in onderkleederen zetten de huismoeders soms geeren, die van onder de oksels tot op het ondereind, die kleedingstukken allengs wijder doen worden. G. P. ROOS.

VRAGEN.

Kalvariën. Van waar deze naam voor Golgotha? Is het er de Grieksche vertaling van, en dus mede in 't Nederduitsch Hoofdscheelplaats? 't Trok mijn aandacht dat Mattheus, Marcus en Johannes 't Hebreeuwsche woord geven, terwijl Lukas zulks niet doet. En zie in een Franschen folio-bijbel (Genève 1693) vind ik le Calvaire. Geen enkele Katholiek in België, althans zeer weinigen, weten iets van Golgotha of Hoofdschedelplaats; maar een Kalvariënberg vindt men bij iedere kerk, bij vele molens en bij niet weinig hofsteden aan den openbaren weg. G. P. ROOS.

[De kwestie nopens de identiteit van Golgotha en den heuvel Calvaria is nog niet voldoende beslist; zie Bijbelsch Woordbk v. h. Christel. Gezin, Amst. P. N. v. Kampen 1852, art. Golgotha.]

Vorchten. In de kerk dezes Over-Veluwschen dorps hingen in 1794 wapenborden der heeren van 't nabijgelegen Zwanenburg. Is daar nog iets van overig? Of minstens kopie van genomen? Destijds geleek de kerktoren aldaar op de Friesche torens, met voor- en achtergevel. Men zag er veel duifsteen aan. Ook J. v. Wijk Rzn, Aardr. Wdbk (1826), gewaagt van een bizonderen toren.

v. Hoeckelom. Reeds a° 1227 zien wij eenen Goswinus de Huclem als getuige van graaf Gerhard, bij 't verleenen van vrijheden aan de Veluwe optreden. Ontleende dit Veluwsch geslacht, — blijkens 't wapen (den ram) en de combinatie (Wynand en Godard) de Hueclem-Salland (a° 1263 dienstluyden des Graven van Gelre), uit éénen stam met v. Salland gesproten, — zijn naam aan de heerlijkheid Hoekelom o. Bennekom? Maar die heerlijkheid schijnt eerst later voor te komen onder dezen naam (zie v. Spaen, Inleid., IV, 201) en heette te voren »des Jegers goet", omdat aan 't bezit er van 't ambt van Jagermeester van Veluwe kleefde. Terwijl a° 1331 van Hoeklem sprake is in Nijhoff's Oorkonden I, 267, treedt in 't Leenregister a° 1402 een Renne v. Hoeckelom als eigenaar van dit goed op. Zijn kleinzoon Johan werd in 1478 er mede beleend, zoowel als met »dat Jageampt in den lande van Veluwen gelegen, en op Rykswalt tot

eenen onversterfflicken leene met eenen peerde en een Jaeghoorn te verheergewaden". (Moest die verheergewading op 't huis bij 't Nederrijksch wald o. Nymegen plaats hebben?). Of schonk een v. Hoeckelom zijn naam aan dit Veluwsch goed? In 1577 zien wij nog eens eenen (Assuerus) de Jeger (geh. m. Johanna v. Voorst) als eigenaar optreden, wiens zoon Reiner a° 1619 beleend, in 1635 de heerlijkheid aan Sir Henri Herbert overdraagt. Sedert treft men onder de bezitters noch v. Hoeckelom noch de Jeger meer aan. 't Naar 't Z.-Hollandsche stadje Heukelum vernoemde geslacht v. Heuckelom voerde de gekanteelde dwarsbalken van Arkel, evenals de landen van Heukelum die voerden, alhoewel 't wapen van 't stedeke zelf in een poort met drie torentjes bestaat (zie Tegenw. St. v. ZH., bl. 553); waarbij men opmerke dat de armes anciennes van Arkel insgelijks een van twee (drie ?) torens voorzien kasteel vertoonden. Ook ligt er een dorpje Heukelom in N. Brabant, en twee gehuchten van dezen naam treft men in Limburg aan. Zou 't Veluwsche geslacht uit N. Brabant of Limburg oorspronkelijk zijn? Of levert de geschiedenis sporen, dat 't N. Brabantsch dorpje en de Limburgsche gehuchten tot Arkel in betrekking hebben gestaan? Dat overigens 't met Hoekelom etymologisch-identieke Heukelum ook promiscue met Hoekelom in gebruik is, bewijst »Heukelomsche Brink" als benaming eener buurt o. Eede (op Veluwe), bij Bennekom, volg. J. v. Wijk Rzn, Wdbk, Suppl., die tevens een Heukelom als *Geldersche* buurschap in den Tielerwaard, gem. Vuren, opnoemt.

GESCHIEDENIS DER LETTERKUNDE.

Hendrik Conscience (XXXII, 76; III, 428). 't Spreekt vanzelf dat men in 't *Nav.* XXXIII, 297 *O* aangekondigde, boven, bl. 29 nader vermelde boekwerk van Jos. Staes, »Antw. Reizigers", in de uitvoerige biographische schets van Lodewijk Vleeschouwer [1]) een en andermaal Conscien-

[1]) In die schets laat Staes, bij de beschouwing der Belgische omwenteling (a° 1830), over 't karakter, 't staatsbestier en de goede bedoelingen van Koning Willem I zóó onpartijdig en ridderlijk zich uit, dat ons Nederlandsch, Oranje-gezind gemoed hem onder 't lezen in stilte dankt. Eere aan ZULK een Antwerpenaar!

ce's naam ontmoet [1]). Voor eene beschrijving van 't leven van Vlaanderen's grooten dichter is vooral ook van belang wat men in de Nalezingen achter dat geschrift, bl. 500, aantreft. De aanvallen waar C., tengevolge zijner bemoeiingen op staatkundig gebied, aan blootstond, maakten op hem een diepen indruk. Behalve de persoonlijke aanranding in het vlugschrift »de Vlaamsche beweging," door P. F. v. Kerckhoven, en een artikel van D. Sleeckx in »de Vlaamsche Stem", kent men nog een viertal tegen hem gerichte brochures, n.l. »het Spook van Borgerhout", »Hendrik Draaier", »de Kruisduit", »Hendrik Geweten". In deze ongeteekende geschriften werd de man niet gespaard; men verweet hem allerhande lafheden, zelfs dat hij zijne moeder zou hebben mishandeld, en hij was er zóó gevoelig aan, dat hij in zijn verweerschrift 't volgende beroep op zijne medeburgers deed:

»Men heeft gepoogd my hatelijk te maken door te zeggen, dat ik myne moeder zou hebben mishandeld en geslagen.

»Ik ben geboren den 3 Dec. 1812, in de Pompstraet bij St.-Andries-kerk.

»Myne moeder is gestorven den 13 Dec. 1820.

»Ik was dus nauwelyks acht jaer toen zy overleed.

»Dit zijn de aentygingen waarop ik heb gedacht in het byzonder te moeten antwoorden.

»Wat de andere geruchten aengaet, over myne gewoonten of myn persoonlyk gedrag, ik verklaer dat er geen enkel woord waarheid is in al wat men heeft uitgestrooid; en ik daeg myne lasteraers uit iets in myne levenswyze of in myne daden te vinden dat laekbaer zyn kan in de oogen van eerlyke lieden.

»Met betrouwen beroep ik my op de getuigenis der duizende persoonen, die my van naby kennen, om verklaring te geven van de waerheid dezes.

»En nu, geëerde Medeburgers, laet my toe een laetste woord te richten tot degenen onder u, wier hart nog niet door politieke drift voor de waerheid is gesloten.

»Gy woont een droevig schouwspel by; het is een zedelijke moord die onder uwe oogen gepleegd wordt [2]).

»Ik verdedig een grondbeginsel van nationaliteit en van beschaving, waervan de ontwikkeling eene andere party vertoont.

»En het is daerom dat ik zedelyk sterven moet, verpletterd onder laster en logen?

»Uit liefde tot u zelven neemt geen deel aen die misdaad. Ik lever myn leven, myne werken, myne inzichten over aen uwe nasporingen. Onderzoekt en oordeelt!

»Indien gy, door uwe onverschilligheid, den aenslag laet geschieden waervan men my het slachtoffer maken wil: een dag zal komen dat uw geweten u zal

---

[1]) zoowel als dien van »Vader (J. F.) Willems", den aanleider der Vlaamsche beweging, van welke H. C. de hoofdleider is geweest.

[2]) t. w. de verfransching van Vlaanderen en de Vlamingen.

verwyten dat gy geweigerd hebt een eerlyk man te verdedigen tegen vuigen laster.

»Maer neen, of gy myne staetkundige gevoelens goed- of afkeurt, gy zult rechtveerdig en mensch genoeg zyn om de waerheid te zoeken en ze te erkennen.

»Dit is alles wat ik van uwe welwillendheid vraeg".

Zijne moeder, van wie in dit stuk sprake is, was eene vrouw uit de Antwerpsche volksklasse; zij heette Cornelia Balieu en had den ouderdom van 25 jaren bereikt, toen zij hem 3 Dec. 1812, ten 7½ ure 's morgens 't levenslicht schonk. Hij werd dienzelfden dag door den onder-pastoor-minderbroeder P. H. v. Bael, in de St. Andrieskerk gedoopt. Zijn peter was Jan Hendrik Delsalle, muzikant, en zijne meter Anna Catharina Balieu. — De raddraaiers in de schimpschriften, naar aanleiding der raadsverkiezingen van 30 Oct. 1851, tegen de vereenigde Vlamingen en vooral tegen C. gericht waren, P. F. v. Kerckhoven en K. Nys, leden der maatschappij de Olijftak. Des grooten schrijvers verborgen leven werd aan de kaak gesteld, zijn naam bezwalkt en geene middelen bleven onaangewend, om zijne faam als mensch en als dichter te schaden; zóózeer, dat hij 4 November den procureur des konings bij brief verzocht, een gerechtelijk onderzoek in te stellen, en den negenden dag na zijne mislukte candidatuur voor 't Antwerpsche stadsbestier, in 't Vlaamsch en Fransch 't straksgenoemde verweerschrift in druk gaf, vier blz. groot onder den titel: »H. Conscience aan zijne Medeburgers". Uit 't perkament van *Nav.* XXXIII, 430, blijkt, wat er aan was van die aantijgingen, en hoe men 32 jaren later te A. over hem dacht.

Overigens zouden wij ten hoogste onbillijk zijn, zoo wij deze korte mededeelingen eindigden zonder nog met een enkel woord de aandacht te vestigen op het merkwaardig en uitvoerig stuk van den ons zóó bekenden Johan Winkler, in de Tijdspiegel 1883: »Land, Volk en Taal in West-Vlaanderen", — dat de Vlaamsche beweging op taalgebied in aard, beteekenis en gevolgen in dezes auteurs karakteristieken trant kenschetst niet enkel, maar ook tot haar recht laat komen.

Een gedenkteeken zal opgericht worden op C.'s graf te Antwerpen (zie Haarl. Ct. v. 30 Apr. '84). J. A.

Johannes Amelingh. In de papieren der Haagsche Weeskamer, vind ik ten name als vorenstaand, verwant aan de familiën de Hoest,

Louckers, ook Louckhorst genaamd, Meerman, Nolthenius, Rethaan, een Inventaris der boeken, charters, enz., van hem en zijne moeder Elisabeth de Hoest, dagteekenend uit 1690, waarin genoemd worden: »Een Journaal off dagh Register van de quade tractementen ende bejegeninge twelke hij van syn huysvrouwtje [1]) heeft moeten ondergaan, beginnende met 1682 en eyndigende 1685", »een boekje in een swart bandje waar inne verscheyde divisen en wapentjes met waterverff geschildert", »een hoorne coffiture met oranje linten, waarin 14 blaadjes met wapentjes syn beschildert", en een »geslagtregister van Alexander Rethaan synde geweest de overgrootvader maternel van Joh. ende Gerardus Am."

A. J. SERVAAS VAN ROOIJEN.

Hoorndragers (XXXIII, 216). Marnix, — die ons in zijn Bijencorf weinig goeds van de Roomsche geestelijken weet te vertellen, en beweert, dat het volgens de leer der Kerk beter is »dat een Paep eens anderen mans huysvrouw gheniete, dan dat hy een eygen wijf soude nemen" (Werken van Ph. van Marnix, Brussel 1858—1860, I, 306 vlg.), — zegt van »de Bisschoppen, Apten ende Prelaten", dat zij »hoornen draghen als een os" (I, 290), en spreekt van »alle de h. ghehoornde Bisschoppen, die te Niceen vergadert waren" (I, 279). Zou dit misschien eenig licht kunnen verspreiden over den oorsprong dezer benaming? De beteekenis zou zich dan moeten gewijzigd hebben.

M[r]. C. BAKE.

[Ons komt de herkomst uit de Kruistochten van Nav. XXXIII, 126, alleszins natuurlijk voor. Het »hoornen dragen *als een os* (lees, »stier") toont, dat hier 't woord hoorndrager niet in den gebruikelijken (lijdelijken) zin wordt gebezigd. Uit een taalkundig, maar niet o. i. uit een historisch oogpunt was die beziging gewettigd. Zou Marnix 't woord »hoorndrager" in den zin, dien men er altoos aan heeft toegekend, wel hebben verstaan? Want ook een »os" paste *hier* allerminst.]

---

[1]) Onder de boeken van Joh. Amelingh, verkocht door den boekverk. Joh. v. Velsen 19 Sept. 1689, komt (hier zeer eigenaardig) voor sub n° 461, libri in f° (zal wel d^mo^ geweest zijn) »Boosaerdige Huis-vrouw," dat 14 stuiv. opbracht.

KUNSTGESCHIEDENIS.

Glace-sans-tain (XXXI, 42, 320) Ik vind in een Catalogus van Boeken 20 Oct. '83 bij J. Swarts te Leeuwarden, bl. 3 n° 53 folio: »Nouv. Cheminées a paneaux de Glace etc. Amst. S. d. d. V."

A. J. SERVAAS VAN ROOIJEN.

Molens (XXXIII, 446; IV, 98). De standaardmolen zal wel dezelfde zijn als die welke in Z.-Vl. staakmolen heet. Op een vrij hoogen aardheuvel zijn vier teerlingen, nagenoeg van een stère, op evenwijdigen afstand van elkander gemetseld, twee er van ongeveer ¼ meter hooger dan de beide anderen; op deze teerlingen rust een liggend kruis van zware balken, daarop steunen vier even zware schuins naar boven geplaatste balken, die ten steun dienen aan eene vrij zware rechtstaande as (de staak), waarop een langwerpige vierkante kast omgedraaid kan worden (naar den wind). De trap hangt aan deze kast en raakt den grond niet. Eenige treden hooger is eene wentel-as, die door middel van vier spaken en een sterk koord, eenen man of jongen in staat stelt den molen bij den wind te draaien. Ook hier zijn ze reeds tendeele door houten of steenen molens, enkel met beweegbare kappen, vervangen. Ze loopen in hun ouden dag gevaar door den wind omgeworpen te worden, zooals nog Maart l.l. buiten Roesselare 't geval was. G. P. ROOS.

Overlaten (XXXIV, 99) — zijn lagere gedeelten van dijken of kaden, over welke het water van eene rivier, wanneer het tot zeker peil gestegen is, in den polder afloopt. Men zegt dan: »de overlaat werkt", en geeft daarbij gewoonlijk op, hoeveel CM. A. P.

Trompetvanen (XXXIV, 99). 't Zijn, als ik mij niet vergis, die van het middelste deel der trompet afhangende, met kwasten en franje versierde doeken, welke alleen voor sieraad moeten dienen.

E. LAURILLARD.

Trompet-vanen — waren vaantjes, die aan den beugel der trompetten

gebecht waren. Men kan trompetters met trompetvanen afgebeeld vinden o. a. op etsen van Luyken, en andere zijner tijdgenooten, b.v. op de platen in het bekende werk over Vaderlandsche geschiedenis van Le Clercq.

VRAGEN.

Sint Margriet. Griet (XXXI, 452; XXXIII, 324, 496). In een noot schrijft Jacob Westerbaen (Ockenburgh bl. 58): »gelijk ick weleer te Parys gesien heb dat op Sint Margrieten dag Vrouwen en Meysjes met menighte quamen inde kercke daer de Priester den riem van die H. vrouwe haer om het lyf sloegh om vruchtbaer te zyn". Kan dit gebruik in verband staan met de zes weken regen, die St. Margr. geheeten wordt ons toetezenden, wanneer er op haar naamdag regen valt? De regen toch verwekt vruchtbaarheid.

A. J. SERVAAS V. ROOIJEN.

Theodorus Leties. In 't bezit mijner familie is een zilveren gedreven kistje, dat vervaardigd is door Th. L. a° 1664. Op het deksel twee ingedreven wapens, naast elkander op eenigen afstand geplaatst. Het eerste is In goud drie pijlen naast elkander, met de punten omhoog. Het tweede In goud drie (2, 1) vijfbladerige rozen. Kan men mij mededeelen of genoemde Th. L. een Nederlander was, en welke familiën deze wapens gevoerd hebben?

Arnhem. J. D. WAGNER.

Balkhangertjes. In zijne verhand. »Land, Volk en Taal in West-Vlaanderen" (Tijdspiegel, Febr. '84), bl. 180, 1, schrijft Johan Winkler: »Nog liep ik de kerk voorbij, en zag daar een balkhangertje, een fraai gesneden scheepje, met volledig zeil en treil, zooals onze zeelieden in hunne ledige uren ook wel zoo keurig netjes maken, en in hunne huizen aan de balken hangen, tot pronk. Dit echt nederlandsche balkhangertje, zoo volkomen passend in zulk eene visschersplaats als Ostende, hing buiten aan de kerk, boven de hoofddeur. Wellicht heeft het oudtijds in de kerk gehangen. Althans in Noord-Nederland ziet men die scheepjes nog in de kerk van menig visschers-

dorp aan de balken hangen; te Haarlem zelfs nog drie zeer fraaie, de bekende Damiaatjes, in de St-Bavo-Kerk". Ik wenschte naar aanleiding van die regelen te vragen, of die naam balkhangertje alleen toegepast mag worden op aan de balken hangende scheepjes? In eenige inventarissen vind ik van tijd tot tijd hangende voorwerpen vermeld als: 1590 »Een Casteel van pappier hangende aen de solder", en verder »twee croontgens van paertshayer hangende aen de solder gestoffeert"; 1642 »Een Antiquiteyt van een vis hangende aen de balck"; 1650 »een casteel aen de solder hangende". Dat ook de scheepjes niet ontbreken, blijkt uit de drie volgende voorbeelden. 1644 »Een schip vergult met seylen en treylen ophangende"; 1653 »het hangende schip in de voorsael"; 1701 (onder schilderijen) »een scheepje synde een balkhangertje". Nog: 1624 »een hangent tresoortgen"; 1668 »een klatergout hangende blaker"; maar ik geloof dat deze twee voorbeelden hier eigenlijk niet tehuis behooren. Als balkhangertje of hangend voorwerp vond ik eenmaal afgebeeld op een schilderij een ijzeren (?) kroon in vorm veel overeenkomend met een omgekeerden pekkrans of een rond vogelkooitje van ijzerdraad zonder bodem of morsbak. Aan de knop of ring, waarmede het voorwerp aan den zolder is bevestigd, hangt een touw of lijn waaraan een ring als ware het een klok om te luiden, terwijl binnen de kroon zich een tweede touw of lijn bevindt, waaraan een handvatsel is vastgemaakt, gelijk sommige ouderwetsche schellen nog vertoonen. Het doet ook wel denken aan 't gewicht van een hangklok. Tot welk doel zou dit hangend voorwerp (of balkhangertje) gediend hebben? Ik spreek van ijzer, maar de grondstof was op de schilderij niet te herkennen. Het kan ook wel »paertshayer" zijn, zooals de kroontjes van 1590, hiervoren genoemd.

's Gravenhage. A. J. SERVAAS VAN ROOIJEN.

Lampeglazen. Uit het glas mijner petroleum-hanglamp, die dagelijks uren achtereen brandt, werd nu twee jaren geleden, bij ongeluk, op de hoogte van den brander, een stukje gestooten. Hoewel die opening vrij groot is, gebruik ik toch steeds dat glas, dat al dien tijd heel bleef, en benuttig die bij ongeluk ontstane opening om de lamp met een lucifer te ontsteken, als ook om ze uit te blazen. Wat groot gemak aanbrengt, omdat men nu het heete glas niet behoeft af te

lichten. De opening oefent op het schijnsel geen den minsten nadeeligen invloed uit in mijne overigens vrij tochtige kamer. Zou men nu in de glasblazerijen geen lampeglazen voor petroleum-lampen kunnen vervaardigen, met een rond gaatje er in, groot genoeg om er een ontvlamde lucifer door te steken, om deze ten verkoop aan te bieden? OECONOMUS.

TAALKUNDE.

Nederlandsch te Gelder (XXX, 500). Aangaande het stadje Gelder, aan den Beneden-Rijn, in de pruissische Rijnprovincie gelegen, vind ik in Bongardt's »Reize door Duitschland's noordelijke helft en de »nieuwe fransche departementen, in den zomer van 1806" (Haarlem, 1807) deze aanteekening. »Verscheidene huizen en openbare gestich- »ten doen zich hier voordeelig zien, en zou men haast denken in »Holland te zijn, niet alleen door dat alles, maar ook door de taal, »in bordjes, adressen en spraak reeds algemeen Hollandsch, zoowel »als in voorkomen en manieren". J. W.

Elsasz en Holstein. Er is inderdaad geen twijfel aan, dat de oorsprong der namen Elsasz en Holstein werkelijk zóó is, als *Nav.* XXXIII, 501, wordt medegedeeld. Den naam Elsasz te willen verklaren als »zetel der hoogte", strijdt regelrecht tegen de natuurlijke gesteldheid van den bodem dier landstreek. Veeleer kan men de Elsate een »zetel der laagte" noemen. Deze gou immers bestaat uit een lang gestrekt, van zuid naar noord gericht dal, waar de Rijn en de Ill in die richting doorstroomen, en dat door twee bergketens wordt ingesloten, te weten: rechts of ten oosten, door het Zwartewoud (Schwarzwald), en links of ten westen, door de Waasgou (de Vogeezen — les Vôsges), die de fransche grensscheiding uitmaakt.

[De huidige gesteldheid des bodems vermag aan eene opvatting nopens de beteekenis eens plaatsnaams eenige kracht bij te zetten, maar de vraag naar die beteekenis kan alleen uit den naam zelven, zijne oudst bekende spelvormen of varianten, benevens de analogieën, beantwoord worden. En Holsteyn dan?]

Elsasz — komt in oude hollandsche geschriften voor in den vorm Elsatiën, Elsaten en ik zou wel genegen zijn de afleiding van J. W. aan te nemen. Allemannensate ligt vòor de hand, maar de bekorting is wel wat kras. Dat *El* in Elzas hoogte zou beteekenen kan ik niet gelooven. Dat land is niet hoog noch heuvelachtig, integendeel, in vergelijking met Lotharingen een laag en vlak land. Alle landen daaromheen zijn hooger en meer heuvelachtig. Ik woon te Elden (Praast), en ben alzoo dagelijks in de gelegenheid mij te overtuigen, dat het land daar vlak en laag is. Wel heeft men er heuveltjes, maar die schijnen meest door menschenhanden opgeworpen te zijn, van kleiner omvang en weinig boven de vlakte verheven. Op het eiland Marken staan de gehuchten ook òp hoogten; toch zal niemand Marken een hoogland noemen.

Holland, vindt men soms geschreven Holtland — 't is ook al geen *hoog* of *heuvelland.* — Olland is in de Meijerij van den Bosch, een deel van het oude Taxandrie, waar het oude frankisch misschien nog het best bewaard is, een land, dat als men er over gaat, onder den voet schudt en beeft, een moer dat slechts door eene dunne zode bedekt is. Ik meen dat dit Olland 't zelfde is als Holland. Gelijk men weet, leidde Moeser in zijne Osnabrugsche Geschiedenis den naam Chauken af van gelijke gesteldheid van hun land. De naam Holstein is bepaald ontleend aan een kasteel of slot, en dat wel een steenen gebouw, zoodat hier niet aan hout te denken valt, tenzij het is Woudstein, d. i. stins in het woud of bosch, de legende zegt dat het is »Hohl Stein" wat gedurig bij het bouwen zou geroepen zijn. — Elten wordt afgeleid van het latijnsche altina (mons); niet onmogelijk is het echter dat men hier aan hout te denken heeft. Holthoen in Overysel schijnt mij toe te zijn woudhoen, boschhaan, mogelijk de naam van een huis. Zoo heeft men te Arnhem op het land van de Markt (de Marke?) nog heden een veldhoen [1]), een herberg, waar koetsiers voornamelijk hun koffiehuis houden. Ill zal wel rivier beteekenen. In Zweden heeft men verschillende riviertjes die Elf heeten (Dal-elf, Gotha-elf, enz.), mogelijk z. v. a. Ee, en die onderstelling sluit uit de meening dat Elsaten zijn naam zou ontleenen aan de Ill. Hil is bepaald een zamentrekking van heuvel of hugel. A. J. C. KREMER.

---

1) Men schere toch uithangteekens niet over ééne kam met plaatsnamen! RED.

Ylst (XXXIII, 203). De naam dezer friesche stad heeft met het woord *aalst* en *elst* niets te maken, zoo als ook blijkt uit den ouden, middeneeuschen form waaronder deze naam voorkomt: Ileke, Yleke. De *k* luidt in 't friesch als *ts* of *tsj*, vandaar Ileke = Ilets, Ilts, 't welk tot Ilst, Ylst verliep, wijl het in dezen laatsten form mak• keliker van de tonge vloeit. De *k* = *ts* vindt men ook in den naam der naburige stad Sneek, friesch Snits; verder in de woorden kerk, karn, kotter, friesch *tsjerke*, *tjerne*, *tsjotter;* dit laatste weer verhollandscht tot *tjotter*, zeker vaartuich. Dat in Ylst de friesche *ts* (hier omgezet tot *st*) overgenomen werd in 't gewijkte nederlandsch, en in Snits, Sneek niet, is een van die onregelmatigheden, die zoo veelvuldig in het nederlandsch voorkomen. JOHAN WINKLER.

Ylst luidde a° 1517 Eelst (zie Nijhoff's Oork. VI, 2. bl. 586); dus dit komt Elst (a° 1356 Eijlst) en Aalst al zeer nabij. Tenzij Ilets, Ilts wettige varianten zijn, leert o. i. juist de oudste vorm Ileke, Yleke, dat Yl (Ile, Yle) hier de hoofdsylbe is, evenals El in Elst. En nu, wat dunkt den desbevoegden van Elst = Yl-st = Aal-st, d. i. hoogte (heuvel)-stede? Wat dan oorspronkelijk een heuvel-hoek (Ileke, Yleke), of misschien juister een heuveltje (vgl. »Het *Hulleke* in den Hul", te Echteld) was, werd alzoo, bij verdere bebouwing en bewoning, in onzen Frieschen plaatsnaam eene heuvel-stede. At videant sagaciores!]

Andries (XXXIII, 456). Onze bestuurder heeft gelijk. Bij de bewoners van Zeeuwsch Eede, stond de wagenmaker aldaar Andreas Martens altoos als Drieske bekend; hij heette ook werkelijk Andreas, niet Andries. In Vlaanderen zijn deze namen synoniem evenals Pieter en Petrus, Jacob en Jacobus, Anthony en Antheunis, François en Francies of Franciscus, Charlotte en Carolientje, Karel, Charels (Fr. Charles) en Carolus (de Lat. vorm), gelijk ze tallooze malen voorkomen. In Cadzand bezigt men als synoniem Lizebeth en Elizabeth (elders Lysbet). G. P. ROOS.

Sint-Jacob bij een ram, Sint-Peter een lam (XXXII, 122). Bij de boeren op de Veluwe luidt 't spreekwoord anders. Daar is 't: »Sinte Gall bii den ram, in Meert 'n lam". En dit komt goed uit in alle opzichten, aangezien de beste paartijd voor de schapen October is, ook met 't oog op de te verwachten lammeren. Met St. Gallus (16 October) 't ooi bij den ram, kan in Maart als de lentedagen komen, het lam te beter verwacht worden. Onbepaald: »in Maart".

Wie kan van 't werpen van een ooi den juisten dag, al is 't ook een heiligendag, bepalen. De Veluwsche boer is zoo gek niet om 't te doen, en van zijn lievelingsdier, het schaap, heeft hij veel verstand.

A. AARSEN.

Blauw-blauw laten. (XXXI, 225, 6; XXXIV, 38). Daaromtrent vind ik vermeld in Mr. J. van Lennep en J. ter Gouw, Uithangteekens, I, 61 vg.: »Ook onder het schoutambacht van Nijmegen vertoonde zich eene dergelijke kitteloorigheid onder het Gerecht. Een tapper had op zijn uithangbord verscheidene groote en eenige kleine pijpesteelen doen schilderen, en daaronder geschreven:

Groote stelen, en kleine stelen; maar groote stelen 't meest.

Er kwam last het bord te veranderen, waarna hij er een snoek op liet schilderen, die een kleinen visch inslokte, en daaronder zette:

Groote visschen eten de kleine.

Dit stak den schout weêr in 't oog, en de man moest op nieuw zijn voorstelling uitwisschen; hij bestreek toen het geheele bord met blaauwe verf en schreef er onder:

Als ik de waarheid niet mag schrijven,
Dan zal ik alles maar blaauw blaauw laten blijven".

De auteurs verhalen dat het bovenstaande hun is medegedeeld door den Heer Ribbius, te Buren. Nog een soortgelijk verhaal volgt bl. 62. In Coornhert's Werken II. 161b vind ik gezegd: »dat is een blauwe reden", in den zin van »onbeduidend." DR. J. A. SNELLEBRAND.

Blauw blauw laten. Deze spreekwijs zou ik niet gaarne aan den brouwer ontleenen, van wien *Nav.* XXXIV, 37, spreekt. Het komt mij voor, dat al zulke verhalen ontstaan zijn, om het gezegde te verklaren, of dat, indien het verhaal waar is, de man het gezegde gebruikte, omdat het reeds een bekende spreekwijs was. Ik zou bij deze uitdrukking liever denken aan Gellert's fabel omtrent den gekookten snoek, waarvan de man eerst zeide, dat hij niet blauw gekookt was, en de vrouw het op de zenuwen krijgt, en wel zóó erg, dat niets haar bij kan brengen. Als de man er treurig bij staat en zegt:

»Du stirbst, mein Leben!"
Du stirbst? Ich armer Mann! Ach meine liebe Frau,
Wer hiess mich dir doch widerstreben!

Ach, der verdammte Fisch! Gott weiss, er war nicht blau".
toen keerde eensklaps het leven in haar weêr en zij riep uit:
»Blau war er — willst du dich noch nicht geben?"

Zulk een fabel, en ze waren indertijd zeer populair, kon aanleiding geven tot het zeggen: »wij zullen het maar blauw laten!" om verdere ruzie te voorkomen. Nu kan het woord blauw welluidendheidshalve verdubbeld zijn, zooals men zegt: »het is maar la la!" »het is puik, puik!" en zooals men heeft »taai-taai". Als ik 't wel heb, zegt men immers niet: »Wij zullen blauw maar blauw laten", doch wel: »Wij zullen dit of dat maar blauw blauw laten!" — Ik beweer nu niet, dat juist deze fabel van Gellert de aanleiding tot de spreekwijs gaf; daartoe zouden wij moeten kunnen vaststellen, dat die spreekwijs niet ouder is dan de helft der vorige eeuw, maar wel, dat ook haar ontstaan eerder aan een geschrift dan aan een brouwer of tutti quanti zal te danken zijn. PASSIM.

Afspeuren, speuren, dit werkwoord, *speuren*, in den zin van bij iets *afsteken*, hoort men nog gedurig gebruiken in Westfriesland. »Nou, dat speurt!" »Dat speurt as 't rooije vuur van Urk," zegt men in Enkhuizen. »Een speurtje", van een kleedje of iets anders, dat zich door sterk-sprekende kleuren onderscheidt. Men zegt het ook wel van een huisje, dat boven andere in schoonheid uitmunt.

DR. J. A. SNELLEBRAND.

Bergverkoopers (XXXI, 370; XXXII, 338). Ik vraag, het denkbeeld van biggen of varkens vasthoudend, of *berg*verkoopers niet *borg-verkoopers* zou kunnen zijn? Wat op de Veluwe (en misschien ook elders) een *borg* is? 't Is een mannetjes-varken, een beer, maar .... gesneden. Wat de os is bij het rundvee, de hamel bij de schapen, de ruin bij de paarden, de kapoen bij de hoenders, is alzoo bij de varkens de *borg*. 't Vrouwelijk varken heet *gelde*. Deze wordt gezocht tot aanfokking, en verandert gelijk bekend is, in *motte* of *zeug*. Voor vleeschgebruik valt meer de smaak op den *borg*. Hij is minder kieschkeurig, en wordt meestal grooter en zwaarder dan de vrouwelijke leden zijner familie. A. AARSEN.

Ode, ooi (XXXIII, 224). *Ode* beteekent een woeste plaats, in den

zin van een onbewoonde plaats, niet in den zin van een dorre, waterlooze, onvruchtbare landstreek. Ook het hoogduitsche woord Einöde sluit wel het begrip van eenzaamheid in zich, geenszins altijd dat van dorheid. Echter gaan eenzaamheid en onvruchtbaarheid dikwijls samen. Een Einöde kan een welbewaterde, vruchtbare plaats zijn, als zij maar onbewoond is. De woeste plaatsen, woestynen, waarvan in de bijbelboeken sprake is, waren geenszins altijd dorre zandvlakten, zoo als men zich veelal voorstelt; neen — maar eenzame, onbewoonde plaatsen waren het. De prairieën in Amerika, de steppen in Zuid-Rusland zijn oden, ooien, Einöden, woestenyen, onbeboude, onbewoonde landstreken; maar daarom geenszins onvruchtbaar. Integendeel! St-Joost-ten-Oode, by Brussel, ligt ook geenszins in een dorre onvruchtbare streek. Neen — maar 't was een ode, een onbeboude, onbewoonde, woeste plaats, toen de kerk aan St-Joost gewijd, daar gesticht werd. En zoo ook wáren de oden of ooien aan de rivieroevers in Gelderland en Noord-Brabant geen dorre plaatsen, maar eenzame, onbewoonde streken. Onbewoond, wijl ze te veel aan overstroomingen bloot stonden? JOHAN WINKLER.

[Vgl. *Nav.* XXV, 510.) — Moet men ook niet rekening houden met 't geslacht? Ooij of de Ooij (bij Persingen) komt beide mannelijk en vrouwelijk vóor, bijv. in de »Handvesten van Nijmegen", bl. 286, waar men leest van »allen onraet die komen of vallen moet van Dycken en van Slusen, Stegen en Straten tot *den* Oy behorende, mede te gelden en te betalen, als van synen erve, dat hij liggende heeft binnen Dijks in *der* Oy". Gewoonlijk echter wordt dit Ooi vrouwelijk gebezigd. Want wel leest men in de Tegenw. St. v. Geld., bl. 221, van den »Cirkel van den Ooi (Ooy)", als benaming der landstreek, waarin die aloude heerlijkheid ligt, op de kaart (tegenover bl. 191) als »Cirkel van Ooy" (en evenzoo Geld. Volksalm. 1876, bl. 163) aangeduid, doch diezelfde Tegenw. St. spreekt bl. 246 van 't »Huis de Ooi", en de oude, nóg bestaande herberg te Nijmegen die gewis de oorspronkelijke benaming getrouw bewaarde, heet »Het Circul van *de* Ooi". Daarentegen vindt men op Zandwijk o. Tiel *Het* Ooi. Nagenoeg 'tzelfde neemt men waar bij Gooi, — nagenoeg, want deze naam schijnt nooit vrouwelijk voor te komen. Het Gooi bij Amsterdam, is overbekend, en ook in de graafschap, benoorden Hummelo ontmoet men een gehucht Het Gooy. Daarentegen vindt

men nog een spoor van mannelijk geslacht in den voormaligen familienaam ten Goy, Utengoye. Daar *ooi* (vroeger denkelijk »Awi”) uit *augia* (weide aan eene rivier) schijnt te spruiten (v. Spaen, Inleid. III, 280), waarbij dus de *g* verdween, mag men vragen of die *g* ook terugkeerde in *gooi*; zoodat *ooi* en *gooi* éénerlei herkomst zouden hebben. Ietwat grond voor dit vermoeden schijnt te leveren, — zoo ’t nml. ook tot de ooi-rubriek behoort, — Balgooi, dat ja a⁰ 1172 en later als pagus Balgoje, maar a⁰ 1269 als Balgoge voorkomt. Dit toch mag wellicht aannemelijker schijnen dan de afleiding van Gooi (land) van Godelo, abdis van Elten, die aan graaf Floris V Nerdine of Nerdinclant (de streek bij Naarden) opdroeg; al vindt die afleiding wel eenige aanbeveling in ’t »goyman, goylieden” van *Nav.* XXVIII, 356, uit Kiliaen. Want anders moet men stellen dat ’t Graafschapsche Gooy ook naar deze abdis genaamd is. Of is er bepaald historisch blijk van die eerste vernoeming?]

Wincoppen. Men zou hierbij kunnen denken aan het betalen van zekere niet onaanzienlijke gelden, *wijnkoop* geheeten. Wie in deze streken op eene veiling onroerend goed koopt, is dan ook den zoogenaamden wijnkoop verschuldigd, en daarvoor wordt, als de betaalsdag verschijnt, een gastdag aangelegd, waaraan de verkoopers en de koopers deelnemen, benevens enkele genoodigden, die ieder hunner het recht heeft meê te brengen. Vanhier wellicht het spreekwoord: een vriend mag een vriend meêbrengen. Liever echter zou ik nog aan iets anders denken, omdat het woord hier volgt op »bruijloften”. Gedurende de bruidsdagen, ook op de bruiloft, wordt ten onzent nog altijd gebruik gemaakt van »de kop.” Dit is een kom van aardewerk of van porcelein, bij sommigen ook een gedreven zilveren kom. Deze is dan versierd met kleurige linten en bloemen, en gevuld met brandewijn, of met rooden wijn, of ook wel met beide vermengd, een en ander behoorlijk gesuikerd. In de kom is een lepel, soms ook een fraai gedreven zilveren, waarvan men zich bedient, om het vocht tot zich te nemen. Deze kop gaat bij de gasten rond, wordt door gastheer of gastvrouw »toegebracht”, en als iemand in de bruidsdagen Bruid of Bruidegom komt bezoeken geschiedt dit veelal ook.

Twisk. DR. J. A. SNELLEBRAND.

VRAGEN.

Donk (XXXIII, 276, 385). Dat Kervendonc in 't land van Kleef ook Kervenheim heet, mag men daaruit de gevolgtrekking maken: donk = heem? Kranendonk luidde a° 1314 Cranendunc (Nijh., Oork. I, 150), a° 1327 Cranendonck (ib. I, 211), a° 1333 Cranendonch (ib. I, 319), a° 1342 Kranendong, Craendonch (ib. I, 431), a° 1383, 99 Craendonc (ib. III, 108, 215), a° 1525 Cranendonck (ib. VI, 2, bl. 846), terwijl een geslachtsnaam v. Cranendonc a° 1377 (ib. III, 38) voorkomt. Vgl. ook Hatendonck (-donch) a° 1465 (ib. IV, 365). Uit deze varianten blijkt de verschillende schrijftrant van donk (= donck = donch = dong = donc). Misschien geeft dit ten aanzien der etymologie van *donck* eenig licht. Hoewel, *wijk* als uitgang van plaatsnamen, luidt ook zoowel *wick* als *wich*. — Overigens, slechts één donk troffen wij totdusver in Gelderland aan, t. w. Kellendonk, huizing te Avezaat.

Leben, leven. Met het oog op *Nav.* XXXIV, 153 (aan het slot) zij gevraagd: hoe nu, dat bij eene beschrijving van het riviertje de Eede sprake is van de Gendsche Leije, d. i. 't stroompje de Lei *of* Lieve: zie *Nav.* XVII, 102, 3. Leije, Lei is toch niets anders dan lede = waterleiding. Dus Lieve hier ook?

Leeuwarden. Is de oudste variant dezes plaatsnaams Lintar wrde?

Attingh, Bentingh, Boldingh, Munting. Deze woorden, thans geslachtsnamen, zullen oorspronkelijk rechterlijke waardigheden hebben aangeduid. Tenminsten, dit was 't gevoelen van wijlen D. Budding, die zijn eigen naam uitlegde als bud-ding-her, boet-ding-heer = strafrechter. Zie »H. J. Budding, Leven en Arbeid", door Dr. J. H. Gunning JHzn (Goes, Bolland, 1883), bl. 251. Maar wat beduiden dan die andere namen, en op welke rechterlijke waardigheden zinspelen ze? Attinge is mondkost (van gevangenen of gijzelaars) of liever, 't geld, dat daarvoor besteed werd (zie Nijhoff, Oork. IV, 391), en de persoon, die met de verrekening daarvan belast was, of hierover 't opzicht had, kan atting-heer genoemd zijn. Maar Benting(h) dan? Benting is de naam van een gehucht te Gorsel (Gr^p Zutfen), de bakermat van 't aanzienlijk

geslacht (v. Bentinck), en deze omstandigheid maakt benting qua (voormalig) rechterambt zeer verdacht, daar ik tenminsten totdusver geene sporen aantrof van plaatsen, zonder lidwoord, tout court naar een (rechterl.) ambt vernoemd. Wel heeten enkele landerijen bijv. »den Amptman", doch dan altoos gelijk hier, met een lidw., of ander voorvoegsel. En hoe verklaart men in dit geval Muntingh? Toch niet als muntmeester? Speelt hier niet eerder »weide"(-veld)? Vgl. Mentink, benaming van een erf te Voorst, op Veluwe, a° 1546, 83 Mentijnck geschreven. Q.

Van Twist. Is deze geslachtsnaam van een plaatsnaam afgeleid? Van welken dan?

Aanschellen uit de aardigheid. Te Amsterdam heet dat »een schelletje trekken", ook »een puistje vangen". Te Rotterdam »beldeurtje spelen". Welke uitdrukkingen zijn daarvoor op andere plaatsen in gebruik? E. LAURILLARD.

[Een puistje of puistjes vangen is ook eene uitdrukking voor heimelijk schoolverzuim.]

Peut. In Nederbetuwe, misschien ook elders, is dit woord als peppelen-peut, wilgen-peut, d. i. dito poot-stam, in volle gebruik en bij ieder bekend. Kiliaen geeft *pote* = spruit, loot. Dit peut is dus het oudere pote. Nu, *peuten* worden dan ook uitsluitend gebezigd om te *poten*, en er peppels en wilgenboomen uit te laten groeien. De Woordenlijst van de Vries en te Winkel vermeldt echter het woord niet in dien vorm. Ten onrechte? Maar biedt *poot* = twijg; wat blijkbaar 'tzelfde is. Moet peut dan misschien als provincialisme, of (nog strikter) als Nederbetuwsch idioom worden aangemerkt?

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

Brand (XXX, 431). In goud beurtelings gekanteelde dwarsbalk v. zwart, verzeld boven van 3, beneden van 2 kapellen v. zilver.

- N. N. Brand tr. Aletta v. Hodenpijl
  - Catharina tr. Johan Tuijningh
  - Ewoud, burgem[r] 's Hage, griffier Hof v. Holland, tr. 1628 Johanna Gool.
    - Alida Cath. geb. 1628.
    - Ewout, burgem[r]. 's Hage, griffier d. leenen v. Holland, geb. 1630, tr. Maria Kuijl.
      - Ewout, burgem[r]. 's Hage, griffier d. leenen v. Holland.
      - Albertus, rentmeester te 's Hage.
      - Pieter.
      - Jacobus, ontvanger te 's Hage, tr. Maria Deenik.
      - Anna Maria.
    - Sophia, geb. 1631.
    - Louise, geb. 1632, tr. Jan v. Wourd.
    - Josina, geb. 1633, tr. v. der Hoek, pens. 's Hage.
    - Maria, geb. 1635.
    - Theodorus, militair, geb. 1636, tr. Cornelia Molkerman.
      - Theodorus vaandrig.
    - Iriana, geb. 37, tr. Ludovicus treso.
    - Hillebrand, directeur d. geheime depêches v. H.H. Mogenden, tr. Margriet Dijm, z. k.
    - Johannes, pred. te Wateringe, geb. 1641, tr. Antonia v. Strick.
      - Anna Diana
    - Simon, proc., geb. 1642, tr. Geertruy Dijm.
      - Ewout. geb. 29 Nov. 1669, jong †
      - Johan, raad, schepen, burgemeester en drost v. Gorinchem, geb. 1 Oct. 1670, tr. 1 Dec. 1710 Anna v. Someren.
        - Simon, schepen v. Gorcum, geb. 12 Sept. 1711.
        - Cornelia, geb. 20 Oct. 1712, tr. Nicolaas Ouwens.
        - Adrianus, luit., geb. 23 Jan. 1714.
        - Maarten, geb. 19 Juni 1715, 9 Oct. 1715.
        - Geertruy, geb. 11 Juli 1716, tr. Cornelis v. Gennep.
        - Ewout, geb. 1718, † 1727.
        - Cornelis v. So meren Brand, g 25 Apr. 1719 stamvader der n levende famili v. Someren Bra
        - Iaarten, geb. 20, † 7 Juni 1735.
        - Johan, gaardermeester van Hoornaar en Blokland, geb. 19 Apr. 1723.
      - Anna Marg, geb. 9 Oct. 1674, † Sept. 1741.
      - Martinus, burgem[r]. v. Heusden, geb. 8 Aug. 1672, tr. Anna Maria Brouwers.
        - Simon, luit., geb. 25 Apr. 1709.
        - Cornelis, luit., geb. 19 Aug. 1712.
        - Hendrik, geb 8 Nov. 1713.
      - Simon, geb. 12 Maart 1679, † jong.
    - Jacobus, geb. 1644.
    - Albertus, geb. 1645.
    - Sophia, geb. 1647, tr. Pieter Tessemaker.

Ymuiden.

Medegedeeld door CHR. J. POLVLIET.

Mom. In de bijdrage tot de Genealogie van dit geslacht in Herald. Bibl., N R. V (1883), zijn enkele fouten en misstellingen geslopen, terwijl bovendien nog een paar punten nadere toelichting en aanvulling vereischen, waartoe verder onderzoek en de welwillende opmerkingen van eenige vrienden en belangstellenden, die ik hierbij openlijk nogmaals mijn dank betuig, mij in staat stellen. Daar bovengenoemd tijdschrift tot mijne spijt gestaakt is, neem ik mijne toevlucht tot dit maandwerk. *Nav.* XXXIII, 340, noot, l. r. wordt gevraagd naar de beteekenis van den naam *Mom.* Om de beteekenis van een min of meer duisteren plaats- of geslachtsnaam uit te vorschen, moet men in de eerste plaats opklimmen tot de vroegere, en in den regel tot de oorspronkelijke of althans oudst bekende schrijfwijzen van dien naam. Dit doende vindt men hier *Mummo* en *Mumme* (blz. 97(7) [1]). De beteekenis van dit woord, zoo het al eene bepaalde beteekenis heeft, weet ik niet op te geven, maar de afleiding van *Mummius* (bl. 220 (130)), en dientengevolge de door *Fahne* veronderstelde afstamming van de Romeinsche volkstribunen *Quintus* en *Lucius Mummius*, komt mij volstrekt niet gezocht of onmogelijk voor, te meer daar een *Mummius Lupercus* in het jaar 70 n. Chr. voorkomt als bevelhebber der Romeinsche troepen in *Castra Vetera* (het tegenwoordige *Xanten*), welke plaats door de opgestane Batavieren onder Claudius Civilis belegerd en ingenomen werd. *Mummius Lupercus* zou vrijen aftocht bekomen, doch werd gevangengenomen, tot offer voor de Velleda bestemd, maar onderweg vermoord (Tacitus, Historiae, libr. IV, Slichtenhorst, blz. 12 en Fahne I, blz. 10 noot). De naam *Mummius* was dus toen reeds in deze streken bekend, en, daar het gebruikelijk was, dat de Romeinsche bevelhebbers, wegens de langdurige afwezigheid, hunne familiën met zich voerden naar de ver verwijderde streken, waar zij met een bevel bekleed werden, zoo is het niet onwaarschijnlijk dat op deze wijze het geslacht *Mummius* naar deze gewesten werd overgeplant. Men treft nog meer geslachtsnamen aan, die een zelfde herkomst aanduiden. Ook de Latijnsche uitgang *o* in *Mummo* valt hierbij op te merken. terwijl bovendien nog opvallend is, dat men almede van de oudst bekende leden van het geslacht *Mom* juist in *de Duffelt* ontmoet.

[1]) De tusschen haakjes geplaatste cijfers duiden de overeenkomstige bladzijden in de overdrukken aan; het verschil is steeds 90.

Bl. 97 (7), r. 13 v. o. staat: (bij Nijmegen), lees: (Oostbroek, Prov. Utrecht, gemeente de Bilt, en niet: bij Nijmegen, zooals Fahne in eene noot aanteekent).

Ibidem, r. 5 v. o. Na: »te zetten" laten volgen: In Nav. XXXIII, 91 vindt men nog aangeteekend: *Gerardus Mummo*, kanunnik van St. Pieter te Utrecht in 1170. Deze opgave is gevonden in het Aanhangsel op de Kerkelijke Oudheden v. Nederland, doch deze Gerardus Mummo kan natuurlijk bovengenoemden stamvader, die een wereldlijk en geen geestelijk heer geweest is, niet, doch, zoo hij al werkelijk bestaan heeft, mogelijk zijn oom geweest zijn. Evenwel wordt hij nergens elders aangetroffen en zal denkelijk wel niet bestaan hebben, terwijl waarschijnlijk bedoelde aanteekening door foutief en oppervlakkig overschrijven ontleend is aan bovengenoemde oorkonde van het jaar 1179 (F. 1, 2). Daarin toch begint de rij der getuigen met: Godefridus prepositus sancti petri in trajecto; de afschrijver heeft dus denkelijk al de volgende getuigen, ook de wereldlijken, waaronder *Gerardus Mummo*, voor geestelijken en kanunniken van St. Pieter te Utrecht aangezien, en ook het jaartal zal van 1179 door verschrijving of onduidelijkheid in 1170 veranderd zijn, hetgeen zeer ligt het geval kan geweest zijn, wanneer men het in Arabische cijfers heeft geschreven.

Bl. 102(12), r. 3 v. b. Onder *Aleydis Mommen* laten volgen:

Haskenina of *Hasekina Mumme*, 1348 (zie *Nav.* XXXIII, 238).

Hassike Momme, 1361, vermoedelijk dezelfde (ibid.).

Hasekinus Mumme, 1361 (ibid.).

Arnoldus Mumme, ook met zijne vrouw *Lubburgis*, 1361 (ibid.).

Bl. 106(16), r. 8 v. o. staat: woordenboek, lees: wonderboek.

Bl. 115(25), r. 3 v. o. id.: Meckeren, lees: Mekeren (Meeckeren).

Bl. 133(43), r. 2 v. b. staat: Gemen, lees: Gemen (Ghemen).

Bl. 138(48), r. 9 v. o. id.: Genderingen, lees: Gendringen.

Bl. 144(54), r. 2 v. b. bijvoegen: zie bl. 172(82).

Bl. 145(55), r. 13 v. o. achter *Jorden Momme* te plaatsen: (zie bl. 171(81) noot).

Bl. 150(60), r. 2 v. b. laten volgen: Mogelijk is hij dezelfde *Roelof Mom*, die reeds in 1492 als Schepen van Arnhem vermeld staat (v. Hasselt, Oorspr. v. het Hof v. Geld., bl. 76—79. Zie *Nav.* XXXIII, 89).

Bl. 161(71), r. 11 v. b. staat: 1786—98, lees: 1586—98.

Bl. 164(74), noot, r. 2 v. b. staat: vogels, lees: merletten.

Bl. 165(75), r. 5 v. b. *Sweder v. Cuylenburg, Heer v. Maurick.* In *Nav.* XXXIII, 337, noot 2 wordt niet ten onrechte beweerd, dat deze Sweder v. C. geen heer v. Maurik was. Ter verduidelijking dezer zaak, diene hier in de eerste plaats het volgende uittreksel uit *v. Spaens* genealogie der Cuylenburgs. *Gerard v. C.*, jongste zoon v. Gerard v. C. en v. der Lecke, ridder, † 1394, en van Berta v. Egmond, hield zijn maelstad op het huis te *Maurik* (Voet v. Oudheusden, Culemborg, blz. 39), tr. 2° Gijsberta v. Zuylen v. Nievelt, en won bij haar o. a. *Hubert* tr. 1460 N. v. Rossem, dr v. Johan en Margriet v. Groesbeek, alzoo zuster van Maarten v. Rossem's vader Johan, uit welk huw. *Sweder*, tr. Otteline v. Heemskerck, bij wie heer *Frans v. C.* ridder een der Verbonden Edelen, 1566, uit wiens echt met Hendrica v. Keppel geboren werd *Sweder* bovengenoemd, laatste mansoir van zijn geslacht, tr. Anna v. Cuylenburg (zie bl. 165(75), wier 8 kwartieren waren:

Cuylenburg	Knoeck (wapen als Buren),
Turnhout	v. d. Geer (gegeerd v. goud en blauw),
v. der Aa	Beesde (vair palen),
Soudenbalch	Bruint (roode leeuw in goud, bezaaid met blauwe blokjes).

Knoeck moet in geen geval worden verward met of veranderd in *Kloeck* (Nav. XXXIII, 337 r. 2 v. o.). *V. Spaen* zet uitdrukkelijk achter dien naam: »wapen als: Buren", dus een gekant. en tegengekant. dwarsbalk en geen springende hazewindhond. Wij zien uit deze kwartieren tevens, hoe men er toe gekomen is, om op den grafsteen van *Anna Mom* in de Buurkerk te Utrecht (Fahne, D. u. A., 17) *Turnhout* in plaats van *Knoeck* te stellen, namelijk door eenvoudig eene generatie te verduisteren.

Sweder v. C. nu had bij zijne vrouw 4 kind.: *Cornelia*, tr. *Jacob Mom*, amptman v. Maas en Waal; *Frans*, schijnt jong gestorven; *Maria* ongehuwd; en *Henrica*, † te 's Gravenhage 5 Aug. 1611, tr. Philips de la Torre, heer v. Valkenisse. — Al de bovengenoemde leden van het gesl. C., tot en met *Sweder* bovengenoemd, worden door v. Spaen *Heeren van Maurik* gesteld. Toch is het zonder twijfel, dat de *heerlijkheid M.* of den zoogenaamden *Burg te Malderik*, blijkens het Geld. Leenreg., niet overging op den *jongsten* zoon van Gerard v. C. bij

Berta v. Egmond, maar op hun *oudsten* zoon, en dat dit leen verder steeds bleef aan de heeren, later graven v. Culemborg, die men o. a. bij Voet v. Oudheusden a. w. allen vermeld vindt, totdat in 1698, blijkens het Leenreg. de *wede*. *Erbach* (d. i. Louise Anna v. Waldeck, gravin v. Culemborg wede. v. Georg graaf v. Erbach) *Maurik*, benevens eenige andere heerlijkheden uit geldgebrek verkocht (Voet v. Oudheusden, a. w., blz. 322), en wel *Maurik* aan *Albert v. Delen* tot Spankeren en Olden Aller, Burgemeester v. Arnhem, Ontvanger-generaal v. Veluwe, Zn. v. Herman tot Boeckhorst te Spankeren en v. (getr. 1650) Geertruida v. Wijnbergen, Wolters dr. tot Olden Aller ux. Judith v. den Clooster, welke Albert v. D. daarmede in genoemd jaar 1698 beleend wordt. Mogelijk echter bezaten genoemde *Culenburgs* een *gedeelte* der heerlijkheid Maurik als achterleen en werden zij daarom eveneens Heeren v. M. genoemd, niettegenstaande zij de eigenlijke Heeren niet waren. Dit geval deed zich meer voor; bijv.: *Hendrik Cloeck*, heer v. *Spaensweert*, dat een eigen leenkamer had, beleent in 1625 *Willem v. Goltstein*, Capitein en zijne vrouw Maria Catharina v. Wees met de *helft* van *Spaensweert*, waarmede hij ook reeds in 1592 zijn vader Johan v. G. beleend had. Deze *Willem v. G.* noemde zich dien ten gevolge *heer v. Spaensweert* (zie o. a. Geld. Volksalm. 1882, blz. 26, waar op de volgende blz., r. 13 v. b. 1626 in 1616, en r. 16 v. b. *vijf* in *vijftien* moet verbeterd worden; Willem v. G. † 25 Jan. 1631), terwijl *Hendrik Cloeck* voornoemd zich *eveneens* heer v. S. bleef noemen en ook de *eigenlijke* Heer was. Hierop hoop ik later in eene verhandeling over de *Havesathe Spaensweert* nader terug te komen.

Ibid., r. 16 v. b. vóór 1632 te plaatsen; (te Utrecht 18 Nov. — *Nav.* XXXIII, 92, volgens een man. reg. v. overluidingen te Utrecht). —

Bl. 166(76). Ná het 2e achttal kwartieren te laten volgen: *Sweer* of *Assueer v. Brakel* (Brakell of Braeckel) en *Anna Mom* hadden o. a. eene dr. *Anna*, die huwde *Gerrit v. Amstel v. Mijnden*, heer v. Doornenburg en Zuylenburg (Geld. Volksalm. 1871, bl. 110 en v. Spaen, Hist. der Heeren v. Amstel, enz., bl. 194).

Ibid., noot 1. r. staat: »Van daar dan ook, dat *Fahne* (II, 934) *Johan v. Wijnbergen* in 1522 reeds in de Ridderschap v. Veluwe laat compareeren, terwijl zijn *kleinzoon Johan v. W.*, burgemeester van Elburg, 1543—52, de eerste van dit geslacht was," enz.; lees

ter verduidelijking dezer zinsnede: »Van daar dan ook, dat *Fahne* (II, 934) *Johan v. Wijnbergen*, *grootvader* van *Johan v. W.* (Burgemeester van Elburg, 1543—52), in 1522 reeds in de Ridderschap v. Veluwe laat compareeren, terwijl de *kleinzoon* van dezen *Johan v. W.* burgemeester van Elburg, 1543—52), de eerste van dit geslacht was," enz.

Bl. 168(78), r. 5 en 22 v. b. staat: Schuller, lees: Schuler.

Bl. 169(79), r. 8 v. b. Volgens anderen is *Johanna v. Ruyven*, vrouw v. *Lodewijk Mom v. Kell*, dr. v. Hubert, baillu v. Kennemerland (broeder v. Willem (zie op deze blz. noot 2, r. 5 v. o.)), gest. in 1537, oud 46 jaar, en van Anna (Maria) v. Cruiningen (dr. v. Jan, Heer v. Pluisighem en Catharina v. Bottinghen, wed^e^. v. Pieter v. Schengen).

Zij had dan eene zuster Anna † 1597, tr. Jacob van Berchem, ridder, uit Antwerpen, † 1600, beiden begraven in de Groote kerk te Antwerpen.

Ibid., r. 11 v. b. Eveneens vindt men elders als ouders van deze *Anna v. Berchem* vermeld: Jan, ridder, Heer v. Schille en zijne 2e vrouw Maria v. Schouwen.

Wat is waar van dat alles en wie weet wat meer licht omtrent *dezen tak* van het gesl. *Mom* te ontsteken en zijne juiste plaats in de genealogie aan te wijzen? Deze vraag herhaal ik nogmaals.

Bl. 170 (80), l. r. Ik zal niet ontkennen, dat het zeer goed mogelijk is, dat de figuren op den schuinbalk in het wapen *Morleth takkebossen* moeten zijn (*Nav.* XXXIII, 338, noot r. 3. v. o.), en dit wellicht ook oorspronkelijk geweest zijn, doch ik zag die figuren zoowel op oude wapenteekeningen als op den molenbeker (bl. 171 (81) vermeld) steeds als zuivere *hermelijnstaartjes* afgebeeld.

Bl. 171 (81) op r. 22 v. b. laten volgen: c. *Elsken* (mogelijk zoo genaamd naar hare tante *Elsken Morleth*, zie o. a. Herald. Bibl. NR. III, 35), dr v. *Steven Mom* v. Arnhem, ondertrouwt te Arnhem 24 Jan. 1647; *Isaäc Braem*, uit Calcar, zn. v. Jan B., waarbij getuigen zijn: Lambert Lamberts en *Evert Wilbrenninck*.

Bl. 173 (83), r. 3 v. b. *De Roode Toren te Heteren*. Zie verder de geheele geschiedenis van dit kasteel met 2 afbeeldingen en talrijke bijlagen, behelzende genealogische en andere bijzonderheden omtrent verschillende geslachten, die dit kasteel in eigendom gehad hebben, omtrent de heerlijkheid Heteren, den Oldenhof te Driel, enz., Geld.

Volksalm. 1884, bl. 3—54, waaraan ik in den volgenden jaargang van dat jaarboekje nog eenige aanvullingen benevens nog twee andere, onbekende afbeeldingen hoop toe te voegen.

Bl. 182 (92), r. 1 v. b., staat: Berndtszn, lees: Berndtszn. tot Pluimenburg (Dodewaard). Volgens *Nav.* XXXIII, 339, noot, ging deze bezitting over op zijn zoon *Marcus* (zie zelfde blz. r. 8 v. o.), en van dezen dan weder op zijn neef *Berndt* (ib., r. 10 v. o.). —

Ibid., noot r. 2, te schrappen de woorden: »wordt zij nog in 1588 door haar man getucht", en daarvoor duidelijkheidshalve te stellen: »terzelfde plaatse wordt nog vermeld, dat zij in 1588 door haar man getucht werd".

Bl. 183 (93), r. 17 v. b. Op »(I, 253)." laten volgen: »Zij schijnt in 1581 dood te zijn, daar in dit jaar Elisabeth ten Holte als bestuurster van genoemd klooster optreedt. Haar voorgangster was Aleydis v. Ulft, 1506 (die ik niet vermeld vind in de geneal. Ulft in de Herald. Bibl., NR. V deel) (zie: Joannes Lindenbornius, Historia sive notitia Episcopatus Daventriensis, Köln 1670, blz. 478 en H. F. v. Heussen, Historia Episcopatuum Foederati Belgii, Antverp, et Ultraj. 1755, II, 175.)". —

Blz. 185 (95), r. 5 v. o. Achter »Carel de Ruyter" laten volgen: wiens moeder v. Voorst was. —

Ibid., noot 3, staat: zij hadden twee zoons, lees: zij hadden drie zoons en eene dochter:

1. *Adela*, tr. Dec. 1633 *Dirck Steur gen^d. Doeyenburgh.*

2. *Jan de Ruyter,* tr. *Margriet v. Reumelaer* (*Rumelaer*), † zonder kinderen, 10 Sept. 1677.

3. *Antony de Ruyter*, enz., waarbij achter »Scadyck" te voegen is: (of Schayck, volgens anderen).

4. *Carcelis de Ruyter*, tr. *Maria v. Sevenaer* (of *Sevender*), enz.

Bl. 187(97), r. 8 v. o., laten volgen: In 1578 was hij nog schepen, maar werd in het volgende jaar, toen Jan v. Nassau, stadhouder v. Gelderland de regeering verzette, niet herkozen (v. Hasselt, stukken voor de Vaderl. Hist., IV, 3 — zie *Nav.* XXXIII, 90).

Bl. 188(98), r. 14 v. o. Op *Ludgard v. Estveld* te laten volgen: (in zilver een rood ankerkruis), dr v. Johan, die in het gericht te Barneveld tegenwoordig was in 1529, 30, 31 en 33, die, ofschoon niet in de Ridderschap zitting hebbende, evenwel altijd het recht van

jacht op de Veluwe heeft uitgeoefend, en stierf in 1536, en van N. v. Ommeren. Hare kwartieren zijn:

Estvelt	Ommeren
Erckelens	Wencum.

Het gesl. *Estveld* of *Estvelt* (zie daarover o. a. *Nav.* XXVI, 371), werd onder de Riddermatige geslachten der Veluwe gerekend (D'Ablaing v. G., Ridd. v. Veluwe, blz. LXVIII).

Bl. 190(100), r. 4 en 3 v. o., staat: *Hertzens,* lees: *Hertzens* (*Hertsen* of *Hartsen*).

Bl. 191(101), r. 10 v. o., staat: (I, 453), lees: (I, 453, waar evenwel in plaats van: »Diese vermacht sie", moet gelezen worden: »Dieser vermacht seine Hälfte").

Bl. 192(102), r. 12 v. o., staat: waarschijnlijk dr v. Bernd, † 1534, en Agnes v. Eyl tot Geisteren (1), lees: hoogstwaarschijnlijk dr v. Bernd, † 1519, en N. v. Coeverden (1).

Bl. 194(103), r. 11 v. o. De tusschenzin: (? denkelijk circa 1534 — zie Bijlage XIII)" moet geschrapt worden.

De beide laatste veranderingen staan in verband met de wijziging van Bijlage XIII, die hierna volgen zal.

Blz. 194(104), r. 3 v. b. De daar volgende 16 kwartieren aldus te wijzigen:

Mom	Baers
Huchtenbrock	Mevert
Dript (lees: Baer)	Baer (lees: Dript)
Hundenberg (lees: Coeverden)	Coeverden (lees: Hundenberg?)
Diem (is: Didam; niet: Dedem)	Loë (lees: Branzenborg?)
Branzenborg (lees: Loë)	Rooftasch gen^d^ Zuilen
Dornick (of: Jamerlo?)	Jamerlo (of: Dornick?)
Bentinck (lees: Rode v. Heeckeren)	Brienen (?).

Bl. 198(108), noot, l. r. la Bentinck, lees: Isabella Bentinck.

Bl. 199(109), r. 5 v. b., staat: 1651, lees: 1652.

Ibidem, r. 6 v. b. op: »ib." te laten volgen: ,waar bij vergissing het jaartal 1651 staat'.

Ibidem, r. 10 v. o. Op: (III, 391), te laten volgen: Zijne 1e vr. heette *Anna Maria Margaretha v. der Mark* (Ibid.); de 2e was *Isabella Josina Joanna Schele* (*Scheel*) *v. Welevelt* (zie v. Doorninck, Gesl. Aant., blz. 251). Kortheidshalve had ik de namen zijner beide

vrouwen niet meer vermeld, omdat zij minder ter zake deden, wijl geene descendenten uit deze huwelijken zijn voortgesproten. De opmerking (*Nav.* XXXIII, 339, noot 1, r.), dat ik Mr. *J. v. Doorninck's* hoogstbelangrijk werk bij de bewerking mijner Bijdrage in kwestie niet zou geraadpleegd hebben, is echter onjuist, men zie slechts in bedoelde Bijdrage blz. 190, 1, 8 (100, 1, 8), waar dit werk wordt aangehaald. Alleen de a. w. bl. 51 vermelde *Elisabeth Momme* zal men bij mij te vergeefs zoeken, daar zij niet tot dit gesl., maar tot het gesl. Baersdonck *gen*[d]. *Mom* (zie bl. 220(130)) behoort.

Bl. 200(110), r. 13 en 12 v. o. aldus lezen: *Reiner Mumme*, dien genoemde E. v. Monheim aan het Stift Oesel belooft te schenken (ibid.) (zie ook: Drückfehler, Fahne II, blz. 385).

Bl. 203(113), r. 10 v. b. lees: Maria Engelberta (of volgens anderen: Geertruida) v. Dotinchem enz.

Ibid. Ná de 18e r. v. b. in te lasschen:

Margaretha Mom (of *Mons?*), tr. Jonkh[r]. *Marcus de Bye*, zij is wed[e]. 1649. (zie verder *Nav.* XXXIII, 342).

Wolffgangh Wilhelm Mom, wordt ingeschreven als student aan de Universiteit te Duisburg op den leeftijd van 18 jaar, 1656; tr. *Helena Ackema*. Zij worden beiden gemeld, 27 Aug. 1664 (Zie *Nav.* XXXIII, 91 en 191).

Jacob Mom, broeder van vorenstaande, wordt op den leeftijd van 17 jaar gelijk met dezen ingeschreven als boven, 1656 (a. w., 191).

Bl. 205(115), noot. Zeer juist is mij bij nader onderzoek gebleken de opmerking van Nav. XXXIII, 340, noot, dat het wapen van Seina Margaretha v. Wijhe (bl. 208(118), r. 2 v. o.) een *leeuw* en geen *halve leeuw* moet zijn, daar zij tot den tak *Wijhe tot Echteld* behoorde, zoodat dit wapen bij *Fahne* (III, 261) juist is afgebeeld.

Bl. 224(134), r. 13 v. o. Op: (I, 216) laten volgen: *Johan v. der Eem*, Leenheer v. Oud-Kell, 1501, bezit goederen herkomende van den olden *Gerrit Gruter*, 1506 (denkelijk dus van zijn, op de vorige blz. sub III genoemden grootvader).

Bl. 229(139), r. 1 v. b., staat: gen., lees: gen[d].

Bl. 234(144). Omtrent de vraag in *Nav.* XXXIII, 340, noot, of de in Herald. Bibl. NR. I (1879), 321 vermelde *v. der Hoevens* in verband staan met het hier genoemde gesl. van dien naam, moet ik antwoorden: neen, althans niet bekend en ook niet denkbaar. Het

in Herald. Bibl. t. a. p. genoemde gesl. v. d. H. schijnt te Delft te huis te behooren, en is dus een Hollandsch gesl., dat met geen der bestaan hebbende Geldersche gesl. van dien naam is in verband te brengen. (*Wordt vervolgd*).

Biesterbosch, – Bisterbosch of Bijsterbosch, ook Beelhem geheeten, was a° 1534 een goed in het ambt Eepe (zie v. Hasselt, Geld. Oudh., bl. 365—404). Nog vind ik op de groote officieele kaart Biesterbosch vermeld bij Eepe aan den weg naar Heerde. Wie kan het wapen mededeelen van het geslacht Biesterbosch of Bijsterbosch, of het merk waarvan zich de leden bij zegeling bedienden? Zoo mogelijk, met eenige genealogische bijzonderheden. A. J. C. KREMER.

[Te Zwolle woont een deftig en geleerd persoon van dien naam, en te Haarlem † 26 April '84 Corn^a^ Adr^na^ Biesterbos, wed^e^ P. C. Ribbeck, emer. pred. te Haarlem, oud 77 jaar.]

Huisgen. Welke verwantschap van afkomst bestaat er tusschen Huisgen (Indië, Dusseldorf (Uerdingen Rh. Prov.) Huesgen (Moezelstreek), Hisgen (Indië, Utrecht), zu Husken (16^e^ eeuw, Eifel), Hissgen (vóór de 17 eeuw, Eifel en Luxemburg). Men verzoekt bijdragen tot eene genealogie Huisgen (begin 18 eeuw geërfd te Zons ('t Romeinsche Zontium bij Keulen). Zij bezaten kloostergoederen en land-dag-ridder-goederen in de graafschap Meurs en o. Rijnberk. De bezitter van Kloster-Meer bij Krefeld werd in 1796 (?) door een republikeinsch generaal met zware oorlogscontributie gestraft. H.

de Raedt. Luitenant Williams tr. 1 Febr. 1634 Margarita de Raet, geb. te Tiel. — Wilmina, dr v. Jan de Reuver en Cornelia de Raed, 8 Oct. 1712 gedoopt te Tiel. Andere gegevens kwamen niet ter onzer kennis.

v. den Vondel. Was Judocus v. den Vondel, die omstr. 1700 te Amsterdam leefde, vermaagschapt aan den vermaarden dichter? Is er iets bekend van zijn huwelijk? Zoo ja, dan zou ik gaarne de afkomst zijner vrouw en de namen zijner kinderen vernemen.

INFORMATOR.

GESCHIEDENIS.

Huissen (XXXIII, 482). Er bestaat eene kleine monographie, »Huissen eene stad des Vredes" enz., door R. H. Graadt Jonckers (in leven pred. aldaar), Dordrecht, 1856. Als eerste Hervormde predikant aldaar wordt in 1611 genoemd Petrus Wassenborg. De Hervormde gemeente is er zeker niet gevormd door achterblijvers uit het verloopen leger van Brederode, maar door ingezetenen, die de Hervorming aannamen toen Kleef een Hervormden hertog had. Johan van Kleef handhaafde er den godsdienstvrede. Toen in 1815 H. voor goed onder Nederland kwam, werd de vrijheid van processie bedongen; alzoo heeft men in de processiën aldaar geen blijk van bijzondere Roomschgezindheid te zien. De Katholieken zijn daar ter plaatse niet meer of minder Roomsch dan elders. Het schuttersfeest heeft in zijn oorsprong niets te maken met kerkelijke gezindheid [1]). De schuttersgilden te H. zijn overblijfsels van midden-eeuwsche stedelijke inrichtingen. De kapel van het eerst later, op het eind der 14e eeuw Kleefsch geworden Malburgen was gewijd aan St. Margriet, ook aan Onroomschen wel bekend. — Te H. moeten nog in het archief stukken zijn, die in den laatsten tijd niet gelezen werden; wie zal dit eens doen.

A. J. C. KREMER.

Het voormalig verblijf der Friesche stadhouders te Leeuwarden. Dit Koninklijk Paleis of Stadhouderlijk Hof behield thans niets meer van het uiterlijk of de inrichting, door de stichters er aan gegeven. In de 15e eeuw behoorde het aan het geslacht Rolkema, werd in 1564 vernieuwd en 23 jaren later door de Staten van Friesland voor 12,000 gl. aangekocht om tot verblijf te dienen aan graaf Willem Lodewijk van

[1]) Zie Geld. Volksalm. 1836.

Nassau. In 1603 werd het gebouw vergroot en in 1734 door prins Willem Karel Hendrik Friso opnieuw vergroot en zeer verfraaid bij gelegenheid van zijn huwelijk met prinses Anna van Groot-Brittannie. Na 1747, toen de Friesche stadhouder tot diezelfde waardigheid ook in de andere provinciën verheven, zijn zetel naar Den Haag verplaatste, stond het gebouw ledig en diende achtereenvolgens tot weeshuis, school, enz. In 1795 verkreeg de groote danszaal eene militaire bestemming en werd tot hospitaal gebruikt. De Fransche generaals hielden er toen hun verblijf en hunne bureaux ; een der vleugels werd bestemd tot magazijn van kleeding en levensmiddelen, terwijl de kelders tot bewaarplaats van 150 gevangenen dienden. In 1804 werd het gebouw verkocht, tien jaar later voor 52,000 gl. weder aangekocht en ingericht tot tijdelijk verblijf der koninklijke familie. De koningen Willem I en II vertoefden er bij hun bezoek te Leeuwarden, waarna het weêr jaren lang ledig stond. In 1877 is er de tentoonstelling van Friesche oudheden in gehouden, die door duizenden werd bezocht, en in den loop van het jaar 1881 onderging het opnieuw, zoowel uit- als inwendig, een geheele verandering om het tot een waardige woning te doen strekken voor de Commissarissen des Konings in de provincie Friesland.

Staverden. Aldus spelt Mr. I. A. Nijhoff den naam dezer buurschap in de gemeente Ermelo op Veluwe, op zijne kaart van Geld. a°. 1859 (evenals J. v. Wijk Rzn. in zijn Woordenboek), doch in zijn Verzam. v. Oork. gewaagt hij van Staveren, waaraan (Stauria) graaf Reinald I in 1298 stadsrechten schonk, doch dat eene hofstede bleef (hoff to Staueren), aan Gelre leenroerig, met een witten pauwenstaart te verheergewaden. En zóó werd Johan v. Staveren er in 1440 mede beleend. De bezitter des hofs was tevens verplicht twee of drie witte pauwen voor de vederbos van 's Hertogs helm te onderhouden. Door huwelijken kwam dit pand in 1501 aan Gerrit v. Kolen, die het nog als schatvrij goed in 1518 bezat, en van wien het op hertog Karel schijnt overgegaan te zijn. Deze wenschte er in 1521 eene kapel opgericht te zien zie; de Oorkonde bij Nijhoff i. d. 1 Sept. (Verz. v. O., VI, 2, bl. 703), en beleende er 28 Dec. 1524 Hendrik de Groeff, erfvoogd van Erkelentz, mede, met vergunning water te leiden uit het Uddelermeer en een watermolen bij het pand te gebruiken. In 1630

ontving Adolf v. Rutenborch de beleening, en niet zeer lang daarna is Staveren tot 1798 door leden van het geslacht v. Haersolte bezeten. De v. Staverden's van *Nav.* XXXI, 444, moeten dus nazaten geweest zijn van bovengenoemden Jan v. Staveren [1], en de »oudadelijke Rittersitz" van ibid., bl. 515, was reeds in 1501 niet meer het eigendom dier familie. Hun latere »Rittersitz" Berghorst (ambt Delden in Twente) is echter vervolgens ook onder den naam Staverden bekend geweest (zie ibid , bl. 444). J. A.

Kamer van navraag. Te Gouda is Jan. '84 zoodanige Kamer opgericht, met ruim 300 leden.

De Lombard te Brielle. Vervolg v. *Nav.* XXXIV, 218—23.

In 1590 werd het aan ·F. verleende Octrooi geprolongeerd. De aanvang van 't nieuwe Octrooi luidde aldus: »Wy Burgemeesters, Oudt ende Nijeuwe Gerechte der stede van den Brijelle, representerende de Vroetschappe derzelver stede, doen cont eenen ijgelicken, die dese onse opene letteren zullen werden gethoent, saluijt! Alsoe Jan Thomasze Facquelis, taeffelhouder van leeningen binnen deser stede, aen ons bij requeste gesuppliceert ende verthoont heeft, dat zijne commissie van deselvige leeningen haest zal expireren, te weten paesschen 96, ende dat hij deselvige taeffel van leeninge tot goeden contentementen van ons ende van de burgeren ende ingesetenen heeft bedient, versouckende daeromme dat ons zoude gelieven hem te verlenen continuatie vant voorgaende octroij voor eenen anderen tyt ende termijn van jaeren, ende hem, suppliant, daervan te doen depescheren andere behoirlicke octroij in forma: soe ist dat wij desen aengemerct ende ons willende conformeren beneffens andere steden van Hollandt ende Zeelant vuijt crachte van de resolutie, bij den Ridderschap, Edelen ende steden, representerende de Staten van den lande van Hollandt, staetsgewijs binnen der stede van Gorchum vergaedert op den 17en Nov. 1578, besloten ende geordineert op tstuck van thouden der voorsz. tafelen van leninge, daerbij de Magistraten van den steden elcx inden zijne geauctoriseert zijn sulcke ordre ende middel daertoe te stellen als zijluijden ten meesten gerieve ende minste quetze van de

[1]) Eene Veluwsche Geertruid v. Staveren omstr. a° 1550 staat Herald. Bibl. 1874, bl. 27, vermeld.

gemeente met eere ende proffijt derzelver steden zouden bevinden te behooren, hebben denselven Facquelis geconsenteert ende geaccordeert, consenteren ende accorderen denzelven bij desen, dat hij teijnde dexpiratie van zijnnen voorgaende octroij, twelcke wesen zal paesschen anno 96 voorsz., omme de taeffel van leeninge van alsdan voorts alhier te mogen exerceren ende continueren, noch den tijt van vijfthijen jaeren, ingaende paesschen voorsz. ende expirerende met het octroij van den taeffelhouder van Dordrecht Sion Lus [1]), twelck wesen zal paesschen anno 1611, ende zal deselve taeffel van leeninge mogen houden, zulcx hij Facquelis die tot noch thoe gehouden ende geexerceert heeft, onder de conditien, moderatien, restrinctien ende proffijten, hiernaer volgende. Als in den eersten hebben wij den voorn. Jan F. genomen ende nemen denselven mitz desen in de protectie ende saulvegarde deser stede, belovende denzelven F. zijns persoens huijs ende goederen te beschermen, defenderen ende protecteren soe wel jegens den garnisoenen als burgeren deser voorsz. stede voor allen uploepen, moetwille ende plunderingen, soe veele ons eenichsins moegelijcken ende doenelijcken zal zijn; ten ware de disordre soe groot ofte vehement ware, dat wij sulcx nijet en souden connen ofte vermogen te doene, daermede wij in sulcken gevalle souden mogen volstaen als hebbende ons selven gequeten, daermede oock den voorn. Facquelis zoude moeten nemen gedult, mar zal hij F. in zulcken gevallen (gelijck andere burgeren) begrepen zijn in de brieven van beloften, desen angaende bij de generale Staten ende de perticuliere Staten van Hollandt deser stede gedaen, omme van zijn geleden schade te mogen eijschen alsulcke recompense als dexigentie van de saecke zoude mogen vereijschen; dat wij hem voorts zullen houden in zijn gerechticheijt, na bescreven, ende hem oock in rechten hooren ende recht laten wedervaeren achtervolgende dordonnantien ende stijl deser vierschare van borgerrecht in conformiteijt van andere onse medeborgeren ende ingesetenen. Voorts etc." — Hetgeen hier volgt komt woordelijk overeen met hetgeen in de vorige artt. 2—8 staat. Alleen is er bijgevoegd een art. luidende: Item indijen den voorn. Jan Facquelis dezelve taeffel eenen andere transporteerde als vooren ende oversulcx van hier wilde vertrecken ofte afflijvich werde, soe beloven

---

[1]) Zie over hem Ress. Holl. 14 Febr. 1575, p. 70—72.

wij hem ofte zijnen erven ende nacomelingen ofte actie van hem hebbende vrij met zijne goeden te laeten passeren, zonder hem eenich recht, tzij van exu (exitus) ofte anders, te heijschen ofte doen betaelen". — In 1593 werden de volgende Ress. genomen: »Up huijden soe hebben mijnnen Heeren die Burghemeesters ende Regierders der Stede van den Briele belast ende geordonneert Eijngebrecht Ghijsenburch, inner deser stede, dat hij nijet zal nemen van de goederen, die bij Facquelis taeffelhouder gecocht werden etc. Actum den XIIIen Nov. 1593. — Ten zelven daege es bij de Heeren voorn. geresolveert, dat de goederen, die verstaen zijn in de lommert, vercocht zullen werden ten overstaen van den joncxsten schepens deser stede, mitz hebbende denzelven schepen voor elcke presentie twaelff grooten vlaems". In 1605 continueerde de Vroedschap F. opnieuw. Res. 18 Mei 1605: Es Jan Thomasze F. taeffelhouder van leeninge ter expiratie van de voorgaende 15 jaeren, twelck sal zijn paesschen 1611, geaccordeert continuatie voor noch andere 12 jaeren op de voorgaende conditien... mitz betaelende tot behouff vant weeshuijs de somma van 50 car. guldens, d' een helft gereet, ende dander helft een jaer naer datum van desen". In 1609 werd aan F. vergund de helft van de tafel over te doen aan Scipio Ormea. Res. 10 Nov. 1609: »Opte remonstrantie in de Vroetschappe der Stede van den Briele bij Joachim (lees *Jan*) Facquelis, tafelhouder van leeninge binnen deser stede, ende sijne kinderen, omme de helft van sijne tafel van leeninge met de panden ende gevolge van dien te mogen resigneren, transporteren ende oversetten aen Schipio Ormea, jegenwoordich tafelhouder van de leeninge tot Steenwijck; die van de Vroetschappe voornoemt daerop gesien hebbende de twee Octroijen, bij den voorn. Jan Facquelis van de Stadt geimpetreert, het eene expirerende paessen 1611, ende het andere innegaende paessen voorsz. ende gedurende noch 12 jaren daerna; alhoewel den voorn. Jan F. hem niet en heeft gedragen in conformiteijt van de voorsz. Octroijen, dwijle de burgerije merkel. bij hem is geinteresseert, hebben nochtans uijt commiseratie over sijnen hoogen ouderdom ende andere redenen, henluijden moverende, hem geconsenteert ende geaccordeert, consenteren ende accorderen hem de helft van de voorsz. resignatie sijnder tafel ende panden mits desen, opte conditien, pacht ende alle tgunt in de voorn. octroijen is vervatet, voor den tijt van dvoors. octroijen sullen duren, behoudelijck dat

dvoorn. Schipio Ormea hem wel ende eerlick sal dragen; ende opdat de Magistraet van sijn voorgaende comportement mogen zijn verseeckert, sal, aleer hij dvoorsz. tafel sal exerceren, gehouden sijn te brengen attestatie van de plaetse van sijne voorgaende residentie, [1]) ende sal gehouden sijn voort consent der voorsz. resignatie tot behouf van den armen te betalen de somme van 50 guld." De andere helft ging aan Ormea in 1614 over. Res. 10 Febr. 1614: »Es Jan Thomasz. Facquelis oude taeffelhouder van leeninge geaccordeert te mogen resigneren, gelick hij resingneert mits deesen, de wederhelft van de taeffel van leeninge op Schipion Ormea, jegenwoordich taeffelhouder, ende es hem uijt gratie het overboucken aen de stadt te doen geremitteert, mits dat den voorsz. Ormea tot een recognitie voor den tijt van negen jaeren sal uitreijcken ten behouve van de stadt jaerlicx de somme van 150 ca: guldens, die de stadt wederomme geduijrende het leven van den voorsz. Facquelis tot zijnne alimentatie aen denselven sal uijtreijcken, ende nae sijn doot aen zijnne kinderen [2]), alles tot wederseggen van de stadt; blijvende alle voorgaende contracten, met de stadt opt stuck van de taeffel van leeninge gemaeckt, in haer geheel; ende soo den voorsz. Facquelis langer compt te leven als de voorsz. 9 jaeren, sal tot zijn onderhout jaerl. betaelen volgende 't octroeij 200 gulden, ende compt te overlijden[3]) voor de 9 jaeren,

[1]) Die attestatie werd door hem ingediend, zooals blijkt uit Res. Mag. 22 Mei 1610.

[2]) De Acta van den Kerkeraad der Herv. Gem. te Brielle d.d. 6 Sept. 1594, vermelden als ingekomen met attestatie van Delft »Perijntge Abrahams huisvr. van Abraham Jansz. Faquelis." Van Abraham Facquelis is ook sprake in eene Res. van 18 Oct. 1586. Bij die Res. werd hem als schutter geaccordeerd een ander in zijn plaats te stellen om te waken, wanneer zijn vader zijn hulp mocht noodig hebben." In een akte van 13 Maart 1651 is door eenige Briellenaars getuigd, »ter requisitie van Franchois Facquelis, woonachtich tot Sameur in Vranckrijck," dat zij »seer wel hebben gekent eenen Abraham Facquelis ende Barbera Sebastiaens, t' samen man ende vrouw, dewelcke bij den anderen hebben geproceert gehadt verscheijden kinderen." Jacob Facquelis (zooals uit een akte van 6 April 1607 blijkt, mede een zoon van Jan Thomasse F.) is genoemd in Ress 6 Oct. 29 Dec. 1618 en 16 Maart 1624; de eerste res. vermeldt hem als arbeider; uit de twee andere blijkt, dat hij geldelijke ondersteuning behoefde. Margriet Jans dr. Facquelis fungeerde tweemaal, den 19 Nov. 1606 en den 11 Nov. 1607, te Brielle als doopgetuige.

[3]) Uit Ress. 25 Febr. en 17 Maart 1617 moet men besluiten dat hij toen gestorven was.

sullen de resterende penningen ende termijnen werden gereduceert tegen den penn. 12 ende geconsingneert in de secretarie, omme gedistribueert te werden als de Heeren Magistraten sullen goet vinden."

H. DE JAGER.

Jhr. M. E. F. Elout van Soeterwoude. De nagedachtenis van dezen wakkeren pionier van vernieuwd leven in onze handelsbetrekkingen met de rijke Molukken, behoeft niet door een praalgraf geëerd te worden. Toch was zijn leven luidruchtig, maar alleen in kloeke daden, die voortsproten uit toewijding aan de zaak, welke hij als zijne levenstaak had aangevat. Batjan, dat door zijn krachtig initiatief eene schoone toekomst tegemoet gaat, zal van Elout blijven getuigen, en onvergankelijker monument dan de eenvoudige steen, die op zijn graf aldaar is geplaatst, heeft hij zichzelven gesticht in de harten van alle wakkere vaderlanders. Toch is het goed dat zijn te vroeg gedolven graf gedekt worde door een eenvoudig teeken. Zoo dachten zijne vrienden, en lieten een steen vervaardigen, waarin het familiewapen is gebeiteld en het volgende opschrift in arabisch en hollandsch letterschrift:

»Graf van Jhr. Maurits E. F. Elout van Soeterwoude, geboren te 's Gravenhage 8 December 1851, gestorven te Batjan 29 Augustus 1883, mede-concessionaris van Batjan. Jezus zeide: Ik ben de Opstanding en het Leven. Joh. XI."

In het wapen is de zinspreuk der Elouts gebeiteld: »Godt laet groien".

Deze steen is onlangs zijne bestemming, het eiland Batjan, in den Molukschen archipel gevolgd.

Mr. G. Groen v. Prinsterer. In den voorgevel van het gebouw der arrondissements-rechtbank op den Korten Vijverberg, — het vroegere woonhuis van den staatsman en historieschrijver, — werden 24 Maart '83 twee gedenksteenen onthuld, twee platen van Benthemer steen, waarop in zwarte letters en-relief gebeiteld staat: »Hier woonde Groen van Pr. 1838—1876 en vrouwe Groen v. Pr., geb. v. der Hoop 1838—1879". Had Mevr. Bosboom—Toussaint in haar »Het kasteel Westhoven" den wensch betreffende het plaatsen dezer gedenksteenen kenbaar gemaakt, die wensch trad alzoo in vervulling.

Matha (XXXIV, 167). In 1746 lagen in de vesting Mons of Bergen, in Henegouwen, onder andere troepen ook twee escadrons van den luit. gen. Johan Alexander baron de Matha. Europ. Mercurius 1746 bl. 46. Den 13 April 1785 sloot de luit.-kol. baron de M. eene overeenkomst met de Staten-Generaal, om ten dienste der Republiek een corps lichte troepen op te richten, bestaande uit vier compagnieën te voet, vier compagnieën dragonders en ééne compagnie huzaren. In het gevecht bij Bergen in N. Holland 19 Sept. 1799, werd Alexander Pierre Frederik Otto de Matha, 2de luit., krijgsgevangen. Onder de, door de Nationale vergadering in 1796 gepensioneerde officieren komen er voor, gediend hebbende bij de lichte troepen, bij de dragonders en bij de huzaren van Matha.

H. T. G.

Aucke Stellingwerf. In de Proclamatieboeken der Hervormden te Harlingen komt voor: »Aucke St., ordinair Capitein van de E. Mog. Raden ter Admiraliteit in Friesland, en Antie Sanstra, beide van Harlingen, geprocl. 17, 24, 31 Aug. 1662 en doen getrout". Voorts: »Eduardus Foppes Nauta ende Jancke Andries St. beijde van H., geproclameert 20 en 27 Sept. en 4 Oct. 1646 en 11 Oct. getrout"; alsmede: »Frederik Andries St. van H. en Suzanna Bankerts van Flissingen geprocl. 22, 29 Juni en den 1 Julij 1651 getrout". Het is mij niet gebleken, dat Auke St. kinderen heeft gehad. De *Nav.* IV, 229, geopperde gissing dat hij en Andries St. één persoon zouden zijn, komt mij ongegrond voor.

Groningen. MR. P. L. DE GAVERE.

VRAGEN.

Wichmond — was in 1794 nog eene buurschap onder Warnsveld, bij Zutfen. Sedert wanneer is het eene afzonderlijke kerkgemeente geworden? En wie waren totdusver de predikanten?

de Jonge van Velzen (XXXIV, 60). Wordt hier Velzen bij Haarlem bedoeld?

Nol-in-'t Bosch — is een dubbelnaam van Zandenburg, familie-hotel

en uitspanningsplaats bij Wageningen naast Oranje-Nassau-Oord. Vanwaar die naam?

Nederlandsche Carlisten. Zoodanig een staat *Nav.* XXXIV, 46 vermeld. Kent men meerdere voorbeelden? Of was deze Hesselink de eenigst bekende?

v. Schengen. Is dat verhaal van Smallegange, — zie *Nav.* XXXIII, 185, — wel zuiver? Arnoldus en Henricus de Scinge, gebroeders, treden a° 1198 als getuigen op bij de schenking door graaf Dirk VII en zijne gemalin Aleid aan de abdij van Middelburg van tienden o. Zubburg (Souburg), terwijl reeds a° 1147 de gebroeders Bodenus en Balduinus de Scinga van 't convent van St. Pieter de tienden te Wolfaartsdijk in erfpacht ontvingen. Welke gravin van Holland mag dat dan geweest zijn? Misschien Petronella van Saksen († 1144), gemalin van Floris II de Vette († 1122), wier zoon Dirk VI eerst in 1127 vermeld wordt. Maar wellicht bedoelde Zeelands vermaarde kroniekschrijver eene gravin uit het Hollandsche huis, b.v. Bertha of Machteld, dochters van Floris I, die 28 Juni 1061 te Hemert verslagen werd, en wiens weduwe Geertruida van Saksen met Robert van Vlaanderen (R. de Fries) hertrouwde. Of was deze Geertruid het? — Zie meerdere leden v. Sch. in v. den Bergh's Oork. v. Holl. en Zeel.

OUDHEID-, MUNT- EN PENNINGKUNDE.

XLIII.

Penningkundig Repertorium. Mededeelingen door Mr. J. DIRKS.

(A° 1675—1677) N° 1721—1797)

1721, 1675. Afkondiging van het jubeljaar (*Salm* n° 1382). Z. 6. 1675. Vertrouwen van Karel XI, Koning van Zweden, op den Goddelijken bijstand in den oorlog met de tegen hem zamen verbonden magten (n° 1721—1729)

1722. Vgl. VAN LOON III. 162(1) Grooter bij *Salm* n° 1383. Z. 61.

Mm 41 Vz. Borstbeeld in harnas. CAROLUS XI D. G. REX SUECIÆ. Kz. bijna gelijk de volgende bij *P. Smidt v. Gelder* n⁰ 2597.)

1723. Vgl. V. L., III, 162(1): Grooter. Borstbeeld *Car.* XI *d. g. Suec. Goth. Vand. Rex.* Kz. De Vorst geknield, het Opperwezen aanbiddende. Ter zijde, vóór hem, de kroon en verdere Rijkssieraden. Omschrift: *Sed et haec quae non postu(lasti) dedi tibi.* (Ook dat wat gij niet gevraagd hebt, heb ik U gegeven). *P. Smidt van Gelder*, n⁰ 2597. Gr. 33. Z. 56½ W. die verwijst naar *Brenner* (*Thesaurus Numorum Sueco-Gothicorum.* Stockh. 1691 4to. Iter auctior: Holm. 1731, 4to.) p. 211. Onder het armstuk BREUER. (Muntmeester te Brunswijk, 1675—1685). Vgl. n⁰ 1299(*e*).

1724. Vgl. v. L. III, 162(1). *Salm* n⁰ 1384. Borstbeeld, zonder harnas, overigens gelijk blz. 162 I.) Kz. Zijne zalving. Zie BRENNER l.l. *Car.* XI, tab. III, p. 214. Z. 37. Met. Gewicht.

1725. Vgl. v. L. III, 162(1). *Salm* n⁰ 1386. Kab. *P. H. van Gelder*, groot 2 mm.) Borstbeeld zonder harnas. *Kleiner*, Mm. 30. Z. 14. *'t Hooft* n⁰ 872. Z. 14.

1726. v. L. III, 162(2) maar met *Meyb(usch) fec(it)*, *P. Smidt van Gelder*, n⁰ 2598. Z. 12½ W. *Salm* n⁰ 1387. *Meybusch* of *Meibusch* was stempelsnijder in Stockholm en Kopenhagen, 1676—1701.

1727. Vgl. v. L. III, 162(2). Krooning van Karel XI. Bij *Munnicks van Cleeff*, I, n⁰ 1938. Z. *f* 1—50. Vz. Borstbeeld regts. Omschrift: *Carolus rex.* Kz. Het beeld regts en eenigzins anders.

1728. Vgl. v. L. III, 162(2). = Bij *van Cleeff* II, n⁰ 1152. Z. Doch met *Carolvs rex* op de Vz. en het knielende beeld links op de Kz.

1729, 1675. Krooning van *Karel* XI. Bij *van Cleeff* I, n⁰ 1939. Z. Kz. *Tu nunc eris alter ab illo. Ipse est.* Gij zult nu gekroond van een ander verschillen. Hij blijft dezelfde.

1730, 1675. v. L. III, 164(1—3). Verslaan der Zweedsche armee bij Fehrbellin door *Frederik Wilhelm*, keurvorst van Brandenburg, 18 Junij.

a.) v. L. III, 164(1), bij *P. Smidt van Gelder*, n⁰ 2599, 101½ W. (*Oelrich*, n⁰ 42), bij Salm. n⁰ 1388. Z. 77.

b.) v. L. III, 164(2) aldaar, n⁰ 2600, = *Madai* n⁰ 3079 (*Thaler Kab.*) Bij *Salm* n⁰ 1389 met kantschrift. Z. 63. *Tandem bona causa triumphat.* (Eindelijk zegeviert de goede zaak) met verwijzing naar

Oelrich n° 42. (*D. J. K. Conr. Oelrichs erläutertes Churbrandenburgisches Medaillen Cabinet.* I. *Zur Geschichte Friedrich Wilhelm des Grossen.* Berlin 1778, 4 maj).

c. Vgl. v. L. III, 164(3) *Madai* n° 618. Bij *P. Smidt van Gelder* n° 2601, de legende op de Kz. iets anders geabrevieerd. Z. 28 W.

d.) Vgl. v. L. III, 164(3). Bij *Salm* n° 1390. Andere stempel. Ook andere stempel dan bij *Madai*, n° 618 en 3079. Verschilt ook met *Oelrich*, n° 47 en 48. Z. 28.

e.) Als boven. Bij *P. Smidt v. Gelder.* n° 2602 Vz. = v. L. III. 164(3). Kz. Geheel anders *Madai* n° 619. Z. 28 W.

1731, 1675. v. L. III. 170. Zestigduizend Duitschers over den Rijn gejaagd. In Kab. *P. H. v. Gelder* in koper met BERNARD op het armstuk, volgens opgave van den overledenen. *Bernhardt* was volgens *Schlickeijsen* 2de Ed. 1882. S. 41. stempelsnijder te Parijs omstreeks 1678—1720.

1732, 1675. v. L., III, 174. Ter eere van *Johan Dominik*, graaf van *Mortereij*, Landvoogd van de Zuidelijke Nederlanden en van Bourgogne.

Deze fraaie groote penning (Z. 151½ w.) is gesneden door *Jan Rottiers*. Zie *Pinchart*, *Histoire de la gravure des médailles*, p. 58, n° 4. Bij *Van Cleeff*, I, n° 1949, onder het borstbeeld: *Rottiers*, (Z. *f* 32—:).

1733, 1675. v. L., III, 176(1) Legpenning op het bloeijen van Brussel door de vaart.

Van Loon, t. a. p. kent om het wapen op de voorzijde van de familie *Armstorff* dezen legpenning toe aan den *burgemeester* van Brussel *Peter Joost van Armstorff*, doch de heer *Ch. Piot* in de *Revue* 1858, p. 89 zegt, dat dit een legpenning is van den *Intendant van die vaart* van denzelfden naam. Bij *Dugniolle* N° 1343—1345 komt die naam voor als: *Amersfoort*. Vgl. *van Orden*, n°. 1336, II, blz. 127 en II, n°. 212 en 214.

1734. 1675. v. L. III, 176(2). Ter eere van *Hendrik Casimir II*, Erfstadhouder van Friesland. Op het armstuk leest men: L. R. B. (Kabinet *P. H. van Gelder* = *de Haan*, n° 277. Onder het borstbeeld. Het schijnt dat de Prins dien penning en ook de Vz. met zijn borstbeeld, vereenigd met eene der zijden van den penning op de belegering van Groningen en het verrassen van Coevorden (v. L., III, 110(1) als

belooning of aandenken schonk. Althans in een Cat. *Roos* te Amst. 26 Septb. 1854, n⁰ 16, Z. 86 komt zulk een penning voor met deze aanteekening »Volgens overlevering zoude deze penning (in kabel-»rand vereenigd) door den Prins aan eenen der bevelhebbers (waar-»schijnlijk aan den Luitenant-Kolonel *Eibergen*) geschonken zijn, die »door *Rabenhaupt* (Decb. 1672) met een deel der bezetting van Gronin-»gen afgezonden, Coevorden ingenomen heeft." Doch de Vz. van dien zamengestelden penning is van 1675; de Kz. van 1672. De belooning kwam dus vrij laat. (*Spielerei?*) Zie over *Hendrik Casimir II* de *Vrije Fries*. VIII, blz. 146. en *G. Brandt's Poëzy* 1688. blz. 442.

1735, 1675. v. L., III, 178. *Willem III de eer en luister des vaderlands*, met het omschrift op de Vz. WILHELMUS A WILHELMO komt ook voor in koper met het omschrift op de Vz. van: WILHEL(MUS) III D(EI) G. (RATIA) PRIN(CEPS AUR(ASIAE) HOLLANDIAE & WEST-FRISIAE) GUB.(ERNATOR) Kz. als v. L., (Kabinet *P. H. van Gelder*). Verder zonder randschrift bij *P. Smidt van Gelder* n⁰ 2613 *L. en bij Van Dam*, n⁰. 2148 K. *f* 1.50.

1736, 1675. v. L., III, 179. *Dinant en Huy ingenomen* met *prolati an Mosam imp. securitas* bij v. L. In Kab. *P. H. v. Gelder* met IMPERII en in de afsnede DIONANTIO ET HOYO CAPTIS MDCLXXV.

1736. 1675. v. L., III, (181) (1) *Limburg ingenomen*. In Kab. *P. H. van Gelder* in zilver zonder den naam van den stempelsnijder *J. Mauger*.

1736*, 1675. v. L., III, 182(2). Kleiner stempel bij *P. Smidt van Gelder*, n⁰ 2618.

1736. Op 1675 geplaatst bij v. L., III, 182). *Ter eere van Claudius, Prins van Ligne, Landvoogd van Milaan*. Deze fraaie penning te vergelijken met eenen dergelijken op denzelfden prins bij *van Loon*, III, 36 als *Onderkoning van Sicilie* geslagen doch wier beide keerzijden dezelfde zijn en beide gesneden door *D. Waterloos*. Zie A. PINCHART. *Histoire*, p. 50, n⁰ 11, *Revue* 1855, p. 280, n⁰ XLVII.

1737, 1675. v. L., III, 183. *De Spanjaarden in de zeeëngte van Sicilie overwonnen*. (Keerzijde) Veel grooter en de engel meer in regtstandige houding, vliegende, afgebeeld in de *Revue de la numismatique Belge* 1876, pl. IX, n⁰ 30 en beschreven als eenzijdige penning van MAUGER aldaar p. 150—151 door den heer *Maurin graaf Nahuys*, als nergens elders vermeld.

1738, 1675. Vijftig jarig huwelijk van *Willem van Borsselen en Soetge Spierings* of *Zoetje Spiering*. *Navorscher*, XI, 362, *de Roye*, n° 1868. Z. *f* 4.: *Salm*, n° 1402. Z. 41 w. *v. Sytzama*, 1849, n° 44. Z. 34 w. *de Vries*, n° 1454. Z. 3. 3. *Posthumus*, n° 542. Z. 34. Van dezen penning vervaardigde *Gerard Brandt* het opschrift. *Poëzy* 1688, blz. 480 [1]).

1739, 1675. 6 December. Begravenispenning van *Anna van den Vondel*, gestorven 2 Decb. 1675, met het opschrift:

De Zuiverheit der leli
Blinkt Schoon in 't Evangeli.

Kz. Afgebeeld bij *de Vries* c. s. pl. IX, n° 7. Opgeh. Dl. II, blz. 83—86.

1740, 1675. 5 Aug. Op het overlijden van *Geertruyt Christien Wed. Jacob Hustaert.*

Voorzijde: In een krans een wapen.

Keerzijde: *Ter Gedachts van Juffer Geerteruyt Christien weduwe van de Hr. Jacob Hustaert, in sijn leven raedt extraords van India, Gewesen Gouverne(ur) van Ternate, Amboina en Ceylon. Obyt* 5 *Aug.* 1675 *out* 56 *Jaer.* (Opschrift in 17 regels.)

Cat. *Jamieson—Feyens*, n° 1325, *Posthumus*, n° 540, *Hooft van Iddekinge*, n° 246, groote, ovale, gedreven penning. Z. in rand 90. W. Mm, 108 en 90.

1741, 1675. Gegraveerde penning op het overlijden van *Pieter Vis, geboren* 6 *Juli* 1672. Mm. 58. Z. 30. Cat. *Posthumus*, n° 541.

1742, 1675. Gegrav. zilv. penning met oog en ring. *Voorzijde: De nieuwe Luthersche kerk* op het Singel te Amsterdam.

Keerzijde: *Ter gedachtenisse van*
Hendrik Jansz Niemandt
Heeft de eerste steen geleydt van
de nieuwe Luyterse Kerck tot
Amsterdam 1668 *Gestorven*
den 17 *July* 1675
out 50 *jaren.*

---

[1]) *Mijn kinderen, gedenkt*
Aan 't goet dat Godt ons schenkt.
Die 't zoet der echt, na 't paren
Ons gunde vijftig jaren.

(Kabinet van *mr. K. J. F. C. Kneppelhout van Sterkenburg* te Utrecht.)

1676.

1743, 1676. *v. Loon*, III, blz. 185 en 186 laat de Nederlandsche vloot naar *Saragossa!* stevenen in plaats van naar *Syracuse.*

1744, 1676. v. L., III, 185. Fransche penning ook op het sneuvelen van DE RUYTER. In Kab. *Jer. de Vries Jerz.* veel kleiner en door BRETON.

1745, 1676. 29 April. Op het overlijden van den Admiraal *Michiel de Ruyter.* Onder den geknotten arm leest men:

G(lees: C(*hristoffel*) AD(*olfz.*) f(*ecit*).

Acht penningen van dezen uitstekenden stempelsnijder zijn door den heer *Alexander Pinchart* vermeld in de *Revue*, 1854, p. 106—111. De onze is de laatste, VIII, p. 111.

De stempels van dezen fraaien penning zijn nog aan 's Rijks munt te Utrecht voorhanden alwaar in vroegeren tijd afslagen daarvan, in zilver, tegen *f* 31—:, en in brons, tegen *f* 7.·., waren te bekomen. v. HEECKEREN t. a. p. bl. 4—5, alwaar deze penning ook is afgebeeld op pl. I, n° 3.

Vergelijk *G. van Orden en A. D. Schinkel*, *Bijdr.* blz. 24 (*Hist. Tijdschrift* 1842, blz. 83(3), die zeggen »Men beweert, dat men aan »dezen kunstenaar voor eenen afgekeurden stempel eene vergoeding van »duizend ducatons toetelde, een prijs, welke welligt voor geene kunst»werken van dien aard, immer in ons land is betaald geworden."

1746. Als boven door SIMON gesneden vóór 1830.

1747. v. L., III, 187. De t. a. p. op 1676 ingevoegde penning ter eere van *Gerard Brandt de jonge* is eerst na zijn overlijden op 21 Decb. 1683 geslagen. In de afbeelding (Keerzijde) afsnede te lezen. ARONDEAUX [1]). Bij *'t Hooft*, n° 890. Z. 43 en n° 891. Z. 45.

1748. Als boven ter eere van *Gerard Brandt de Jonge*, Vz. als v. L., III, 187, doch Kz. variant. Onder het boven opschrift staat: *cum privil*(*egio*) en boven de stad *Rotterdam* zweven nog twee wolken meer. Ook is er geen afsnede en ontbreekt de naam van den stem-

---

[1]) R. ARONDEAUX (Cité 1678—1702) *Revue* 1852, p. 284—288.

pelsnijder. In Kab. *P. H. van Gelder* en *'t Hooft*, n⁰ 892, *Posthumus*, n⁰. 545. Z. 45.

1749. Als voren ter eere van *Gerard Brandt de Jonge. Voorzijde* als v. L., III, 187.

Keerzijde: Opschrift boven *cum privil(egio)* in acht regels.

Dit beeld vertoont den jongen Brandt
De deught, geleerdheid en verstandt
Gehoort uit deesen gulden mondt
Verdweenen in syn morgenstondt [1]).

(Kab. *P. H. van Gelder. 't Hooft*, n⁰ 893, Z. 42. *Posthumus*, n⁰ 546.

1750. v. L., III, 188(1). Op het vernielen der vijandelijke vloot door de Fransche zeemagt in de haven van *Palermo*. Deze penning komt ook voor zonder *J. Mauger* f(ecit) onder het borstbeeld. Cat. *mr. J. van Iddekinge*, 1867 n⁰ 536.

1751. Als boven doch de voorzijde door *R(ottiers)*, de keerzijde door MOLART gesneden; de omschriften anders geplaatst en de grootte volgens den muntmeter bij *Iddekinge*, 73. Br. Ald. n⁰ 537.

1752, 1676. 12 December. v. L., III, 191. Belooningspenning aan den Directeur-Generaal der Oude West-Indische Compagnie, *Johan Root* geschonken.

Deze zeldzame penning bevindt zich in het kabinet van wijlen mr. *Jer. de Vries*, Jerz. *Cat. Arti*, 1880 n⁰ 1313. (*'t Hooft*, n⁰ 894. Z. 87.)

1753, 1676. v. L., III, 194. Op het innemen van *Bouchain*. Bij *P. Smidt van Gelder*, n⁰ 2633. Z. 67½ W. op de Vz. het borstbeeld iets anders en voluit: *Christianissimvs*.

1754, 1676. 7/17 September, v. L., III, 196. Philipsburg belegerd en veroverd. Andere stempel: Vz. op de rivier *Rhenus*. Kz. Op éénen regel: *den 7 und 17 September*, WAARONDER de palmtakken en niet als bij v. L. BOVEN: ook *Ero-be-rt* bij den regel: *im Jahre* 1676. Geheel gelijk *Madai*, n⁰ 7203. Z. 31 W. (*P. Smidt v. Gelder*, n⁰ 2636. = *Salm*, n⁰ 1417. Z. 30. = *Iddekinge*, n⁰ 539. Z. 31.

1755, 1676. v. L., III, 196. Als boven kwam voor bij *Noot-Nagel* in 1868 en is in Kab. van wijlen *mr. Jer. de Vries Jerz.* kleiner dan v. L., III, 196. Mm. 43, afzonderlijke Vz. en Kz. *gestempeld op boomschors.*

---

[1]) G. BRANDT DE JONGE was slechts 26 jaren en 8 maanden oud toen hij stierf.

1755*, 1676. v. L., III, 197. *Aire* ingenomen. Gesneden door Dollin te Parijs en niet door Mauger (*v. Cleeff* I. 1965). Br. *f* 1.25.

1756, 1676. Ter eere van koning Karel XI van Zweden. v. L. III, 204(1) (2). In Kab. *P. H. van Gelder*, *a*) v. L. III, 204(1) met *B* of *R* onder het armstuk, alsmede *b*) v. L. III, 204(2), Kz. met Vz. van n⁰ 1.

1757, 1676. v. L., III, 220 (op 1677). Wensch van Paus *Innocentius XI* naar vrede. Komt ook voor met Vz. het borstbeeld regts, met *kapje* in plaats van *myter*, en daaronder MDCLXXVI, Kz. Geen jaartal. *v. Duren*, n⁰ 1501. Z. Kab. van wijlen *mr. Jer. de Vries Jerz. Phil. Venuti Numismata Romanorum Pontificum praestantiora a Martino Vad Benedictum* XIV, Romae 1744, 4, p. 292(4).

1758, 1676. v. L., III, 529(4) op het jaar 1665. Verwaandheid van Karel II, Koning van Groot-Brittannie, met het jaartal 1676, veel grooter en met borstbeeld met paruik. Z. *Munnicks van Cleeff*, II, n⁰ 1085, *f* —90.

1759, 1676. Door v. L., II, 106—107, reeds op 1618 geplaatst. Op het overlijden van *G. Voetius*, president der laatste vergadering van het Synode van Dordrecht, overleden 1 Nov. 1676. Cat. *Holtzhey*, 1809, n⁰. 105.

1760, 1676. 8 January. Gouden medaille vereerd aan den Sultan van Ternate. Zie *mr. J. A. van der Chijs*, *Tijdschrift. Batavia*, 1864 XIV, blz. 187—188, *P. A. Leupe*, t. a. p. (bl. 203, (VIII)), vermeldt uit de notulen. »Bij gelegenheid van de komst tot den troon van den Koning van Ternaten *Padoeka Sri Sulthan Amsterdam* (!) werd deze vorst vereerd met een gouden medaille hangende aan een capitale gouden ketting. Deze medaille had tot opschrift. *Wegen d' Oost-Indische Compe. door den Gouverneur-Generaal, en de Raden van India vereert aen den Coninck »Quitchely* (*Kitjil* ?) *Amsterdam tot gedachtenisse van syn krooninghe en Successie in het Tarnaetse Ryck met Confirmatie en de toegenegentheyt van Hare Edele geschiet den Eersten February* 1675.

1761, 1676. 9 Septb. Op den gouden bruiloft van *Jacob* Veen en........?

Gerard Brandt vervaardigde op dezen penning een bijschrift. *Poezy* 1688. Blz. 480.

Hierbij gedenkt men aan de trouw
Die VEEN met zijn beminde vrouw
Na 't wenschelijk vergaâren
Zagh leven vijftig jaren.
Hij dankt Godts goetheit, en verbeidt
Nu met zijn Gade d' eeuwigheit.

Navorscher XI, 1868, blz. 362, volgens mededeeling van J. L. A. J.

1762, 1676. 18 Junij. Op het overlijden van PIETER FLORISZ. Mm. 57. Z. 41. Cat. *Posthumus*, n° 552.

1763, 1676 of 1677. Op het overlijden van *Jacob Granaet*. Kz. zijn wapen. Gedreven *en haut relief*. Mm. 58. Z. 54. Cat. *Posthumus*, n° 555. (In Cat. *Jamieson-Feijens*, n° 1282. Mm. 58. Z. 54 op 1677. geplaatst.

1677.

1764, 1677. Ter eere van den Deenschen (Vice) *Admiraal Nicolaes Juël*, op den zeeslag tusschen de Deensche en Zweedsche vloten, verschillende van v. L., III, 209(1.) bij *P. Smidt van Gelder*, n° 2650, G. 41. Z. 86½ W. »geheel gelijk *Kon. Deensch Kabinet*, 3e Cl., pl. XV, n° 1. Vz. Borstbeeld met geknot armstuk. Zonder bijfiguren, omschrift *Nicolaus Juel Eq(ues) Aur(atus) Daniæ Archi Gen(eralis) Loc(um) ten(ens)*.

Nicolaas Juël, Gulden Ridder, Luitenant (Lieu-tenant), generaal van Denemarken [1]).

Keerzijde. Een zeeslag tusschen groote schepen, zonder om- of opschrift. Ook bij *Salm* n° 1480 Mm. 63 fraai. Z. 89.

Kab. *P. H. van Gelder*, Cat. *Arti* 1880 n° 1338 met aan de voorzijde gemerkt I. H. [2])

1765, 12 Julij 1677. Dapperheid van *Cornelis Tyloos* c. s. door

---

[1]) Op den penning bij *Van Loon* III 209(1) komt *Nic. Juël voor* met de titels van: *Eques* en van *Architalassus (Admiraal)*. Deze n° 1764 schijnt ouder te zijn toen hij nog maar *Vice Admiraal* of *Luitenant Admiraal* was.

[2]) I. H. zal aanduiden JOHANN HÖHN, *de oude*, stempelsnijder in Dantzig van 1636 tot 1687, door wien ook de penning bij v. L. III 264 voorkomende is gesneden.

den koning van Denemarken beloond met den gouden penning bij van *Loon*, III, 210 afgebeeld.

Bij dien aan *Cornelis Tyloos* vereerd behoorde een gouden keten in 1733 versmolten (zie *Cat. Arti* 1880, n° 244. Blz. 71), tot een gouden kop met deksel op voet, versierd met gedreven lauwertakken, wijnranken en bladornament. De bekerwand draagt twee opgelegde medaillons (zijnde de penning doorgesneden). Het eene met het portret van *Christiaan V*, koning van Denemarken, het andere met een wapentrofee en het jaartal 1673 (lees 1677). Zie *van Loon*, t. a. p.

Tusschen de beide medaillons is het volgende vers gegraveerd:

Toen Tyloos [1]) *Neerlandsch held met mannenmoed bezielt,*
De Sweedsche schepen had verovert of vernielt,
Schonk hem de Deensche vorst tot roem van dit gevecht,
Een gouden penning aan een keeten vastgehecht.
De penning ziet gij hier, de keeten is ontslaekt,
Zoodat nu van dit goud dees beker is gemaekt.

Aan de andere zijde: *Zie A. Casteleyn, Holl(andsche) Merc(urius) van 't jaar* 1677, p. 170, J. *van Loon, Penningkunde,* 3e D(eel, 3e B(oek) p. 210. *Basnage Annales des Prov(inces) Unies.* Tom. 3, p. 823.

Merken *Amsterdam*, X. I. L.

1766, 1677, 14 July. Ter eere van *Karel XI*, Koning van Zweden en ook op het gevecht tegen de Deenen in *Schonen* [2]), op dien dag en andere gevechten op 17 Aug. en 4 Decb. 1676 geleverd.

Vz. Het borstbeeld iets anders dan bij v. L., III, 211(1) en sierlijk gehelmd.

---

[1]) Bij het gevecht onder *Malmö* (17 Julij 1677) wierp *Cornelis Tyloos* zich met zijn ligt schip, *de stad Kampen*, tusschen de twee grootste Zweedsche schepen en dwong beide na een uur vuren tot overgave.

[2]) *Schonen.* Fr. *Scanie.* Lat. *Scandia*, is het zuidelijk gedeelte van Zweden wel te onderscheiden van *Scandia*, *Scandinavie*, bevattende Denemarken, Zweden *en* Noorwegen. De kroonprins van Zweden is hertog van *Schonen* en niet van *Scandinavie* zooals men in de Wet van den 28 April 1850, houdende toestemming tot de echtverbintenis van H. K. H. de prinses *Wilhelmina Frederika Alexandrina Anna Louisa der Nederlanden* met prins *Karel Lodewijk Eugenius* tweemaal kan lezen. In de haast waarmede dit wetsontwerp moest behandeld worden, is dit door de commissie van rapporteurs (en dus ook door mij als deel er van) over het hoofd gezien.

Omschrift: *Carolus XI dei gra(tia) Sue(corum) Goth(orum) Wand-(alorum) Rex.*

Karel XI, door Gods genade, koning der Zweden, Gothen en Wenden [1].

Overigens geheel, zoo ook met randschrift gelijk v. L., III, 211(1). Z. 14½ W. bij *P. Smidt van Gelder*, n° 2652, en Cat. Arti, 1880, n° 1362. *Kab. P. H. v. Gelder*, gem. *Meybusch fecit* [2].

1767, 1677. v. L., III, 214. Verovering van *Maarstrand* met klein verschil in de plaatsing van het omschrift bij *Munnicks van Cleeff*, I, n° 1971. Z. *f* 14.

1768, 1677. v. L., III, 216. Ter eere van *Christiaan Constantyn Rumpf*, gewoon afgezant der Vereen. Nederlanden bij den koning van Zweden. Onder het armstuk leest men: *Karlstein*, (*Kab. P. H. van Gelder*). Deze was stempelsnijder in Stockholm van 1670—1718.

1769, 1677. v. L., III, 218. Op het verschijnen van den staartster. v. L., t. a. p. blz. 217, trof dien even als de penning bij hem op, III, blz. 212(3) opgenomen alleen aan in de penning kasse van den heer *Koenraat Christoffers*, voornaam Zweedsch handelaar te Amsterdam. Kwam ook voor bij *P. Smidt van Gelder*, n° 2655. Z. 29½ W.

1770, 1674. v. L., III, 219. Ter eere van *Johan Baptist Christyn*. Onder den geknotten arm *D(enys) W(aterloos)*. *Pinchart Histoire*, p. 50, n° 5, DE HAAN, n° 285, Z. 24, *f* 20.—

1771, 1676. v. L. III, 220. Vredelievende gezindheid van Paus *Innocentius XI*, (Kab. *P. H. van Gelder*), onder het armstuk. *Opus Hamerani. Giovanni Hamerani*, stempelsnijder in Rome van 1675—1705.

1772, 1677, 3 Maart. v. L., III, 221(1). De hollandsche vloot bij het eiland *Tabago* in brand gestoken. Hiervan schijnen vier stempels te zijn.

a) = v. L., met *Lvdovicus magnus rex christianissimus.*

b) (Kab. *P. H. v. Gelder*) met *Ludovicus mag. rex. christianss.* Onder het armstuk ANT. MEYBUS f. Kz. in de afsnede alleen. *Tabago.*

c) Niet door *Mauger of Meibus*, maar door *Rottiers* gesneden. (*Munniks van Cleeff*, I, n° 1973 Br. *f* -90.—

---

1) Gelukkig konden wij toen nog den titel van *Wandalen* in het *Ontwerp* gebezigd verbeteren in dien van *Wenden.* Zie zitting van 26 April 1850, blz. 15.

2) *Meybusch of Meibusch*, stempelsnijder in Stockholm en Kopenhagen 1606—1701 De penning komt ook voor in penningplaten zonder randschrift.

d) v. L., III, 221(1) niet met *Mauger* maar met het stempelmerk LI [1]) (Kabinet *P. H. v. Gelder*).

1773. Als boven. v. L., III, 221(2). Bij *Salm*, n⁰ 1439, met ander borstbeeld, gesneden door *R(ottiers)* Brons. Figuren en randschriften verguld, gelijk zulks meer op fransche penningen van dien tijd voorkomt.

1774, 1677. v. L., III, 226. *Valenciennes* veroverd en van verwoesting bevrijd. Met ander borstbeeld, regts ziende door *R(ottiers)* vergulde figuren en omschriften bij *Salm*, n⁰ 1442. Brons.

1775, 1677. v. L., III, 229. Ter eere van *Philips* hertog van *Orleans* na den slag bij *Kassel*, heeft in de afsnede op de keerzijde ook nog de letters IGDLHSI (?). In het Kabinet van *P. H. van Gelder* met *Meybusch* (Brons).

1776, 1677. v. L., III, 230. *Kamerijk* ingenomen: bij v. L., door *Molart* gesneden. Vz.: het borstbeeld iets anders tot aan den hals, gem. *R(ottiers)*, *P. Smidt v. Gelder*, n⁰ 2668. Z. 165½ W. Kab. *P. H. van Gelder*). *Salm*, n⁰ 1445. Z. 165. W.

1776, 1677. v. L., III, 231(2). *St. Omer* ingenomen. Kz. geheel anders bij *de Jonghe*, n⁰ 2761. Vz. Borstbeeld regts = Omschrift: Bij den hals afsnede R(*ottiers*).

Kz. *Lodewijk XIV* te paard ontvangt de hulde van de stad *St. Omer*. Omschrift *Exercitv e. cassellensi praelio redeunte.*

Het leger uit den slag bij Cassel terugkeerende. In de afsnede in een cartouche.

Avdo maropolis dedita. 1677.

St. Omer overgegeven. Brons 7¼ c.

1777, 1677. 14 Novb. als *Chevalier* p. 473. Op het huwelijk van Prins *Willem III* met prinses *Maria van York*, v. L, III, 236(1), doch met verschil in teekening van haar borstbeeld. Kon. Kab. *Aanw.* 1873, blz. 9 en Kab. *P. H. van Gelder* iets anders.

1778. Als boven. Vz. Borstb. = v. L., III, 236(1) maar omschrift: *Wilh. III d. g. princ. aur. Holl. et Westf. Gub.* Kz. De prinses ZONDER PARELSNOER en iets anders getooid. Omschrift: *Maria d. g. Prin-*

---

[1]) LI, niet te vinden bij SCHLICKEYSEN in zijne zweite durchweg verbesserte und sehr vermehrte (dure *f* 9—60) Auflage van de *Erklärungen der Abkuerzungen auf Münzen der neueren Zeit, des Mittelalters und des Alterthums sowie auf Denkmünzen und münzartigen Zeichen.* Berlin 1882.

c(pissa) m(agnae) Brit(anniae) Aur(aniae) Dotaria etc. (Z. 18 W.) »Ziende zegt P. Smidt v. Gelder, waarschijnlijk op de *bruidschat.* Doch het borstbeeld van de Kz. van dezen penning stelt niet Prinses *Maria van York*, maar haar schoonmoeder *Maria, de dochter van Karel II,* voor. Cat. VAN CLEEFF n° 1989. Z. 13. Kz. Borstbeeld zijner (W. III) moeder in *Kon. Penn. Kab. Aanw.* 1853/54, bl. 7, n° 27. »Onuitgegeven zilveren gestempelde penning op de voorz. 's prinsen borstbeeld W. III, als bij van L. III, 236(1) op de keerz. *in plaats van het borstbeeld zijner gemalin Maria, dat zijner moeder.* (*Salm* n° 1455. Z. 18. *v. Duren*, n° 1512 *in goud* 42. 9 W.

DOTARIA moge nu in middeleeuwsch latijn gelijk zijn aan Dos: *huwelijksgift* (*Du Cange* in voce zoo vatten wij toch niet wat deze huwelijksgift met dezen jaarlozen penning te maken heeft. *Ducange* zegt: »DOTARIUM quod nostris (Franschen) DOARIUM seu *douaire, dotalitium.*" Wij gissen dat de stempelsnijder het woord *Douairière* [2]) aanzienlijke vrouw welke een deel van haar mans (*Willem II*) vermogen in vruchtgebruik heeft, (ook wel eenvoudig *weduwe*) heeft willen uitdrukken door het woord *Dotaria* om haar van de andere *Maria* te onderscheiden.

1779, 1677. Als boven, v. L., III, 236(2). Onder den arm *PVA f* (*Pieter van Abeele f(ecit)* 1676. (Ook afgebeeld bij CHEVALIER, t. a. p. 48.) *Revue* 1853, p. 190, n° XV.

1780, (1677). Ter eere van *Maria.* Ppl. borstbeeld: *Maria Princes van Oranje.* Verzilverd cliché bij *P. Smidt van Gelder*, n° 2679. *Van Cleeff*, I, n° 1990, *f* 1—:.

1781. Z. j. *Willem III als ridder van den Kousseband* [3]) afgebeeld bij *Chevalier* p. 47(2) en in koper verg. bij *van Cleeff*, I, n°. 1988 *f* 1. Vz. Mannelijk borstbeeld van den prins, omhangen met den penning dier orde (*St. George* den draak bevechtende).

Omschrift *Wilhelmvs III d(ei g(ratia) princ. (eps) avraicae Com(s) Nass(aviae)* e(tc).

---

[1]) Van *Douaire, weduwgift, lijftogt.*

[2]) Tenzij *Prinses Maria*, de moeder, deze penningen liet slaan en aan het jonge paar ter ronddeeling tot gedachtenis geven. Het voorkomen *in goud* daarvan bevestigt dit eenigszins. Ook elders komt dit voor.

[3]) *Willem III* werd reeds in 1653 tot »ridder van den *Hooseband*", v. L., II, 387, door den toen ook hier te lande omzwervenden koning *Karel II*, den broeder van zijne moeder benoemd.

Keerzijde: Het gekroond wapen van den prins omgeven door den *Kousenband*, waarop de spreuk: *Honi soit qvi mal y pense.*

1782, 1677. In het penningkabinet van de Kon. bibliotheek te Brussel bevindt zich een fraai exemplaar van een zilveren penning met het merk O—G, misschien het officieele merk (zegt *Pinchart, Revue* 1853, p. 58) van den uitstekenden medailleur WOUTER MULLER (1653—1688). Vz. 1677. Bb. van *Willem III*, prins van *Oranje* en van *Maria van York*; daaronder een cartouche met hunne naamcijfers en het omschrift:

In den echten bant met liefd' en trouw
Kroont Godt door zegen man en vrouw:

zijnde die van een huwelijkspenning voor algemeen gebruik bestemd. (Zie *Cat. Arti*, 1880, n⁰ 1241 [1]). Kz. Het *vredeschip* als bij v. L., II, 559(1), doch zonder het jaartal.

1783, 1677. 27 Decb. v. L., III, (1) en (2). Inname van *Stettin* beide met het stempelsnijdersmerk C. S., waarschijnlijk CHRISTOFFEL SUCRO, *Muntmeester in Stettin*, 1677—1682 toen (1677) door *Frederik Willem*, keurvorst hertog van *Stettin* en *Pommeren* na het winnen dier stad aangesteld. N⁰ 1 is in Kab. *P. H. van Gelder* met I H = *Johan Höhn, de oudere*, stempelsnijder in Dantzig (1636—1687).

1784, 1677. 1 Januarij (?) In den *Cat. Michiels van Verduijnen*, n⁰ 2444, aldus vermeld »Sur la distribution, faite à la nouvelle année par la Diaconie Wallonne d'Amsterdam. L'avers represente le lieu de distribution pour les pauvres qui filent le long d'une balustrade, à l'intérieur de la quelle se trouvent deux chiens loups. — Revers. Plusieurs inscriptions Médaille gravée D. 58 mill. Cuivre Jaune). *Schade* dat *M. v. V.* die »plusieurs inscriptions" van dezen ons nergens elders voorgekomen penning niet mededeelde.

1785, 1677. Gouden gedachtenismunt (?) op de *vier* banken van Venetie, AMSTERDAM, Hamburg en Weenen. Verg. Cat. *Houck*, (1863) n⁰ 1423. G. W. 38. 4. w. die verwijst naar KÖHLER *Ducaten Cabinet*, n⁰ 2984 en *Cat. C. Christoffers*, n⁰ 66. (Wie bezit dezen catalogus? Vergelijk n⁰ 1769.

1786, 1677. Gouden penning door de Oost-Indische Compagnie ter waarde van *f* 800—: vereerd aan *IJsbrand Godeke*, Raad extraordi-

[1]) Aldaar in (1) te lezen p. 58 voor p. 258.

nair van Indie en gewezen Gouverneur van de Kaap de Goede Hoop. *Leupe t. a. p.* VII, blz. 200.

1787, 1677. 27 Sepbt. Als boven ter waarde van *f* 600 —: aan *Gijsbert David Strantwijck*, Commandeur der retourvloot. *Leupe* t. a. p. VIII, blz. 201.

1788, 1677. 50jarig huwelijk van *P. H. Roonaer en A. D. van Bleijswijck*. Cat. *Snouckaert*, n° 1552, *v. d. Chijs*, n° 256, Mm. 47. Z. 28, *'t Hooft*, n° 916. Mm. 48. Z. 28. *Posthumus*, n° 556. Mm. 47. Z. 29. De Vz. van dezen penning is gedreven: Een hand uit de wolken komende houdt met twee engeltjes den huwelijksband vast, waaraan een krans is gebonden. In den krans 50, daar beneden twee aan elkander verbonden wapens. *a*) Het veld van....? gedeeld door eene scherpe faas, daarboven twee en daar beneden een vogeltje, allen links gewend, *b*) veld van....? waarin 2 en 1 bollen. Omschrift, gegraveerd.

P. H. Roonaar en A. D. v. Bleijswieck getrouwt d. 18 *Jul.* 1627.

Kz. Gegraveerd. Omschrift *Ter gedachte van haer gulde bruloft* 18 *Ivli* 1677.

In het veld:

Het jubel iaer
gelukkig tot een
halve euw gepaert te
leven is ons in danck
gegunt van Godt, Godt
gunt oock aen ons
nicht en
neven.

1789, 1677. Begravenis of draagpenning van *'s Gravenhage. Dirks Revue*, 1859, p. 505, n° 32.

1790, 1677. Begravenispenning van *Abraham Clermont* (vermeld?)

1791, 1677. Op *Leendert de Neufville.* Looden penning bij mr. J. W. Keiser. Gron. 1860, Cat. n° 280. (Overleden?)

1792, 1677. Op het overlijden van *A. P. Hogenhoeck*, Burgemeester der stad Vlaardingen, Gegrav. Gr. 44, Z. *Cat. Verkade* 1849, n° 3699.

1793, 1677. Zinnebeeldige penning op het overlijden van *Henriette Stoop Nic. dochter*, oud 25 jaar. Gr. 45, Z. *P. Smidt v. Gelder*, n° 2682.

1794, 1677, 3 Juny. Zilv. penning op het overlijden van den Leidschen student *Johannes Meijer*, (Kon. *Penn. Kab.*) Aanw. 1864, blz. 12.)

Voorzijde in een krans van lauwerbladen en bloemen.

A(nno) C(hristi) 1677, 3 *Jun(ii)*
Joh(annes) Meyer Bre(mensis) Vir
Bon(us) Erud(itus) Jur(is) et Phil(osophiae) deliciae
Obi(it) Lugd(uni) Bat(avorum) aet(atis) 26.
Tanta in Deū(m) Fidu(cia)ut eū(m) nasci putar(et)
Q(ui) ita vixerat ut S(ancto) D(omino) viv(ens) sibi et
Mund(o) jam dud(um) demort(uus) videret.
Felic(es) quor(um) vit(a) sic mort(e) cor(on)atur
Nummors Vitae exord(ium) sempi(ternae) [1])

Kz. Gelauwerd doodshoofd, zeis, uurglas, graflamp, op een sarcophaag, waarnevens een bloem; alles beschenen door een hemellicht, waarin eene duif: daarboven op een wimpel.

Was ist das Zeitliche bey dem Ewigen? [2]).

1795, 1677, 6/16 Augustus. Begravenispenning ter gedachtenis van *Joost of Jodocus van Lodensteyn*, 25 jaren predikant te Utrecht; Zie *Navorscher* XVIII, blz. 355—359 XIX. blz. 12, 286 en 327, medegedeeld door mr. Jer. de Vries, Jerz. van Amsterdam en den heer *L. H. Eberson* van Arnhem in twee verschillende te lange bijbelteksten of opschriften om ze hier te herdrukken. *J. van Lodesteyn was geboren* 6/16 Febr. 1620.

1796, 1679, 19 July—1677, 10 Sept. Ter eere van *Willem Momma*, Predikant en Hoogleeraar te Middelburg. Hij deed aldaar 19 July 1676 zijn intree, wierd in Novb 1676 van zijn ambt ontzet, en stierf 10 Septb.

---

[1]) *Nav.* VI, 1856, 99, opgeg. door *A. H. G. Fokker*, (VI, 388. Cat. *Posthumus*, 1882, no. 557. Mm. 63, Z. 22. De opschriften zijn slecht afgedrukt. De zin is *nagenoeg* deze: *In het jaar des Heeren 1677 den 3 Juny overleed te Leiden in den ouderdom van 26 jaren de brave, geleerde Johannes Meyer van Bremen, de lieveling van het regt en der wijsbegeerte. Zoo groot was zyn vertrouwen op God dat hij stervende dacht geboren te worden. Hij had toch zoo geleefd dat hij ofschoon levende door 's Heeren zegen zich zelven en de wereld reeds lang scheen afgestorven te zijn. Gelukkig zij wier leven zulk een dood kroont, want de dood is het begin van het eeuwige leven.*

[2]) De duitsche inscriptie doet vermoeden dat de penning te Bremen is gemaakt voor de dragers van het lijk, zijne medestudenten.

1677 te Delft. Afgebeeld bij *de Vries*, c. s.; pl. XI (1). Opgehelderd, II, blz. 132—143 en 233—234, waarnaar wij verwijzen.

1797, 1677, 1727, 29 Juni. Zilveren lepel met het opschrift: *Ter gedagtenis van de 50ste verjaardag van Nicolaas Calff geboren tot Saandam 20 Juni 1677* — mr. JACOBUS SCHELTEMA in zijn *Rusland en de Nederlanden* (IV) in zijne *Aanteekening* I, over *Nicolaas Calff*, (IV, blz. 303—312), zegt (blz. 305) dat *Claas Calff*, in het jaar 1676 is geboren; de lepel wijst aan 20 Juni 1677. In 1879, blijkens t. a. p. IV 312, werd nog een fraai kabinetje oude penningen en gesneden penningen door *N. Calf* († 1734) aan eene der Doopsgezinde gemeenten te Zaandam gelegateerd, aldaar met zorg bewaard. Zijn dit antieken? en bestaat er een Catalogus van?

EINDE VAN 1677.

Land van Arkel (XXXIV, 142). 't Was mij nieuw, toen ik, eenige jaren geleden, in het Handboekje van den hoofdonderwijzer W. G. Meulevelt las, dat nabij Gorichem liggen »de vijf Arkelsche dorpen, zoo genoemd, omdat de voorletters het woord Arkel vormen". Daar wordt echter niet Oosterwijk aangevoerd, maar Eeterwijk. Is dat juist? In Heringa's Woordenboek vind ik dien naam niet.

E. LAURILLARD.

Een oud gebruik bij 't afleggen van eeden. Men leest in de Müist. Urkundensammlung van Joseph Niesert, B. V., S. 493, in eene oorkonde, van eene merkwaardige verhandeling in het gericht te Winterswijk, waarin den heer van Gemen, wegens de voogdij over verscheidene tot het stift Vreden behoorende goederen, uit deze slechts de voogtschilling wordt toegekend; dat Johannes de Langhelo, de »voorspreker", tot de zeven mannen van het Sticht aldaar aanwezig zeide: »Maakt u gereed tot den eed en het geld, 't welk gij erkend hebt te moeten geven". En toen ontdeden zich die mannen van hunne kielen (togas) en petten (capucia), daar zij zich gereed maakten, gelijk dat in genoemd gericht gebruikelijk is, om te zweren", enz. Hieruit leert men, dat het uittrekken van den kiel en het ontblooten van het hoofd destijds (aº 1338) te Winterswijk behoorde tot de ceremoniën van den eed. De kiel is opperkleed op reis; onder den kiel werd en wordt nog het buis gedragen. In het buis is men gekleed om

voor zijne meerderen te verschijnen; thuis en aan het werk ontdoet men zich van het buis, en zit in borstrok of mouwvest.

In Noord-Brabant zag ik dan ook steeds dat een boer, die eene plechtige handeling zal verrichten, als hij een kiel aanheeft, dezen uittrekt, en hoezeer hij er ook op gesteld moge zijn zijn hoofd steeds gedekt te houden, het bij dergelijke gelegenheden ontbloot. Of een eed gezworen »met den kiel aan" minder krachtig gerekend wordt, dan een »zonder kiel" afgelegd, weet ik niet, maar zou het vermoeden, daar de voorspreker te Winterswijk het uittrekken der kielen vorderde. A. J. C. KREMER.

Een gepromoveerd jong Chinees — legde Febr. '82 aan het Hof van Appèl te Parijs den eed van advokaat af. Hij is de eerste zijner natie, die in Frankrijk deze bevoegdheid verwierf.

Krypten (XXXIV, 231, 2). Ik zag er eene over het hoofd, die van de Stifts-kerk te Thorn (Limburg), welke uit de XIIIe eeuw dagteekent. VICTOR DE STUERS.

VRAGEN.

Bartholot — aldus a^{o} 1741, Bartholotti a^{o} 1772, op kaarten in Tegenw. Staat v. Gelderland en Utrecht, zijnde de benaming eener destijds kasteelmatige huizing o. Zoest. Gewis vernoemd naar Bartholotti v. den Heuvel, die ook Rijnenburg (o. Jutfaas) hebben bezeten (Zie *Nav.* XXXIV, 58, 62—4). Wat weet men van die huizing? Bestaat ze nog? En hoe?

Doeswerff. *Nav.* XXXIII, 510, is sprake van le Breton van D. Is dit (v.) Doeswerff de naam eener heerlijkheid of eener familie?

Ysselt. Wi Willam v. Ysselt, Herman v. Y., Willam v. Hemert Chisebrecht Uterkocken [1]) ende Cossyn v. Y. Willams zoon v. Y., maken kenliken allen luden dat ons kundich is, dat Henric v. den Werve [2]) onze neue ende Bijatris v. Stridelant zijn zuster

---

[1]) *of* Ghisebert Uterkoecken, Uter Koecken. [2]) ende Wendel moet siin echte wiif.

onze nychte hore twier ouer oude vader ende hore twier ouer oude moeder wael gheboren ende waren wt tween edelen [1]) hofsteden gheboren, alze hoer ouer oude vader die eens ridders zoen was, gheboren uter hofstede van der Helle [2]) ende hoer ouer oude moeder een waelgheboren wiif was, gheboren uter hofstede van Ysselt [3]). Ende in kennisse der waerheit zo hebben wi Willam v. Y., Herman v. Y., Willam v. Hemert, Ghisebrecht ende Cosiin voerschreuen onse segheleen an desen brief gedaen tenen oerconde. Ghegheuen a° 1393 op des hilichs cruus avont inventio (2 Mei). — Deze brief (waaraan 5 zegels) met geleibrieven i. d. 3 en 12 Mei 1393 (waaraan 5 en 2 zegels) vindt men sub no 36 (bl. 70) in den Codex Dipl. achter 't 4e deel van v. Spaen's Inleiding tot Gelds. Historie. Staat die heerlijkheid Ysselt, destijds een Hollandsch leen, — immers gelegen in de prov. Utrecht, onder Soest? — met v. Dam v. Isselt of Sasse v. Ysselt in verband?

St. Wier, — beoosten Lochem, aan de Berkel, a° 1741 (Tegenw. Staat v. Gelderl., Kaart) als S. Wyr vermeld en als klooster aangeduid. Wat weet men daarvan? Hoe is daar thans de lokaliteit?

GESCHIEDENIS DER LETTERKUNDE.

Azteken. In de tweede van de Hibbert-lezingen te Londen, handelde prof. Albert Réville over de goden der Azteken, die in vroegere eeuwen in Mexico heerschten, o. a. toen Cortes het veroverde. De Azteken hadden de Toltecs verdreven, maar er was eene oude profetie, dat een Messias van de Toltecs de Azteken zou komen verdrijven. Vandaar de schrik van Montezuma, toen Cortez met zijne europeesch-gewapenden en zijne ruiters, — paarden waren in Mexico toenmaals onbekend, — in zijn Rijk landde. — Zekere pater Damate Soto,

[1]) *of* verleenden. [2]) *of* opter hofsteden ter Helle, dat een leen is ons ghenedighen Heer van Gelre. [3]) *of* »opten hofstede tot Ysselt, dat een leen is ons ghenedighen Here van Hollant."

van Concordia (Vera-Cruz), moet, gelijk men uit Matamoras (Mexico) meldt, een sleutel gevonden hebben om het Azteken-schrift te ontcijferen.

Bijbelvertaling van de Witte of E. C. P. Dezer dagen kwam mij dit werk, waarvan ik wel iets meer zou willen weten, in handen. 't Zijn twee betrekkelijk dunne kl. fol. deelen, getiteld: De geheele H. Schriftuur: behelsende alle de boeken, dewelke in 't algemeijn Concilie van Trenten voor Canonyke zijn goedgekeurdt. In de Nederlandsche tael. (Hier achter staat *geschreven* door de Witte). Met korte verklaringen op de Duystere Plaetsen. t Utrecht bij Theodorus van den Eijnden, in t Muziekboek. MDCCXVII. De »voorreden" is om meer dan ééne reden lezenswaardig en verdeeld in zes paragrafen. Par. 1 heeft ten opschrift »De nuttigheyd van het lezen der H. Schriften (geheel overeenkomstig de leer der Protestanten). Par. 2 handelt over de vereischten eener goede vertaling. Par. 3 heeft ten opschrift »Hoe dese vertaling in 't byzonder is opgestelt. Dat de Joden den Hebreeuwschen tekst niet quaed-aerdiglijk bedorven ofte vervalscht hebben". Par. 4 »Dat het H. Concilie van Trenten, met de Vulgata voor geloofweerdig te verklaren, de minste gedachten niet gehadt heeft van de oorspronkelijke Texten op 't Straet te zetten". Par. 5: »Dat het onmogelijk is eene goede vertaling te maken met woordt na woordt over te zetten, dewijl elke tael haere besondere eijgenschap heeft". Par. 6 spreekt van »Meer andere Swarigheden, dewelke eenen vertaelder overkomen in de overzettinge van de H. Schriften". In deze vert. wordt de verdeeling in Hoofdst. en verzen, zooals wij die kennen, rechtmatig veroordeeld, en met behoud der gewone, de versverdeeling door een dubbeler cijfer, zeer verbeterd. Dit werk is niet kerkelijk goedgekeurd, doch op bl. IX van 't voorwerk, vinden wij een stuk, dus luidend: »Het is een ieder bekent, dat de H. Schriftuer geene Approbatie van noode heeft: en dat ze uyt haer eygen zelve hare goedt-keuring en Approbatie is. De Swarigheid soude dan alleenelijk over de vertalinge kunnen wesen, of er aen die iets ontbreekt. *Doch ik en ben zelf van dit gevoelen niet.* Vervolgens wil ik diergelijke approbatie van niemand verzoeken (geteekend) E. C. P. (wellicht een pseudoniem voor de Witte?)" De spelling is slordig, en vele woordvormingen, schoon niet

dadelijk verouderd, zijn zeer zonderling. Omtrent de Psalmen merk ik op, dat Ps. IX en X samen genomen en in 42 verzen Psalm IX vormen. Ps. X daarentegen is bij hem Ps. XI enz. Ps. CXLVI is in tweeën gesplitst, evenals in den Bijbel van Moerentorf; echter met dit verschil, dat vs. 12—20 Ps. CXLVII vormen, doch vs. 9 met vs. 8 samengetrokken zijn, vs. 10 en 11 zijn 11 en 12, en bij Moerentorf vinden wij het cijfer vs. 12—20 behouden. E. C. P. heeft echter vs. 1—9. Bij M. vinden we twee Psalmen X; de eerste staat geheel tusschen sluithaken en draagt ten opschrift »Psalm bij de Hebreeuwen"; de 2de Psalm X In Domino Confido is de XI^{de} der Staten-overzetting. Van bl. 508 (dl. II) tot en met bl. 538 vinden we »Notae ofte Aenteekeningen"; deze zijn doorgaans in 't Latijn en loopen over ieder Bijbelboek. Achter deze vertaling vinden we 't gebed van Manasse; ofschoon niet kanoniek, vond de vertaler het der overzetting waardig. Vervolgens treffen we aan een tafel der Epistolae en Evangeliaria die het geheele kerkjaar door gelezen worden. En ten slotte toch eene approbatie van dezen inhoud: In deze vertaling van de H. Schriftuur, als ook in de korte verklaringen op de duystere plaatsen, met veel geleertheijt en moeyte uitgewerkt, heb ik niets ontmoet strijdig aen het Katholyk geloof ofte de goede zeden. Gegeven te Delft den 1 Julii 1717 Matthias Oosterling: Protonot. Apostolicus, keurder der boeken".

Als bewijs van de wonderlijke spelling één uit velen. Gal. IV: zoolang als eenen erfgenaem »minderjarig" is, zoo en verschilt hij niet van eenen dienstknecht, alhoewel hij meester van alles is; Maer hij staat onder vôgden en »mombaers." 2 Joh.: Den Ouderlinck aan Mevrouw Electa. Handel. I, 18: Maer een stuk lands, uyt den loon van syne boosheijt bekomen hebbende, heeft hij zich verhangen, en midden door geborsten zijnde; is geheel zijn ingewandt uytgevloeyt. Moerentorf heeft: »en verhangen zijnde is in het midden opengeborsten. 1 Thim. III, 2: Eenen Bisschop dan moet onberispelijk zijn. Hij en mag maer eens getrouwt zijn geweest". Waarop steunen beide laatste vertalingen (Hand. I en Tim. III)? De eerste enkel op eene gevolgtrekking?

Ik zou haast zeggen, dat de vertaler tot de Oude Cleresy behoorde. Weet iemand iets meer van hem? En of E. P. C. en de Witte een persoon zijn? G. P. ROOS.

Blauwboekjes, enz. (XXXII, 378, 9) De blauwe kleur begint, bij mijne nasporingen in de Haagsche archieven, hoe langer hoe grooter afmetingen aan te nemen. Herhaaldelijk leverde ik in dit tijdschrift een artikel daarover, en nog kan ik de zaak niet blauw-blauw laten. In een inventaris van 1632 vind ik onder de boeken vermeld: »Een tractaetgen van Willem Coopers ende nog wat blauwe bullen". Met Coopers wordt zeker William Cowper bedoeld, onder welken naam, behalve de dichter der 18e eeuw, twee personen in Engeland in de 17e eeuw leefden. In een anderen inventaris vond ik »Hemels tractaet van Willem Couper" [1]. De hoofdzaak blijft echter »blauwe bullen", waarvan ik min of meer eene bevestiging vond in een inventaris van 1655, waarin genoemd werd »een pipiltzum met eenige *bulle papieren*". Zal dat *blauwe bullen* verklaring eischen, ik kan niet zeggen, dat ik nog veel verder ben met de juiste verklaring en eerste beteekenis van *blauwboekjes*. Integendeel, ik raak het spoor heelemaal kwijt. Immers ik vind in een inventaris van 1646: »Een blaeuboeckgen van den Leitsman ter Salicheijt". Het begrip van volksboekje, zooals Jonckbloet bedoelt in zijne Gesch. der Nederl. letterk., sprekende van de *blauwe bibliotheek*, kan bij dit boekje niet in aanmerking komen, en nog minder, dunkt mij, mag gedacht worden aan een schotschrift. Zoo ter loops teeken ik aan uit een inventaris van 1671: »wat kleyne blaeuwe taeffeltges" Maar er is meer, om voor stellig aan te nemen, dat volksboekjes of schotschriften niet alleen blauwboekjes genaamd werden. In de rekening der nalatenschap van een plateelbakker, in 1661, worden ook posten uitgetrokken »uyt een blaeu boeckgen", en »uyt een ander blaeu boeckgen geteyckent"; terwijl in 1652 in eene andere rekening genoemd worden »twee blauwe bouckjens consernerende de pachter in den Blyek". Dat echter een zeker soort geschriften in de 17e eeuw blauwboekjes werden genoemd, blijkt voldoende uit de volgende aanteekeningen: »1620, een deel blauw bouckgens gebonden en ongebonden; 1625, een deel blauw bouckgens; 1630, een bondel met blauwe bouckgens; 1635, noch een deel blauwe bouckgens en andere ouwe

[1]) In den Catal. der boeken verkocht door J. van Velsen, 19 Sept. 1689, op de Groote Zael te 's Gravenhage, vind ik onder no. 92, libr. in 4o, Willem Coupers Tractaten, onder no 203 Coeper 3 Hemelsche Tractaten, 1649, en onder no 540 hetzelfde in 8vo.

bouckgens van cleynder waerde; 1649, zeventyen blaeubouckgens sonder percament; 1650, eenige blaeuwe boucxkens; 1651, Thien packetkens soo met blaeuwe als andere boucxkens van weynich importantie: 1652, 23 blaeu en gemarmerde boucxkens in quarto, 27 boucxkens in octavo en duodesimo in blaeu papier en schaepsperkament, ses allemenaken, vyff in blaeu papier en een in hoorn; en in 1654, twee bondels met blaeuwe bouckges en 70 blaeuwe boecktgens", in den inventaris van een »ongetroude bejaerde dochter". Dat blauwboeckjes en schotschriften niet synoniem zijn, blijkt o. a. uit v. Effen's Holl Spect., overgenomen in Hofdijk's Voorgeslacht VI, 219. Er is daar sprake van »eenige paskwillen en blaauwboekjens".— Hoe het zij, het blauw heeft altijd een groote rol gespeeld, ook in de uithangteekens. Nu zegt Soutendam wel, dat uithangteekens met het praedicaat blauw meerendeels dienden tot opschriften van blauwververs-neringen, maar het tegenbewijs vond ik in een Delftsche acte van 1654. Daarin wordt genoemd de »*Blaeu*verwerye genaemt de *groene* handt". Ik mag toch niet aannemen, dat de notaris of zijn klerk kleurenblind was. In elk geval moet ik vermelden, bij Soutendam, in 1600, een »In de blaeuwe hant", en in 1685 volgens eene acte: een »Blaeuwe Hondt". Er schijnen ook oudtijds *blauwe Engelen* geweest te zijn, want in 1635 vind ik zoo'n uithangteeken genoemd. Het praedicaat blauw werd echter niet altijd gebruikt om aan dergelijke zoetsappige namen klem bij te zetten. In de scheldwoorden bekleedt *blauw* ook een groote plaats, vooral wanneer het de zwakkere kunne betreft. In 1623 vind ik »blaeuwe h..r, blaeuw varken; in 1670 »blauw droncke varcke", in 1655 »paertsneus en blaubeck" tegen een meisje, terwijl de »blauwe duivel" uit Hofdijk, VI, 263, naar geen volmaaktheid heenwijst. In dat zelfde deel, bl. 317, vindt men »Blauwvingers" naast andere scheldnamen. Ja zelfs in 1579 werd iemand met »eenige blauwicheyt ende importunerende der suppltt gequelt". Tot slot geef ik uit Ackerman's Antiq. Catal. 1873, n° 27, den titel onder n° 163 vermeld: »Das Buch von blauen Dunst, Cöln, 1768, waarbij gevoegd is de vermelding: »auf blau papier gedruckt". Dat boekje herinnert mij Minkman's pogingen om boekjes met blauwe letters op groen papier in zwang te brengen.

Den Haag. A. J. SERVAAS VAN ROOIJEN.

v. Wassenaer. De hoofdcommies bij de Koninklijke Bibliotheek en secretaris van het Koninklijk Instituut van Ingenieurs te 's Gravenhage, J. Tideman, bood Maart 1884 tenbehoeve van het Rijks-archief aldaar ten geschenke aan het navolgende stuk: »Dirk van Wassenaer geeft het leen, dat zijn oom heer Arnold van Wassenaer van hem hield, aan diens oudsten zoon Dirk en, zoo deze geene kinderen nalaat, aan diens broeder of zuster ten erfleen, 29 Augustus 1262. Vidimus van Hendrik van Wassenaer van 1432". Dit stuk werd bij de uitgave van het Oorkondenboek van Holland en Zeeland als verloren beschouwd, en is een gewenschte aanwinst voor het Rijksarchief.

VRAGEN.

Saksische kroniekschrijver. Wagenaar (Vaderl. Hist., I, 289) en v. Loon (Aloude Holl. Hist., voorrede), beroepen zich op den Schrijver van »Historia de bello Saxonico". Wanneer leefde deze schrijver? Of anders, van welken tijd dagteekent deze Historia?

Hoen. In de wèlgeschrevene, een edelen vrijzinnigen geest-ademende brochure »Herinnering aan Ulrich Zwingli" (2e druk, bl. 21) leest men, dat de Nederlandsche rechtsgeleerde Hoen (begin XVIe eeuw?) een geschriftje (brief) uitgaf over de beteekenis van het kleine, doch grooten strijd veroorzaakt hebbende — woord IS, en Zwingli dat schrijven in 1525 uitgaf. Wie deelt mij iets van dien rechtsgeleerde Hoen mede, voornamelijk over zijn brief. G. P. ROOS.

Tancelijn, Cassander. Waar kan ik een beknopt doch onpartijdig levensbericht vinden van den dusgenoemden ketter Tancelijn of Tanchelijn, uitgezonderd de verhandeling van wijlen Ds. H. Q. Janssen. Waar hetzelfde van George Cassander, door Driesselhuys (District Sluis in Vlaanderen), *onzen* gematigden Cassander genoemd. G. P. ROOS.

KUNSTGESCHIEDENIS.

Uurwerken (zie Algem. Regr). In het Maart- of Aprilnummer der Indische Mercuur (1881) komt onder het opschrift »een zeer eenvoudige uurwijzer" eene beschrijving en afbeelding voor van een onder den naam van Touristen-Uhr door de firma Götz u. Söhne te Weenen in den handel gebracht zeer doelmatig werktuigje. Het is eigenlijk een zonnewijzer, en bestemd om in den zak medegenomen te worden op grootere en kleinere tochten, teneinde — tenminsten wanneer de zon schijnt — den tijd te kunnen waarnemen. Dr. *J. M.* zegt het toestelletje beproefd te hebben en niet anders dan met lof er van te kunnen gewagen. Men kan er, minstens op tien minuten na, den tijd juist mede bepalen.

Wat langloopende zakuurwerken (vgl. *Nav.* XXV, 533) betreft: een bejaard horlogemaker te Vouvry (Zwitserland) beweert een uurwerk te hebben uitgedacht, waarmede horloges jaren achtereen kunnen loopen. Onlangs heeft het gemeentebestuur dier plaats eene verzegelde doos met twee zijner horloges, 19 Jan. 1879 gedeponeerd, doen openen, en men heeft bevonden, dat ze werkelijk al dien tijd hadden doorgeloopen.

Wip en poeselaar (XXXIV, 148). *Wip* was een biersoort. Men had vele soorten van bier. Ook *mol*, *bokkebloed*, *kuitert*, *Groninger kluin*, *Pommersche slurp*, enz. *Poeselaar* ken ik niet, maar uit het verband zou ik gissen, dat het ook een *bier*naam is geweest. Niet aannemelijk vind ik 't vermoeden, dat een »wippertje" in betrekking zou staan tot de biersoort *wip.* 't Nemen van een *wippertje* is trouwens altijd 't nemen van een borrel, niet van een glas bier. En die slechts eens gezien heeft, *op welke wijze* een werkman een glas jenever ledigt, zal terstond de aanschouwelijke juistheid van dien naam *wippertje* inzien. 't Glas wordt letterlijk *gewipt* en is ineens leeg.

DR. E. LAURILLARD.

A-la-Daumont (XXXIII, 446). Bij deze wijze van rijden worden de paarden niet van den bok gemend, maar van den zadel gereden. Het

is mij niet bekend, wanneer die mode in ons land werd ingevoerd, doch zij is blijkbaar van Franschen oorsprong.

MR. R. J. W. F. VAN HOEVELL.

[Wat of wie is dan Daumont?]

VRAGEN.

Een mededinger van Christiaen Huygens. Onder dezen titel deelde ik in het Alb. der Natuur 1884 1e afl., origineele archiefstukken mede, omtrent de uitvinding van het slingeruurwerk. Ik vond nu nog het onderstaande, en meende 't hier te mogen plaatsen, onder verwijzing naar Harting's Levensschets van Chr. H., afzonderlijke uitgave bl. 25, en v. Swinden's verhandeling in Verhand. der 1e klasse van het Kon. Ned. Instituut 1817, 3e deel. Op die wijze kan men de zaak gemakkelijk terugvinden. — »Op huyden 20 Mey 1658 compareerde voor Hermanus de Coninck, Notaris binnen 's Gravenhage, Adriaen Louriszoon, schoolmr ende voorleser tot Scheveningen dwelcke verclaerde ter reqtie van EdHeere Christiaen Huygens waer ende waerachtich te syn, dat den XVden dach der maent April deses jaers 1658 tot Sch. gecomen is eenen Simon Douw horologiemaecker tot Rotterdam ten huyse van deposant, ende vermits desselfs absentie aen syne huisvr. versocht hy eens op de thooren mochte gaen ome het uyrwerck te besien; heeft des deposants huysvr. op desselfs versoeck het binnenwerck doen besien; versoeckende insgel. het ander werck mede te mogen besien, gaff sy hem tot antwoort sulcx niet te mogen doen. Den voorn. Douw dachs daeraen weder tot Sch. bij den dept. comende versocht als vooren het voorn. werck te mogen besien presenteerende aen huysvrouw van den depoeant te sullen geven een silvere ducaton gelyck hy deselve tot dien eynde op de thoonbanck leyde, waerop dept antwoordde sulx sonder schryven van den reqt ofte Salomon Coster niet te mogen doen". — Het verdere is door water totaal onleesbaar geworden; het zijn echter slechts weinige regelen, die misschien van minder belang zijn. Uit enkele woorden zou men mogen opmaken, dat hij wederrechtelijk den toren heeft beklommen.

Ik vraag ten slotte, kan iemand mij een middel aan de hand

doen, om in 't algemeen verbleekt schrift op te halen, en door water half-uitgewischt schrift voor een oogenblik te verduidelijken. Indien 't scheikundig middel het papier zou schaden, zou dit geen bezwaar zijn. Eene akte die niet te lezen is, heeft toch ook geen waarde.

Den Haag. A. J. SERVAAS V. ROOIJEN.

TAALKUNDE.

Plaatsrangen (XXXIV, 104). Zie over gehucht en buurt, *Nav.* XXVII, 436—8.

Bremer (XXXIV, 102). »Te Roeselare en in het meer noordwaarts gelegen Breskens vindt men de familiën Bree-mers". Mers is in Vl. hooiland, dat des winters onder water staat, ook lage weide; dus »breede weide''. G. P. ROOS.

[Maersch(e), marsse, merse, mersch(e) = moeras; meersch, mersch(e), merse ook beemd, grazig veld, zelfs schoon weiland. Aldus de Woordenboeken.]

Sassenheim. Dat in dezen plaatsnaam *heim* bewaard bleef, schijnt juist voor Saksischen oorsprong te pleiten èn ten aanzien van dit dorp èn misschien ook ten aanzien van de andere, *Nav.* XXXII, 117 vermelde plaatsen in ons vaderland. Terwijl een blaffert van de Friesche goederen der abdij Fulda omstr. 800 Sasheim vermeldt, zie v. den Bergh's Oork. v. Holland en Zeeland, I, 5, gewaagt dat zelfde stuk (a. w., bl. 8) van de villa Sahsingenheim in regione Fresonum, ibid. bl. 9 als Sahsenheim aangeduid, doch in een charter van 31 Juli 1249 (a. w., bl. 266) als Sassenem, 't welk, blijkens 't opschrift van dat charter ook wel tot Sassem samenkromp; de Woordenboeken leveren den vorm Sassen. Dat Sassem nu luidde omstr. 993, 1083 Saxnem (a. w., I, n° 68, 89), a° 1083/1120, 1248, 84 Sassenem (n° 105, 479; II, n° 525), a° 1262 Sasnem (a. w., II, n° 92), a° 1268 Sassenhem (n° 172), a° 1281 Sasnaem (n° 416), a° 1288 Zassenem (n° 637). Men ontwaart dus in de oudste vormen

zoowel *heim* als *x*. Waarom dan liever aan een persoonsnaam Sasse of Saxo gedacht? Afleiding van persoonsnamen ligt o. i. eerder voor de hand als dezelfde plaatsnaam (met zijn varianten) 't zij in dezelfde provincie, 't zij in verschillende landstreken, meermalen voorkomt òf als stamnaam òf in afgeleiden vorm.

Spaansch (XXXIII, 455). In de bij Het Loo en onder Apeldoren gelegene Hoog-Soerensche bosschen is een vak, dat »de Spaansche kap" heet. Hartman gist (Geld. Volksalm. 1867, bl. 117) dat daar, als in »de Franschmansheg" Franschen, eenmaal Spaansche krijgslieden hun kwartieren zouden hebben opgeslagen. 't Kan wel waar zijn, maar ik wist 't gaarne stellig. A. AARSEN.

Naams-omzetting (XXXIII, 446). De bekende Vrijheer von der Trenck en zijn vriend von Schell noemden zich, na hunne ontsnapping uit eene Pruissische vesting, von Knert en von Lesch. G. P. ROOS.

v. Haren — de Nerah (XXXIII, 446). Madame de Nerah was eene bastaarddr van Willem van Haren. Dit is algemeen bekend; haar naam Nerah is derhalve ongetwijfeld eene omzetting van Haren. Zie Cd. Busken Huet, De v. Harens, 1875, bl. 53. A. J. C. KREMER.

Het doel onzer bestemming (XXXI, 466). Met zekere nuchteren verbazing las ik deze vraag. Alle menschen zijn tot iets bestemd; wat is daarvan het doel? Immers de handhaving van werken, vormen, streven, enz.? De bestemming ligt in 't verleden, het doel in de toekomst. Wij zijn dus te voren *bestemd* om in de toekomst een *doel* te bereiken? Dit is niet wat men predestinatie noemt, waarbij men aan een bepaald doel denkt, in tegenstelling van een algemeen doel, waarvan de spreekwijze gewaagt.

»Of zou de menschheid in Uw Zoon
Verheven tot den wereldtroon,
Voortaan iets laags bedoelen?"

Neen, dit kan immers het doel onzer bestemming niet zijn?

G. P. ROOS.

[De uitdrukking »het doel onzer bestemming" moge met het oog op de theologische predestinatie van iets meer bepaalds gewagen, ze

is toch in ieder geval inzóóver specifiek dat ze, zoo niet steeds, dan toch meesttijds in stichtelijken of christelijken zin gebezigd wordt.]

Grieksche kalender (XXXIII, 132). 't Zou jammer zijn, zoo de vertaling: »iets uitstellen tot den Griekschen kalender" burgerrecht verwierf. 1°. Omdat de vertaling niet deugt. Er staat in 't latijn niet »Calendarium graecum," maar »calendas graecas"; dus tot de »grieksche calendae". De calendae nu heette (bij de Romeinen) de feestelijke eerste dag der maand, welk feest in Griekenland niet bestond. »Iets tot de Grieksche calendae uitstellen", was dus een uitstel tot op een tijdstip, dat nimmer kon aanbreken. 2°. Omdat wij eene echt hollandsche uitdrukking hebben, die precies hetzelfde zegt: »met Sint Jutmis" iets te zullen doen. PASSIM.

Iemand naar (op) de Mookerhei wenschen. In Geld. Volksalm. 1878, bl. 143—8 wordt dit spreekwoord opgevat in den zin van »iemand getuigenis geven van volslagen ongeschiktheid voor de maatschappij" (*sic*). In verband hiermeê zal *loop naar de Mookerhei!* beduiden »word soldaat", — met 't oog op de omstandigheid, dat eene aanmerkelijke afdeeling van 't Staatsche leger, dat tegen Spanje diende, een geruimen tijd zijn loop- of verzamelplaats op dat heideveld heeft gehad [1]). Men stelde die verklaring voor, omdat men het onteerend achtte voor vaderland en Oranje, gezegde uitdrukking af te leiden van den heldendood der graven Lodewijk en Hendrik van Nassau i. d. 14 April 1574. Aldus echter wordt dezen gezegden groot geweld aangedaan, omdat ze, naar wij meenen, nooit iets anders beduiden, dan »iemand uit de voeten wenschen" en »loop naar de maan!". Vgl. den variant *ik wou dat je op de Mookerhei zat*, betreffende iemand die ons gansch ongelegen komt; want die op de Mookerhei zit, kan ons in onze bezigheden of plannen niet hinderen. Hetzij de omstandigheid, dat uit den veldslag van a° 1574 zóó weinigen naar hunne haardsteden terugkeerden, — er sneuvelden immers van Staatsche zijde 3000 voetknechten en 500 ruiters, lieden van *allerlei* rang en stand; en waarom moet men dan eeniglijk aan den heldendood der Nassau's denken? —

---

[1]) Ook in 1702 was deze heide de verzamelplaats van het leger der bondgenooten, onder den hertog van Marlborough.

hetzij de eenzaamheid en hierdoor veroorzaakte voormalige onveiligheid der streek, welke, bij gemis van politie, menigeen daar, zonder burengerucht, spoorloos kon doen verdwijnen; — zal deze uitdrukkingen hebben gebaard. Waarbij nog komt, dat wie eenmaal op de Mookerhei verdoold raakt, nog niet zoo heel gauw weêr terecht is. Bij 't nasporen van oorsprong of herkomst van spreekwijzen dient men vooral 't derde der vergelijking (het tertium comparationis) in aanmerking te nemen. Al laat men derhalve ook hier, bij 't vaststellen dier herkomst, 't geval der a⁰ 1574 gesneuvelde krijgslieden gelden, — te meer, omdat, naar men zegt, de lijken van Lodewijk en Hendrik niet onder de dooden zijn herkend of teruggevonden, en dit zal wel met meerderen der toen gesneuvelden zoo geweest zijn, — dan wettigt zulks, als zoodanig, nog geenszins de gevolgtrekking dat men iemand »dood en verderf toewenscht" (*sic*, bl. 145). In de meeste gevallen wenscht men met deze gezegden iemand op doodonschuldige wijze eenvoudig uit de voeten. Maar dit neemt niet weg, dat ze door personen, die kwaads in den zin hadden (hebben), in den schuldigst mogelijken trant gebezigd zijn (worden). Zulk slag van lieden laat dan de mogelijke herkomst uit den jare 1574, tenminsten wat wensch en bedoeling betreft, in den meest eigenlijken zin krachtdadig gelden.

J. A.

Nieuwe woorden (XXXIV, 44). *In kennelijken staat* = dronken. Ontleend aan de in 1880 ingevoerde (nieuwe) *Drankwet*.

Harkeniel (Arkeneil, Alkenir) (XXXIII, 133). Mr. G. v. Hasselt heeft in zijn Arnh. Oudh., IV, 66, een hoofdstuk getiteld »Arkier". In 1074 bestonden te Arnhem arkieren van hout op Peddenborch en Stratenborch v. H. leidt het woord af van *arcus* of *arx*. 't Schijnt werkelijk geweest te zijn, zooals de heer W. opgeeft, »een klein, uit het dak van een huis gebouwd geveltje" (of dakvenster), vanwaar men den vijand met pijlen uit bogen kon beschieten. De Oestalen waren verdedigingswerken van dezelfde soort, maar grooter, en ingericht voor zwaarder schietgetuig; zie v. H. a. w. IV, 33. A. J. C. KREMER.

[Mr. G. v. H., a. w, IV, 67: Arkier = schiethuis of schiettoren.]

Mei (XXXIII, 326, 34). Ik meen dat ik schreef »Meyl is eene verkorting van Meyel of Megel". Want ik zie Mill aan voor 't latijnsche »mille" of òns »midden" bijv. »Mille" in Mill tusschen Kuik

en Uden (Cevellum en Undecima?) en »midden" in Milheeze, d. i. »te midden der heeze". Het planten van den Meiboom staat bepaald in verband met de maand Mei, de maand van vreugde. Bij de Romeinen was April aan Venus [1]), Mei aan Apollo gewijd. De 1ste dag van Mei (Kalendae) aan de goede godin (Venus?) de 14de (pridie Idus) aan Mercurius, de 5de (Idus) aan Mercurius' geboorte, de 23ste (v kal. Junii) aan Vulkanus. In de Noorsche mythologie was de Meimaand gewijd aan Balder [2]). Bij de R. Katholieken is zij de maand van Maria. Mei is de laatste en gewoonlijk de schoonste der lentemaanden, de vreugdemaand. Vooral op den eersten dag van Mei ging het in de Middeneeuwen lustig toe [3]). Dan plantte men bijv. te Arnhem een *meiboom* vóór 't Vorstenhof, men dronk dan meidranken en danste er bij (Mr. G. v. Hasselt, Arnh. Oudh. I. 232). Zich *vermeien* is »zich verlustigen", en een *mei* is in N. Brabant [4]) een groenende tak, onverschillig of die ten teeken van vreugde

---

[1]) Veneris mensis, i. e. Aprilis, qui Romulo regnante secundus, ab hoc rege Veneri sacratus est; Ovid., Fast. I, 39; IV, 61; vgl. IV, 629. RED.

[2]) den god des lichts. RED.

[3]) Van hier nog denkelijk de uitdrukking »Meidag" (1 Mei, vgl. 't Eng. Maybay) terwijl men nooit den eersten dag der andere maanden in dezen trant hoort betitelen, minstens in de Nederbetuwe niet. Op Meidag (*sic*) tient men ook alhier de lammeren, enz. RED.

[4]) ook elders, zeker wel overal in ons vaderland. Zie bijv. in de jongste Bijbeluitgaven Levit. 23 vs. 40: »palmtakken en meien van dichte boomen" (bij de beschrijving van 't Loofhuttenfeest) en vgl. Mark. 11 vs. 8 (*στιβάδας* of *στοιβάς*, dus zoo algemeen mogelijk). In oude Bijbeluitgaven vindt men Openb. 7 vs. 9 zelfs »palmmeien" als vertolking van *φοίνικες*. Mystieke schrijvers van vroeger eeuw bezigden bij voorkeur mei in plaats van tak, bij eene onder zinnelijke beelden voorgestelde beschrijving der hemelsche gelukzaligheid; vanhier de uitdr. »hemelmeien"; vgl. den titel van 't ao. 1598 te Gend in 12mo. uitgekomen boek: »Eenen zeer schoonen gheestlicken Mey, die den Heere Jesus is". — Bij Kiliaen kan men zien, dat de oude geleerden 't er niet over eens waren, of òns Mei (maandnaam) uit 't Latijn herkomt. Immers men leest daar: »Mey, mey-maend, Majus mensis. Vox vernacula Mey s. may a Latina sumpta; *vel potius* a frondibus, arboribus et arbustis, quae *nomine cum mensa communi* vocantur". Mich. Beuter: Majus *a voce* may s. mey, qua viror omnium plantarum designatur"; — met vergelijking van 't Fr. mai, Ital. maggio, Sp. mayo, Eng. may. Opmerking verdient nog, dat, evenals in 't Nederduitsch het geval is, 't Fransch en 't Italiaansch den maandnaam ook voor meitak (-boom) bezigen, wat minstens in 't Engelsch en Hoogduitsch niet zoo is. Dat Majus mensis aan Maja gewijd zal zijn geweest, en wij met òns Mei

in de hand gedragen, op den hoed gestoken of op een nieuw gebouw gezet wordt. Dat de maand Mei bij de Romeinen aan Apollo was gewijd, ontleende ik aan l'Art de verifier les dates. De maand heette echter Majus, ongetwijfeld ter eere van Maja, dochter van Atlas en moeder van Mercurius, en wij zullen den naam Mei wel van de Romeinen hebben overgenomen, zoodat die naam in geen verband staat met ons woord »maaien" [1]. Wel vermoed ik zulks van Meyl; en de heer Frederiks schijnt daarvan niet afkeerig, want hij verklaart het woord mei, als plaatsnaam, voor weide.

Het woord Bosboom komt hier naar mijne meening niet tegen op, want »bosboom" zal wel zijn »busboom", het boompje, 't welk men hier te lande gewoonlijk »palmboom" noemt [2]. Naast *Maybusch* kan *Maartveld* geplaatst worden. Ameide, Ter Amei, Termei of Termeyde komen hier niet in aanmerking, daar hameide of ameide beteekent slagboom, hek, sluitboom, poort [3]. A. J. C. KREMER.

VRAGEN.

Buddingh. Waar? (in dit tijdschrift of elders?) kan ik de reden vinden, die de letterkundige D. Buddingh, de bekende schryver van

---

(als maandnaam), zoo dit van latijnsche herkomst is, ook bij haar zullen moeten belanden, schijnt buiten kijf, als men in aanmerking neemt, dat 14 en 15 Mei aan Mercurius gewijd waren, en deze god bij de Latijnsche dichters (b.v. Horat., Sat. II, 6, 5; Virg., Aen. I, 297 (301), Ovid., Metam. II, 685; XI, 303) dikwerf enkel als »Maja natus, genitus, creatus" wordt aangeduid. Terwijl sommigen bij Mei (Majus) aan de feesten ter herinnering der *majores* ('t zij voorvaderen, of Dii Majores) denken, draagt wellicht de afleiding van *Maja* iets bij ter beantwoording der vraag van *Nav.* XIII, 322, 3. RED.

[1] Dat de maandnaam in verband zou staan met ons »maaien", leest men *Nav.* XXXIII, 334, niet, maar wel, dat de *mei*tak der *oogst*vrachten kwalijk een *Mei*tak wezen kan, en gepaster aan een *maai*tak doet denken. Of staat in dit geval species pro genere, meitak (Meimaand-tak) voor »ramus frondosus, frons festa, *quasi dicas* ramus Maii" in 't algemeen? RED.

[2] Volg. Geld. Volksalm. 1864, bl. 48, 9. was »de bosch-boom" eene beuk, waaronder weleer op de Veluwe de holtrigters en maalmannen de boschrechten vaststelden, gericht hielden, enz. RED.

[3] Hiermede klopt 't wapen van 't geslacht v. Ameide (la Hamaide), — eene hamei, volgens Rietstap's Armorial. *Zie echter* Nav. XXXIII, 397. RED.

de »Verhandeling over het Westland" zelf aangeeft, om zyne meening dat zijn geslachtsnaam eene samentrekking zoude zijn van boeteding-heer, en diensvolgens als Buddingh' diende geschreven te worden, te rechtvaardigen. J. W.

Cachet, Stempel. Is de geslachtsnaam Cachet, te Rotterdam voorkomende, eene verfransching van den oorspronkelijken vorm Stempel of Van der Stempel? En hoe is deze verandering ontstaan? Wat gaf aanleiding daartoe?

Rodulphus (Rudolphus). Wat beteekent deze *Nav.* XXV, 246, 7, besproken persoonsnaam?

['t Schijnt dat men onderscheid moet maken tusschen Rudolph(us), d. i. quietem et pacem adjuvans, en Rodolf (Rodolphus, Rodulphus, Radulphus), d. i. cito juvans, vel consilio juvans, of Rathulf (Rathulfus), d. i. consilium et auxilium. Tenminsten L. de Potter, achter v. Hasselt's Kiliaen, geeft Rodolf en Rudolph onderscheiden op. Ons komt echter die onderscheiding vreemd voor.]

Dominé, brand je bekje niet! Wat is de oorsprong van dit algemeen bekend gezegde? Ik heb nooit gehoord of ondervonden, dat de heeren predikanten bijzonder gulzig zijn, zoodat zij vooral deze waarschuwing zouden noodig hebben.

Venloo. H. M. WERNER.

Zoo geil als een pad. Is deze uitdrukking algemeen bekend, en hoe komt men er aan? Ofschoon de pad natuurlijk ook voor hare nakomelingschap moet zorgen, heb ik nimmer bijzonder hartstochtelijke aandoeningen bij haar kunnen ontwaren. Of moet deze zegswijze gerangschikt worden in de rubriek, waartoe o. a. behoort: zoo vlug als een os, enz., en drukt zij alzoo juist eene tegenstelling uit?

Venloo. H. M. WERNER.

Boeien. Wat is de oorsprong en de eigenlijke beteekenis van dit woord, in de spreekwyze »kleuren als boeien" hebben, welke men vooral bezigt van jonge meisjes, die een hoog-roode gelaatskleur vertoonen, als gevolg van druk spelen en stoeien, of van eene andere lichamelijke opwekking.

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

Bax (XXX, 494, enz.). De *Nav.* XXVII, 89 vermelde Jaspar v. Bacx was gehuwd met Wilhelmina Pieck, weduwe van Claes v. Haeften.

Wolter v. Baix (ibid., bl. 91), behoorde onder de edelen, die hertog Willem van Gulik in 1543 van den eed aan hem ontsloeg (Sligtenhorst, bl. 465*b*).

Floris van Egmond, graaf van Buren, † 1528 (ibid., bl. 91), overleed, volgens Dr. Wap, »Gesch. v. h. land en der heeren van Kuyk", bl. 164, den 24 Oct. 1539, oud 70 jaar. Hoe is het nu?

Volgens Dr. Wap (a. w., bl. 163) had de verpanding van de stad Grave en het land van Kuik door keizer Karel V aan Floris van Egmond in 1517 plaats.

Het uiteinde van den Zutfenschen predikant Bax (ibid., bl. 92) is ook geconstateerd in de »Oproeping" in de Haarl. Courant v. 18 Sept. 1877 onder den titel »Christenen", onderteekend door Dr. E. Laurillard, ten behoeve van de 76 jarige schipperszuster destijds dienstbode bij Ds. Bax, en haren broeder, die 25 Aug. daar te voren op het Pampus zijn schip verloor.

J. A.

Backx (XXXIII, 141). Ik vond ergens een N.-Brabantschen Johan Baks. Hij stichtte in 1505 een klooster van Reguliere Kanunikessen te Rosmalen (N.-Br.), en noemde zijne stichting St.-Annenberg. Zijne zuster was de eerste priores, en de eerste nonnen kwamen uit het Windmolen-klooster te 's Hertogenbosch. Bij den aanvang der Nederl. troebelen gingen de nonnen weder naar 's Hertogenbosch, waar ze in 1584 het klooster van de Bogaerden aankochten. St. Annenberg werd in dien tijd of later verbrand.

A. AARSEN.

Backx. Eene gen. loopende van ± 1400 tot ± 1650 komt voor in De Herckenrode, Collection de tombes, épitaphes et blasons de la Hesbaye.

J. D. WAGNER.

v. Eeghen (XXXIII, 190). Met vergunning van Geert v. Egen en Geertrued, zijne vrouw, schonk Alijt, dr van Geerd Berwolding, 28 Jan. 1438 aan de provisoren van het Heilige-Geesten-Gasthuis te Deventer al wat zij binnen en buiten Deventer bezat. Deze Gerd v. Egen komt ook 29 Jan. 1439, 8 Mei 1441, 11 Juni 1442 als gegoed (in de Papenstraat) te Deventer voor (Cat. d. arch. van dat Gasthuis, door Mr. J. I. v. Doorninck, n° 338, 54, 84^b, 92). De familie v. Eeghen, die thans in N. Holland in hoog aanzien staat, is dus niet eerst sedert het begin of in den loop *dezer* eeuw meer bekend geworden, gelijk Nav. XXXI, 593, stelt.

v. Cuylenburg (XXXIII, 338). Een A. v. Cuylenburgh Jr. is gemeente-architect te Arnhem; D. J. v. Cuylenborhg, koperslager daar ter stede.

Lemstra (XV, 189, 90). Bernardus L., pred. te Oosterzee 1655—67, Oldeboorn 1667—'82, Workum 1682—'87 († 15 Juli, oud 54 jaren), tr. 1° Froukjen Mertsma († 1671); 2° Maijke Eusius, dr v. Dominicus E., pred. in de grietenij van Aengwirden. Ex 1ma Sibelius L., geb. te Oosterzee 14 Mei 1667, wordt S. M. Cand. te Bolsward 1695 en in 't zelfde jaar ber. te Makkum († ald. 8 Jan. 1742), tr. 1697 Elkske Meynema, dr v. Hanso M., secretaris van Ylst. Wonnen: Bernardus L., pred. te Oostermeer 1721, Stavoren 1721, Workum 1726, en sed. 1730 tevens rector der Latijnsche school te Workum; alsmede Hanso L., pred. te Hindelopen en rector ald. 1726, pred. te Heeg 1728. Zie Boekzaal Febr. 1742 (en Grevenstein, Naaml. pred. in cl. Bolsward). Uit dito Jan. 1749, bl. 694, bleek mij nog dat Sibelius L., Worcumo-Frisius, 21 Mei 1749 te Franeker tot doctor der rechtsgeleerdheid is bevorderd. MR. P. L. DE GAVERE.

Mom. (Vervolg van *Nav.* XXXIV, 256—64).

Bl. 239(149). *Jacob Mom, amptman van Maas en Waal.*

Tegen hetgeen ik in Bijlage. X omtrent hem geschreven heb, is de schrijver van *Nav.* XXXIII, 338, noot, opgekomen. Dit heeft nog te meer mijne overtuiging bevestigd, dat *Jacob Mom* een sprekend bewijs is, welk licht de genealogie tot juiste waardeering der geschiedenis kan verspreiden. Van poging tot verraad is hij voorzeker

niet vrij te pleiten; ook ik heb dat niet willen doen, maar zijn misdrijf treedt eerst in het ware daglicht, wanneer men alle detail-omstandigheden leert kennen, wanneer men zijn inborst, innige gehechtheid aan den Katholieken godsdienst, diepgewortelde overtuiging, dat de waarheid alleen dáár te vinden was en dat iedere afwijking van Rome's leer op zijn zachtst genomen slechts als een schromelijke dwaling mocht beschouwd worden, zijne opvoeding, het voorgevallene met zijn vader, die blijkbaar het slachtoffer was geworden van partijhaat en geloofsverbittering, — wanneer men, zeg ik, in dit alles dieper doordringt, en men ziet dan aan den anderen kant, welk een standvastig karakter, welk een aanzien door geboorte en huwelijk en welk eene onafhankelijkheid door aanzienlijk fortuin hij bezat, — dan zie ik in hem veeleer een politieken misdadiger, dan een laag en blind werktuig der Jezuiten, die enkel uit geldelijk voordeel en hoop op geldelijke belooning Tiel in handen der Spanjaarden wilde spelen. Als zoodanig toch heeft *v. Lennep* hem ons geschilderd, en de duizende lezers van den *Pleegzoon*, die van *Jacob Mom* nimmer iets anders gehoord hadden, dan hetgeen de Vaderlandsche geschiedenis, op de oppervlakkige wijze, waarop die aan kinderen wordt onderwezen, ons van hem geleerd heeft, hebben voorzeker, voorzoover zij althans geene geloovige Katholieken zijn, met v. Lenneps karakterschildering in dit opzicht volkomen ingestemd, waardoor een, niettegenstaande zijn misdrijf, toch nog in vele opzichten waardige persoonlijkheid (hetgeen men beamen moet, als men zich maar op een onzijdig, boven geloofsverschil en godsdiensthaat verheven standpunt wil plaatsen) meer en meer in een valsch daglicht is gesteld. De genealogist is verplicht dergelijke verdraaide voorstellingen scherp aan de kaak te stellen, zoowel ter wille der nagedachtenis van den persoon in kwestie en tot eer van het geslacht, waartoe hij behoort, als om de zuivere waardeering der historische feiten. — Geheel anders is 't met *Ernst Mom* (bl. 153(63)) gesteld. Deze is een verachtelijk persoon zonder twijfel, die zich aan onderscheidene lage, crimineele misdaden heeft schuldig gemaakt en den naam van zijn geslacht niet tot eer heeft verstrekt. Had ik zijn gedrag bemanteld en zijne handelingen trachten te verdedigen, zoo zou ik opzettelijk en tegen beter weten aan de waarheid hebben verkracht. Dat de luister van het gesl. *Mom* evenwel weinig lijdt, door het misdrijf van een enkel zijner

leden, zal niemand ontkennen, vooral als men bedenkt, dat er bijna geen enkel geslacht bestaat of bestaan heeft, hoe oud, hoe aanzienlijk ook, of het telt een of meer leden, hetzij in den tegenwoordigen, hetzij in den vroegeren tijd, die het *noblesse oblige* op treurige wijze uit het oog hebben verloren, doch die men helaas! eenmaal niet meer wegcijferen kan. Geene familie zal er echter op gesteld zijn, dat men deze onwaardige leden, tegen de waarheid in, vermeerderen, en de minder loffelijke handelingen van andere, door ze in een valsch daglicht te stellen, verzwaren gaat in het oog der oppervlakkig oordeelende menigte. Dus valt het ook niet in ernst te ontkennen, dat een schrijver, die in een roman of eene novelle eene verachtelijke persoonlijkheid onder een verdichten naam doet optreden en deze alsdan, al is het ook uit onwetendheid [1]) en zonder boos opzet, den naam geeft door een oud en eerbiedwaardig geslacht gedragen, van dien naam, op zijn zachtst uitgedrukt, misbruik maakt. En mocht mijne gissing (bl. 241(151), noot) juist zijn, dan ziet men hieruit te meer, hoe verderfelijk v. Lenneps verwringen der historische waarheid heeft gewerkt [1]). Zoodoende zou de naam *Mom* langzamerhand in ons land de geijkte verdichte naam worden voor een romanschurk [1]).

---

[1]) Mr. J. v. Lennep gaf ook in zijn »Pleegzoon" de onmiskenbaarste blijken van nauwkeurige bekendheid met de Historie zoowel als met de locale toestanden der periode waarin zijn romantisch verhaal zich beweegt, en legde fijnen kunstzin aan den dag in de keus en in de voorstelling eens politieken misdadigers (gelijk Jacob Mom was) als eene der hoofdfiguren in zijn roman. In die keus en voorstelling bleef hij geheel binnen de perken der zuivere onpartijdige Historie. In dezen trant maakte hij geenszins een romanschurk van hem; wat hij zou hebben gedaan, zoo hij hem allerlei denkbare en ondenkbare euveldaden hadde te laste gelegd. Ook valt het bewijs bezwaarlijk te leveren, dat een politiek misdadiger gelijk Mom eene eervolle nagedachtenis voor zijne naneven en voor het nageslacht bezitten kan. Want dan bezitten Jean Jeauregui en Balthasar Gerards die ook. Op die wijze predikt men eene in onze dagen helaas, door velen begunstigde (anti-protestantsche) zedekunde, welker beginselen, door 't onderwijs in de Vaderl. Geschiedenis, in 't gemoed van Neêrlands schooljeugd geplant, die jeugd als vanzelf doen inleven in de voor staat en maatschappij zóó diep betreurenswaardige stelling dat »het doel de middelen heiligt". En aan de bereiking van dit oogmerk werken tegenwoordig sommigen willens en wetens, anderen »uit onwetendheid" mede; wat »allerverderfelijkst werkt", en waarboven de (zaakkundige) »onwetendheid" en het (op Historische trouw steunend) »argeloos opzet" van eenen v. Lennep oneindig ver te verkiezen zijn. Is 't dan ten huidigen dage reeds zóóver gekomen dat men dusdoend door sommigen als een

Bl. 243(153). Bijlage XIII, tot aan de 1e alinea op de volgende bl. moet vervallen, aangezien het daar gestelde niet juist is, noch overeenstemt met de stamlijst, die op de volgende bl. volgt. Men stelle daarvoor in de plaats:

XIII. De kwartieren van *Maria* (*Anna*) *van Hüchtenbrock zu Gatrop* worden als volgt gesteld: *Hüchtenbrock*, *Hundenberg*, *Branzenborg*, *Bentinck* (zie bl. 194(104)), doch deze kwartierstaat is weinig betrouwbaar, althans de volgorde der kwartieren is bepaald foutief. — *Fahne* noemt elders (III, 320), Maria's ouders *Bernd* en *Agnes v. Eyl tot Geisteren*, en zegt (III, 323); dat haar vader *Bernd* in 1519 stierf. Dit laatste is juist, doch hare moeder was hoogstwaarschijnlijk uit het gesl. *v. Coeverden*, en niet *Agnes v. Eyl*, die vrouw haars *broeders Bernd* was. Deze *Agnes v. Eyl* zal kort vóór of in 1551 gestorven zijn, en er is geen enkele reden, om het jaartal 1551, waarin het magescheid harer, bij *Bernd v. Hüchtenbrock* verwekte kinderen (I, 288) plaats vond, vroeger te stellen. *Fahne* stelt dit zelfs op 1519 (III, 323), omdat hij den echtgenoot van *Agnes v. Eyl* met diens vader, ook *Bernd* genaamd en in 1519 gestorven, verwisselt, doch hierdoor zoude men tot groote onwaarschijnlijkheden komen, want *Bernard Mumm*, die in 1584 stierf, zou dan in 1519 reeds meerderjarig moeten geweest zijn, en, al ware dit het geval geweest, zou het nog zeer vreemd zijn, dat *hij* en niet zijn vader *Roloff*, de aangetrouwde oom der betrokken kinderen, als hun magescheidsvriend optrad.

»Historie-verwringer" wordt aangemerkt of daarvoor uitgekreten? Terwille van zijne Historische trouw en afkeerigheid van heillooze stellingen laat men zich zoodanige aantijging gaarne welgevallen, ja stelt er eene eer in; te meer omdat men in de eerwaardigste karakters van vroeger en later tijd zijne vaderlandlievende medestanders heeft. RED.

Het is klaarblijkelijk dat onze geachte Redacteur mij op dit punt niet begrijpt; wellicht heb ik mij minder duidelijk uitgedrukt, dan ik zelf meende. Ik kan noch mag hier op het oogenblik meer aan toevoegen, ook is de Navorscher zeker niet de plaats voor verdere gedachtenwisseling over een dergelijk punt; doch ik laat het aan het onpartijdig oordeel der geëerde lezers van dit tijdschrift over, of ik de mij zijdelings in bovenstaande noot toegeworpen beschuldiging verdien, ja dan neen, en dat eigenlijk enkel en alleen, omdat ik, ter wille van de waarheid, en de eer van het gesl. *Mom,* ben opgekomen tegen de zeer onhistorische en valsche karakterschildering, die *Mr. J. v. Lennep* in zijn *Pleegzoon* van *Jacob Mom* gegeven heeft. H. M. W.

Dat »onhistorische" en »valsche" blijkt nergens uit. RED.

Bl. 244(154), r. 13 v. b., achter het *eerste* woord *Geisteren* te laten volgen: die kort vóór of in 1551 sterft.

Ibid., r. 16 v. b. en volg. Het jaartal 1534 veranderen in 1551.

Ibid., r. 21 v. b., laten vervallen de woorden: »en haar aandeel uit den boedel reeds ontvangen had", en daarvoor te lezen: door de familie aan een klooster *afgegeven*, en niet eene reeds gehuwde dochter, die haar bruidschat reeds ontvangen en dus niets meer te vorderen heeft, zooals *Fahne* beweert (III, 322, noot).

Bl. 246(156), r. 1 v. b., staat »*Smulling*, dr v. Johan en N. Volckmans. Zij sterft 22 Jan. 1665", lees: *Smulling*, sterft 22 Jan. 1665, dr v. Johan en N. Volckmans (of N. Snippert, volgens deze 16 kwartieren v. *Palick Jan v. Heerde*, grootvader van *Ludovicus v. H.*, die die den 27en Juni 1771 op Isselt trouwde *Hendrica Josepha v. Sasse v. IJsselt*, en kleinzoon van *Palick v. H.* bij *Judith Smulling:*

Heerde	Harinxma
Smulling	Quaedt
Camphuysen	Smulling
Snippert	Snippert
Warmelo	Lennep
Lennep	v. der Lauwyck
Bronckhorst	Bronckhorst
v. der Lauwyck	Mom.

Uit welke kwartieren tevens nog een huwelijk *Snippert* × *Mom* volgt, dat overigens geheel onbekend is.

Ibid., r. 7 v. b. In de meergenoemde noot in *Nav.* XXXIII (bl. 340) wordt in twijfel getrokken, of de bewering, dat *Warmelo* en *Heerdt* (of *Heerde*) zuiver *Overijsselsche* geslachten zijn, wel juist is, evenals op de vorige bl. (in die noot) de schrijver het niet met mij eens is, dat *Moerbeeck* (*Moerbeke*) (zie bl. 198(108), noot) een *Overijsselsch* gesl. is. Hierbij moet ik evenwel opmerken, dat, als ik op bedoelde plaatsen van *Overijsselsche* geslachten spreek, ik rekening houd met den tijd, waarin die geslachten met het geslacht *Mom* in betrekking komen, en dan kunnen zij op dien tijd niet anders dan als zuiver *Overijsselsche* geslachten worden aangemerkt. Dat *Heerde* en *Moerbeeck* oorspronkelijk uit *Gelderland* afkomstig zijn, geef ik gaarne toe, maar waar is dan het einde? Dan zou *Mom* niet meer een *Geldersch* gesl. (met een *Overijsselschen* tak) moeten genoemd

worden, maar een *Romeinsch* gesl., en de meeste oud-adellijke *Geldersche* geslachten zouden dan als *Kleefsche*, *Westphaalsche*, *Fransche*, enz. gesl. moeten gekwalificeerd worden; zelfs *Lynden* wordt dan een *Fransch* in stede van een *Geldersch* geslacht. Trouwens ik had bepaalde reden om te doen uitkomen, dat de genoemde gesl., ten tijde, dat zij in mijne *Bijdrage* voorkomen, als *Overijsselsche* moeten aangemerkt worden, zooals uit den tekst voldoende blijkt. De moeder van *Christina Moerbeke* (bl. 198(108)) heette *Ermgard v. Barvelt* of *Berrevelt.*, Of dit hetzelfde gesl. is als *Berntfelt* = *Berntfelde* durf ik niet beslissen.

Bl. 249(159), Achter *Bongard* (*Bongart*) nog te stellen: 237(147), en dit cijfer te schrappen achter: *Boningen.*

Bl. 257(167), staat: Ulft, Olft, Ulleft, lees: Ulft (Olft, Ulleft).

Naar aanleiding van al het bovenstaande kan het *Alphabetisch Register* (blz. 248(158) en volg.) natuurlijk nog hier en daar gewijzigd en aangevuld worden.

Voorts moet nog op *Tabel IV* veranderd worden in de 4e generatie *N. van Coeverden* in *Johan van Coeverden*, en in de 7e generatie, boven *Margaretha*, trouwt 1603 *Rijckwijn v. den Sande*, enz., het woord 1e *huw.* in 2e *huw.*

Eindelijk moet nog vermeld worden, dat de naam *Mom* ook nog eenige malen voorkomt in de opgave van kwartieren, behoorende bij de *Afschriften van Grafzerken en Wapenborden*, enz. (zie Ned. Heraut I, blz. 172 en 248); o. a.: N° 77 (a. w., blz. 193), hetgeen volgens de gewone oplossing een huwelijk: *Cappellen* × *Mom*, circa 1550, geeft, dat evenwel niet tehuis te brengen is. N° 222 (ib. bl. 256), het bekende huwelijk: (Johan) *Mom* × (Maria v.) *Hackfort* (zie bl. 188(98) mijner Bijdrage). N° 257 (ib., bl. 262), waaruit volgt een (ook in de geneal *v. Coeverden* — zie Herald. Bibl., NR. V, 263) onbekend huwelijk: *Coeverden* × *Mom*, circa 1560. De volgorde der laatste 8 hier opgegeven kwartieren is trouwens zeker niet goed, al zullen zij wel zóó op de grafzerk staan of gestaan hebben; men vergelijke slechts de laatste 8 kwartieren van N° 75 (ib. blz. 192), die juist zijn. Deze belangrijke mededeeling van bedoelde *Afschriften* wordt nog voortgezet, wij halen ze daarom thans maar terloops aan. [1])

Venloo. H. M. WERNER.

[1]) Als naschrift op bovenstaande moet nog vermeld worden: dat op bl. 144(54) r. 10 v. o., in plaats van I, 150, moet gelezen werden: I, 130

GESCHIEDENIS.

Rekwest betreffende de Regeeringsbestelling te Brielle, met een Memorie ter adstructie, in 1787 door de Brielsche Patriotten ingediend bij de Staten van Holland. Het 7de Stuk van de Bijlagen tot De Post van den Neder-Rhijn bevat blz. 1—167 stukken betr. de Regeeringsbestelling te Brielle. Ware dat Weekblad tot in 1787 voortgezet, dan zou er gewis aan de hieronderstaande stukken een plaats in gegeven zijn. Daar ze voor de geschiedenis der Regeeringsbestelling te Brielle belangrijk zijn, laat ik ze hier volgen.

Aan de Ed. Gr. M. Heeren Staaten van Holland en Westvriesland.

Geeven reverentelijk te kennen de Gezamentlijke Leden van het binnen de stad Briel opgericht Genootschap van Wapenhandel onder de spreuk »Getrouw voor stad en vaderland", en van de Burgersocieteit onder de spreuk »Het staatsgebouw eischt burgertrouw":

Dat de Magistraatsbestelling der stad Briel, zoo als die tegenwoordig geschied, en zedert veele jaaren geschied is, gantsch en al afwijkt van, en strijdig is met het recht van Regeeringsbestellinge, bij de Poorters der voors. stad in 1342 bij Handvest van Dirk en Machtild van Monjou, Heere en Vrouwe van Voorne, verkreegen, en vervolgens, hoewel met eenige verandering, door Maria van Bourgondien, als Vrouwe van Voorne, bij Handvest van 23 Maart 1476, en nog laater, namelijk op 8 Febr. 1494 door Maximiliaan en Philips

---

en dat de hierboven (XXXIV, 263) vermelde *Margaretha Mom* (niet *Mons*), huisvr. van *Jhr. Marcus de Bye* niet tot dit gesl. behoort, maar tot het gesl. *Baersdonck gend. Mom*, en wel, dat zij dezelfde is als de in mijne *Bijdrage* op bl. 220(130) genoemde, dus zuster van *Josina*, vrouw van *Willem Baudartius*. H. M. W.

van Oostenrijk, en op 9 Junij 1515 door Keizer Karel, als Graven van Holland, geconfirmeerd: zijnde het voors. bij gemelde Handvesten aan de Poorters van den Briel respectivelijk geschonken en geconfirmeerd recht van Regeeringsbestelling ten laatsten ook nog bevestigd bij de Unie van Utrecht, gesloten in 1579 en tot 1618 ongeschonden bewaard. Dat het als toen, in dat voor de Regeeringsbestelling der stad Briel zoo noodlottig jaar 1618, aan den Stadhouder Prins Maurits heeft kunnen gelusten het voorschreeve Recht der Poorteren van den Briel, in eens, geheel te renverseeren, door de Regeering der voorsz. stad niet alleen naa zijn goedvinden willekeurig te veranderen, maar ook eene geheel andere, en met de voorsz. Handvesten ten eenemaal strijdende form van Regeeringsbestelling aldaar te introduceeren, met dat verder funest gevolg, dat de alzoo gecreëerde en geconstitueerde Vroedschap van den Briel, door den bekenden invloed van den voorsz. Stadhouder, van 's Lands Staaten heeft weeten te verkrijgen, dat het voorsz. willekeurig gedrag van denzelven Stadhouder omtrent de Regeeringsbestelling der voorsz. stad door Haar Ed. Gr. M., bij derzelver Octroij van 21 Aug. 1620 is geconfirmeerd. Dat de voorschreeve vernietiging van voorn. Privilegien ook wel reeds te dier tijd onder de weldenkenden geene geringe sensatie heeft verwekt, die overzulks reeds in 1622, en verv., alle pogingen aanwendden, om een nieuw Regeerings-Reglement te doen gebooren worden, zoo als dan ook tot het ontwerpen van zodanig Reglement eene Commissie op zes Heeren uit de Vroedschâp is gedecerneerd, dog met geen ander gevolg, als dat die Gecommitteerdens op 19 Junij 1624 uitbragten een nadeelig Rapport, waar bij zelfs nog het goede, dat het voorsz. Octroij van den jaare 1620 had overgelaten, al mede wierd weggenomen, zijnde conform aan dat Rapport ten zelven dage door de Vroedschap geconcludeerd, en het zelve alzoo in eene Resolutie geconverteerd, ter approbatie van welke nimmer eenig adres aan Uw E. Gr. M. is gemaakt, hoe zeer de Vroedschap bevorens getoond had zelve te begrijpen, dat de sanctie van den Souverain volstrekt nodig was, om zodanige Resolutie te doen werken. Dat de zaaken vervolgens in dien staat zijn gebleeven tot in 1651, wanneer door HaarE. Gr. M. bij Octroij van 14 Febr. deszelven jaars gegeven, op verzoek van de Vroedschap, zich qualificeerende als repraesenteerende de gezamentlijke Burgerije, al wederom notabele veranderingen zijn gesta-

tueerd. Dat daar op echter wel ras gebleeken is, dat de Burgerij van den Briel in het voors. quasi van harent weegen gedaan verzoek geenzints is gekend, want dat 'er over het voorsz. Octroij van 14 Febr. 1651, onmiddelijk nadat het zelve was verleend, tusschen de Burgerij en de Vroedschap misverstand is ontstaan, met dat gevolg, dat Haar E. Gr. M. reeds 12 Julij 1651, ter wegneming van dat misverstand, eene Commissie uit hun midden hebben gedespicieerd, zijnde dan ook daags daar aan daar over getroffen zeker accord, en op den 14 der voorschreeve maand Julij door Haar E. Gr. M. geratificeerd, waar bij in het bovengemelde Octroij eenige verandering is gemaakt. Dat vervolgens de Constitutie van Regeering der stad Briel, zoo met opzigt tot het getal der Vroedschappen, als met betrekking tot den Eed, in 1651 gestatueerd, van tijd tot tijd merkelijk heeft gefluctueerd, als zijnde bij respective opgevolgde Octroijen van Haar E. Gr. M. van den 26en April 1670, 23 Aug. 1672, in den jaare 1702, op den 19en Sept. 1703 en in den jare 1728 verscheidenlijk bepaald geworden; tot dat eindelijk Prins Willem Carel Hendrik Friso, na zijne verheffing tot het Stadhouderschap, op het voetspoor van Maurits, heeft goedgevonden, eigener authoriteit, en, voor zoo veel de supplianten weeten, zonder eenige qualificatie van Haar E. Gr. M. 15 Dec. 1748 de Vroedschap der stad Briel weder in te richten op dien voet, zo als door zijnen voorn. voorzaat Maurits in 't jaar 1618 was gedaan, zonder dat echter die wederrechtelijke als met de meergem: Handvesten strijdende demarche bij of zedert de laatste reïntroductie van het Stadhouderschap, voor zo verre de supplianten hebben kunnen nagaan, door eenig Octroij van 's Lands Staaten immer is geapprobeerd, terwijl het daar en tegen bekend is, dat Uw E. Gr. M. bij Res. v. 30 Dec. 1784 hebben goedgevonden en verstaan, »dat de Regeering der stad Briel, in de jaarlijksche verandering der Magistrature, alsmede ingeval van vacante vroedschapsplaatsen, mitsgaders in de begeeving van alle Ampten en Commissien, waarover de dispositie of de nominatie aan de Vroedschap staat, zich in allen deele preciselijk zoude hebben te gedragen conform aan de voorsz. handvesten, Privilegien en Octroijen." Dat, wel verre echter, dat aan de voorsz. Res. door de Regeeringsleden der stad Briel zoude zijn gedefereerd, integendeel alle de voorsz. afwijkingen der voorn. fundamenteele Regeerings-Constitutie zijn blijven voortduuren, en er, gelijk bekend is, onder

dezelve Leden steeds eene allergrootste, voor de stad verderffelijke dissentie subsisteerd, dewelke, gelijk zij zich over het gantsche lichaam der Burgerij heeft verspreid, ook aan die rampzalige scheuring bestendig een allerheilloost voedzel verschaft; contribueerende tot die voortduurende en steeds toeneemende verbittering ook vooral niet weinig de in de voorsz. stad gedrukt wordende bekende oproerige stads-courant [1]), in welke de voor den Lande heilzaamste Besluiten van Uw E. Gr. M. zoo menigvuldigmaal en aanhoudend op de strafwaardigste wijze zijn en worden geprostitueerd, waar van, (zoo als aan Uw E. Gr. M. bekend is, als zijnde reeds voor eenigen tijd, op eene legale wijze, aan Hoogst derzelver attentie gebragt,) zich de daar mede bedoelde heillooze gevolgen binnen de stad Briel in diverse opzichten op de schrikbarendste wijze hebben gemanifesteert, zulks, dat het allezints te vreezen is, dat, bij aldien daaromtrent op de meest gepaste wijze niet werde voorzien, de daar tegen steeds onbeschermde weldenkende Ingezetenen op den eenen of anderen tijd daar van wel eens de rampsalige slagtoffers zouden kunnen zijn. Dat de Supplianten (terwijl zij, ter vermijding, zoo veel mogelijk, van alle langwijligheid, de voors. gebeurtenissen, bij deeze Requeste, maar kortelijk hebben aangestipt,) de vrijheid neemen zullen, ter compleeter ontvouwinge en adstructie van al dat naar waarheid geposeerde en ten verderen betooge, van de zoo zeer notable grieven, welke uit de vernietiging der voorsz. Privilegien voor de Poorteren der stad Briel allerkennelijkst resulteeren, en waarvan de schadelijke conventien tusschen de Vroedschapsleden, onder welken die van 1767 in onbestaanbaarheid uitmunt, den knoop nog vaster hebben toegehaald, dat, zeggen de Supplianten, zij ter compleete ontvouwinge en adstructie van dat alles, de vrijheid zullen neemen van bij deeze Requeste te voegen, en aan U E. Gr. M. over te geeven eene Memorie, en overzulks zich tot dezelve, onder het gunstig welbehagen van Uw E. Gr. M., bij deeze eerbiedig zullen refereeren. Dat de Supplianten vertrouwen, dat Uw E. Gr. M. daar uit completelijk zullen zien, en daar door, zonder bedenkinge, zullen worden geconvinceerd, dat het niet zonder reden, maar volkomen op de allerbillijkste, wettigste en eer-

---

[1]) Zie over deze Courant mijn werkje: »Het Brielsche Archief. Geschied- en Letterkundige Naoogst", bl. 1—90.

lijkste gronden is, dat zij allervuurigst wenschen, ja branden van verlangen, dat zij in hunne voorsz. vervallene, of liever aan hun ontroofde Rechten, hoe eer zoo beter, onder Gods zegen en de gunstige medewerking van hunnen geëerbiedigden Souverain, mogen worden hersteld.

Dat de Supplianten op dit respect ook nog de vrijheid moeten gebruiken van aan Uw E. Gr. M. voor te dragen, dat eenige Burgers, Inwoonders en Schutters der stad Briel (allen behorende tot die geenen, welke alomme thans zoo doldriftig als blindelings ijveren voor 't geen zij, zonder de minste kennis van zaken, noemen *de oude constitutie*) op den 2en Meij dezes jaars aan de Vroedschap aldaar hebben overgeleverd zeker *Declaratoir,* (onder de Bijlagen van dit Request sub Litta H) contineerende eene Acte van verbintenis tot maintien der Regeering deezes Lands, *zo als die thans is geconstitueerd*, in 't algemeen, en ook bijzonder der voorsz. stad, mede op dien voet, zoo als dezelve zich thans bevind; en dat de Vroedschap van den Briel, of wel de bekende meerderheid derzelve, dat Declaratoir heeft *geaccepteerd* en *geapprobeerd*, met *volkomen* toezegging »dat Hun E. Gr. A. daarbij (dat is bij de voorn. Lands- en Stad Regeerings Constitutie en Form) zullen continueeren, en daar aan hand houden, *zonder te dulden*, dat daaromtrent *eenige alteratie* werde gemaakt." Dat daar uit mitsdien, onder verbetering allerëvidenst is, dat de voorsz. Regeeringsleden van den Briel, ook met betrekking tot de thans aldaar vigeerende inconstitutioneele Regeeringsform derzelve stad, zodanig, met de gemanifesteerde begrippen van Uw E. Gr. M., bij Res. van 31 Dec. 1784 met betrekking tot de Magistrature der stad Briel genomen, direct strijdende sentimenten foveeren, en gedecideerd voornemens zijn mordiçe vast te houden en door te dringen, welke hen allenthalven onbevoegd en ongeschikt maaken, om zaken, de Regeeringsbestelling der meergemelde stad betreffende, hoe huishoudelijk men die ook zoude mogen beschouwen, zonder der Burgeren vrijheid en belangen in de waagschaal te stellen, aan hunne behandeling en afdoeninge op eenigerlei wijze te demandeeren: terwijl dat voors. Declaratoir tevens een niet minder gegrond bewijs opleverd, hoe noodzaakelijk het is, (onder eerbiedige correctie,) dat door Uw E. Gr. M. krachtdadig werde voorzien tegen allerlei laesie, welke de Supplianten uit hoofde van dit zoo eerbiedig als gepast adres aan Uw E. Gr. M. bij ontstentenisse van dien,

van wegens hunne kwalijkdenkende Ingezetenen, en speciaal van de ondertekenaars van dat fraai Declaratoir, zouden te wagten hebben, als verklarende zij bij dat Declaratoir *zich met alle magt te zullen verzetten,* in substantie tegens alle die geenen, welke eenige verandering in de tegenswoordige zoo staats- als stadsregeering zouden trachten uit te werken. Dat de Supplianten overzulks in de laatste plaats zich dan ook nog verplicht vinden aan de attentie van U Ed. Gr. M. allereerbiedigst voor te dragen, dat zij, al mede gelet het voorsz. Declaratoir en Acte van verbintenis, en de daar van invoegen voorsz. gedaane acceptatie en aggreatie der voorsz. Regeeringsleden, niet zonder reden ten hoogsten beducht zijn, dat, bij aldien daar tegen door Uw E. Gr. M. geene vereischte voorziening werde gedaan, het wel lichtelijk zoude kunnen gebeuren, dat de Supplianten, tot loon van hunne vaderlandsliefde en cordaatheid, zouden kunnen gevaar lopen, van getroffen te worden door de werking der euvelmoed van de zodanigen hunner vermogende stadsgenoten en van hunne Adhaerenten, dewelke deeze demarche van de Supplianten gewisselijk met geene goede oogen zullen aanzien: dan dat de Supplianten, onder een bemoedigend opzien tot den vrijmagtigen Bestuurder aller dingen, en voorts mede onder een welgegrond vertrouwen op de billijke bescherming van Uw E. Gr. M., gemeend hebben niet te mogen aarselen, om deeze hunne zoo ootmoedige als rechtmatige smekingen in den schoot van Uw E. Gr. M. met mannelijke bedaardheid uit te storten, en daar op de Besluiten van UEd. Gr. M. eerbiediglijk af te wachten. Weshalven de Supplianten zich keeren tot Uw E. Gr. M., eerbiediglijk, doch tevens met bescheiden nadruk en instantie, verzoekende, dat, door de Souveraine tusschenkomst en het gezag van Uw E. Gr. Mog., de Vroedschap der stad Briel wederom op den voet der Handvesten van Dirk en Machtild van Monjou van den jare 1342, en van Maria van Bourgondien van den jaare 1476, werde hersteld. Dat dienvolgende door Uw E. Gr. M., met vernietiging van alle opgevolgde Octrojen en Resolutien, daar aan contrarieerende of, voor zoo verre bij dezelven eenige praejuditie of atteinte aan opgemelde Handvesten zoude mogen zijn toegebragt, op de best mogelijke, en voor de stad Briel meest voordeelige wijze, weder mogen werden gere-introduceerd het *Oud en Nieuw Gerecht*, composeerende de wettige Vroedschap der voorsz. stad. Dat vervolgens door Uw E. Gr. M. werde

gestatueerd, dat de alzoo wettig gecre-eerde vergadering van de Vroedschap of Oud en Nieuw Gerecht jaarlijks volgens het voors. Handvest van Dirk en Machtild van Monjou zal verkiezen zeven nieuwe schepenen behoudens zodanige invloed en medewerking van de Burgerij, als Uw E. Gr. M. bij de te bepalen invloed des volks op de aanstelling der Regenten zullen oordeelen te behooren.

Dat wijders door Uw E. Gr. M. werde gestatueerd, dat de alzoo geëligeerde zeven schepenen, ten aanzien van de verkiezing van *oudschepenen, Burgemeesters* en *Raaden*, zich stiptelijk zullen hebben te gedragen naar den inhoud al mede van de voorsz. Handvesten van Dirk van Monjou van 1342, en van Maria van Bourgondien van 1476. Dat voorts niemand tot schepen zal mogen worden geëligeert, noch door de zeven schepenen in het Gerecht zal mogen worden geadmitteerd als die, naar den inhoud van het Privilegie van Jan van Beijeren van 1416 *geduurende drie agtereenvolgende jaaren* Ingezeten en Poorter der stad zal zijn geweest; noch ook de zulken, welke, uit hoofden van bloedverwantschap of affiniteit met elkander, bij Octroij van Haar E. Gr. M. van 1651 daar van zijn uitgesloten. Voorts, dat iemand, voor de eerste reize tot Schepen, Burgemeester of Raad verkooren wordende, en daar door, volgens de constitutie der voorsz. stad zitting in de Vroedschap verkrijgende, verpligt zal zijn het Amptgeld, bij Haar E. Gr. M. Ress. van 1727 en 1744 gearresteerd, te betalen, en conform Derzelver Res. van 18 Febr. 1750 ten behoeve van het Gemeene Land te verliezen, als waardoor het vast getal van vroedschappen zal vervallen, en zo veele Vroedschappen zullen zijn, als tot het Oude en Nieuwe Gerecht zullen behoren. Dat inmiddels, hangende de deliberatien van Uw E. Gr. M., gemerkt door de Vroedschap van den Briel, zoo als dezelve thans is geconstitueerd, geene wettige nominatie van Schepenen kan worden gemaakt, veel min de directe aanstelling der zeven nieuwe Schepenen kan worden gedaan, de jaarlijksche aanstelling van de zeven nieuwe Schepenen door Uw E. Gr. M. directelijk zonder nominatie moge geschieden, zoo als zulks door Uw E. Gr. M. in diergelijke gevallen in andere steeden word verricht: en dat Uw E. Gr. M. ter voorkominge, dat door de Vroedschap in deeze lopende maand September geen nominatie van Schepenen (welke anderzints binnen veertien dagen voor Bamisse gemaakt word,) werde geformeerd, het formeeren van dien inmiddels ten allerspoe-

digsten gelieven te surcheeren. En dat de Provisioneele dispositie nopens de hier voor verzogte surcheance mag werden uitgegeven zonder resumptie.

'Welk doende etc.

J. van Maanen (*Advokaat*)

M. H. van Son Hendriksz. (*Procureur*)

6—1787—9.

(*Wordt vervolgd*).

Walcheren (XXXIV, 176), —zegt Gargon, in zijne Walchersche Arkadia, I, 161, »komt niet van Walachrius, hertog van Henegouwen, die, zo men wil, ten tijde van Judith, dit land bewoonde en bedijkte, maar van Wealsch of Wal-Heer, gelijk Merkurius, Walcher genaamd en hier gediend [en vereerd] wierd. Boxhorn beweert tegen Dousa en Scriverius dat »het van ouds Wasda geheten wierd in de gifte van Konink Lodewijk, in 't jaar 868 aan den Graaf Diederik gedaan". Is met deze aanhaling uit Gargon de plaatsnaam Walcheren wel niet behoorlijk opgehelderd, in een ander opzicht is toch aan de bedoeling der vraag voldaan. Niet van een Walachrin of Walachrius, hetzij hertog of prins, komt de naam van het Zeeuwsche eiland. Dat *zo men wil* en *ten tijde van Judith* (van de Judith uit de Apokriefen?) geven mede aan den persoonsnaam veel twijfelachtigs, zonder historischen grond.

A. AARSEN.

Sint-Maria-Hoorebeke (XXXIV, 226). In elk van de twee verschillende, op eenigen afstand van elkanderen gelegene gehuchten, buurten of wyken van een en hetzelfde landelik oord, 't welk den naam van Hoorebeke droeg, naar de beek die er door heen vloeide, werd in de middeleeuen eene christelike kerk geboud. De eene kerk werd toegewijd aan de moeder des Heeren, de andere aan den heiligen Cornelis. De buurten rondom die kerken groeiden tot dorpen aan, die beiden wel den van ouds gemeenschappeliken naam van Hoorebeke bleven dragen, maar die nu onderscheiden werden als St.-Maria-Hoorebeke en als St.-Cornelis-Hoorebeke, naar de namen der parochiekerken. Dit is de zeer eenvoudige en zeer redelike oorsprong van deze plaatsnamen. Hier by te denken aan eenen familienaam Hoorebeke is louter onzin.

De drie Biltdorpen in Friesland, St. Anna-Parochie, St. Jacobi-Parochie en Onze-Lieve-Vrouwen-Parochie, verder St. Jansga, St. Nicolaasga en Ipekolsga (dat is St. Hippolitusga) in Friesland, St. Michiels-Gestel tegenover Luiks-Gestel, met St. Pieters-, St. Lamberts- en St. Stevens-Woluwe in Brabant, St. Baefs- en St. Elois-Vive in Vlaanderen hebben allen, met nog zeer vele andere nederlandsche plaatsen, hunne onderscheidene namen op dezelfde wyze verkregen als de twee dorpen Hoorebeke. JOHAN WINKLER.

Dr. Thomas François Burgers. Deze voormalige president der Transvaal heeft de herstelling der Transvaalsche onafhankelijkheid niet lang overleefd. Terwijl hij reeds sedert eenigen tijd in zwakken gezondheidstoestand verkeerde, werd zijn einde verhaast door een ongeluk, dat hem trof op zijn boerenplaats nabij Richmond, en overleed hij Dec. 1881 in het dorp van dien naam, op betrekkelijk jeugdigen leeftijd. De loopbaan van B. was zóó afwisselend als die van slechts weinige Afrikaners. Geboren 15 Apr. 1834 uit eene der allereerste boerenfamiliën, in het Graaff-Reinetsche, begon hij zijn levensloop als herdersjongen. Eerst toen hij de jaren had bereikt waarop de meeste jonge Afrikaners naar eene levensgezellin beginnen uit te zien, kwam de gedachte bij hem op, het veehoedersleven te verwisselen met dat van kanselredenaar, ging hij naar Nederland, werd in 1856 S. M. cand. te Utrecht en in 1859 pred. te Hanover (Kaap-kolonie). Meer dan dat werd hij; de boerenzoon, die was opgevoed in eene uiterst-orthodoxe omgeving, scheen te dingen naar de rol van een der eerste baanbrekers van het modernisme in Zuid-Afrika. In die hoedanigheid gaf hij aanleiding tot den jarenlangen strijd door de Ned. Geref. Synode gevoerd tegen de burgerlijke rechtbank, zoowel als tot de scheuring in de Hanoveraansche gemeente. Weinige jaren verliepen, en hij verwisselde zijne kerkelijke loopbaan met een burgerlijke. De Hanoveraansche dorpspredikant, die in 1864 als zoodanig om zijne vrijzinnige gevoelens door de Synode der Kaapsche kerken ontslagen was, werd staatspresident der Tranvaalsche republiek. Hij trad daar op te midden van de goede wenschen van allen en de goede verwachtingen van de meesten. Bedrijvig als hij was geweest te Hanover, was hij het ook in zijn nieuw ambt, en voerde met zeldzame geestkracht den strijd voor Transvaalsche rechten in zake de

»Keate-uitspraak" tegen den slimmen Sir Henry Barkley; hervormde het onderwijsstelsel; reisde naar Europa, wist daar eene spoorwegleening te sluiten op nog al voordeelige voorwaarden, den stroom der hollandsche emigratie naar de Transvaal te keeren en zijn land te maken tot het onderwerp van veel opspraak en bespiegelingen in Europa. Had hij zich alzoo een naam gemaakt als staatkundige, hij scheen ook dien van krijgskundige te zullen verwerven. In den Secocoeni-oorlog was hij inderdaad de opperbevelhebber van het Transvaalsche leger. In zijn bijzijn werd »het Z.-Afrikaansche Gibraltar", Mothibis-Kop, genomen. Weliswaar ook in zijn bijzijn weken de Boeren terug van vóór Secocoenisberg, maar zulks geschiedde onder omstandigheden, welke voor B. geenszins onteerend waren. Inderdaad, ware hij toen weggenomen, zijne gedachtenis zou in de geschiedenis zijn bewaard als die van een der meest begaafde, onverschrokkene en patriottische zonen van Z.-Afrika. Doch de verdere gebeurtenissen waren minder gunstig voor den glans zijns roems. Hij keerde van het krijgstooneel terug naar Pretoria, werkte daar nog geruimen tijd krachtig aan de zaak der Republiek; maar toen Sir Theophile Shepstone daar aankwam op zijn annexatie-tocht, werd Burgers schier zonder slag of stoot eene prooi van des ridders sluwe politiek, en hij, de man der grootsche verwachting eerst voor het moderne element in de Nederduitsch-Gereformeerde Kerk, en vervolgens voor de Z.-Afrikaansche patriotten, hij, de voormaals zoo fiere staatspresident, eindigde zijn loopbaan als gepensionneerde van het Engelsch gouvernement, dat zijne republiek vernietigd had. Het Dagblad de Z.-Afrikaan meldde: »Burgers is niet meer. Wij vellen geen oordeel over hem. Alleen dit schrijven wij neder: De tijden waren tegen hem. Onder gunstige omstandigheden had hij door het aangrijpende van zijn redenaars-talent, door het dichterlijke van zijn inborst, door zijn arbeidsvermogen en geestkracht een invloed ten goede op zijne landgenooten kunnen uitoefenen, gelijk geen ander vóór hem". Het Kaapsche volksblad leverde de volgende beschouwing: »Heeft president B. ten einde toe aan de Republiek trouw betoond? Dit is eene vraag, die zich niet laat beantwoorden. Men moge uit depeches aan de Britsche Regeering zoeken na te gaan wat de aard zijner bemoeiingen met Sir Th. Shepstone was, en men moge het met ons afkeuren dat de doodklok der Republiek te midden van feestgejoel te Pretoria

weerklonk; maar de ware aard van hetgeen in die dagen geschied is, kan eerst aan het licht komen, als monden zich openen, die thans gesloten zijn en moeten zijn. Slechts dit: Zoo al een dagbladschrijver, die sedert als oprecht Afrikaner eene eerste rol aanvaardde, niet zonder hetgeen hem en anderen gegrond toescheen, den staf over B. brak; wijlen B. J. v. de Sandt de Villiers, een man, die in zin voor het heil van Z.-Afrika bij niemand achterstond, zag na de annexatie met verlangen naar den dag uit, dat Burgers aan het hoofd van een echt Afrikaansch ministerie der Kaap-kolonie zou staan. Die dag zou niet komen, B. verloor geenszins zijn krediet, hoeveel men ook tegen hem had. In de kolonie behield hij zijne vrienden. Toen in 1879 de Transvaalsche Boeren op het punt schenen van in verzet tegen Engeland te komen, waren er velen onder hen, die B., althans tijdelijk, als president wilden zien optreden. Trouwens, men sloeg in de Transvaal toen over 't algemeen nog geen geloof aan het gerucht, dat aan B. door de Engelsche regeering een pensioen was toegekend. Ook de geschiedenis van dit pensioen is onduidelijk. Echte en trouwe vrienden ontrieden hem het aannemen er van; vele anderen, met zijne persoonlijke zaken bekend, achtten hem volkomen gerechtigd het aan te nemen. Al maakte het aannemen er van B. voortaan als staatsman onmogelijk, wij durven hem als mensch niet veroordeelen zonder te weten wat totdusver voor het publiek een geheim is. Het pensioen, dat B. trok [1]), stelde hem niet instaat een onbezorgd leven te leiden. Zelden werkte iemand met zóóveel standvastigheid en met zóó weinig ontzag voor zijn eigen persoon als de ex-president op zijne afgelegen hoeve in het Richmondsche. Arbeidend als een boer, — wat hij van het begin tot het einde zou gedaan hebben, hadde het lot hem niet in den maalstroom der politiek gestort, — overkwam hem het ongeluk, dat nog vóór de voleindiging van zijn 48ste levensjaar hem den dood berokkende. Zijne

[1]) Er moet volgens den berichtgever der Times te Durban, een nagelaten schrijven van hem zijn openbaar gemaakt, waarin de oud-president der Transvaal de annexatie zijner Republiek hieraan toeschrijft, dat de hoofden der boeren hem in den steek lieten, het volk moedeloos werd, en Shepstone behendig wist invloed uit te oefenen. Met verontwaardiging ontkent hij daarin, dat hij, als een loon voor zijne onderwerping, van Engeland pensioen verwierf. Maar verklaart, liever stilzwijgend die beschuldiging te willen verduren, dan schade toe te brengen aan de zaak der Transvalers.

vrienden staren hem na, weemoedig treurend over het afsterven eens mans, voor zijn gezin zóó noodig, en die voor zijn land zóó nuttig had kunnen zijn, maar die het leven verliet, gehuld in den nevel der verdenking, welke op de mislukking zijner staatkundige loopbaan rust; doch tevens in de zekere verwachting, dat, als eenmaal de waarheid aan het licht komt, hun vriend, zooal niet vrij van menschelijke zwakheid, toch waardig zal bevonden worden om in de rijen van hen, die voor het heil van Z.-Afrika werkten en der Afrikaansche natie, ja der menschheid tot sieraad strekten, eene eervolle plaats in te nemen.

Nav. XXXIII, 75, wordt een geschrift van hem aangehaald.

Naar aanleiding van den goeden koop, dien de Transvaalsche deputatie in Engeland wist te sluiten bij het van de hand zetten der Gouvernementsplaats »Graskop", schreef iemand, die zich »Goed Regt" noemt, Febr. 1884 het volgende in de Volksstem, waarmede zeker velen zullen instemmen: »Graskop is voor £ 80,000 verkocht en ons land heeft dus een fortuintje gemaakt met dien verkoop. Zou het nu niet billijk zijn, dat wij ons eens herinnerden, wie ons dat fortuintje heeft bezorgd? Dit was toch niemand anders dan Burgers, die, nadat hij een bezoek aan de goudvelden gebracht had en wist wat Graskop eenmaal worden zou, die plaats voor het Gouvernement verzekerde, in plaats van voor zich zelven, wat hij even goed had kunnen doen. Burgers had £ 1500 salaris en heeft nooit aanvraag gedaan om hooger salaris; hij leefde voor land en volk, en vergat daarbij zijne eigene aangelegenheden; met dit gevolg, dat nu na zijn dood de weduwe en kinderen van liefdegiften moeten leven. Zou het nu niet billijk zijn om van die 80,000 p. st. iets af te geven aan de achtergebleven familie van den man, door wien wij dien goeden slag konden maken? De allerminste commissie, die men aan agenten betaalt, is $2\frac{1}{2}$ pc.; als wij nu ditzelfde bedrag eens aan de weduwe Burgers toekenden, hetzij om van den interest de kinderen te laten leeren of op eene andere geschikte wijze voor hen te zorgen, dan ben ik van oordeel, dat wij nog niets meer doen dan onzen zedelijken plicht. Misschien zou het beste zijn, eene memorie aan den Volksraad te richten."

S. J. du Toit. De *Nav.* XXXI, 178 vermeldde Ds. du T. is gewis één persoon met Ds. S. J. du T., superintendent van het onderwijs

in de Transvaalsche Republiek, te Pretoria, welken »verdienstelijken en invloedrijken" man Dr. Jonkman, door de Z. Afr. Vereeniging (Het Hartings-Comité) uit Nederland afgevaardigd ter kennisneming der Z.-Afr. aangelegenheden, 1 Mei 1883 bezocht, en door wien deze aan den staatspresident der Republiek Paul Krüger (zie over hem o. a. Herald. Bibl. 1881, bl. 286, 7) werd voorgesteld. Over dezen du T. treedt de Haarl. Ct. van 30 Juni '83 in nadere bizonderheden, ontleend uit de bij de firma Beijers te Utrecht verschenen brochure, uitgegeven door gezegde Z.-Afr. Vereeniging, welke een beknopt overzicht van Dr. Jonkman's reis in de Transvaal en van zijne aanvankelijke bevindingen behelst. Hij vormde met Paul Krüger en den generaal Smit de Transvaalsche Deputatie, die 28 Febr. '84 herwaarts overkwam, om o. a. eene poging aan te wenden tot sluiting eener leening voor eene Nationale Bank in hunne Republiek. Zie omtrent hunne hartelijke ontvangst hier te lande ['s Gravenhage, Delft, Amsterdam, Arnhem, Haarlem, Leiden, Amersfoort, Utrecht, Rotterdam, Zwolle, Kampen, Groningen, Antwerpen, Brussel, Parijs, (andermaal) Haarlem, Doetinchem, Zetten, Berlijn] de Haarl. Ct. v. 1, 3—8, 10—14, 17, 18, 20—22 en 24 Maart, 19, 21—25 en 28 April, 2 Mei, 4, 5, 7, 9, 10, 12 en 14 Juni. Hun afscheid (te Amst.) i.d. 13 Juli zie ibid. v. 16 Juli.

Toen de Deputatie 3 Juni Haarlem bezocht, wijdde J. J. v. Maas haar, ten souvenir aan deze stad, deze dichtregels:

Hoog van zin en hoog van moed,
Vast van hand en rap van voet,
Scherp van blik en wis van schot,
Steunend op uw regt en God,
'k Heet u welkom duizendmaal,
Wakkre mannen van Transvaal!

Doolt in Haarlems beemden rond!
't Is klassieke vrijheidsgrond!
Leest in 't Godshuis achter 't koor,
't Bang beleg in 't jaardicht dóór...
O, gij weet het, wat het zegt
Zóó te kampen voor zijn regt!

Hoog van zin en hoog van moed,
Steeds in 't wapen, vroom en vroed;
Altijd aan zich zelf gelijk
En, in 't einde — zegerijk!
Want, er leeft een God van regt....
O, gij weet het, wat dat zegt!

Vgl. hier *Nav.* XXXI, 119, 20 [1]. Eenige ingezetenen van Utrecht,

[1]) In een betreffende Zoeloe-land Juni '84 uitgegeven Blauw Boek komt eene depeche voor des ministers Derby aan den Gouverneur van Natal, sir Henry Bulwer, waarin de Regeering uitdrukkelijk verklaart, dat zij aan een protectoraat over Zoeloe-land niet denkt, maar in het gereserveerde grondgebied het Engelsche gezag zal handhaven.

't wenschelijk achtend, dat het bezoek der transvaalsche deputatie aan Nederland meer dan een vluchtigen indruk achterliet, ontwierpen een blijvend aandenken aan dit belangrijke feit in de geschiedenis der beide volken, en lieten in Begeer's zilverfabriek te Utrecht een gedenkpenning slaan. De voorzijde er van vertoont eene golvende zee, waaruit de opkomende zon verrijst, zinnebeeld van de toekomst der Transvaal en der glorie van oud-Nederland; het element, waardoor stamverwanten zijn gescheiden, is tevens het verbindingsmiddel voor beide volkeren, wier wapens daarboven zijn geplaatst: rechts dat der Transvaal, links dat van Nederland, omgeven door het randschrift »Uit éénen stam" en »God zij met hen!" Daardoor wordt de stamverwantschap aangeduid en de bede geuit voor de toekomst van beide volkeren. Aan de keerzijde is alleen vermeld: »De Transvaalsche deputatie bezoekt Nederland, 1884". Die penning, geslagen in goud, zilver en brons, is aangeboden voor het archief van de Transvaalsche Republiek en ging vergezeld van eene oorkonde op perkament, vermeldend het feit en tevens de namen van allen die er toe bijdroegen.

Zie over »De Tr. Deputatie" een van belangstelling getuigend en pittig woord in »Stemmen voor Waarh. en Vrede 1884, bl. 459—63. Alsmede het verslag in Haarl. Ct. van 21 Juni der belangwekkende toespraak, waarmede Prof. Dr. J. G. R. Acquoij de jaarlijksche vergadering opende van de Mij. der Nederl. Letterkunde te Leiden, in welke S. J. du Toit, tot buitenlandsch lid benoemd werd. De Haarl. Ct. van 11 Juni vermeldde den uit Londen 17 Juni gedagteekenden »Afscheidsgroet der Deputatie aan het volk van Nederland". Bij J. L. Beijers te Utrecht verscheen »De Transvaalsche Deputatie" door Mr. J. de Louter.

OUDHEID-, MUNT- EN PENNINGKUNDE.

Zirkelbrüder (XXXII, 562). »Lübeck, durch die grosse Machtentwicklung der Hansa seit 1370 auf der Höhe des Ansehns, verdankte seine bedeutenden Erfolge grossentheils der klugen und energischen Leitung von Familien, welche sich allgemach den in der Fremde überallhin thätigen Kaufleuten und Handwerkern gegenüber zu festerem Grundbesitz in der Heimat, ruhigem Genuss des Wohlstandes

und stetiger Leitung öffentlicher Angelegenheiten erhoben hatten.

»Ohne Zweifel gab es in Lübeck Familien, die im Laufe des 14. Jahrhunderts sich zu Reichthum — und dieser zunächst gab hier Ansehn — emporgerungen hatten, und sich dies Ansehn consequent zu erhalten suchten [1]. Aber mancherlei Umstände, vor allem die furchtbare Pest welche zwischen 1350 und 70 unsere Stadt und gerade zum Verderben der Begüterten heimsuchte [2], müssen doch verhindert haben, dass es nicht vor 1379 zu einer festen und wirksamen Verbindung kam: sonst würde man in späteren Tagen, wo man auf uralte Herkunft den grössten Werth legte, nicht immer auf dieses Jahr zurückgekommen sein. Nun treten in der zweiten Hälfte des Jahrhunderts hier in Lübeck Konstavels, auch Junker oder junge Leute aus der Stadt genannt, als Schwer- oder doch Bestgerüstete auf [3], und ihre Mitwirkung in den grossen Fehden und Kriegen jener Zeit mag eine Art Association zu einem Lag oder Gelag auch schon vor jenem Jahr begünstigt haben. Wenigstens wird in einem Testament von 1374 [4]) zuerst eines Gelages erwähnt, das hieher gehören kann, und in einem zweiten von 1377 wird einer wenn auch noch nicht ständigen Vereinigung von 68 Personen gedacht, unter denen die meisten Mitglieder des damaligen Senats und neben andern auch viele Genossen der später errichteten Junkergesellschaft der Zirkelbrüder genannt werden: sie sollen, wenn der grössere Theil von ihnen beisammen ist, in Liebe des Erblassers gedenk, mit fröhlichen Herzen das Fuder guten Rheinweins trinken, das er ihnen vermacht [5]. Im J. 1378 schlossen zunächst die Schonenfahrer, eine Innung des gemeinen Kaufmanns, sich enger an einander — »dat se desse kumpanye vaster wolden maken", lauten die Worte des ältesten Memorials —; und diese Kaufleute sehen wir bald nachher auf Seiten des Senats. Nun erwarb 1379 eine noch nicht benannte *Selschop* unde *Broderschop* [6], — ein Ausdruck, der auf Kirchliche Gemeinschaft, Begängnisse und Seelenmessen geht — die nachherige Zirkelkapelle zu St. Katharinen; 1385 nennt der Provinzial der Minoriten in Sachsen zuerst die *Junker der Zirkelgesellschaft* und giebt ihnen Antheil an allen guten Werken des St. Claren-Ordens und an den Fürbitten der Ordensprovinz; und 1386 gewährt der Gardian der hiesigen Minoriten zu St. Katharinen den *Herren und Junkern* derselben die Aufhängung ihrer Wappen in der bezeichneten Kapelle, worauf sich

auch eine Bestimmung in dem Testamente Peter Smylow's aus eben dem Jahre bezieht, obschon aus demselben zugleich erhellt, dass die Gilde derzeit noch nicht einmal ein eignes Haus besass [7]). Wenn aber auch die Junker in den Unruhen von 1380, nach Detmar (Chronick) 400 Gewappnete dem Senat zur Verfügung stellten: so sehen wir doch das Complott von 1384 nächst dem Senate besonders den *reichen Kaufleuten* und den *Reichbegüterten* gelten: ein Zeichen, dass die Junkergilde als solche kein Gegenstand des Hasses war. Eben sowenig ist dies auch in den Beschwerden der J. 1406 der Fall". (Dr. Ernst Deecke, Die Hochverräther zu Lübeck im J. 1384, Lüb. 1858, S 37, 39.)

»Zwar diese Verbrüderung war an sich kein politischer Verein, wie ihn die Kaufleute offenbar geschlossen hatten: sie war vielmehr, ihrer Begründung nach, eine religiöse Gesellschaft, eine geistliche, und nur insofern eine ordensmässige, als sie, zur Ehre der heiligen Dreieinigkeit gestiftet, ihren Mitgliedern die Tragung eines besondern, beständigen Ordenszeichens zur Pflicht machte [8]). Auch erwarben die Zirkelbrüder eine Capelle von den Mönchen zu St. Katharinen (zie boven), stifteten gewisse Präbenden und Almosen, richteten jährliche Festversammlungen ein und verpflichteten sich zum Trost der Seelen aller aus ihrer Mitte Verstorbener, d. h. zur Erlösung derselben aus dem Fegefeuer. Jedoch ist nicht zu übersehen, wie auf solche Weise einerseits eine Verbindung mit der im Volke höchst einflussreichen Geistlichkeit, namentlich den meist beliebten Franziskanern, begründet ward, und wie andrerseits allen Rathsmitgliedern, die den Geschlechtern angehörten, möglich, ja natürlich und anständig, blieb, mit diesen im innigsten Zusammenhange zu verharren.

»In dem Jahre nach Stiftung der Zirkelbrüderschaft, nämlich 1380, rührten sich die Aemter; auch ihnen genügte nicht mehr an der bisherigen Verfassung; sie verlangten bestimmte und genaue Rollen, die ihre Gerechtsame enthielten. Als sie ihre Absicht nicht erreichten, vielmehr für angestellten Unfug und Ungebühr dem Rathe öffentlich Abbitte leisten mussten, bildete sich die bekannte Verschwörung von 1384. Auch diese ward mit Energie unterdrückt; doch gestattete der Rath dem angesehensten der Aemter, den Brauern, im J. 1386, *aus Gnaden, und so lange es ihm behaghlich wäre*, sich vier Aelterleute zu wählen und somit eine besondere *Zunft* zu bilden. Aber

Friede ward auch dadurch nicht. Seit 1403 brach der Zwist in helle Flammen aus; fünf Jahre lang widerstanden Rath und Geschlechter; dann mieden sie, von der Uebermacht gedrängt, die Stadt; nur die Rentenierer noch hatten sich zu ihnen gehalten. Es lässt sich denken und ist auch naturgemäss, dass unter solchen Verhältnissen die Companien eine ganz andere Bedeutung bekamen, als sie früher hatten: Reibungen, die über 30 Jahre lang fortdauerten, mussten Gedanken, Pläne, Anstalten herbeiführen, auf die man in Tagen der Ruhe gewiss nie gekommen wäre; vor allem aber ward die verfolgte und gedrängte Parthei, nämlich Rath und Geschlechter, zu engerer Vereinigung und innigem Zusammenhalten gezwungen.

»Es folgte, was ich hier nur andeuten kann, eine ins achte Jahr dauernde völlig demokratische Zunftherrschaft, die jedoch der Stadt überall nicht wohl that. Im J. 1416 ward vielmehr der alte Rath vollkommen restituirt, den Bürgern allen aber nicht allein der strengste Gehorsam anbefohlen, sondern auch alles untersagt, was zur Verkleinerung der Obrigkeit oder deren Macht und Freiheit irgendwie beitragen könnte. Und 113 Jahre lang war nun so tiefe Ruhe, dass, als König Erich von Dänemark die Bürgerschaften der wendischen Städte durch heimlich zugetragene Briefe aufzuregen suchte, und in Hamburg, Wismar, Rostock, Stralsund die Empörung blutigroth aufloderte, die Lübecker überall begütigend und vermittelnd auftraten. Mit dem Rathe war übrigens auch das Patriziat in alle seine früheren Verhältnisse wieder eingetreten, die nun, durch kaiserliches Ansehn, wenn nicht ausdrücklich, doch factisch zu recht- und gesetzmässigen wurden. Fortan bildete sich die Zirkelbrüderschaft zu einer förmlichen *Junkergilde* aus; es sonderten sich aber in ihr die *Herren*, d. h. die Raths-mitglieder oder sonst Beamteten, auch die wirklichen Ritter, von den *Brüdern* oder eigentlichen Zirklern und den *Gesellen* d. h. den jüngeren oder ledigen Aspiranten. Fortan ward jeder nur mit Einwilligung der zur Gesellschaft gehörigen Bürgermeister vorgeschlagen, und, ehe gestimmt ward, untersucht, wiefern sein Geschlecht ihn würdig mache, den Zirkel zu tragen. Der Rath selbst ward eine rein aristokratische Behörde; fast alle seine Mitglieder waren oder wurden Zirkler; und die Verbindung zwischen beiden so eng, dass einige Chronisten im Ernst behaupten, die Zirkelbrüder hatten im Rathsstuhl mitgesessen. Mochte sich, wie es einmal dem

Gange menschlicher Dinge gemäss ist, ein Zwiespalt regen: so sah man sich doch genöthigt, *au niveau* des schon bestehenden Vereins zu bleiben. So entstanden unter andern die *Companie der Rentenirer* oder *Kaufleute* 1450 und die *Greveraden-Companie* 1493 [9]). Sie waren oder wurden nur Pflanzschulen der Zirkelbrüderschaft; ja man konnte endlich Mitglied aller drei Vereine sein. Zur Zirkelgesellschaft nämlich qualificirte der Adel des Geschlechts; zur Kaufmannsbrüderschaft das Renteniren; in der Greveraden-Companie scheint ein, wiewohl nicht gelungener, Versuch gemacht zu sein, einer einzelnen Familie ein gewisses Uebergewicht zu verschaffen, jedoch unter dem scheinbaren Vorwalten besonderer kirchlicher Elemente.

»Noch einmal erhob sich zu Lübecks grossem Unglück die Demokratie in den Jahren 1529—1535. Auch dasmal ward durch des Kaisers Auctorität dem Rathe sein vollkommenes Regiment und Ansehen wiedergegeben, ja dasselbe ausdrücklich wie 1416 hergestellt. Allein die Treue, mit der die Geschlechter der katholischen Kirche zugethan waren, liess sie nicht wieder emporkommen: die Veränderung der kirchlichen Verhältnisse führte, auch ohne ausdrückliche Verletzung der kaiserlichen Gebote, eine grössere Theilnahme aller Bürger am Gemeinwesen mit sich; überdies zogen viele Familien ihres Glaubens wegen in die Fremde. Die Greveraden-Companie erlosch; die Zirkelbrüderschaft löste sich auf; die Junker aber, welche blieben, bildeten einen politischen Verein, eine Zunft, wie die Rentenirer; ihre kirchliche Macht und Bedeutsamkeit war vorüber. Als *Junkercompanie* trat sie fortan zur Bürgerschaft und kommt als bürgerliches Collegium ausdrücklich vor. In 138 Jahren, nämlich von 1531 bis 1669, sassen nur 7 Junker auf der Bürgermeister- und 27 auf der Rathsbank; die übrigen rathsfähigen Collegien dagegen lieferten 31 Bürgermeister und 88 Senatoren. Eine eigentliche klage also über aristokratische Präponderenz konnte man nicht führen. Aber es traten allerdings im J. 1580 elf Patrizier zur Erneuerung der alten Brüderschaft in der *Zirkelgesellschaft* zusammen, und die Rentenirer folgten ihnen darin 1581, machten auch gleich ihnen die Aufnahme von Geburt und Herkommen abhängig. Doch sprachen die letzteren nur den blossen Stadtadel, das eigentliche Patriziat, an: die Zirkler dagegen wollten für durchaus adlig gehalten sein. Als man ihnen diese Ansicht, wie namentlich zwischen 1630 und 40 geschah, verküm-

merte, ja sie öffentlich und heimlich desshalb verspottete und höhnte: erwirkten sie sich bei Kaiser Ferdinand III. im J. 1641 eine ausdrückliche Bestätigung ihrer Rechte, in der es heisst: »*dass sie, laut beigebrachter glaubwürdiger Documente, von mehreren Jahrhunderten her adelige Freiheit und Gerechtsame genossen, und wie ihre Vorfahren, sowohl sie, selbst, als ihre Nachkommen inskünftige in Turnier- und Ritterspielen, hohen geistlichen Stiftern und ritterlichen Orden ohne Jemandes Widerrede, wie alle andern des heil. Röm. Reichs rittermässige Personen, fähig, tauglich und geschickt sein und verbleiben sollten, auch die vor Jahren von ihnen geübten Ritterspiele zu Ross und Fuss nach Belieben wieder anstellen und aufrichten möchten*". — Aber dadurch war kein Dank mehr zur erlangen. In die Stellen, welche die Zirkler früher eingenommen. war bereits die Kaufleutecompanie eingerückt, und bildete, mittels Verwandtschaft und Verschwägerung, einen so undurchdringlichen Phalanx, dass selbst die Ritter zu Ross und zu Fuss, mit Schimpf oder Ernst, nicht durchzudringen vermochten. In 150 Jahren von 1580 bis 1730, traten ihnen daher lediglich 8 Familien bei.

»Nur die eiserne Noth vereinigte beide Companien noch einmal, als ein geschlossener Angriff gegen sie von den andern Collegien her erfolgte. Eine Aristokratie war den Grundgesetzen allerdings gemäss; aber eine Oligarchie, wie sie nun factisch bestand, schien den Zünften mit Recht unerträglich. Dazu wirkten die traurigen Folgen des dreissigjährigen Krieges, der jähe Sturz und die verderbliche Uneinigkeit der Hansa, die völlige Niederlage des Handels und mancherlei Willkürlichkeiten, denen sich gebildete Bürger nicht mehr unterwarfen. Doch wollte der Rath, so mangelhaft er auch gewesen sein mag, fremden Machtbefehlen sein Ansehen nicht aufs neue verdanken: er räumte der Bürgerschaft aus freien Stücken Theilnahme an der Finanzverwaltung ein. Kaum aber war dies erfolgt, als dieselbe nun auch Abschaffung der aristokratischen Verschwägerungen und Berücksichtigung aller commercirenden Zünfte bei Ergänzung des Raths, oder wenigstens bei der Wahl von kaufmännischen Senatoren das Präsentationsrecht einer Anzahl Aspiranten verlangte. Jetzt liess man es auf eine kaiserliche Commission ankommen. Aus Gründen, deren Erörterung hier zu weit führen würde, entschied diese — oder vielmehr, was dabei entscheidend war, eine subdelegirte fürstliche — im Ganzen

zu Gunsten der Bürgerschaft. Der Bürgermeister David Gloxin setzte diese Entscheidung im Rathe durch. Am 9. Jan. 1669 kam der bekannte *Recess* zu Stande, auf dem Lübecks heutige Verfassung beruht, und durch welchen der Einfluss der beiden aristokratischen Collegien — man kann namentlich mit Bezug auf die Zirkler sagen — vernichtet war. Es half nämlich den Junkern auch das nicht, dass der Kaiser, nach gehöriger Information, im Jahre darauf gerade die sie betreffenden Beschränkungen wieder aufhob. Konnten doch selbst die Rentenirer sich nur dadurch behaupten, dass sie, wie auch der Name Kaufleutecompanie sagte, fortan ein wirklich commercirendes Collegium bildeten.

»Das Patriziat erlag; — ob man sich unbedingt darüber freuen durfte, ist die Frage. Bei richtigem politischen Bewusstsein und gehörig begriffener Freiheit hätte es noch die herrlichsten Früchte bringen können. Gerade damals erhob sich die Autokratie der Fürsten und das Hofregiment. Wie wichtig musste es da sein, Männer benutzen zu können, die vermöge vornehmer Herkunft, liberaler Bildung, höfischer Erziehung und Sitten, umfassender Reisen und Bekanntschaften, unabhängiger und sicherer Stellung sich ganz vorzüglich den Staatsgeschäften widmen konnten, zumal in Tagen, wo dieselben eine Bedeutung, einen Umfang, eine Tournure erhielten, die man früher kaum geahnt! Wie konnte, ja wie mochte man von den Fachgelehrten und Geschäftsmännern jener Zeit auf solchem Felde Erfolg zu hoffen auch nur wagen!

»Während des 18. Jahrh. ward die Zirkelgesellschaft immer schwächer; die fähigsten Mitglieder wurden ihr meistentheils durch Erwählung zu Rath entzogen. Im J. 1800 war nur *ein* actives Mitglied übrig. Dann completirte sie sich noch einmal bis zum J. 1809. Ein Vorschlag Gelehrte zu wählen, kam nicht zur Ausführung. Seit der Zeit ruht ihr Votum.

»Das Versammlungshaus der Zirkler war anfanglich die *Olavsburg*, die, nach Einigen, zwischen dem Burg- und Hüxterthore, nach anderen, zuverlässigeren Nachrichten, zwischen dem Hüxter- und Mühlenthore in der Waknitz gelegen haben und mit einer Zugbrücke versehen gewesen sein soll: wahrscheinlich der heutige *Kaninchenberg*. Im J. 1510 soll das letzte Gelag dort gehalten sein. Während des Wollenweberschen Aufruhrs ward sie zerstört. 1479 war aber

schon das Companiehaus in der Königsstrasse gekauft, welches 1582 umgebaut, jetzt dem *Ober-Appellationsgerichte* eingeräumt ist". (Dr. E. Deecke, Histor. Nachr. von dem lübeckischen Patriziat, in Jahrb. des Vereins f. meklenb. Gesch. X.)

Zie nog de *Nav.* XXXII, 562, aangevoerde schrijvers.

[1]) »Es waren bei der *Gründung*, Ausbildung und Regierung der Städte ohne Zweifel *freie* Männer thätig, welche durch Stand, Erfahrung und Reichthum einen Vorzug mitbrachten und fernerhin bedeutenden Einfluss auf die Entwickelung der jungen Gemeinden ausübten und Geschlechter gründeten, auf welche sich das Ansehen der Stammväter auf natürlichem Wege vererbte. Die Geschlechter in den Städten waren Nachkommen freier Männer, welche, wie die Ritter, politische Vorrechte genossen; nur die Lebensweise und Beschäftigung beider waren verschieden. Es waren ohne Zweifel *schöffenbarfreie* Männer, welche bei der Cultivirung des Landes im Anfange des 13. Jahrhunderts vor andern thätig waren; daher waren die Geschlechter in der Folge auch fähig, Eigenthum zu erwerben, im Gericht zu sitzen und Siegel zu führen. Es standen ohne Zweifel viele ritterliche und Patricier-Geschlechter auf derselben Stube.

»Diese bürgerlichen Geschlechter werden sich bei genauerer Forschung nicht allein in den Hansestädten, sondern *in allen Städten* nachweisen lassen.

»Durchläuft man die Reihe der Rathsmitglieder, welche oft in den Urkunden und Stadtbüchern vorkommen, so findet man nur Burgemeister und Rathmänner aus den alten Geschlechtern. — Forscht man nach dem *Begriffe*, der mit dem Ausdrucke Patricier-geschlecht oder *Geschlecht* in den Städten verbunden war, so lässt sich die Frage dahin beantworten, dass zu den *Geschlechtern* diejenigen gehörten, *deren Vorfahren im Rathe gesessen hatten*. — Die »*Siegelfähigkeit*" der Geschlechter ist wohl der *einzige und sichere Beweis für das Patriciat* (vgl. Eichhorns deutsche Staats- und Rechtsgesch., II, 1821, § 341). Die Siegel sind zur Erkenntniss der Herkunft und des Standes im Mittelalter bei weitem das wichtigste Hülfsmittel". (Lisch, ueber das rostocker Patriciat, Schwerin 1846.) — Die Wappen der angesehenen Patrizierfamilien sind, wie die des niedern Adels überhaupt, bis ins 13. Jahrhundert zurück nachweisbar. (Freiherr Roth v. Schreckenstein, das Patriziat in den deutschen Städten, S. 537.)

»Wie auf dem Lande so standen sich ursprünglich in den Städten als *Stände* die Freien und Unfreien gegenüber. Im genossenschaftlichen Schutze der Bürgerschaft hier und der Ritterschaft dort erhielt sich der Stand der Ritterbürtigen, während seine ausserhalb dieser Verbände stehenden Angehörigen in die untern Schichten der Bevölkerung hinabgedrückt wurden (vergl. Eichhorn, deutsche Staats- und Rechtsgesch. 5 Aufl. S. 542). Die günstige Stellung und der freie rittermässige Ursprung der Bürger (cives), welche im Gegensatz zu den vorzugsweise dem Gewerbbetrieb obliegenden Unfreien das Gemeinwesen zu regieren und die Städte zu beschützen hatten, machten ihre Gemeinschaft gesucht und ehrenvoll, weshalb der Zufluss freier Landbesitzer in die Städte nicht gering war und selbst Personen aus dem Herrenstande oder hohen Adel sich um das städtische Bürgerrecht bewarben.

Seitdem gegen das 12. Jahrh. die Lage der hörigen Handwerker durch deren Verwendung zum Waffendienst sich zu bessern begonnen hatte, fingen sie an sich als ein, wenn auch untergeordneter, freier Stand den Bürgern entgegenzustellen, welche letztere zum Unterschied von diesen Kleinbürgern (burgenses minores) die Bezeichnung Altbürger, Geschlechter (burgenses majores) und seit dem Anfange des 14. Jahrh. auch die Benennung Patricien erhielten. Sie zählten nach Verdrängung des ursprünglichen Begriffs der Schöffenbarfreiheit durch den der Ritterbürtigkeit zum Ritterstande oder niedern Adel und waren lehns-, turnier- und stiftsfähig, auch gingen sie häufig in den Landadel über oder ergänzten sich aus diesem. Das von den Geschlechtern meist ausschliesslich ausgeübte Regiment wurde durch die democratische Bewegung erschüttert, welche gegen Ende des 14. Jahrh. die Städte Deutschlands ergriff und sich erst im 15. Jahrh. stillte, – doch blieb trotz des Eindrangs der unteren Bürgerschichten in den Rath die Machtstellung der Patricier eine bedeutende, bis sie durch das allmählige Entstehen neuer sog. Patricier- (Honoratioren-) Familien paralysirt wurde". (v. Nottbeck, die älteren Raths familien Revals, Rev. 1875, S. 14—15.) Vgl. v. Maurer, Städteverf. in Deutschl. II, § 229: *Ritterbürtigkeit der Stadtbürger.*

»Sie hiessen *schöffenbar Freie*, und wurden, wenn sie ihre Freiheit nur einige Generationen zurück darthun oder durch das Zeugniss ihrer Standesgenossen eidlich erhärten konnten, jenen Lehensträgern und Amtlingen (die Ritterbürtigen) als ebenbürtig geachtet, durften auch ein Wappen führen und nach der Ritterwürde streben. So erwarben auswärts Mitglieder der lübeckischen Familien die Ritterwürde (voorbeelden uit oorkonden van 1286--1349). Ausdrücklich wurden sie von den andern Bürgern, selbst bei amtlichen Verhandlungen, durch die Benennung unterschieden. Man nannte sie die Namhafteren, die Einsichtigeren, die Höheren, die Aelteren. Insbesondere standen sie den Kaufleuten, Handwerkern und Verlehnten gegenüber und erscheinen vorzugsweise als freie Grundbesitzer in der Stadt und deren Gebiete. So war es den Umstanden gemäss, dass sich im Laufe der 14. Jahrh., wo der Rath durch weitreichende Thätigkeit und glückliche Erfolge nach aussen, grössere Selbständigkeit und Auctorität gewann, auch die zum Rathsstuhl vorzüglich befähigten und würdigen Familien sich von den bloss begüterten absonderten, und hervorragendes Ansehn und gewisse Sonderinteressen in Anspruch nahmen. Es bildete sich die Klasse der *von altersher guten, ehrbaren und freien Geschlechter.* (v. Bunge's liv-, ehst. u. curländ. Urkundenb. enthält genugsame Belege, dass noch gegen Ende des Mittelalters gerade der Ritterstand resp. der niedere Adel die Epitheta »ehrbar, ehrlich, bescheiden" erhielt. v. Nottbeck, l. c., 17, in not.) Diese (die bloss begüterten Familien) bildeten die Klasse der *riken Koplüde*, auch *wisen Koplüde*, oder, wie sie bald nachher hiessen, der *Renthener*, und begründeten der Geschlechtsaristokratie gegenüber eine Geldaristokratie, welche beide die eigentlich bürgerliche Freiheit mannichfach bedrohten". (Deecke Nachr. v. d. lüb. Patriziat.)

[2]) An einem Tage starben, nach völlig beglaubigten Nachrichten, in unserer Stadt 500 Menschen. Deecke, lüb. Patriziat.

[3]) Diese Namen zeugen zugleich von einem Anspruche auf höhern, ja gradezu

auf den ritterlichen Stand, als wenn etwa nur noch der Brief oder die Weihe gefehlt hätte. Ibid. — Ook te Straatsburg en te Zurich komen *Constoffler* en *Constoffel* als de aanzienlijksten voor. Vgl. v. Maurer, l. c. II, 664—66, Heitz, das Zunftwes. in Strassb., 3, 5.

[4]) Testament des Altbürgers Johannes Crispin; vgl. C. W. Pauli, Lüb. Zust. zu Anfg. d. 14. Jahrh, Lüb. 1847, S. 75.

[5]) Testament des Boldewin Spegelmaker oder Spegeler, den Einige, ich weiss nicht aus welchem Grunde, für den eigentlichen Stifter der Zirkel-Brüderschaft halten. Pauli l. c. S. 76 en Urk No. 80, die de namen dier 68 personen vermeldt.

[6]) *Vritze Grawert*'s Rathsverwandten zu Lübeck († 1538), *Zirkelbuch*, fol. 19:

> In de Ere der hilligen Drefaldicheit wart disse Selschop der Circkeler erst begunt, alse men schreff na Gades Bort XIIIe vnde LXXIX Jare, alse de Breue wol clerliken vormelden vnde vtwisen, de de Monneke to sunthe Katherinen desser Selschop dar vp gegeuen vnde besegelt hebben. Dit synt de Fundatores, de desse Selschop erst begunden, alse: Her Gherd Darsowe, Hermen Darsowe syn broder, Marquart van Damen, Jacob Holk, Hermen Moer, Boldewyn Spegeler, Johann vnde Hinrik brodere geheten van Meteler, Arendt van der Brügge. Desse negen Personen stan aldus geschreuen in der monneke breue. (Beilage B. bij Deecke, lüb. Patriziat.)

Die Familie Grawert (ook Grauwert) gehörte länger als ein Jahrhundert zu den angesehensten und wohlhabendsten Familien der Zirkelgesellschaft. Fritz Grawert, unbekannten Ursprungs, wurde 1429 aufgenommen, als die Gesellschaft sich neu constituirte. Er gab zweien seiner Söhne den Namen Fritz, die sich dann durch die Beinamen der Aeltere und der Jüngere unterschieden. Der ältere Fritz wurde 1461 in den Rath gewählt und starb 1476. Ein Sohn des jüngern Fritz, ebenfalls Fritz genannt, war Rathmann 1509 bis 1538 (en schrijver van het Cirkelboek). Mit ihm erlosch die Familie. (C. Wehrmann, Lübecker Bürgersiegel des Mittelalters, in Ver. f. Lüb. Gesch. u. Alterthsk., 10. Heft, Lüb. 1879, S. 78.) — Dat eene familie van dezen naam reeds zeer vroeg te Lübeck gevestigd en in den Raad was, blijkt uit eene aanteekening in de oudste Obern Stadtbücher, door Dr. Hermann Schroeder, in zijne Topogr. u. Geneal. Notizen aus dem 14. Jahrh., Lüb. 1843, S. 22, dus wedergegeven: Richard Grawerte (Richard Grauwert, *Stendaliensis*, noemen hem Kirchring en Müller in hun Compendium Chron. Lub., Hamb. 1678, S. 71) wird 1291 noch als Verkäufer eines Hauses angeführt, doch kommen schon 1292 *pueri Richardi grawerten* vor.

[7]) Testament Peter Smylow's vom J. 1386:

> Vortmer, den Junchern, de den Cyrkel draghet, gheue ik C Mark Lub. also beschedeliken: isset dat se kopen wyllen eyn Hus, edder maken ene dechtnysse, vnde wyllen myne wapene laten henghen by der anderer Juncheren Wapene in sunte Katherinen Kerken, vnde dar to in der Capellen. (Beilage C. bij Deecke.)

[8]) Bestätigung der Brüderschaft durch Kaiser Friedrich IV. (III.) 1485.

(vidim. Copie.)

Wir Friederich etc. bekennen offentlich mit diessem Brieff etc., dass vnss vnnser

vndt des Reichs lieben getreuwen die Gesellschaft der heyligen Trivalticheit zu Lübek, die mann nennet die Zirckelbrüder, haben fürbringen lassen, wie sy vndt ihr vorvordern, so bissher in derselben Ihrer Gesellschaft gewesen sein, mit einander ein Gesellschaft mit nahmen [— *hier fehlt offenbar etwas, doch hat keine Copie es ergänzt* —] einen Ring, der vnten einstheils offen sey, darinn in mitte einen auffgethanen Circul, ohn allermanniglichs irrung vndt hindernuss getragen, geführt vndt gebraucht hetten: vndt vnss darauff demütiglich anruffen vndt bitten lassen, dass wir Ihnen solch Ihre Gesellschafft alss röm. Keysser zu confirmiren vndt bestetten gnädiglich geruheten, dess halben wier angesehensolch Ihr diemütig ziemlich bete, auch die annemen vndt getreuwen dienst, So Sy Vnss vndt dem heyligen Reich bishero gethan haben vndt hinfür in kümfftig Zeit wol thuen mögen vndt sollen; vndt darum denselben Zirkul Brüdern die vorberürt Ihr gesellschafft mit dem gemelten Ring vndt Zirkul alss Röm. Keysser gnädiglich confirmirt vndt bestett vndt Ihnen dazu diesse besondere gnadt vndt freyheit gethan vndt gegeben, Alsso dass die so iezo in der obgemelten Gesellschaft sein, vndt alle andere die fürbass hin zu Ewigen zeiten zu Ine in die Gesellschafft kommen, vndt sich der annehmen werden, den obgemelten Ringk mit einem Zirkul allein, oder der mehre soviel sie wöllen, vndt zwischen Jedem Ring einen Adler Schwanz, in einer Gesellschafft oder Halssbandtweisse, vndt vorn herab an einem Adler Schwanz die heylich dreyfaltigkeit, zu vnterst auch ein Ringk mit einem Circul hangende, alss den solches in mitte diess gegenwertiges vnssers Keysserlichen Brieffes gemahlet vndt mitt farben eigentlicher ausgestrichen ist, machen lassen, vndt alsso vmb den Halss ob vmb den Kleidern zu einer jeden Zeit, wan dass einem Jeglichen füglicher ist, an allen enden vndt stetten auch in allen vndt Jeglichen Ehrlichen vndt redlichen Sachen vndt Händeln tragen führen vndt gebrauchen sollen vndt mögen, von allermänniglich vnverhindert. — Vgl. Praun, d. adeliche Europa u. d. noch viel edlere Teutschland etc., Speyer 1685, in 8o., p. XXXVII: »Die adeliche Circul Gesellschafft hat im J. 1370 (*sic*) ihren Anfang genommen. Dero Kayser Friederich III. (IV.) im J. 1487 (*sic*) gegeben zu einem Zierat ein schön Halsband, so von runden zusammengeschlossenen grossen Ringen, in deren jedem ein aufgethaner, und einen dreyangel repraesentirender Circul, daran hanget ein Kleinod darin die heilige Dreyfaltigkeit in einem runden Circul zu sehen ist. Kaiser Friederich I. soll sie befreyet haben, dass sie nach den sitten der Ritter Gold tragen mögen". (N.B. Keizer Frederik I stierf in 1190, en van dit gezelschap wordt niet vóór 1379 gewag gemaakt: blijkbaar heeft de schrijver dit verward met eene oude overlevering, volgens welke gemelde keizer »bei Uebergabe der Stadt Lübeck im J. 1181 den Rathmännern ritterlichen Goldschmuck verliehen hat und sie den Rathen seines Reiches beigezählt haben soll". Vgl. Deecke, Gesch. v. Lübeck, II, 29. — Heinr. Asmus schijnt dus, in zijne Leitfaden zur Lüb. Gesch., Lüb. 1834, S. 41, een misslag te begaan, wanneer hij zegt: »Als Ordenszeichen trugen sie einen goldnen Schlüssel."

[9]) »Dieses Geschlecht der Greveraden ist zu Lübeck so gross geworden, dass sie eine sonderliche Kumpanie, wie die Junker, gehalten in ihrem eignen Hause in der Königstrasse an der Hüxstrassen Ecke, zum gülden Hirsch genannt". Deecke, lüb.

Gesch. u. Sagen, Lüb. 1852, S. 228, 395: Sie kommen schon im 14. Jahrh. hier vor, verzogen sich aber um die Zeit der Reformation. Vgl. Kirchring en Müller, l. c. S. 107: ihre Ankunfft ist von Wesel am Reynstrom), en Dittmer, die lüb. Fam. Greverade u. Warneböke, Lüb. 1859: Der Name des Städtchens Gräfrath bei Düsseldorf erinnert noch jetzt an diese Familie.

Medegedeeld door M°.

VRAGEN.

Betuwe. Hoe duidt Tacitus deze landstreek aan? Als Insula Rheni?

Borkeloo. Op een tweetal lijsten der parochieën van het Bisdom van Münster bij Niesert, Münst. Urk. Samml. vindt men een paar zonderlinge aanteekeningen, nl. Bij een akker Hengelo: »in das Herren Bergland in der Herrschaft Borkelohe"; zoodat men vermoeden zou dat Hengelo lag in de heerlijkheid Borkeloo, welke heerlijkheid behoorde aan den Heer van den Bergh ('s Heerenbergh). Op eene andere lijst is aangeteekend, achter Versevelt: »in des Heren Bergland in der Herrsch. Borkelow, Mulrod Rhede." — De oudst-bekende lijst kan niet zijn opgemaakt vóór het einde der 14e eeuw. Daarop komt Borkeloo noch Mulrod voor; wel echter een Rede en een Reede. Met Reede op die lijst moet het Rhede bedoeld zijn dat in de laatst medegedeelde aanteekening gezegd wordt met Mulrod gelegen te zijn in de heerlijkheid Borkeloo. In geene lijsten komt de kerk van Borkeloo voor, welke toch ook onder den Bisschop van Munster stond. Blijkbaar zijn de afschriften bij Niesert bedorven, maar wie kan ze herstellen? En wat wordt bedoeld met Mulrod en Rhede?

A. J. C. KREMER.

Ennema-burcht — heeft bestaan of bestaat wellicht nóg in de prov. Groningen. Is er iets bekend van een geslacht waaraan die stins haren naam kan hebben ontleend? S. H.

Zeeland, penning. Welke is de historische oorsprong van den Zeeuwschen penning met de zinspreuk »Luctor et ementor", 1754. En wat is de beteekenis van die spreuk?

[Luctor et emergo (?) = ik worstel en duik (uit de wateren) op.]

GESCHIEDENIS DER LETTERKUNDE.

Hus en Wiklef. In Duitschland werd een boek uitgegeven over »Hus en Wiklef", door prof. Loberth, dat, zonder aan den naam van Hus in iets te kort te doen, aan Wiklef de eere geeft, die hem toekomt. Uit vergelijking der handschriften van den engelschen Hervormer wijst hij aan, dat Hus oneindig veel aan Wiklef heeft ontleend. Het geschrift »de Ecclesia" van Hus is dikwijls bijna woordelijk overgenomen uit Wiklefs opstel van denzelfden titel. »De Wyclif-Society" ontleent aan deze ontdekking nieuwe reden om met ernst er op aan te dringen, dat bij het 5de eeuwfeest van Wicklefs dood, 31 December 1884, velen haar in staat stellen, zijne belangrijkste geschriften in het licht te geven. Den 21 Mei 1884 werd op onderscheidene plaatsen in Engeland de vijfhonderdste gedenkdag der geboorte van den beroemden voorlooper der Kerkhervorming John Wyclif gevierd. Omtrent dat 500jarig feest meldt men het volgende: Wickleff's geboortejaar of dag is niet bekend; zijn jongste levensbeschrijver, Lechler, neemt vroegere opgaven, welke het jaar 1324 stellen, inzóóver over, dat zijns inziens W. stellig niet later geboren kan zijn. De sterfdag is echter volkomen bekend. W. werd 28 Dec. 1384, terwijl hij in zijne kerk de mis bediende, door eene beroerte getroffen en † 31 Dec. Het is de halfduizendjarige gedenkdag van dit sterven, die in dit jaar, natuurlijk op den Oudjaarsdag, allerwege herdacht zal worden. Het Concilie van Constans, dat in 1415 Hus naar den brandstapel verwees, gaf ook last, dat het gebeente van W., voorzoover dit nog van de beenderen van anderen te onderscheiden was, zou worden opgedolven en tot asch verbrand.

Lutherana (XXXIV, 189—93). De »Verein für Reformationsgeschichte" gaat met zijne uitgaven voort. Dankt deze Vereeniging haar ontstaan aan het Lutherfeest, zij werkt niet ter verheerlijking juist van Luther, maar tot betere kennis van de Hervormings-eeuw. Door grondige studie van die tijden, ook door het uitgeven van belangrijke stukken uit die dagen, wil zij er beter licht over doen opgaan.

Het eerste stuk was aan Luther en den Rijksdag van Worms in 1521 gewijd, het nu verschenen 4de stuk geeft eene, met vele geschiedkundige ophelderingen voorziene uitgave van een van Luthers meest aangrijpende geschriften, dat »Aan den Duitschen Adel". Het tweede was eene eerherstelling, zooveel mogelijk, van een der felste tegenstanders van Luther, Heinz von Wolfenbuttel, en het derde geeft eene beschrijving van Zwingli's leven en werk. Dit laatste is van de hand van F. Stähelin te Bazel, de nieuwe uitgave van Luthers beroep op den duitschen adel is bezorgd door prof. Benrath te Bonn. De namen van al de schrijvers ook der andere stukken, prof. Kolde en Koldewey, zijn een waarborg, dat hier, al ontbreekt de geleerde toestel, de vruchten der degelijkste studie geleverd worden.

Betje Wolff en Aagje Deken (XXX, 309, enz.) De monumentale fontein met de daarop aangebrachte bustes (haut-relief) dezer beide beroemde schrijfsters is op het »Betje Wolffs Plein" te Vlissingen 24 Juli (den geboortedag van Elisabeth Bekker, 1738) 1884 onthuld. Daags te voren werd eene belangrijke tentoonstelling op het Raadhuis geopend, die bijna alle geschriften van Wolff en Deken, behalve onuitgegeven handschriften, brieven, gedichten en portretten bevatte. In de »Hulde aan B. W. en A. D." door Dr. Johs. Dyserinck (Middelburg, Altorffer, *f* 1.20) vindt men èn de toespraak van dezen als feestredenaar bij de onthulling, èn een uitvoerig bewerkt verslag dier tentoonstelling. Terzelfder tijd verscheen bij de Erven Loosjes te Haarlem »Van en over Betje Wolff, geb. Bekker," door Mr. R. H. J. Gallandat Huet, *f* 2. Beide geschriften zijn in den vollen zin des woords Gedenkbladen.

Jan Christiaan Kobus — overleed 14 Dec. 1881, bijna 89 jaren oud, sedert de oprichting van *De Navorscher* (in 1850) een der ijverigste medewerkers er van. In alle jaargangen en Bijbladen van dit maandwerk, van deel I tot XXXI (met uitzondering alleen van het XXVIIIe) kwam een meestal groot aantal bijdragen van zijne hand voor, in den regel slechts met J. C. K. onderteekend. Gewoonlijk betroffen deze levensbijzonderheden van in de Geschiedenis bekende personen, waartoe hem zijne uitgebreide, door hemzelven (*Nav.* XXI, 563) op ongeveer 5000 exemplaren geschatte verzameling van portretten tot de

Vaderlandsche Geschiedenis betrekking hebbende, aanleiding gaf. Dezelfde studie was oorzaak, dat hij met jhr. G. H. de Rivecourt het bekende Biographisch Handwoordenboek van Nederland (Zutfen 1854—1863, 3 deelen) schreef. Zijne overige artikelen in ons maandwerk behandelden meestal volksrijmen en verhalen. Ook op dit gebied wilde hij een werk schrijven, getuige het woord, waarmede hij de mededeeling eener zonderlinge weddenschap (VIII 148) besloot:

— »Mochten sommige lezers van den *Navorscher* nog meer dergelijke voorbeelden weten, de mededeeling zou mij aangenaam zijn, om daarmede mijn *Vaderlandsch Anecdoten Woordenboek* te verrijken, dat naar een uitgever verlangt". Of dit werk inderdaad het licht heeft gezien, is ons echter niet bekend. — Ook in de Geldersche Volks-Almanakken kwamen meermalen artikelen van zijne hand voor. Zie het *Historisch Overzicht*, in 1884 bij P. Gouda Quint te Arnhem uitgekomen, blz. 25 en 26, en de Registers daarachter. — Jan Christiaan Kobus was 17 Maart 1793 te Borkeloo geb., den 24en ald. gedoopt. In 1820 candidaat tot den H. D. geworden, werd hij 13 Mei 1821 pred. te Ressen, id 1826 te Bemmel, Ressen en Indoornik, en emer. 1 Febr. 1862. Hij huwde 1° 16 Dec. 1833 te Vorchten Johanna Mária Lohse, dr. v. Jacob, pred. te Vorchten, en Maria de Bruin, geb. 18 April 1806 te Vorchten, † 15 Febr. 1841 te Bemmel. Hertr. 21 Maart 1846 te Bemmel Anna Lucia Lambertina v. Riemsdijk, wed. van Pieter Ruurds [1]) en dr v. Rombout, wonende op Strijdhagen te Bemmel, kerkmeester en plaatsvervangend kantonrechter (kanton Elst), bij Christina Elisabeth Brouwer, geb. 7, ged. 12 Juli 1801 te Bemmel, † 20 Mei 1847 ald. — Uit het tweede huwelijk werden geene, uit het eerste 4 kinderen geboren, waarvan een zoon ongedoopt stierf; de overige waren (alle geb. en ged. te Bemmel): Jacoba Maria Kobus (volgt); Julia Christina Kobus, geb. 28 Febr. 1837, ged. 2 Apr. daaraanv., † 21 Maart 1838 te Bemmel; Lucas Anthonij Kobus, geb. 7 Aug. 1839, ged. 8 Sept. daaraanv., † 11 Nov. van dat jaar te Bemmel. — De juistgenoemde Jacoba Maria Kobus, geb. 30 Sept. en ged. 9 Nov. 1834, huwde in 1878 te Borkeloo J. W. ter Braak, geneesheer te Eibergen, wedr met 5 kinderen van eene Martens,

[1]) De tegenwoordige eigenaar van het landgoed Het Veen te Heerde heet Rombout Pieter Ruurds v. Riemsdijk.

z. v. eenen notaris ter Braak, geb. 25 Sept. 18.. te Borkeloo.

De bibliotheek van Kobus, — die zich als emerit.-pred. eerst te Borkeloo, daarna te Eibergen († ald.) gevestigd had, — werd 13 Jan. 1883 en volgende dagen door Martinus Nijhoff te 's Gravenhage, tegelijk met die van F. C. H. baron v. Isendoorn à Blois, heer van Feluy en Vaassen en Jhr. J. E. H. Hooft van Iddekinge, verkocht.

Zijne portrettenverzameling wordt als volgt in den catalogus beschreven: — »3354. *Verzameling van portretten van Nederlanders*, van de vroegste tijden tot heden. In afdeelingen en chronologisch gerangschikt door Ds. J. C. Kobus te Bemmel. Met een geschreven alphabet. catalogus, waarin alle portretten uitvoerig zijn beschreven, naar Muller's portretten-catalogus. Bij het meerendeel der portretten zijn biographische aanteekeningen gevoegd. Deze merkwaardige collectie van ruim 3800 Nederlandsche afbeeldingen bevat tal van merkwaardige en zeldzame portretten. Geheel uit een historisch oogpunt saamgesteld [1], is de toestand ook alleen uit dat oogpunt voldoende. — De verzameling bevindt zich in 20 portefeuilles, en is aldus verdeeld:

a. NEDERLANDSCHE VORSTEN van den grafelijken tijd tot heden. 520 st. in 2 portef.

b. GOUVERNEURS-GENERAAL van Ned. Oost- en W.-Indië. Ruim 100 st.

c. NEDERL. STAATSLIEDEN, regeeringspersonen enz. 502 st.

d. NEDERL. VELDOVERSTEN EN KRIJGSLIEDEN. 313 st.

e. NEDERL. ZEEHELDEN EN VLOOTVOOGDEN. 230 st.

f. NEDERL. HOOGLEERAREN in de godgeleerdheid en Oost. talen. 284 st.

g. NEDERL. HOOGLEERAREN in de medicijnen, natuurkunde en natuurl. historie. 205 st.

h. NEDERL. GELEERDEN EN LETTERKUNDIGEN. 276 st.

i. NEDERL. HERV. PREDIKANTEN, 16e—18e eeuw. 157 st.

j. NEDERL. HERV. PREDIKANTEN, 18e en 19e eeuw. 307 st.

k. NEDERL. DOOPSGEZINDE, LUTHERSCHE, WAALSCHE PREDIKANTEN. 197 st.

---

[1] Zie over de wijzen van schikken van verzamelingen de Inleiding van Fred. Muller's Catalogus van Portretten, blz. XI—XXI.

l. NEDERL. R. KATHOL. GEESTELIJKEN. 118 st.
m. NEDERL. DICHTERS, 14e—18e eeuw. 153 st.
n. NEDERL. DICHTERS, 18e en 19e eeuw. 228 st.
o. VLAAMSCHE SCHILDERS. 91 st.
p. VREEMDE VORSTEN. 119 st.
q. VREEMDE VORSTEN, staatslieden, beroemde vrouwen enz. 120 st.
r. FRANSCHE, DUITSCHE, ENG. GELEERDEN EN DICHTERS. 57 st.
s. NAPOLEON I, LODEWIJK NAPOLEON, enz. 28 st.

Ook de volgende nummers (3355 en vlgg.), dubbelen, historie-prenten, portretten, stadsgezichten, gravures, enz. zullen van hem afkomstig zijn. M.

Harmonieën (XXXIV, 145). Zie »De Vier Evangeliën tot één gebragt", uitgegeven in 1864 bij den boekh. H. Koster te Delft, ongeveer 200 blz., *f* 1, in linnen band.

Het Groene-Boek der Z.-A. Republiek. De deputatie der Z.-Afrikaansche Republiek heeft vóór haar vertrek (zie *Nav.* XXXIV, 325) een Groen-Boek laten gereed maken, waarin opgenomen zijn alle officiëele bescheiden, gewisseld met de engelsche Regeering in zake de op 27 Febr. jl. gesloten Conventie te Londen, de schuldregeling enz. Alle stukken, van de deputatie gedurende den loop der langdurige onderhandelingen uitgegaan, zijn in dit Groene-Boek opgenomen zooals zij door de deputatie oorspronkelijk in de hollandsche taal zijn opgesteld, terwijl de brieven van lord Derby en andere engelsche Regeeringspersonen, in antwoord daarop, in de engelsche taal met eene daarnaast gevoegde hollandsche vertaling zijn afgedrukt. Deze verzameling geeft een duidelijk beeld van den loop der onderhandelingen, het standpunt, waarop beide partijen zich plaatsten, en de overwegingen, die van weêrszijden tot de bepalingen in de Conventie hebben geleid. Ter verduidelijking van het geheel is er mede in opgenomen: 1. het Zandrivier-tractaat van 16 Jan. 1852; 2. de Pretoria-Conventie van 3 Aug. 1881, en 3. eene groote kaart in kleurendruk, waarop de verschillende lijnen der westgrens: zooals *a.* die door lord Derby voorgesteld, *b.* die, door de deputatie gewenscht, en *c.* die, bij de Conventie aangenomen, staan aangegeven. Het geheel vormt een fraai uitgevoerd werk van 13½ vel druks, in folio formaat, op hollandsch papier.

Ofschoon deze bundel hoofdzakelijk bestemd is ter voorlichting van de Regeering, de wetgeving en het volk der Z.-Afrikaansche Republiek, heeft toch de deputatie een klein aantal exemplaren voor belangstellenden in Nederland beschikbaar gesteld, die à *f* 2 bij den uitgever J. H. Kruyt te Amsterdam verkrijgbaar zijn.

Eenlettergrepige verzen. In de eerste deelen van dit maandwerk komen verscheidene dusdanige verzen voor. Als aanvulling sta hier nog de volgende Monosylbe van den dichter H. Kz. Poot »Aen den Heer Jan Messchaert, met den tweeden druk van 't 1e Deel myner Gedichten":

Zoo 't slecht
En recht
Ons niet
Verriedt,
Gelyk
Geen blyk
Dat melt,
Wort spys
Met prys
En drank
Met dank
Betaelt,
Daer 't faelt
Aen gelt.

Maer of
Wuft stof
Van kunst
De gunst
Voldoet
En voedt,
Blykt schaers.
Hoe 't zy,
Zoek gy
O Boek,
Een hoek
By Mes-
schaerts les-
senaers".

A. AARSEN.

VRAGEN.

Amersfoort. Men zou gaarne vernemen waar gedrukt is »Historien ofte Gedenkwaardige geschiedenissen der stad Amersfoort Beginnende met den jare 975 tot den jare 1723, voorzien met het wapen der stad. Gedrukt na de Copije van Amersfoort voor de Liefhebbers". — Van 1723 staat vermeld: »In dit jaer wierd tot Amersfoort een spel bekend (de Duijvel mag weten wie er den Autheur van is) genaamt Banke de Volure Alias Pakjes Setten; 't welk zoo gretig van veele personen wierd aengenomen en gespeeld, dat zij daer heele nachten mede doorbragten 't zij in de Herbergen, of bij geval op een stoep in de Maneschijn; jae ging hetzelve zooverre, dat verscheijde Per-

soonen haer arm gespeeld zoude hebben indien zulks niet belet geworden was en de Administratie van hare Goederen aan anderen hadden overgegeven.

Psalmberijming. Is het van de Psalmberijming, door het kunstgenootschap Laus Deo, Salus populo geleverd, bekend, door welk der leden van dit genootschap elke Psalm gedicht is? In eene geschiedenis der Ned. Letterkunde (Zegers) lees ik, dat wij eenige der schoonste psalmen dier berijming te danken hebben aan Lucretia Wilhelmina v. Merken. Welke zijn die? En van wie der overige leden van dat genootschap (N. S. v. Winter, de Bosch enz.) is elke andere psalm?

[Vgl. *Nav.* XXIV, 557.]

Pit-verzen, enz. Deze worden *Nav.* XXXIV, 195, van punt-verzen (dichten) onderscheiden. Evenzoo neep- van schimp-verzen (dichten). Wat is het onderscheid?

KUNSTGESCHIEDENIS.

Rubens. In het »Historische Zeitschrift" van H. v. Sybel, Neue folge, band 14, bl. 118, vindt men deze mededeeling: In den sog. *Additional manuscripts of the Earl of Ashburnham* findet sich: Nr. 73. »Historia von Leiden und Sterben unseres Heren Jesu Christe, unserm Erlöser; P. P. Rubens Ex. 1598. A. M. S. of the sixteenth century in dark maroco binding. It contains seventeen highly finished paintings in Indian Ink, including the title page. Each design is followed by an extract from the gospels descriptive of the subject represented, and by a prayer and meditations, all in German and very neatly written; the initials slightly heightened with gold. The paintings are all inscribed with the letters P. P. R. F. — On one of the fly-leaves is written: »This booke was given by Peter Paul Rubens to his teacher and friend Octavio Van Veen. — Charles

Henry Van Prague. »It was purchased in the year 1727 from the library of J. C. Vandermeer of Amsterdamm. One volume, 4to".

Amsterdam. G. S. REEHORST.

Signaa (XXXIV, 175). Dit woord is eene verschrijving voor Signaal. Het is meestal een enkele steenen paal als merkpunt op de aangehaalde plaatsen gesteld door wijlen den generaal Krayenhoff, die 1801—1811 zijne beroemde driehoeksmeting over ons land bewerkstelligde, waarvan de uitkomsten zijn nedergelegd in het: »Précis historique des Opérations Géodésiques et Astronomiques faites en Hollande, pour servir de base à la topographie de cet état. La Haye 1815".

Arnhem. J. D. WAGNER.

[Ook aldus Sl.]

Blikken pontons (in 't laatst der 17e eeuw in gebruik bij de Artillerie hier te lande en in Spanje). »Op huyden den 19 April 1691 compareerden voor my Pieter van Aerden openbaer notaris etc. ende voor de getuygen ondergenoemt de heer Willem Meesters contrerolleur generael vañ Artelerie deser landen ter eenre, ende Sr Johannes van Swarvelt mr blijckslager alhier ter andere zijde, te kennen gevende de voorsz. compten, hoe dat d'Heer ende mr Bernhard Stuerman adt voor den gemelten hove als procuratie hebbende van den Heer eersten Compt op den 30 maert 1691 door notaris ende getuygen hadde gedaen insinuatie ende protestatie tegens den tweeden Compt, ten eynde dat nogh hy, nogh ymant van synentwegen, zigh verder ondernemen soude int maken ofte doen maken van eenige blycken ponten off pontons, daertoe den voorn. eersten Compt van wegens den staet alleen ende privativelyk was geöctroyeert gelyck echter by den tweeden Compt by contract met Spanjien aengegaen was ondernomen eenige der voorsz. pontons te maken, verclarende den tweeden Compt niet te hebben geweten datter soodanigch octroy oyt off oyt aen den eersten Compt was verleent, waeromme, en verdere redenen, den eersten Compt den tweeden Compt by desen heeft geremitteert de boetens syn Ed. by den gemelten octroye toegestaen, hebbende den heer eersten Compt vervolgens den tweeden Compt mitsdesen geaccordeert, dat bij absentie vañ eersten Compt ofte syne uytlandigheyt denselven tweeden Compt sal mogen ondernemen te maken alle soodanige blycken pon-

tons met communicatie van gemelten adt Stuermans onder conditie alsdat den tweeden Compt sal moeten doen oprechte ende pertinente rekeninge van de oncosten daerontrent gevallen ende vañ winsten dewelcke overt maken ende leveren derselver ponten sal werden geproffiteert, dat den tweeden Compt daarvan voor syne moeyten, sorge als andersints sal genieten de suyvere helfte vañ voorsz. proffyten gerekent vañ eerste handelinge van ponten soowel als de volgende, dewelcke bereyts by hem ondernomen syn sedert den beginne vant contract met Spangien aengegaen, ende sal de wederhelfte van voorsz. profiten werden genooten ende getrocken by den eersten Compt, dogh sal den tweeden Compt ydere pont niet minder vermogen te ondernemen te maken dan voor 550 guldens, off sal 't selve andersints aen syne portie halve winste mogen werden gecort. Tot naercominge vant gene voorsz. staet verbinden de voorsz. compten haerluider persoonen ende goederen geene uytgesondert die onderwerpende allen rechten ende rechteren. Tevreden synde, verbinden deselve Comptn henluiden den innehoud deses soo by den gemelten hove ofte hoogen rade, mitsgrs by den Ed: achtb: gerechte deser Stede, vrywilligh te laten condemneren daertoe onwederroepelyck constituerende Maerten Deym, Abraham Zena, Christoffel Van dam ende Carel Middelman procurs voor de voorsz. respective hoven mitsgrs Adriaan van der Heyden Carel van Belle procureurs voor den gemelten gerechte yder int bysonder, soo omme de voorsz. condemnatie te versoecken als daerinne te consenteren respectivelyk onder belofte van ratificatie ende verbant alsboven. Aldus gedaen ende gepasseert in 's Gravenhage ter presentie van den Heer & mr Bernhard Stuerman adt voor den voorsz. hove ende Hendrick v. der Meulen als getuygen hiertoe versocht".

Dit afschrift werd mij welwillend afgestaan. Aan de mededeeling er van verbind ik de vraag: wat is er meer bekend van deze *blikken* bruggen. Oppervlakkig geoordeeld meen ik aan iets anders dan aan bruggen te moeten denken.

A. J. SERVAAS VAN ROOIJEN.

V R A G E N.

Jan Steen (XXXIII, 436). Den 21 Jan. 1660 huwde te Sluis Jan Steen Hillegont Rense. Kan dat de schilder zijn?

Sluis. DORRENBOOM.

Een zeldzame schaal. Dr. Rinsema te Bellingwolde bezit eene gekleurde oud-porseleinen schaal, in doorsnede ongeveer 4 tot 5 decim. groot. Er bestaan slechts twee exemplaren van, beiden sedert jaren herwaarts in 't bezit zijner voorzaten, terwijl men nopens de herkomst niets weet. In 't midden prijkt eene figuur, die het voorkomen heeft van een gekroonden oosterling in zittende houding, misschien juister, neergehurkt. Het onderste gedeelte van het kleed, dat zijne voeten geheel bedekt, bestaat uit een blauwen, rooden, gouden en rooden zoom. Men meent er een wapen in te bespeuren, omdat het gelaat een roodgevoerden aanzienden helm vertoont met 5 traliën. Op dien helm rust op rood-blauwe wrong een gouden kroon, waarop als middenfiguur òf eene 9puntige ster òf eene vlucht, zoo namelijk die middenfiguur een helmteeken verbeeldt. Het helmmanteltje is van goud. Is 't werkelijk een wapen (in den vorm van een persoon), dan vormt de romp het schild, beladen met een bok (? keeshond? konijn?) van goud, boven welken het émail zilver, onder welken datzelfde van goud is. Rondom de gansche figuur is alles goud, en er boven (boven de kroon) leest men op een banderol in gewone (druk-) hoofdletters het woord »Pamen". 't Geheel geeft den indruk van een phantasiewapen. De eigenaar wendde reeds vele pogingen aan om de beteekenis van dit alles, en vooral ook van dat woord te weten te komen, waaruit dan mogelijk de herkomst dier schaal kan blijken; doch vruchteloos. Wie licht hem voor?

T A A L K U N D E.

Mansvóórnamen en geslachtsnamen met „wijn" samengesteld (XXXIII, 405). Dat de lettergreep *wijn* in vele oud-germaansche mansnamen

voorkomende, niets met het woord wijn = vinum te maken heeft, maar integendeel het woord win = vriend is, heeft de geleerde Leendertz *Nav.* XXIV, 328 vermeld. Waar de lettergreep *wijn* in plaatsnamen voorkomt, kan ze misschien samenhangen met winjan = weiden, maar met het *wijn* in persoonsnamen heeft dit oud-germaansche woord niets te maken. Ook zijn persoonsnamen en plaatsnamen, voor hem die ze verstaat, geenszins moeielik te schiften. Buitendien, in deze zake behoeft niemand te twyfelen. Immers de hooggeleerde Dr. Ernst Förstemann, op wiens uitspraken men zich onvoorweerdelik verlaten kan, geeft in zijn Alt-deutsches Namenbuch antwoord op alle vragen, deze zaak aangaande. In dat standaardwerk vindt men de lettergreep *wijn* van de mansnamen Ortwijn en Gerwijn tot het oud-germaansche woord win = vriend teruggebracht. En dat dit de eenig juiste verklaring is van deze lettergreep, die nog wel in honderd andere oud-germaansche, dus ook oud-nederlandsche mansnamen voorkomt, dat weet met zekerheid iedereen die van oud-duitsche taalkunde zyne studie maakt. JOHAN WINKLER.

Ciricus Melleus Hagius (XXXIII, 354; XXX, 571). Deze naam, louter als zoodanig beschoud, is zonder twyfel slechts eene verlatynsching van eenen eenvoudigen, alledaagschen frieschen naam, gelijk in de 16e en 17e eeu gebruikelik was by de geleerden, en niet het minst by de predikanten. De oorspronkelike, friesche form van dezen verlatynschten naam is Sierk Melles, waarschijnlik wel Sierk Melles Haga. Sierk, mansvóórnaam of doopnaam; Melles, patronymikon, tweede naamval van den mansvóórnaam Melle; Haga, een nog bestaande geslachtsnaam, in Friesland, vooral ook juist te Sneek, inheemsch. Sierk Melles Haga dus, volgens eisch der friesche taal; anders gezeid: Zegerik Melleszoon van Hage. Sierk of Sjirk en Melle zyn twee oud-friesche mansnamen, nog heden by de Friesen in volle gebruik, en geenszins zeldzaam voorkomende. Sierk is eene samentrekking van den vollen form Sigerik, in 't nederlandsch Zegerijk, rijk in overwinning. — *Ciricius* is een verlatynscht patronymikon van Ciricus = Sierk, evenals *Melleus* dit is van Mellus = Melle. Ciricius beteekent dus Sierks, Sierks zoon, de zoon van Zegerik, in 't oud-friesch *Sierksma*, een nog heden bestaande friesche geslachtsnaam. Een zeer groot aantal geslachtsnamen en plaatsnamen zijn van

de friesche mansnamen Sierk en Melle afgeleid; om slechts een paar te noemen: *Sierksena* (ook *Cirksena* geschreven), het patronymikon der oostfriesche graven, en Sierksee of Zieriksee (de *ede* of *ee*-water-van Sierk), een stad in Zeeland; de geslachtsnamen Mellinga en Mellink, Mellema en Melles, enz. — Over den naamsoorsprong van Zieriksee, en over nog vele andere plaatsnamen en geslachtsnamen van dezen mansvóórnaam Zegerijk afgeleid, kan men een zeer belangrijk opstel lezen van Dr. I. Dornseiffen, in »Nomina Geographica Neerlandica" (1884), I, 34, uitgave van het Nederlandsch Aardrijkskundig Genootschap. — De geslachtsnaam *Ciriaci* heeft met den frieschen mansnaam Sierk noch ook met het verlatynschte patronymikon daarvan, *Ciricius*, niets te maken. Het is eenvoudig een patronymikon, in den form van een latynschen genitivus, van den kerkeliken mansnaam Ciriacus, Cyriacus. JOHAN WINKLER.

Als God in Frankrijk (XXXIII, 36, 503). Ook ik vermeen dat het woord *God* in deze bekende uitdrukking eene verbastering is, doch niet van *Schot*, maar van *Goth*, en dat de *Gothen* bij hunne komst in Frankrijk het daar zoo bijzonder aangenaam vonden, dat daardoor de zegswijs ontstond: een leventje leiden als (een) Goth in F.

Venlo. H. M. WERNER.

Als God in Frankrijk. De variant »als de Sultan van Turkije" was door mij over 't hoofd gezien, en ik geloof dus dat men mijne verklaring eenigszins wijzigen moet; in ieder geval dat de verbastering »als een Schot in Frankrijk", geheel uit de lucht gegrepen is. Onder de eerste Republiek werden in Frankrijk de omgangen met de hostie vaak feitelijk belet, bij Napoleontische decreten ook verboden, en een en ander varieert nog, alnaarmate prefect of maire geluimd zijn. God is dus in Frankrijk zoo weinig in aanzien dat men Hem opsluit. Zoo wordt ook de Sultan (vroeger veel meer dan thans) in zijn Serail, door de étiquette, gevangengehouden. G. P. ROOS.

['t Bovenstaande verklaart een gezegde als bijv. »men leeft met hem als met God in Frankrijk", doch geeft geenszins reden van »hij heeft een leven als God in Fr." in den zin: »hij heeft een goed, makkelijk leventje.]

Daar is de scharenslijper, dat is den derden dag regen (XXXIII, 330). In 't volksgeloof, dat gebochelden voorboden van regen zijn, ligt, geloof ik, eene zinspeling op de slakken, die als zoodanig worden beschouwd en — hun huis op den rug dragen! Ik kan mij niet vereenigen met de opvatting, dat hier *regen* = *onheil* zou zijn. Ook zijn niet alleen scharenslijpers, maar evenzeer ketelboeters en zeefkramers, naar het volksgeloof, wandelende aankondigingen van regen, niet van ongeluk, maar bepaald van regen. E. LAURILLARD.

Dáár is de scharenslijper, dat is den derden dag regen (XXXIII, 330). Ook in N. Brabant is dit gezegde bekend. Daar zegt men ook als men gebrekkigen op straat ziet »'t wordt slecht weer", en voegt er bij »de slakken kruipen zóó". Achter den scharenslijper voegt men gewoonlijk »dat is drie dagen regen of wind". Waarom zegt men dat? Omdat al die lieden gewoonlijk tehuis blijven als het geen heel goed weer is, en voor den dag komen als het reeds zóólang goed, aangenaam weer geweest is, dat men verandering kan verwachten. Zoo zegt men ook als men des winters een Israëliet op het ijs ziet: »Een Jood op het ijs, 't gaat dooien". Want een Jood waagt zich niet licht op het ijs, of 't moet heel lang gevroren hebben. Van afgunst is in N. Br. geen sprake. Ook niet van een slecht voorteeken, veroorzaakt door het zien van een gebrekkig persoon; bij den scharenslijper past zulks ook in geenen deele, want de scharenslijpers zijn bijna zonder uitzondering welgebouwde, krachtige personen, en dat waren ze steeds, voorzoover men 't nagaan kan; men neme maar eens oude afbeeldingen van scharenslijpers, bijv. van Teniers, in oogenschouw. De scharenslijpers waren meestmal messemakers die te huis hunne messen maakten en bij goed weder het land rondtrokken om hunne klanten te bezoeken en messen en scharen te slijpen. Algemeen bekend was in mijne jeugd Lange Driek die te Mierlo eene messenmakerij had. Hij noemde zich Hanegraef of Hanegraet, en had 't voorkomen van een grooten krachtigen heiden; zijne afkomst was onbekend. Hij stond in geen goeden reuk, men was bang voor hem; toch weet ik niet dat hem ooit een misdaad is bewezen. Hij had onder Napoleon gediend, ter zee gevaren, geheel Europa doorgezworven. 't Was een merkwaardig persoon, die verscheidene talen vlot sprak. Trouw voor hen die in zijn gunst stonden, wekte hij

een gevoel van weerzin of vrees op bij degenen, die hij niet mocht lijden.

A. J. C. KREMER.

Weg en weêr. Reeds een en andermaal is er in dit maandwerk sprake geweest van het stafrijm in de nederlandsche volkstaal, en werden daarvan door Dr. E. Laurillard en door my zelven vele voorbeelden aangebracht (XXIX, 159, 260). Thans is er, zeker als een gevolg daarvan, in het tijdschrift De oude Huisvriend, van Goeverneur (jaargang 1882, bl. 396), een opstel geplaatst, onder den titel Levenslustige Letteren, waarin byna al die stafrymen op een geestige wyze te pas gebracht worden. Waar aan den opsteller van dat stuk billikerwyze lof moet gebracht worden, behoeft ook een enkele aanmerking niet in de pen te blyven. In dat opstel namelik wordt het stafrijm *weg en weêr* te pas gebracht, alsof die woorden weg = *via* en weêr, weder = *tempus* beteekenden (»eer het slechte jaargetijde invalt, terwijl *weg en weer* nog uitlokkend zijn"). Dit is een misverstand. Het stafrijm weg en weêr, zooals het in onze volksspreektaal voorkomt, is niet uit de twee genoemde zelfst. naamw. samengesteld, maar uit de twee bywoorden, die *heen* en *terug* beteekenen; weg = heen, ga weg = ga heen; weêr, weder = terug, weerkomen = terugkomen. In deze beteekenis is dit stafrijm in Friesland nog dageliks in volle gebruik. En niet alleen in Friesland, maar evenzeer in alle noordelike en oostelike gewesten van ons land; terwijl het juist in Holland, als zoo menig ander goed woord, als zoo menige andere schoone, of kernachtige uitdrukking, verloren schijnt en niet meer verstaan wordt. En, merkweerdig genoeg, dit zelfde stafrijm, in dezelfde beteekenis, is ook nog heden in volle gebruik in Vlaanderen en Brabant, in de zuidelike gewesten van Nederland. Een nieu bewijs voor d'overeenstemming tusschen friesch en vlaamsch, waarop ik reeds dikwijls wees; een bewijs te meer hoe juist in Holland de nederlandsche taal verflaut en verwatert, terwijl ze in andere gewesten in onverzwakte kracht blijft bloeien. Des niet te min, eischt het hollandsch voor zichzelven den voorrang op het gebied der algemeene nederlandsche taal! In Zuid-Nederland is het stafrijm *weg en weêr* zelfs by de spoorwegbesturen als de geijkte uitdrukking voor het fransche *retour* aangenomen en voorgeschreven, en ook in volle gebruik. Dat ondervond ik eens te Mechelen, waar ik een spoorweg-

kaartje vroeg naar Brussel". »Weg en weêr?" was de wedervraag van den ambtenaar achter het luikje. Gelukkig was voor my, als Fries, die vraag verstaanbaar, en kon ik terstond antwoorden: »neen, enkele reis". Ware ik een Hollander geweest, en had ik dus die vraag niet begrepen, maar misschien van *retour* gesproken, ik had my voor den wakker nederlandsch-gezinden Belg moeten schamen.

Overigens, het hollandsche *heen en terug* is natuurlik even goed nederlandsch als *weg en weêr*. Ja, maar de Hollanders gebruiken die uitdrukking ook al niet meer. Ik heb er een spoorweg-ambtenaar, belast met het afgeven der kaartjes, in een onzer hollandsche steden, naar gevraagd. Hy antwoordde my: »van de duizend lui, die kaartjes vragen, is er naueliks één die zeggen zal: Amsterdam, heen en terug; »al de anderen zeggen: Amsterdam, retour". Zelfs noemt men wel een kaartje dat voor heen en terug geldig is, een *retourtje*, alzoo fransch en nederlandsch in één woord samenkoppelend. Die zelfde beamte zei me nog: »als er iemand voor mijn luikje" — neen, *loquet* zei de man, als een echte fransche Hollander — »als er iemand voor mijn loquet kwam, en hij riep: Amsterdam, weg en weêr! ik zou niet weten wat de man bedoelde." Juist, en door die hollandsche onwetendheid is het ook gekomen, dat men, in bovengenoemd opstel, weg en weêr verstaan heeft als (straat-) weg en (mooi) weêr.

JOHAN WINKLER.

Afspeuren (XXXIII, 230). Dit is een goed nederlandsch woord, dat vooral in de friesche gewesten (Friesland, Groningerland, Noord-Holland) in volle gebruik is; 't is schilderachtiger, ook duideliker, dus beter, dan 't woord afsteken, dat elders meer gebruikt wordt. Dr. N. Beets — en beter autoriteit kan men niet begeeren — gebruikt het in zijn Camera obscura, zesde uitgave, 1864, bl. 350: »Een flink wijf is Gees Riek, rijzig, kloek en welgemaakt. Haar aangezicht blinkt van dat frissche rood en dat glanzige wit, hetwelk de westfriesche vrouwen eigen is, en waarby, als zy op haar »Zundags" zijn, de snoer van bloedkoralen, groot als knikkers, zoo helder *ofspeurt* (afsteekt).

JOHAN WINKLER.

Bleinen (XXXIII, 86). Dit woord in »de bleinen van 't hart af lachen" vond ik bij Willems in zijn uitgave van Reinaert de Vos en bij hem

als »blaren" verklaard. Hebben we hierbij aan brandwonden te denken? Dit is de vraag, en dan kan 'k daar neen op zeggen, omdat men 1°. bij Kiliaen vindt »blaere, vacca nigra, sed fronte alba, 'n kale, witte plek. 2°. bij Tuinman 't spreekwoord ontmoet »men scheldt geen koe blaar, of ze heeft iets *wits*". Sprenger v. Eyk moge deze uitdrukking vervormd hebben tot een »bonte" koe met een »vlekje", op de Veluwe is ze van Tuinman nog gangbare munt, oud en ongesnoeid, en zeker de beste. En nu weten we wat de »bleinen op 't hart" zijn: 't zijn blaeren, blaren, plekken of vlekken die er niet op hooren, zal 't een goed en gezond menschenhart wezen. Aan de vreugde en haar familie zij de aangename taak opgedragen ze te verwijderen, spoedig en voor altoos.

A. AARSEN.

[J. E. ter Gouw meldt, dat bleinen in 't Overflakkeesch dialect dezelfde opzwellingen zijn der huid aan handen en voeten, welke men in 't Hollandsch blaren (= bladders) noemt; onderhuidsche bloeduitstortingen heeten bloedbleinen. A. J. C. Kremer verklaart dat men elders van »blennen" spreekt, als van blaâren, door brandwonden veroorzaakt. In den Geld. Achterhoek noemt men ze »bleinen." XY zegt, dat »blein" is de uitspraak in het noorden voor »balein"; 't meervoud »bleinen" wordt gewoonlijk gebruikt voor de baleinen van een korset; de uitdrukking zal dus beduiden: zóó lachen dat de baleinen, in een korset óm het hart gesloten, stukspringen; vgl. zich slap lachen. Ook in Nederbetuwe zegt men wel »blein" voor »balein", evenals »knijn" voor »konijn".]

Bommelen (XXXIII, 332). »Ik wenschte dien dag Eisenach te bereiken, en had daartoe overvloedig tijd, daar er een trein afreed circa half 5. Eerst toen heb ik kennis gemaakt met een onvervalschten *Bummelzug*. Nooit zag ik zulk een langen sleep van waggons aaneengehaakt, en voortgetrokken door twee zwaarlijk zuchtende locomotieven. Ik zat in een der achterste rijtuigen, en als ik, uit het portier ziende, in de verte den rook der machines gewaar werd, kon ik haast niet gelooven, dat ik daar de werktuigen aanschouwde, welke ook mij meesleepten in hun moeitevolle vaart". (»Stemmen voor Waarh. en Vrede," 1883, bl. 279).

Bommelen. In eene verhandeling van Dr. A. de Jager, »Over de verschillende benamingen van het heimelijk schoolverzuim der leerlingen", in het tijdschrift »Archief voor nederlandsche taalkunde" — Amsterdam, 1847, bl. 185, lees ik dat dit heimelyk schoolverzuim op de eilanden IJsselmonde en Beierland den naam draagt van »*bommelen* of *boemelen*". En daar by nog deze aanteekening: »Dit werkwoord komt bij onze vroegere schrijvers, zoowel als in verwante dialecten, onder anderen voor in de beteekenis van het *luiden der klok*. Van daar is het toegepast op de schommelende beweging van den klepel, en voorts bij overdragt op den gang van iemand, die, als men zegt, *heen en weêr slentert*. Ik acht, dat men bommelen of boemelen in dezen laatsten zin hebbe te verstaan, indien het van het verzuimen der school wordt gebezigd... Ik voeg hier nog bij, dat de slenterende leerling op de genoemde eilanden een bommelaar of bomelaar genoemd wordt". JOHAN WINKLER.

IJken, dweil (XXXIII 229). De goede schrijfwijze dezer woorden is van te algemeene bekendheid, dan dat iemand, die eenigszins met de Nederlandsche taal bekend is, ze verkeerd zou kunnen schrijven. Wij moeten dus een drukfout of onoplettendheid vooronderstellen. Den vrager zij nog meegedeeld, dat de dialektische *i* in plaats van *ij* een overblijfsel is uit den tijd der oudere germaansche talen. Iken heet in het middelhoogduitsch *îchen*, derhalve is er geen twijfel omtrent de schrijfwijze mooglijk. De tegenwoordige *ei* is uit verschillende klankverbindingen ontstaan (ege, ehe, ei, enz.), b.v. dweil, mhd, twehele.
D. R. V.

Calumet (XXXII, 438). Dekker noemt in zijn Dictionnaire raisonné twee voorwerpen alzoo geheeten: 1°. »Een plant op St. Domingo welker steel dient tot een pijpesteel; 2°. Wildemanspijp, met een versierden steel, zinnebeeld des vredes bij de wilden in Amerika". Naar aanleiding hiervan waag ik de gissing dat 't woord niet van zuiver Franschen, maar van Amerikaanschen oorsprong is, en dan houd ik den plantennaam voor de oudste benaming. Wie iets meer van de Vredes-pijp wil weten, kan dat vinden in Longfellow's Lied van Hiawatha, vertaling van Dr. L. S. P. Meyboom, bl. 15 v.v.

A. AARSEN.

Klimaatschieter (XXIV, 388; XXVI, 150). Als een klimaatschieter een lang levend Europeaan in O. Indie is, zooals ik meen, is het woord voor een Zeeuwsch-Vlaming zeer verstaanbaar. Wij kennen drieërlei, ja vierderlei, *schieten*: met musket of kanon schieten, de zon schieten (poolshoogte nemen), geschot schieten (omslag eener polder-belasting berekenen), en wortel schieten, uitschieten (na geknot te zijn), de plant schiet wortel. Zoo hebben in O. I. enkele Europeanen het geluk zich te acclimatiseeren, dus aan het klimaat te gewennen. Zulk een is dus een klimaatschieter; men zou ook kunnen zeggen dat hij in den Indischen bodem wortel geschoten heeft.

G. P. ROOS.

Kor (XXXIII, 181). Kan Kor ook in verband staan met *Keur* (vgl. Keurgarde)? Korhanen en koroesters toch zijn van bijzondere grootte.
D. R. V.

Kwijl, kwijlen. Ik zie hier bijna dagelijks touw slaan, of liever touw spinnen, en bespeur daarbij iets, dat wellicht de vraag van *Nav.* XXX, 104 oplost. Touw *kwijlen* is niets anders dan touw slaan of spinnen. De werkman draait het werk, afval van vlas, hennep, in onzen tijd ook *Jute* of oostersche vezelen, tusschen de vingers, doch bevochtigt dit daarbij met zijn speeksel of *kwijl*. G. P. ROOS.

[Van »quijlen" heeft men dan een zelfst. nmw. »quijl" gevormd in de beduidenis van »gedraaid touw".]

Mei (XXXIII, 326—28). Mai, Maie beteekent in 't Duitsch niet alleen de maand van dien naam, maar ook de gaven, die zij der plantenwereld schenkt (Sanders, Wörterb.) als de groene takken, struiken en boomen, voornamelijk berkentakken en berkenboomen. Misschien is dit vroeger ook in onze taal 't geval geweest, in navolging der Duitschers, zoodat dan de beteekenis van vele der *Nav.* XXXIII, 83 opgegeven plaatsnamen eenigszins, dunkt mij, opgehelderd is.
D. R. V.

Nederlaag. In het begin van Mei dezes jaars (1884) las men in *alle* couranten het woord Nederlaag, gebezigd in den zin van dépôt, bergplaats, bewaarplaats, pakhuis. Niet éene Redactie veranderde, of lie-

ver verbeterde het onzinnige woord. Eene nederlaag van sterke dranken, van jenever, is onverstaanbaar, eene nederlaag door sterke dranken, door jenever is denkbaar en niet ongewoon.

Parmantig (XXXIII, 335). In den Gelderschen achterhoek, z. v. a. flink, fier. — Kan 't komen van het latijnsche permanare, metaph. breed uitkomen? Manare beduidt ook metaph. »uitkomen, onder de menschen komen". De geslachtsnaam Parmentier is bekend.

A. J. C. KREMER.

Parmantig. Ik zie in *parmantig*, *promantig* een voorvoegsel *par*, *pro*, een uitgang *ig*, en het hoofdwoord *man*. Dat *par*, *pro* is ons *per*, nog overig in *per gelegenheid*, *per exempel*, enz. in de varieerende beteekenis van als, voor, bij, op, enz. De uitgang *ig*, met de ingevoegde *t* achter *man* geplaatst, drukt hier zeer onzeker het bezit van de eigenschap uit die den persoon kenmerkt. *Par* komt te hulp en geeft beteekenis, maar met een groote wijziging, met iets onwaarschijnlijks en bespottelijks. *Parmantig* wordt op die wijze, wat 't in de volkstaal is, als man, als groot, als voornaam, als mensch zich voordoen zonder 't nog te zijn. 't Is met *parmantig* als met *onnoozel* en zooveel woorden: de voor- en achtervoegsels geven menigmaal de rechte beteekenis aan. A. AARSEN.

Parmantig. Bredero gebruikt dit woord in den »Spaanschen Brabander":

»Och het stoot (d. i. staat) so wel datmen *parmantigh* en gracelijcken gaet".

Alsmede:

»Want het staet wel dat een goet Notaris *parmantigh* gaet".

Dr. Eelcoo Verwijs verklaart het aldus:

»Eigenlijk zwierig, schoon uitgedost, aan het Spaansche *paramento*, tooi, dos, ontleend, en bij uitbreiding fier, deftig".

In de »Bijdrage tot een Middel- en Oudnederl. Woordenboek" door A. C. Oudemans vindt men: *Parmant* 1) Statig, deftig, zooals bij Vondel: ».... En zetten zich *parmant* En prachtigh op den troon". 2) prat, fier:

»De Lelikoning, op zijn mogentheit *Parmant*."

(Antonides).

Parmantig beteekent hetzelfde als *parmant*, en daarenboven nog: zwierig, pedant. *Paramento* kwam ook in onze taal voor als *paerment*, *parement* = pronkkleed, pronkdos, kostbaar kleed (zie Oudemans, in voce)

»Als ic mijn dier *paerment* hebbe aen".

(Blomm).

Zie ook »Meyer's Woordenschat": »*Parmant* of *parmantigh* = staatig, ernsthaftig, deftig".

Hilversum. J. E. TER GOUW.

[Ook Dr. E. Laurillard denkt aan 't Spaansche paramento (tooi), in den zin van »statig". En deze verklaring draagt o. i. den palm weg, 1o wegens de bekende prachtliefde der Spanjaarden, 2o wegens den ongunstigen zin van 't woord parmantig, 3o met 't oog op 't parlesanten en perdoes van *Nav.* XXVI, 146. 't Zal dus wel uit den tijd der Spaansche troebelen herkomen, en meenen wij, wat den *tijd* der herkomst betreft, met Bilderdijk, die hier »Madame de Parma" laat optreden, te mogen instemmen. Aan herkomst uit 't Spaansch denken wij, om gezegde redenen, liever dan met *Nav.* XXI, 149, aan die uit 't Latijn (paramentum) of Fransch (parement).]

Oo = oi (XXXIII, 230). Onze taal heeft maar twee woorden, waar de *oi* met de Hollandsche uitspraak in voorkomt, als: het oude *oir* (erve) en 't daaruit gevormde *doir* (dojer, van eieren gesproken). Ik zie in dat *oi* voor de dubbele *o* geen provincialisme, maar een oud gebruik op etymologie gegrond, en 'k vind in dat kader de woorden *oirbaar, oirlof, oirkonde, oirsprong,* enz., nu doorgaans met *oo* geschreven. Als we met enkele schrijvers den ouden vorm *oor*, *or* van 't Oudhoogduitsch *ur* afleiden, heeft de *i* in 't geheel geen recht van bestaan. A. AARSEN.

VRAGEN.

Babbeleguusjes. Bezigt men het woord babbeleguusjes ook buiten Z. Vl.? 't Is een samengesteld woord uit babbelen en guus (kleine kinderen, 't klein goed, dat gewoonlijk nog al babbelen, wouwelen, rêtelen (ratelen) kan. Hou je babbeleguusje! voegt men veelal een snapachtig kind toe. »Ge moet zooveel babbeleguusjes ni maken" zegt men voor »ge moet zooveel praats niet hebben".

G. P. ROOS.

[Men kent in Gelderland babbel(e) guusjes, bepaaldelijk in den zin van »zotte gebaren, dwaze mines".]

Genootschap. *Nav.* XXXIV, 42, ziet men dit woord staan, als vroeger met eene *d* geschreven. Was die schrijfwijs, met 't oog op de etymologie, wel verdedigbaar?

Kus en zoen. De Nederlandsche taal heeft geene synoniemen! Zoo schreef eens Dr. Halbertsma, en ik heb het hem, in bijzijn van v. Dale, toen ik er hem vrijmoedig naar vroeg, hooren zeggen. Ik dacht over deze bewering veel na, en inderdaad, hoe langs zoo meer voel ik mij geneigd haar te onderschrijven. Maar *zoen* en *kus* dan? Zijn dat geen woorden van gelijke beteekenis? Ik antwoord ruiterlijk, neen. Als men met iemand een geschil heeft, en dat vergeet, verzoent men zich, en bezegelt die verzoening in een enkel geval wel met eeǹ kus. *Zoen* is dus vrede, en *Kus* het teeken des vredes. Terecht reeds hebben onze Statenoverzetters ons laten lezen (Luk. 22 vs. 48): verraadt gij den Zoon des menschen met een *kus?* Alsof de Evangelist zeggen wilde: misbruikt gij het teeken van broederschap en verzoening, tot het plegen van verraad? Waar men ook den klemtoon legge, op »verraadt", op »gij", op »Zoon des menschen" of op »kus"; dit laatste blijft altoos het gepaste woord; *zoen* zou hier belachelijk zijn, en 't ware m. i. best, *zoen, zoentje*, te vermijden en het zijne oorspronkelijke beteekenis van verzoening (en wel door het brengen van een offer) terug te geven, om daarentegen *kus* te gebruiken waar van verwelkoming, liefdebetooning of minnekozerij sprake is. Heb ik juist gezien? G. P. ROOS.

[Men heeft, naar ons inzien, »*zoen*" altoos als meer triviaal, *kus* als meer fatsoenlijk beschouwd. In Holland, vooral in Amsterdam, is onder 't volk *zoen*, in Gelderland en Overysel, naar wij meenen, *kus* meer in zwang.]

Meesmuilen. Wat is de afleiding van dit woord? En wat is de juiste omschrijving van de daardoor aangeduide handeling?

E. LAURILLARD.

Mooi. Wanneer is dit woord het eerst in onze schrijftaal opgeno-

men? Kan het ook een andere vorm zijn van mode, evenals men heeft kade = kaai, made = maai, lade = laai, zode = zooi, enz.?

A. J. C. KREMER.

Plenken. Heimelijk de school verzuimen, heet te Maastricht *plenken*. Op zeer vele nederlandsche synonymen van dit woord is in vorige jaargangen van dit maandwerk gewezen; voor zoo verre ik weet op dit woord nog niet. Wat kan de oorsprong dezer benaming zijn?

Watjeko, — Vlaamsch kaak-smete, Holl. kaakslag, klap om de ooren. Watjeko hoort men in Zeeuwsch-Vlaanderen, en ik weet zeker dat het door Zuid-Hollanders is ingevoerd. Te Rotterdam hoorde ik het als Watjekou. Wat beteekent het eigenlijk? Of misschien beter, aan welke taal is het ontleend? Maleisch, van matroos of marinier?

G. P. ROOS.

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

Breton (XXXIII, 509) Godert en Johan le Breton ontvangen 17 Juli 1508 van den Hertog v. Gelre 10 blanc signez (Nijhoff, Oorkonden VI, n°. 622). Gerhardus Johannes geref. gedoopt, Arnhem 8 Jan. 1786 als zoon van Reinier v. der Kaa en Maria Anna Breton.

V. O.

v. der Eb (XXXI, 532). A. v. der Eb, in leven gouverneur ter kuste van Guinea, voerde een voor-anker-liggend schip. Kleur, helmteeken enz. zijn mij onbekend. Aan dit wapen knoopt zich de volgende anecdote. De heer v. der Eb beweerde eens, dat zijn wapen een sprekend wapen was. »Men ziet,'' zeide hij »dat het schip *bij ebbe* voor anker ligt''. Waarop een ander meende dat het ook wel »bij vloed'' voor anker kon liggen. Toch is het onderscheid wel aan te duiden. Men verbeelde zich, dat de man die het schild draagt met zijn aangezicht naar het oosten staat, dan zal het schip bij ebbe zijn afgebeeld wanneer het met den voorsteven duidelijk ligt, want dan

ligt het *naar* de kust. Alzoo derhalve ingeval in het wapen het schip rechts-gewend, met den voorsteven naar de rechterzijde ligt.

A. J. C. KREMER.

[Men vergete toch niet, *Nav.* XXXI, 532, Hornkens (Horkens) inplaats van Harkus, Sixti in pl. van Sixke, Rambonnet in pl. v. Rumbouwt, te lezen.]

de Haan en Wentholt (XXXIII, 141). Jhr. Pieter Druyvesteyn, zoon van Jan Willem, griffier v. h. vredegerecht, kanton Bloemendaal 1811—25, regulateur v. h. recht v. successie te Haarlem 1818—21, ontvanger der dir. belast. en lid van den raad aldaar 1825—36, bewaarder v. h. kadaster te Leiden 1836—44, bij Anna Maria de Bruyn Kops, geb. te H. 15 Apr. 1816 † ald. 25 Mrt 1873, tr. te Arnhem 6 Juni 1861 Adriana Margaretha Johanna de Haan, dr v. Gerhardus Nicolaas Martinus bij Jvr. Johanna Jacoba Wentholt, geb. te Nijmegen 4 Oct. 1835. De ouders der twee laatstgenoemden zijn mij onbekend.

V. O.

[Zie Wentholt Her. Bibl, 1881, bl. 72, 180, 3, 223—5, 7, 8; 1882, bl. 362; — de Haan, ibid. 1882, bl. 208, 18, 45, 50, 1, 315, 53, 66; *Nav.* XXXIII, 141, 208. J. A. v. Foreest te Heiloo berichtte 't overlijden haars echtgenoots Pieter Lucius Wentholt, burgemr en secr. van Heiloo en Limmen i. d. 29 Juni '83.]

v. Grinsven (XXXIII, 471). Op de grafzerk van Hester v. Grinsven stonden de volgende kwartieren:

v. Grinsven (3 staande leeuwen onder elkander).	v. Amerzoije (loopende vos).
Een wapen, bestaande uit eene zon tusschen 3 molenijzers.	Een wapen bestaande uit drie waldhorens onder elkander.
v. Grinsven tr.	v. Amerzoije.
Een wapen, waarin een schild, beladen met een tournierkraag (?), met pijlvormig blad (?) daaronder.	Een wapen (uitgesleten).
Een gekwartileerd wapen (1 en 4 een staand, 2 en 3 een St. Andries-kruis).	Een wapen bestaande uit 4 palen.

Doch daaronder geene namen, zoodat het nog niet bewezen is, dat ze echt zijn, al gaf ook Le Roij daaraan de *Nav.* t. a. p. vermelde namen.

Onder die kwartieren bevond zich 't volgend grafschrift:

»Begraeffenisse van Heer en M. Rogier v. Griensven Licen in den Rechten Oudt Raedt in deser stadt, sterft den 21 Julii 1643 en Jouffr. Josijn vã Amerzoije zijne Huijsvrouwe sterft den 15 Junii 1603 ende Jouff. Joanna hunne dochter sterft den 21 Mart. a° 1633 en Joffr. Hester v. Griensven haer suster sterft den 14 Decemb. 1653".

De door G. t. a. pl. vermelde genealogie komt geheel overeen met die, welke vóór een paar jaren aan 't gemeentearchief alhier geschonken is.

Volgens Schutjes, Gesch. van 't Bisd. van 's Bosch, was de eenige erfgenaam van Hester v. Grinsven voorn. Isabella Clara v. Kesselaar van Marquette, geh. m. Eugenius Ambrosius graaf van Maldeghem. — Ter weerszijden van het door gezegde Hest. v. Gr. in de Windmolenbergstraat te dezer stede gesticht gasthuis is nog het navolgend opschrift aanwezig: »Pieuse fundatie gemact bij sal. Juffr. Hester van Grinsven opgericht door M. Her Eugene Ambroise De Maldeghem Riddere Baron van Leijschot etc. end D'Edele Vrouw Isabella Clara Eugenia de Kesselaers zijn gemalinne anno 1659". Terwijl in den gevel van dat gasthuis (dat thans tot militair nachtleger is ingericht) zich nog bevindt een bijna geheel uitgesleten wapen, dat niet van v. Grinsven schijnt te zijn.

's Hertogenbosch. A. VAN SASSE VAN YSSELT.

[J. D. Wagner deelt mede dat Ermgard Stephania v. Randwijck (*Nav.* XXXIII, 472) dr was van Frederik Hendrik bij Stephania Torck (MS. gen. v. Randwijck).]

Ten Hage en Swaen (XXXI, 640). Johan ten Hage [1]), burgemeester van Woudrichem, was gehuwd met Bertrude Swaen; eene dochter van hem, Bertrude, huwde in 1669 den kapitein Hendrik Anthony Jacobsz. v. Nispen, die 1672 sneuvelde, haar één zoon nalatende (zie Balen, Beschr. v. Dordrecht, bl. 1162). Deze Bertrude ten Hage was dus zeker zuster van Cornelia, die 1662 huwde Jan v. der [2]) Graeff; en ook

[1]) Balen schrijft Hage, zonder *n*. Op de willekeurige spelling van geslachtsnamen, waarbij men slechts op den klank of de beteekenis van het woord afging en dan ieder zijne eigene spelling of die van zijn tijd volgde, heb ik in dit tijdschrift reeds vroeger gewezen.

[2]) volg. *Nav.* XXXIV, 52, v. *de* Graaf. RED.

zuster van Helena, die 1660 gehuwd was met Mr. Herman v. Breugel, schepen van 's Hertogenbosch; onder Helena's kinderen komt ook eene »Bertruid", voor, zie Ferwerda, geneal. v. Breugel.) En eene dochter van Cornelia was volg. *Nav.* XXXIV, 53, Jennette v. der Graeff, die 1699 huwde een anderen Mr. Herman v. Breugel, raad en president-schepen (burgemeester,) van 's Hertogenbosch († 1741); onder zijne kinderen komt ook eene Bertruid voor. Hij was neef (oomzegger) van straksgen. Mr. Herman v. Br.; zijne ouders waren Mr. Hendrik, raadpensionaris van 's Hertogenbosch, en Maria Cuchlin, † 1703, achterkleindochter van den beroemden Joannes Cuchlinus eersten Herv. predik. te Amsterdam, later hoogl. te Leiden.

De raadpensionaris Mr. Hendrik v. Br. hertrouwde nà 1703 met straksgen. Bertrude ten Hage, wed. van den luit. Hendrik Anthony v. Nispen, de aangehuwde tante dus van zijn zoon. Zij moet toen reeds in de vijftig jaren geweest zijn en heeft geen kinderen bij hem gehad. De burgemeester Johan ten Hage was waarschijnlijk kleinzoon van Abraham, in 1590 schout van Woudrichem [1]), gehuwd met Bertha (Bertrade) v. Clootwyk, wier dochter Johanna, geb. 30 Maart 1578, 13 Juli 1597 huwde Jacob Jacobsz. v. der Dussen (1610 burgemeester van Woudrichem, † 1650), o. a. nalatende Bertha v. der D., eerst gehuwd met Christiaan Willemsz. v. Kampen († 7 Oct. 1625), daarna hertrouwd met Cornelis Swaen, 1648 schepen, 1657 burgemeester v. Geertruidenberg, † 19 Aug. 1667. Zie Hoogstraten, Bijvoegsels, bl. 132. Bertha v. der D. was reeds vroeger overleden, want Cornelis Swaen hertrouwde Catharina v. Nispen, † 1662, dr v. Cornelis, 1617 baljuw van Woudrichem, † 1656, waarna zijn zoon Hendrik v. N., 1654 met Susanna v. der Does gehuwd, baljuw van Woudrichem werd. Haar grootvader was Hendrik v. N., geb. 1536, † 1617, bal-

[1]) misschien wel de eerste schout door de Staten van Holland daar aangesteld, want Juli 1590 verkocht de gravin v. Meurs, eerst weduwe van den ongelukkigen graaf v. Hoorn, en toen weduwe van den graaf van Nieuwenaar, bezwaard met schulden als zij was, haar land van Altena met de stad Woudrichem, voor 90.000 gl. aan de Staten van Holland. Zij zond Febr. 1591 al de brieven dien betreffende aan den burgemeester Reinier Cant te Amst., en deed Maart 1591, toen de officieele overdracht plaats vond, hare onderdanen, (officieren), van den eed aan haar ontslaan door haren hofmeester en door den advokaat Mr. Jan v. den Berg. Zie Bor, 28ste boek, bl. 17d).

juw van Woudrichem, gehuwd met Anthonia v. Rijswijck Jacobsdr, † 1626. Haar oom Jacob v. N., † 1648, was de vader van bovengen. luit. Hendrik Anthony v. N.; zie Balen, bl. 1163, en Ferwerda, 10e gener. v. Nispen.

Bertha v. Clootwyk voornoemd wordt in de geslachtlijst v. Cl., bij Balen niet gemeld; waarschijnlijk is zij toch eene dochter geweest van den daar vermelden Pieter, omdat van dezen verhaald wordt, dat hij in 1573 mede een der hoofden was die Geertruidenberg innamen; hij leefde nog 1596, en zijn zoon Mathijs, die 1610 nog leefde, is burgemeester van Geertruidenberg geweest, benevens rentmeester over de daaronder gelegen domeinen voor prins Maurits, in welke laatste betrekking hij weder opgevolgd werd door zijn zoon Johan, geb. 1585.

Jacob v. Oudenhoven in zijne Beschrijving v. Zuid-Holland (1654), bl. 152, vermeldt op het jaar 1653 onder den magistraat van Geertruidenberg tegelijk vier leden uit de familie Swaen, t. w. Adriaan, destijds schout, Cornelis, schepen, Meerten, tresorier, en Cornelis Cornelisz., secretaris, laatstgen. was waarschijnlijk de zoon van den toenmaligen schepen en lateren burgemeester Cornelis. Hij huwde (zie Balen, bl. 1212) Geertrui Blok, dr van Cornelis Jansz. Blok, burgemeester van Geertruidenberg, wiens vader Jan, burgemeester van Zevenbergen geweest was. Hij liet geene kinderen na, en zijne weduwe hertrouwde. Hij was een zoon uit het eerste huwelijk van Cornelis Swaen met Bertha v. der Dussen [1]); en deze schepen en burgemeester Cornelis was weder (volgens Hoogstraten en Balen, t. a. p.), een zoon van den schout Adriaan bij Maria v. Luchtenburg. De tresorier Meerten Sw., waarschijnlijk oud-burgemeester, kan dan een broeder van den schout Adriaan geweest zijn, indien hij geen zoon van hem is geweest. In dit geval bevonden zich twee broeders tegelijk in de regeering. Niet al te gewaagd is thans de veronderstelling dat Bertrude Swaen ook eene zuster zal geweest zijn van den schepen en burgemeester Cornelis, huwende diens aangehuwden neef Johan ten Hage, den burgemeester van Woudrichem. Maria v. Luchtenburch, de moeder van den burgemeester Cornelis en dan waarschijnlijk ook

[1]) Zijne kwartieren en die zijner vrouw worden *Nav.* XXX, 332, opgegeven, en bevestigen mede het bovenstaande. Doch waar komen die kwartieren in voor, of waaruit zijn ze ontleend? Is men in staat, eenige meerdere mededeelingen te doen?

van Bertrude Swaen, vermoedde ik uit Breda afkomstig. Bor (27ste boek, bl. 25) noemt na de verovering van Breda in 1590, o. a. aldaar »den Schout Luchtenberch". En bij v. Goor, Beschr. v. Breda, trof ik aan Mr. Godard v. Luchtenburch tusschen 1562 en 1580 schepen en burgemeester ald.; Mr. Hugo v. L. 1592 weesmeester, en Mr. Pieter v. L., tusschen 1675 en 79 schepen en burgemeester. De familie Swaen komt daar ook later in regeering voor; Mr. Arnoldus Swaens, raad enz. 1688—1699; Gijsbrecht Swaens, vermeld 1735—37; en Mr. Jacob Lourens Swaens, vermeld 1739, als regent v. 't Weeshuis te Breda. En thans vind ik mijn vermoeden volkomen bevestigd; de familiebetrekking tusschen Swaen en Luchtenburgh te Breda blijkt zeer duidelijk, evenals de afkomst uit Geertruidenberg der ook te Breda woonachtig geweest zijnde familie Swaen. *Nav.* XXXI, 100, toch vind ik op het jaar 1657 eene Sophia en eene Margaretha v. L., waarschijnlijk zusters, terwijl in 1663 eene Catharina Swaen, vrouw van N. N. Schuler, doopgetuige is over een kind van eerstgenoemde en van Mr. Jacob v. Bergen, 1672 burgemeester van Breda. Voorts, uit de wijze waarop zij vermeld worden, dunkt mij dat uit die familie broeders en zusters waren: Margaretha Swaen (uit Geertruidenberg in 1683 als weduwe vermeld) 1662 geh. m. Hendrik v. Berlicum, schepen en burgemeester v. Breda; Johanna Swaen geh. m. N. N. de Ridder, als weduwe 1683 in leven; Maria Swaen (of Schwan) [1]) omstr. 1649 geh. m. Goswinus v. Bernage; alsmede Johan Swaen, 1650 drost v. Schijndel. Behalve straksgen. Catharina Swaen, wordt bl. 404 genoemd a° 1659 eene Clara, vrouw van den pred. Schuller. Deze is (zie *Nav.* XX, 378) Johan Schuler Carelsz., tot 1643 te Zundert, tot 1653 te Prinsenland, tot 1656 te Rozendaal, en eindelijk te Breda waar hij hoogleeraar werd, † 1674, eerst geh. m. Clara, daarna met Johanna Swaen, wed. v. Eduard Westensteyn; bij de eerste had hij o. a. Christine Sch., geb. 1653, te Waalwijk gehuwd met Gerard Swaen, en eene Johanna Maria Sch. Een broeder van Clara was dan zeker Jacobus Swaen, burgemeester van Rozendaal, omstr. 1644 geh. met Johanna Beekmans, bij wie Johannes, geb. 1648, een andere zoon, geb. 1660, alsmede Johannes Theodoor, geb. 1665. — De voorn. Mr.

[1]) Weder een bewijs voor de zonderling willekeurige spelling van geslachtsnamen. Zie dit ook in Schu*l*er en Schu*ll*er.

Arnold Swaen, 1688—99 raad te Breda, was gehuwd met Catharina d'Assignies; misschien is hij dezelfde die *Nav.* XXXI, 55, a° 1706 als doopgetuige geboekt staat. — Smallegange (bl. 427) vermeldt a° 1685 een Mr. Pieter Swaen, kommies-generaal te Middelburg. Carel Swaen was 1687 schepen te Heusden, en Abraham Swaen sedert 1673 secretaris ald., † 8 Juli 1706 [1]). Zie Jacob v. Oudenhoven, Beschr. v. Heusden, voortgezette uitgave, bl. 177 vg. — Tot eene latere generatie behoorden:

Anna Geertrui Swaen, 23 Oct. 1727 te Zutphen geh. m. Horse Aysma v. Lauta (*Nav.* XXIX, 490), Mr. Jan Swaen 1748 burgemeester v. Nijmegen, en Mr. Jan Christiaan Swaen, heer van Poederoijen, 1748 schepen aldaar (zie Schrevel, Beschr. v. Haarlem, de voortgezette uitgave, bl. 643). Over den laatste en zijne nakomelingen vindt men nog iets bij v. d. Aa. Aardr. Wbk, art. Poederoyen. Zijne vrouw was E. C. B. Chenel, die 1712 met Poederoyen beleend was geworden, dat in 1704 door koop eigendom geworden was van haren vader J. L. Chenel; zij bracht de heerlijkheid aan haren echtgenoot Mr. Jan Christiaen Swaen, en deze kwam later aan haren zoon J. L. Swaen [2]), en van dezen op haren kleinzoon J. A. Swaen. De heerl. Poederoyen kwam daarna aan Jan Elias Rom [3]) die ze 1840 verkocht aan Mr. Daniel Cornelis Viruly. Misschien moet men uit deze overdrachten besluiten, dat de tak van Mr. Jan Christiaan Swaen, in mannelijke lijn uitstierf.

Maar hoe bestonden deze allen nu aan den schout Adriaan, aan Cornelis en Bertrude Swaen uit Geertruidenberg, en aan Jan Swaen, geb. ald. (Dietsche Warande X, 298)? Laatstgen. huwde te Amst. 10 Juni 1649 Maria Codde, geb. 1616, dr v. Maarten Pietersz. C., en

---

[1]) Het secretariaat te Heusden was een zeer aanzienlijk ambt; Abr. Sw. had tot opvolger Mr. Willem Gerardsz. v. Berckel, later raad en burgemeester van Delft, geh. met Cecilia Elizabeth Boogaard v. Alblasserdam; zijne moeder was Anna Jacobsdr Delff.

[2]) Eerst meende ik dat dit J. L., Jacob Lourens kon beduiden en dus op afkomst of verwantschap wees met den bovengen. Mr. Jacob Lourens Swaen, 1739 te Breda vermeld. Thans echter begrijp ik volgens *Nav.* XXVIII, 427 dat het Jan Lambert zal moeten zijn, meer dan waarschijnlijk de naam van zijn moederlijken grootvader J. L. Chenel, van wien hij Poederoyen erfde.

[3] Ram? RED.

werd door dit huwelijk oom van den bekenden bisschop Petrus C., die 1700 naar Rome gaande o. a. verzeld werd door een Martinus de Swaen, waarschijnlijk zijn neef dus, zoon van dezen Jan uit Geertruidenberg. — Volgens de Dietsche Warande (in eene geslachtlijst der Codde's) was deze familie ook vermaagschapt aan de Vlaming's v. Outshoorn; Maarten Pietersz. C. had eene oudtante Grietje de Vl. v. O. Deze betrekking brengt mij tot eenen Simon Gerritsz. Swaen, in de 16e eeuw te Amst. vermeld, die mij aanleiding gegeven heeft tot het doen van onderzoekingen naar het geslacht Swaen en van wien ik vermoedde dat hij tot dezelfde regeeringsfamilie te Geertruidenberg kon behoord hebben. Het is echter ook mogelijk dat eerst met den schout Adriaan Swaen een van elders afkomstige tak zich in Zuidholland vestigde en uitbreidde. Tweemaal was deze Simon Swaen gehuwd, eerst of laatst met Aeltje de Wael, dr v. Wybrand bij Lijsbeth Banning; zij was weduwe van Dirck v. Dijck; — dit huwelijk doet aan Haarlem denken; — daarna of eerst huwde hij Eva Dirksdr Flemynk. Den 24 Maart 1598 stond hij als doopgetuige over Grietje Flemynk, dr v. zijn schoonbroeder Pieter Dirksz. bij Efgen de Wael (volgens extract Doopregister te Amst.). Deze Grietje Flemynk of Margaretha de Vlaming v. Outshoorn huwde 1630 als 2de vrouw den beroemden Amsterdamschen dokter' hoogleeraar en schepen Nicolaas Tulp, bij wien zij o. a. moeder werd van Margaretha T., die 1655 in den echt trad met den dichter en schepen Jan Six, door het beroemde portret van Rembrandt alom vermaard als »Burgemeester Six." De leden van het gesl. Vlaming v. Outshoorn, die in de genoemde geslachtlijst Codde voorkomen, treft men niet bij v. Leeuwen, Bat. Ill. in de geslachtlijst v. Outshoorn aan; evenmin ziet men daar gewaagd van den bovengenoemden tak, die volgens een geschrevenen, met wapens versierden stamboom sproot uit Dirk de Vlaming v. Outshoorn (geh. met Aef Pietersdr Fop), zoon van Cornelis (wiens door v. Leeuwen verzwegen gade volgens die geschrevene lijst Ida Pieters dr heette), kleinzoon van Cornelis bij Aeltje v. Diemen, welk echtpaar bij v. Leeuwen voorkomt, terwijl achter den naam van hun kleinzoon Dirk, zonder vermelding van huwelijk, eenvoudig staat: »zonder kinderen". Dit nu is zonderling, daar zijn bovengen. zoon Pieter, schoonbroeder van Simon Swaen, als (meermalen) burgemeester v. Amst. in een door kerkelijke twisten felbewogen tijd († 1628 ald. als zoodanig) genoegzame bekendheid

had. Een 1636 geb. zoon van Grietje de Vl. v. Outsh. bij Nic. Tulp heette Simon, wellicht vernoemd naar zijn moeder's oom en doopgetuige Simon Swaen. Bij de afstammelingen van Margaretha Tulp is nog een portret aanwezig, a° 1636 vervaardigd door den Delftschen schilder Michiel Miereveld, hetwelk steeds is aangemerkt als de afbeelding van Simon Gerritsz. Swaen te zijn; volgens den leeftijd daarop vermeld was hij dan omstr. 1553 geboren, en behoorde dus waarschijnlijk tot eene vroegere generatie dan Adriaan Swaen, die in 1653 nog het schoutambt te Geertruidenberg bediende.

Maar behalve de Swaen's in Zuid-Holland, is mij later nog voorgekomen een zekere Jacob Swaen, gewezen schout te Hem (dorp in Noord-Holland, nabij Hoorn en Enkhuizen), die in den aanvang der »troubles" hier te lande, de steden Hoorn en Alkmaar voor den Prins had willen helpen overrompelen, en zijn best gedaan had om gelden voor den Prins van Oranje en den Graaf van Hoogstraten te versamelen, teneinde hen in hun verzet tegen Spanje te steunen; bij de komst van Alva was hij voortvluchtig en werd dientengevolge ingedaagd en, niet verschijnend, in 1569 met verbeurdverklaring zijner goederen verbannen, met nog eenige personen uit het Noorder kwartier, onder wie ook eene Mr. Jan de Wael voorkomt, aan hetzelfde feit schuldig. De samentreffing dezer namen, daar toch later Symon Gerritz. Swaen aan eene de Wael zich verbond, deed mij onwillekeurig aan familiebetrekking tusschen Jacob en Symon denken; terwijl het regeeringsambt, vóór den Spaanschen tijd reeds door een Swaen in Noordholland bekleed, mij in het vermoeden versterkt dat deze familie eigenlijk uit dit gewest oorspronkelijk was, en daarvan later een tak, misschien wel de nazaten van den voortvluchtigen schout Jacob, die wel dezelfde zaak zullen hebben blijven dienen, zich naar Geertruidenberg verplaatst hebben, en daar in de regeering gekomen zijn zal. De pogingen van dezen schout Jacob om vóór de komst van Alva, o. a. Alkmaar van Spanje afvallig te maken, leidende tot het vermoeden, dat hij geestverwanten, bekenden of wellicht zoodanige familieleden in die stad had, hebben mij betrekkelijk Symon Gerritsz. Swaen, die ik vermoedde dat in zijn tijd een bekend of vermaard man moest geweest zijn, het hier volgende doen gissen. In 1573 worden te Alkmaar, tijdens en even nà het beleg, onder de burgerhoplieden of kapiteins, vermeld een »Symon Gerritsz." (zonder fa-

milienaam) en een Joris Andriesz. v. Outshoorn; zij legden na het beleg eene gunstige getuigenis af opzichtens het gedrag van de kapiteins der bezetting Dirk Duivel c.s., die toen van lafhartigheid tijdens het beleg aan den dag gelegd, enz. beschuldigd werden (zie Eikelenberg, »Alkmaar en zijne Gesch.", bl. 324.) De samentreffing dezer namen, terwijl Symon Swaen ook later in de fam. Oudshoorn huwde, — hoewel hier te Alkmaar misschien sprake is van een lid van den tak v. Sonneveld Oudshoorn, — de naam Andries doet het wel vermoeden, — wekt de gedachte op dat deze Symon Gerritsz., burgerhopman te Alkmaar, misschien één persoon kan wezen met Symon Gerritsz. Swaen, den lateren doopgetuige van Marg. v. Outshoorn te Amst. Verscheidene personen toch, die zich in den Geuzentijd in de Noord-hollandsche steden bekend maakten, vestigden zich later te Amst. en geraakten daar in aanzien. Weliswaar was Symon Swaen, volgens zijn vermoedelijk geboortejaar, in 1573 eerst 20 jaar oud, doch in dien tijd toen velen, en vooral ouderen, meer huiverig zullen geweest zijn om zich openlijk aan den opstand aan te sluiten, liet jeugd met geestdrift voor eene nieuwe zaak bezield, zich gaarne vinden, en had het vooruitzicht om spoedig in rang vooruit te komen. Derhalve is zijn jeugd, vooral wanneer hij tot eene aanzienlijke familie behoorde, bestaanbaar met zijn toenmaligen veronderstelden rang; te meer wijl hij dien rang eerst formeel na het beleg schijnt bekomen te hebben (Eikelenberg, bl. 234). Is mijn vermoeden aannemelijk, of geheel ongegrond en deze Symon Gerritsz. van Alkmaar overigens nog bekend? In den geschreven geslachtsboom de Vl. v. Outshoorn komt als wapen van Simon Swaen voor In blauw een zwaan v. zilver, gebekt en gepoot van rood. Behoorde hij nu, wat wel waarschijnlijk is, tot dezelfde familie uit Geertruidenberg en Breda, enz., dan was dit ook het gevraagde wapen van Bertrude Swaen, de moeder van Cornelia ten Hage. — Ds. Dirk Swaen, 1610 pred. te Rhijnsaterwoude, en Ds. Gerardus Johannes Swaan, pred. te Berkel, 1747 ber. naar Maassluis (zie Boekz. 1747, I, 593) behoorden ook zeker tot deze familie.

Van het geslacht Ten Hage is mij, behalve het reeds medegedeelde, niet veel meer bekend; alleen vind ik vermeld bij Smallegange bl. 750, Gerrit Ten Hage, secretaris van Maartensdijk omstr. 1695. Kan deze familie zich ook »v. der Hage" geschreven hebben? Niet onmogelijk, doch ik heb er geen bewijs voor. In dit geval heeft ze te

Breda ook regeeringsambten bekleed. Aldaar staan vermeld Peter v. der Hage, schepen 1561—1563, en Hendrik van der Hage, schepen en burgemeester 1591—1605. Dan zou ze ook in Dordrecht gevestigd geweest zijn in den persoon van Herman v. der Hage, bewindhebber der W. I. Compagnie aldaar, echtgenoot van Yda Crüidenier, dr v. Cornelis bij Margaretha v. Bronkhorst; zijn wapen en kroost zijn dan te vinden bij Balen, bl. 1034, en trouwde o. a. eene dochter van hem met Adriaan Temmink te Amst. (door hare moeder een vollen neef van haar).

Op de wapenkaart van den magistraat te Dordrecht bij Balen, bl. 346, a° 1676 komen twee verschillende wapens v. der Graeff voor; het wapen toch van Adriaan en Françoys v. der Graeff, beiden zoons van Sebastiaan, verschilt zeer van dat van Huybert Nicolaasz. v. der Graeff [1]). Het wapen van Adriaan Sebastiaansz., die Maria Stoop huwde, kan men in datzelfde werk nog eenmaal vinden op bl. 1247. Françoys Sebastiaansz. huwde Margaretha v. der Hulk, wier moeder eerst gehuwd geweest was met Wouter (de) Boefkens. Margaretha's halve zuster, Clara Boefkens was de moeder van Geertrui Blok, die, zooals ik reeds mededeelde, de vrouw werd van Cornelis Cornelisz. Swaen. Jan v. der Graeff, die Cornelia ten Hage huwde, behoorde dus waarschijnlijk tot *dit* geslacht; en dan ook wellicht tot de Delftsche regeeringsfamilie van dien naam, die weder in de familie v. der Dussen huwelijkte. Wiens zoon was hij? Te Gouda heeft deze familie ook regeeringsambten bekleed, zoowel als te 's Hertogenbosch. De verwantschap van ten Hage, Swaen en v. der Graeff, door v. der Dussen, blijkt duidelijker uit de volgende tafel, waarop ook een de Wael, in v. der Dussen huwende, voorkomt. Ik stelde er al de genoemde leden van Swaen op, benevens twee, die ik nog niet vermeldde. Misschien weet iemand de onderlinge verwantschap van allen of enkelen op te geven; en hoe zij dan bestonden aan Simon Gerritsz Swaen, van wien ik gaarne meer wilde vernemen, — zoo mogelijk, mij daartoe aanbevelend. De onderzoekingen naar hem en zijn geslacht hebben mij in staat gesteld uit mijne aanteekeningen, het bovenstaande mede te deelen, gedeeltelijk in antwoord op de vraag *Nav.* XXXI, 640, maar voornamelijk ook, om dit door anderen aangevuld en verbeterd te zien.

---

[1]) Men zal denkelijk onderscheid moeten maken tusschen v. *de* Graaf (Graeff) en v. *der* Graeff. RED.

Jacob v. ssen, 1514—1543 raad en burgemeester v. Delft † 1544, huwt Deliana Oem † 1558; wint o. a.

Gerrit Swaen geb. te ....? † te ....? huwt ....?

Simon Gerritsz. Swaen geb. 1553, leeft 1636, huwt te Amst. Eva Dirksdr de Vlaming v. Oudshoorn (daarna of eerst) Aeltje de Wael, Wybrandsdr, wed. van Dirk van Dijck.

Jacob Swaen, schout te Hem (bij Enkhuizen) geb. ....?, † ....? 1569 verbannen, tegelijk met een Mr. Johan de Waal.

Dirk Swaen, 1610 pred. te Rijnsaterwoude.

Meerten Swaen 1653 tresorier v. Geertruidenberg.

Adriaan Swaan, 1653 nog schout v. Geertruidenberg, tr. Maria v. Luchtenburg.

Adriaan v. d. D. † 1576, 1560—73 raad en burgemeest v. Delft, tr. Elisabeth v. Bodegem, Fransdr. is jongere broeder van . . . . Hugo v. d. D. † 1587, raad en burgemr v. Delft, tr. Margaretha Sasbout dr v. Pieter, burgemr, en v. Margaretha du Pont, wint o. a.

Jacob v. d. D. † 1595, raad v. Delft, tr. Margaretha v. Hd genhouck (moeder Anna v. d. Meij).

Jacob v. d. D. † 1650, r. 1610 burgem. v. Woudrichen

Pieter v. Clootwijk, tr. Margaretha Heys, leefde nog 1596, in 1573 bij de verovering van Geertruidenberg

Abraham ten Hage tr. 1590 schout en penningmeester te Woudrichem — Bertha v. Cl. (waarschijnlijk zuster van) — Mathijs v. Cl., leeft 1610, burgem. v. Geertruidenberg.

13 Juli 1597 Johanna ten Hage geb. 30 Maart 1578.

N. N. ten Hage, tr. N. N.

Jacob v. d. D. † 1622, Mr. v. Haringkarspel, raad en burgemr. v. Delft, tr. 1° Geertruid v. Heemskerk, dr v. Willem Jansz., burgemr v. Leiden, wint o. a.

Brichteld v. d. D. geb. 1594, † 1667, tr. 1616 Mr. Anthoni de Waal, pensionaris v. Monikendam, (kinderloos).

Catharina v. d. D. † 1651, sedert 1617 wed. v. Halling, tr. 2° Jacob Arendsz. v. der Graeff, hr. v. Hoogeveen, raad en burgemr v. Delft, † 1651.

Cornelis Swaen, 1648 schepen v. Geertruidenberg, 1656—58 burgemr, hertr. m. Catharina v. Nispen † 1662, wiens vader en grootvader baljuw te Woudrichem geweest zijn; (zij was de volle nicht van Hendrik Anthon v. Nispen geh. m. Bertrude ten Hag

Bertha v. d. Dussen, sedert 625 weduwe van Christiaan Willemsz. v. Kampen.

Johan ten Hage, burgemr v. Woudrichem, tr. Bertrude Swaen (zuster v. Cornelis ?)

Mr. Arend Jacobsz. v. d. Graaff, ridder, † 1676, a° 1653 raad v. Delft.

? Jan Swaen, geb. te Geertruidenberg tr. te Amst. 10 Juni 1649 Maria Codde, geb. 1616 dr v. Maarten Pietersz.

? Jacobus Swaen, burgem. v. Rosendaal, tr. omstr. 1644 Johanna Beekman, wint o. a.

? Johanna Swaen, tr. 1° Eduard Westersteyn, 2° prof. Johan Schuler (hiernaast).

? Clara Swaen, huwt ± 1650 Johan Schuler Carelsz. pred. † 1674, prof. te Breda, hij hertrouwd Johanna Swaen.

? Catharina Swaen tr. N. N. Schuler.

? Johan Swaen 1650 Drost v. Schijndel.

? Maria Swaen, tr. 1649 Goswinus v. Bernage, geb. 1629, † 1679.

? Johann Swaen, N. N. d Ridde

? rgaretha aen, tr. 62 Hen- k v. Berli- ı, schepen burgemr Breda

Cornelis Cornelisz. Swaen, 1653 secretaris v. Geertruidenberg, tr. Geertrui Cornelisdr Block (kinderloos) haar moeders halve zuster is gehuwd met François Sebastiaansz. v. de Graeff, 1676 raad en schepen v. Dordr.

Bertrude ten Hage, tr. 1669 1° kap. Hendrik Anthony v. Nispen † 1672. 2° na 1703 Mr. Hendrik v. Breugel, raadpens. v. 's Hertogenbosch, wedr met vijf kinderen, waarvan

Helena ten Hage. tr. 1660 Mr. Herman v. Breugel, schepen te 's Hertogenbosch (broeder van Mr. Hendrik).

Cornelia ten Hage, tr. 1662 Jan v. der Graeff.

Martinus de Swaen, 1700 priester.

Johan Theodoor Swaen.

Gerrit Swaen, tr. te Waalwijk, — Christine Schuler geb. 1653.

Roelof Swaen uit Amst. kap. ter admiraliteit, geb. 1644, tr. 20 Juni 1682 te Amst. Anna v. Sydenburch (zie *Nav.* VI, 226).

Margaretha Swaen uit Amst., tr. 1° Johannes Poulis, 2° 1662 Willem van Hogendorp geb. 1635 (haar moeder is Lijsbeth Swaen leeft 1662), (zie *Nav.* XX, 58 en 56 alwaar een Casparus v. Hogendorp uit Woudrichem).

Mr. Pieter Swaen, 1687 kommies generaal Middelbu

rel Swaen, schepen Heusden.

Abraham Swaen, 1673 secretaris v. Heusden, † 3 Juli 1706.

Mr. Arnold Swaen, 1688-99 raad v. Breda, tr. Catharina d'Assignies.

Mr. Herman v. Breugel tr. raad en president schepen 1699 v. 's Hertogenbosch, † 1741.

? .... Jenette v. d. Graaff.

Gijsbrecht Swaen, 35 regeeringslid te Breda.

Mr. Jacob Laurens Swaen, 1739 regent van 't weeshuis te Breda.

Gerard Johannis Swaen, pred., 1747 ber. te Maassluis.

Anna Geertrui Swaen, tr. 1727 te Zutphen, Horse Aysma v. Lauta.

Mr. Jan Swaen, 1748 burgemr v. Nijmegen.

Mr. Jan Christiaan Swaan, 1748 schepen v. Nijmegen, tr. E. C. B. Chenel, erfgename van Poederoijen. 1712.

Jan Lambert Swaen hr v. Poederoijen, tr. 1765 Alida Tulbagh, van Bergen op Zoom (? *Nav.* XXVIII, 427).

J. A. Swaen, hr v. Poederoijen.

. . . . ? . . . . Catharine Rijkje Swaan v. Poederoijen geb. 1770 † 1844 (zie *Nav.* XXVIII, 427 en XXX, 60), tr. 1795 Hugo Cornets de Groot, te Bergen op Zoom, geb. 1785.

Amsterdam.

JOH. HENDR. V.

Hirzel (XXXI, 56, 642). Spreek uit, Hirtzel. — Hirzel ligt in het kanton Zürich aan de Sihl of Sild, tusschen Horgen en Zug. Het geslacht Hirzel behoort tot de oudste van Zürich, en speelde in de geschiedenis van dat kanton in vroeger tijd een belangrijke rol. Thans leven in Zürich nog verscheidene Hirzels. Hier alzoo, en niet te Bern, zal naricht te bekomen zijn. Het wapen van Hirzel is In zilver een springend hert (rood ?) op grasgrond. Deze familie leverde in vroeger tijd vele officieren aan vreemde legers. Men vindt er dan ook te Napels, zoowel als hier te lande (de Hirzels von Kempten). Hier te lande vind ik vermeld: a⁰ 1746 Salomon, heer van Wülflingen, lt.-gen. der inf. in statendienst. Aangaande hem en zijne drie zoons, allen in Nederlandschen dienst, vond men een paar jaar geleden eenig bericht in het feuilleton der N. Rott. Ct. »De landvoogd van Greifensee", eene der »Züricher Novellen" van Gottfried Keller. Zijne zoons leefden in de heerlijkheid Wülflingen (bij Winterthür) als woestelingen. Eigenaardig was de wijze waarop zij hun slot en vaderland verlieten. Alvorens het vaderlijk kasteel prijs te geven, lieten zij hun landelijken lijfschilder al de tafereelen van hun ondergang, al hunne wandaden, zelfs de laatste door hen gehouden rechtspraak, op de muren schilderen. Zoo prijkten achter de kachel de titels van al de door hen vervreemde leenbrieven en privilegiën, en elders speelden bij het schijnsel der maan de boschbewoners (vossen, hazen en dassen) met de insigniën der verloren heerlijkheid. Boven de deur lieten zij zich van achteren afbeelden, zooals zij ten langen leste, den hoed onder den arm, met groote waardigheid bij een mijlsteen de grenzen hunner gewezen heerlijkheid overschreden. Daaronder stond in averechtsch schrift het woordje »Amen". Eene zuster van dat drietal Anna Margaretha was de moeder van Salomon Londolt, landvoogd van Greifenzee. — Verder komen hier te lande nog voor: a⁰ 1746 Salomon, kap. bij de Zwitsers van Neuchâtel, Johan, kolonel, en Louis Hirzel, luitenant; a⁰ 1756 J. E. Hirzel, majoor, van wien op de betaalsrol gezegd wordt, dat hij krijgsgevangen geweest was; Casper, kap. reg. v. Essen, en Ludwig, in dezelfde kwaliteit. In 1792 bestond hier te lande een regiment Hirzel, waarbij eenige Hirzels, onder wie Hans Rudolf, geb. te Zürich 3 Oct. 1773, neef van den kolonel en zoon van Salomon, burger van Zürich, gewezen kapitein in kon. Franschen dienst, ridder, gerichtsheer van Aambau, Greifenburg en Erlandag,

bij Lena Maria Meisz von Kempten. Hij vestigde zich te Veldhoven (bij Eindhoven), waar hij † 1837, en is de stamvader der Hirzel's von Kempten. Een broeder van hem vestigde zich, na veel omzwervens, te Zürich. A. J. C. KREMER.

Hirzel. Te Leipzig woont een uitgever S. Hirzel. Bij hem geeft de bekende prof. A. Schweizer uit Zürich zijn werken uit. Dit wijst naar Zürich, eerder dan naar Bern. Ook in de theologische wereld is de naam Hirzel niet onbekend. PASSIM.

[Zie Hirzel *Nav.* XXIV, 340, waar ook naar een wapen verwezen wordt, ibid. bl. 40, als gevierendeeld, en dus veel omstandiger, voorkomend.]

v. Strijen — v. Bambeek (XXXIII, 471.) Quirijn v. Str., Dr. en droit, né le 7 Juillet 1660, † le 28 Juillet 1724, conseiller de la ville d'Amsterdam; membre président du conseil échevinal en 1692, 1702, 3, 5, 6; bourgmestre en 1709 et 1710; conseiller à l'amirauté en 1724; épousa le 13 octb. (ou novbr.?) 1695 Cornelia v. Bambeek, née le 6 Juin 1667.

Je ne leur connais que les deux fils suivants:

1) Nikolaas v. Str., né le 8 Octbr. 1700, secrétaire de la ville d'Amsterdam, qui épousa le 17 mars 1727 Sara Maria Witsen, née le 23 novbr. 1707, fille de Nikolaas Lambertsz. W., né le 25 Mai 1682, conseiller et échevin d'Amsterdam, et d'Anna Catha Tulp, fille de Dirk T., chevalier-baronnet, échevin d'Amsterdam, »Bewinthebber der O. J. C.", »Meesterknaap" de Hollande, et de Catherine Restjou.

Nikolaas v. Str. sus-mentionné eut postérité, e. a. Nikolaas v. Str., né le 18 Mars 1732.

2) Jacob v. Str., né le 15 Mars 1706, capitaine d'une compagnie d'infanterie, au service des Pays-Bas; il épousa le 12 Juillet 1726 Geertruid Blaau. Ils eurent postérité.

Voici les 8 quartiers de ces deux frères:

v. Strijen	v. Bambeek
Thierrij	Gerards
v. Moerkerken	v. Belle
v. Rhijn	v. Bueren.

Bruxelles. DE RAADT.

v. Strijen — v. Bambeek. Mr. Quirijn v. Strijen, burgemr van Amst., tr. 13 Nov. 1695 Cornelia v. B., bij wie:

1 Nicolaas, tr. Sara Maria Witsen, bij wie Margaretha Jacoba en Nicolaas (geb. 18 Maart 1732).

2 Mr. Jacob, raad en schepen te Amst., geb. 15 Mrt 1706, tr. 12 Juni 1726 Geertruid Blaauw (dr v. Jan bij Elisabeth, v. Thije), bij wie Cornelia.

v. Witzen — v. Offenhusen (XXXIII, 418). De fraaie portretten van Carel v. W. en Ath v. O. bevinden zich in het Museum van het Friesch Genootschap (*Cat.*, n° 127—128). Onder dat van den man staat »Ano Di 1595. Aetatis suae 31". Doch Ath heeft in 1595 niet willen weten hoe oud zij was, of later de beschouwers van haar portret daarvan op de hoogte willen houden. Er staat wel »Aetatis", maar het cijfer is niet ingevuld.

L. J. D.

Wapens (XXX, 109; XXVIII, 361). Les armes indiquées pour Coninck et de Wit sont inexactes. Arent de Raat, dont les armes sont peintes sur un vitrail de la Groote-kerk à Haarlem, était fils de Gualtherus et de Anna Maria Muylman. Ses quartiers du côté maternel étaient Muylman: d'azur au chevron d'argent accompagné en chef de deux étoiles d'or, et en pointe des étoiles pareilles mal-ordonnées, de Coninck: d'azur au renard d'or rampant contre un bosquet de sinople, mouvant du flanc dextre, le tout soutenu d'une terrasse du troisième, de Wit: d'azur au chevron d'argent accompagné de trois trèfles du même, en chef une colombe d'argent, tenant un rameau d'olivier. — Anna Maria Muylman était fille de Wigbold et de Aletta Coninck ou de Coninck fille elle même de Théodor et de Cecilia de Witt.

Val-Richer (*Calvados*). PIERRE DE WITT.

VRAGEN.

Bartels. Omst. 1640 was een zekere B. in betrekking bij de O. Ind. Comp. te Suratte; kan men zijn voornaam en werkkring opgeven? Hij had o. a. twee dochters, Catharina later te Amsterdam gehuwd, en Anna. V. O.

Bonnet—Versteeg. Wie waren de ouders van Marcus B., kameraar van den Lekdijk-Bovendams en kerkmeester te Vreeswijk, alwaar hij 7 Jan. 1762 begraven werd, en van zijne vrouw Maria Versteeg, begr. ald. 30 Sept. 1742 N. J.

Brugman. Gevraagd genealogie en wapen van 't Amsterdamsche geslacht, waartoe behoorde Gerard Br. levende te A. 1650. Behoort hier de welbespraakte monnik Jan Brugman, die zich 1462 aldaar vestigde? V. O.

Claudoré (XXXIV, 120). Zou A. H. hier willen mededeelen, wat hem van de familie bekend is? Ook het wapen? V. O.

de Coussemaecker. Men vraagt wapen en genealogie van de Coussemaecker. Indien de *Nav.* XIX, 154 noot, vermelde heer E. de Coussemaker te Rijssel nog in leven is, bekomt deze vraag misschien een welwillend antwoord. V. O.

v. Galen. *Nav.* XXXIV, 72, noot 1, wordt het vermoeden geuit dat Johan v. Galen, pred. te Ingen, later rector geworden zou zijn te Zalt-Bommel; dit moeten wij betwijfelen omdat die rector genaamd was Hendrik v. G. † vóór 1628, geh. m. Elisabeth Zwaerdecroon dr v. Bernardus, rector te Leiden en Utrecht, bij Elisabeth v. Loenresloot. Hendrik v. G. had verscheidene kinderen wier namen ons tot heden niet bekend zijn. Wie kent ze? V. O.

Godin. Is dit geslacht van Franschen oorsprong?

v. Mansvelt. Bestaat er van dit aanzienlijk Utrechtsch regeeringsgeslacht eene gedrukte genealogie? Zoo niet, wie geeft ons eene in dit maandwerk? Op de Herald. Tent. 1880 te 's Gravenhage, was volgens den Catal. bl. 324, n°. 3879, een Geslachtregister der Utrechtsche familie v. M. door Jan Pieter v. M. (geb. 31 Jan. 1686) loopend tot de helft der 18e eeuw, met vele gekleurde wapenteekeningen, handschrift fol. ingezonden door J. B. Rietstap te 's Gravenhage. V. O.

v. Orden. Bestaat er eene genealogie van het geslacht, waartoe de bekende penningkundige behoorde? Zoo ja, waar te vinden? Zoo niet, wie geeft ons bericht van zijn geslacht en wapen? V. O.

Predikanten (XXXIII, 107, 300). Hoewel den heer v. der Baan zeer dankbaar voor zijne opgave t. l. a. pl., blijft de vrager verlangend uitzien naar meerdere geneal. opgaven betreffende die predikanten.
V. O.

de Reeder. Wie geeft inlichting nopens de R., ook wel de Rieder genaamd. Wapen? Nicolaas de Reeder woonde 1710 te Utrecht.
V. O.

Romp. Verzoeke opgaaf van het wapen door deze familie gevoerd.
Arnhem. J. D. WAGNER.

v. Royen. Onderscheidene malen werd in dit maandwerk gewaagd van eene geneal. v. Royen. Oct. of Nov. 1876 werd bij Mart. Nijhoff te 's Gravenhage eene M.S. geneal. verkocht; zou de tegenwoordige bezitter er den *Nav.* niet mede willen verrijken? Ook afzonderlijke mededeelingen, bepaaldelijk omtrent de Utrechtsche v. Royens, zullen welkom zijn. V. O.

Wouters. Behoorde Maria Wouters, † te Giessen-Nieuwkerk omstr. 1800, tot het geslacht Wouters te Hulst? Zij was gehuwd met Christiaan Diemont, pred. te Giessen-Nieuwkerk, geb. 28 Nov. 1756 † 26 Aug. 1818. Hun oudste zoon is geboren in 1730. Zij kan dus niet geweest zijn eene dochter van Adriaan Antonie en Petronella Catharina Moorman, die 28 Maart 1769 ondertrouwden, maar mogelijk van diens vader Abraham gehuwd met Lucretia v. Vlissinghen. Kan mij iemand iets omtrent haar afkomst mededeelen?
A. J. C. KREMER.

[Te Arnhem † 2 Nov. 1883, oud 84 jaar, A. J. Diemont, emer. pred. van Ameide en Tienhoven, vader van M. A. J. Diemont geh. m. A. J. C. Kremer, en van J. M. G. Diemont geh. m. H. A. Ravenswaay.]

GESCHIEDENIS.

Uitvaart van den laatsten Prins van Oranje.
(Willem Alexander Karel Hendrik Frederik, geb. 25 Aug. 1851, † 21 Juni te 's Gravenhage, begr. 17 Juli 1884 te Delft).

Wat dreunt dat salvo dof en naar,
De laatste Prins — ligt op de baar
  Zijn lijkstoet komt al nader,
Met treurmuziek en droeve praal;
Zóó, stierven zij dan altemaal....
  Ons rest — zijn grijze vader!
Lief vaderland, zoo koen van hart,
Dat offer kost een zucht van smart,
  Bij 't omzien naar verzachting.
Was niet, in vóór- en tegenheen
Oud-Neêrland met *Oranje* één!
  Op hem was uw verwachting.

Drie eeuwen her, in 't zelfde jaar,
Stond de eerste *Oranje* bloedend dáár,
  Door muichelmoord verslagen.
Drie eeuwen is de *Oranje*-geest
Beschermer van deez' grond geweest,
  Naar 't eeuwig welbehagen;
Drie eeuwen lang was dat geslacht
De band, de zenuw van uw kracht,
  In nood uw reddingsteeken.
O God, die ons *Oranje* gaf,
Daalt eens uw gunst met hen in 't graf,
  En is — Uw trouw geweken?

Nog niet.... neen! duizendmaal nog niet,
Zoolang ge biddend hooger ziet,
  Vol kracht en zelfvertrouwen.
Nog niet, nog niet de leus verzaakt

»Dat eendracht onverwinlijk maakt!"
»Wilhelmus van Nassauwen!"
Daarom — zweer bij dit open graf
Den démon van partijhaat af,
Uw schoon devies indachtig;
Dan zal de Leeuw zich even fier,
Verheffen op de Rijks-banier....
Zoo zij het, God Almachtig!

(*Haarl. Courant* 17 Juli).

Afstammeling Chalons d' Orange. Onder het opschrift »Un Calabrese.... al trono d'Olanda" meldt de Gazzetta di Mantova (Giornale Politico), Num. 196, i. d. 22 Aug. '84 het volgende.

Mentre la recente morte del principe ereditario d'Olanda ha impensierito tutta l'Europa e commosso quel regno che vede nella estinzione della sua regale famiglia minacciata la propria autonomia, a Rossano in Calabria si sta svolgendo il filo di una matassa che ha rapporto con quel fatto e merita di non passare inosservato. Tratterebbesi niente di meno che dell' esistenza colà dei discendenti di cadetto della famiglia Chalons d'Orange, che verso l'anno 1667, o poco dopo, andò a stabilirsi in Calabria, essendo stato scacciato dalla sua patria.

Ecco come starebbero le cose. Dopo le gravi sconfitte sofferte dagli olandesi nelle battaglie navali contro il gran protettore d'Inghilterra, Oliviero Cromwel, questi scacciò dall' Olanda tutta la famiglia d'Orange e nel trattato di pace che poi conchiuse con gli olandesi, nell'anno 1654, li costrinse ad impegnarsi con giuramento a non eleggere mai più a Governatore e Generalissimo della repubblica nè il principe d'Orange nè alcun altro dei suoi discendenti. Tale giuramento, in seguito, per opera dei principali ministri di quella repubblica, nemici alla casa d'Orange, fu consacrato in un decreto nell' anno 1667, detto Editto perpetuo o Legge eterna [1]).

Fu in questa circostanza che i vari membri di quella potentissima famiglia, chi qua chi là dovettero esulare nei vari Stati europei ed un cadetto appunto della stessa famiglia si ricoverò in Calabria e si stabilì nel piccolo villaggio di Piane-Crati nel circondario di Cosenza, dove coi tesori che aveva portati seco comprò una immensa esten-

[1]) Reconstructie onzer Vaderlandsche Historie — op zijn Italiaansch.

sione di territorio detto la Bagliva Silana, del valore di parecchi milioni di lire, da Giovanello d'Alessandro, il quale ne era stato investito dal re Ferrante. Questa Bagliva fu trasmessa di generazione in generazione fino a Mario Chalons d'Orange dei principi di Ginevra che ne fu l'ultimo possessore. Questo Mario all' epoca della conquista del regno di Napoli, fatta dai francesi, unitamente all' intera sua famiglia seguì il re Ferdinando IV nella precipitosa fuga in Sicilia; nel frattempo l' irruente rivoluzione atterrò gli stemmi d' Orange in Cosenza, e distrusse i palazzi e tutte le possessioni e casine di campagna. Nè ciò basta, giacchè se da una parte Mario in dieci anni di esilio in Sicilia consumò tutti i suoi tesori, dall' altra la legge del 1 settembre 1806 abolì la feudalità e gli tolse la possessione.

Ecco adunque tale residuo della potente famiglia d' Orange, ridotta nella più squallida miseria! I successori avrebbero forse potuto far valere i diritti della loro famiglia, ma per moltissime circostanze, ultima delle quali non certo la miseria, troppo tardi si accinsero all'opera e le loro dimande per il rilascio dei possedimenti della Sila da parte del Demanio, furono rigettate con sentenza del tribunale di Cosenza del 17 ottobre 1872, e da altra della Corte di appello in data del 29 gennaio 1873 perchè difetto di mezzi impedì alla famiglia di trovarsi un avvocato. La famiglia d'Orange quindi chiese alla Corte la discussione in merito, ma la Corte con sentenza del 22 maggio 1874 rigettò nuovamente l' istanza e la condannò alle spese della causa.

Gli ultimi rampolli di questa famiglia esistente in Calabria erano tre fratelli e quattro sorelle; dei fratelli il primo ed il terzo, Giovan Battista ed Enrico, son morti, il secondo Giovan Vittorio è tuttora vivente e dimora in Cosenza, ma non lascia prole mascolina. Enrico stato per molti anni uffiziale di posta in quella città, ha lasciato una virtuosissima moglie con una bambina, dimoranti tuttora in Rossano. Giovan Battista però ha lasciato un figlio di nome Francesco, giovane di forte ingegno e di ottimi costumi.

Questa famiglia fu ascritta all' Arciconfraternita dei nobili della città di Cosenza il 16 aprile 1857; e nel diploma rilasciato dal signor Baldassare Celesio, qual reggente di questa Arciconfraternita, leggonsi in principio queste parole: I fratelli riuniti.... veduta la dimanda dei signori Chalons d' Oranges.... veduto l' articolo 4 del regola-

mento 30 luglio 1793 considerando che dai documenti esibiti ed accuratamente esaminati, a sufficienza risulta la nobiltà dei loro natali, ammette a fratelli di detta Arciconfraternita i signori Giovan Battista ec. Chilons (*sic*) d' Oranges dei principi Nassau e Ginevra, la loro famiglia e discendenti legittimi con tutte le obbligazioni ec. ec.

Più volte questa famiglia, stretta dal bisogno ha tentato di farsi riconoscere dai suoi congiunti di Olanda per ottenere qualche soccorso finanziario, ma sia per la solita deficienza di mezzi e di relazioni, sia per la contraria fortuna che mai l' ha abbandonata dal 1798 in poi, non ha potuto ottenere mai niente. Così nel 1827 alcune donne di questa famiglia, monache di S. Chiara in Palermo, fecero redigere una memoria che sigillata dall'arcivescovo di Palermo, cardinal Gravina, e dallo stesso console dei Paesi Bassi, fu trasmessa al Re dell' Olanda e Belgio che in quell'epoca formarono un unico regno.

Il Re per mezzo del sig. Deinhold [1], che allora era alla direzione in interim degli affari esteri di quel regno, fece rispondere *di esser pronto a riconoscere questa famiglia qualora si raccogliessero prove più concrete.* Per moltissime cause tali trattative furono interrotte fino al 1852, epoca in cui il principe d'Oranges stesso fu di passaggio per Napoli. Fu fatta allora una raccolta di documenti che furono depositati oltre che nell'archivio del consolato Olandese in Napoli, anche nell' archivio privato del re all'Aia (*'s Gravenhage*), come fu scritto dal ministro plenipotenziario di allora in Berlino. Anche questa seconda volta le trattative furono interrotte e la famiglia si era già stancata per tutte queste avversità, *quando i recenti fatti avvenuti in Olanda ed il gran parlare che se ne è fatto nei varii giornali ha ridestato le sue speranze e la sua attività; così, con l'aiuto del sottoprefetto di quella città essa sta raccogliendo nuove prove e nuovi documenti sulla sua origine reale*, e chissà che se la volubil ruota della fortuna segue il suo corso fatale, questa famiglia dalla miseria in cui presentemente trovasi, non venga riportata a quello splendore di cui è stata privata!

Ziet hier nu, lezers, eene Nederlandsche Naundorf-Bourbon-kwestie.

Rekwest betreffende de Regeeringsbestelling te Brielle in 1787. Vervolg van bladz. 313—20.

[1] Wie was deze?

Memorie ter adstructie van de verzoeken, aan de Ed. Gr. Mog. Heeren Staaten van Holl. en Westfr. gedaan, door de gezamentlijke Leden van het binnen de stad Briel opgericht Genootschap van Wapenhandel, onder de spreuk »Getrouw voor Stad en Vaderland", en van de Burger-societeit, onder de spreuk »Het Staatsgebouw eischt Burgertrouw", bij derzelver Request aan hoogstgemelde Heeren Staaten gepresenteerd.

De Supplianten, de vrijheid zullende gebruiken van bij deeze Memorie wat nader te adstrueeren de gegrondheid der verzoeken, bij hunlieder voors. Request, aan Hun E. Gr. M. eerbiedig voorgedragen, moeten vooreerst als op den grooten grond en basis van hunlieder verzoek, specteerende de Regeeringsbestellinge der stad Briel, de attentie van Hun E. Gr. M. sollicíteeren op een Handvest, deswegens, onder anderen, aan de Poorters van den Briel gegeeven (en zijnde het oudste dat dienaangaande bekend is) door Dirk en Machtild van Monjou, als Heer en Vrouwe van Voorne, in 1342, zijnde kort nadat den Briel met stads-rechten is begunstigd. Bij dat Handvest is aan de Poorters van den Briel gegeeven »alsulc recht ende core te hebbene ende te gebruikene *vrielike, ewelike* ende *emmermeer*, in *allen* pointen, also daerin 'gescreven staet, tot hare stede behoef ende der goeder Liede van der stede voirseit". — Onder de voors. Pointen nu worden in het voors. Handvest gevonden drie articulen, waarbij de tijd en wijze van de bestelling der Regeering van den Briel worden bepaald, met deeze woorden: Art. 5. »Item en sullen binnen der vrijheit van den Briele niet meer scepenen wesen dan negene, ende die sal men alle jaren ofdoen binnen veertien nachten voere Bamesse, ende oppe die tijt daer voren zevene andere Scepenen kiesen, ende alse die zevene scepenen gecoren sijn, so mogen dieselve zevene niewe gecoren scepenen tote hem kiezen twee van den negen ouden scepenen, die voer hem scepenen geweest hebben, ende en condens die zevene niewe gecoren scepenen niet overeen gedragen, wat scepenen dat si kiesen ende hebben willen tote hem van den negen scepenen die vore hem geweest hadden, so souden die ghene kiesen ende hore kore behouden diere meest te gader ende eendrachtelike coren; ende

wie dat van dien scepenen dan gecoren worde ende geen scepenen wesen en wilde, die zoude een jair den Briel rumen, ende die twee en sullen niet langer scepenen bliven, dan dat jaer an eenen gange". Art. 6. »Item alle jare alse die niewe scepenen gecoren sijn, so sullen si kiesen op horen eet twee Burghermeisters, des sal die eene van den scepenen wesen, ende die en sullen niet langer Burghermeisters wesen dan een jair an eenen gange; ende alse die Burghermeisters gecoren zijn, so sullen si kiesen metten scepenen twee Raedsmanne tote hem, ende daer voren sullen die Burghermeisters rekenen, ende wat die Purghermeisters rekenen daer voren, ende die Scepenen loven, dat houden wi gestade". Art. 7. »Item en sal niemant Scepene wesen binnen der vrijheit van den Briele, hi en si poortere ende woenachtig ten Briele". — Voorts is het voors. Handvest door voors. Heer en Vrouwe van Voorne, alsmede, bij voorzieninge, door Graaf Willem van Henegouwen, indien de Heerlijkheid van Voorne aan 't Graafschap van Holland mogt komen te devolveeren, voor hun en hunne nakomelingen in optima forma bezegeld, en zulks »omme die meerre zekerhede vaster ende gestader ewelike te blivene zonder enich gebrec". — Hieruit dan, om dit maar vooraf te remarqueeren, blijkt al aanstonds, dat het voors. Recht en Keure aan de Poorters van den Briel door voors. Heer en Vrouwe van Voorne niet is gegeeven voor zekeren bepaalden tijd, of zodanig, dat den Poorteren dat Recht en die Keure weder na goeddunken konde benomen worden, maar *ten eeuwigen dage, en voor altoos*, en zulks in dier voege, dat daarin nooit eenige verandering, waardoor der Poorteren voors. Recht en Keure zoude worden *verkort* of *vermindert*, door iemand der volgende Graaven en Graavinnen van Holland, en dus ook niet na het ophouden der Graaflijke Regeering door de Staaten deezes Lands, als den representativen Souverain, mogt worden gemaakt. — 't Was dan bij het voors. Handvest, dat de Poorters van den Briel verkreegen het gewichtig voorrecht, om jaarlijks, zonder tusschenkomst van iemand anders, haaren eigen Magistraat, in voege, daarbij gemeld, te verkiezen, en zodanig dan was ten dien tijde de form, door dat Handvest aan het stadsbewind gegeeven, »schoon men (zeggen de Schrijvers van het bekende werk *Grondwettige herstelling van Neêrlands staatswezen*, 2de deel, pag. 212) niet gewaagd vind op welke wijze en door wie de benoeming of aanstelling der Schepenen zelve zoude geschie-

den". — »Dit stilzwijgen (vervolgen de opgenoemde Schrijvers) heeft naderhand doen denken, dat dezelve door alle die geenen gedaan ware, welke de jaarlijksche Wethouderschap of daadelijk uitmaakten, of hadden uitgemaakt, beroepende men zich ten dien einde op zeker stuk van 1433, bij 't welk de Vertegenwoordigers der Burgerij, in eene zaak van gewicht voorkomen onder den naam van *Oud en Nieuw Gerecht*, zie *Alkemade*, Beschr. van den Br., pag. 92 en 95 in notis, alsmede op een Octrooij van Maria van Bourgondien van 1479, waarbij het geschil ten eenemaal werd afgedaan (wordende daarbij uitdrukkelijk genoemd *die Vroedscappe van de voirs. stede, te weetene van den ouden ende nieuwen Gherechte van derzelver voirs. stede*). Dan het is juist dit Octrooij, welk hun de *verkiezing* benam, die zij te vooren gehad hadden, latende hun enkel eene *Nominatie van een dubbel getal*, dat is van *veertien* over, waaruit Stadhouder en Raaden jaarlijks de *zeven* Schepenen moesten verkiezen". — »Deze schikking werd vervolgens (op den 8 Febr. 1494) voor den tijd van *agt* jaaren door Maximiliaan en Philips bevestigd, met dat onderscheid alleen, dat de verkiezing zoude geschieden door Margareta, Weduwe van Hertog Karel van Bourgondien, in qualiteit als Vrouw van Brielle en Voorne". — »Eindelijk bragt Karel van Oostenrijk, naderhand onder den naam van Karel den V[den] bekend, in 1512, deze verkiezing over op den Gouverneur van Brielle, en, drie jaaren laater, op den Stadhouder en de Raaden van Holland". Wat nu in 't bizonder belangd de Institutie der vergadering van de Vroedschap, of het Oud en Nieuw Gerecht, hoewel niet preciselijk bepaald en aangetoond kan worden, wanneer dezelve haaren aanvang genomen hebbe, zoude men de Epoque daarvan veilig mogen fixeeren ten minste in 1330, dewijl den Briel voornaamentlijk in dat jaar door Heer Gerard van Voorne met *stadsrechten* is begunstigd, en Hun E. Gr. M. in de bekende Deductie van 1587 art. 9 zelve zeggen, nopens *alle* de steden, zonder onderscheid, en dus ook van den Brielle: »De Vroedschappen zijn zo oud als de steden zelve, immers dat geene memorie is van haare beginselen". Dan, hoe het daarmede ook gelegen zoude mogen zijn, zo is dit ten minsten zeker, dat uit de voors. Handvesten ontwijffelbaar consteerd van de wijze, op welke de Leden van die Vergadering wierden gecreëerd, en dat die Vergadering bestond uit Leden, die passim in het voors. oude stuk van 1433, en in het voors. Hand-

vest van Maria van Bourgondien en de verdere Handvesten, daarop gevolgd, genaamd wierden *die Vroedscappe of Gezwoornen van den Nieuwen*, dat is die, welke actueel als Burgemeesteren, Schepenen en Raaden fungeerden, en van den *Ouden Gerechte*, zijnde die, welke in die respective qualiteiten buiten functie waren. — De radicale qualiteit derhalven om Vroedschap te worden, bestond daarin, dat men wierd een lid van de Magistraat of van het Nieuw Gerecht; en dewijl, ingevolge het voors. Handvest van Dirk en Machtild van Monjou de jaarlijksche zeven nieuwe Schepenen vrijelijk *uit het gantsche Corpus der Poorters* mogten gekoren worden, zo als ook naderhand volgens het Octroij van Maria van Bourgondien mogt worden gehandeld ten opzichte van de veertien persoonen voor de jaarlijksche Nominatie tot schepenen, en der Burgemeesteren en Raaden, zo is het evident, dat het getal der Leden, uitmaakende de Vroedschap of het Oud en Nieuw Gerecht, onbepaald was, en den eenen tijd uit meer, den anderen tijd uit minder Leden konde bestaan; hebbende dat getal onder anderen in den jaare 1433 bestaan uit 41 leden, volgens eene lijst, daarvan te vinden bij *Alkemade*, pag. 92. De voors. Regeeringsform der stad Briel en de wijze van bestaan van deszelfs Vroedschap, conform de voors. Handvesten, bij de Unie van Utrecht vervolgens nader zijnde bevestigd, heeft dan alzo meer dan 2½ eeuw stand gehouden, namelijk tot 1618. — Dan toen was het, dat de Stadhouder Maurits konde goedvinden aan den Briellenaaren hunlieder bij voors. Handvesten ten eeuwigen dage verkreegen Recht gewelddaadig te ontrukken, en, zonder zich te bekreunen aan het zo even gemeld Verbond, nog zo kort te vooren te Utrecht in 1579 gesloten, en waar bij Art. 1 bepaald was »dat de steden bij hunne Privilegien en Voorrechten zouden worden gemaintineerd", de voors. Constitutie op eens te renverseeren en den bodem in te slaan. — Op wat wijze zulks geschied zij, en welke notabele omstandigheden daarbij zijn voorgevallen, alhier in 't breede te detailleeren, zou het bestek deezer Memorie excedeeren, zulks word onder anderen naauwkeurig aangetekend gevonden bij *Alkemade*, pag. 147, zijnde de passage aldaar voorkomende overgenomen uit het daarbij geciteerde 19e *Hoofdst. van de Verantwoording van de Groot*, pag. 239, en voorts bij voorn. *Alkemade*, pag. 151, en bij den aldaar mede aangehaalden Historieschrijver *Brand*, in het 28e en 31e Boek van zijne *Historie der Re-*

formatie, waartoe de Supplianten kortheidshalven allereerbiedigst de vrijheid gebruiken zich alhier te refereeren. Alleen moet nopens hetgeen aldaar gevonden word nogtans worden aangemerkt, dat Maurits zelve zeer wel gevoeld en gepenetreerd heeft, dat hij, door de Regeering en deszelfs form na zijne zinnelijkheid zodanig te veranderen als bij de voors. Schrijvers op de aangehaalde plaatsen word opgegeeven, en onder anderen speciaal door het getal der Vroedschappen te bepaalen tot een vast getal van 20 Leden, de Privilegien geschonden en vernietigd had, nadien hij, met grond vooruitziende de gisting, die daarover in de gemoederen zoude ontstaan, tot stilling van dezelve wel expresselijk declareerde en betuigde, »dat hij alles deede in non praejudicie van stads Privilegien en Gerechtigheden, *en zonder hetzelve te trekken in consequentie*, blijkende uit de Notulen van de Vroedschap den 10 Sept. van 1618 hier agter onder de Bijlaagen copielijk sub lit^a^ A. geannexeerd. — Ofschoon nu daaruit natuurlijk had behooren te volgen, dat de pretense rede, waarom in voege voors. tegen de Privilegien gehandeld was, te weeten de daartoe door Maurits voorgewende nood des Lands, gecesseert zijnde, ook de daardoor gemaakte inbreuk weder had behooren te worden geheeld, is zulks nogtans niet alleen niet gebeurd, maar heeft integendeel Maurits, die bijna alom de Regeeringen op de willekeurigste wijze veranderd had, door zijnen bekenden invloed weeten te bewerken, dat de Vroedschap van den Briel van Hun E. Gr. M. heeft verzocht, en bij Octroij van den 21 Aug. 1620 geobtineerd de bekrachtiging van de voors. daad van Maurits, waarbij het getal der Vroedschappen op 20 was bepaald; trouwens het is ligt te begrijpen, dat zulks te verkrijgen toen niet moeilijk zij gevallen, als men zich slechts herinnerd, hoe groot het vermogen van Maurits in die turbulente tijden is geweest, en niet minder, hoe groot zijne haat tegen de afgezette Raaden, waarvan, onder anderen de Notulen van de Vroedschap van 17 Sept. 1623, hier agter onder de Bijlaagen copielijk sub litt. B. geannexeert, een doorsteekend bewijs opleveren. — De weldenkende ondertusschen waren geenzins ongevoelig aan de voors. verkorting en vernietiging hunner Privilegien, maar, kennende het Recht, 't welk hun volgens dezelve in 't kiezen van Burgemeesteren toekwam, tragten zij hetzelve te reclameeren en te doen gelden, zo als de Notulen van den 13 Oct. 1622 onder de Bijlaagen sub Litt. C. daarvan al mede het bewijs opleveren; hetwelk,

hoezeer het van den anderen kant merkelijken tegenstand vond, echter veroorzaakte, dat begrepen wierd, dat er een *nader Reglement op de Regeering nodig was*, zo als dan ook tot het ontwerpen van dien zes Heeren wierden gecommitteerd, doch die op den 19 Junij 1624 een nadeelig Rapport uitbragten, bij hetwelk het weinige dat het Octroij van 1620 nog had overgelaaten, namelijk de vrije keuze van Burgemeesteren en Raaden uit het gantsche Corpus der Poorteren, ook nog wierd weggenomen; zijnde vervolgens dien conform geconcludeert en geresolveert; en verders besloten de voors. zes Heeren te committeeren tot het stellen en presenteeren van een Request aan den Souverain ten fine van approbatie der voors. Resolutie, alles blijkens de Notulen van den voors. 19 Junij 1624 en de Bijlaagen sub litt. D.; dan hoedanig Request nimmer aan den Souverain is gepresenteerd, 't zij dat men naderhand begrepen hebbe, of ook mogelijk wel onder de hand geinformeerd zij geworden, dat die approbatie niet volgen zoude, of dat men het maar gewaagd hebbe het werk in 't vervolg conform het voors. geresolveerde van 19 Junij 1624 buiten approbatie van den Souverain te tracteeren; dit is ten minsten zeker, dat men die Res. in werking heeft gebragt door eene nog nadere Res. van 1 Oct. 1625, onder de Bijlaagen sub litt. C., hoezeer de sanctie van den Souverain daaraan ontbrak, en dezelve mitsdien, volgens het eigen sijstema van de Vroedschap krachteloos was, dewijl men te vooren begrepen had die sanctie volstrekt nodig te hebben om die Res. te kunnen doen werken. — Dewijl nu de *onbepaaldheid* van 't getal der Leden van de Vroedschap de ziel der voors. Handvesten uitmaakte, zo vloeiden uit de *bepaaling* van dat getal noodwendig de volgende grieven voort. Vooreerst, dat 'er, ter suppletie van dat bepaald getal, bij vacatures, of tot het maaken van Vroedschappen, een middel moest uitgedacht worden, geheel vreemd in de Privilegien en bezworen Constitutie, ten einde het getal van 20 niet te excedeeren, bestaande daarin dat, een van de 20 Vroedschapsplaatsen vaceerende, dezelve door de overige Vroedschappen zoude worden vervuld; gelijk zulks is uitgeoeffend, blijkende uit de Res. van 14 Sept. 1619, hierna sub litt. F. te vinden. Werdende 'er voorts bij Res. van 1 Oct. 1619, hier agter onder Litt. G. overgelegd, volgens begeerte van Maurits besloten, dat, zo iemand, geen Vroedschap zijnde, Schepen of Raad wierd, die zoude afgaan, *en wezen een bur-*

ger als te vooren. Dit autem was direct strijdig met de Privilegien, want volgens dezelven wierd men, door verkoozen te worden tot Burgemeester, Schepen of Raad, eo ipso lid van de Vroedschap; — maar dewijl daardoor het getal der Vroedschappen noodwendig onbepaald moest worden, zo als het ook te vooren altoos geweest was, wierd, zodra als vastgesteld was, dat het getal der Vroedschappen op 20 zoude bepaald blijven, tevens de voors. inconstitutioneele schikking beraamd en vastgesteld, en dewijl jaarlijks de nieuwe Magistraat, als uit 12 persoonen moetende bestaan, uit dat bepaalde twintigtal van Vroedschappen niet konde worden gevonden, zo moest men de ontbrekende nogtans tegen wil en dank uit de Burgerij verkiezen, en dus moest al verder om het voors. twintigtal niet te excedeeren, het voors. middel worden uitgedacht en gebezigd, om te beletten, dat zij door die verkiezing geen Vroedschappen wierden, terwijl de vacatures in de Vroedschap, gelijk gezegd is, door de Vroedschap zelve zouden worden vervuld, daartoe verkiezende die hun zoude goeddunken, zonder op der Poorteren recht eenig acht te geeven, waardoor mitsdien de weg om Vroedschap te worden voor vreemden gemakkelijk gemaakt en opengezet, en alzo der Poorteren voors. Rechten funditus wierden gerenverseerd. Een tweede grief bestond daarin, dat daardoor aan de nieuw geëligeerde Schepenen benomen wierd de vrije keuze, hun volgens de voors. Privilegien toekomende, om Burgemeesteren en Raaden te kiezen uit het lighaam der Burgerije; want, dewijl Burgemeesteren voorzittende Leden in de Vroedschap moesten zijn, en de Raaden al mede Vroedschappen moesten worden, zo waren de nieuw geëligeerde Schepenen daardoor in de noodzaakelijkheid gebragt, om, tegen wil en dank, de Burgemeesteren en Raaden te kiezen uit het bepaald getal van de 20 Vroedschappen, ten einde dat getal door eene vrije keuze uit het lighaam der Burgeren niet wierde geëxcedeert. De voors. Privilegien alzo eens geinfringeert en het Recht der Poorteren van den Briel nopens de Magistraatsbestelling eens op losse schroeven gesteld zijnde, is daardoor een wijde deur geopend geworden voor alle de infractien, welke 'er zedert dien tijd in de wijze van Regeeringsbestelling aldaar zijn ingeslopen en voorgevallen: en ofschoon wel de Briellenaars na verloop van eenige jaaren, te weeten op 14 Febr. 1651, bij Octroij van Hun E. Gr. M. in zo verre in hun oorspronglijk recht van vrije verkiezing der jaar-

lijksche 7 nieuwe Schepenen zonder nominatie zijn hersteld, dat zulks toen aan de Vroedschap als Representanten der Burgerije weder wierd in handen gegeeven, zo bleef echter de notabelste infractie, de vaste bepaaling namentlijk van 't getal der Vroedschappen, stand houden, en gevolgelijk ook de daaruit voortspruitende opgemelde grieven; werdende 'er op aandrang der Burgerije op den 12 Julij van 't zelfde jaar 1651 wel eenige doch onvoldoende verandering in 't opgemelde Octroij gemaakt. — Eenige jaaren laater, namelijk in 1670, wierd het getal der Vroedschappen bij Octroij van Hun E. Gr. M. op voordragt van de Vroedschap op 15 verminderd, en dat der Schepenen op 5; terwijl bij dat van 1672 de gemelde Octroijen van 1651 en 1670 wederom wierden ingetrokken, en dat van 1620 wederom in kracht hersteld, en dus het getal der Vroedschappen wederom op 20, en dat der Schepenen op 7 gebragt. In 1702 wierd het Octroij van 1651 wederom gereclameerd; doch in 1703 den daarbij gestatuëerden Eed vernietigd. Zijnde eindelijk bij het laatste Octroij van 1728 het getal der Vroedschappen zo als bij dat van 1670 wederom gebragt op 15, en dat der Schepenen op 5, hoedanig het gebleeven is tot op de laatste reïntroductie van het Stadhouderschap, als wanneer de Stadhouder Willem de IVe heeft goedgevonden op den 15 Dec. 1748 het getal der Vroedschappen wederom op 20 en dat der Schepenen op 7 te brengen, zonder dat hij daartoe, immers voor zo veel men weet, door den Souverain is gelast, noch dat zulks ooit door Hun E. Gr. M. is geapprobeerd; van welke Schepenen de aanstelling niet geschied *door die van den Ouden en Nieuwen Gerechte*, als composeerende de wettige Vroedschap deezer stad, zo als volgens het Handvest zoude moeten geschieden, maar uit eene nominatie van 14 persoonen, gemaakt *door twintig Vroedschappen*, op voorgemelde onwettige wijze gecreëerd. Voorts is die Electie van Schepenen toen door gemelden Stadhouder zelve, en, na zijnen dood, door zijne Douariere als Gouvernante, vervolgens, na haar overlijden door Hun E. Gr. M. als voogden over den jegenwoordigen (toen minderjaarigen) Stadhouder Willem de Ve, en, na zijne meerderjaarigheid, door dien Stadhouder zelve gedaan.

Waaruit blijkt, dat, zo met betrekking tot de jaarlijksche aanstelling van Schepenen, als met relatie tot de Vroedschap, niet alleen van de voors. eerste en oudste Handvesten en Privilegien, maar zelfs

ook van de voors. Octroijen geheel en al is afgegaan, zulks, dat 'er geen één eenige van dezelve thans naar zijne forme en inhoude in allen deele werd onderhouden; ook zelfs niet zedert de *gemanifesteerde wil* van Hun E. Gr. M. bij *Res. van* 30 *Dec.* 1784, waarbij Hun E. Gr. M. hebben goedgevonden en verstaan, »dat de Regeering der stad Briel, in de jaarlijksche verandering der Magistrature, alsmede in geval van vacante vroedschapsplaatsen, mitsgaders in de begeeving van alle Ampten en Commissien, waarover de dispositie of de nominatie aan de Vroedschap staat, zich *in allen deele* preciselijk zal hebben te gedragen *conform aan de voors. Handvesten, Privilegien en Octroijen*," hetwelk, onder verbetering, ten aanzien van de *Octroijen* dusdanig moet worden uitgelegd, *voor zo verre die met de voors. Handvesten niet strijden, maar daarmede overeenkomen*; 't en ware men den Souverain zoude durven attribueeren *de dwaasheid* van te hebben gewild, dat men, te gelijker tijd, volgens stukken, elkander vlak contrariëerende, zoude te werk gaan, en dus het onmogelijke zoude verrichten, of *de onrechtvaardigheid* van te hebben gewild, dat men bij praeferentie zoude handelen volgens stukken, waarbij der Briellenaaren oorspronglijke rechten verkort en geïnfringeerd zijn, liever als volgens die, waarbij aan hun dezelve rechten, en zulks wel ten eeuwigen dage, zijn geschonken.

Men zegge ondertusschen niet, dat de veranderingen, bij de voors. Octroijen gemaakt, juist daarom infractien zijn, want dat dezelve, in aanmerking van de veranderingen van tijden en zaaken, tot goede eindens en met goede oogmerken zijn geïntroduceerd, tot herstelling en bevestiging van rust en tranquiliteit; dat de Poorters (hoewel het tegendeel van dien te meermaalen gebleeken is) daarin zouden hebben berust en daartoe geconcurreert; want, al ware dit laatste waar, des echter neen, dan zoude daaruit nog geenzins volgen, dat de posteriteit, de nadeelige gevolgen van die infractien ondervindende, daarin zoude moeten berusten, welker recht tot het reclameeren hunner heilzaame oorspronglijke Regeeringsform, aan hun door hunne Predecesseuren nullo jure aut facto heeft kunnen benomen worden; maar daarenboven is het 'er ook verre van daan, dat die veranderingen altoos en bestendig zouden hebben gehad dat heilzaam gevolg, 't welk daarmede zoude mogen gebuteerd zijn; en hoezeer dan al eens zoude moeten worden toegestemd, dat door den Souverain bij de voors. res-

pective Octroijen eenige nuttige en met de Handvesten min of meer bestaanbaare Pointen zijn verleend: de notabelste grieven nogtans zijn gebleeven, en doen tot heden toe hunne nadeelige uitwerking gevoelen; en zulks te meer, daar dezelve nog daarenboven gepaard gaan met die schadelijke *Conventien* tusschen de Vroedschappen, waaronder vooral die van 1767 de eerste plaats verdient, als door welke verderflijke instrumenten de weinige aan eed en pligt getrouwen gedwongen zijn tot zwijgen, indien ze hun leeven lang van allen invloed in de Regeering niet wilden uitgesloten zijn. Immers strekt ten bewijze hiervan de gehoudene handelwijze van *die van de meerderheid* in 1766 met die 6 Raaden, die, getrouw aan hunnen eed zich bezwaard vonden om te concurreeren tot het vernieuwen van de met de Privilegien onbestaanbaare Ress. van 1748, 1750 en 1766 (welke door Hun E. Gr. M. voors. Res. van 30 Dec. 1784 zijn *gecasseerd* en vernietigd) als zijnde de gemelde 6 Regenten even daarom voor al hun leeven door de voors. meerderheid van allen invloed in de Regeering geseeludeert.

En, om een tweede bewijs bij te brengen, niet beter is het lot van die Regenten, van dewelken 'er nog 8 in leeven zijn, op welker verzoek het Hun E. Gr. M. behaagd heeft te neemen de voors. Res. van 30 Dec. 1784, en zulks onaangezien daarbij tevens is te kennen gegeeven »dat Hún E. Gr. M. verwagten, dat de respective Leden, door alle gepaste middelen, zouden contribuëeren tot bevordering der onderlinge harmonie ten beste van de stad en overeenkomstig de Privilegien aan dezelve gegeeven'', want, in plaatse van daaraan te defereeren blijft de discusie tusschen de Regeeringsleden onveranderd voortduuren, tot merkelijk nadeel van de stad, en de goede order, policie en justitie aldaar, dan 't welk nogtans geenzins te attribuëeren is aan de voors. Leden der minderheid in de Vroedschap, als welke opentlijk gedeclareerd hebben hunne bereidvaardigheid om zich conform de voors. Resolutie te gedragen; blijvende ondertusschen de Leden van de *minderheid* van allen invloed in de Regeering van Stad en Land ten eenemaal gepriveerd, gelijk mede van alle beneficien aan de Regeering verknogt, terwijl jonger Vroedschappen van de zijde der meerderheid aan oudere Vroedschappen van de minderheid bij continuatie worden voorgetrokken; gaande zelfs de partijdigheid zo verre dat die van de meerderheid op 17 Sept. 1784 geprefereerd hebben

op de nominatie van schepenen te stellen *twee zwagers*, met naamen *Simon v. der Burg* en *Gerrit v. Hengelen*, welke volgens hun E. Gr. M. Res. van 30 Sept. 1666 niet tegelijk als schepenen mogen dienen, en volgens Octroij van 1651 daartoe niet mogen worden genomineerd, liever als op die nominatie leden van de minderheid te plaatsen. Daar nu eene zo verregaande partijschap en verdeeldheid onder de Regenten plaats grijpt, is het geenzins te verwonderen, dat zulks mede tot de Burgers en Ingezetenen is overgeslagen, en dat die verdeeldheid tusschen dezelven, in plaatse van te verminderen, integendeel steeds meer en meer word aangekweekt, waartoe onder anderen merkelijk heeft medegewerkt de permissie, door den Magistraat verleend, tot het drukken eener Brielsche Courant, aan die rustverstoorders, welke bevoorens te 's Graavezande opgerichte Courantdrukkerij op ordre van Heeren Gecommitteerde Raaden aldaar is gesloten geworden, zijnde die Courant, zo als bekend is, niet alleen telkens vervuld met alles wat de gemoederen kan verbitteren, maar ook met de hoonendste beoordeelingen, invectives en lasteringen ten aanzien der heilzaame maatregulen, zo door den Souverain zelve, als door de onder Hun E. Gr. M. Protextie staande Genootschappen ter redding van het gefolterd vaderland, en ter beteugeling van openbaar geweld, genomen wordende; waarvan men menigvuldige bewijzen uit een groot aantal exemplaaren van die oproerige Courant zoude kunnen opgeeven, doch waartoe vertrouwd word genoeg te zullen zijn hetgeen voorkoomt in die van den 9ⁿ en 30ⁿ Nov. 1786, in de eerste van dewelken word te kennen gegeeven, *dat Hun E. Gr. M. NB. de rebelleerende Burgers van Utrecht zouden hebben gesteeven met hun in Derzelver Hooge Protexie te neemen;* terwijl in de andere allezins ter kwaader trouwe, immers direct strijdig met de waarheid, is geplaatst eenen pretensen eed, door de Vaderlandsche Genootschappen van Wapenhandel quasi te doen, volgens welken strafwaardig verdichten eed die Genootschappen de heillooste gevoelens en voorneemens zouden koesteren; zijnde het met dit alles allerbijzonderst opmerkelijk, dat twee Leden van de Regeering van den Briel tot Examinatores van die fraaije Brielsche Courant als toen waren gecommitteerd, zulks dat een van beiden, onder correctie, zeker is, dat naamelijk die Heeren zich van dien post of niet, of zeer reprochabel acquitteerden; zo veel ten minsten is zeker, dat de infamiën, waarmede die Courant telkens is opgevuld,

in zo verre de attentie van den Souverain hebben tot zich getrokken, dat, op voordragt van Heeren Gecommitteerde Raaden, den Bailliuw van den Briel is gelast het recht van de Hooge Overheid waar te neemen wegens het gestelde in eene van die Couranten van den 10 Febr. deezes jaars 1787, en van zijn verrichte rapport te doen, zijnde echter, voor zo verre den Supplianten bewust is, dat Rapport tot nog toe door den voorn. Bailliuw niet gebragt. Indien men wijders alle de speciaal voor de stad Briel funeste gevolgen en uitwerkingen, zo van het drukken en debiteeren van dat seditieus Dagblad, en van de laesiefste spotprinten, welke dagelijks voor de glasraamen der Drukkerije van hetzelve in groote menigte te pronk staan, als van alle verdere konstenaarijen en bedekte menées, om de gisting onder de gemoederen steeds meer en meer aan te kweeken en bestendig aan den gang te houden, wilde optellen, naauwlijks zoude men weeten waar te beginnen, of waar te eindigen; dan men kan zich daarvan bij deeze gevoeglijk onthouden, daar een genoegzaam aantal van die schrikbaarende gebeurtenissen tot justificatie van het ten deeze op dat respect geävanceerde, aan Hun E. Gr. M. reeds bekend is, als zijnde nog onlangs op eene formeele wijze tot Hoogstderzelver kennisse gebragt. — Zonder derhalven in alle die particulariteiten bij deeze nader te treeden, vertrouwen de Supplianten, dat het geävanceerde bij deeze Memorie door Hun E. Gr. M. meer als genoegzaam zal bevonden worden tot justificatie van de gronden, bij der Supplianten voors. Request ter reclame hunner aloude Rechten omtrent de Regeeringsbestelling der stad Briel, en het herstel der goede order, policie en justitie aldaar, op de meest convenabelste en na de tegenwoordige gesteldheid van tijden en zaaken, eerbiedig voorgedragen; en dat daaruit tevens aan Hun E. Gr. M. op de convincantste wijze zal gebleeken zijn, dat de Regeering van den Briel zedert zeer veele jaaren geheel en al bestaan heeft en dus ook nu nog bestaat uit persoonen, allezins onwettig en tegen het voorschrift niet alleen der oude Handvesten, maar ook zelfs der laatere Octroijen gecreëert, dat alzo die onwettig gecreëerde Regenten ook in geenen deele kunnen formeeren eene wettige nominatie ter Electie van Schepenen voor het aanstaande Regeeringsjaar, zullende ingaan met den 1 Oct. eerstkomende, en dat derhalven provisioneel en tot zo lange het werk der Regeeringsbestelling in den Briel door Hun E. Gr. M. grondwettig zal zijn her-

stelt, de directe aanstelling der 7 Schepenen door Hun E. Gr. M. behoord te worden gedaan evenals in andere steden, alwaar insgelijks quaestien over de Privilegien op het stuk der Regeering subsisteeren, en alwaar over zulks die aanstelling insgelijks door Hun E. Gr. M. geschied. De Supplianten oordeelen wijders, terwijl zij het te kort schietende hunner geringe vermogens daartoe volkomen penetreeren, dat zij aan het hoogwijs oordeel, doordringend verstand en juistwikkende rechtvaardigheid en billijkheid van Hun E. Gr. M. oneindig zouden te kort doen, indien zij zich zouden durven aanmatigen of veroorloven de vrijheid, van aan Hun E. Gr. M. voor te dragen eenige middelen of wegen, om hun, derzelver voors. stad en inwoonderen welzijn alleen bedoelende verzoeken, te doen erlangen.

Zulks dan aan Hun E. Gr. M., welkers vaderlandsliefde hun zo wel bekend is, gerustelijk overlaatende, en daarop steunende, zullen zij deeze Memorie besluiten.

(Slot volgt.)

V R A G E N.

Engeland, Engelanderholt. Het eerste komt bij A. J. v. der Aa, Aardr. Wdbk d. Nederl., o. a. voor als benaming van een adellijk huis in 't voorm. ambt van Beest-en-Renoij, gem. Beest. Wat weet men van de stichting, naamsreden en eigenaars dezer huizing? In 't naburige Akkooi heet een boomgaard »Klein Engeland". — Nopens Engelanderholt zegt dezelfde schrijver, dat het thans (a° 1843) Bruggelen heet. Wat weet men van deze laatste benaming?

Galgenbraak — wordt in de »Registers op 't archief v. 't voorm. Hof v. Gelre", bl. 241, vermeld in 1699 als een landgoed. Is het dit nog? En waar ligt het ergens in Gelderland?

Helstraten. In Mr. G. v. Hasselt's »Stukken voor de Vaderl. Historie" IV, 363, leest men sub. n° 143 in eene missieve des magistraats van Hattem aan dien van Arnhem, d.d. 5 April 1582, aangaande het Engelsche krijgsvolk, in de ampten Eepe en Heerde gelegerd, »die sich allenthaluen *vp den hellstraten* niet als freunden, sunder voell mier (Gott erbarme) in 't plunderen vnd rouen viantlich er-

26

zeigen". Is er in die ampten eene Helstraat, evenals men eene buurschap Hell aantreft benoorden Nijkerk? Of beduidt het gecursiveerde: »op den publieken weg" (bij klaar-lichten-dag)?

Ommeren. *Nav.* XXXIV, 173, leest men, dat de generaal Wilbrenninck, eenig eigenaar geworden zijnde der [voormalige] heerlijkheid Ommeren, geen gebruik gemaakt heeft van zijn recht, om, indien hij daartoe volgens de wet aan den Koning vergunning had willen vragen, zich Wilbrenninck van Ommeren te mogen schrijven. Welke wet wordt hier bedoeld?

A. SL.

OUDHEID-, MUNT- EN PENNINGKUNDE.

XLIV.

Penningkundig Repertorium. Mededeelingen door Mr. J. DIRKS.

(A° 1678—1681) N° 1798—1880)

1798, 1678. *v. Loon*, III, 239. Ter eere van Lodewijk XIV en op den *Gentschen krijgstogt*. Bij *Salm* n° 1439 met het borstbeeld links ziende en niet door *R(oettiers)* maar door *Mauger* gesneden met vergulde figuren en randschrift. Brons. Ook bij *v. Cleeff*, I, n° 1994, links, door *Mauger* in Z. *f* 31.

1799, 1678. v. L., III, 240 (2). 11 Maart. *Inneming van Gend.* Bij *Noot-Nagel*, n° 628 (Tin), andere stempel. Mm. 42 door *Roettiers* en niet door *J. Mauger* gesneden. Bij *v. Duren*, n° 1520 veel grooter. Mm. 42 (Lood).

1800, 1678. v. L., III, 242. 25 Maart. *Inneming van Yperen.* Ook afgebeeld door *Alph. v. den Peereboom* in *Revue*, 1877, pl. S. n° 2, beschreven ald. p. 8 en in den afdruk p. 152, bij beiden met *J. Mauger*, doch zonder dien naam en met L I in het Kabinet *P. H. van Gelder.*

1801, 1678. 10 Augustus, *De vrede te Nijmegen tusschen Frankrijk en de Vereenigde gewesten gesloten*, v. L., III, 245 (1). Veel grooter

dan bij *Goeree*, bl. 175 in Kab. van Mr. *Jer. de Vries Jerz.* (*Cat. Arti.* 1880, nº 1334). Vz. met *R(oettiers)*, Kz. de afsnede alleen met MDCLXXVIII en *Molart fecit* [1]). *Van Duren*, nº 1527. Mm. 74. *Salm*, nº 1467 (borstbeeld tot aan den hals) door *R(oettiers)* en de afsnede op de Kz. niet gebogen, maar recht, vermelden denzelfden variant.

1802. Als boven v. L., III, 248(1) Gesneden door *Jacob v. Dishoeckc*, die niet zooals *v. Orden en Schinkel Bijdr.*, blz. 22—23 vermoeden te *Amsterdam*, maar te *Middelburg* gewoond heeft.

1803, 1678. Cat. *Luzac* c. s. 1873, blz. 43, nº 944, Vz. en Kz. als bij v. L., II, 383(1), doch tot omschrift op de Vz. *Hier zeilt het vredeschip* enz. In de afsnede 1678. Koper.

1804. Als boven 1678, v. L., III, 248(3). Hiervan zijn in het kabinet van *Mr. Jer. de Vries Jerz.* drie varianten van het versje der Kz.

Gedachtenis van 't vreê besluit
Soo lang gesocht, te lang gestuit;
In t eind noch rustig [2]) doorgedreven.
Godt laet' de vrede maekers leven.

1805. In het dichtwerk *Nijmegen de oude hoofdstad der Batavieren door H. K. Arkstee* 's Gravenhage 1738, vindt men 7 penningen *op de vrede van Nijmegen* in 1678/79 geslagen, afgebeeld op één plaat, zijnde v. L., III, 248 (1—3) 250, 259(3) en 275(2), beschreven bl. 115—119.

1806, 1617. v. L., III, 252 (1—2). *Vreugde van Kamerijk*. Deze penningen zijn zeer zeldzaam. Uit de aanteekening t. a. p. blijkt dat *G. van Loon* ten behoeve van dit derde deel van zijn groot werk reeds in 1728 uitgekomen, nog in 1726 nasporingen te Brussel deed.

1807, 1678. 15/25 October. v. L., III, 256. *Inneming van Straalsund.* By *de Haan* onder het borstbeeld J(ohan) H(öhn). Zie *Oelrich*, nº 56. Z. *f* 9.50.

1808, 1678. Ter eere van *Lodewijk kardinaal van Portocarero*, onderkoning van Sicilie en Napels. *Van Loon Penningkunde*, bl. 105. (Kab. P. H. v. Gelder). Cat. v. Cleeff, nº 2014. Z. *f* 5—:.

---

[1]) Deze stempelsnijder werkte te Parijs 1643—1689.

[2]) Bij *v. Duren*, nº 1531 met *ru-stig*. In *G. Brandts Poezij* Amsterdam 1688, blz. 483, I, met wat andere spelling en nog drie bijschriften.

1809. Op 1678. Bij *Munnicks v. Cleeff*, I, n⁰ 2008. Z. *f* 42—:, gedreven medaille met het borstbeeld van Willem III en vijf zijner voorouders [1]) in afzonderlijke cartouches. In het midden twee handen den pijlbundel der Vereenigde Gewesten omvattend. Kz. De gevleugelde faam met twee bazuinen. Opschrift op een banderol *Lang leven de Prince van Orangie*, nagenoeg als de afbeelding bij *Chevalier*, p. 52 zonder jaartal met *lang leve de* PRINCE *van Orange*. Allerfraaist van bewerking; ééns door ons gezien, zeggen *de Vries* c. s., II, 210. In Cat. *Jer. de Vries* (1854) onder n⁰ 1351 op 1672 geplaatst. Vgl. v. L., III, 51(3) *v. Cleeff*, II, 1673, nº 1135. Z. *f* 20. *Oosterdijk*, 1675, nº 601.

1610. 1678. Buitengewone Schutters- of Doelenpenning van den *St. Joris doelen te Hoorn*. Vz. *St. Joris* den draak bevechtend. Omschrift *En honneur du souverain du très noble ordre de la iartiere*. Kz. Binnen een bladerkrans op acht regels *Du tré haut—tré puissant et—tres excellent prin—ce Charles II par la—grace de Dieu roij de—la Grande Bretag:—Fran: et Irlande de—fenseur de la foi*— MDCLXXVIII. Cat. *Hooft v. Iddekinge*, nº 259. Z. 23, die verwijst naar Cat. SALM op het jaar 1671, nº 1278. Z. 23 en *de Vries* c. s., II, blz. 171, alwaar de opschriften minder nauwkeurig zijn wedergegeven. Ook in Cat. *Iddekinge*, 1867, nº 456. Z. op 1671. Bij POSTHUMUS op 1678, nº 569. Z. 23.

1811, 1678. Gegraveerde penning door *G(erardus) Niportius (Van der Niepoort)* raadsheer te Utrecht, op zijn tachtigsten verjaardag aan zijne zes kinderen geschonken. Cat. *Posthumus*, nº. 566. Mm. 65. Z. 47. Kon. P. Kab. 1883. *Vers*. V, blz. 125.

1812, 1678. 3 Januarij. Op het overlijden van *Pieter graaf v. Nahuijs*, drost van de Peel en de Kemp, burgemeester en schepen van Oirschot.

Vz. Het wapen. Kz. Bovengenoemde titels in het Latijn met de bijvoeging »overleden 3 Januarij 1678, oud 56 jaren". Afgebeeld en toegelicht door Graaf *Maurin Nahuijs* in de *Revue* 1882, pl. XII, (3), p. 329—332, waarnaar wij verwijzen. *Snoeck*, nº 194.

1813, 1618. 19 September. Op het overlijden van *Christoph Bernard, bisschop van Munster*. Zie *J. Hier. Löchner, Sammlung merkwürdiger*

[1]) *Willem I, Philips Willem, Maurits, Frederik Hendrik en Willem II.*

Medaillen. Th. II, (1738) 4° S. 153. Cat. *Jer. de Vries*, n° 1473. Z. 28.

1814, 1678. Op het overlijden van *Anna Maria Schuurman*, oud 72 jaren overleden den ....? Gedreven penningplaat in den vorm van eene vierkante lijst, op welke een ovaal, waarin het portret ten halven lijve sierlijk getooid in het gewaad van dien tijd, hoog is opgedreven. In het ovaal des rands boven haar hoofd, leest men *Anna Maria a Schurman*, en van onderen *Nata* A° 1607. *Obiit* A° 1678, Z. 160 W. Hoog 17½, en breed 14½ Ned. duim. Catalogus *Stricker*, I, 1859, n° 3914, *f* 70. (Kab. *Völcker* te Amsterdam).

1815, 1678. 15 Maart. Op het overlijden van *Casparus Caspari*, voorzanger van de Augsburgsche Confessie.

(Gedr. ovale zilv. penning, Mm. 81. Cat. *F. de Haan*, n° 287, *f* 8. *Cat. Posthumus*, n° 568, Mm. 81/71. Z. 74). Vz. Doodshoofd met ornamenten. Op een slingerend lint *Salich sijn de dooden die in den Heere sterven want sij rusten van hare arbeijdt.* Daar beneden

Mijn lichaam dat nu rust
Sal wederom verrijsen
En met mijn Siel vereent
Mijn Heiland eewig prijsen.

Kz. Een schild omringd van ornamenten enz., daarin *Casparus Caspari Voorzanger van de Augsburgsche Confessie van hem bedient* 49 *jaare oud sijnde* 70 *jaeren. In den Heere gerust den* 15 *Maart* 1678. Omschrift

Gij die als Vrienden mij gedragen hebt ter aerden
Wilt voor uw laatste dienst dit nu ter eere aanvaerden.

1816. 1678. Op het overlijden van JOAN MAETSUIJKER, gouverneur-generaal der O. I. Compagnie. (*v. Coevorden* in *Tijdschrift XIV*, bl. 28, n° 18. *Laboranter* (*P. A. Leupe*) in *Navorscher* VIII, 78. *Valentijn*, IV, (2) bl. 306.

1817, 1678. 29 Junij. Op het overlijden van *Joan Bax*, gouverneur aan de Kaap de Goede Hoop, enz. Voorzijde: familiewapen.

Keerzijde *Ter gedachtenis van den Wel Edelen Gestrengen en Manhaften Heer* JOAN BAX, *genaamt van* HEERENTALS. *In sijn leven nu jongst Gouverneur wegens d'E. gener. Nederl. O. Indis. Comp. van de Caap de goede Hoop, t Eyland Mauritius en onderhoorige plaatsen, overleden den* 29 *Junij mitsgaders Solemnelijk ter aerde besteldt den vierden Julij A°* 1678 *aan gemelde Caap de goede Hoop.* (In 15 regels

Cat. *v. Cleeff*, I, n° 2011, *f* 46. Groote, ovale gegr. penning. Kabin. *P. H. van Gelder* te Velp. Cat. *Arti* 1880, n 1678. Cat. *v. Dam*, n° 2231, *f* 60. Salm n° 1488. Z. 105. *v. Coevorden Tijdschrift* XIV, blz. 28(17).

1818, 1678. 15 October. Op het overlijden van *Abraham Heidanus*, hoogleeraar en predikant te Leiden.

Voorzijde: Binnen een krans van lauwertakken in cursief schrift *Ven(erabilis) Mem(oriae)—Abrahami Heidani—qui—Naerdae V, Lugduni Bat(avorum) L, annos—pastor et XXX S(acro) S(anctae) Theol(ogiae) professor (exegit—Id(ibus) Oct(obris) An(ni) MDCLXXVIII aet(atis) LXXXI, laborum et dierum satur—mortalitatem explevit(iis—q)ui funus ejus extulerunt (pii in parentem liberi) h(oc) m(onumentum e(jus) v(overunt).*

Ter vereeringswaardige gedachtenis van Abraham Heidanus, die te Naarden 5, *te Leiden* 50 *jaren predikant, en dertig* [1] *jaren hoogleeraar in de H. Godgeleerdheid was. Den* 15 *October* 1678, *oud* 81 *jaren, zat van werk en dagen bereikte hij den eindpaal van zijn sterfelijk leven. Aan hen die zijn lijk ter aarde brachten, hebben zijne da bare kinderen tot gedachtenis aan hem dit geschonken.*

Keerzijde: Een opengeslagen, brandend boek.

Causa Dei numq(uam) succumbit.
Gods zaak bezwijkt nimmer.

Als randschrift *Ad mortem usque certa pro veritate et dominus deus pugnabit pro te. Eccl. IV,* 33.

Strijdt voor de waarheid tot in den dood, en de Heere God zal voor u strijden. Spreuken van Jezus, soon van Sirach, IV, 33.

1820, 1678. Op het overlijden van *Hendrick v. Velthuysen*, student in de Godgeleerdheid. Geboren 6 Febr. 1660. (Gegr. Mm. 67, Z. *De Roye v. Wichen*, n° 1919 *f* 5. *v. Duren* n° 1537. Z. 43. *Posthumus*, Mm. 66, Z. 43.

---

[1]) GUIJZOT zegt »men leze 28 jaren". (*De begrafenispenning van twee Leidsche professoren enz.* 1847, blz. 24. (Niet in den handel). SIEGENBEEK, *Gesch. der Leidsche Hoogeschool.* I, 166, geeft het jaar 1648 als dat van het overlijden van den voorganger van *A. Heidanus.*

De penning n°. 1819 op de huisvrouw van *Abr. Heidanus* genaamd *Sara Loten* geeft *v. Loon* III, blz. 31. Zij stierf den 15 Augustus 1659. GUYOT volgde *Köhler Historische Münz-Belüstingen*, XV, S. 161, of XIV, S. 193.

1821, 1678. Begraafnisp. van *Theodorus Vinck*. Vz. als n° 1815 hier boven van *Casparus Caspari* met *Salich* enz. doch daaronder tusschen korenaren gegraveerd *Den dach des Doots; is beter als den Dach der geboorte*. Kz. geheel gegraveerd, twee familiewapens [1]) waaronder *Theodorus Vinck natus Den* 15 *januar* 1648. *Denatus Den* 10 *Decem.* 1678. *Cat. Arti*, 1880, n° 1281. Verzameling van *G. A. Heineken* te Amsterdam) [2]).

1679.

1822, 1679. Vrede tusschen Frankrijk en Oostenrijk, als v. L., III, 258, doch met duitsch randschrift:

Der Himmel spilt auf Erden
Das Helden einig werden.

P. Smidt van Gelder, W. Z. 88½: VAN CLEEFF, I, n° 2017, Z. *f* 27—75. *Salm*, n° 1482. Z. 89, W. Ook in Kab. *Mr. Jer. de Vries, Jerz.*

1823, 1679. v. L. III, 262. Bemiddeling van Paus *Innocentius XI* tot den Nijmeegschen vrede. Gemerkt *Opvs Io. Hameranvs* [3]). Cat. *Arti*, 1880, n° 1359. Z. Kab. *Mr. Jer. de Vries, Jerz.* dezelfde penning als bij *v. Duren*. n° 1538 = en Kz. 1679 op den piedestal zonder boompje. (Brons).

1824, 1679. Als boven Kz. Het jaartal op het altaar gegraveerd en verschil. (Kab. *Mr. Jer. de Vries*).

1825, 1679. v. L. III, 264. Op het bevrijden van Pruissen. *a*) Kz. gemerkt *I. H(öhn) de oudere* te Dantzig. (Kab. *P. H. v. Gelder*, Cat. *Arti*, 1880, n° 1339. *b*) Bij *Salm*, n° 1487. Z. 117, en *Oelrich*, n° 60, met het kantschrift *Justus es Domine et justa sunt judicia tua.* (*Gij zijt regtvaardig Heer! en regtvaardig zijn uwe oordeelen.*) *c*) Bij Roos, 9 Febr. 1859, n° 103 met randschrift en Kz. de afsnede in geen compartiment. Z. 96½ W. (Kab. *de Vries*).

1826, 1679. 26 September. Op den vrede tusschen Denemarken en Zweden bekrachtigd door het voorgenomen huwelijk van *Karel XI*

---

[1]) Van hem en zijne vrouw of van zijne moeder waaronder XX-O-X zegt *C. G. B(oonzajer)* in *Nav.* VI, 72.

[2]) *v. Duren* no. 1536. Z. met »*te Amsterdam*". Gezien in het Leidsch Penningk. (18 Mei 1871) (nu in Kon. Penn. Kab.)

[3]) Jo. Hameranus † 1705.

met *Ulrica Eleonora*, zuster van den koning van Denemarken. Vz. bijna gelijk aan v. L., III, 265 maar *Mercurius* roept uit *Lauter Freude!* Kz. Twee zaâmgebonden palmtakken met *Christianus V* en *Carolus XI.* In het midden een driehoek met *Friede* in een vierkant waarop *Ulrica Eleonora* XXVI *Sept.* MDCLXXIX. Om den rand *Die hier bindet wirdt gebunden und dadurch die Friede gefunden.* Cat. *Salm*, n° 1496 Z. als onbeschreven; doch *Mr. Jer. de Vries Jerz.* verwees ons naar *Bremer Thesaurus Numorum Sueco-Gothicorum*, Helm. 1731, 4°, p. 219.

Door de toevoeging *Friede* heeft men dus de Vz. van den *spotpenning* bij v. L., III, 265 veranderd in een *vredepenning.*

1827, 1679. Als boven v. L., III, 270(1). Op het armstuk *A. Karlsteen* (1670—1718 in Stockholm). Cat. *de Haan*, n° 288.

1828 (1679). Vgl. v. L., III, 270(2). Bij *P. Smidt van Gelder.* Doch alleen Vz. als penningpl. (K) en met het omschrift. *Carorolus XI d. g. rex. sue.* De keerzijde geeft Salm, n° 1495. Z. 2 met wapenschild. En *Cum Carolo fausta es sine eo funesta. Met Karel zijt gij (vrede!) gelukkig zonder hem verderfelijk.*

1829, 1676. 4 Dec. Vgl. v. L., III, 204(1—2). Het landschap *Schonen* herwonnen voor de Zweden. Afbeeldingen als op den penning bij v. L., III, 272, doch met ander omschrift en het jaar 1676. Gemerkt *A. K(arlstein). Cat. Arti*, 1880, n° 1340.

1830, 1679. 12 October. Algemeene vrede te Nijmegen gesloten. v. L., III, blz. 274 meldt dat de heer *(Hendrik) Bicker*, edelman der Nederlandsche gezanten, de zoo gewenschte tijding er van naar de Algemeene Staten bracht, en door deze met een gouden penning en een keten, honderd dukatons waard, tot erkentenis werd beschonken. In 1870 was deze penning, vertoonende de wapens der Generaliteit en van de zeven provinciën (zie *van Loon*, II, 53—54) te zien op de *Historische Tentoonstelling van Amsterdam* (*Cat.* n° 364. Inzender de heer *H. J. Bicker*).

1831, 1679. Als boven, v. L., III, 275(1). Gemerkt op de Vz. R. I. (*Cat. Arti*, n° 1352). Kab. *Mr. Jer. de Vries Jrz. en P. H. van Gelder*), van Cleeff, I, n° 2018. Z. *f* 40—: (Van J. Roettiers?)

1832, 1679. Als boven, v. L., III, 275(2). Vz. gemerkt: in de afsnede i. v. d. f. Kz. i. v. dishouke f, onder het stuk geschut. *Cat. Arti* = n° 1373, *van Cleeff*, I = n° 2029. Z. *f* 20—:. Iddekinge, n° 563. Arkstee, *Nijmegen* 1738, blz. 116.

1833, 1679. Ter eere van Lodewijk den Groote. Vgl. *v. Loon*, III, 276(1), maar Vz. met geheel ander borstbeeld door *Molart* gesneden en het omschrift *Ludovicus Magnus Rex Christianissimus*. Groot Mm. 86. Vergulde figuren en omschriften. Kz. als v. L., III, 276(1). *Salm*, n⁰ 1500. *Brons. 't Hooft*, n⁰ 937 B., *v. Cleeff*, I, n⁰ 2030. Z. *f* 50—:, *P. Smidt v. Gelder*, n⁰ 2737, K.

1834, 1679. Als boven, v. L., III, 276(1), doch met het omschrift *Ludovicus Magnus Fran(ciae) et Nav(arrae) rex p(nter) patriae*. (Kab. *P. H. van Gelder*).

1835, 1679. Vgl. v. L., III, 276(2). Ter eere van Lodewijk den Groote, met ander borstbeeld en gemerkt onder het armstuk *F. Chéron*. (Deze stempelsnijder geb. te Luneville in 1635 werkte te Rome en Parijs en overleed in 1699. (Kabinetten *P. H. v. Gelder en Mr. Jer. de Vries Jerz.*)

1836, 1679. v. L., III, 278(1). Lodewijk XIV en Vrede te Nijmegen gesloten, het merk RAF bij v. L. aan te vullen *R(oettiers) A(ntwerpiensis) F(ecit)*, *Cat. Arti*, n⁰ 1346, volgens *Mr. Jer. de Vries Jez.*, doch in de *Revue* 1852 p. 285, volgens *A. Pinchart*, *R. A(rondeaux)*. (Deze werkte van 1678—1702).

1837, 1679. v. L., III, 278(2). Als boven. In groot model 46 m.m. met *Ludovicus magnus rex Christianissimus*, gemerkt *R(oettiers)*. Kz. De figuren verguld iets anders en in de afsnede zonder *Fr. C(héron) F(ecit)*. Z. Kab. *P. H. van Gelder* = *Salm*, n⁰ 1502 = *Jamieson-Feijens*, n⁰ 1245 en *Salm*, n⁰ 1503. Ander Bb. en grooter *Mm.* 69. *Z.* 151 door *Ant. Meijbusch*. Ook veel grooter dan v. L., III, 278(2). (Ook in Kab. *Mr. Jer. de Vries Jerz.*) Echter bij *van Cleeff*, I, n⁰ 2032. Z. *f* 25.—.

1838, 1679. v. L., III, 278(4). Als boven met franschen titel. *Louis XIV Roy de Fr(ance) et de Nav(arre)*, *P. Smidt v. Gelder*, n⁰ 2741. K. Borstbeeld met harnas. (Kab. *de Vries*). Cat. *v. Orden*, n⁰ 2091. *Dugniolle*, n⁰ 4415. K.

1839, 1679. Vergelijk v. L., III, 278(4) en III, 281(2). Als boven *met den regenboog*. Vrede te Straatsburg gevierd. Deze met *I. R(oettiers)* en *Mos(is)* 9). 12. (*Gen.* IX, 12) *En God zeide dit is het teeken enz. enz.*

1840, 1679. Vgl. v. L., III, 278(5), doch Kz. omschrift: *Haec meta laborum*. (*Dit is de eindpaal van den arbeid*). *Chambre aux Deniers*

1679. (*P. Smidt van Gelder*, n⁰ 2742. Z. en *Mr. J. de Vries Jerz. O. Keer*, n⁰ 4921. *Dugniolle*, n⁰ 4417.

1841, 1679. v. L., III, 278(1), doch niet met *nations* maar met *nation*. (*Kab. de Vries*). Bij Dugniolle, n⁰ 4421. 16. (*Nations?*) 79.

1842, 1679. Als boven Vz. = v. L., III, 275 (7—8). Kz. Gewapende krijgslieden welke aftrekken en omschrift *Pax omnibvs* (Vrede voor allen). (*v. Orden*, Handl. n⁰ 1366). *Dugniolle*, n⁰ 4422.

1843, 1679. Duitsche gedenkp. op den vrede. Mm. 40 door *J. R.*, in Goud 17.5; aldus vermeld bij *Posthumus*, n⁰ 572.

1844, 1679. *Dukaat* geslagen bij voornoemden vrede. (Bij *van Cleeff*, I, n⁰ 2035. G. 3—4) door *Albert Ernst*, *graaf van Oettingen*. Vz. Een stuk geschut, waarboven het opschrift *Fragos esse renant* (?) Kz. Opschrift in 9 regels *Hanc monetam Ser(enissimus) Pr(inceps) D(omi(n)us) Alb(ertus) Ern(es(tus) R. J. P. J. Oit(ingae) Fieri Cur(avit) a quo A. Deo. Pax Universalis Imperio Cuperata.* Deze munt heeft de doorluchtige prins en heer Albert Ernst van Oettingen laten slaan, vermits door God de algemeene vrede voor het rijk verkregen was.

1845, 1679. Friedensthaler van *Anselmus Franz von Ingelheim*, aartsbisschop van Mainz met *Pax-praevalet armis. De vrede gaat boven de wapens.* Cat. *J. Schulman*, n⁰ 766. *f* 14. *Madai*, n⁰ 410.

1846, 1679. Op als boven. Met oog. De vrede staande en wapens vertrappende. *Avrea pax vigeat. Dat de gulde vrede heersche. Dat Deus Arma cadant. God geve dat de wapens vallen.* (In het veld.) 1679. Een landschap met een palmboom. *Pace vigent omnia. Door vrede bloeit alles. J. Schulman*, n⁰ 767. Mm. 45. G. 2.5. *f* 6.—.

1847, 1655. v. L., III, 283. Penningplaat. Ter eere van *Joost v. den Vondel*, oud 67 jaar, bij *van Cleeff*, I, n⁰ 2036. Z. *f* 25.—.

1848, 1679. 5 Febr. v. L., III, 283(2). Op het overlijden van *Vondel* (geb. 15 Novb. 1581). *v. Cleeff*, I, n⁰ 2037. Z. *f* 10.—. Hierop is een versje gemaakt medegedeeld door Prof. *J. A. Alberdingk Thijm*, in het tijdschrift *Nederland*, 1879, n⁰ 8, blz. 385.

Medalje van den Heere *Joost van den Vondel:*

Erit in debitis.

De Rijnzwaen *Vondel* uitgezongen
Aan 't IJ, de Fenix, Neerlants licht,
In Helden- en Tooneelgedicht,

Leeft op geleerde en wijze tongen
Den hoogverheve Letterhelt,
Der Dichtren Vorst, leit neêrgevelt.
Bartholomeus Abba, Rechtsgeleerde.

Bij Koehler Hist. Münzbelustigungen, *XIV*, *S.* 193, ook afgebeeld als: Eine schöne Medaille auf dem beruhmtem Holländischen Poeten *Joost van den Vondel* nebst historischen Erklärung.

G. Brandt (Poezij Amst. 1688, 4°, blz. 429), maakte dit grafschrift op Joost van den Vondel, *de fenix* der hollandtsche Dichteren:

Hier leit de lijkasch van den Fenix, dien de Rijn,
Een eeuw bijna geleên zag rijzen t' Agrippijn:
De Duitsche Euripides en Mao, Juvenaal
en Flakkus, wiens gedigt, hoogdravende van taal,
Zoo klaar als zinrijk vloeit, tot glori van ons IJ.
Betreur dien Vader der volmaakste poezij.

Ook maakte G. Brandt een bijschrift op de afbeelding en print van J. v. V. Zie ald. blz. 462.

1849, 1679. v. L., III, 285. Op het overlijden van *Aegidius* (*Gilles*) *de Roij prior van het Roodklooster te Brussel* (*v. Cleeff*, I, n° 2038, *f* 5—25). Gesneden door *A. Waterloos. Pinchart Revue*, 1855 p. 280, n° XLVIII — *Histoire*, p. 52, n° 5.

1850, 1679. v. L., III, 286. Op de huwelijkssluitende vrede. Zonder *J. Mauger*, (*Kab. P. H. v. Gelder*).

1851, 1679. v. L., III, 288(2). Huwelijk van *Karel II* van Spanje met *Maria Louise van Orleans*, door *Kortrijk* geslagen. De baron *H. Surmont* te Gend, verklaart in de *Revue* 1871, p. 163, dat er een dergelijke penning voor het land van *Waes* bestaat alleen met verandering van het wapen. Hem was daarvan een exemplaar in goud bekend.

1852, 1679. v. L., III, 288(3). Als boven door *A.* of *D. Waterloos*, gesneden. *Pinchart*, *Hist.* p. 52(6).

1853, 1679. Als boven afgeb. in de *Revue*, 1879, pl. VIII, en beschreven door den heer *Raymond Serrure*, p. 200—202. Vz. Borstbeeld van koning *Karel*, gedrapeerd, en omhangen met de ridderorde van het gulden Vlies. Omschrift *Carolus II*, *d(ei) g(ratia) Hispaniae et Indiae rex catholicus.* Kz. Twee duiven, ieder met een olijftak als zinnebeeld van den vrede in den bek, gezeten *vis à vis* op een rots

prijkend met het wapen van *Gend.* Daaronder *S(enatus) P(opulus) Q(ue) G(andae)* (Buiten omschrift) *Nuptiis celebratis, pace firmata* MDCLXXIX. *Het huwelijk gevierd, de vrede bevestigd,* 1679. (Binnen omschrift) *Pacem mihi fertis amantes*
Verliefden! gij brengt mij den vrede.

Alleen in lood bekend (Verz. *C. P. Serrure*).

1854, 1679. 29 Januarij. Begraafnispenning van *Nicolaas Voet,* predikant te Utrecht. Vz.: In een bladeren rand *Nicol(aus) Voet G(ijsberti) F(ilius) verbi divini minister in Eccl(esia) Ultraiect(ina) Nat(us)* 21 *Apr(ilis) Anno* 1635. (Doodshoofd met beenderen). *Pie, placide defunct(us)* 29 *Janu(arii)* 1679. *Nicolaas Voet, zoon van Gijsbert, leeraar te Utrecht, geb.* 21 *April* 1635, *vroom en zacht gestorven den* 29 *January* 1679.

Kz. In het midden *Luc(as) V.* 29—32. *Nu laat ghy Heere uwen Dienstknecht gaan in vrede na u woort, Want mijne oogen hebben uwe saligheyt gesien. Die gij beryt hebt voor het aangesicht van alle de volckeren, Een licht tot verlichtinge der heijdenen en tot heerlijkheijt uwes volks Israels rondom. Laatste woorden door den overleden in sijne laatste predicatie verhandelt.* Kab. *P. H. v. Gelder,* groot 42 mm. Zilver. *Swellingrebel,* n° 1285, *de Vries,* n° 1479, Z. 43, *de Roye,* Mm. 43 Z. *f* 13—25, *Posthumus,* n° 577. Mm. 62. Z. 37. Gegr. Kon. P. Kab. Aanw. 1883, *Verslagen* V. blz. 125.

1855, 1679. Bij het overlijden van *Martinus Verhoorn,* zoon van *Dirk Verhoorn.* Bij *v. Duren,* n° 1546, Mm. 59. Ovaal, gegr. Z. *de Vries,* n° 1491. Z. C^a 2—3. *Iddekinge* n° 565.

1856, 1679. 11 Novb. Ter gedachtenis van *Franciscus Burman,* zoon van *Pieter Burman* en *Josina Bolde,* geb. te Leiden in Jan. 1628, pastor der Hervormde gemeente te Hanau, 1650, Theologisch hoogleeraar aan de Hooge school te Utrecht geworden den 16 July 1662. Overleden te Utrecht 11 Novb. 1679. Zie *J. G. Burman Becker* te Kopenhagen *Notice historique et genéalogique sur la famille Burman* 2e Edit. corrigée et augmentée. Copenhague 1867, folio. (*Revue de la Numismatique Belge* 1867, p. 378. Vz. in 15 regels *Ven(erabili) Mem(oriae) — Francisci Burmanni — S(acro) S(anctae) Theologiae Doct(oris) Prof(essoris) - qui - Lugd(uni) in Bat(avis) natus - Hanoniae X Lugd(uni I) Traiect ad R(henum) XVII - annos - Ecclesys Collegio Theol(ogico) & Academ(ico) impendit ad III. id(us) No-*

vembr(es) anni MDCLXXIX - vitae et Medys Laboribus ereptus est - Discipulis ultimo pietatis officio fuit [1]) *moerens vidua H(oc) Monumentum) F(ieri) V(oluit). Ter eerwaardige gedachtenis van Franciscus Burman, Doctor en Hoogleeraar in de H. Godgeleerdheid, die geboren te Leiden, te Hanau tien, te Leiden één, en te Utrecht seventien jaren aan de kerken en het godgeleerde akademische collegie zijne zorg heeft besteed, en op den* 11 *Novb.* 1679 *aan het leven te midden van zijnen arbeid is ontrukt. Voor die zijner leerlingen die hem de laatste eer bewezen, heeft de treurende weduwe dezen gedenkpenning laten maken.*

Kz. In het veld: in 7 regels. *Os Justi profert Sapientiam (et lingua eius loquitur Iudicium, lex Dei sui est in corde eius, gressus illius non Vacillat, ps.* 37. (*Vers* 30—31). *De mond des regtvaardigen vermeldt wijsheid, en zijne tong spreekt het regt. De wet zijns Gods is in zijn hart, zijne gangen zullen niet slibberen.* (*Staten Vert.*). Omschrift * *Multisque ille bonis flebilis occiditnulli flebilior quam mihi.* (De weduwe zegt:) *Voor vele braven was zijn dood smartelijk voor niemand smartelijker dan voor mij.* Haar naam was MARIA HEIDANUS, dochter van den beroemden Hoogleeraar *Abraham Heidanus* en van *Sara Loten.*) (Zie N⁰ 1819.) Hij huwde haar 7/17 Maart 1665, als wed. van *Dyon. Crusius*, predikant te Nijmegen. Zij was geb. 22 Maart 1628, en stierf 10 Julij 1707.

1857, 1679. 12 Decb. Op het overlijden van *Neeltie Vestermans.* Voorzijde: (Geheel geciseleerd) Familiewapen [2]), daarboven een klaverblad omgeven door myrten- en eikenlooftakken, met gegraveerd omschrift *Neeltie Vestermans obiit XII⁰ Decembris A⁰ MDCLXXIX.* Kz. Gedreven: twee engeltjes die een zandlooper en eene draperie vasthouden. Op de draperie is gegraveerd *De dood — is mijn triumph — nu los — van 't lichaams bandt — Mijn ziel — juygt in den Heer — het aardtse rust in 't Landt.* Cat. *Arti*, 1880, n⁰ 1287. (Inz. de heer *P. J. Buyskes* te 's Gravenhage. Ook in Verz. *R. Bloembergen Santee* te Leeuwarden † (18)12/20(76) sedert 1877 overgegaan met die collectie aan *Mr. A. Looxma Ypeij* te Rijperkerk bij Leeuwarden.

---

[1]) *Fuit* welligt *functis* tenzij men versta *iis discipulis quibus . . . . fuit.*

[2]) Gekwarteleerd; 1 Een man met een kruis in de hand, staande achter een steenen walmuur; 2 Twee aanziende hoofden; 3 (Gedeeld) heraldisch rechts de halve *Friesche arend* en links een ster en eikel; 4 *Chevron* of keper met 3 leliën.

1858, 1679. Bij het overlijden van *Dorothea Everwijn. Navorscher* XIII, 11.

1859, 1679. *Bidpenning van GG en MC, getrouwd* 6 *Junij* (1679) *en voor de ziel van J. E. Obyt* 16 *Junij* 1679. Z. 85. Cat. *Roos in het huis met de Hoofden*, 26 Sept. 1854, n° 306).

1860, 1679—1680. In het *Tijdschrift van Dr. v. der Chys*, I, 83, vindt men een stukje van *G. v(an) O(rden)* getiteld *Iets over de Surinaamsche muntjes* van 1679. De gouverneur van Suriname *Joh. Heinsius* († 1680) liet zeker koper geld in Suriname munten gestempeld met een papegaaitje zittend op een tak met 4, 2, en 1 bladeren en geteekend met 1, 2 en 4, welke gangbaar waren tegen 1, 2 en 4 duiten ($^1/_8$, $^1/_4$ en $^1/_2$ stuiver). Hem werd zulks door HH. Mog. verboden. *Hartsinck. Beschrijving van Guinea*, blz. 607.

1861, 1679. *St. Jorispenning van Hulst. Dirks Essai*, N° 90, p. 28, *Revue* 1866, p. 129, n° 90).

EINDE VAN 1679.

1862, 1680. v. L., III, 291(2). Legpenning, volgens *v. Loon*, met het wapenschild van den raadsheer *Peter Ferdinand Roose*, volgens *C. Picqué* in de *Revue Trimestrielle de Bruxelles.* 1858, XVII, T. I. p. 235, pl. n° 3, van *Jan Heijmans*. Zie ook *Ch. Piot*, *Revue de la Numismatique Belge*, 1858, p. 88. *Dugniolle*, n° 4432.

1863, 1680/81. v. L., III, 293 (1—2). *Verschijnen van een grooten staartster*. (Duitsche penningen).

3) Penning te Leipzig gemaakt. Mm. 39. Z. 19 gr. »*Willmich à Leipzig* etc.

4) *A°* 1680. 26 *Dec:*

Wan an des Himels zelt cometen steckkeln brennen
So sollen Gottes Zorn hir niden wir erkennen.

5) Holl. penning. (3—4.) Kab. *Mr. J. de Vries Jerz.* Gegraveerd. Vz. in de afsnede *A°* 1680. 18 *Decb.* 1681 *Jan.*

Kz. *De stem dreygt loose saken*
vertrov op God de wilt wel maken.

Cat. *v. Duren*, n° 1553. Mm. 32. G. K.

1864, 1680. *Ter eere van Jacobus hertog van York* (*later* 1685—1688 *Jacobus II*) en zijne gemalin *Maria*, gem. *G. Bower* f. (*Georg Bower* werkte in Londen, 1650—1690). Kab. *P. H. v. Gelder*, *Cat. Arti*, 1880, n° 1357).

1865, 1680. Schutterspenning van 's Hertogenbosch. Vz. Het gekroonde wapenschild dier stad. Omschrift *Onder Sr(Sieur) Boxsmeer Sargant van den Ed(elen) Ouden Voetboogh.* Kz. Een wapenschild (kruis van rood? op een veld van zilver) waarboven een afgeknotte boomtak, waarover een lint hangt dat ter wederzijden van het wapenschild afhangt. Omschrift: *In t Jaer Anno* 1680 *was corporael Arnoldus Oom's.* (*Snoeck*, nº 195 volg. *Cat. 't Hooft*, nº 3734, blz. 126, *f* 30. (Kab. *Jhr. Albert. v. d. Bogaerde* te Moergestel). Mm. 66. Z. 48.

1866, 1680. 24 Maart. Zilv. bruiloftsp. van *Francois Wynants* en *Alida Essings*, bij *N. T(etrode). Navorscher*, 1856, VI, 258, *de Roye*, nº 1948. Z. *f* 6.—.

1867, 1680. 16 Julij. Begraafnisp. van *Pieter de Vois* (gegraveerd) Z. Vz. Doodshoofd met krans en daarboven een zandlooper rustend op twee kruislings-geplaatste schenkels. Daarboven de dood met twee zeissen, links genius met uitgedoofden fakkel, rechts geniën bellen blazende. Op een compartiment:

Christus is mijn Leven
Sterven is mijn gewin.

Kz. Een doek of *tableau* vastgehouden door twee geraamten, daarboven een bellen blazend knaapje. Opschrift in 12 regels

Ter Gedachtenis — van — Pieter de Vois — In den Heer Gerust.
Die In De Doot Geen Leven siet
Die Leyt het regte Leven niet
1680 *den* 16 *July.*

1868, 1680. 16 Julij. Op het overlijden van *Bartha Wirtz*, dochter van den veldmaarschalk in Hollandsche dienst, *Paulus Wirtz*. Afgeb. door *de Vries c. s.* pl. X, p. 1, beschreven II, blz. 98—108 [1]).

1869—1680. 17 Oct. Op het overlijden van *Aletta v. Tricht*, wed. van *Martinus Paradijs*, geb. 3 Febr. 1608, † 17 Oct. 1680. Met ingesneden letters zie Cat. *Noord Brab. Gen.*, p. 105—106, nº 1.

1870, 1680. Op het overlijden van *Samuel Wiselius*, predikant te Bommel. Gegr. Mm. 58. Z. 31. *Cat. Posthumus*, nº 580.

---

[1]) Zie *G. Brandt's Poëzij*, 1688, blz. 481, het bijschrift:

Heer *Wirtz* liet Bertha na
Zij volgt hem al te dra
Maar 't kan zijn roem niet hindren
Zijn daden zijn zijn kindren.

1871, 1681. Ter eere van *Johan George* prins *van Anhalt-Dessau* en *Henriette Catharina* prinses van *Oranje*, bij hun huwelijk. Vz. Twee borstbeelden *en profil* 1681. *Joh(annes) Georg(ius) Princ(eps) Anhalt. Henr(ica) Cath(arina) Princ(ipissa) Auriac(a).* Zij was de dochter van prins *Frederik Hendrik* en deze echtelingen waren de ouders van prinses *Amelia*, moeder van *Prins Johan Willem Friso*, stamvader van *Koning Willem III.* Kz. Haar wapenschild als bij v. L., III, 292. Omschrift *Quos amor et virtus sociant sors nulla resolvet. Hen die liefde en deugd vereenigen zal geene lotsverwisseling scheiden.* Fraaie zilveren penning ter waarde van *f* 30.—. *Westhoff*, n° 1810. Z. 66. *Kon. Penn. Kab. Aanw.*, 1861, blz. 12, *'t Hooft*, n° 946. Mm. 53. Z. 70.

1872, 1681. *Op de bevestiging der Nijmeegsche vrede.* Fransche legp. Vgl. v. L., III, 278(4) en 281(2). Vz. *Lodewijk XIV.* Kz. *Qui fulmina nuper mox pacem. Dat wat (of hij die) onlangs bliksem gaf, geeft nu vrede.*

1873, 1681. Gedenkp. met de afbeeldingen van vijf Prinsen van Nassau. *Swellengrebel*, n° 1206, Z. (Vgl. 1673 met zes Prinsen). *J. v. Dam*, n° 2261. Z. *f* 6.50. Kab. *Mr. Jer. de Vries Jerz.*, volgens opgave van wijlen ZEd. Met de borstbeelden der vijf Prinsen *van Nassau, Graven van Catzenellebogen, Vianden, enz. enz. Joh. Franciscus, Hendrik, Willem Maurits, Hendrik Casimir* en *Franciscus Alexander.* (Zie *Madai*, n° 1365).

1874, 1681. Penning. Vz. Een *ruiter.* Bijschrift *Ick strijd voor u.* Kz. Een ploegende *boer. Ick arbeid voor u.* Cat. *Mr. G. W. v. der Feltz*, (te Assen, 1859), n° 664, in een zilveren doosje met het wapen en opschrift: *Wigbolt Rosingh, Hopman*, enz. (G. 35. Z. 78 *f* 9—50. *Dirks Essai*, p. 29—30, n° 96. *Revue* 1866, p. 130, n° 96, met deze onze aanteekening. Deze opschriften zijn zeer populair in de provincie Groningen waar het *physiocratisch* systeem van staathuishoudkunde bij de rijke boeren zeer heerscht. In het dorp Grijpskerk zag ik eene teekening in lijst achter glas opgehangen, waarop waren afgebeeld. *Een soldaat*, met het bijschrift *Ik vecht voor 't land.* Een *predikant*, met *Ik preek voor het land.* Een *advocaat*, met *Ik pleit voor het land*, en eindelijk een *boer die een korf vol eijeren draagt*, en het bijschrift had

En of gij vecht en of gij preekt en of gij pleit
Ik ben de hen die de eijeren leijt.

1875, 1681. Opengewerkte ovale schutters-draagpenning met *St. Sebastiaan*. Omschrift *Tot Hontenisse*, 1681. (Cat. *Arti*, 1880, n⁰ 1273 [1]). *Cat. Oudh. Middelburg*, 1870, p. 83. (*Handboogschutterij te Hontenisse*).

1876, 1681. Ter eere van *Corn. Rumphius* † 1706. Schrijver van de *Amboinsche Rariteit-kamer* (1705, Vert. uit het latijn. Vz. Borstbeeld rechts, waaronder *A(rend) K(arlstein)*. Omschrift *C. Corn(elis Rump) M(edicinae) D(octor) aet(atis)* 48 *a(nno)* 1681.

Kz. Lauwerkrans waarin de woorden

Quid aeternis minorem consiliis animum fatigas? Horatius. (*Waarom vermoeit gij uwe ziel met die eeuwigdurende beraadslagingen (of bemoeijingen met zaken van geringer belang)* Cat. *v. Cleeff*, I, n⁰ 2046 *f* 5.—. Bij *Rudolphi*, (1829) n⁰ 586, die aanhaalt, *Moehsen Medail.*, I, p. 416, *Kluyskens* vermeldt dezen, II, p. 416. *Durand*, p. 175(2), (*Kab. mr. J. de Vries Jerz*).

1877, 1681. Ter zilveren bruiloft van *Rochus Willerningh* en *Maria Snel*, waarvan op den eenzijdigen penning niets staat, bevattend alleen twee wapenschilden door palmtakken omringd. Onderaan: 1681. Zilver, vierkant, 28 mm. ter grootte van een noodmunt, *van Cleeff*, II, n⁰ 1186. Z. *f* 4—25. Kab. *P. H. v. Gelder*, curieus, door dezen in 1882 genaamd.

1878, 1681. (Zeer fraai gegrav.). Op het overlijden van *Susanna de Flines*, geb. 13 Maart, 1679, *Navorscher* VI, 260, *v. Dam*, n⁰ 2262. Z. 124 W. *f* 12. *Posthumus* n⁰ 581, mm. 75, Z. 124.

1879, 1681. Begraafnisp. van *Jacob Perne*, Cat. *Roos*, Octb. 1852, n⁰ 117, Z.

1880, 1681. Op het overlijden van *Debora Compostel. Obiit.* XXX. *Martii, A⁰ MDCLXXXI.* (Leidsch Kabinet, 18 Mei, 1871).

EINDE VAN 1681.

GESCHIEDENIS DER LETTERKUNDE.

Bijbelvertaling van de Witte of E. C. P. (XXXIV, 292). E. C. P. beduidt Egidius Candidus Pastor. Dat Aegidius de Witte de vertaler

was, vermeldt Mr. J. I. v. Doorninck, op gezag van R. Bennink Janssonius, in zijn Vermomde en Naamlooze schrijvers (Leiden, E. J. Brill 1882, 2de dr.), I, 149.

Bijbelvertaling van de Witte of E. C. P. De vraag, waar de aangehaalde vertaling van Hand. I, 18, op steunt, begrijp ik niet. 'k Zou zeggen: ze steunt eenvoudig op den grondtekst. Iets anders is 't met de vraag betreffende I Tim. III, 2. Daar staat, dat een opziener moet zijn onberispelijk, ééner vrouwe man, enz. Vgl. Tit. I, 6. In die woorden wordt een tweede huwelijk voor een opziener als onvoegzaam aangeduid. Zelfs de oude Heidenwereld keurde voor een priester een tweede huwelijk af, rekende voor eene weduwe den naam univira eene eer. Ook I Tim. V, 9, stelt dit attribuut als eene aanbeveling voor. Spoort daarentegen vs. 14 tot een tweede huwelijk aan, zulks geldt jonge weduwen, en heeft alleen ten doel ergernissen te voorkomen. Evenzoo I Cor. VII, 8, 9. De beschouwing blijkt dus geweest te zijn: hertrouwen kan goed zijn, om te vermijden wat kwaad is; maar opzichzelf is het toch niet prijslijk, en vooral voor een ernstig en ingetogen man, als een opziener zijn moet, komt een tweede huwelijk niet te pas. E. LAURILLARD.

Tancelijn (XXXIV, 296). Zie in Biblioth. van Theolog. Letterkunde 1814, eene verhandeling van Prof. H. W. Tydeman.

Rozendaal (N.-Br.). H. W. T. TYDEMAN.

Tancelijn, Cassander. Dr. Assink Calkoen, pred. te Sloterdijk (nog heden) schreef een Specimen Historico-Theologicum, Georgii Cassandri vitae atque operum narrationem exhibens. E. LAURILLARD.

[Jaar der uitgave?]

VRAGEN.

v. Est. In de Gids 1884, bl. 256, ziet men aangehaald Willem v. Esten, die met zijn broeder, — hoe heette hij? — eene »Geschiedenis der Gorkumsche martelaren" schreef. Wanneer leefde dit broederpaar? Was deze Wm v. E. één persoon met Gulielmus Estius, den geleerden proost van St. Pieter en kanselier der hoogeschool te Douay?

Nieuwenhuis. Wie was Gt Nieuwenhuis, redacteur van het Algemeen Woordenboek van Kunsten en Wetenschappen (Zutphen 1820 vg.)? — In mijn exemplaar zijner Bijbelvertaling is door v. der Palm geschreven: »Present-Exemplaar voor P. Nieuwenhuys''. Wie was deze? H. W. T. T.

KUNSTGESCHIEDENIS.

Mulat, Mesties, Kreool (XXXII, 426, 7). Creolen = de in Amerika geboren afstammelingen van Spanjaarden; van 't Spaansche *cria*, d. i. 't opkomend geslacht, als scheldnaam z. v. a. gebroed.

Mestiesen, gelijk de Spanjaarden de kinderen noemden, die in hunne Amerikaansche bezittingen uit blanken en Indianen ontstonden, — van 't Spaansche *mestizo* ('t Lat. mixtus), d. i. gemengd.

Indianen, genoemd naar het *Indië*, dat Columbus meende te hebben ontdekt.

Negers, van *niger*, zwart.

Mulatten, Spaansch *mulato* (van *mulo*, muilezel, de bekende bastaard van paard en ezel), noemden de Spanjaarden de kinderen, die na de ontdekking van Amerika en de invoering van negerslaven, uit blanken en zwarten sproten.

Zambo's, noemden de Creolen de kinderen der niet-blanke rassen, Afrikanen en Indianen, naar *zambo*, een zeer hatelijk dier, ter grootte van een hond, in Amerika.

Aldus D. A. A. de Neyn v. Hoogwerff in zijne verhandeling over de Landengte van Panama (zie »Bericht omtr. het Gymnasium te Deventer" 1884, bl. 31).

Jan v. der Heijden. In de vergadering der »Societeit" te 's Gravenhage van 10 Jan. 1688 werd eene »propositie gedaen aengaende de nuttigheyt" van de uitvinding van J. v. d. H. Acht stuks werden aangeschaft voor *f* 925 het stuk, mits Joh. v. d. Heijden, die 't octrooi had, gedurende twee jaar voor het onderhoud instond. Op een reqt. van J. v. d. H. »affleveraer der brandspuyten, ten eynde een

extraordinaire gifte soude mogen werden geaccordeert ter sake van het transport der spuyten als oock op het verblijff alhier omme de spuyten te proberen", vond men 25 Nov. 1688 goed hierin niet te treden. Hij kwam ongeveer een jaar later nog op dit punt terug, maar men bleef weigeren.

Den Haag. A. J. SERVAAS VAN ROOIJEN.

Inventaire des Meubles achetés par la Ville de Rotterdam lors du Voijage de L. L. M. M. Imperiale (a° 1811?)

	Prix d'acquisition.	Prix de la valeur actuelle.
Un Tapis double de laine avec un bordure de Tournai	fr. 1152,80	fr. 504,—.
Un Tapis gris Poil de vache	384,90	273,—.
Un Tapis vert Idem	240,56	126,—.
Un Tapis Gris Idem avec une bordure de Tournai et Parquet	1176,84	735,—.
Un Tapis de Tournai avec Bordure et Parquet.	1063,44	420,—.
Un Tapis jaspé bleu et aurore avec une bordure de Tournai et Parquet	634,52	260,—.
Un Tapis aurore et Noir double de laine.	490,88	294,—.
Un Idem Idem	435,08	294,—.
Un Idem aurore et Noir poil de vache	326,61	105,—.
Un Tapis Gris flammé poil de vache avec une bordure Idem	645.49	399,—.
Un Tapis jaspé flammé	511,23	236,—.
Un Tapis de Tournai a compartiments.	1025,64	462,—.
Un Tapis Poil de Vache vert flammé .	394,17	199,50.
Un Tapis de laine Double, aurore et vert.	231,63	126,—.
Un Tapis gris Poil de vache Bordure Idem.	254,52	147,—.
Un Tapis raié noir et vert poil de vache avec une Bordure Idem	476,60	304,50.
Un Tapis Gris poil de vache	181,28	84,—.
à reporter	fr.	fr.

	Prix d'acquisition.	Prix de la valeur actuelle.
report d'autre partr.	fr.	fr.
Un Tapis vert flammé poil de vache avec Bordure Idem	326,65	136,50.
Un Tapis Gris poil de vache avec une bordure Idem.	350,54	157,—.
Un Tapis jeaune et gris poil de vache .	193,32	115,—.
Un Tapis Idem avec Bordure	227,79	147,—.
Un Tapis à la Turque.	121,80	63,—.
Un Tapis Gris avec une bordure Poil de vache	441,42	273,—.
Divers Tapis des Corridor et Escalier double de laine	867,98	682,50.
Trois Grands Rideaux de Croisées en laine verte avec des sous rideaux en blanc et drapperie rouge galon franges etc.	1402,59	892,50.
Deux Rideaux de Mouseline brodé drapperie de taffetas bleu et ornements . . .	897,23	472,50.
Deux Rideaux de Mouseline broché drapperie de taffetas bleu et ornements . . .	687,22	367,50.
Deux Rideaux blanc avec des drapperies verte et Rouge et ornements	477,80	105,—.
Deux Rideaux blanc avec des drapperie rouge et verte et ornements	497,28	126,—.
Deux Rideaux blanc avec des drapperie de laine Rouge et ornements	584,88	189,—.
Quatre Rideaux blanc avec des drapperie taffeta bleu et ornements.	1460,44	756,—.
Deux grands Rideaux de taffetas rouge et drapperie avec des sous Rideaux en mousseline brodé avec ornaments	934,34	378,—.
Un Thrône avec ses drapperies et deux rideaux de croisées de Taffetas bleu et aurore avec des petites drapperies en face et des sous rideaux en mouseline brodés. . . .	2795,94	840,—.
Trois Rideaux blanc avec drapperies . .	397,74	142,80.
à reporter	fr.	fr.

	Prix d'acquisition.	Prix de la Valeur actuelle.
Report ci-contre fr.		fr.
Deux Rideaux blanc avec drapperies. .	334,84	58,80.
Deux Idem Idem . .	327,02	58,80.
Deux Idem Idem . .	394,17	94,50.
Deux Idem de Mouseline brodé sans drapperie	242,65	189,—.
Deux Rideaux Idem	266,80	58,80.
Sept Grands Rideaux de Taffetas cramoisy avec des drapperies de 15/16 avec des sous Rideaux de Mouseline brodé avec ornements	3231,27	1470,—.
Deux Rideaux blanc avec drapperies en laine verte	539,70	189,—.
Trois Rideaux blanc avec drapperie verte	754,32	315,—.
Deux Rideaux blanc avec drapperie . .	553,87	117,60.
Deux Rideaux blanc avec ses drapperie.	412,96	178,50.
Vingt et un Rideaux a Store de toile grise	462,31	157,50.
Une Glace a deux pieces	715,26	132,30.
Une Idem Idem	694,78	132,30.
Une Idem Idem	645,01	105,—.
Une Idem Idem	360,36	75,60.
Une Idem Idem	435,43	84,—.
Une Idem en Une Piece	479,11	126,—.
Un Idem » Idem	556,50	136,50.
Deux grands Miroirs avec leur quadres et Roulettes blanc et Richement d'orés. . .	2110,08	483,—.
Deux Consoles avec Colones ornement en bronze avec des Glaces avec table de marbre blanc	640,50	168,—.
Un Console a quatre colones ornement en bronze avec table de marbre blanc . . .	163,80	42,—.
Six paires de branches d'orré avec des Ornements bronze	327,60	100,80.
Treize Banquets blanc avec griffes bronzé de differente grandeur orné en drap bleu, Galon, frange etc.	3193,89	819,—.
à reporter fr.		fr.

	Prix d'acquisition.	Prix de la Valeur actuelle.
d'autre partr.	fr.	fr.
Un Canapé blanc richement d'orré deux Marche pied blanc et D'orré Garni en toile Grise	65,10	29,40.
Un Grand bois de Lit Rideaux blanc galon et frange	616,87	546,—.
Deux petits Lits.	407,40	252,—.
Huit couchettes avec des Rideaux blanc	1292,13	470,40.
Quinze Piramides pour des fleurs . . .	315,—	115,50.
Dix Tables en bois blanc	420,—	105,—.
Deux Tables de Service	73,50	21,—.
Quatre Idem Idem	63,—	16,80.
Trois Petites Tables avec leur Pot à eau et Cuvettes	153,93	46,20.
Trois tables de nuit	61,95	22, 5.
Trois petites tables	56,70	21,—.
Deux Tables de nuit	105,—	42,—.
Six chaises	47,25	18,90.
Douze chaises.	100,80	42,—.
Deux table de nuit.	136,50	92,40.
Un Bidet	90,30	25,20.
Quatre cercles ornés pour des Lampes .	75,60	37,80.
Un tapis de table en Velour de Cramoisy avec des Galons et Glands en Or Fin	786,97	378,—.
Quarante huit Serviettes et deux Nappes	626,12	357,—.
Trente Idem et deux Idem	616,87	336,—.
Trois paires de Drap de Lit, Six paires de taye d'oreiller, Trois paires idem petit, Six paires Idem, Cinquante Torchons, Douze Essui mains, Dix huit Tabliers de cuisine.	725,55	449,40.
Trois Grands Matelats.	412,02	315,—.
Une grande Couverture fine de Piqué .	79,80	50,40.
Deux Idem Idem .	75,60	50,40.
Deux Idem Idem .	75,60	50,40.
Deux Idem de Coton	37,80	29,40.
à reporter	fr.	fr.

	Prix d'acquisition.	Prix de la Valeur actuelle.
ci contre fr.		fr.
Un Matelat	168,63	126,—.
Un Idem	84,—	52,50.
Un bois de Lit blanc richement dorré avec des Rideaux de Taffetas jeaune, des franges et ornement, avec deux Matelats, un Traversin, une couverture de Parade, Six Fauteuils et quatre Bergères, trois Ecrans, et draperie pour deux Croisées.		
Un bois de Lit blanc richement doré, avec des rideaux de taffeta bleu des franges et Ornement avec deux Matelats, un Traversin, une couverture de Parade, Six fauteuils et quatre Bergères, trois Ecrans et drapperie pour deux croisées.		
Un bois de Lit blanc doré, des Rideaux de taffeta bleu, une Couverture blanche de Parade, un Canapé Sept Fauteuils, un Ecran garni du même taffeta.		
Douze chaises, dix fauteuils, un Canapé, un Ecran de taffeta rouge richement doré.		
Une Garde Robe et une toilette en bois jeaune.		
Payé pour les Meubles sus dits d'après evaluation de l'Architecte Guidici la Somme de	10552,50	10552,50.
Dix chaises; quatre fauteuils, deux Canapés garni de Taffetas vert une toilette in bois d'acajou, acheté à une vente publique pour la Somme de	493,50	493,50.

Legaat Fabricius-van-Leyenburg. Vermaakte Jhr. Johan Carel Willem F. v. L. († 7 Mei 1881), bij testamentaire beschikking, aan het stedelijk museum te Haarlem al zijne familieportretten en eenige zaken van waarde, betrekking hebbende op zijn geslacht; Juli '83 werd deze schat, wiens kunstwaarde zeer aanmerkelijk is, te Haarlem

geplaatst op het museum, dat daardoor niet alleen het werk van vele meesters, die er totnutoe ontbraken, binnen zijne wanden ontving, maar tevens in 't bezit geraakte eener reeks van afbeeldingen van regeeringsleden uit hetzelfde geslacht, zóó volledig als misschien geene enkele openbare verzameling in Nederland kan aanwijzen. De legataris besloot de verzameling in haar geheel aan het Haarlemsche Museum te vermaken, teneinde te verhoeden, dat die voorwerpen zouden verspreid geraken, en omdat zijne voorouders uit die stad afkomstig zijn. Dit laatste bevestigt het navolgende geslachtstafeltje:

Arent Meyndertsz. Fabricius, stamvader van het geslacht, raad en burgemeester van Haarlem, † 24 Dec. 1624, tr. Maria Lakeman, bij wie Meyndert F., secretaris der stad H., tr. Engeltje Duyst v. Voorhout, bij wie Arent F., raad en schepen van H., † 3 Juni 1645, tr. Judith v. Braeckel, bij wie Mr. Willem F., vroedschap en burgemeester van H., † 20 Sept. 1708, tr. Barbara Schas, bij wie Mr. Albert F., secretaris, later pensionaris van H., † 20 April 1736, tr. Henrietta Christina de Wit, bij wie Mr. Willem F., vroedschap en schepen van H., † 24 Mei 1749, tr. Wilhelma Henriette Huyghens, bij wie Mr. Albert F., vroedschap en schepen van H., † 21 Aug. 1772, tr. Laurentia Clara Elisabeth v. Haeften, bij wie Adriaan Cornelis F., † 4 Nov. 1847, tr. Haasje v. Notten, bij wie de erflater, zonder mannelijk oir.

Van al deze personen zijn de portretten aanwezig, behalve van Maria Lakeman en van Meyndert Fabricius; bovendien van een aantal kinderen, staande naast den rechten stam, en van vele leden uit aangetrouwde geslachten, wier beeltenissen door huwelijk in de familie Fabricius zijn gekomen. Het gezamenlijk getal bedraagt 66, waaronder één door Herman Saftleven; twee door Frans Hals, 1631, heerlijk en uit zijn besten tijd, kniestukken (voorstellend Mr. Albert v. Nierop, raad in den Hove van Holland, en zijne vrouw Cornelia v. der Meer); twee door Jan Verspronck, 1637; zes door Nicolaes Maes; één door Jan Victors, 1661 (voorstellend Jan Appelman, burgemeester van Amsterdam); één door M. Mierevelt, 1634 (voorstellend Maria Camerling, vrouw van Jan Appelman); één door Gerard Terburgh; één van Netscher; twee door J. Weenix, 1686; zes door Daniel Haringhs, enz., enz. — Behalve deze schilderijen behoort tot het legaat en is thans op het Haarlemsche

museum aanwezig de zilveren vergulde beker, welke in het jaar 1603 door de Staten van Holland en West-Friesland aan Arent Meyndertsz. Fabricius is geschonken, ter erkentenis van zijne diensten als gecommitteerde vanwege den Staat bij het beleg der stad Ostende, nader blijkend uit het diploma, dd. 12 Aug. 1603, dat bij den beker is gevoegd. Dit drinkvat komt in grootte, vorm en kunstwaarde den beroemden St. Maartens-beker, reeds op het museum te Haarlem voorhanden, vrij nabij. Nog zijn aan deze erfstelling toegevoegd eene menigte geteekende portretjes (silhouetten) en dertien wapen-kaarten, zoowel geschilderd als geteekend, van verschillende leden van het gesl. Fabricius en van aanverwante familiën. — Niet iedereen misschien weet, dat Arent Meyndertsz. F. in de St. Bavo te H. begraven ligt (noordertrans bij de kerstkapel), waar men op den grafsteen het volgende lezen kan:

(Wapen)

Arent Meynertz Fabricius Starf 24 Dec. A° 1624

Hier Ligt een Dapper Heer int sand	In Veelderley Regerings Staet
Een Vader van het Vaderland	Genoot de Stad ent Land sijn Raed
Oostende Waer Soo Niet Vermaerd	Gods Kerk Heeft Ook Sijn Dienst Bespevrt
Had Sijne Trov Haer Niet Bewaerd	Dies Kerk en Raed Hvys Hem Betreurt.

VRAGEN.

Jacob Denys, peintre Rouennais. — Men vraagt in l'Intermédiaire XVII, 19, naar dezen schilder, »qui avait longtemps demeuré en Hollande". Wie weet iets omtrent hem en zijn verblijf in Holland mede te deelen? A. J. SERVAAS V. ROOIJEN.

H. Janssens, gezegd de Danser. In l'Intermédiaire (XVII, 360), worden eenige biografische mededeelingen gevraagd omtrent dezen schilder uit de 17e eeuw. Wie wil aan mij of aan l'Intermédiaire antwoord geven?

's Gravenhage. A. J. SERVAAS VAN ROOIJEN.

TAALKUNDE.

Fransch-Nederduitsch (XXXIII, 383). Trappe is in het Hoogd. knip, val, 't Z. Vlaamsche *trape*. 't Latijnsche trabs en trabes hebben die beteekenis niet, en een werkwoord attrapo is in het latijn ook niet bekend. 't Zal dus met attrapeeren wel gelegen zijn als met luchter, lustre.

Sassenheim (XXXIV, 299). Dat *heim* in dezen plaatsnaam en in eenige andere nederlandsche plaatsnamen juist voor eenen saksischen oorsprong dier namen schijnt te pleiten, moet ik bestryden. *Heim* is, als plaatsnaams-uitgang, eigen aan *alle* hoog- en nederduitsche, engelsche, skandinaafsche, kortom aan *alle* germaansche gouen, talen en tongvallen. Maar in de friesche gewesten komt deze uitgang juist veel meer voor dan in de saksische gouen; hier is 't woord heim in plaatsnamen zeer algemeen, dáár echter betrekkelik zeldzaam. Men vergelyke *Nav.* XXVI, 126 en 133, en vooral bl. 347.

JOHAN WINKLER.

Attingh (XXXIV, 252) — kan wellicht in betrekking staan tot Atta, gelijk vroeger de dorpshoofden in Friesland werden genoemd.

S. H.

Buddingh (XXXIV, 304). Waar de reden, die B. voor zijne naamsafleiding meende te hebben, te vinden is, weet ik niet, doch B. zelf deelde mij, ongeveer dertig jaren geleden, persoonlijk mede, dat zijne meening, behalve op de etymologie, ook op zijn geslachtswapen gegrond was, waarin nml. een strafwerktuig — welk, herinner ik mij niet meer, — voorkomt.

Delft. JANSSEN VAN RAAIJ.

[Eene schaar, zie *Nav.* XXIII, 105.]

Buddingh. Zie D. Buddingh, Het boetregt, bevattende een oudheid-, geschied- en letterkundig onderzoek naar oorsprong en naambeteekenis van het geslacht Buddingh', benevens de genealogische ver-

spreiding van dien stamboom en zijne takken. Ten nutte van stam- en naamgenooten nagespoord. Delft, 1863. Gr. 8°. 175 blz. Niet in den handel. H. T. G.

Buddingh. Buding of Frohnding is hofgericht. Butte is bode of hofmeester. A. J. C. KREMER.

Attingh, Bentingh, Boldingh, Munting. Dat deze familienamen oorspronkelik rechterlike waardigheden zouden hebben aangeduid, is even zoo min waar als dat de maagschapsnaam *Budding* of *Buddingh* eene verbastering is van het woord Boet-ding-heer. Dit laatste wordt beweerd door wylen D. Buddingh, maar is louter onzin, gelijk zooveel andere zaken door hem verkondigd. Op de waarde van B. als letterkundige in het algemeen, en ook als oudheidkundige, wil ik niets afdingen; maar evenmin schroom ik hier te verklaren dat hij van taalkunde geen het minste begrip had. Woord- en naamafleidkunde was een gebied waarop hij zich by voorkeur bewoog. En juist eene eenvoudige, natuurlike etymologie was zijn zwakste punt; hij wist er niets van, zoo min als een blinde van kleuren. Een ware Becanus redivivus was hij, en op het gebied van woord-afleidkunde in den regel het spoor volkomen byster, zoodat hy de grootste onzin aan den dag bracht. Ik sta met dit oordeel niet alleen; het is de meening van alle ernstige nederlandsche taalkundigen. Vooral zijn geschrift »Verhandeling over het Westland" — Leiden, 1844 —, waarin hij beweert dat het woord *loo* in onze plaatsnamen zoo veelvuldig voorkomende, *water* beteekent, en waarby hy zelfs het fransche *l'eau* te pas brengt, kan staven dat mijn oordeel geenszins te hard is.

Attingh, Bentingh, Boldingh, Munting, Buddingh zijn, met honderden anderen, anders niet dan eenvoudige patronymika van oudgermaansche, ten deele nog hedendaagsch-nederlandsche (friesche) mansvóórnamen. Zij beteekenen: zoon van Atte, van Bente, van Bold, van Munt, van Budde, en komen volkomen overeen met Attinga, Benting, Bentinck, Bentynck, Boltinga, Boltinge, Muntinga, Muntinghe, Muntinge, Buttinga, (van) Buttingha, Buttinge, enz. enz., allen patronymikale nederlandsche maagschapsnamen. Het zoude my volstrekt geen bezwaar zijn de waarheid hiervan te staven. Ook heb ik dezer dagen een zeer uitgebreid werk, in handschrift, voltooid,

over de nederlandsche geslachtsnamen in 't algemeen, handelende. Eerlang hoop ik dit werk in 't licht te geven. Daarin is de oorsprong, beteekenis, geschiedenis der patronymika in 't algemeen, dus ook van de bovengenoemde patronymikale maagschapsnamen, uitvoerig behandeld. De vrager Q. hebbe dus geduld tot hij in dat werk een alleszins voldoend antwoord kan lezen. JOHAN WINKLER.

Mom (XXXIV, 256). Is het, naar myne bescheidene meening, al hoogst onwaarschijnlik dat de geslachtsnaam Mom rechtstreeks zou afgeleid zijn van den naam des romeinschen krijgsmans Mummius Lupercus, zoo is het daarenboven geheel onnoodig om den oorsprong van dezen maagschapsnaam zoo hoog op te halen. Om dien naam te verklaren hebben wy hem slechts te vergelijken met de maagschapsnamen Momsma, eigen aan een thans uitgestorven friesch geslacht, en met Mommen en Mommens, die aan thans nog levende vlaamsche maagschappen eigen zijn. Deze namen zijn alle drie patronymika, tweede-naamvalsformen van eenen oud-germaanschen mansvóórnaam, en beteekenen: (zoon) van Mom of Mummo. In Friesland is deze mansvóórnaam, onder den form Momme, nog heden in gebruik, ofschoon dan ook niet menigvuldig noch algemeen. Leendertz vermeldt hem (*Nav.* XXII, 571) in zyne Lijst van nederlandsche vóórnamen, sedert den jare 1500; Wassenbergh en Brons noemen hem by hunne opsomming van friesche vóórnamen. Ook Förstemann wijst dezen naam (Mum) als een oud-germaansche vóórnaam aan, in zijn Altdeutsches Namenbuch. Zoodat, naar myne meening, wy in den hedendaagschen maagschapsnaam Mom, oudtijds als Mummo en Mumme voorkomende, niets anders te zien hebben dan den algemeen oud-germaanschen, algemeen oud-nederlandschen, zoowel hollandschen als frieschen en vlaamschen mansvóórnaam Mumme, Momme, Mom, Mum. — Dat de uitgang o (in Mumme) een kenmerk van latynschen oorsprong zoude zijn, moet ik ook bestryden. Die uitgang is evenzeer, ja nog meer aan de algemeen-germaansche mansnamen eigen. Ook nog in 't nederlandsch: Hugo, Bruno. In 't friesch vooral treffen we dezen uitgang nog zeer menigvuldig aan by mansvóórnamen: Taco, Haio, Eelco, Scato, Wilco, Eiso, enz. enz. JOHAN WINKLER.

Gerwin, Ortwin (XXXIV, 347). De eerste naam zal wel speervriend

moeten beteekenen, evenals *Gerhard*, sterk met het zwaard of met de speer, en *Geertrude* (trûd = drûd, Oud Noordsch Thrûdr, maagd) speermaagd beduidt. (Men zie Karl Lucae, »Die alten deutschen Personennamen", Preussische Jahrbücher, 1880, S. 553—573). Over de namen op -hard uitgaande, vindt men een en ander in de »Grondbeginselen der Nederlandsche Spelling, door L. A. te Winkel, § 100. — Bij Ortwin zullen wij wel aan het Mnl. *oort*, dat punt beteekent, moeten denken. »Ic daet hem loghenen metten swaerde Of metten orde van minen spere", leest men in Carel ende Elegast 1148, 1149.

MR. C. BAKE.

Oostewind-koningskind (XXXIII, 180). v. Beverwyck heeft in zijn »Schat der Gesontheyt", enz. een hoofdstuk over de windstreken, en spreekt daarin met lof van het Oosten en van den wind die uit dien hoek waait. »De Steden," zegt hij, »die na de opgaende Son leggen zyn gesonder als degene, die na het Noorden ofte na de heete winden toe strecken: en hare inwoonders zyn levender van wesen, en hebben een beeter verwe, en daer komen minder Sieckten. Hitte en koude is aldaer ghematight. Al het water, dat na den Oosten, ofte den opgangh van de Son leydt, is klaer, suyver en lieffelyck". Van den Oostenwind sprekend, noemt hij dien »meestendeel gesont en het gemoedt verheugende, en de luyden die hem inademen hebben het beste bloet en een klaere en klinckende stemme om de goede gestaltenis van de deelen door de welcke het geluyt schiet". Galenus, Hippocrates, enz. worden vervolgens aangehaald om kracht aan zijn woorden bij te zetten. 't Volk gaf om zijn goeden invloed den Oostenwind met recht een koninklijke afkomst of althans een praalgraf in zijn spreektaal. En nu nog eens v. Beverwyck aan 't woord.

»Den Oostenwint die woont daer hem de Son ontdeckt,
En met een rose-kleet syn peerden over-treckt;
Maer daer haer gulde koets in 't water plagh te dalen,
Daer heeft den Westen wint geset syn vaste palen;
De Noortsche stoker raest en heeft syn plaets gestelt
Daer 't ys en dichte snee schier noyt tot water smelt:
Maer 't rack dat regelrecht hier over is gelegen,
Gevoelt een dicke mist, of schier een stagen regen".

A. AARSEN.

Boeien (XXXIV, 305). Een boei is een drijvend blok, eene drijvende ton, of iets dergelijks, waarvan de bestemming is, ondiepten of gevaarlijke plekken aan te wijzen, of de plaats te doen kennen, waar een anker gezonken is. 't Komt dus met die bestemming geheel overeen, de boei door een hooge kleur zeer zichtbaar te maken, en 't is niet onnatuurlijk, dat daartoe veelal hoog-rood wordt gebruikt. Dit maakt de spreekwijs duidelijk. E. LAURILLARD.

Boeien. De spreekwijze is gegrond op de kleur der boeien, en is dus van hetzelfde gehalte als »zoo rood als een kreeft", »zoo rood als eene pioen", »zoo rood als eene kroot (biet)", enz.

Delft. JANSSEN VAN RAAIJ.

Boeien. Kleuren als boeien. Een *boei* is o. a. een hel gekleurde ton, aan een anker bevestigd, om een gevaarlijke plaats in een vaarwater aan te wijzen. Vandaar het spreekwoord: Een kop als een boei, voor een groot, dik, opgezet hoofd. Door uitbreiding en wanbegrip heeft men daarvan gemaakt, b. v. »Zij kreeg een *kleur* als een boei"; ofschoon boeien juist niet *rood*, maar meestal *wit* zijn. J. C. d. R.

[X. noemt de boeien rood en herinnert aan »Zij kwamen terug met kleuren als boeien".]

Gospel (XXXIII, 504). Mij is geen voorbeeld bekend, gelijk hier beweerd wordt, dat het Eng. gospel voor kerspel wordt gebezigd. Voor dit laatste heeft men parish = parochie. Gospel wordt algemeen gehouden voor een samentrekking van God's spell, of liever good spell, goede tijding, blijde boodschap; dus eene Angelsaksische vertaling van euangelium. Ook Ottfried gebruikt daarvoor Gotspel.

J. C. d. R.

Hees (XXXIV, 201). *Hees* voor houtgewas, bosch in »Sourensche hees" kan goed zijn. De oude Germanen en Franken eerden een god Hees bij uitsluiting in de bosschen, en de Batavieren namen dien god en zijn vereering van hun voorouders over en naar ons Vaderland meê. Het dorp Hees bij Nijmegen is misschien naar hem genoemd [1]), en in 't eenmaal zoo houtrijke bijgelegen Neerbosch stond

[1]) maar kan ook zeer goed een appellativum wezen. RED.

waarschijnlijk zijn altaar. Volgens Lucanus werd dit van tijd tot tijd met menschenbloed besprengd. *Heeg* kan mede verdedigd worden: 't Veluwsch idioom heeft nog *Heeg*, *heegde* voor bosch, en dan is het, de wisselletters *e* en *a* in aanmerking genomen, afkomstig van *haag*, *hagen*, struiken, houtgewas. Zoo spreekt men hier nooit van 't Uddelsche bosch, maar steeds van de Uddelsche heegde, en zelfs in de schrijftaal, bij verkoopingen, wordt dit heegde gebezigd. Bosschen met kleiner, met akkermaalshout bezet, noemt men heggen. Zoo heeft men in Uddel de Kârkenhegge, de Boschhegge, in Elspeet de Kleintjeshegge, enz. A. AARSEN.

Pas (XXXIII, 392). Staan te vermelden twee akten van transport van land, van de jaren 1711 en 1729. In de eerste wordt gesproken van »twee derde parten in omtrent eene mergen landts, staande met »Elsehout gewasch bepoot, in den Ampte van Overbetuwe, kerspel »Driel gelegen"; verder zegd de verkoper, »aan deese Elsepas geen »regt ofte Eygendom daar meer aan te hebbe"; en vervolgens beloofd de verkoper en transportant »deese twee darde parten van den »Elsepas als onbeswaart goet te vryen ende te waren". In de tweede akte is sprake van de verkoop van »Een stuk Bouwlandts met een »Elsenpasjen En den geheelen Wal met de Willigen daer op staende, »gelegen in den Kerspel en Buurtschap Elst, te zaamen groot onge»veer ses mergen". Verder verklaren de transportanten »Aan deese »opgemelte Camp Boulandt, Elsenpas, Walleken sampt houtgewas»sen En geregtigheden van dien, geen Reght noch Eygendom meer »te hebben noch te behouden in geenderley wyse, maar dat Cooperen »van nu affaen daer aen zullen zyn en blyven geeygent, gerechtigt »en gegoedet. Sonder ymantz becroon indraght of contradictie".

J. B. VAN YSSELDIJK.

[Pas is ook de naam eener buurschap benoorden Hummelo. In Herald. Bibl. 1883, bl. 129, staat a° 1452 een goed Pasche vermeld, — o. Angerlo? — leenroerig aan 't huis Keppel. Te Apeldoorn ligt het adellijk huis De Pasch. Men zal denkelijk onderscheid moeten maken tusschen *pas* en *pasch*.]

VRAGEN.

Hoorndrager (XXXIV, 241). Voor 't Fransche *Cocu*, zie men l'Intermédiaire XIII, 701; XIV, 52, 235, 621, 84, 783; XV, 240, 71, 313; XVII, 41.

A. J. SERVAAS VAN ROOIJEN.

Karman. Is deze naam, èn als voornaam èn als geslachtsnaam gebruikelijk, evenals zulks met Herman 't geval is, uit dezen laatsten ontstaan? De Wallische *c* minstens, die voor *k* geldt, verandert in andere talen meermalen in *h*; zie Mr. J. A. Hoeufft, Taalk. Bijdr. (Breda 1816) bl. 50.

Kogge, koge (XXXIV, 18, 105). Is Kogge niet laag? 't Is èn een plat ondiep vaartuig (zie 't oud-Amsterdamsche wapen) èn een soort polder b. v. de Ditmarsche Koge, nabij Hamburg. In N.-Holland ligt Koog a/d Zaan. Welk verschil is er tusschen kaag, schip (kaagman, schipper der kaag) en kogge? In het overschot van 't Haarlemermeer (ten Z.) ligt een eilandje de Kaag.

G. P. ROOS.

[Kogghe, cogge was een Middeneeuwsch snelzeilend koopvaardij- en oorlogsschip (Kiliaen). Eene nadere beschrijving vindt men in Mr. J. v. Lennep's Zeemans-Woordenboek. Hiermeê heeft de plaatsnaam Koog, Kaag denkelijk niets van doen. Deze laatste kan, — vgl. Kokkengen, ook Valkoog = Val (veld)-koog? – misschien gouw beduiden; vgl. ook den familienaam v. Goch.]

Rode. Is de uitgang *rode* in plaatsnamen dezelfde als *ode*, en de *r* dus een verbindings-letter. Nistelrode (NB.), St.-Oedenrode (ibid.), Osterode (Harz.)

D. R. V.

[Die uitgang komt van 't werkw. *roden*, dat nopens het uit*rooien* van bosschen, het nieuw-aanmaken of cultiveeren van landerijen wordt gebezigd; vgl. o. a. *Nav.* XXXIII, 422.]

Roemer. Staat *roemer* (beker) in verband met roemen, b. v. doordat men met een roemer wijns op iemand een toast uitbrengt, waarbij gewoonlijk de goede eigenschappen *geroemd* worden.

D. R. V.

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

Genealogica. 1. Kwartierbord te Goutum (in de kerk, vroeger in de kerk te Wirdum). Jhr. Ruurd Carel baron (*sic*) v. Cammingha oud-overste luit. Reg. Oranje-Friesland Inf. in Statendienst etc. etc., oud 72 jaar 10 maand., † 25 Juni 1793.

Op dit bord deze 16 kwartieren.

Vaderskant:

Cammingha	Wytzema	Sterense (Humalda v. AEbinga) *b*)	Paffenrode
Roorda	Bawema (Bouma) *a*)	Herema v. Zjaarda *c*)	Dekema.

Deze laten zich gemakkelijk uitwerken, nl.

Wijtze v. Cammingha, † 10 Nov. 1612, tr. Rixt v. Roorda (met de baar), † 24 Oct. 1625	Gerrit v. Wijtsma, geb. 4 Febr. 1576, † 1652, tr. 4 Febr. 1599, Bjuck Bawema (v. Kollum), geb. 10 Dec. 1579, † 1652	Bocke v. Humalda gend v. Sternsee, † 4 Jan. 1637, oud 64 jaar; tr. 2° Trijn v. Herema, † 20 Apr. 1641, oud 63 jaar	Schelte v. Paffenrode tr. Wick v. Dekema.
Watze v. Cammingha, † 13 Dec. 1686 of 1680? tr. 2°	Anna v. Wytsma, geb. 3 Juni 1613, † 7 Jan. 1652.	Sjuck v. Sternsee te Tjum tr.	Ymck v. Paffenrode.
Gerrolt v. Cammingha, † 25 Juni 1712, oud 65 jaar		Catharina Victoria v. Sternsee, † 14 Dec. 1703, oud 54 jaar.	

Watze (of Valerius Vitus) v. Cammingha, † 14 April 1764, oud 82 jaar, gehuwd met
Petronella Jacoba v. Bueren, † 13 Sept. 1751, oud 65 jaar.

Jhr. Ruurd Carel v. Cammingha.

---

a) doorsneden: 1 gedwarsbalkt in drieën, zilver, blauw, zilver, het middenstuk beladen m. 6p. ster v. goud; 2 in rood twee klaverbladen v. goud onder elkander. *b*) gevierendeeld: 1 en 4 (herald.) rechts v. zilver, (herald.) links v. rood, beladen m. lelie v. blauw; 2 en 3 in goud stappende man v. zwart, met bezem (?) op den rug, (her.) rechtsgewend; hartschild: in blauw éénhoorn v. zilver m. horens, hoeven en manen v. goud. *c*) gevierendeeld: 1 en 4 in goud drie (2, 1) schelpen v. zwart, 2 in blauw drie (2, 1) ruiten v. zilver, 3 in blauw twee eikels v. goud; hartschild: in blauw (herald.) rechts halve lelie v. goud, (herald.) links drie (1, 2) sterren v. goud, met gouden lelie daaronder, en tusschen de halve lelie en de sterren m. lelie een gevederde pijl van zilver, rechtop met de punt naar boven.

Moederskant:

Beuren de Coninck	Wael v. Vronesteyn Amstel	de Hütter Brunheze	Oudheusden Stoute.

Deze laatste kwartieren zijn met behulp enkel van de in druk uitgegeven geslachtsregisters niet geheel te ontcijferen. Ik laat ze volgen voorzoover ik ze vinden kon.

...? v. Bueren *a*) tr. ...? de Coninck *b*).	Johan Gerard de Wael v. Vronensteyn *c*) hr van Woudenberg enz. (Zie Duitsche Orde, bl. 24), tr. 1608 Wilhelmina v. Amstel v. Mijnden *d*).	Jacob de Huyter *e*), tr. Margareta v. Bruheze *f*). (Zie Bat. Ill. bl. 1074).	....? v. Oudheusden *g*), tr. ....? Stoute *h*).
Balthasar v. Bueren tr.	Beatrix de Wael v. Vronesteyn.	Pytter de Hutter (Huyter),	tr. Maria Anna (of Anna Maria) v. Oudheusden, weduwe in 1616.

Frederik Ignatius v. Bueren tot Zuydoort, Amelisweert en Honcoop, tr. Charlotte Juliana de Huyter tot Oudheusden, Elshout en Hulten.

Petronella Jacoba v. Bueren, † 13 Sept. 1751, oud 65 jaar, tr. Watze (of Valerius Vitus) v. Cammingha, † 14 April 1764, oud 82 jaar.

Jhr. Ruurd Carel v. Cammingha.

Naar aanleiding van het bovenstaande vraag ik, wie de ouders waren, 1° van Balthasar v. Bueren, 2° van Maria Anna (of Anna Maria) v. Oudheusden. Met vermelding tevens ter opheldering der door die resp. ouders gevoerde wapens.

II. Geschilderd bordje (paneeltje) ter herinnering aan het huwelijk van Pieter v. Harinxma thoe Slooten zoon van Ernst v. H. en Tietke v. Botnia, raad in het Hof van Friesland († volg. kwartierbord 29 Juli 1669) met Susanna v. Burmania † 2 Jan. 1691. Met de wapens zijner ouders Harinxma—Botnia en harer ouders Burmania—*Cammingha*; waaruit volgt dat zij niet de dochter was uit het huwelijk van Idsert v. Burmania met diens 1e vrouw Susanna

a) in rood gekant. dwarsbalk v. zilver. *b*) in zilver drie (2, 1) kroonen v. goud. *c*) in zwart drie (2, 1) goudgeknopte rozen van zilver. *d*) in goud St. Andrieskruis geblokt van rood en zilver. *e*) geopende burcht *f*) in zwart drie (2, 1) jachthorens v. zilver m. gouden beslag. *g*) gevierendeeld: 1 en 4 gedwarsbalkt van vier stukken, goud en rood, 2 en 3 in rood dubbele adelaar v. zilver met ster van goud boven den kop; hartschild v. goud met rad v. rood. [Onderscheiden van het tweevoudig wapen in 't Armorial. RED.] *h*) in zilver zwarte moorenbuste met roode ietwat schuins neerhangende steel in den mond, getulband v. goud.

thoe Schwartzenberg; maar uit diens 2e vrouw Jel v. Cammingha. Niet alleen het Stamboek van den Frieschen Adel, maar ook de Naamlijst van Grietmannen door v. Sminia [1]) is hier onjuist, en alle schrijvers nemen dit abuis over, o. a. de Friesche Volksalmanak 1884, bl. 40. — Op dit bordje de volgende versregels:

Een tweeling-hart, dat vlammich gloeijt;	De Echte-Trouwe beelden uijt;
Twee Handen als inéén gegroeijt;	Van Harinxma en van sijn Bruijdt.
Twee Duijffjes, die nae 't paren henglen;	Verleent, ô Godt! dat dit hun trouwen
Twee Strickjes, die niet zijn t' ontstrenglen.	Haer doe, op Aerd, den Hemel bouwen.

III. Zilveren lepel met de wapens v. Molenschot en v. Roorda van Genum en de letters C. A. v. M. (wie was deze?). Wybrand Roorda Kapitijn van 't Vries en Nassaus Regement had bij Johanna (Margareta) v. Mauderick (ook Mordrieq geschreven) eene dochter die trouwde N. Molenschot [voerende in rood drie (2, 1) 6p. sterren v. goud]. Volgens sommigen was deze N. Molenschot dezelfde als Johan v. Molenschot geh. m. Salpck v. Aylva; wat minder waarschijnlijk is. Johan v. Molenschot had eene dr Godefrida. Is van Molenschot meer bekend?

Leeuwarden. HEERKE WENNING.

Annocque (Anokque) (XXXIII, 508, 9). In mijn bezit is eene oude schilderij op paneel, voorstellende op het ondergedeelte, eenigszins op den achtergrond een eenvoudig grafmonument, waarop een urn staat, te midden van een landschap met een paar boomen. Op de voorzijde van het monument staan onleesbare letters. Het bovenvak der schilderij is ingenomen door dit wapen: rood veld, niet gedeeld, waarop rechts (van het wapen) een donkerbruin mannetje (neger) met blauwen haardoek en dito doek om het middel, met gouden vleugels ter plaatse van de armen, die, evenals de beenen, ontbreken. Links twee gekruiste zwaarden met de punten omhoog, boven het wapen een gouden recht-aanzienden helm, met dezelfde mannelijke figuur tot helmteeken, doch de vleugels uitgestrekt, terwijl die in het wapen opwaarts loopen. Voorts bevinden zich ter zijde van het wapen, bij wijze van lambrequins eveneens gouden vleugels, en is de schilderij overigens gevuld met bijwerk, waaronder een blauw, met rood om-

[1]) Zie *Nav.* XXXIV, 143, 4. RED.

zoomd, dekkleed (of vaandel?) met twee blauwe kwasten het voornaamste is. Onder het geheel loopt een banderol met het opschrift: Barthout Finrint Anokque. Bovengenoemd wapen heeft in de hoofdzaken veel overeenkomst met dat op den schotel van oud-Delfsch aardewerk (*Nav.* t. a. pl. bedoeld), welken ik gaarne zien zou.

Daar volgens overlevering de schilderij al eens opgehaald is, zal waarschijnlijk bij die gelegenheid (*Nav.* XXIX, 441,) van »Vincentsze", »Finrint" gemaakt zijn. Intusschen zal ik verdere bijzonderheden omtrent bovengenoemd geslacht gaarne vernemen. Op aanvraag is de schilderij voor belangstellenden bij mij te zien.

Rotterdam. E. P[H]. ERFMANN.

v. Asperen (XXXII, 107, 588). Jacob Antonie v. A. was in 1827 36 jaar oud, als man van Catharina Christina Hartman 34 jaren. Den 21 Mei 1827 werd geboren te Sprang Helena Jacoba Frederika v. A. Ibidem † 7 Apr. 1826 Paulus v. A. (neef van bovengenoemden), oud 76 jaren, wedr v. Neeltje v. der Velden, geb. te Dordrecht, zoon van Cornelis bij Elizabeth Schuiten.

J. A. DORRENBOOM.

[Deze v. Asperen's vooral niet te verwarren met 't *Nav.* XXXIII, 205, noot 1 bedoelde riddermatige geslacht van Asperen (en van Vuren), dat men aantreft in Sloet's en Nijhoff's Oorkondenverzamelingen, in den Catalogus d. arch. v. 't Gr. Gasth. te Deventer (1879), alsook in 't Tijdrekenk. Reg[r] op 't Prov. arch. v. Overysel (1875, zie den Bladwijzer).]

Brant (XXX, 431). Reinier Brants, raad te Amersfoort 1439—41. Peter Brant raad en vijf aldaar 1443, schepen en vijf 1446. Jacob v. de Weteringe raad ald. 1440. Thonis Brant ald. raad 1484 is schepen geworden, schepen 1492, 94, 96, 98. Antonis Br. burgemeester ald. 1499. Jan Br. schepen 1514. Anthoni Br. schepen 1540, 43, 49, 57, 58, 60, 70, 79, raad 1556, 59, 69, 77, burgemeester 1562, weesmeester 1573, 74. Thonis Br. raad 10 Nov. 1543, 44, schepen 1548. Dirk Br. raad 1546, 65, 66, schepen 1547, 50, cameraar 1548. Jan Br. raad 1551, 59, 62, schepen 1552, cameraar 1555.

V. O.

Brant (XXX, 431). In 1490 was Liebert Wouters schepen te Gorinchem, 1525 Mr. Andreas Lieberts, it., en in 1541 Sander v. de Weteringh Lieberts, it., die 't zelfde wapen voerde als Liebert Wouters in 1495, in blauw een achtpuntige ster. Sander v. der Weteringe was burgemeester in 1556, vroedschap in 1588. Hieruit blijkt, dat Sander v. de Weteringhe of v. der W. een zoon was van Liebert Wouters. Sander schijnt den naam van v. de W. te hebben aangenomen. Misschien was hij een neef van Adriaan Wouters van Wel, in 1477 burgemeester van Gorinchem. A. J. C. KREMER.

Eyma (XXXIII, 470). Joseph E., afkomstig uit Bordeaux (wapen, zie *Nav.* t. a. pl.) geb. 28 Nov. 1747, † te Amsterdam 26 Dec. 1830, tr. Sara Clasina Lemmers, geb. 7 Oct. 1750, † te A. 1 Dec. 1807. Winnen:

1. Guillaume Henri, geb. 26 Sept. 1772, † 24 Jan. 1815.
2. Dorothea Maria geb. 7 Febr. 1774, † ongeh.
3. Marthe Nicolette, geb. 1 Jan. 1776, tr. 15 Mei 1805 Hendrik Veltmaat, bij wien Henrietta Johanna V. geb. 23 Febr. 1806, tr. W. Beckeringh, bij wien Adrianus Willem B., geb. 3 Juni 1841.
4. Sara Maria, geb. 17 Nov. 1778, † ongeh.
5. Marthe, geb. 5 Febr. 1787, † ongeh.
6. Pierre Joseph, geb. 2 Oct. 1789, tr. 19 Mei 1831 C. J. Stembergen, bij wie:

a. Sara Dorothea Maria, geb. 30 Juli 1832, ongeh. woonachtig te 's Graveland.

b. Abrah. Pierre Joseph, geb. 24 Juli 1834, gehuwd, woonachtig te 's Graveland, met drie kinderen.

c. Wilhelmina, geb. 1836, tr. S. M. C. Knappert [1]), te Leiden (twee kinderen).

Daar laatstgen. A. P. J. Eyma eenige portretten bezit, die voorouders van eerstgen. Joseph E. voorstellen, zoo is de vraag, wie die voorouders zijn. Terwijl te Marseille (Campagne la Riperte, St. Barnabé) nog heden eene Oesinger, geb. Eyma, verblijf houdt; las men den naam E. nu en dan in Fransche dagbladen, bijv. als lid van 't Wetgevend Lichaam, andermaal als schrijver van een roman, nog eens als rijksambtenaar in de Fransche West-Indische bezittingen. Toch klinkt de naam niet Fransch. A. W. BECKERINGH.

[1]) den hoogleeraar? RED.

Cremer (XXXIV, 50). Aan Mr. J. I. D. Nepveu te Utrecht heb ik het volgende betreffende de voorouders van den beroemden Betuwschen novellist te danken.

Jacob (Hendrikz.) Cr. en Elsabe (Elisabeth) v. Elsbroek vestigden zich uit Antwerpen in Gelderland. Zij hadden drie zoons, Theodorus, Joost en Willem. Theodorus, secretaris van Zutphen, † 1662, tr. 1637 Alida v. Essen † 1697, bij wie Jacob, † 1705 te Doetinchem, tr. Justina Weenink, bij wie Dirk Jan, tr. 1680. 1° Catharina Elisabeth v. Tellinckhuysen, bij wie Jan, geb. 1713 † 1783, burgemeester van Doetinchem, tr. 1°. Susanna Clanter, bij wie Jan Hendrik, landrentmeester, van de Veluwe, laatst ontv. der domeinen te Arnhem, geb. 1755 † 1823, tr. 1784 Wilhelmina v. der Hart, geb. 1759, bij wie vier zoons en vier dochters, o. a. Alexander, geb. te Arnhem 20 Febr. 1804, † te Endenich bij Bonn, 9 Juni 1877, tr. Louise Nagel † 1844, bij wie vier zoons, Jacobus Jan (de novellist), Jan, Carel en Alexander.

Daar Mr. Nepveu mij berichtte dat Mr. P. Verloren, adv.-fiscaal te Utrecht, voornemens is eene volledige lijst van dit geslacht Cremer mede te deelen, is deze rectificatie mijner vroegere opgaaf wellicht thans voldoende. A. J. C. KREMER.

Cremer, Kremer. Beno Cremer was in 1353, 4 timmerman te Arnhem, en Ludeken Kremer (ibidem) hielp in 1423, 7 donderkruid maken (Mr. G. v. Hasselt, Arnh. Oudhh. 1804, IV, 39), waartoe in 1428 van Florys Kremer (ibidem) een heerdoeck, dair men aff maecte eenen budell (Donre-kruyt doir te budelen), werd gekocht (aldaar, bl. 40). Bij dezen kocht de stad in 1428 acht schiven (schijven) gaerns tot pesen (boogpezen) aff te maken (aldaar, bl. 169). Ook in 1428 was Ludeken in stadsdienst op den Arnhemer weerd (aldaar, bl. 77), voor de opmeting van welken hij in de Betuwe een landmeter had opgezocht (ald. bl. 152). — Evert Cremer te Arnhem, verscheen met één helbart op de wapenschouw aldaar a° 1497 (id., Kron. v. Arnh. 1790, bl. 69). — Agnese(r) Kremer'(s) ende Hennicken oir Dochter waren in 1511 leden van het Sunter Claes-gilde te Arnhem (id., Arnh. Oudhh. II, 107). — Item 14 July 1513 gegeven Gysbert Kremer Baede om eynen bryeff van den Heren v. Wassenaer to Heel aen der Graeffynen van den Berghe to brengen in dem sy daer weere, iiii h. g. (Vytg. te

Doesborch vur myns gen. lieven Heren i. d. jaar] (id., Geld. Maandw. 1807, II, 322). »Item Klaes Cremer, van i Heligen kaste van Sutphen to draegen, gegeven vur zynen arbeyt ind loen xiii str. (Uit Karel v. Egmond's Sextus Liber Coquinae over 1522) (id., Geld. Oudhh., 1806, bl. 492). — Willem Kremer, in 1543 schepen te Anholt (idem, »Rozendaal" 1808, bl. 314). — Dionys Kremer, schepen of substituut-schepen van Wassenberg, getuigde in vereeniging met zijne ambtgenooten en met Johan v. Dortmont, pastoor, 24 Nov. 1547 (met zijn handschrift als »N. Kremer Vaigt zo W."), dat Pieter Cannegieter, burger van Erkelentz, die met Lutherij besmet was geweest, deswegens zijne woonplaats had moeten ruimen, en thans te W. woonachtig, zich had laten terugbrengen tot het R. Kath. geloof, het Sacrament ontvangen en voor gezegden pastoor gebiecht had. Deze Peter (*sic*) Cannegieter was in tweede huwelijk zwager van Arent Maess, burger van Roermond, die als oom der uit dien tweeden echt geboren kinderen hun voorspraak was bij stadhouder, kanselier en raden van Gelderland, tenaanzien der verbeurdverklaarde goederen huns vaders, en 11 Sept. 1548 vergunning bekwam om die goederen, voorzoover de Keizerl. Maj^{t} er toe gerechtigd was, voor 50 Carolusgl. in te koopen of te lossen. Zie de daarop betr. documenten in Mr G. v. Hasselt's Geld. Maandwerk 1807, II, 105—8. — Caerel Cremer, te Harderwijk, werd in 1566 door den mag. dier stad naar Deventer gezonden om een predikant te ontbieden (id., Stukken, II, 93). — Van Jurryen Kremer, zoowel als van den overleden Graaf van Meurs had de landschap ten dienste der Generaliteit penningen opgenomen (Resolutien der Stadt Zutphen 20 Mey 1579 bij id. St. IV, 107). — Den 23 Maart 1584 werd Willem Cremer tot het Arnhemsch burgerschap toegelaten, ofschoon uit een monnik en een bagijn geboren (idem, Arnh. Oudhh. 1804, III, 234). J. A.

v. Noort (XXXI, 181). Na onderzoek is gebleken dat de bekende zeereiziger Olivier v. Noort geen zoon was van Hendrik v. Oort (niet, v. Noort), maar van Jan v. Noort »gezworen bode" te Utrecht; en broeder van Michiel v. Noort, geh. 1° met Anna Thonis, 2° met Josina v. Someren; van Cornelis v. Noort geh. met Stijntje Thonis, en van Wilhelmina v. Noort, geh. met Jan v. den Dijcke. Wellicht zijn de 28 Febr. 1680 te Utrecht begr. Olivier en de 25 Oct. 1730

te Middelburg met Catharina v. de Walle gehuwde Olivier v. Noort, afstammelingen van eenen dezer broeders. V. O.

Thibaut, Thibault (XXXII, 589). Blijkens de Geld. Volksalm. 1883, bl. 48 vermelde kwartieren moet een Huyssen v. Kattendijke gehuwd geweest zijn met eene Thibaut.

Mom (XXXIII, 337). Auch ich habe die interessante und werthvolle Arbeit des Herrn Werner mit Freude begrüsst und wünsche mit ihm, dass weitere Forscher noch mehr Licht auf das bedeutende Geschlecht Mom werfen mögen. Wie Fahne am Schlusse des letzten Bandes ausrief, war sein Werk vollendet. Der bald 80jährige Greis trat die Fortsetzung seines Unternehmens jüngeren Kräften ab. Er ahnte wohl selbst nicht, dass das Epos »Mom" sein Schwanensang sein sollte. Wenige Monate nach dem Erscheinen desselben starb Fahne auf seinem Rittersitze Fahnenburg bei Düsseldorf [1]). Sein letztes Project war die Geschichte der Rheinischen Geschlechter, gewaltiges Unternehmen, zumal in seinen Jahren! Hoffen wir, dass Fahne's Schwiegersohn, Pflaum, Buchhändler & Verleger zu Düsseldorf, für den nicht veröffentlichten Nachlass seines Schwiegervaters einen geeigneten Bearbeiter finden möge. Welchen Verlust die Wissenschaft in Fahne erlitten, braucht wohl nicht hervorgehoben zu werden. — Ich hatte die Hoffnung gehegt, dass Herr Werner die Gen. M. bis auf den heutigen Tag fortführen würde. Die Familie Mumm, auch Mumm von Schwartzenstein, ist noch stark vertreten und zum Theil dem deutschen Adel angehörig. Wem ist die vorzügliche Champagnermarke »Mumm" nicht bekannt! Am Rhein müssen noch viele Personen der hier in Frage kommenden Familie wohnen. Ich spreche den Wunsch aus, dass Fahne's u. Werner's »Mom" bald eine Fortsetzung finden möge! — S. 340 wirft Herr Anspach die Frage auf: was bedeutet der Name Mom? Weder Sprachkenner noch Forscher, gestatte ich mir die bescheidene Ansicht auszusprechen, dass Mom, Momm, Mumm vielleicht Maske, Larve bedeuten kann. Sich vermummen heisst sich verkleiden; eine Mummerei (franz. *momerie*) eine Maskarade, Verstellung; Mummenschanz Carnevalsscherz.

---

[1] A. Fahne, Friedensrichter auf Fahnenburg, † 1883. RED.

Die Mom (Momm, Mumm) führen einen Mohren = *Mumme* (?) als Helmkleinod. Durch Annahme dieser Etymologie würde also das Wappen des Geschlechts ein redendes, und dürfte der Namen in die Kategorie der Spitznamen (wie Korf, ursprünglich Kersekorf (Baron v. Korf, Westphalen), Barfuss, Roover, Pieck = Spies, etc. etc.) zu rechnen sein. Die Entscheiding über diese meine Annahme überlasse ich gerne anderen, die competenter auf diesem Gebiete sind, wie ich [1]). — Schade ist es, dass Fahne den Ehecontract von Peter Mom und Heijl Arntz, Tochter von »Nenna weduwe van wijlen Arndt die Raedt zaliger" in hochdeutscher Übersetzung gebracht hat, während ich ihm die Urkunde doch im Urtext mitgetheilt habe. Dieselbe hat an Werth dadurch verloren. Das Wappen dieser Heijl Arntz ist In Roth 3 g. Schlittschuhe. Ihre Quartiere sind:

---

[1]) Deze gissing is onwaarschijnlijk, omdat de geslachtsnaam Mom reeds lang, — minstens sedert 1177 — bestond, toen er nog geen sprake was van een moor, 't zij *in* het schild (Herald. Bibl. 1883, bl. 107), 't zij als helmteeken. Immers Henricus de Essende, dictus Mumme, miles (ao 1239), voerde, blijkens 't archief v. den Gelderschen Toren (zie Herald. Bibl., t. a. pl., bl. 97) nog een rechterschuinbalk, beladen met twee penningen, waartusschen eene malie. Daarom leiden wij dien moor liever van de kruistochten af, en stellen ons liefst voor, dat hij eerst *in* 't schild is opgenomen, — door een kruisvaarder uit dit geslacht, ter herinnering aan zijne pelgrimage, — om vervolgens *boven* den helm zijne plaats in te nemen. Er bestaat dan, om eerstvermelde oorzaak, hoegenaamd geen verband tusschen geslachtsnaam en wapen. — Edoch, het woord Mom, Mum speelt in tal van plaatsnamen, zoo in Afrika en Amerika als in onderscheidene landen van Europa, en dit doet ons in bedenking geven of hier ook een plaatsnaam kan schuilen. Terwijl Mumford op zichzelf voorkomt (Kust van Guinea), luidde 't Limburgsche Montfort ao 1359 Momfort (Nijhoff, Oorkonden II, 128) en Mon(t)joye (Montschau, regdstr. Aken) ao 1276 Momgoie (Sloet's Oork. v. Gelre en Z.). Waaruit men besluiten mag, dat Mom = Mont is, — te eerder, als men opmerkt, dat in Momgoie *g* geene lipletter is, welke (eene oorspronkelijke) *n* in *m* kon doen verkeeren. Mont, Munt nu dunkt ons in de meeste gevallen identisch te wezen met ment, d. i. weide. Evenals Ment, Menthen komen ook Mont, Munt als geslachtsnamen voor, evenzoowel als Mom of Mum. Wij nemen echter gaarne voor onszelven over wat onze medewerker de Raadt nopens zijne gissing nederschrijft: »Die Entscheidung überlasse ich", enz.; doch in alle geval belet ons (Henricus) de Essende DICTUS Mumme hier een persoonsnaam (zie hiervoren, bl. 421) te ontwaren. RED.

<table>
<tr>
<td>Jan de Raet, Bürgermstr v. Salt-Bommel 1481, 84 u. 90. 1490 Heemrath, † 1528</td>
<td>Agnes v. Heusden Jan v. H. u. Elisabeth v. Groesbeek Tr.</td>
<td>Elias de Cock v. Delwijnen</td>
<td>Petronella Hack.</td>
<td>Noachus Naijen de Rauw</td>
<td>N. v. Dieden Rutgersdr.</td>
<td>Cornelis Gijsbrechts Mommers</td>
<td>N. N.</td>
</tr>
<tr>
<td colspan="2">Roelof de R.. »genaempt den olden Borgemester, Schöffe u. Bürgermeister zu Z. Bommel 1500, 16, 20, 26, 29, 34 u. 39, wie auch vorher u. nachher bis zu seinem Tode (1551); er heir. 9 Juli 1503</td>
<td colspan="2">Elisabeth (Isabella) de C. v. D., † 22 Oct. 1540</td>
<td colspan="2">Gijsbrecht N. de R., Ritter, ungefähr 40 Jahre Bürgermeister v. Zalt-Bommel, † 4 Dec. 1544 [1])</td>
<td colspan="2">Jeanne M. genannt Haeck (In Roth 3 silb. Hufeisen).</td>
</tr>
<tr>
<td colspan="4">Arnold (Arnt) de R., Bürgermeister v. Zalt-Bommel, † Z. B. 8 Aug. 1535</td>
<td colspan="4">Nenna N., † 3/13 Jan. 1563.</td>
</tr>
<tr>
<td colspan="8">Heijl de Raet (Raedt) † 6 Juli 1558 zu Z. B. verm. mit Peter Mom [2]).</td>
</tr>
</table>

[1]) Dieser Gijsbr. N. de R. soll nach Hellin'schen Manuscripten (Bibl. Royale, Brüssel) in 2 Ehe mit Jeanne Schoock v. Nerijnen vermählt gewesen sein (der die Schrägbalken u. Doppeladler beigelegt werden)?

[2]) Siehe das Ehecontract bei Fahne.

In einer Geneal. aus dem 17 Jahrh. wird sie Helena genannt. In dem Necrologium (od. Obituarium) der Groote Kerk zu Z. B. wird ihrer unterm 6 Juli wie folgt gedacht: »Obiit a° 1558 Heilwiges, filia Arnoldi Raet, vxor Petri Mom. Pro cujus perpetua memoria dati sunt tres equites aurei Gelrenses. Et ministrabitur presentibus 1 ℔ vt mos est". — Peter Mom wird in oben erwähnter Genealogie »Ritmeester" genannt. Siehe »Jan van Venraij (Johannes Ceporinus) en de Wording en Vestiging der herv. Gem. te Z. Bommel", von Dr. J. G. R. Acquoij ('s Hertogenbosch, v. der Schuijt, 1873), in welchem Werke über Peter Mom »een der heftigste Geuzen te Zalt-Bommel" mancherlei berichtet wird. Dr. A. theilt mit Fahne, Werner (u. mir) die Vermuthung, dass der in Z. B. 6 Aug. 1568 hingerichtete Peter Mom mit dem Gatten der Heijl de Raet eine Persone ausmacht. Ein Beweis für die Identität ist indess noch beizubringen. Dr. A. sagt S. 79, 2te Anm.: »Peter Mom was ongetrouwd, blijkens de copie van zeker stuk van den gerichtsbode Jacob v. Heusden in de Besoinge." Hierin liegt indess kein Beweis, dass Peter Mom *nicht* mit dem Gatten von Heijl de Raet identisch sei, denn »ongetrouwd" kann sehr wohl als verwittwet erklärt werden, da seine Frau, wie wir oben gesehen, bereits 1558 gestorben war. Ob Descendenz von ihr vorhanden, ist mir nicht bekannt. — Bei Fahne (III Band, S. 94, 153, 415) wird noch unter den Mom'schen Vasallen eine Familie die Raet und die Raedt aufgeführt, die in Roth einen goldenen Querbalken, begleitet, oben von 2 silbernen Müntzen, unten von einer silb. Taube, führte. Mittheilungen über diese mir sonst gänzlich unbekannte Familie sollen mir höchst willkommen sein.

Brussel (*Rue Gaucheret*). JOH. THEOD. DE RAADT.

Mom. Gerardus Mummo a° 1170, 9, komt voor in het Aanhangsel op de Kerkel. Oudhh. (Bat. Sacra); terwijl uit een manuscr. van het begin der vorige eeuw, naar men beweert, eigenhandig door prof. Drakenborch geschreven, blijkt dat de bl. 191 genoemde Cornelia v. Cuylenborch wed. Mom den dag na haar overl. te Utrecht, ook ald. is overluid. — In Herald. Bibl. 1883, bl. 91—217, komt Bol geh. m. Mom niet voor; evenmin als Jan Aertsz. Mom, klokkensteller (aanvang 17de eeuw), uit wiens bekentenis o. a., dat hij verleid was door hen, die de gevoelens van David Jorisz en Hendrick Niclaesz omhels-

den, blijkt, dat er te Dordrecht wederdoopers waren; zie Schotel, Kerk. Dordr.) en Reyer Aertszn Mom, die als wedr van Metta of Maria v. Ommeren, te Utrecht hertr. 30 Oct. 1642 Cornelia v. Overmeer, Pietersdr. v. o.

Mom. Her Henrick Mumme, priester (op Veluwe), staat over eene uitspraak i. d. 24 Apr. 1368 tusschen den Proost van Werden en eenige ingezetenen van Veluwe. Zou hij één persoon kunnen zijn met den *Nav.* XXXIII, 88, vermelden Henrick? Zou de Ulanda van Herald. Bibl. 1883, bl. 117, geen Cloeck of Boetberg geweest zijn? In beide familiën komt deze meer zeldzame persoonsnaam voor. — Goessen Momme behoorde als voedermeester tot het gevolg van hertog Willem v. Gelre en Gulik op diens reis naar Engeland in 1389 (Mr. G. v. Hasselt, Geld. Maandwerk, 1807, I, 422). Ook op het jaar 1405 staat Goissen Momme vermeld in diens »Rozendaal” 1808, bl. 99). — Johan v. Wijck, richter van Arnhem en op Veluwe-Zoom, getuigde 3 Juni 1413, dat vóór hem en vóór de gerichtslieden Reinken v. Halle, Henrich Brabant en Willem v. Thyentrode en vele andere »goide lude” in 't gericht van Velp verschenen waren Willem Mom en Aelheit zijne vrouw, die in handen van Hubert Wolff, burggraaf op Rozendaal, ten behoeve des hertogs Reinald van Gulik en Gelre hadden overgegeven hunne »coermondige luden”, t. w. Bernt toe Bruekerhaue met vier zoons en vijf dochters, Jacob toe Br., Liefken toe Br. Metkens dochter, Henrich, Gherit en Wolter v. Merme en Gherit v. Smalenvelt. Evenals Johan v. Wijck [1]), hingen Willem Mom en zijne vrouw aan dien overdrachtsbrief hun zegel (Mr. G. v. Hasselt, Roozendaal, 1808, bl. 133). Gezegde keurmedige personen staan a° 1423 ibid., bl. 163, vermeld. — Walraven Mom in 1498 burgemr v. Arnhem (Mr. G. v. Hasselt, Arnh. Oudhh. IV, 13). — In 1523 Roloff Mom een jonge dochter ter fonten gehadt ii goltgl. (Stadsrek. v. Arnh.) (Arnh. Oudhh. I, 81). — Evert Mom met huisvrouw en dochter was in 1511 lid van het Sunter Claes-gilde te Arnhem (Arnh. Oudhh. II, 106). — In 1553 was Walraven Mom schepen van Arnhem (ib. II, 177). Zie

[1]) Hij bewaarde in 1420 's Hertogs »Cleinoet”, dat te Rozendaal en te Arnhem was en »tot synen lyve” behoorde (ibid., bl. 162). Mom, burgemeester van Arnhem, hielp in 1425 den brand blusschen in die stad (Arnh. Oudhh. I, 178).

ook Mom ettelijke malen in den Inventaris van het oud-Archief van Doesburg 1865. J. A.

de Bye-Mom (XXXIII, 342). Jhr. Willem de Bye, geb. 1535, † tusschen 1604 en 1608, tr. 1° Elisabeth v. Gilsen, Marcus dr bij Helena de Baronaige, 2° Magdalena Moens of Moons, wede Ridder Don Francisco Baldens of Valdez. Uit de 1e Jhr. Marcus de Bye, † vóór 1649 (onder-commandant van Loevestein, die in 1631 de zeven Remonstrantsche predikanten liet ontvluchten, hetzij door onachtzaamheid of voorbedachtelijk, daarna luitenant bij de comp. van Gideon baron v. Boetselaer van Langerak), tr. 1° Lutgera v. Broeckhuysen, Evertsdr bij Gijsberta v. Ulft gezegd Matelang, 2° Juli 1627 op Loevestein, Margaretha Mom uit Utrecht voerende In zwart drie (2, 1) haringen van zilver, elk met een gouden handring in den mond. — Het bovenstaande is ontleend aan eene zeer betrouwbare MS. gen. de Bye. De vrouw van Marcus behoort dus tot het geslacht Baersdonck gen. Mom, en zal de Margaretha Mom zijn van Herald. Bibl. 1883, bl. 58, 220. De twee vrouwen van Marcus de Bye hadden dus tot gemeenschappelijken overgrootvader Willem v. Ulft geheeten Matelanck (Herald. Bibl. 1883, bl. 57).

Het gevraagde wapen kan ik niet te huis brengen; alleen merk ik op, dat v. Meurs in Westphalen in goud een dwarsbalk van zwart voerde. Tot aanvulling der gen. Tulleken in Herald. Bibl. 1881, bl. 87, diene nog dat de aldaar genoemde Jhr. Marcus de Bye, een zoon was van Gideon bij Margaretha v. Nederveen en kleinzoon van Marcus bij Lutgera v. Broeckhuysen. Hij was geb. 's Hage 1612? † vóór 1743, in 1672 kapitein in het regiment van G. J. v. Weede van Walenburg in garnizoen te Grave, later in dat van den luit. kol. Johan de Bye, heer van Albrantswaard en Stoutenburg. Als schilder heeft hij eenigen naam gemaakt, was lid van Pictura te 's Hage en gaf vier boekjes met etsen uit. Hij liet drie kinderen na: Adr. Phil. (1667—1681), Rutger (die nooit kap. luit. der infie is geweest en leefde 1670—1689) en Willem, † 1752, kap. regt luit. gen. Dibbitz, gehuwd met eene v. de Graaff. Met Willem's eenige dr Henriette Catharina de Bye, gehuwd met Johan Verhage, stierf deze tak de Bye uit.

Arnhem. J. D. WAGNER.

Noordbeek (XXXIV, 112). Het portret v. Johannes N., voorgesteld als pred. te Deventer (1716—1722) (blijkens de St. Lebuinus-kerk in 't verschiet daarop voorkomend) is in 't Friesch Museum, *Cat.* n° 482.

J. D. L.

Noordbeek. *Nav.* XXXIV, 113 worden genoemd Bernard Stulen, pred. te Ohne, en Anna Elsebe Osicius. Ik bezit een stuk op perkament i. d. 20 Febr. 1652, voorzien van een zeer duidelijk afgedrukt wapen (ik meen dat der Graven van Bentheim), waarbij Ernest Wilhelm en Philip Conradt graven van Bentheim enz., aan den conrector Wenceslaus Osicius te Steinfurt, uit erkentelijkheid voor de hun bij hunne »Institution", bewezen getrouwe diensten, een huis en hof te Steinfurt schenken. Dit stuk is afkomstig van Anna Hendrina Stulen, dr v. Petrus, pred. te Ootmarssum, bij Hendrica Cock. Haar echtgenoot, Gerhardus Roessingh, werd 1771 pred. te Borne (Overysel). In zijn intreêpredikatie, welk stuk mede in mijn bezit is, zegt hij zijne eerste opleiding te hebben gehad bij den rector Noorbeek, in zijne vaderstad Enschedé. Was deze N. ook een lid der familie N., waarvan *Nav.* t. a. pl. sprake is? — Op het huis te Wedde (prov. Groningen), bewoond door Mr. J. S. G. Koning, hangt een oud portret, dat, naar mij meermalen werd meêgedeeld, voorstelt een drost van Salland, Stuerman genaamd. Het is afkomstig van de familie Cock, van welke mede eenige portretten op dat huis aanwezig zijn. — Johannes Cock † 1678 was gehuwd met Margaretha Verhoef, bij wie Gerhardus † 1711 tr. Gesina Reneman, bij wie Catharina tr. Roelof Lanckhorst (kapt. bij het reg. Oranje-Drenthe), bij wie Aleida L. tr. 1766 Mr. Johannes Koning, adv. te Groningen, de grootouders van Mr. J. S. G. Koning straksgenoemd.

A. H. R.

VRAGEN.

v. Asperen. Wie zijn de nakomelingen van Reijer v. A. Johansz., raad te Gorinchem, bij Geertruid de Jonge, 1578 raad in de vroedschap te Gorinchem, 1579 schepen ald. geh. m. Johanna Vogelsank.

V. O.

Renesse, á Renesse. Wie waren de ouders en voorzaten van den graveur C. A. Renesse? — Wie zijn de voorouders van Ludovicus Gerardus à Renesse, rector magnificus der Illustre School te Breda, wiens ouders mij bekend zijn. LABOREMUS.

de Sitter—Roelandts. Pieter de S. huwde den....? 16..? te Gouda Maria R. († laatst van Jan. 1730), in 't begin van 1677 hertr. met Johannes Schaaff, j. m. te Amsterdam. Uit haar eerste huwelijk met P. de S. zijn ons bekend twee kinderen, Thomas en Johannes. De oudste, Thomas, geb. te Gouda 1 October 1662, tr. 2 Nov. 1683 Margaretha Both, bij wie vier kinderen. Men vraagt: datum en jaartal van het huwelijk van P. de S. met Maria Roelandts; namen en data van geboorte en overlijden der vier gezegde kinderen, en wat er van hen bekend is. Wanneer en waar stierf Thomas de Sitter?

Arnhem. R.

Wapen met 3 visschen. Welk geslacht voerde In zwart 3 schuingeplaatste zilveren visschen (2 en 1), aanziende helm, helmt.: tusschen eene vlucht een omgewende ietwat schuinlinks geplaatste visch. Het heeft veel van het wapen v. de Velde. Zie Het Bibl. 1881, bl. 185, noot 2. H.

Brand. Het wapen dezer familie, *Nav* XXXIV, 253 medegedeeld, wijkt af van het Armorial General (D'or a la fasce brét. et c-brét. de sa. acc. de *sept* abeilles *du même*, *quatre* rangées en chef et *trois* rangées - en p.), dat in overeenstemming is o. a. met de voorstelling op het portret in olieverf van Johan, den burgemeester van Gorinchem in mijn bezit. Waar komt dan nu die variant van bl. 253 voor?

De echtgenoot van Aletta v. Hodenpijl († 6 Juli 1623 te Delft) heette Ewoud Jacobsz. en leefde omstreeks 1580.

Heette de vrouw van Johannes, pred. te Wateringe, niet Antonia Vasstrick? Bezit de heer Chr. J. Polvliet nog meer bescheiden omtrent deze familie, en zoo ja, is hij geneigd die mede te deelen?

Amsterdam. J. E. VAN SOMEREN BRAND.

GESCHIEDENIS.

Rekwest betreffende de Regeeringsbestelling te Brielle in 1787. Vervolg van bladz. 380—93.

Bijlage A. Extract uit het Register der Ress. van de Vroedschappen der stad Brielle.

Den 10 Sept. 1618.

Is gecompareert in de Vroetschappe der Stede van den Brielle mijn Heere den Prince van Oraingien, Stadthouder ende Gouverneur van Hollant ende Westvrieslant, verthonende t'gunt daer was gepasseert int stuck van de justitie, in de religie ende oock tegen zijnnen persoone, dat hij den voorleeden jare den Vroetschappe hadde versoucht hare resolutie te willen dirigeren tot ruste ende eenicheijt van de Lande, dat het zoo verre van daer es geweest, dat zij haer niet alleen zeer hart in alle saecke hebben gedragen, maer oock geresolveert het crijchsvolck van Utrecht tegen de Generaliteijt ende sijnnen persoon te gebrucken, t'welck zijn geweest saecken, omme het lant int uijterste gevaer te stellen, waeromme hij nodich heeft geacht ordre te stellen dat zulcx niet meer en gebeurt, opdat den dienst vant Lant ende de ruste wederomme mach werden gevordert: verclarende haer alt samen te ontslaen van haren eedt, ende dat hij alsulcke ordere zal stellen als hij tot dienst vant Lant zal bevinden te behooren. Naerdat alle d' voors. ouwe Vroetschappen waren vertrocken, heeft Zijnne Princelicke Ex^tie^ ontbooden dengenen die hij goetgevonden heeft naer jegenwoordige gelegentheijt des tijdts Vroetschappen te maecken, henluijden verclarende dat den hoochsten noot van t' lant zulcx vereijschte ende dat hij alles dede in non prejuditie van des stadts privilegien ende gerechtichheden, ende sonder t'selve te trecken in consequentie. Ende heeft tot Vroetscappen gemaeckt de

navolgende persoonen: Pieter Jacobsze out burgemr., Jan Cornelisze Hartichvelt item, Jacob Aertsze item, Jan Craen, Leendert Jansze, Abraham Commersteijn out burgemr., Hillebarent Arensze, Nicolaes Reijersze v. der Loeten Major, Daniel v. Gellinchuijsen, Willem Allertsze v. Coudenhoven, Jan Jansze Inner, Joris Gerritsze Laeckencooper, Jacob v. der Goes ontfanger, Doctor Johan Meijs, Gerrit Arensse Meeuwesteijn, Pieter Melsze in den Horen, Mr. David Jacobsze v. der Heule, Lenart Jansze de Wit, Daniel v. Houcken, Anthoni Tael. — De voors. Vroetschappen hebben aen handen van Zijn Ex^{tie} gedaen den behoorlicken eedt, als hiernaer volcht: Dat swere ick Vroetschappe dezer stede van dèn Brielle te weesen, de rechten ende privilegien van dese stadt te helpen mainteneren ende hanthavenen, d'selve gehou ende getrou te wesen, ende dat ick alles zal doen dat een goet ende getrou Vroetschap van dese Stadt schuldich es te doen. Dat sal ick niet laten om lieff noch om leet, noch om geenderhande saecke. Soo waerlick moet mijn Godt Almachtich helpen! — Den voors. eedt gedaen zijnde, heeft Zijnne Ex^{tie} verclaert, dat den dagh van de verkiesinge der Magistraet alsnoch niet en was omgecomen, al evenwel dat hij (den hoochsten noot zulcx vereijsschende) in non prejuditie als vooren van deser stede gerechtichheijt ende privilegien, alleenlicken voor desen tijt, sonder t'selve als vooren te trecken in consequentie, goet hadde gevonden te stellen de navolgende Magistraet, ende deselve te beëdigen in conformiteijt van derselver Privilegien, omme te diennen tot Bamisse 1619, die voortaen achtervolcht ende gebruijct sullen werden als te vooren es geschiet geweest. Tot Burgemeesters: Pieter Jacobsze, Lenart Jansze. Tot Schepenen: Pieter Jacobsze, Abraham Commersteijn, Daniel van Gellinchuijsen, Willem Allertsze v. Coudenhoven, Jacob v. der Goes, Doctor Jan Meyssen, Jan Jansze Inner. Tot out-schepenen: Jan Cornèlisze Hartichvelt, Jacob Aertsze van Rielle. Tot Raden: Joris Gerritsze Laeckencooper, Anthonij Tael.

Bijlage B. Extract uit het Register der Notulen van de Vroedschappen der stad Brielle. Den 17 Sept. 1623. Geproponeert sijnde ofte eenige afgesette Vroetschappen wederomme souden mogen genomineert werden in de veerthienen, omme als schepenen te dienen: Es geresolveert dat men de namen derselver voor dese reijse sal mogen leesen, maer niet teijckenen, ende dat men jegens de aen-

staende nominatie van de 14 de sake sal leggen in communicatie met sijne Pr. Ex^tie^. ofte den Raedt omme te hebben hare E. Gr. M. advijs off men se wederomme sal mogen nomineeren ende brengen in de electie van de veerthienen ofte niet. — Op den 22 Meij 1624 is gecommuniceerd, dat de Gecommitteerdens tot bovenstaande informatie nog hadden gesupercedeert in 't volbrengen haarer commissie, maar dat proponeerden om deeze zaak onder de Vroedschappen zelvs te schikken en eene Commissie te benoemen om eenige pointen daartoe op te stellen; en is na deliberatie dien conform geresolveert. Op den 16 Junij 1624 heeft deeze Commissie gerapporteert dat.... en dien conform geresolv. dat niemand der afgezette Vroedschappen tot de nominatie van 14 of Vroedschap of Scheepen zal mogen worden geëligeert; even zoo min als die de verboode vergaderingen of die der Remonstrantsche factien zijn toegedaan of gefrequenteerd hebben, zo lang door de Staaten met goedvinden van Zijn Pr. Excellentie daarop niet zal zijn gedisponeert, of dat een zodanige bij de Vroedschap daartoe capabel en der Steede dienstig zal worden geoordeeld.

Bijlage C. Extract uit het Register der Notulen van de Vroedschappen der stad Brielle.

Den 13 Oct. 1622. In deliberatie geleijt ofte den Burgemr. Franchois van Gellinchuijsen, alsoo hij geen Vroetschappe was, behoorde in de vergaderinge van de Vroetschappe te compareren ofte niet: es geresolveert ende eenpaerlijcken verstaen, dat den Burgemr. van Gellinchuijsen den tijt desselfs Burgemeesterschap sal compareren ter vergaderinge van de Vroetschappe ende aldaer helpen resolveren ende stem hebben beneffens die van de Vroetschappe, twelcke cesseren sal als sijn tijt sal sijn geexpireert, ten ware hij ondertusschen Vroetschappe werde.

Bijlage D. Extract uit het Register der Notulen van de Vroedschappen der stad Brielle.

Den 19 Junij 1624. Rapport gedaen bij de Heeren gedeputeerden, gecommitteert opt naerder reglement van de regieringe tot confirmatie vant naerder octroij van date den 21 Aug. 1620, voordragende dat men behoorde te voorcomen, dat geen Burgemeester in de bancke off Burgemeester thesaurier alsmede de Raden gecooren souden mogen werden vuijt het corpus van de stadt, maer dat deselve souden moeten genomineert ende geeligeert werden vuijt den Vroetschappe. De

voors. propositie in deliberatie geleijt sijnde, es geresolveert, dat van nu aff niemant tot Burgemeester in de bancke, Burgemeester thesaurier ofte tot Raedt sal vercooren mogen werden als alleenlijcken dengeenen die Vroetschap sijn, ende niet vuijt het corpus van de stadt, ende dat men vant geresolveerde aen de vergaderinge van de Ed. Mo. Heeren Staten van Hollandt ende Westvrieslant sal versoecken approbatie, ende dat de 6 gecommitteerdens requeste sullen instellen ende den Vroetschappe communiceeren, omme daernaer bij de Heeren Jacob v. der Goes burgemr. ende Abraham Commersteijn outburgemr. ter vergaderinge vande Heeren Staten voornt. de sake te vervolgen om de voors. approbatie te becomen.

Bijlage E. Extract uit het Register der Notulen van de Vroedschappen der stad Brielle.

Den 1 Oct. 1625. Is bij den Vroetschappe geresolveert, dat den E. Heere Balliu, geassisteert met Niclaes v. der Loeten ende Abraham Commersteijn, als uijt den Vroetschappe gecommitteert sijnde, sich sullen vervougen in de Raedtcamer ende den Schependomme, aldaer vergadert sijnde omme te eligeren Magistraten, die desen aenstaenden jaere dienen sullen, te remonstreren, dat haer E. int verkiesen van een burgemr. thesaurier willen letten op de capaciteijt ende bequaemheijt van sulcken persoonen, die in deze conjuncture van tijden der stede dienstich sijn, ende dat sij haer E. willen gedraegen ende reguleren in conformiteijt van de resolutie in date den 19 Junij 1624, bij de heeren Vroetschappen opt stuck van de verkiesinge van nieuwe Magistraten genomen, ofte in gevalle sij tegens de voors. resolutie ymant tot den Burgemeesterschappe voornt. buijten den Vroetschappe sijnde quaemen te eligeren, dat de heer Balliu voornt. ende de Vroetschappen soodaenige electie niet en sullen approberen, maer daertegens in aller manieren opposeren; welcke resolutie bij den heere Balliu voors. ende gedeputeerdens uijt den Vroetschappe den Schependomme aengeseijt is.

Bijlage F. Extract uit het Register der Notulen van de Vroedschappen der stad Brielle.

Op den 14 Sept. 1619. Es bij eendrachtige stemmen in plaets van Hillebarent Arensze tot Vroetschappe vercooren Willem Arensze Goutsmidt. Den eet tot de verkiesinge es gedaen behalve van der Goes ende Joris Gerritsze, die sieck sijn ende Commersteijn ende Mr. Davidt, die absent zijn.

Bijlage G. Extract uit het Register der Notulen van de Vroedschappen der stad Brielle.

Den 1 Oct. 1619. Gedelibereert zijnde off men niet in conformiteijt van den voet bij sijn Ex^{tie} den prince van Orangien genomen, te weeten, dat men den Vroetschappe sal houden op 20 persoonen, es verstaen ende geresolveert dat de Vroetschappe sal bestaen in 20 persoonen, ende soo jemant buijten den Vroetschappe schepen ofte raet wert, dat die sal affgaen ende weesen een burger als te vooren.

Bijlage H. Extract uit de Ress. van Burgemeesteren en Vroedschappen der Stad Briele, genomen op Woensdag den tweeden Mey 1787. De Heer Praesident Burgemeester v. Dam v. Aerden, heeft aan Hun E. Gr. A. voorgedragen, dat op gisteren avond aan zyn Edele belet zynde gevraagt, voor eenige Heeren Officieren uit de Burgery dezer Stad, na bescheiding op heeden morgen ten half tien uuren, by zyn Edele waren gekomen de Heeren Johannes v. der Schilt en Libertus v. Bokkelen, Capitein en Vaendrig van het Witte Vaendel, Reinier v. Beugen en Adam Troost, Sergeanten van het Oranje Vaendel, en Leendert Plooster, Sergeant van het Blaauwe Vaendel, Burgers en Schutters dezer Stad, zig qualificeerende als Gecommitteerdens van een Considerabel aantal Officieren en Onder-Officieren der Krygsraden, Burgers, Schutters en Ingezeetenen dezer Stad, en aan zyn Ed., na een decente aanspraak, door monde van den Heer Capitein *Van der Schilt*, hadden overgegeven een Declaratoir, door ruim 300, zoo Officieren en Onder-Officieren der Krijgsraaden, Burgers, Schutters en Ingezeetenen deezer Stad onderteekend, met Sollicitatie, dat hy Heer Praesident Burgemeester hetselve, by de eerste convenable gelegenheid, ter Vergadering van Hun Edele Gr. Acht^{b}., de Heeren Burgemeesteren en Vroedschappen dezer Stad, gelievde in te leveren, en ter deliberatie van Hun E. Gr. A. te brengen; Dat hy Heer Praesident Burgemeester, voorschreeve Heeren Gecommitteerdens had gerepliceert, dat zyn Ed. hetselve aan den Heer Burgemeester Roest zoude communiceeren, en alsdan aan de intentie van hun Heeren Gecommitteerdens zoude voldoen, zoo als Heeren Burgemeesteren dan nu ook de eere hadden, hetselve te brengen ter kennisse en deliberatie van Hun E. Gr. A., en zynde van dezen Inhoud: Wy Ondergeteekenden Burgers, Inwoonders, en Schutters der Stad Briele, zynde Officieren, Onder-Officieren en Rotsgezellen der gemelde Schutterye, en alzoo te samen uitma-

kende genoegsaam de twee derde Deelen van de geheele Burgery en Schuttery der gemelde Stad, in behoorlyke opmerking genomen hebbende, dat, nietteegenstaande de Rust en Tranquiliteit, en daar door Vreede en Welvaaren, door de wyze maatregelen van de Vroedschap deser Stad, onze welgeliefde Burgervaders, tot hier toe, gelukkiglyk en wysselyk, is bewaard gebleeven; nogtans, door het twistvuur in nieuwe ongehoorde hevigheid, in andere Steden ontbrandende, door een of meer der zodanige onrustige, ook naar alhier tot verleiding van anderen, zoude kunnen geïntendeert en betracht worden: zyn te saamen, na goed overleg te raade geworden, te *declareeren*, zoo gelyk wy Ondergeteekende vrywilliglyk, en volstrekt welmeenende *declareeren* by dezen, (de twisten en mishandelingen in andere Steden zoo even gemeld, met de uitterste verontwaardiging vernemende, en overzulks ons Ondergeteekende, als by continuatie, nu nog sterker dan altoos te samenvoegende) niet te zullen dulden, dat eenige twist, of bedryven van die natuur voorgemeld, door iemand, wie hy mogte zyn, alhier binnen deze Stad, zal ondernomen worden, neen maar in tegendeel, dat wy Ondergeteekende declareeren, en ons, als op nieuws verklaren, ons alle daar tegen, met alle magt te zullen verzetten, en te zullen blyven standvastig, gehouw, en getrouw aan de zeer beproefde, en tot welvaaren allesints van deze Stad, en de geheele Burgerye, en Inwoonders derselver, ondervondene Regeering van de Ed. Gr. M. Heeren Staaten van deze Provintie, onzen Souverain, van Zyn Doorluchtige Hoogheid, den Heere Prince van Oranje, onzen Erfstadhouder, in de genieting van die hooge waardigheeden, als aan Hoogstdesselfs Heer Vader, onsterffelyker Memorie, in den Jaare 1747, en aan den tegenwoordigen Prince Erfstadhouder, in den Jaare 1766, by zyn meerderjarig worden, beide door den Souverain van den Lande, zyn gedefereert, en opgedragen geworden, als ook, van de Edele Gr. Achtb. Heeren Burgemeesteren, Vroedschappen, en Magistraat dezer Stad, onze wettige Regeering, zoo, en op dien voet, als deselve, zedert zeer veele Jaaren, en tot heeden nog, volgens de Handvesten en Privilegien dezer Stad, heeft gesubsisteert, en tot ons Ondergetekendens volkomen genoegen word onderhouden; En declareeren wy Ondergeteekende alle te zamen, zulks niet alleen te zullen handhouden, binnen deze Stad, maar ook, tot volkomen kennelyk zyn, van alle en een iegelyk, ook overal daar, en alwaar het benodigt, en

te staade zoude kunnen zyn, zoo by de Heeren Staaten dezer Provintie onsen Souverain, als by de andere Collegien, daar het zoude te passe kunnen komen: Declareerende wy Onderteekende dan op dien voet by dezen, op het eerbiedigste, en te gelyk op het nadrukkelykste, te verzoeken, en te committeeren de Ed. Gr. Achtb. Heeren Burgemeesteren en Vroedschappen dezer Stad, onse waardige, en veel geliefde Regeering, en Burgervaders, onse bovengemelde redenen, en declaratien van onsent weegen allenthalven te doen kennelyk zyn, ondersteunen, en hand houden, zonder van wegens deze Stad daar van af te gaan, in eenige point, of op eenige maniere, als zynde zulks de gemanifesteerde verlangens, vertrouwen, en volkomen wille, waarby wy Ondergetekenden volstrektelyk verkiezen te blyven, zonder eenige verandering. En zal deeze onze welmeenende acte, door eenigen onser, als daar toe versogt, en gequalificeert, met behoorlyken Eerbied, namens onser aller Ondergeteekende, overgebragt, en aan handen gestelt worden van den Heer Praesident Burgemeester, en by absentie van denselven aan handen van den Heere tweede Burgemeester dezer Stad, met zeer gedienstig, en instantelyk verzoek, van dezelve acte ter Vergadering van Burgemeesteren en Vroedschappen te brengen, hoe eerder zoo beter, ende, na deliberatie, dezelve met Hun Ed. Gr. Achtb. goedvindelyke approbatie te vereeren en bekragtigen.

Aldus gedaan, en by ons Onderteekent,

G. v. d. Kasteele, Predikant. Briele den 27 April, en drie volgende dagen 1787, etc.
J. Groeneveld, Predikant.
S. van der Burgh, Oud-Schepen.
C. C. Brender à Brandis.
A. T. Veerman, Emerit. Predik.

(Voorts volgen hier de namen van 75 officieren, onderofficieren en rotsgezellen van het Oranje Vaandel; van 75 officieren, onderoff. en rotsgezellen van het Blauwe Vaandel; van 95 officieren, onderoff. en rotsgezellen van het Witte Vaandel en van 63 burgers en ingezetenen).

Waarop, na deliberatie, is goedgevonden en geresolveert, dat Heeren Burgemeesteren en Vroedschappen der Stad Briele gesien en geleesen hebbende, het addres, en declaratoir, door de Officieren, Onderofficieren, uitmakende de respective Krygsraden, en Rotsgesellen van de Burgerye, of Schutterye der Stad Briele, benevens verdere Burgers en Ingezeetenen der gemelde Stad, (als zynde meer dan twee

derden deelen van gemelde Personen, en qualiteiten binnen deze Stad) onderteekent, en door eenige derzelver daartoe versogt, door handen van Heeren Burgemeesteren, aan dezen Vroedschap gepraesenteert, houdende ronde betuigingen hunner vergenoegtheid, wegens het welvaren dezer Stadt, Burgery, en Inwoonders derzelver, onder de besturing van hunne Regenten, als Burgervaderen, met declaratien van eene volstandige gehouw en getrouwigheid aan de Ed. Gr. Mog. Heeren Staaten den Souverain deser Provintie, aan zyn Doorl. Hoogheid, den Heere Erfstadhouder, in alle zyne digniteiten, en waardigheden, zoo als dezelve aan gemelde zyne Doorl. Hoogheid als Erfstadhouder, door den Souverain deser Lande, in opvolging van hoogstdeszelfs Heer Vader Ontsterffelyker Memorie, by desselfs meerderjarigheid zyn gedefereert, en opgedragen geworden, als ook aan de Ed. Gr. Achtb. Heeren Burgg. en Vroedschappen, en Magistraat dezer Stad, met verdere declaratie, en versoek, ter continuatie daarvan, agtervolgens de handvesten, Octroyen en Privilegien dezer Stad, en zoo als zulks, tot heeden, door Burgemeesteren en Vroedschappen is geobserveert, en onderhouden, insteerende voorts eerbiedig, op deze hunne declaratoiren, en versoeken, Hun E. Gr. A. approbatie, met toezegging van voortduurend appui te erlangen: hebben, na deliberatie, goedgevonden en verstaan, zoo als Hun E. Gr. A. goedvinden en verstaan by dezen, onder betuyging der aangenaamste gevoelens van aandoeninge over het aanhoudend weldenken, ende ronde declaratien der Officieren, Onderofficieren uit de respective Krygsraden, en Rotsgesellen van de Burgery of Schuttery dezer Stad Briele, benevens verdere Burgers en Ingezeetenen der gemelde Stad, ten getale van meer dan twee derde derselve gementioneerde Persoonen, en qualiteiten, zig binnen deze Stad bevindende, en door derselver ondertekening Hoofd voor Hoofd, volkomen aan den dag gelegd, zoo met opzigt tot de Hooge Regeering des Souverains, Zyner Doorl. Hoogheid den Heere Erfstadhouder, als ook van Burgemeesteren en Vroedschappen dezer Stad, (derzelver Regeering en Burgervaderen,) houdende, en onveranderlyk zullende houden, met gepaste erkentenis het bovengemelde gedeclareerde te approbeeren, en al het zelve te accepteeren, met volkomen gereciproceerde toesegging aan de Ondergeteekende, en alle welgesinde Burgers, Inwoonders en Schutters dezer Stad, dat Hun E. Gr. A. daarby zullen continueeren, en daar aan

hand houden, zonder te dulden, dat daar omtrend eenige alteratie werde gemaakt; En is deze Resolutie zonder nadere resumtie gehouden voor gearresteert, en zal van het bovengemelde Declaratoir en Resolutie gegeven worden Copie Authenticq aan die Burgers, welke gemelde Declaratoir aan handen van den Heer Praesident Burgemeester Dr. Cornelis v. Dam v. Aerden, hebben overgebragt, blyvende het origineele Declaratoir (onvermindert insertie in de Notulen) als na gewoonte ter Secretary gecustodieert.

Medegedeeld door H. DE JAGER.

De Matha (XXXIV, 272). De kolonel baron de M., aan wien in 1785 was opgedragen een corps troepen aan te werven, was in 1787 commandant van Muiden, welke plaats hij 7 Oct. v. d. j. overgaf aan de troepen van den koning van Pruissen. Hij was een bekwaam officier, die zijn plicht beminde en die kundig genoeg was om de omstandigheden te voorzien, te beoordeelen en zijn gedrag er naar in te richten, zegt Th. Ph. van Pfau in Gesch. van den veldtocht der Pruissen in Holland, in 1787. Amst. W. Holtrop 1792, II, 65, en Bijlage K., bl. 21. Het garnizoen van Muiden bestond uit regimenten reguliere Hollandsche troepen, uit nieuw-opgerichte corpsen, uit auxiliairen verzameld uit alle provinciën, zonder krijgstucht, onverschillig voor de zaak der patriotten en alleen bedacht op hun eigen belang. Met dergelijke troepen kon de commandant nauwlijks de orders doen uitvoeren, die hij uit Amsterdam ontving. Hij geleidde de bezetting met vliegende vaandels de vesting uit, en begaf zich vervolgens naar Amst. om van de commissie ter defensie zijn ontslag te vorderen. Zie verder De Pruissische veldtocht in Nederland in 1787 door Th. von Troschke. Uit het Hoogduitsch, Gouda, v. Goor 1875, bl. 127. A. + B.

Pieter Andriaensz van der Werff te Wezel. Zie omslag afl. 7 '84. — 26 Jan. 1575. Ten overstaan van Not. Jan v. Hout wordt verklaard ten verzoeke van Pieter Adreaensz v. der Werff, »proviant Mr. Generaal, dat de voorsz. v. d. W. de voorleden jaeren deur de tirannie des hertogen van Alba mede ballinge landts heeft moeten wesen eñ dat hij over zulcx mit Adriaen Adriaensz. zyn broeder binnen der stadt Wesel in den landen van Cleve mesnage heeft gehouden eñ

hebben zoe vuyten monde vanden voorz. reqt. als van den voorn. Adriaen eñ zyn huysvr. tot verscheydene reysen verstaen dat het onderhout van mesnage den voorsz. reqt. voor den helft aenging; verclaerde voorts dat hen getuygen mede wel es bekent dat naerdien de voorz. reqt. vañ Pr. Exc. van Orangien letteren van Commissie hadde ontfangen om de algemeene zaecke des Nederlants by de hant te nemen eñ aen te grypen, twelck naer hen getuygen beste onthout geschiet es int eynde van t jaer van LXX of t beginsel vañ jaere LXXI, des zij hen gedragende ut de commissie daervan zijnde, vuyt des voorschr. reqts huyse binnen Wesel verscheyden gesanthen der voorsz. algemeyne zaecken ooc boden eñ dienaeren tot vordernisse van dyen vuytgesonden daghelyc te herberge quamen ende thuys lagen (eñ aldaer tot zyne reqts en zyn broeders costen getracteert werden zulx zy getuygen aldaer ten huyse onder anderen meer tot verscheydene stonden thuys gelegen en getracteert zyn geweest en dagel. aff en aen reysende vuyt en ingingen en geduyrende tselve tractement tot in Oct. a°. 71 toe dat voorsz. regt. eñ zyn broeder naer Hamborgh vertrocken mitter woone. In dier vougen dat zy naar voorgaende rype calculatie hen vastel. laeten beduncken dat de voorsz. P. A. v. der Werff en zijn broeder aen tvoorsz. tractement zoo aen wijn, bier, spijs en diergel. nootelyckheyden ten minste ten coste geleghen hebben en mitsdien ten achteren zyn de somme van zeshondert gulden eer meer dan min. Presenterende enz." Het feit wordt by v. d. Aa met een enkelen regel herdacht.

Den Haag. A. J. SERVAAS VAN ROOIJEN.

VRAGEN.

Brunsberg. Ten zuiden der stad Zutphen aan den rechter IJsseloever ligt een tot Warnsveld behoorend heuvelachtig terrein, waarop onderscheidene huizen en boerenwoningen gebouwd zijn, te zamen een gehucht of buurschap vormend en genaamd de Bronsbergen. Vrij algemeen heerscht de dwaling, dat deze benaming eene verkorting zou zijn van Baronsbergen, ofschoon niemand weet te zeggen naar welken Baron deze bergen dan aldus genoemd zouden zijn.

Bronsbergen is echter eene verbastering van Brunsberg. Ter plaatse, waar thans de uitspanning het Harenberg ligt, moet in vroegere eeuwen een kasteel, *Brunsberg* genaamd, gestaan hebben. Men vindt dit nog aangegeven op de kaart in Tegenwoordige Staat v. Gelderland. Wie weet eenige bijzonderheden omtrent dit slot Brunsberg en zijne bewoners? In de Rijnprovincie woonde een geslacht Brunsberg, waarvan het wapen te vinden is in Sibmacher en ook in Rietstap's Armorial.

Venlo. H. M. WERNER.

Engelenvaart. Zoo heet eene vaart in Friesland, bij Heerenveen. Van waar die naam? Van den naam der friesche familie Van Engelen?

Schaarsbergen. Is er nu niemand, die zich over *Nav.* XXXIV, 175 ontfermt? Geen enkel Veluwnaar? Zelfs niet onze medewerker van 't Uddelermeer?

OUDHEID-, MUNT- EN PENNINGKUNDE.

Ermelo, Heiligen-Huisken, Hunnenschansen, Hunnebedden, Suevenkamp. De naam van *Ermelo*, dat bekende dorp in Over-Veluwe, zal beduiden »bosch van (gewijd aan) Irmo of Irmin", eenen halfgod, wien men 't karakter van den krijgsgod Mars toekende, en dien men onder de gedaante van een zuil of op een zuil geplaatst beeld bij de Germanen vereerde (Martem effigie columnarum imitantes). Men grondt dit gevoelen op de woorden uit een der oudste charters: »Pervenit (Karel de Groote, toen hij tegen de Saksers optrok) usque ad Irminsul"; en dit laatste woord verklaart men dan (op den klank af) als zuil van Irmo of Irmin. Dat echter hier de geleerden in meening verschillen, blijkt uit eene andere duiding van dit Irminsul als heilig woud (nemus sacrum), en geen afgodsbeeld, gelijk er nóg een pseudo (?)-exemplaar in de Domkerk te Hildesheim wordt bewaard (*sic*). Nu, men mag dan ook vragen, of *sul* wel ooit »zuil" kan wezen. Is 't niet veeleer zyl, zîl, d. i. sluis (zie *Nav.* XXXIII, 299)? Als men van dien

zuilen-eerdienst geene andere sporen kan toonen dan dit o. i. misduide *sul*, dan rust hij voorwaar op uiterst zwakken bodem. Ook een misduid *colum(p)na*, — bijv. in *Col.* Ermel, *Col.* Gerderen, *Col.* Voerst, enz. enz., gelijk men o. a. in de Veluwsche tijnsboeken telkens aantreft; waarin *colum(p)na* = officium, ampt of ambagt, — mag tot dien voormaligen zuilen-eerdienst stof hebben geleverd. — »De giftbrief van Folkerus (a° 855)", — zegt H. G. Haasloop Werner in Geld. Volksalm. 1864, bl. 60, — »geeft aanleiding tot de veronderstelling dat de dienst van Irmin, die onder de Westfalen, Saksers, Drenters, Twenters, ook onder de Zeeuwen op Walcheren in de 8ste eeuw nog 't voorwerp was eener goddelijke vereering, ook op de Veluwe niet vreemd was". En ja, 't volk der Franken stond bekend als »Irmin-theod"; daarom, zegt men, komen ook bij hen de meeste namen voor, die met Irmin samenhangen [1]). Dus dan vertoonen benamingen als Erme, Ermeland, Ermelgen, Harmelen of Hermelen, Hermeldink, Hermelgem, Armillac (Frankrijk), Armillas (Spanje), allen gezamenlijk of grootendeels, de sporen van dien Irmindienst! Wij gelooven zulks bezwaarlijk. Staat die dienst van elders vast? Uit gezegde plaatsnamen is hij o. i. niet af te leiden; want als bijv. Ermelo, [a° 855 Irmenlo, Irminlo (Sloet), a° 1450 Armel (Schrassert, Harderwijk, I, 8)], naar onze bescheiden meening, behoudens beter oordeel, geduid kan worden als ar-men(t)-lo = haar [2])-weide-bosch), — vgl. Arnhem, d. i. haar [2])-woning; vgl. ook Arment of Erment, — dan scheert men al die plaatsnamen gevoeglijkst over denzelfden kam.

In de buurschap Drie, bij Ermelo, ligt *Heiligen-Huisken* of *het H. H.*, gelijk 't betiteld wordt a° 1540 in 't Malenboek dier buurschap, waar a° 855 nog bestond 't Ermeloosche bosch, uit hetwelk Folkerus, bij giftbrief van 7 en 10 Nov. van dat jaar, zestig scharen (scaras) aan de abdij van Werden schonk; dit bosch werd op last van Harmohar, bisschop van Utrecht, kort daarna uitgeroeid, en deze kerkvoogd zou er toen dit »huisken" hebben doen oprichten, — thans boschwachterswoning, waar ook de holtrichters en maalmannen vergaderen.

---

[1]) Men zou hier ook wel te pas kunnen brengen Irmina, dochter van Dagobert I, koning van 't Frankenrijk, die in 698 of 699 door schenking der helft van Echternach aan den H. Willebrord, bisschop van Utrecht, aanleiding gaf tot de stichting der beroemde abdij aldaar. Zij staat als de Heilige Irmina bekend.

[2]) Haar kan beduiden uitgerooid of nieuw-aangemaakt land, ager of terra novalis.

In Geld. Volksalm. 1864, bl. 62, 57, wordt de oprichting en vernoeming van dit »huisken" in verband gebracht met de uitroeiing en afschaffing van den Irmin's-dienst, en dus »heilig" opgevat als »sacer". Edoch, daar 't lidwoord bij »Heiligen Huisken" ook achterwege wordt gelaten, — vermoedelijk in den oudsten vorm der benaming, — komt 't ons, met vergelijking bijv. van Heligenberg = Hellincberch = Hillingberg (Overysel, zie Tijdr. Regr), Heiligerlee *of* Heilgerlee, Hiligerlee [a⁰ 1528 Hilligerlee (Mr. G. v. Hasselt, Geld. Maandwerk, II, 82)] voor, dat wij hier eenvoudig met een »hooggelegen huisken" van doen hebben, en misverstand van dit woord »heiligen" kan de oprichting er van hebben doen toekennen aan gezegden Utrechtschen bisschop, — zoo namelijk die oprichting slechts op overlevering berust. Welke volkstraditie of ook historische gegevens biedt 't Limburgsche gehucht Heilige-Huisken, Heilig-Huisken? — Onder Ermelo ligt De Hemelsche berg, d. i. eene met heideplanten bewassen aanmerkelijke hoogte, voorzien van twee kruinen, op ieder van welke men drie ronde gaten bespeurt, op een onderlingen afstand van 8 ellen, niet gelijk eenige andere in een rechte lijn, maar in een driehoek gelegen. Men houdt ze voor Heidensche offerplaatsen. Waarom? Eenvoudiger en natuurlijker is 't o. i. ze als Zigeuner-stookplaatsen aan te merken. De benaming »Hemelsche berg" kan zeer goed verbasterd zijn uit heemaels-berg, d. i. heuvel, waar het gericht gehouden, recht gesproken werd.

Men wijst twee *Hunnenschansen* aan, ééne benoorden 't Uddelermeer, de andere bij Dorenweerd, van welke in 1741 reeds niet meer dan puinhoopen aanwezig waren; zie Tegenw. Staat v. Gelderland, bl. 431, 92, 521. Die Teg. Staat spreekt van »Hunnerschans". Men vergunne ons onzen bescheiden twijfel te uiten aangaande de opwerping dier schansen door de Hunnen, en wel omtrent de 10de eeuw (zie t. a. pl., bl. 492). Tenzij de komst der Hunnen op Veluwe historisch moge bewezen kunnen worden [1]), vreezen wij dat eene onjuiste, bloot op den klank afgaande naamsafleiding van Hunnen- (Hunner-), dit Aziatisch volk herwaarts ontboden heeft. Dat men bij die schansen liefst òf aan zandverstuivingen, òf aan beveiligings- of

[1]) Zie over de Hunnen a⁰ 366 te Nijmegen onder keizer Gratianus: Ammianus Marcellinus, lib. XVII, c. 13; Aurelius Victor in *Gratiano;* Latinus Pacatus in *Panegyr*, Jornandes *De Rebus Getit.*, c. XXIII.

verdedigingswallen denkt, wellicht door of tegen de Zigeuners opgeworpen, blijke uit Hunneschans *of* Duneschans (hoogte in de heerl. Dorenweerd), alsmede uit Huinen-, Huijner- of Heunenschans, zijnde eene hoogte te Putten op Veluwe in de buurschap Huinen (Huynen of Heunen). Dr. L. J. F. Jansen, aan de Gardersche Hunneschans een vermoedelijk godsdienstigen oorsprong toekennend, — maar waarom moeten die opgeworpen hoogten oorspronkelijk juist altoos *graf-* of *offer*heuvels zijn geweest? — sloeg dus ook al aan de Hunnen hier geen geloof; terwijl de door dien geleerden oudheidvorscher in 1843 op de Dorenweerdsche schans ingestelde ontgravingen geen het minste resultaat hebben opgeleverd. Kan ook de Hunnenberg(-bargh) (ook, Hunenberg) in Overysel niet zeer goed een versterkt punt of toevluchtsoord voor Zigeuners zijn geweest? Omtrent het Hunnenkerkhof (Drenthe) leest men bij v. der Aa, dat het bij de oudheidkundigen nog niet is uitgemaakt van welken tijd en van welken oorsprong of volk deze begraafplaats is. Kan ze niet mede van de Heidens herkomen, daar deze toch op de Veluwe, in Overysel en Drenthe tot in den aanvang der 18de eeuw (1720) genesteld zijn geweest? Waarom moet men hier met geweld eeuwen en nog eens eeuwen terug, in een *grijs* verleden zich verplaatst zien? Wil men hier, zonder rechtstreeksche historische gegevens, bepaald de Hunnen vinden, met evenveel recht dan ten aanzien van Huinen (bp o. Putten), Hunnik (bp o. Eibergen) met de Hunnink-, Huinink- of Hunnekerbeek, Hunnekum (bp bij Maastricht), Hunsingo (Groningsch kwartier, oudtijds Hunesgo; ja zelfs van Huninga of Huininga (Gron.); en alzoo voortgaande zou men aan het beroemde Oldambter geslacht der Huninga's weleens eenen Hun tot stamvader, aan het Diepenveensche klooster Ter Hunnep eenen Hun tot stichter kunnen geven [1]). — De Geogr. Beschr. v. Geld. in 1794

[1]) Dit klooster (zie Nom. Geogr. Neerl. I, 52) heette a° 1133 O. L. V. ter Horst op de Hoepene, Horst of Hanhorst, bij verkorting Marienhorst, later ter Hunnep, a° 1255 Horst *apud*, a° 1266 Horst *super* — Honepe (vgl. Sloet's Oork.). De Hunnep was een watertje dat a° 996 als Hunnepe, a° 1129 als Hannipe (ibid.) vermeld staat. Welke varianten ten duidelijkste toonen dat men hier op een geheel ander terrein wordt verplaatst.

Vgl. hier ook de geslachtsnamen de Hunen en Hunneken (ook, Hainchen) a° 1340 (Mr. G. v. Hasselt, Geld. Bijzonderh. 1808, 9, bl. 44), de Hunen dictus de Arnhem a° 1452 (id., Kron. v. Arnh. bl. 27), Huynebaert *of* Humbart a° 1562 (id., Geld. Maandw. II, 123).

bij Cornelis Groenewoud te Amst. in 't licht verschenen, noemt (bl. 60) de Hunnen ook al Huynen, een van wier veldheeren bij of onder den Meurssentoren o. Didam zal begraven liggen ?!! Vgl. nog Sligtenhorst (Tooneel, bl. 103); als hij van het in zijnen dag (1650) reeds gewezen Tolhuis te Wageningen spreekt, »bekend onder den naem van Heughesteyn", gaat hij aldus voort: »ofte (zoo andere liever willen spellen) Huynesteijn, van de Huynen, die weleer in Gelderland, maer meest te Nymeghen en op de Velouw een vasten voet hebben gezet, waer van de Hoenerbergh en poort tot Nymeghen, ende in dese gewesten de Huyneschantzen by den Doorenweerd en by Garder, de boerschap Huynen after Nijkerk en andere plaetsen genoeghsaem blijk konnen geeven". Heeft dit alles niet veel van doordraven op klanken? Heughesteyn is eenvoudig »hoogte (heuvel-)-steyn" (stins); waarom moet daar nu Hunnenstein van gemaakt worden? Hulst (in Zeeland) wordt ook al als Hun-lust of (Der) Hunnen-lust, waaruit vervolgens Hulust, verklaard (zie v. der Aa, o. h. w.). Grondt zich nu het Hunnen-bezoek enkel op zoodanige naar den klank geduide of gedeeltelijk willekeurig uitgedachte benamingen? Wij vragen slechts, maar durven geen oordeel uitspreken.

Sommigen gewagen van den Hunner- (of *Offer*-)berg bij Nijmegen. Dat ook hier echter van dergelijk bezoek geen sprake kan wezen, bewijst de variant Hoenderberg, — vgl. de (voorm.) Hunner-, Hunen- *of* Hoenderpoort (van ouds de Honre- of Hoinderpoirt) te Nijmegen, — hetwelk mij geen verbastering (J. v. Wijk Rzn, Woordbk, art. Nijm.) van Hunnerberg toeschijnt, maar een variant, die den naam helpt verklaren, minstens de Hunnen wegdrijft; te meer omdat een charter bij v. Spaen (Inleid. II, Cod. Dipl. p. 69) a° 1254 Hundisberg biedt. Vgl. nog den paal Hoenderboom, waar Heeze (N. Br.) tegen Lierop en Someren stoot, — die grenspaal zal toch zeker door de Hunnen daar niet geplaatst zijn, — ook Hoenderbosch (gehucht o. Uden, in N. Br.), Hoenderloo (op Veluwe), Hoenderwiel (wiel aan den Zomerdijk, bij Meerkerk). Merkwaardig is hier ook de vergelijking van 't Boheemsche Hunenwasser *of* Hunerwasser *of* Kurziwody (= Hursi (horst?)-wody (wade, waai) *of* Urrla (= hur-la). Is daarenboven »Offerberg" een historische naam, dan wel een phantasienaam? — Hun, Huin, Hon, Honne, Hoen, Hoend, Hont, — vgl. De Hoenstege of Hontstege te Olst (Catal. d. arch. v. h. Deventer-Gasthuis) met Hondeborg (hoeve te Borne,

volgens A. J. v. der Aa, Aardr. Wdbk, waarschijnlijk) verbasterd uit Hunneburgh, en met Honert *of* Hoondert (polder in Z. Beveland), — is als dikwerf voorkomende hoofdsylbe in plaatsnamen [zie de Woordenboeken op Hun(n), Hon(n), enz.] misschien in een enkel geval persoonsnaam, maar meesttijds blijkbaar een appellativum, dat in samenstellingen of analogieën in de meeste gevallen naar (kreupel-)»bosch" (vgl. Honne, Fransche naam van 't Luxemburgsche dorp *Hagen*, en vgl. 't Hgd. Hain), soms naar »hoogte" [Hoenwaard *of* Homoet bij Hattem, Hoohen-, Hohen (Hoën)-horst, Hohorst, eigenlijk De Hoogehorst (bp te Dalfsen), Hohenlo *of* Hoenlo, Honkoop of Hoenkoop], soms naar »ode" (Hodenpijl *of* Honpijl, vgl. Honnepel), ook misschien weleens naar nes of weiland (Heisdorff *of* Eisdorff in Lux. luidt in 't Fransch zoowel *Hami*ville als *Hanne*ville) schijnt heen te wijzen. Doch ook dit *Hami*, *Hanne* kan »bosch" beduiden, als men Thorschmidt (Antiq. Plocenses, P. III, c. 1, p. 65) hoort verklaren: »Proprio nomine Germani lucum vocant *Hagen*, et contracte *Hayn* et *Ham*, a quibus hodie oppida et pagi infiniti nomina sua claudunt" (en niet minder, inchoant; vgl. Hainleite *of* Hageleite). — De etymologie van *hunnebed* (Drenthe, liever *hunebed*), staat onder de geleerden ook nog allesbehalve vast; men zie er het Conversations-Lexicon van Brockhaus maar eens op na, en vgl. Mr. J. v. Lier (Oudhk. Brieven, bl. 24), die (volg. Mr. G. v. Hasselt, Arnh. Oudhh. I, 78) 't woord doet afstammen van *hen* = heen, d. i. [hij is] heen [gegaan] = gestorven; — van hier dan ook het o. a. in Groningen en Drenthe bekende en gebezigde henne-kleed = doodkleed, nevens pel (pallium), waaruit verhennekleeden = 't lijk aankleeden ter begrafenis. Liever hunnebed of hunebed = bed of leger (begraafplaats?) bij eene *hun* of *hon*, *hoen* in den straks aangegeven zin. Hoe luidt Westendorp's Verhandeling op dit punt?

In de buurschap Leuvenum o. Putten (op Veluwe), aan den Putterdelsweg, wijst men u het *Suevenkamp* als een nomadenkamp of legerplaats der oude Sueven, — zie dat kamp als zoodanig, door een ooggetuige zaakkundig beschreven in Geld. Volksalm. 1864, bl. 44—8, — omgeven door een aarden wal, aan welken een tweede wal ter lengte van 400 el, zich aansluit, de Waterhul geheeten, die dit kamp beveiligde tegen de overstrooming der beek. Dit Suevenkamp zou ook wel eens met de Sueven niets van doen kunnen hebben, en

de reden dat zij hier betrokken worden, in niets anders kunnen bestaan dan in verkeerde uitspraak: Suēvenkamp, inplaatsvan Suevenkamp, d. i. Sûven- of Souwenkamp; vgl. De Zuwe (Utrecht). Als plaatsnaam zou het dan eenvoudig kamp bij de souwe (zege, tochtsloot) kunnen beduiden [1]). Een kamp is toch per se geenszins een nomaden-kamp; — in casu evenwel, de lokaliteit in aanmerking genomen, veel gepaster een (eeuwen later ontstaan) Heiden- of Zigeunerkamp; vgl. Suevenkamp *of* Het Heidensche kamp. En deze dubbelnaam, in verband met de binnen dit kamp aangetroffen sporen van kookgaten, enz., maakt het vermoeden dat hier een Zigeunerkamp heeft bestaan, wel waarschijnlijk. Een andere variant van dit »Suevenkamp" is Het Kattenleger, en op grond van dezen gewaagt men van de Sueven *of* Katten, die 55—53 vóór C. de Veluwe zouden hebben bewoond. Maar men vindt b.v. te Bemmel een weiland De Kattelegers, te Yzendoorn een uiterwaard Kattenheuvel, te Dreumel een weiland De Kattenwaard, — om van tal van samenstellingen, waarin *kat* de hoofdsylbe vormt, te zwijgen. Hier vooral ook te herinneren aan »De Kattenstert met de Cingels", vak in het Speulderbosch, alsmede aan die Cattentyende apud Holtwick in der buerschap van Noertempe" (o. Voorst, aldus in de 1405/17 door Gerard v. Hengel opgemaakte lijst der Veluwsche inkomsten van de abdij van Prüm). Moet hier overal de volksstam der Katten ten tooneele treden? En nog wel, gelijk in het laatste voorbeeld, nota bene als tiendheffers? Kan hier niet eenvoudig eene *kate* of *kote* = hut (vooral op zandgronden), of ook eene gate (= opening, doortocht, ook poort) in 't spel zijn? Vgl. vooral ook den bekenden familienaam v. Cattenburch. — En wat *kamp* betreft, om bij de Veluwe te blijven: Kamper-Nieuwstad (met Kampen en Kamperveen in de buurt), de Kemperberg, Hârskamp; waarom bij deze *campi* juist aan nomaden gedacht?

Men mag duchten dat ook in dezen heeft plaatsgevonden wat men

---

[1]) Dit zelfde zou kunnen passen op Zweveghem of Sweveghem (W. Vlaand.); misschien minder goed op Zweveseele (ibid.), omdat seele (zîl, zijl) sluis beduidt, waardoor men gevaar loopt op een pleonasme te stuiten. Maar de Sueven hebben inderdaad tijdens St. Eligius, bisschop van Noyon, in Vlaanderen rondgezworven (zie v. der Aa, art. Sueven); vgl. *Nav.* XXIX, 107. — Ook zou datzelfde, met achterlating der Sueven, kunnen passen op Zeeuwsche (Zewsche, Souwsche) eilanden, stroomen.

zoo dikwerf zag en ziet gebeuren, t. w. dat aan eene hoogere of hooge, oudheid wordt toegeschreven 't geen van veel jongeren datum is, alsmede dat men somwijlen veelmeer achter de dingen zoekt dan er in ligt. De eene auteur spreekt en schrijft vaak den ander na; en zoo komt men er toe historische of archaeologische hypothesen op elkander te stapelen, terwijl men verzuimt rekening te houden met lokale toestanden en analogie der taal. J. A.

Maten en Gewichten (XXXIV, 236). Bij de lijst hiervan in Overys. Bijdr. III, 243—5, door mij medegedeeld, kan ik thans, tot gedeeltelijke oplossing der gestelde vragen, voegen:

1 *grase* of *greese* lands = 240 roeden.
1 *gaarden* = 500 roeden.
1 *slach* = $^1/_2$ roede.
1 *stiech* of *stiche* = 20.
1 *wind* vlas = 1 *diffel* vlas.
1 *gas* eieren = 4 eieren.

Maar er zijn ook wel weder nieuwe vragen te doen, zooals: in het Judiciaal register van Guy van Henegouwen, bisschop van Utrecht, wordt gesproken van jurnales (dagmaten) en van *einkleperschacht* of *ienkleppelscahte*, waarvan er 100 op een dagmaat schenen te gaan. Ik trof het woord in Overyselsche stukken niet aan; is het mogelijk eene Utrechtsche benaming? En wat beteekent ze? Een *schacht* was een lengtemaat van 19 voet tot het meten van wegen; maar het voorvoegsel is mij raadselachtig. MR. J. I. VAN DOORNINCK.

Maten en gewichten. Ondanks de wet v. 7 April 1869 hoort men nog altijd op de Veluwe van *flesch*, *oort*, *potje*, en *kommetje* spreken. 't Zijn winkelnamen voor vochtmaten. Een *flesch* vertegenwoordigt de waarde van acht deciliters, een *oort* is er vier, en een *potje* twee. Deze namen worden uitsluitend bij 't halen van sterke dranken gebezigd. Als oliematen zijn nog *pond* en *kommetje* in zwang. Een *pond* is een halve flesch of 4 deciliters, en een *kommetje* is er twee. Als de boer van zijn land spreekt, duidt hij de grootte aan met zóóveel of zóóveel *mudden*; en wordt van het hooiland te Elburg of te Dorenspijk gesproken, dan is het groot zóóveel *grezen* (*grazen*) of zóóveel voer. A. AARSEN.

Schreckenberger-munt (XXXIV, 94). In de 16e eeuw waren deze munten in Willstett zeer in omloop. Die van Frederik, Johan en George hertogen van Saksen (1500—1539) zijn beschreven in Verslag n° 21, Fr. Gen. bl. 302, naar aanleiding van het vinden in 1848 van 18 stuks er van te Warga. J. D. L.

Schreckenberger-munt. Door Mr. H. G. Jordens is hierover gehandeld in het 7e stuk der Verslagen en Mededeel. der Vereen. tot beoef. v. Overys. Recht en Gesch.

MR. J. I. VAN DOORNINCK.

GESCHIEDENIS DER LETTERKUNDE.

Dr. Nicolaas Beets. Frisch, levendig voor de aandacht staat nog de 14 Maart '84 te Haarlem door dezen hooggeleerden litterator-dichter gehouden lezing, behelzend een nieuw gesprek, waarin de aan het in de groote zaal van Felix-Favore op dien avond talrijk vergaderde publiek zoowel als daarbuiten sinds lang bekende heeren Querulus en Crito de hoofdrol vervulden; ook mevrouw Crito en de spreker zelf deden zich van tijd tot tijd hooren. Het uitgangspunt was het oude spreekwoord: »Over de smaken valt niet te twisten". Over den goeden smaak in letterkundige zaken, het wezen daarvan en den maatstaf, waarnaar hij oordeelt, de mogelijkheid van een tijdelijk algemeen bederf van den smaak en over allerlei aanverwante kwestiën brachten genoemde personen vele fijne en juiste opmerkingen in het midden, gelijk men van hen verwachten mocht. De schadelijke invloed en de groote verdiensten van Victor Hugo kwamen o. a. tusschen hen nogal eenigszins uitvoerig ter sprake; zoo ook de vraag, of het leerdicht in onze dagen niet te zeer miskend wordt. Crito en Querulus waren het er voorts beiden over eens en gaven aan die overtuiging herhaaldelijk lucht, dat J. H. van der Palm tegenwoordig veel te laag geschat wordt. Nadat de spreker het laatste woord van Querulus [1]) had doen hooren, bracht F. Smit Kleine den dichter aldus hulde:

[1]) In het straks te noemen Album leverde de bekende novellist Justus v. Maurik eene grappige penteekening, voorstellend de verzuchtingen van Querulus.

Wees welkom Meester in de veste,
Uw vaderstad, de Costerstad, —
Of wat mij toeschijnt 't allerbeste, —
Waar eens Frans Hals zijn werkplaats had.
Wees welkom, dichter, hoogvereerde,
Aan Haarlem's kunstenaarsroem verpand,
Wees welkom, denker, hooggeleerde,
Wees driewerf welkom, Hildebrand!

Hebt gij deez avond hooren luiden
De Damiaatjes? Al hun klank,
Hun tjingeltjangel moest beduiden:
»Wees welkom, misten we u ook lank!"
En waaijen morgen lentegeuren
U toe van Heemsteê, 't vriendlijk oord,
Laat schittren dan met zachte kleuren
Al wat uw jonkheid heeft bekoord!

Zie, jonge grijsaard, Haarlem's dreven
Omvloeide een gulden zonnegloed;
't Was om hun dichter eer te geven,
Zoo frisch van geest als van gemoed;
't Was om in stralend schrift te melden
Wat hier nu trilt te dof van toon:
»Wij reeknen Beets tot onze helden
Van 't onverganklijk goede en schoon'!"

Wie in de Koningstraat te Haarlem, schuins tegenover den prentenwinkel, genaamd de Calvariënberg, de opvolgende perceelen 38 en 40 in oogenschouw neemt, waar thans de familiën Bastiaans en Keeve wonen, zal nauwlijks uit die moderne geveltjes het vroegere instituut de Wilde herkennen. Trouwens die school heeft zich geenszins verheugd in een langdurig of roemvol bestaan, en de geest der slooping is stellig wel eens onrechtvaardiger geweest dan toen hij, nu vijftien, zestien jaren geleden, zijne ijzeren hand aan dat huis sloeg. Maar dat huis verdient, — zooals het bekoorlijke dorpje Loenen aan de Vecht er immers een aanwijst ter eere van den Betuwschen novellist, — in zijn tegenwoordig front een gedenksteen van arduin. Want niemand minder dan Beets werd achter die muren geboren; »hier stond (zijne) wieg"; hier had de »heldere en begaafde" Martinus Nicolaas, eene halve eeuw lang, zijne gunstig bekende apotheek en zijne veelomvattende bezigheden; hier werkte Hildebrand

aan de eerste stukken uit de »Camera Obscura". Wellicht ziet de Haarlemsche burgerij dit nog eenmaal op den gevel vermeld.

Den 13 Sept. 1884 vierde geheel Nederland te Utrecht, sedert dertig jaren zijne woonplaats als predikant en laatstelijk als hoogleeraar der godgeleerdheid, den *zeventigsten verjaardag* van den man, die door zijn voortreffelijken arbeid dat Nederland gedurende zóó langen tijd aan zich verplichtte.

Jan Davidsz te Zeist zong hem toe:

De stad aan 't Spaarne, trotsch op haar begaafde zonen,
(Te trotscher, nu men haar haars Costers roem ontzegt!)
Ziet in het grauwe Sticht zichzelve als moeder kronen,
Waar men haar eigen Beets de lauwerkransen hecht!

Draagt korenbloemen aan! (geen nood van dorre blaeren!)
De krasse Zeventig houdt zich nog altijd frisch:
Nog spot geen najaarsstorm met dungezaaide hairen,
Wijl 't — zelfs op *dezen* dag — voor Beets geen Najaar is!

Waai zacht, o weste-wind, uit Haarlems duin en dreven,
Waai zomergeuren aan, gebroeid in zonnig zand:
Laat van des Blinkerts top de jonge driekleur zweven,
Breng Haarlem's — Heemsteê's! — groet den jaar'gen Hildebrand!

Den »jaar'gen" Hildebrand, steeds jong, schoon *wij verjaren*...
Steeds straalt zijn zonnig oog nog over heel zijn land.
Steeds wekt zijn scherts, zijn ernst de vraag bij ons vergaeren,
»Wien men wel liever heeft, òf Beets òf Hildebrand?"

Juich, jonge jeugd, »geen school!" — uw zak hoeft niet geledigd,
Uw stuiters zijn nog rond, uw knoopen blinken steeds,
Uw zakdoek waait nog uit, uw fort wordt nog verdedigd [1]),
En vòorop in de bres staat nog.... Professor Beets!

J. J. v. Maas tokkelde de lier in dezen trant:

Wat siert ge uw hoofd met frisscher krans,
Daar spelende in den morgenglans,
O Vlietgodes van 't Sparen!
Geprezene om uw bloemenschat,
Beroemde in het Historieblad,
Sinds 't lang verloop der jaren.

---

[1]) Toespeling op het hoofdstuk »De Hollandsche Jongens" in de »Camera". Zie den geestigen groet dier Jongens den feestvierenden dichter toegezongen door H. de Veer, in Haarl. Ct. 19 Sept. Vervolg.

Waarom is 't, dat ge aldus versierd
En lustig door de beemden zwiert,
Of peinzend blijft verpoozen,
En zinspeelt op een korten naam,
Thans rondgedragen door de Faam,
En dien bekranst met rozen?
»O Wandlaar!" zegt ze in zoet gevlei:
»Ga heen, en breng deez krans van mij
»Aan Beets te Utrecht over,
»In jaren grijs, in 't hart nog jong,
»*Die 't eerste lied te Haarlem zong*,
»Beschaduwd door mijn lover,
»En mijmerde in mijn schoonen beemd...
»Schoon lang van hier, toch niet vervreemd,
»Hoe hoog in roem gestegen!
»Ja zeg hem, dat ik in den geest
»Recht hartlijk deelneem aan zijn feest,
»En meêbid om zijn zegen".

Naar aanleiding dezer feestviering verschenen:

Genealogie van A. A. Vorsterman v. Oyen »Het geslacht Beets", eene bijdrage van Dr. Jan ten Brink in »Onze Hedendaagsche Letterkundigen", eene »Schets" van F. Smit Kleine, een boekske van Jo. de Vries, brochures van Joh. Dyserinck, »Phantasieën" van Busken Huet.

Wij denken ons nu twee jaren terug: 16 September '82, en wij bevinden ons te 's Gravenhage in de groote concertzaal van Diligentia. 't Is het jubilé van Mevr. Bosboom-Toussaint, toen hare vele vrienden haren zetel omringden en gevoelvolle woorden tot haar richtten, Beynen, Hofdijk, Ten Brink, Ising, Odilon Périer, — Nicolaas Beets.

Wat de laatste op dien schoonen morgen gesproken heeft, werd nergens gedrukt; daarom veroorloven wij ons, het ook hier in herinnering te brengen.

»Ik ben" — dus luidden zijne woorden — »naar plaatsen afgezonden, waar mijn hart mij zou hebben gebracht. Gisteren smaakte ik het geluk, eene zitting te mogen bijwonen van de Maatschappij voor Fraaie Kunsten en Wetenschappen, die ge weet dat zichzelve reeds eenmaal vereerde, toen zij geloofde het u te moeten doen. Met algemeene stemmen hebben die heeren gisteren besloten, u honorair lid te maken. Zij hebben mij, waarschijnlijk omdat zij mij onder de oudste leden rangschikken, met de taak belast, hun tolk te zijn. Dit

verheugt mij, en het verheugt mij dubbel, omdat ik uw oudste vriend ben: wij kennen elkander bijna eene halve eeuw. Uw oudste.... ach ja, onze waarde Beynen heeft gezegd, dat hij aan de grens van het leven staat en niet veel meer zal te zeggen hebben. Ik ook ben aan die grens gekomen, mij ook ontvloeien de woorden zoo niet meer. Toch ben ik blij. Want ik deel in de eer, u te midden van uwe vrienden te zien, en — nooit heb ik aan u getwijfeld. Nooit, van het oogenblik af, dat ge mij uw eersteling zondt, heb ik getwijfeld aan uw roem. Wat ik en zoovelen met mij echter niet voorzagen, 't was, dat ge zulk een ouderdom bereiken zoudt. Hoe konden wij zoo iets verwachten van dat tenger lichaam, dat gevoelig hart, dat bewegelijk gemoed, die prikkelbare zenuwen? Maar gelukkig, God wilde het. Ge zijt voortgegaan met werken en ieder nieuw werk was een parel aan uwe kroon. Met uw voorganger in Engeland, den grooten Walter Scott, kunt ge zeggen: Ik heb meer boeken geschreven dan de meesten mijner tijdgenooten, maar ge kunt er bijvoegen, — onze vriend Beynen wees er reeds op, — geen enkelen regel, waarover ik mij op mijn sterfbed zou behoeven te schamen. Niemands geloof hebt ge ondermijnd, niemands deugd in gevaar gebracht, en nooit zijt gij de zedelijkheid te na gekomen. Gij zijt u zelf gelijk gebleven in dat heilig najagen van 't heiligste, en al wat schoon, goed, lieflijk is en welluidt, hebt gij bedoeld, betracht, versterkt, bevorderd".

Gewis mochten deze woorden op het jubilé van Nicolaas Beets wel herhaald worden; immers ook voor zijn eigen persoon en zijn eigen arbeid is eenvoudiger, krachtiger toejuiching ondenkbaar.

In het ter gelegenheid aangeboden Album, waarvan de Haarl. Ct. v. 15 Sept. een uittreksel levert, komt de volgende geestige bijdrage voor van B. v. Meurs.

»Zijn eigen baker was een uitstekende. Hij zal zich zijn leven lang verbazen, dat er, met zulk een baker, niets voortreffelijkers van hem geworden is".
Camera Obscura.

Och, kondet ge eens dit feestje
Beleven, goede vrouw,
Van wie, na 't brave Keesje,
Ik daarom dol veel hoû
Omdat gij Klaasje Hildebrand
Gebroeid hebt voor de warme mand.

Ge omspelddet hem met luren
Zoo handig en zoo zacht,
Verdroegt zijn kleine kuren
Geduldig dag en nacht;
Nooit prees hem proza of gedicht
Zoo sterk als gij in 't aangezicht.

Gij preest van een en ander
Zijn oogjes allermeest,
Die keken toen al schrander
En vonkelden van geest;
Gij kondt daarin — 't is geen misschien! —
Een Camera Obscura zien.

Met opgetrokken knietjes
En liggend in uw schoot
Zong hij zijn eerste liedjes
Als 't kikkertje in de sloot;
En speldend, speldet gij, o vrouw,
Hoe mooi hij later zingen zou.

Hem toonend in de luren
Riept gij tot maag en vrind,
Tot huisgenoot en buren:
»Wat een voortreflijk kind!"
Heel Nederland, zoo luid het kan,
Roept nu: Welk een voortreflijk man!

U, baker, zoo uitstekend,
Heeft hij in later tijd
Een opstel zoo welsprekend
Uit dankbaar hart gewijd;
Door U — naar zijn getuigenis —
Is hij geworden wat hij is.

Och, waart ge nog in leven,
Ik zou u, beste ziel,
Van daag een fooitje geven
Als nooit ten deel u viel,
Omdat gij onzen Hildebrand
Gebakerd hebt voor Nederland!

Niet minder geestig was de »Feestgroet" (in gebonden stijl) der Helden uit de Camera Obscura [Pieter Stastok, v. Brammen, Jan Adam Kegge, v. der Hoogen, Keesjen, Suzette, Dr. Deluw en Buikjen, Amélie (met haar guitaar), Hollandsche jongens, De Groot, Nurks] door Mr. W. Hoogvliet uit Haarlem toegebracht (zie Haarl. Ct. 19 Sept. Vervolg) »aan den zeventigjarigen Hildebrand", die onder de bijna tweeduizend hem toegekomen felicitatiën op zijn geboortedag een kaartje ontving van de 80-jarige Keetje v. der Maade, het »Noord-Brabantsche meisje", dat Aug. 1839 voor de »Camera" poseerde.

Van dit »onsterflijk" boek overhandigden de Erven F. Bohn den gevierden schrijver op zijn jubilé een pracht-exemplaar der juist op dien dag verschenen 15de uitgave.

Waren Beets' verdiensten reeds viermaal van hooger hand gehuldigd, doordat hij in 1843 den Nederl. Leeuw, in '62 de Leopoldsorde, in '69 de Eikenkroon (officierskruis), in '78 den Gouden Leeuw van Nassau verwierf: op zijn jubilé zag hij zich door koning Willem III tot commandeur in de Orde van den Nederl. Leeuw, door koning Leopold II van Belgie tot officier der Leopoldsorde bevorderd.

Aan de dames A. L. G. Bosboom-Toussaint ('s-Gravenhage, 1870), Lina Schneider (geb. Weller, Keulen, 1872) en A. Opzoomer (A. S.

C. Wallis, Utrecht, 1880) viel achtereenvolgens het eere-lidmaatschap der Mij. v. Nederl. Letterk. (te Leiden) te beurt; het gemis van mannelijke eereleden, veroorzaakt door het overlijden van Hendrik Conscience (te Brussel, benoemd 1881, † 11 Sept. '83) en van Prins Alexander (ben. 18 Juni 1874, † 21 Juni '84), werd *nu* aangevuld door de uitreiking van het eer-diploma aan den thans aftredenden hoogleeraar, maar nog krachtvollen litterator, die 29 Sept. tot buitengewoon lid van het Friesch Genp van Geschied-, Oudheid- en Taalkunde zich benoemd zag, en als deken onzer dichtrenrij [1]), *om zijn denken, spreken, dichten, het sieraad is, en 't hart bezit — van het volk van Nederland.*

Tancelijn—Cassander (XXXIV, 410.) Over hem handelt P. Bayle in de »Dictionnaire historique et critique. Hij zegt o. a. van hem: il tuait ceux qu'il ne pouvait persuader. Il rejetait le culte catholique et les sacrements". De beste uitgave van het genoemde werk is die door Beuchot, Parijs 1820—24, 16 dln in 8°. — George Cassander werd 24 Aug. 1513 geboren, † 1566 te Keulen »waar hij" — zie Regt's Beroemde Personen, — »in de stilte zijner studeercel zijne laatste dagen hoofdzakelijk met wetenschappelijke studiën doorbracht. Hij was hoogleeraar in de godgeleerdheid, het kerkelijke recht en de oude talen te Brugge en te Gent geweest en stond, wegens zijne gematigde godsdienstige denkwijs, hoog in achting bij keizer Maximiliaan en prins Willem I". G. H. JAPIKSE.

[A. Calkoen's dissertatie verscheen te Amst., Mooij, 1859.]

TAALKUNDE.

De Moft (XXXIII, 154). Naar ik meen zal dit woord z. v. a. achterbosch (Moffethegge) beduiden, want ik houd Mof voor een woord van gelijke beteekenis als Achterhoeker (zie beneden, bl. 472). Wij hebben het werkwoord vermoffelen en wegmoffelen in den zin van verbergen en wegbergen, verhelen. Muffen is in een donkeren hoek duf worden,

[1]) »Le doyen des poètes Hollandais", aldus A. G. v. Hamel in 't Octobernummer van »Le Monde Poétique" (red. Roger Milès, Parijs).

van een mensch gezegd: wegschuilen, zitten pruilen; to muffle is in het Engelsch toedekken, verbergen. — In den regel noemt men hier te lande eenen Westphaler een Mof. Vroeger, althans te Amsterdam, ook eenen Geldersman of Overyselaar alzoo. Nooit een Belg of Friesch, Pruis of Zwaab, altijd eenen stamverwant, iemand die dezelfde taal sprak, hollandsch maar in het dialect van zijn Achterhoek. Die Achterhoek werd door de Gelderschen en Overyselaars naar het oosten verschoven en kwam eindelijk terecht op de oostelijke grens van Westphalen in de buurt van Göttingen, waar ongetwijfeld de studenten den naam Mofrica uitvonden voor een achterhoek, waar volgens hunne meening de beschaving nog ver ten achteren was.

A. J. C. KREMER.

Loosj-ne-kaudisch (XXXII, 229; III, 384). Ik eerbiedig de geleerdheid van Johan Winkler, maar in zake Loosjnekautisch, — Stern schrijft Lussnekoutisch, — vertrouw ik de Joden beter. Echt »leschôn hakkôdesch,' of hoe men 't woord ook schrijven moge, is niets anders dan »echt hebreeuwsch". Vraagt men eenen Jood wat Loosjnekoutisch is, dan zegt hij: »dat is de heilige taal, de hebreeuwsche taal". Geen Hoogduitsch dat wemelt van Hebreeuwsche woorden, maar Hebreeuwsch *zonder* Hoogduitsche woorden. De Joden zelven noemen 't mengelmoes, dat zij onder elkander spreken, (opdat geen Christen zal vernemen wat zij met elkander bepraten), niet loosjnekoutisch; het is de taal van hunne lui. Ik onderstelde zulks bekend, en ook, dat die brabbeltaal door Christenen Loosjnekoutisch genoemd wordt in onderscheiding van hebreeuwsch.

Het voorkomen van meerdere of minder Hebreeuwsche woorden in die brabbeltaal hangt af van omstandigheden. Zeer vele Joden kennen van 't Hebreeuwsch niet veel meer dan de letters; anderen kunnen 't lezen, zonder 't te verstaan. — Het Joodsch-Duitsch is eene echte »Gaunersprache", daaraan is niets miszegd. Zij spreken die taal om niet verstaan te worden door de gojim, en met den tijd zijn de Hebreeuwsche woorden zeldzamer geworden. Volgens de mededeelingen die ik van Joden te Parijs ontving, bestaat er geen Fransch-Joodsch, en spreken de Joden Fransch onder elkander gelijk andere Franschen. Het Duitsch-Joodsch zal dus wel eigenaardig tehuisbehooren in de Duitsche Jodenkwartieren der oude steden en in den Jodenhoek te Amsterdam, waar men uithangborden met Nederduitsche woorden er

op, geschreven in Hebreeuwsche letters, vinden kan. Voorbeelden van zulk lettergebruik vindt men ook bij Stern.

En nu geloof ik dat de opvatting van den heer Winkler niet veel zal verschillen van die van A. J. C. KREMER.

Slang (XXXIV, 36). Zeer gepast is het te spreken van Slang-word, nl. van een woord dat in het »Slang" tehuisbehoort. Voldoende echter is het te zeggen: »dit of dat woord is slang".

Slang. Aangaande den oorsprong van dit woord, in de beteekenis van volkstaal, vind ik in Taylor, Words and places, London, 1865, bl. 450, het volgende: »A *slang* is a narrow strip of waste land by the roadside, such as those which are chosen by gipsies for their encampments. To be »out of the slang", in the lingo used by thieves and gipsies, means to travel about the country as a hawker, encamping by night on the roadside slangs. A travelling show is also called a slang. It is easy to see how the term was transferred to the language spoken by hawkers and itinerant showmen. A writer in Notes and Queries, second series, vol. XI, p. 471, and vol. III, p. 445, derives *slang* from the name of the Dutch General Slangenberg, who commanded a part of the English forces, and whose unintelligible objurgations seem to have puzzled the troops under his command". — Daar is ook een woordenboek voor de engelsche *slang*taal, t. w.: J. C. Hotten, The Slang Dictionary; or the vulgar words, street-phrases, and fast expressions of high and low society. London, 1864. JOHN CHORL.

Akkoord, van Putten (XXXIV, 37). Dankbaar, maar niet voldaan! zou ik met Mr. Groen van Prinsterer zeggen met het oog op de reeds vroeger en ook nu weer gegeven ophelderingen omtrent het ontstaan dezer spreekwijs. Wat is toch het geval? Er wordt verhaald van een Delftschen timmerman, die v. Putten heette, in wiens mond het woord »akkoord" als bestorven lag, van een kastelein te Hellevoetsluis van denzelfden naam, die al zijn hooge rekeningen akkoord vond, en nu van een rijksroeier te Rotterdam, die met »Akkoord, v. Putten" teekende. In deze verhalen heeft het »Akkoord van Putten" eené andere beteekenis, dan in de spreekwijs, waarin

degene, met wien men akkoord is, met den naam v. Putten wordt aangesproken. Ook wegens den tijd waarin genoemde v. Puttens leefden, kan ik die oplossing niet aannemen. De spreekwijs is ouder dan het jaar 1830. Dit is ook de reden, waarom ik de verklaring, die haar afleidt van de marketentster, vrouw van den sergeant in den Tiendaagschen Veldtocht, die tot haar man altijd: Akkoord, van Putten! zeî, niet kan aannemen. Ik blijf er bij, dat zulk een algemeen in zwang gekomen spreekwijs aan een verhaal of tooneelspel, dat opgang gemaakt heeft, moet zijn ontleend, en blijf dus vragen: Is aan iemand zulk een verhaal of tooneelspel uit het laatst der vorige of het begin dezer eeuw bekend? Kan zij ook aan een schotschrift uit den tijd der Oranjeklanten en Keezen haar ontstaan hebben te danken? Mij dunkt, ze klimt tot dien tijd op. PASSIM.

Blauw-blauw laten (XXXIV, 248). Wanneer door het een of ander ongeval een blauwe plek op de huid is ontstaan, wordt dit verschijnsel »onbeduidend" geacht, en is het onraadzaam iets te doen om het blauw, dat doorgaans vanzelf wegtrekt, te verwijderen. Vanhier schijnt de zegswijze »blauw-blauw laten", in den zin van »geen tegenstand bieden of verzet gebruiken" ontstaan te zijn. — Ook de uitdrukking »een blauwen maandag" beteekent in de volkstaal »een korte poos".

Haarlem. DR. E. MOLL.

[Niet zoozeer van onbeduidende, eerder van twijfelachtige of geheimzinnige gevallen en omstandigheden geldt de spreekwijs.]

Als God in Frankrijk (XXXIV, 349). De Franschen zeggen *il vit comme le bon Dieu en France.* In *Nav.* VI, 64, wordt daarvan deze verklaring gegeven, dat in het katholieke Frankrijk *de hostie* van zooveel praal is omgeven en met zooveel eer wordt bejegend. Maar ik meen, dat het spreekwoord meer aanduidt wat men noemt een makkelijk en lekker leventje, dan een leven vol glans en glorie. Indien het spreekwoord niet voorkomt vóór 1793, wat ik gis, maar niet zeker weet, dan zou ik veel liever aannemen, dat het ziet op de afschaffing van God en godsdienst. Toen behoefde God zich met niets meer te bemoeien, en kon leven, geheel voor gemak en genoegen. Wel eene profane gedachte, maar in haren aard niet on-Fransch.

E. LAURILLARD.

Daar is een scharenslijper, d. i. den derden dag regen (XXXIV, 350). Naar aanleiding van de beschouwingen over deze spreekwijs, herinner ik mij, dat in de provincie Groningen dikwijls gezegd wordt wanneer men iemand ziet die een bochel of bult heeft — en bij voorkeur wanneer hij niet midden over de straat gaat, maar op de zoogenaamde kleine steentjes (riepen) loopt: »zie, een bochel op de kleine steenen, »de schildpadden beginnen te kruipen, dus er komt regen". Men zegt dit in Groningen niet, wanneer men in 't algemeen een ongelukkige ziet, maar alleen, wanneer het iemand is die een bochel heeft of bult, waaruit de overeenkomst met een schildpad.

W. d. R.

Hij is verbrand bij zijn eigen vuur (XXXIV, 44). Dat is het geval geweest met Zimri, eenen koning uit het huis van Israël. 't Geval is zeldzaam, maar de spreekwijzen en spreekwoorden die in de volkstaal in beteekenis met deze uitdrukking overeenkomen, zijn vele.

A. AARSEN

[Vgl. 1 Kon. 16 vs. 18. Dit voorval komt echter bij *Nav.* XXXIII, 106, in geene de minste aanmerking.]

Bakkeleien (XXXIV, 44) — is m. i. overgenomen uit de Maleische spreektaal. Daarin is berkalahi = vechten, uit kalahi (Sanskritsch = vechtersbaas) en het voorvoegsel ber. Dit berkalahi wordt in de volkstaal bakkalaï, en de soldaten en matrozen van ons Indisch leger hebben van dit *bakkalaï* in onze taal het woord *bakkeleïen* gemaakt.

B.

Bakkeleien — het volk zeit ook wel bakkelaien, in de Nederlandsche volkstaal algemeen in gebruik, een woord, dat onze zeelieden, als zoo menig ander, uit Oost-Indië hebben meêgebracht, is eenvoudig het maleische woord *bakkelahi*, vechten.

[Ook Janssen v. Raaij: berkalahi = vechten.]

Berg (XXXIII, 457). Dat ook hooiberg en koornberg verwant zouden zijn met bergen, bergplaats, betwijfel ik zeer, tenzij men beweere dat het werkw. bergen, en bijgevolg ook het zelfst. naamw. bergplaats van berg afgeleid wordt. Ik merk bovendien op, dat tusschen een

hooiberg en een hooihoop in Zeeuwsch-Vlaanderen wel degelijk onderscheid gemaakt wordt. Een hooiberg (soms 8 tot 10 en meer meters hoog) is een afgeknotte kegel, van boven spits, en dan met riet gedekt; een hooihoop ook hooi-vimme genoemd, is een langwerpig vierkant, doch eveneens met schuinsafloopend rieten dak. De hooibergen, zooals op de Holl. boerderijen, een dak langs vier lange sparren gebouwd en door middel van takels op en neer gelaten kunnende worden, kent men in Z. Vl. (ik meen ook in Zeeland) nergens. Een koornberg heet in Z. Vl. altoos een graanhoop. Zijn de schuren te klein om den oogst te bevatten, kan de landman niet *schuren,* dan *hoôpt* hij (oo bijna als oa), d. i. hij zet zijne schoven, met het graan naar binnen, op een ronden hoop, en dekt die zeer spits met stroo of riet, nadat hij ook van dezelfde stoffen een grondslag gelegd heeft. Deze hoopen zijn zeer net gebouwd, en het koorn blijft er tot het voorjaar soms zeer goed in bewaard. Hoe smaller de voet van den hoop is hoe kunstiger, en tevens hoe veiliger voor nog mogelijk inwateren bij overvloedigen regen. Ik houd het er voor, dat hooiberg, koornberg, enz. ontleend zijn aan berg(mons). G. P. ROOS.

Hit—ket (XXXIII, 392). Het onderscheid tusschen de woorden hit en ket, is hetzelfde dat er bestaat tusschen de woorden hut en kot, hoofd, kop en caput, hemd en chemise of camisa, hennep, kennip en cannabis — t. w. in 't geheel geen onderscheid. Met andere woorden: hit en ket, hut en kot, enz. beteekenen niet slechts dezelfde zaak of hetzelfde ding, maar deze woorden zijn ook wezenlik dezelfden, en oorspronkelik één. Juist zooals 't nederlandsche *brood,* het hoogduitsche brot, en het engelsche en friesche bread, niet slechts hetzelfde beteekent, maar ook hetzelfde woord is. Zoo ook hors en ros = paard, enz. Hit is de frankische form van het woord, en ket (of beter kedde) de friesche; beide formen zijn goed nederlandsch. Bovendien beteekenen hit en ket beiden hetzelfde, t. w. zeker klein paardenras. De form ket, die een weinig versleten is, geeft de noord-hollandsche of westfriesche uitspraak van dit woord; ked ware beter gespeld. De volle form, nog heden ten dage in Friesland tusschen Flie en Eems in volle, uitsluitend gebruik, is kedde.

JOHAN WINKLER.

Kady (XXXIII, 334). Moet 't niet Kadé zijn? Kadet is de jongste zoon, het bedorven kindje, en zoo zegt men »'t is een vieze kadé", d. i. 't is een schuinsch heer. Misschien is het aangehaalde spreekwoord verbasterd, en moet het zijn, »er is van avond kadé bij...." Ik heb dit echter nooit in N. Br. gehoord.

A. J. C. KREMER.

Kerdik (XXXIII, 334). Kan dit ook een Celtisch woord zijn? Ker wordt in het Bretonsch geplaatst vóór adellijke geslachtsnamen.

A. J. C. KREMER.

[In dit laatste geval beduidt, meenen wij, ker heer.]

Koddebeier (XXXIII, 457). Noord en Zuid (1879 bl. 115) deelt aangaande dit woord uit een opstel van Dr. J. te Winkel in de Volksschool (XII) het volgende mede: koddebeier van beieren = zwaaien en kodde, kodse = stok; van kodde komt (biljard)keu, dat dus geenszins queu moet geschreven worden, alsof het Fransch was.

Mr. C. BAKE.

Kompas (XXXII, 518). Compassus, Middeleeuwsch-latijnsch voor circinus, Ital. compasso, Fransch compas, eigenlijk cirkel, dan het instrument waarmede men een cirkel beschrijft, schijnt uit het Cymrisch afgeleid. De wortel zal zijn kam, d. i. kromte. Van dienzelfden wortel komt ook wel het Nederduitsche kompas, 't welk beteekenen kan de windroos in de doos, maar ook de doos zelve, waarin de windroos zit. In het Sanskritsch is kumba holte. Men vergelijke Dr. Laur. Diefenbach, Celtica, I, 112. A. J. C. KREMER.

Kopje (XXXIV, 105) — is in Zuid-Afrika een bergje, of bergketen waarvan enkele ronde toppen door diepe sleuven van elkander zijn gescheiden. Men heeft de Leeuwenkop, een deel van den Leeuwenberg, en meer andere -koppen en -kopjes, dus kruinen, en geen spitsen. Vgl. de Reisbeschrijvingen van Wouter Schouten af tot Jan v. Dijk en Livingstone toe. G. P. ROOS.

Kreupelbosch (XXXII, 343; XXXIII, 131). Een kreupelbosch is een bosch, niet zooals we ons een bosch denken met flinke boomen en

aangename wandelwegen, maar 't is een vak grond met struiken, veelal eiken-struiken, bezet. Omdat in zoo'n bosch, ter wille van de schors en het hout, de struiken om de negen of tien jaar tot op den grond worden afgehakt, heeft de groei van die struiken, heeft ook de aanblik er van iets onvolkomens, wanstaltigs, gebrekkigs. 't Is geen werkelijk, maar een *kreupel*bosch. Evenzoo noemt men iemand, die niet goed ter been is, *kreupel*, en een gedicht dat niet aan de vereischten van een goed vers voldoet, heet *kreupel*rijm. Op de Veluwe treft men kreupelbosschen in menigte aan onder den naam akkermaalshout en akkermaalsheggen, welke den eigenaren voordeel aanbrengen. A. AARSEN.

Menistenkoord (XXXIV, 154). Misschien een kringetje van belletjes (blaasjes), dat bij een vol-ingeschonken glas zich daar(binnenzijds) bovenaan hecht, koordsgewijs als 't ware rondom den wijn. De Menisten waren steeds bekend als beminnaars van een goede tafel en van fijnen wijn. Vanhier ook de bij hen weleens voorkomende kwaal »'t poodje". W. C.

Mof (XXXIII, 38, 131). Dit woord komt, evenals muf, van het werkwoord (moffen of) muffen, 't welk beteekent 1° wegschuilen in een donkeren hoek; 2° door rust en werkeloosheid vunzig worden (Nederd. muffen); 3° vunzig rieken (Hgd. müffen). Het frequentativum »moffelen" wordt meest gebruikt met het voorzetsel *ver*, als vermoffelen, d. i. verbergen, bedekken, verhelen; müffeln (Hgd.) is muf rieken. In het Eng. heeft men de woorden muffin, een duister hoekje; muffler een kinband, sluier. In het Nederd. mof = handzak, zak waarin men de handen bergt om ze warm te houden. Er valt alzoo wel niet aan te twijfelen, dat mof beteekent een »achterhoeker". Etymologisch is het derhalve geen scheld- of schimpnaam; evenwel duidt dit woord iemand aan, wiens kleeding, zeden en taal tengevolge der afgelegenheid zijner woonplaats niet zijn op de hoogte van den tijd. — Tegenwoordig spreken de bewoners der groote steden hier te lande (in navolging der Franschen) van lieden *uit* de provincie, en *van* de provincie. Vroeger noemden de Amsterdammers alle niet-Amsterdammers moffen, en wat thans in dagbladstijl provincie heet, was bij hen achterhoek.

Watjekou (XXXIV, 359). Dit woord is reeds eerder in dit maandwerk besproken (XXXIII, 229; XXXII, 189 en XXVI, 566), en de vrager de heer R. zelve, heeft (XXXII, 189) een goed antwoord op zyne vraag gegeven. Immers is de volksuitdrukking watjekou voor kaaksmete, kaakslach, oorvijg, muilpeer, oorpeuter, enz. in der daad eene verknoeiing van 't engelsche what-you-call. Ons volk kent een relletje van een standje tusschen een nederlandschen zeeman en een engelschman, dat op een vechtpartytje met »what-you-call's" uitliep, en waarin onze landsman natuurlik overwinnaar bleef, en nog de lachers op zijn kant had. En zoo wordt de oorsprong van die volksuitdrukking verklaard. JOHAN WINKLER.

[Dit *watjekou* dient dan gerangschikt onder de uitdrukkingen uit den vreemde; zie *Nav.* XXVI, 146, 7, waar aan enkele Fransche en Spaansche, zoowel als Engelsche herinnerd wordt. Het kan behooren tot ons Historisch verleden — de dagen van Leycester].

VRAGEN.

Crommelin, Commelin. Is het haarlemsche geslacht Crommelin uit Vlaanderen herkomstig? Wat beteekent deze naam? En staat die beteekenis in verband met den geslachtsnaam Commelin?

Lutherschen biersalm, Menniste Salmen. Zijn deze uitdrukkingen ook elders in gebruik? Zoo ja, van waar? In Z. Vlaanderen zegt men van een huilend kind: »'t ziingt d'n Lutherschen bier (p) salm". »Menniste-salmen zingen" noemt men het slepend, eenigzins door den neus zingen in de kerken en huizen. Ik las eens ergens:

»Wat hoor ik voor geluid hier in mijne ooren galmen?
Mijn buurman, van hier naast, die zingt Menniste psalmen".

Kan er betrekking tusschen dit en Mennisten-bruiloft zijn?

G. P. ROOS.

(Niet waarschijnlijk. Te minder, omdat 't hier genoemde zingen overluid geschiedt, eene Mennisten-bruiloft daarentegen zeer bedektelijk gehouden wordt, om natuurlijke reden. Laatstgen. spreekwijs zal haren grond vinden in 't oorspronkelijk uitermate stemmig bestaan,

houding, voorkomen der oude Mennisten, die uit puriteinsche religieusheid schier niet in 't publiek verschenen, wars waren van feesten, of, als zij die vierden, daarbij alle luidruchtigheid vermeden; zie *Nav.* XIX, 450.]

Locksnoer. Herhaalde malen tref ik dit woord aan in de oude stadsrekeningen (1504, enz.) van 's-Gravenzande, in posten, vermeldend herstellingen aan het »Stedehuis". 't Komt meestal voor tegelijk met »gleus" of »gleuys" (= roggestroo) en »ryet", en soms voorafgegaan door »bussen" of »bossen"; zoodat 't mij doet denken aan een soort van in bossen gebonden stroo of riet, dienend tot bedekking van het dak. Wat wordt met dit woord bedoeld?

's-Gravenzande. P. R. D. VAN DE KASTEELE.

Stadskind. Wat is de oorsprong van dit woord, in de spreekwijs »iemand stadskind maken", d. i. onder curateele stellen. Zou misschien vroeger zoodanig-iemand meer rechtstreeks onder de hoede van 't plaatselijk bestuur gestaan hebben? Want dat *stads-*, hier als algemeen-plaatselijk moet verstaan worden, is bijna zeker, daar men ook op 't platteland dit woord veel gebruikt; zie *Nav.* XXXIV, 105.

W. CROOCKEWIT.

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

Biesterbosch (XXXIV, 264). P. C. Ribbeck is geweest pred. te Kollum, alwaar zijne schoonmoeder begraven ligt. Op haren grafsteen leest men:

»Cath. Marg. de Jong
»weduwe van
»Alb. Biesterbos,
»geb. 26 Junij 1774,
»overl. 12 Januarij 1848."

In hare laatste levensjaren woonde zij te Kollum. Haar echtgenoot was Med. dokter te Amsterdam geweest.

Kollum. A. J. A.

v. Bijsterveld (XXVIII, 434; XXXI, 641, enz.) Jurriaen v. Bijsterveld wonende te Herwijnen, heeft bij N. N.:

1. David v. B. scholtus te H., tr. 1° Elis. Michiels, 2° te H. m. attest. 7 Mei 1642 uit Zalt-Bommel Hendrica Merten wed.

2. Jurriaen v. B. geb. te H. tr. te Z.-B. 6 Oct. 1646 Margaretha v. der Heijden geb. ald., bij wie: *b.* Jacobus v. B. tr. Maria Margaretha Henkelius, winnen: te Z.-Bommel gedoopt Gerardus 21 Dec. 1693, Margaretha Elisabeth 1 Apr. 1696, Sibilla Christina 18 Juli 1697. *c.* Agneta v. B. tr. Johan v. Lith, bij wien te Z.-B. ged. Arnold 18 Jan. 1701, Petronella 12 Aug. 1704. *a.* David. v. B. tr. Sophia Buschman, bij wie te Z.-B. ged. Margaretha Petronella 3 Sept. 1685; Catharina Elisabeth 19 Sept. 1689 tr. Georgius Godefridus v. Minningen; Godefrida Maria 11 Mei 1693 tr. Mr. Dominicus v. Hoytema; Arnolda Gerarda 18 Aug. 1696; Sophia Jacoba 10 Oct. 1699 tr. Johan Viviaan of Vyvyan; Mr. Jurriaan 14 Nov. 1686, stud. te Utrecht 1709, burgemr en raad te Z.-B., afgevaardigde naar de Staten v. Gelderland, begr. te Z.-B. in de Groote-kerk (eigen grafkelder) tr. te 's Gravenhage Johanna Jacoba v. der Vliet geb. ald. bij wie ged. te Z.-B. Sophia Jacoba 1 Aug. 1722, Philippus 26 Sept. 1724, David 22 Mei 1727, Maria Cecilia 26 Apr. 1729. Zonder samenhang komen nog voor: Hermanus v. B. pred. te Z.-B., 1700 te Dordrecht † ald. 6 Aug. 1729. [Te D. bestond (bestaat nog?) een dwarsgang genaamd Bijsterveld]. Gerardus v. B. 1698, pred. te Rossum. Johan Hendrik v. B. 1754 hoogl. te Weissenburg in Zevenbergen. Floris v. B. diende m. a. een rekwest in op de Landd. v. Gelderl. 28 Sept. en 13 Oct. 1706. Josina v. B. tr. Adriaan Eggerig Verster luitenant 1729. Walravina Christina Petronella v. B. ondertr. te Breda 14 Aug. tr. te Nijmegen Sept. 1781 Victor Steiguer d'Oron majoor regt Zwitsers van de Sturler, ... v. B. ontvang. v. h. licent en den tol op de Maas en griffier te Grave 1746. P. A. v. B. boekhouder en scriba b. d. O. Ind. Cie in Japan 1769. v. o.

Blok (XXXIV, 156—8). Dr. P. J. Blok, benoemd hoogl. aan de rijksuniv. te Groningen, deswegens als leeraar aan het Gymnasium te Leiden 7 Aug. '84 eervol ontslagen.

Gomarus. Mevr. H. Wieland, geb. Gomarus te Zwolle, bewees een

schoon legaat aan de Vilsteren-huizen ter stede (22 Dec. '83, zie Haarl. Ct. v. 24 Dec.).

Hagius (XXXIII, 354). Tot toelichting van dezen geslachtsnaam strekke wellicht, dat Arnoldus Hageus de voorganger was van Hermannus v. der Hagen (aangesteld 1 Febr. 1588) als (stads)dokter te Arnhem (Mr. G. v. Hasselt, Arnh. Oudhh. 1804, II, 18, 9). Vgl. *Nav.* XXXIV, 368.

De Heeze en v. Laer (XXXI, 49—51). Ik vond 1135 Waltherus de Heeze et frater eius Cuno; Herbertus de Heeze 1173; Henricus de Hese 1196; Reynier de Heze 1374. Waren Herman, Reinier en Jan v. Laer leenmannen des Hertogs van Brabant, terwijl ook destijds leefde een Costin van de Laere; het schijnt mij toe dat eerstgenoemde dezelfde is die onder den naam van »Herman Bier van Leers te Heeze in Brabant" voorkomt als moordenaar van Eduard van Gelre in 1371. Ik vond — ik weet niet meer waar, de volgende aanteekening: 1374 Promesse faite par Renaud duc de Gueldre au duc de Brabant pour (het woord dat volgt is mij ontschoten) l'exécution du jugement arbitral à intervenir au sujet de la mort de Regnier de Heze". Uit die regels vermoed ik dat Regnier deel had aan den moord door zijn broeder bedreven, of voor medeplichtig gehouden werd.

Te Heeze bij Eindhoven bestaan nog akkers die de Laarsakkers heeten, en dicht in de buurt staat een oude boerderij waarop nog eene familie Bierings woont.

De boven aangehaalde woorden zijn uit den catalogus van een archief, maar welk? van Brussel? van 's Bosch? A. J. C. KREMER.

[Vgl. Kremer's opstel »Herman Bier" in Geld. Volksalm. 1881, bl. 100—04. Men komt dan tot de slotsom, dat de benaming »Herman Bier" niet deugt, maar dat de moordenaar van Eduard van Gelre geheeten hebbe Herman van Laer (d. i. van het Laar te Heeze). Noemt nu de Keulsche kronijk hem Herman Biers, dan zal dit zijn Herman van Laer Bier's zoon.]

v. Hoevell (XXXIV, 118). De ouders van Dina Petronella Ribbers waren kolonel Ribbers en Cornélie de Boudrie; die van Anna Maria

Grosse (niet, von Gr.) Hans Christoffel, hofraad bij den Groot-Hertog van Oldenburg, en Aleida von Gröneveld; zij tr. 22 Dec. 1803 te Groningen Rudolph v. Hoevell, ritmr cav., later lid der Ridp. en Staten v. Overysel, burgemr van Deventer en 's lands-ontvanger aldaar. Diens zoon heet Rudolph Anne.

MR. R. J. W. F. VAN HOEVELL.

[Johan von Hövel behoorde omstr. 1630 tot de »Brüderschaft des adlich freyweltlichen Stifts Herdicke; zie von Steinen, Westphälische Geschichte, Lemgo, 1760, IV, 79, die S. 511 gewaagt van eenen Henrich von Hövel als schrijver over adellijke Westfaalsche geslachten. Eene »Genealogie Höevell of v. Hövell", Deventer 1869, met 29 wapenkaarten in fo., niet in den handel, — vormde no. 685 (bl. 37) van den Catalogue de Livres et Manuscrits sur la noblesse, enz., uitmakende de bibliotheek van wijlen Mr. Edw. Huydecoper van Nigtevecht (te Utr.), geveild 28 April 1884 bij Mart. Nijhoff te 's Gravenhage.]

Metelerkamp. Zag men R. Met., onderwijzer 1ste kl. bij 't o. l. onderwijs voor Europeanen, in Haarl. Ct. 23 Juli '83 vermeld, deze behoort zeker tehuis op bl. 75 of 76 der uitvoerige en duidelijke, met groote zorg bewerkte geneal. v. dit gesl., door G. S. Reehorst (te Amst), gedrukt bij J. J. Coers, Arnh. '83 (niet in den handel).

v. Ruijven (XXXII, 162). Wolf of Wolfaert v. Haersolte tot Yrst, zoon van Frans v. H. tot Yrst en Geertruit de Wolf v. Westerrode), was geh. m. Anna v. Ruijven (niet, v. Mijnen). Zie verder de Haan Hettema en v. Halmael, Stamboek v. d. Frieschen Adel, I, 178; II, 113, alsmede de onlangs in 't licht verschenen genealogie v. H., saamgesteld door wijlen J. C. baron v. H. v. Haerst, na zijn overlijden aangevuld en gedrukt. Ik veronderstel dat de familiepapieren van v. H. berusten onder Mr. C. W. A. baron v. Haersolte, rechter in de rechtbank te Zwolle. C. W. A. B.

Swalmius (XXXIII, 469). In eene tabel met verschillende alliantiën staan vermeld de navolgenden, zonder nadere toelichting. Swalmius tr. Roest. Van der Swalme gezegd Swalmius tr. v. der Schelling. Dito tr. v. Mierop. Van Crooswijck tr. dito. Van der Vorm tr. dito (ex

Couwenburg v. Beloys). Van d. Swalme (ex v. Melisdijck) tr. Ysenbaer (ex de Normandie). Van d. Swalme gez. Sw. tr. v. der Burgh. Dito tr. v. Breda. Dito tr. v. Bleiswijk. Van d. Swalme tr. Du Trieu (gezegd Dutry). Brants tr. v. der Swalme gez. Swalmius. Van d. Swalme tr. v. Citters. Van d. Swalme gez. Sw. tr. Couwenburg v. Beloys.

Amsterdam. J. B. VAN YSSELDIJK.

Tamminga (XXXI, 356; XXXIII, 136). Eger Tamminga, heer van Maarsbergen, † 1752, was een der zeven leden van de commissie, die 4 Mei 1747 door H. H. Mog. benoemd werd om den stadhouder prins Willem IV met zijne aanstelling tot adm. en kapt.-gen. der Ver. Prov. geluk te wenschen en vervolgens den eed af te nemen. Hij was afgevaardigd wegens Groningen. A. AARSEN.

v. Twist (XXXIV, 253). Twiste is een dorp in Waldeck, ambt Diemel, aan de rivier van dien naam, met een papiermolen. P. Fl. Weddigen, »Paderbornische Geschichte, nach Schatens Annalen", Th. I, Abth. 3, Lemgo, Meyer 1804, S. 746, vermeldt Philip von Twiste, scholaster te Paderborn a° 1548. En Dr. Ludwig Keller nam in zijne »Geschichte der Wiedertäufer u. ihres Reichs zu Münster" (Munster, Coppenrath, 1880, S. 304) een brief op van Friedrich von Twist, hofmeester des bisschops van M. (Franz von Waldeck), aan dezen d. d. 9 Jan. 1534, »ein Schreiben, worin er anzeigt, dasz die Bauern um Warendorf von den Predigern der neuen Lehre daselbst sich trauen und taufen lassen [1]). — A. van Twist, student te Leiden, was de naamlooze schrijver van een »Eeuwigdurende Liefdesalmanak" 1721. De oudste Deventer professor Albert Jacob Duymaer van Twist (vgl. *Nav.* XXXI, 434), geb. 3 Jan. 1775 te Puttershoek, waar zijn vader pred. was, in 1802 prof. te Groningen, tr. 1800 Judith v. Logchem, die hem († 27 Nov. 1829) overleefde. Zie over hem Dr. W. A. Jonckbloet, »Gedenkboek der Hoogeschool te Groningen", bl. 108. Te Deventer overleed ettelijke jaren geleden de oud-hoogleeraar

[1]) In diezelfde »Geschichte" is S. 173 sprake van Hildebrand Kannegeyter, Bürger zu Soest (Hochstift Münster), der mit Hermann Stotenberg 12 Mai 1534 unter der Anklage stand dasz sie dem Johann von Warendorf Geld gegeben hätten um einen wiedertäuferischen Prädicanten in die Stadt zu holen".

der rechtsgeleerdheid aan het voormalig Athenaeum aldaar, Mr. Jacobus Albertus Duymaer v. Tw., wiens weduwe Cornelia v. Eck (dr v. Cornelis Fransen v. Eck, † 1830 als oud-hoogl. te Deventer) nog, hoogbejaard, in leven is; vader van Mr. Jac. D. v. Tw., rechter in de arr. rechtbank te Haarlem, en van Mr. Cornelis D. v. Tw., eenige jaren geleden op jeugdigen leeftijd te Dev. gestorven, eene weduwe IJssel de Schepper met kinderen nalatend; ouder broeder van den oud-gouverneur-generaal van Nederl. Indië, Duymaer v. Tw., woonachtig op het landgoed Randen, bij Deventer, geh. m. M. Beck, kinderloos. Een Deventersch medewerker gelieve nauwkeuriger opgaven te doen, tevens van datums. J. A.

Verbrugge. De *Nav.* XXVI, 163 vermelde Maria v. Eck kan geene v. E. v. Panthaleon geweest zijn, gelijk uit haar *Nav.* XXVII, 473 aangegeven wapen blijkt. Kent men nu evenwel hare ouders benevens die haars echtgenoots Bartholomeus Verbrugge? Staat deze echtverbintenis vast, woonden zij als gezeten burgers te Sparendam? De *Nav.* XXVII, 473 genoemde Cornelis V., als aldaar geboren, die in de belastingkohieren ter plaatse, waar hij in betrekking stond tot de zeesluizen (als havenmeester?), in 1700 vermeld wordt, huwde (proclam. 22 en 29 Maart en 5 April) te Delft Elisabeth v. Trigt, vermoedelijk aldaar geboren; immers per missive v. 2 Juli 1696 verzocht de burgemr van Delft inlichtingen nopens Cornelis V. als echtgenoot van El. v. Tr. in verband met den boedel van Cornelis Abrahamszn v. der Schie (vgl. *Nav.* t. a. pl.). Deze echtverbintenis met eene Delfsche maagd kan de latere verplaatsing dezer familie V. naar Delft hebben veroorzaakt. Want ze behoorde, — minstens later, — te Delft te huis, en men mag vermoeden dat Mr. J. v. der Lely zijne aanteekening in het stads-wapenboek plaatste bij gelegenheid dat Dr. Willem V., — zoon van Bartholomeus (vermoedelijk groothandelaar in laken te Delft) bij Catharina v. der Cool (zuster van Clara, gade van Leonard v. de Kasteele, groot-handelaar in laken te 's Gravenhage), kleinzoon van Cornelis V. bij Elisabeth v. Trigt, — tot lid van den magistraat te Delft werd aangesteld (1 Jan. 1762). Zie over dezen hoogst verdienstelijken medicus, — die zijne 2 Dec. 1748 verdedigde dissertatie de Rheumatismo opdroeg *Deo* (et Parentibus), hetgeen voor zijne godsdienstige stemming pleit, — behalve

de Nederl. Jaarboeken en de Staatsalmanakken van 1815 en 16, alsmede eene aanteekening in Prof. Vreede's »Van de Spiegel en zijne tijdgenooten", IV, 510, inzonderheid een uitvoerig artikel in het Biographisch Wdbk d. Nederl., hoofred. Dr. Schotel, hetwelk helaas, gelijk zoo menig ander, ontsierd wordt door de jammerlijke correctuur der drukproeven van dat anders zóó voortreffelijk werk [1]). Tot gedeeltelijke aanvulling van gezegd artikel strekke, dat Dr. Willem V. 1784—89 burgemr van Delft, 1771—94 gecommitteerde raad van Holland en tevens lid van de Staten-Generaal der Vereen. Nederl., in 1813 lid van het Prov. stedelijk bestuur te Delft is geweest, en ook in 1816 aanbleef. Zijn oudste zoon, Bartholomeus (zie v. der Aa) was koopman, lid der regeering en kapitein der burgerwacht — te Rotterdam; eveneens dezes zoon (eenig kind) Willem V., koopman, in 1811 luit.-kol., 1812 kol. der Nat. Garde; 1814—15 vrederechter, schout en secretaris, later burgemr van (Hillegersberg enz.) — Rotterdam, tr. 1° Cathª Maria Pichot († 1 Dec. 1796, bij wie *a.* Bartholomeus, geb. 3 Mei 1792, *b.* Lucretia geb. 10 Mei 1793, tr. Dr. F. W. Smallenburg, secret. van Curatoren der Acad. te Leiden, *c.* Tobias Cornelis geb. 29 Juli 1796 † 14 Dec. 1813 ongehuwd), 2° Gerardina Margaretha Hartingh, — dr v. den burgemr Mr. Nicolaas bij Louise Ernestine Meijners, en kleindr v. Nicolaas H., gouverneur van Java's N. en O. kust, later raad v. Ned. Indië [zie over hem het laatste dl (X) over Ned. Indië, van de hand van Jhr. Mr. de Jonge]. Uit dit tweede huwelijk sproot, — behalve Lodewijk Nicolaas Ernst V. (geb. 28 Oct. 1799, vrijwillig in 1830 uitgetrokken als grenadier 1ste bat., rijksontvanger te Vianen, † Maart 1880), Cornelis Gerardus (geb. 16 Oct. 1800, als kapt. adj. v. h. veldbat. v. Rotterdam in 1830 uitgetrokken, stedelijk ontvanger te R., † 10 Aug. 1847), Anna Martha Quintina (geb. 12 Febr. 1804, † 26 Febr. 1882) en Wilhelmina Gerardina Louize (geb. 18 Mei 1811, † 9 Febr. 1856), — als derde kind 4 Mei 1802 te R. Mr. Marinus Verbrugge, 1823—30 advokaat te Brussel, destijds (12 Juni 1829) op aanbeveling van onderscheidene Leidsche hoogleeraren, wegens zijne pogingen ter bevordering der

---

[1]) Lees bijv. XIX, (aº 1876), bl. 126 r. 14 v. o. 90jarigen ouderdom, r. 12 v. o. 1748; bl. 127, r. 9 v. b. later koning Willem I; bl. 128 r. 8. v. b. Johanna v. de Kasteele, r. 12 v. b. Geertruida v. Woeringen, r. 14 Margª Mª v. Beeftingh.

Nederduitsche taal te Brussel, benoemd tot lid d. Mij. v. Ned. Letterk. te Leiden; Sept. 1830 uitgeweken, schutter in het Rotterdamsche veldbataljon, in effectieven milit. dienst gebleven; 19 Nov. 1833 tot lid d. rechtbank van eersten aanleg te Goes, en bij de rechterlijke organisatie van Oct. 1838 tot advokaat-generaal, 19 Febr. 1839 tot procureur-generaal — bij het 31 Dec. 1875 ontbonden Hof van Zeeland aangesteld, 6 Dec. 1847 benoemd tot ridder in de Orde Nederl. Leeuw ter gelegenheid van zijne mondelinge toelichting, onder het Ministerie van justitie de Jonge van Campens-Nieuwland, van een rekwest om gratie voor eene bende van negentien ter dood veroordeelden, die sedert eenige jaren een deel van Zeeuwsch-Vlaanderen hadden verontrust, welke benoeming hem Julij te voren was toegezegd; — nóg woonachtig te Middelburg.

Mr. Pieter V. had bij Christina Elisabeth Overschie (zie v. der Aa): 1. Willem V., geb. 27 Aug. 1778, te Leiden tot Med. dr. gepromoveerd 17 Dec. 1800, † te Delft als zeer betreurd geneesheer 3 Febr. 1804 ongehuwd; 2. Johan Jacob V., geb. 6 Dec. 1780, † 13 Febr. 1797; 3. Geertruida V., geb. 24 Dec. 1783, † 17 Oct. 1832 ongehuwd. Mr. Pieter's weduwe C. E. Overschie hertr. Mr. Cornelis Overgaauw Pennis (zie v. der Aa), bij wien 1. Anthonie O. P, secretaris van Delfland, enz., en griffier bij het vredegerecht te Delft † ald. 22 Jan. 1866, oud 76 jaar, geh. m. A. W. M. v. Hoecke, die hem overleefde; 2. J. P. Overgaauw Pennis, laatst directeur der registratie in Overysel te Zwolle 1842—55, geh. m. eene 's Jacob.

Deze familie V. voert het *Nav.* XXVII, 473 omschreven wapen, terwijl de Zeeuwsch-Holl. familie V. (Vlissingen, 's Gravenhage, einde 17de of begin 18de eeuw naar Z.-Holland verhuisd), in zilver 3 gekroonde gekaakte haringen van blauw voert, boven elkander, de koppen rechts gewend [1]).

Nog sta hier, dat H. v. Heel, geb. v. Hoboken, J. J. M. v. Heel, wed. Suermondt geb. v. Hoboken, A. Browne geb. v. Hoboken, Frans Browne en wed. Verbrugge—geb. v. 's Gravendeel, — het over-

---

[1]) gansch overeenkomstig met dat der Zeeuwsche familie de Huybert, — vgl. Smallegange's wapenkaart met Rietstap's Armorial, — alleenlijk met breking der kleuren, daar de H. de visschen van zilver in blauw voert. Eene andere, ook Zeeuwsche familie de H. of Huybrechts voert goudsbloemen. Vgl. Het Armorial met *Nav.* XXX, 113. *O.*

lijden te Rotterdam i. d. 4 Sept. '84 berichtten van broeder en behuwdbroeder Willem v. Hoboken, oud 71 jaar.

Ten slotte de vraag of Verbrugge weleer ook voorkwam als Verbruggen. Rutger Janszoon Verbruggen, met Goosen v. Corler, schout van het ambt Nijkerk, uit de classis van Neder-Veluwe op de Harderwijker synode van 15 Juli 1595 en op de Zutfensche v. 18—20 Juni 1605 tegenwoordig, was in 1615 pred. te Brummen. Zijn zoon Johannes V., pred. te Putten, verscheen op de Hard. syn. v. 27 Juli—2 Aug. 1621, op de Zutfensche v. 15—18 Aug. 1627, en als synodaal afgevaardigde op de Arnhemsche v. 15—18 Juli 1640. In het oud-Synodaal Archief ('s Gravenhage) is nog voorhanden een »Requeste" i. d. 22 Nov. 1780 van Th. Verbrugge, pred. te Koedijk, aan de Staten v. Holl. en Westfr. betreffende de verkiezing van kerkeraadsleden (zie den Catal. van dat archief, bl. 129).

Wouters (XXXII, 350; IV, 376). Maria Wouters, dr v. Egbert bij Geertruy v. Beek, geb. te Haarlem 2 Febr. 1761, tr. 11 Nov. 1788 Christiaan Diemont, pred. te Giessen-Nieuwkerk, en † ald. 26 Aug. 1799. De portretten van dit echtpaar zijn alhier aanwezig.

Haarlem. GEERTRUY à RITSEMA.

[De laatste, die in de (Hervormde) kerk te Heinenoord (Oud-Beijerland) het pastoorsambt bekleedde, was Andries W., in 1572 op last van Lumey graaf van der Mark uit zijn huis gesleept en met nog achttien andere geestelijken naar Brielle vervoerd, buiten welke stad zij in de schuur van het klooster Brugge werden opgehangen; weshalve hij onder de negentien Gorkumsche martelaren wordt geteld. — Behoort hier ook Aaltje Wouters, als doopsgezinde 15 Mei 1535 te Amsterdam gerechtelijk verdronken ?]

Wapens (XXXIII, 240). Een soortgelijken lakafdruk vond ik op brieven eener familie Wolffs, zich ook schrijvende Wolffsen. Een Goris Wolffs verzegelde zijne brieven van 1631—36 met een cachet, waarop drie (2, 1) vogeltjes wel iets naar duiven gelijkende, en als helmteeken een gevleugeld paard halverwege boven den helm uitkomend; in 1637 en later komt er op zijn brieven een ander cachet, waar de vogels meer gelijken op eenden en het helmteeken geen gevleugeld paardenlijf vertoont, maar een daarmede eenigzins overeenkomend dier met een staart en ter zijde de letters G. W. Op een brief geschreven in 1669 door zijn zoon Steven Wolffsen, gelijken de vogels zeer naar eenden,

en mist het uit den helm opkomende paard zijn staart, hoewel de lakafdruk toch zeer scherp is; terzijde van den helm staan de letters S. W. Deze familie Wolffs woonde in Overysel.

[Vgl. *Nav.* XXX, 140 met XXIX, 316, 9. Kan 't wapen no. 2, van *Nav.* XXXIII, 240, dan ook van Henricksen (*Nav.* XXIX, 319, noot) zijn? — 't Is opmerkelijk, dat, terwijl de met de Harderwijker en Elburger geslachten Wolff (Wolffs) en Wolffsen uit één stam gesproten familie de Wolff v. Westerrode in zilver een rooden keper verzeld van drie zwarte *meerlen* voert, onder de menigte in Rietstap's Armorial vermelde *wolven*-voerende geslachten Wolff, de Wolff, v. der Wolff, er één is t. w. de Wolff de Moorsel, dat, bij wolven als schildfiguur, evenwel een gekuifden vogel (pronkende pauw) tot helmteeken heeft. Naast eene Stichtsche familie de Wolff (een wolf, die een schaap verslindt) vermeldt 't Armorial eene Hollandsche (In zilver schildhoofd van blauw, beladen met drie *meerlen* van zilver), welke laatste wel met de gezegde Veluwsche geslachten nauw verwant zal zijn.]

't Hooft (XXXIII, 293). Het Dordrechtsche geslacht 't Hooft voerde het wapen dat bij Balen blz. 1284 voorkomt en niet dat gevoerd door de Amsterdamsche Hooft's, thans Jonkheeren Hooft.

J. D. WAGNER.

v. Jugteren (XXXIII, 295). Fascé d'or et de sable de 13 pièces is het wapen der familie v. der Aa (zie Rietstap, Arm. gén.)

J. D. WAGNER.

Godin (XXXIV, 375). Volgens 't wapen zou men zeggen: van Nederlandsche afkomst; spreek uit, God-in. Dat wapen toch vertoont in blauw een gouden kelk (waarin de hostie?). Op eene kaart in Tegenw. Staat van Utrecht vindt men dicht bij de Bildt aan den weg van Utrecht naar Amersfoort een huis Godin.

W. CROOCKEWIT.

Roelants (XXXIV, 120). 't Wapen moet klaarblijkelijk een sprekend verbeelden, quasi »Roggelands". Evenwel is Roelant = »landrust" of »rustland", en beteekent iemand of iets waardoor het land in vrede wordt gehouden. De bol als helmteeken kan duiden op rolland, rollende, eene andere afleiding van den naam Roelant, die niet beter is dan de toespeling in het wapen zelf. Indien het wapen oud was en daarbij sprekend, zou het een gewapend man of een kruis ver-

toonen. Nu kan men het brengen tot de vorige eeuw, uiterlijk tot het einde der achttiende.

Roelants. Kan die bol ook een wereldbol voorstellen? En heeft hij dan reden van bestaan als helmteeken? Dwars, in schuinsche richting, is over dien bol eene lijn getrokken, hetgeen in de meening versterkt dat hij zulk een bol voorstellen *moet.*

Rootbeen (XXXIII, 95; IV, 209). Het is mij gebleken, dat het door mij beschreven wapen R. foutief is, waarschijnlijk slechts eene phantasie van den teekenaar; dat op laatstgenoemde plaats staat is het juiste. Kan men de kleuren opgeven? P. VAN MEURS.

Weijland (XXXIII, 343). Hendrik Weijland te Amsterdam gebruikte in 1799 een cachet waarop een schild — staande koe op grasgrond. Helmteeken, aanziende ossenkop op wrong. Op een ander door hem gebruikt cachet is het helmteeken een steigerende koe.

A. J. C. KREMER.

[Zoo Weiland, waarnaar gevraagd wordt, één is met Weijland, levert Herald. Bibl. 1882, bl. 285 eenige gegevens, en wijst den weg ter bekoming van meerdere inlichting.]

de Vries. *Nav.* XXIV, 16 is vraag o. a. naar het wapen van Margaretha de Vries Sijmonsdr. Te Ek-en-Wiel nu ligt eene Margaretha de Vries († 13 Oct. 1656), echtgenoote van Floris de Lille, richter aldaar, begraven onder eene zerk, waarop haar wapen (de griffes d'ours van het Armorial) gebeiteld is. Deze M. de Vries was afkomstig uit Utrecht. Nader bericht geeft Herald. Bibl., 1879, bl. 164, 82.

v. Westreenen (XXVII, 95). Het wapen van dit geslacht v. W. is t. a. pl. abusief beschreven, als in azuur, te zijn, dit moet wezen goud, terwijl de 3 leliën en ring ongekleurd (wit) zijn.

V. O.

VRAGEN.

v. Aerzele. Was de *Nav.* XXXIII, 13, vermelde Raas v. Aerzele een v. Herzeele?

de Bailleul. Antoine de B., heer van Eecke? in Vlaanderen, verkocht deze heerlijkheid in 1604 en vestigde zich later bij Kortrijk, waar hij de heerlijkheid Hamm bij erfenis verkregen had. In 1607 verkocht hij ook deze, en moest België wegens de religie verlaten. Zijn broeder heette Josse de B. Philippe de B., in 1655 naar Engeland vertrokken, was een afstammeling van een hunner en schijnt in Zeeland gewoond te hebben. Wie kan mij inlichten en de afstamming aantoonen. HERMAN J. VAN LENNEP.

De Battefort. Men vraagt geneal. gegevens en het wapen dezer familie.

Bucerus—Busero. Wat is daarvan bekend? Smallegange noemt het een Vlissingsch geslacht, en geeft als wapen In rood 2 kruislings staande, geharnaste beenen van zilver met schildhoofd van goud, waarop 2 adelaars van blauw, naast elkander. Gerson Bucero was 1619 pred. te Veere, daarna te Vlissingen. Gelein Bucerus te Middelburg, was getuige ald. 28 Nov. 1675 bij den doop van Anna Evertsen en ald. Juli 1713 bij dien van Jacoba Busero. V. O.

Evers. Kan Everardus Evers generaal der genie † 1840 geh. m. Anna Catharina Degerman, zoon geweest zijn van den *Nav.* XXXIV, 216 genoemden C. J. baron Evers?

Fabritius — Creutz. Johan Caspar Christoffel Creutz, geboren (wo?) 24 April 1707, heir. 12 Jan. 1737 zu Till (?) Catharina Elisabeth Fabritius, geb. 10 Januar 1717 zu Calcar. Die Trauung ist durch Ds. Hessing vollzogen worden. Ihr Vater war Johannes Fabr.; der Name der Mutter wird in den Kirchenbüchern zu Calcar nicht angegeben; wie hiess dieselbe? Wie hiessen die Eltern des gen. J. C. C. Creutz? — Wie ist das Wappen der Fabritius? Diese Familie ist verwandt mit v. der Sande, Weill, v. Suijlen (oder v. Suhlen) u

Cleve und hat sich auch nach Copenhagen verpflanzt. Brüder von Frau Creutz, geb. Fabr., waren Jan und Carel Fabr., beide in Copenhagen wohnhaft (Fabritius von Tengnagel in Copenhagen?? siehe Herald. Bibl. 1879, bl. 364). Ein naher Verwandter war der »Kammerrath'' Joh. Ludwig Fabr. zu Rees, vermählt mit Gertr. v. Leuwen (denen von 1717—1725 in Rees 6 Kinder geboren wurden). Die Fam. Creutz wohnte auch in Emmerich und in Suriname (Carel Otto Cr. in Suriname, Bruder v. J. C. C. Cr.). Die gesammte Descendenz der Eheleute Creutz—Fabritius ist bekannt. Alle anderen Nachrichten über diese beiden Familien sollen äusserst willkommen sein.

R.

[Te Kampen (Overysel) woont een Baron Creutz, die eene uitvoerige genealogie bezit.]

v. Heerdt. Vindt het adellijk gesl. v. Heerdt (van Eversberg) in Pruissen of op de Veluwe zijn bakermat?

v. Malsen. Wie geeft ons eene genealogie van dit geslacht, dat sed. 1315 te Gorinchem in de regeering zat? Welk wapen voerde het? Is het uitgestorven? v. o.

v. der Noot. Wie was Michael v. der N., met Maerten Moens en Clasina Paulusdr (Moens?) getuige te Middelburg 16 Mei 1612 bij den doop van Tanneken, dr v. Cornelis Jan Siberts en Susanna Martensdr (Moens?). Behoorde hij tot het aanzienlijk Belgisch geslacht v. der N.? v. o.

Pasques de Chavonnes. Wie waren de ouders van Petronella Agnes P. de Ch. begr. te Maastricht 1 Mei 1733, geh. te...? den...? met Jacobus Bolwerk geb. te...? 2 Dec. 1686 pred. te Bergen-op-Zoom, daarna te Maastricht, curator van het Latijnsch gymnasium, † 19 Juni 1757, zoon v. Thomas, pred. te...? bij...? Behooren hier Dominique Marie P. de Ch. kapt. in Statendienst, later bij de O.-I. Cie te Batavia, en Maria Lamy van Dunkary, of Maurits P. marquis de Ch., gouverneur van Kaap de Goede Hoop 1714—25? N. J.

v. Raesfeld (XXXIII, 395, 6). Tot welke tak of familie v. R. be-

hoorde, behoort misschien nóg, J. J. v. Raesfeld, in 1843 eigenaar en bewoner van Vulkaans-oord, ijzerhut bij Terborg, in de Grp Zutfen.

v. der Vliet. Genealogische gegevens worden gevraagd betreffende dit geslacht, waartoe behooren: Cornelis v. d. V. geb. 's Gravenhage waarschijnlijk 31 Sept. 1628, pred. 1651 te Asperen, 1653 Klundert, 1661 Maastricht, 1664 Utrecht, † ald. 25 Juni 1683; had bij...? o. a. een zoon Philippus † 1708 als pred. te 's Gravenhage. Deze Cornelis was misschien broeder van Maria, dr v. Philip Adrianuszn bij Josina v. Schagen, geh. te 's Gravenhage 17 Apr. 1640 m. Adriaan v. Schuijlenburgh geb. Wijk-bij-Duurstede 3 Mrt 1614. Helena v. d. V. tr. vóór 1666 Pieter v. Malsen. Johanna Jacoba v. d. V. geb. 's Gravenhage, tr. ald. vóór 1722 Juriaan v. Bijstervelt, burgemeester van Zalt-Bommel. Behoort ook hier Franck Joosten v. d. V. geh. m. Mechteld v. Hoboken Dirksdr, bij wie te Utrecht gedpt 3 Juli 1642 Justus, 15 Nov. 1646 Dirk? T. B.

De Witt-Guizot. »l'Intermédiaire" (XVII, 355) vraagt naar de familiebetrekking des schoonzoons van Guizot, en de gebroeders de Wit. Kan ik daarop in den *Nav.* antwoord bekomen, ter mededeeling aan »l'Intermédiaire"?

Den Haag. A. J. SERVAAS VAN ROOIJEN.

[*Nav.* XXXII, 444 brengt op het spoor. Mevr. de Witt, dochter van Guizot, zond niet lang geleden een deel onuitgegeven brieven van haren vader in het licht.]

v. Zuylen, v. Wijckerslooth. *Nav.* XIII, 159 wordt gezegd dat v. Wijckerslooth sproot uit v. Zuylen. Is dit bewijsbaar? Zoo ja, hoe dan?

V. O.

Lohse. Hoe is het wapen van dit geslacht, waartoe behoorde Marten Hendrik Lohse, provinciaal muntmeester van Gelderland, begr. 24 Oct. 1806 te Harderwijk, tr. Anne Belain [1])? Wanneer waren hij

[1]) Anne Lohse geb. Belain, uit Amsterdam, wordt 31 Juli 1772 lidmaat der Walsche gemeente te Harderwijk, en Marie Régine Lohse, uit Amsterdam, 15 Aug. 1791. Getr. te Arnhem volgens de opgave van den Burgerlijken Stand 24—30 Nov.

en zijne vrouw geboren, en wie waren hunne ouders? Uit hun huwelijk werden in de Walsche-kerk te Harderwijk ged. Marie Régine 9 Aug. 1772, Jean Louis 19 Juni 1774, Jacob (geb. 7) Maart 1771 60 (volgt), Anna Elisabeth 23 Maart 1777 en Jean Henri (geb. 20) 24 Jan. 1779. Jacob Lohse (juist vermeld), pred. te Vorchten, † emer. 22 Nov. 1846 te Heerde, tr. Maria de Bruin, geb. 14 Aug. 1783 te Heerde, † 2 Jan. 1867 ald. Hieruit o. a. Johanna Maria Lohse, 1e vrouw van Ds. Kobus (zie hiervoren bl. 339); wie waren de ouders van dezen?

M.

Poolman. Welk wapen voert deze Amsterdamsche familie?

v. Rosembach. Welk is het wapen van Elis. Clara v. R., bij wie Henry v. Nassau († 1544) een natuurlijken zoon en eene dochter gehad heeft? Andere auteurs noemen haar Margarita v. Schoondonck. Kan iemand mij daarover iets mededeelen? LABOREMUS.

Rotteveel (XXXIV, 162). Eenige jaren geleden zag ik een wapen uit het einde der 17de of het begin der 18de eeuw, van eene hier te lande toen gevestigde adellijke familie von Rottenweil die ook genoemd werd de Rotteville. Ik heb altijd gedacht dat Rotteveel een verbastering was van dien naam. Zoo ik mij niet vergis, kwamen in dat schild voor drie vluchten; 't was alzoo geen sprekend wapen. Bezit de fam. R. een stamboom die tot het einde der 17de eeuw opklimt? Is de familie soms indertijd tusschen 1650 en nu in verval geweest? En heeft een der leden, weder in de hoogte gekomen, een sprekend wapen aangenomen? A. J. C. KREMER.

1882 G. L. D. Lohse en C. M. Hasen, waaruit eene dochter (Burg. St. 27 Apr.—3 Mei 1883 Arnhem) en een zoon (Burg. St. 9—15 Mei 1884 Arnhem) geboren werden.

GESCHIEDENIS.

Ennema-burcht-bergh (XXXIV, 337) — bestaat nog in de provincie Groningen, ligt bij het dorp Midwolde (in het Oldambt), komt voor op de zoogenaamde kaart van Beckeringh, waarbij staat aangeteekend de familienaam Hora Siccama. Waaruit misschien mag worden opgemaakt dat deze familie er gewoond heeft. Op de kaart der provincie Groningen van Visscher (ongeveer van 't jaar 1656) staat de burgt niet. Eenige oude werken over de provincie Groningen sloeg ik na maar vind het huis nergens vermeld. De tegenwoordige eigenaren zijn de familiën v. Beyma, Telting en naar ik meen nog een paar anderen in Friesland die de bij het goed behoorende veenen exploiteeren.

W. D. R.

[Zie v. der Aa, Aardr. Wdbk, die a° 1843 vermeldde, dat sedert 1817 Izaäc Telting en C° te Franeker eigenaars waren van dit bosch- en veenrijk goed, tot eene oppervlakte van ruim 435 bunders.]

Staverden. Die *Nav.* XXXIV, 266 gebrachten Nachrichten bin ich in der Lage, auf Grund von Aufzeichnungen des verst. Geschichtsforschers F. W. F. A. M. v. Raet zu Bögelskamp (vgl. *Nav.* XXXI, 447,9, 530) einigermaassen zu ergänzen. Ich gebe diese Notizen wörtlich wieder.

»Vom Stammhause und von der Familie von Staverden od. Staveren.

Extract uijt het Register der Leenen des Furstendombs Gelre en Graefschaps Zutphen.

Den Hof te Staveren.

Rudolph Roomsch Keijser bewilligt Graef Reinold v. Gelre te St. een vaste Stad te mogen bouwen 1291. Adolph Roomsch Konink bevestigt 't zelve 1295. Godert v. Staveren tuchtigt sijne vrouw Baetse

1400. Johan v. St. 1440. Everts v. St. kinder, Johan, Herman, Staverman en Wolter, gebroederen maken eene scheidinge, daarbij den Hof te Staver toegedeilt word aan Herman, gelijk denselven sijn vader Evert voor, en sijn Broeder Johan naa ontvangen hadden 1465, 1473. Wobe v. St. huisvrouw Wouters v. Coet Erve hares vaders Hermans 1484,. 1492. Gaert v. Coten (nicht Kolen, wie *Nav.* XXXIV, 266 gesagt) Erve sijner moeder Wobbe 1501—18. Hertog Karel ingaande een Erfwissel tegen huijs en Hofstadt genaamt Groenstein met de Watermolen in den Schependom van Arnhem gelegen, geeft aan Hendrik de Groef Erfvoogt tot Erckelens daarvoor den Hof te St. 1524. Gijsbert de Groeve genoemt Erckelens 1550. Diederick v. Ruijtenborch Erve sijnes Neven, leste Possesseur Adolph v. Rutenborch 1629. Adolph v. R. onmondig als Erve sijns Broeders Derx 1630. Susanna v. Laer weduwe Entis als Erve Adolphs v. Rütenborchs Unico's soons, die 't selve geerft had van sijne Moeder Joanna Mulerts 1630. Anna Margrieta v. der Recke als Moeder en mombersche van hare kinderen, stelt dit leen tot waarschap voor twee verkofte Parcelen, den Hof te Tuijl en 't goed Spijckerhuijs 1633. Anna Margrieta v. der R. als Erve hares soons Adolphs v. R. 1643. Eadem verbind dit Leen tot waarborg van den Koop ende opdracht van 't Huijs Presickhave an Arnold v. Dans 1643. Egbert v. Staverden laat sijne tucht den 27 August 1647 uitgegeven approbeeren ten respecte van 2800 G. Capitaals 1636, ten behoeve van sijn saligen Huisvrouwen vader gevestigt 1647. Otto Unico v. R. bij opdracht van Anna Margrieta v. der R. sijne moeder 1649".

Mir sind folgende Urkunden vorgekommen.

D. d. Bentheim, 28 Mai 1668 bekennt Wilh. Jacob v. Staverden für sich und seine Schwestern, Ave Maria, Margar. Gertrud u. Elisab. Catharine, von Graf Ernst Wilh. v. Bentheim nach Absterben der Mutter Gertr. v. Holthe, Wwe v. St., mit dem Raeffeler Zehnten, Kirchspiel Etten, belehnt zu sein. (Vorher hielt denselben die Familie v. Billerbeck, u. nach den v. Staverden die Lauerman, endlich die reform. Kirche zu Etten).

Embrick, 2 Jan. 1671. Maagscheiding Wilh. Jac. v. St. u. seiner Schwestern nach Absterben der Mutter G. v. H.; er erhält die $1/2$ eines Stück Baulandes gen. 't hooge Stoor, Richteramt Doesborgh, eine Weide mit Baumgarten, gen. Stoorweijde, daselbst eine Weide gemein mit den Erben v. Zweten, gen. die Heckerisze Steegen, eine

halbe Weide in der Grafschaft Berg im Heijbroeck, gen. Smachtsweijtgen, das Gut Egging im Kirchspiel Gendringen, eine Weide in der Bauerschaft Raeffeler, ein Stück Land voor de Gruitpoirt von Doetecom, gen. Holtencampken", ein Sechstel Weide in der Grafschaft Berg gen. IJsselhorstjen, die $1/2$ Pfandschaft von 4000 holl. Gulden auf dem Hofe ter Gunne, Richteramt Deutecom, die $1/2$ einer Rente v. 860 Gl. Cap. auf dem Fraterweert vor Doesborgh, $1/2$ Bauhof in Deutecom gen. »de Huet", berg. Lehen, die $1/2$ des dazu gehörigen allodialen Landes, mit der Bedingung, dass er wegen des schuldigen dritten Lehnfusses u. der allodialen Stücke an seine Schwestern 1200 holl. Gld. etc. zahle etc. etc.

Brussel (Rue Gaucheret 38[a]). JOH. THEOD. DE RAADT.

Staverden. Door aankoop kwam dit landgoed in 1836 in 't bezit van Jan Rudolph Kemper te Amsterdam. Hij vermaakte 't bij zijn overlijden aldaar, 6 Jan. 1879, aan zijn zeven- of achtjarigen achterneef J. R. Kemper baron v. Ittersum. Zijne weduwe, geb. Tutein Nolthenius, genoot het vruchtgebruik († 2 Jan. 1884 te Amst.). Aan de nagedachtenis van deze heer en vrouwe van Staverden brengen wij, om hunner voortreffelijke hoedanigheden wil, dankbare hulde.

Aan 't Uddelermeer. A. AARSEN.

Pieter Adr. v. der Werff (XXXIV, 449, 50). Het *Nav.* XXXIV, 313 *O*, 376 *O* vermelde gedenkteeken is 3 Oct. '84 feestelijk onthuld (Zie het Programma in Haarl. Ct. 29 Sept., de uitvoering in ibid. 7 Oct.). Een afstammeling van v. der Werff, de burgemr van Hemelumer Oldephaert en Noordwolde N. v. der Worm, stond de gouden medaille zijnen voorvader als hulde voor diens manhaftig gedrag door prins Willem I geschonken, aan de stad Leiden in eigendom af.

v. der Werff (XXXIII, 399). Adriaan v. d. W. geb. 21 Jan. 1659 volg. Houbraken, — volg. 't Biographisch Woordbk v. Kobus en de Rivecourt, 21 Maart), »van zijn Vaders en Moeders kant, uit een »oud en eerlijk geslacht, en van de oudste Welgeboren mannen van »Schielant, op het Register bekent (Houbr. III, 388). Bij zijn portret aldaar is ook 't wapen.

v. der Werff. Pieter Adriaenszn Piswerff — de naam moet ontleend zijn aan een stuk gronds te Kralingen genaamd »de Pjswerff" [1]), zeggen de Rott. Hist. bladen — had twee zonen die zich v. der Werff noemden:

1. Adriaan v. d. W. geb. te Kralingen 19 (niet 21) Jan. 1659 niet alleen beroemd schilder maar ook bouwkunstenaar (zie G. Obreen »de Beurs te Rotterdam geschetst" 1863 bl. 18), tot ridder benoemd door keurvorst Johan Wilhelm waarbij tevens al zijne afstammelingen in den adel werden opgenomen en zijn wapen vermeerderd met een kwartier uit het keurvorstelijk wapen; hoofdman van 't St. Lucas-gilde te Rott. 1691, 95 † ald. 12 Nov. 1722, zijn wapen alstoen in de Groote-kerk opgehangen; tr. 1687 Margaretha Rees eenige dochter van Maerten Jansz. Rees, geb. 1669 † te R. 2 Juni 1732 slechts eene dochter nal. Jvr. Maria v. d. W. geb. te R. 29 Apr. 1692 † ald. 8 Juli 1731 tr. ald. 22 Juni 1717 Adriaan Maartenszn Brouwer geb. te Dordrecht schepen te R.; hunne kinderen waren Maria Margaretha Br. tr. 1737 Arnout Gevers; Adriana Martina Br. tr. 1740 Hendrik v. Beeftingh raad en burgemr v. R., baljuw v. Schieland, en Adriaan Br. v. der Werff.

2. Pieter v. d. W. geb. te Kralingen 1665, hoewel minder beroemd, evenwel niet minder bekwaam dan zijn broeder, hoofdman van 't St. Lucas-gilde te R. 1703, 04, 07, 12 en 16 † ald. 16 Mei 1708 tr. ald. 9 Mrt 1694 Maria Bosman † ald. Mrt 1700. v. o.

Andreas Cornelius, Hagius. De een schrijft den ander na, dat er eerst te Brielle en vervolgens te Sneek een predikant van dezen naam is geweest. Zie o. a. *Nav.* XXXIII, 354. Een pred. van dien naam heeft intusschen volstrekt niet bestaan. Men raadplege eene door mij geschreven verhandeling, getiteld »Andries Cornelisze" in »De Brielsche Archieven. Geschiedkundige Mededeelingen." (J. Posthumus, Brielle).

H. DE JAGER.

De Lombard te Brielle. Vervolg van *Nav.* XXXIV, 267—71. Nadat

---

[1]) Deze plaatsnaam zal dan beduiden »werf bij de pise of pas = doortocht, enz.
RED.

Facquelis [1]) de helft van de tafel van leening aan Scipio Ormea had overgedaan, vroeg en verkreeg de laatste verlenging van 't octrooi. Res. Vroedsch. 22 Oct. 1613: »Upt versouck van Scipio Ormea, taeffelhouder van de leeninge binnen deser stede, omme te hebben continuatie van de taeffel van leeninge teijnden d'expiratie vant loopende octroij, innegaende met den jaere 1611, voor den tijt van XII jaeren, noch den tijt van 20 jaeren: waerop gedelibereert zijnde ende gehoort het rapport van degeene, die gecommitteert sijn geweest omme de gelegentheijt van de tafel van de leeninge te examineren, es denselven Schipio O. ter expiratie van de voorsz. octroeij alsnoch geaccordeert continuatie voor den tijt van 15 jaeren, mits betaelende gereet 100 gulden, ende t' jaer 75 gulden, naer de expiratie vant oude ende ten ingange vant nieuwe octroij, aen de stadt. Ende bij so verre Jan Facquelis, voorgaende tafelhouder van de leeninge, langer compt te leeven als den tijt vant contract tusschen hem ende den voorn. Ormea gemaeckt es inhoudende, soo sal den voorsz. O. gehouden zijn hem sijn leeven lanck gedurende uijt te reijcken de 200 gulden, daerinne hij volgende den voorsz. contracte verbonden es, ende alsnu van nieus verbonden wert." — Den 5 Apr. 1614 werd deze Res. genomen: »Es verstaen ende geresolveert dat, als nu voortaen de vendue in de lommert sal werden gehouden, dat den lommertman den inner niet sal gebruijcken, maer dat hij in plaetse van dien sal gebruijcken, omme de contraceel te houden, den clercq van den Secretaris, mits dat den Secretaris sal genieten eene vacatie neffens de schepen." Kort daarna werd weer anders besloten. Res. 14 Jun. 1614: »Es verstaen dat Jan Jansze inner bij provisie ende bij conniventie wederomme sal staen over de vercoopinge van de goederen in de lommert, ende dat ondertusschen gelet sal werden off hij recht heeft offte niet."

Scipio O., die blijkens Res. 27 Sept. 1620 toen te Brielle den eed als poorter deed, mocht daarna nog slechts enkele jaren leven. Een grafzerk in de Groote of St. Catharinakerk te Brielle vermeldt dat

[1]) Aan hetgeen *Nav.* XXXIV, 270, noot 2, is gezegd, kan nog toegevoegd worden, dat Abraham Jansz. Facquelis, j. m. van Den Briel, en Perijna Abraham Fangerts j. dr te Delft, in de laatste stad trouwden na 26 Juni 1594 te Brielle ondertr. te zijn; en dat 7 Sept. 1597 te Brielle trouwden Hero Claesz. j. m. van Sneek en Clara Jan Facquelis j. dr van Brielle.

hij 18 Apr. 1627, oud 59 j., stierf [1]). Zijn weduwe verving zijn plaats en wendde zich door haren zoon Mr. Bernardijn Ormea [2]) in 1627 tot de Stedel. Regeering om inlichting. Res. Mag. 15 Jun. 1627: »Heeft den heere burgemeester de vergaderinge voorgedraegen, dat de weduwe van S_r. Scipio Ormea, tafelhouder van leeninge binnen deser stede, door haeren soon aen hen hadde doen versoucken, ten eijnde sij mocht hooren tadvijs van de Magistraet, hoe sij haer soude gedraegen, bijaldien de heer officijer eenige panden der remonstranten,

[1]) Dezelfde zerk vermeldt, dat de vrouw van Scipio O., Adriana Cornelis, 2 Julij 1628, 63 j. oud, stierf, en dat begraven werden Sara Ormea † 27 Nov. 1620, oud 16 j.; de heer Petro Ormea med. dr. (dag van overlijden en leeftijd staan op den steen niet gebeiteld), en Mr. Barnardijn Ormea † 29 Dec. 1652, oud 56 j.

[2]) Een Res. 16 Mei 1626 zegt, dat Mr. Barnardijn O. toen te Br. den eed als poorter deed. Als schepen en burgemeester van Br. komt hij voor op de lijsten, door mij gegeven in »De Brielsche Archieven" (verschijnende bij Posthumus te Brielle). Den 1 Oct. 1644 werd hij gekozen tot raad; den 1 Jan. 1653 tot vroedschap. Uit Res. vroedsch. 16 Jan. 1646 blijkt, dat hij voor 2 jaar gecommitteerd werd in 't College van Gecommitteerde Raden. Op bl. 278 van 't Bodtboek, begonnen 1624, komt een aant. voor van den verkoop van een huis, bezeten door »Abraham Ormea ende sijnne predecesseurs", en daaronder staat: »gifte gegeven bij mr. Bernardijn O. bij procuratie van Abraham O. 9 Junij 1635." — Een akte van cautie van 10 Dec. 1635 begint dus: »Compareerde voor Schepenen der stede van den Brielle Mr. Barnardijn O., advocaet, ende Pieter O. doctor medicijnen, beijde wonende binnen d' voorsz. stede, dewelcke verclaerden haer selven borgen gestelt te hebben aen ende ten behouve van Paulus Melsze Driesman, wonende in Sommelsdijck, voor Abraham Ormea Heere van 's Gravensloot, haer Comparanten broeder, ter somme van 496 gulden etc." — Een akte van 23 Jan. 1654 vangt dus aan: »Op huijden compareerde Roelant Meeuwesteijn, notaris ende procureur, voor de vierschare alhier (Brielle), dewelcke verclaerde ter requisitie van Leenaert Pietersz. Arckenbout, duijnmeijer van een gedeelte van des Graeffelijckheijts duijnen, gelegen in Voorne ontrent Oostvoorn, waer ende waerachtich te sijn, dat hij deposant als notaris op den 12 Jan. 1653 ten huijse van eenen Isaac van Walcheren, leverancier van coninnen, mede woonende in den Briell, heeft tusschen dheer van Gravesloot als executeur van den testamente wijlen dheer Mr. Barnardijn Ormea, gewesene voorpachter van alle des Graeffel. duijnen, gelegen om Voorne, in dier qualite als overgever ter eenre, ende dheer Mr. Johan van Driele, schepen van de stadt Rotterdam, overnemer van des voors. Graeffelijckheijts duijnen ter andere zijde, geschreven seker contract nopende de beterschap ende overgevinge van de voorsz. duijnen etc." — In de Rekening van den in 1665 geconsenteerden 200 penn. komt fol. 26 deze post voor: »d' erfgenamen van Mr. Barnardijn Ormea op 20000 £, dan alsoo hiervan een derde part is overgeschreven op Cipio Ormea, soone van Cornelis Ormea tot Haerlem, comt hier voor de resterende twee derde parten etc."

als hebbende de verboden vergaderingen gefrequenteert ende om de boeten geexecuteert werdende, in bancque dede brengen ende daerop versocht penningen geleent te werden, of sij gehouden sal sijn soodanige panden te beleenen ofte niet, alsoo hij verclaerde dat sijn moeder haer selve daerinne beswaert vonde, wiens dienaer buijten haer weten ende kennisse weijnich daegen te vooren diergelijcke panden in bancque beleent ende ontfangen hadde: waerop gedelibereert sijnde, is verstaen dat de heeren Magistraten haer daermede niet hebben te bemoeijen ende de voorn. weduwe sulcx niet willen gebieden ofte verbieden, maer dat sij partijen tegens den anderen setten, die daerinne mogen doen sulcx sij te rade vinden sullen ende van meeninge sijn te verantwoorden." Res. Mag. 16 Jun. 1627: »Mr. Bernardijn Ormea, op huijden andermael in de vergaderinge verschenen sijnde, is hem op 't boven geschreven versouck aengeseijt, dat hij hem nopende de beleeninge van de boven geschreven panden sal reguleren naer den tecxt van sijn octroeij, twelck claer is, ende dat de resolutie, op gisteren dienaengaende bij de heeren Magistraten genomen, niet anders is te verstaen." De Vroedschap gaf op de vraag een duidelijk antwoord. Res. Vr. 19 Jun. 1627: »Op huijden gedelibereert sijnde, als den officier soodanige panden als voors. is in de bancke van leeninge dede brengen, off den taeffelhouder gehouden sal sijn deselve te ontfangen ende beleennen, dan niet: is verstaen jae, alsoo sulcx niet en is strijdende met den tecxt van sijn octroeij".

Na den dood der wed^e^. van Scipio O. ging de tafel van leening niet in vreemde handen over, en in 1634 werd 't octrooi gecontinueerd. Res. Vr. 12 Maart 1634: »Is gelesen requeste van Abraham Ormea [1]) ende sijnne broeders Cornelis Ormea [2]) ende doctor Pere Ormea [3]), tafelhouders van leeninge binnen deser stede, inhoudende

---

[1]) Abraham Ormea, j. m. wonende aan 't Brielsche kerkhof, en Sara Ormea, j. d. wonende te Utrecht, te Utrecht getr. na 10 Nov. 1624 te Brielle ondertr. te zijn. Den 7 Sept. 1633 een kind van Abraham O. te Br. begraven

[2]) In 1634 te Haarlem getr. Cornelis Ormea, j. m. wonende te Br., en Jannetje Leinier j. d. wonende te Haarlem, na 23 Jul. 1634 te Br. ondertr. te zijn. In 1626 verscheen een moeder voor de Stedel. Regeering te Brielle, welke verklaarde, dat haar dochter bij Cornelis O. in de kraam moest. Zie Res. 15 Maart 1625.

[3]) In twee akten, dd. 17 Dec. 1626 en 7 Sept. 1627, wordt gesproken van werkzaamheden door Dr. P. Ormea als geneesheer verricht. De kerkeraads-acta der

dat, alsoo haer supplianten octroeij paesschen anno 1638 quam te expireren, ende dat sij wel geresolveert waeren de voorsz. tafel van leeninge tot dienst van de ingesetenen deser stede noch voor eenige jaeren te continueren, versochten derhalven dat mijnne heeren geliefden henluijden de bedieninge van de voorsz. tafel op nieus te octroeijeren voor den tijt van 20 jaeren, innegaende ter expiratie van het tegenwoordich loopende octroeij: op welck versouc gedelibereert sijnde, es verstaen ende geresolveert, dat men al vooren sal concipieren ende doen instellen een ordonnantie ofte instructie, waerop men met de voorsz. taeffelhouders van leeninge op nieus soude mogen handelen, ende tselve gedaen, daervan aen den Vroetschappe rapport doen." Res. Vr. 27 Jun. 1634: »Es goetgevonden ende verstaen, dat men met de voorsz. taeffelhouders van leeninge op nieus sal accorderen ende handelen ende tvoorsz. octroeij ter expiratie van de loopende jaeren prolongeren den tijt van 20 jaeren, mits daervooren jaerlijcx tot een recognitie aen de stadt betaelende de somme van 200 car. gulden, te verschijnnen paesschen 1639 t' 1e jaer, ende betaelende voor eens gereet tot een rantsoen de somme van 600 car. gulden. Es voorts geconditioneert dat de voorsz. taeffelhouders van leeninge van alle panden, die aldaer sullen beleent worden, in plaetse van 12 penningen vant pont vlaems sullen genieten 8 penningen ter weecke, ende sullen geduijrende den voorsz. tijt de voorn. banc van leeninge aen niemande mogen transporteren ende oversetten als met consent

---

Herv. Gem. te Br. dd. 2 Sept. 1636 gewagen van een legaat van *f* 100 door »sal. doctor Piere Ormea" aan de diakonie gemaakt. — Behalve de in den tekst vermelde, worden nog andere personen, Ormea geheeten, in Brielsche akten of registers genoemd. Ik vond een akte van 26 Jan. 1654, waarin »Pauwels van Russel, capt.-Lt.... tot Enchuijsen", twee Brielsche procureurs machtigt om in zijne plaats op te treden »jegens eenen mr. Pieter Ormea". Den 28 Oct. 1668 bij den doop van Eva, dochter van Casper Clotterbeecke (Clotterbooke) en Eva v. Couwenhoven, was getuige Catrina van der Beecke, huisvr. van den heer Abraham Ormea, »Heere van 's Graevenslooth, Batesteijn etc." Den 23 Apr. 1690 te Br. getr. en buiten de stad daarna getr. Jacob Frederik Baron v. Schagen, vrijheer van Heenvliet en Schenge, baljuw en opperdijkgraaf van Brielle en Voorne, en Johanna Clara Ormea, wonende te 's Gravenhage. De kerkeraadsacta der Herv. Gem. te Br. vermelden dat met att. van Den Haag, te Br. kwam Mevr. Catharina Johanna Ormea, wede van den secretaris Coene. Den 28 Oct 1703 te Br. ondertr. Mr. Abraham van Kerckraedt wedr en Catharina Joanna Ormea, beide wonende te Utrecht. Met att. naar Utrecht 11 Nov. 1703.

ende believen van mijnne heeren; midtsgaders op alsulcke verdere conditien als eertijts met sijnne voorsaten es gehandelt, dat ooc de cassiers ende dienaers, die sij in de voorsz. taefel van leeninge mogen gebruijcken, vrij sullen sijn van tochten ende wachten". — Op verzoek van Abraham O. c. s. werd hun door de Magistraten den 12 Aug. 1634 geconsenteerd de bank van leening »te mogen oversetten aen eenen Abraham Hero van der Werp, taeffelhouder tot Brouwershaven, mits betalende tot overboeckgelt 200 car. guldens".

H. DE JAGER.

VRAGEN.

R. J. P. J. (XXXIV, 402). Wat beduiden deze letters (Repert. n°. 1844)?

OUDHEID-, MUNT- EN PENNINGKUNDE.

Land van Arkel (XXXIV, 142, 289). 't Eerste wijk bij v. Wijk in de in oude brieven voorkomende »vijf Arkeldorpen op den dijk", moet Everwijk [1]) wezen, en dan komt de combinatie Arkel, Rietveld, Kedichem, Everwijk (nu Oosterwijk), Leerbroek, vrij goed tot haar recht. Maar toch is ze gezocht, want 't door Frederik v. Blankenheim, bisschop van Utrecht, verwoeste kasteel Everstein, in Oosterwijk gelegen, moest als denkbeeldige plaatsnaam in zake de eerste letter goed maken wat aan den werkelijken naam ontbrak. A. AARSEN.

Land van Arkel. Ludolf Smits zegt in zijn Schatkamer: Oosterwijk, in het Sticht, omtrent Heukelom, weleer geheeten Eterwijk. Junius, Batav. c. 17, bl. 510. In Th. v. Brussel's »Aanhangsel" tot dit werk, leest men op Leerdam: »Deeze stad zoude, naar 't verhaal van Abr. Kemp, door Fop van Arkel Heer Heymanszoon, omtrent het jaar 1000 gesticht zijn, doch als een Dorp; want volgens dat verhaal heeft gemelde Heer Fop, behalven de verbeetering

[1]) Ook DR. vermeldt Everwijk, thans Oosterwijk. RED.

van zijn Hoofddorp Arkel, nog vier schoone Dorpen op eene lange reij langs de Linge gesticht, welker eerste naamletters A. R. K. E. L. t' saamen den naam van »Arkel" uitmaken; namelijk Arkel, Rietveld (nu een gehucht), Kedichem (bij verkorting gemeenlijk Kekum), Eterwijk (nu Oosterwijk) en Leerdam (volg. anderen, Leerbroek); welk laatste daarna een stad en een Graafschap der Heeren van Arkel geworden is. Doch deeze schrijver brengt geen bewijs daarvoor uit eenigen ouden schrijver bij; waarom anderen dit verhaal verdacht houden, gelijk in de aanteekeningen van den kundigen H. v. Rhijn, bij H. v. Heusden, Oudh. II, 347, § 2, kan nagezien worden. Ondertusschen is het merkwaardig dat daar evenwel vijf Dorpen op een reij liggen, welker oude naamen met zoodanige letteren beginnen; dat ze, t' saamen genomen, den naam van »Arkel" uitmaaken; hetwelk niet bijgeval en zonder oogmerk, maar van den Stichter derzelve Dorpen schijnt geschied te zijn; en die Stichter schijnt dan ook een der Heeren van Arkel, hetzij gemelde Fop of een ander, geweest te zijn. Abr Kemp, Beschr. des Levens van de Heeren van Arkel en van de stad Gorkom, bl. 14". En op »Oosterwijk": »een Dorp en daarbij een Heerenhuis bij Heukelum in Zuidholland gelegen, aan de Linge, in het land van Arkel. Onze Dr. Lud. Smids stelt dit Huis onder 't Sticht; mogelijk misleid doordat de Bisschoppen van Utrecht daar eenige rechten hadden te oeffenen, enz. enz."

J. C. d. R.

[In plaats van Eeterwijk (*Nav.* XXXIV, 289) leze men Eesterwijk als oude naam van het dorp Oosterwijk aldaar. 't Werd echter volg. A. J. v. der Aa, Aardr. Wdbk d. Ned., oudtijds ook wel Eterwijk genoemd. In de eerste opdracht aan de heeren van Arkel heette het Oisterwyck. Uit den variant Eter- *of* Eesterwijk blijkt dat het Eerste wijk van *Nav.* XXXIV, 142, eene vergissing is. Ook schijnt er uit te blijken, dat het verhaal van die vijf beginletters (*Nav.* XXXIV, 142) een curiosum is.]

Engelanderholt (XXXIV, 393). De naamsoorsprong van E. heeft reeds zeer veelvuldig de pennen onzer taal- en geschiedvorschers in beweging gebracht; in vele verschillende boeken, in vele verschillende tijdschriften, ongetwyfeld ook in dit maandwerk is dienaangaande veel te vinden. Door sommigen is die naam in verbinding gebracht met

den naam der Angelen, den oud-germaanschen volksstam, die zoowel aan Engeland als aan de gou Angelen, ter oostkust van Sleeswijk, hunne namen gaf. JOHAN WINKLER.

Kalvariën (XXXIV, 237). 't Is de Latijnsche naam voor Golgotha, afstammend van calva = hersenpan. Zoo wordt Mons calvarius = Schedelberg. E. LAURILLARD.

Kalvariën. Hoe heb ik het nu? De kwestie nopens de identiteit van Golgotha en den heuvel Calvaria zou nog niet beslist zijn? En ik vind in de overzetting van het N. Test. van Jan Moerentorf, Antw. 1599, op Matth. XXVII, 33: »Golgotha welke is de plaats van Calvariën". Marcus XV, 22: »op de plaatse Golgotha, hetwelk is te zeggen, de plaatse der hoofdschedelen". Johannes XIX, 17: »de plaatse die genoemd wordt Calvariën, in het Hebreeuwsch Golgotha". Maar ook bij Leusden: Golgotha Γαλγοθά Calvaria, scilicet ubi sunt capita mortuorum. Syriacum sive chaldaicum vocabulum. Locus in quo crucifixus fuit Christus dominus noster. De schrijvers van het Bijbelsch Woordbk v. h. Christelijk Gezin schijnen òf onkundig geweest te zijn van dit onderwerp òf hier mystieke muggezifterij te plegen. Laat hen eens de vertalingen van Beza, Erasmus of de Vulgata ter hand nemen. Altijd is Golgotha overgezet door Calvaria, hoofdschedelplaats. Luther heeft Schoedelstadt, de Fransche vertaling van het Bijbelgenootschap: »le lieu du Test". A. J. C. KREMER.

[Vanwaar dat de kwestie nopens die identiteit nog niet beslist is? Omdat nog te bewijzen staat dat de heuvel Calvarie, die binnen den omtrek der tegenwoordige stad ligt, evenals Golgotha buiten het oude Jeruzalem gelegen hebbe.]

Meurssentoren (XXXIII, 425). In het Aardr. Wdbk van A. J. v. der Aa vindt men de ligging aangegeven 5 uren Z. van Zutphen, 2 uren Z. van Doesburgh, 10 minuten Z. van Didam. In de Antiquiteiten van Westendorp en Reuvens III, I, bl. 149, geschiedt gewag van dien toren, met aanhaling van Staring, Slichtenhorst, Teschenmacher en Westenberg. Ik heb die schrijvers nageslagen.

Eene tamelijk uitvoerige beschrijving vindt men bij Slichtenhorst Geld. Gesch. T. d. L. bl. 77. De toren, die Meurssentoren of Berg-

Vrede genoemd werd, was drie verdiepingen hoog, geheel van tufsteen gebouwd en werd in 1609 afgebroken; men vond toen in een kelder een lijk op stroo [1]), omringd van aarden potjes en gebeente van vogelen en andere dieren. Bij het aanraken viel het nog in zijn geheel zijnde lijk tot asch. Staring noemt dit geval raadselachtig. De oudere schrijvers dachten, dat de toren door Romeinen gesticht en het gevonden lijk dat was van Drusus, die echter volgens Suetonius (Vita Claudii Caesaris, C. I) niet in Germanie in een bivak 't welk daarom scelerata d. i. schandelijk, goddeloos, onzalig genoemd werd, stierf, maar te Rome in den Campus Martius ligt begraven. Al neemt men nu aan, dat Drusus in het Onzalige-Bosch, op de Veluwe gestorven is ('t geen totnogtoe slechts berust op den naam, niet op het vinden van Romeinsche oudheden aldaar), dan nog is het zeker, dat Drusus niet in den Meurssen-toren is begraven [2]).

In het jaar 1025 gaf keizer Koenraad aan zijn leenman [3]) Werner alle goederen (met de hoorigen van beide seksen), die gelegen waren in het graafschap van wijlen Balderik en die aan de kroon vervallen waren, in welke pagi deze ook lagen; zie Sloet, oork. 152. Deze oorkonde is merkwaardig ook voor de toenmalige landsverdeeling, want die goederen lagen in het latere graafschap 's Heerenberg, de

---

[1]) In zijn Tooneel v. G. (bl. 110b) verhaalt Sligtenhorst van het Rheensche Veen, »alwaer by ons gedenken onder d'aerd is gevonden een dood lichaem, doch heel en ongeschonden, van een over-groot en meer dan gemeyn man, hebbende, op de wyze van een tweeden (*sic*) Hercules, een ossenhuyd in stede van een mantel onder syne armen geslaeghen". Ook A. J. v. der Aa, Aardr. Wdbk d. Nederl. verhaalt (in 1844), dat men in het Overyselsche gehucht Heidensche-Rillen, onder Rijssen, bij het spitten der tot straatsteenen gebezigd wordende klei, 25 voet onder den grond, twee menschen-geraamten aantrof, waarbij een hamer en bijl, benevens drie stukjes zilver geld, eene van welke geslagen onder keizer Commodus (a° 181 n. Chr.). RED.

[2]) Onzalige-Bosch, zie Nijhoff, Wandelingen in een gedeelte van Gelderland, 1821, bl. 137 en 138. Nijhoff denkt aan het nemus infourtum van Julianus. Hij zegt dat in den Essop die aan het onzalige bosch grenst, bij eene hoogte die Offerberg heet eene met asch en overblijfselen gevulde urn is opgegraven. Zoo die urn eene Romeinsche was, zou men ten minste *iets* hebben. Wie weet daar meer van?

[3]) *Fidelis* is leenman, wel te onderscheiden van *familiaris*, *conviva regis*. Het schijnt dat voor vorsten om familiaris aan te duiden later het woord *nepos* door de koningen gebruikt werd.

Lijmers, de IJsselgou, op Veluwe-Zoom en Over-Veluwe ; geen enkel in Neder-Veluwe [1]). Ook Didam (Diedehun) wordt genoemd onder de aan Werner geschonken plaatsen, die toen allodiale goederen werden.

Later vindt men die goederen in het bezit van verschillende heeren, zonderdat men totnutoe een volledige lijst van deze eigenaren sedert Werner heeft kunnen opmaken. In 1144 gaf zekere Gertrudis eene hypotheek van 30 solidi uit een stuk lands te Diedeheim aan het klooster Furstenberg bij Xanten. Maar wie die Gertrudis was is onbekend, in de oorkonde (Sloet n° 1144) wordt zij vermeld met andere begunstigers Erembertus de Wissele (Wisch ?) en zijn zoon Theodoricus (NB. niet Theodericus; alzoo Theodoor, niet Diederik). Gerardus Paleken, die ook bezittingen had te Zevenaar, bezat vóór het jaar 1200 het Svalengut te Thideheim. De Utrechtsche kerk en het klooster Bethlehem hadden er ook bezittingen vroeger en in dien tijd.

Als eerste eigenaren van het kasteel te Didam vond ik bij Nijhoff (Oork. 153), op 10 Febr. 1314 de gebroeders Johannes, Walramus en Fredericus van Meurs, die beloven te zullen onderhouden al de punten van het vergelijk tusschen hen en den graaf van Gelre (Reinoud I) getroffen aangaande het kasteel van Didam en hunne gevangenschap te Emmerik.

Te vergeefs heb ik gezocht naar eene genealogie der Graven van Meurs. Meurs is eene bezitting geweest van graaf Balderik, boven vermeld, en door dezen aan het klooster te Werden geschonken. In 1242 vind ik voor het eerst in de oorkonde (bij Sloet) vermeld Diederik van Meurs als zaakgelastigde van graaf Otto van Gelre, in 1243 als borg, in 1246 als getuige. In 1270 verkreeg een Diederik van Meurs goederen te Ewijk en Beuningen in leen van den aartsbisschôp van Keulen, in 1288 werd een Diederik van Meurs door de Brabanters in den slag van Woeringen gevangen genomen. Ik vermoed, dat deze laatste twee oorkonden betrekking hebben op een zoon van den eerstvermelden Diederik, want in 1286 komt tweemaal voor een Frederik van Meurs als getuige van graaf Reinald van Gelre.

---

[1]) Mr. L. Ph. C. v. den Bergh in Nijhoff's Bijdragen V, 49 denkt bij Fordhuson aan Voorthuizen op de Veluwe, ik aan Voorthuizen in de Lijmers. — Lopene kan, zooals Baron Sloet meent, Lopen bij Arnhem (Klingelbeek) zijn.

Uit de oorkonde van 1314 blijkt, dat er twist ontstaan was tusschen den graaf van Gelre en de gebroeders van Meurs, en dat wel naar het schijnt over het kasteel van Didam. Zij zullen het toen tot een open huis van den Gelderschen graaf hebben moeten maken. Meurs zelf was een Kleefsch leen, want tegen het jaar 1287 werd Dirk en in 1294 Dirk's zoon met zijn broeder Frederik beleend met Meurs door Diederik VIII van Kleef. In 1316 deelde graaf Frederik van Meurs met zijne broeders Diederik, Johannes en Walram (Lacomblet III, n° 429), waarbij Diederik de heerlijkheid Didam verkreeg. In 1326 maakte Frederik van Meurs de heerlijkheid Didam tot een Geldersch leen — volgens het leenregister des Furstend. Gelre en Gr. Zutphen. In 1348 (22 Febr.) bezat graaf Jan van Kleef goederen te Didam, die ze met andere verpandde voor de douairie zijner gemalin Machteld (Lacomblet III, n° 457). Keizer Karel IV stond 30 October 1350 toe aan Johann van Meurs in de sloten Friemarshausen en Didam of waar elders in het graafschap Meurs een muntplaats op te richten en goudguldens en groote en kleine zilvermunten te laten slaan (Lacomblet III, n° 750). In 1380 ontving Frederik van Meurs in leen het huis te Baar. Frederik van Meurs huwde in 1403 Walpurgis erfdochter van Sarwerden. Uit eene oorkonde van 13 Sept. 1419 (Lacomblet IV, n° 121) verneemt men verder, dat Diederik aartsbisschop van Keulen eene erfscheiding trof tusschen zijne broeders, graaf Frederik van Meurs en Sarwerden en Walter van Meurs, waarbij laatstgenoemde verkreeg de heerlijkheid Baar en het slot te Didam. In het jaar 1456 kocht Willem II v. der Leck heer van Bergh de heerlijkheid Didam. De oude Bergsche goederen werden sedert steeds onderscheiden van de Bergh-Didamsche.

Uit de hier medegedeelde fragmenten blijkt, dat de Graven van Meurs zeker reeds in de 13e eeuw heeren van Didam zijn geweest. Didam was toen een territorium, een landje opzichzelf evenals de heerlijkheid Bergh, en nu ligt het voor de hand dat de Meurssentoren dezen naam droeg naar de heeren van Meurs die ook vrijheeren waren van Didam, en dat hij gesticht is gedurende of na eene veete met den heer van 's Heerenberg en daarom ook *Berg-Vrede* genoemd werd, als verzekerende Didam dat de vrede daar niet zou verstoord worden door die van Bergh [1]).

[1]) Zie echter hier beneden, bl. 508. RED.

Wanneer die toren gebouwd werd is op geen paar eeuwen na te zeggen. Men kan aannemen, niet vóór de elfde eeuw, en dan nog in de laatste helft, waarschijnlijk echter eerst later; want er is geen reden om te gissen, dat hij reeds door de Romeinen zou gesticht zijn. En nadat deze de Nederlanden verlaten hadden, werden er in de eerstvolgende 700 jaren hier niet vele steenen gebouwen gezet. Hetwelk echter niet uitsluit dat de Meurssentoren een der oudste steenen torens (huizen) benoorden den Rijn kan geweest zijn, want hij lag in Frankisch land, waar zulke steenen sterkten mochten gebouwd worden, 't geen niet het geval was in Westphalen; en de heeren van Meurs zetelden niet verre van den Eifel vanwaar de tufsteen komt. Wanneer we een teekening van den Meurssentoren bezaten, zou daarvan waarschijnlijk meer te zeggen vallen.

De berichten omtrent het gevonden lijk zijn ook niet nauwkeurig. Het *kan* geweest zijn dat van een man die met eenigen voorraad was ingemetseld, hetzij uit bijgeloof om den toren onneembaar te maken, van welke soort van gruwelijke menschenoffers voorbeelden bestaan, òf dat van een gevangene die daar zijne straf onderging, òf, en dit zou men zeker wel het liefst gelooven, van een heer van Didam die daar als in een mausoleum begraven werd. Het ontbreken van eenig voorwerp, dat den rang aanduidde door den man bij zijn leven bekleed, en het aanwezig zijn van blijken, dat men hem van eenige levensmiddelen voorzien had, doen echter maar al te zeer denken aan een offer van bijgeloof, zooals, gelijk bekend is, reeds in het Oude Testament voorkomen. A. J. C. KREMER.

Nol-in-'t Bosch (XXXIV, 273). Achttien jaren geleden logeerde ik in Zandenburg, aliàs bij Nol in 't bosch, en ontving aldaar een brief met het adres: »Op den huize Zandenburg, ten huize van den Wel Edelen Heer Arnoldus.... Nol was juist bezig pannekoeken te bakken.

L. J. D.

Jus Stauriae (XXXIV, 188). Het belangwekkende opschrift der Heezepoort te Nijmegen heeft niets te maken met een staur- of stuyr-recht. Stauria is de Latijnsche benaming van Stavoren, de eens zoo rijke en machtige Friesche Hanze-stad; en de bedoelde woorden beteekenen: »Tot hiertoe (gold) het recht van Stavoren". Ter beves-

tiging van deze meening, die allen twijfel schijnt buiten te sluiten, volge hier wat men leest bij Soet [1]), bl. 83 vgg.:

.... »Anno 680. Stavoren door haar goede gelegentheyd was bequaem om van daer met een macht van volck de naeste palen der Vrancken te over-vallen; Radboudt hield sich hier een wijl, soo wel tot sijn vermaeck, als om lichtelijck de vijandt aen te gaen, eyndelijck brack hij op met een hoop ghedwongen, oock menichte van vrijwillich volck, verliet Stàvoren, ijlde nae Wtrecht (eertijdts Wiltenburgh geheten), een vastigheyd die de Vrancken doen besaten, maer te vooren door Clotarius aen Beroaldus (Groot-vader van Radboudt) ontweldigh was, dat hij over-midts weynigh besettingh, nevens achteloose wacht overrompelde, ende in nam: Hij dreef de Vrancken uyt de Stadt, wierp neder alle fraeye Gebouwen, onder andere oock de Capel van Sint Thomas, den selven ter eeren aldaer gesticht, gaf te kennen dat hij op de Franschen, noch op haer Godts-dienst niet veel paste: van daer trock hij na Nimmegen, smeet onder weegh al onder de voet wat in de door-tocht was, liet aen de Poort van de Stadt, daer in die tijdt de Haven placht te zijn, in een Benthemer-steen, tot kenteeckenen van sijn overwinningh, met Latijnsche Letteren houwen *Huc Absque Regnum* [2]) *Stauriae,* Dat is *Dus verre het ghebiedt van Stavoren*, en elders *Hic Finitur Regnum Stauriae*, dat is *Hier eynd' het Rijck van Stavoren*, soo dat het wel schijnt, niet of Vrieslandt den naem van Stavoren te deser tijdt ghevoerd sou hebben, als Westerman meendt, maer eerder dat de macht van het Vriessche Rijck (welckers Coningh in Stavoren sijn sit-plaets hadd') van daer tot aen Nimmegen gestreckt heeft, het deel voor 't gheheel ghenomen, midts de Heerlijckheydt ende macht van Stavoren doens het meeste uytblonck."....

Ook de schrijver van den Tegenw. Staat v. Friesl. (III, 310) en

---

[1]) H. Soet. Op- en Nederganck van de Oude Koninckljjken Loffelijcke Anzee-Stadt Stavoren; outs-tijdts Hooft en Moeder-Stadt der Friesen. Met de voornaemste Geschiedenissen van Vrieslandt, beginnende 313 Jaren vóór, en eyndight 1580 Jaren nae de geboorte Christi. t' Amstelredam, Bij Theunis Jacobsz, Boeckverkooper op 't Water, inde Loots-man, 1648.

[2]) Opmerkelijk is het dat deze schrijver, en ook, waarschijnlijk in navolging van hem, de auteur van den Tegenw. Staat, het opschrift hebben gelezen *Regnum*, en niet *Jus* — ofschoon woorden van geheel verschillende beteekenis.

W. A. v. Spaen (Inleid. tot de Gesch. v. Geld. III, 87 vvg.), die beiden het opschrift vermelden, geven daaraan dezelfde beteekenis.

In het midden latende of het bovenstaande verhaal van Radbouds krijgstocht en diens vaderschap van het Nijmeegsche opschrift historisch dan wel legendarisch is, schijnt daaruit toch te blijken, en is het zelfs niet onwaarschijnlijk, dat inderdaad het recht van Stavoren (beter: het Friesche Recht) [1], in de Middeneeuwen, tot in Nijmegen van kracht, althans van belangrijken invloed is geweest. Stavoren immers had in die eeuwen een groote macht en beteekenis, zooals de geschiedenis daarvan herhaaldelijk blijk geeft, en bovendien een druk verkeer met vreemde (d. i. niet-Friesche) landen en steden. Om slechts enkele feiten te noemen: in 1246 sloot Stavoren een verdrag met Utrecht, en in 1293 met Lübeck, Wismar, Rostock, Stralsund en Greifswald; in 1334 verklaarde de raad van Brugge, dat de strijdende partijen (Lübeck, Hamburg en Stavoren) zich aan een scheidsgerecht wilden onderwerpen; in hetzelfde jaar verleenden scabini et consules oppidi »Staurie" den Groningers vrijdom van de stedelijke tollen enz. [2]).

Ten slotte zij nog vermeld dat J. H. Beucker Andreae [3]), eene andere uitlegging gevend aan het opschrift, daaruit het bewijs wil putten voor het voormalig bestaan eener »volkplanting" van burgers van Stavoren te Nijmegen, — waar hij zegt, bl. 289: »Fortasse adeo Colonia Sturiorum exstitit, sicut Colonia Morinorum fuisse in Belgicis Regionibus, non quidem ex historicis documentis, verum ex lapide Neomagi reperto [4]), scimus". th. D.

[Is het opschrift wel goed gelezen? Heeft er ook bijv. »Hucusque restauratum" gestaan?]

---

[1]) Het Recht van Stavoren kan wel niet anders geweest zijn dan het Friesche Recht, waarover zie o. a. Von Richthofen, Lex. Frisionum, Leovardiae, Suringar 1866, passim. Zoo spreekt ook v. Spaen, ter aangehaalder plaatse, — waar hij het opschrift aldus uitlegt: »dat de kracht van het Friesche recht zich tot aan Nijmegen heeft doen gevoelen", — van het »Friesche" recht, en niet van het recht van Stavoren.

[2]) Zie A. Telting, Het oud-Friesche stadrecht, 's Gravenhage, 1882, bl. 115 vvg.

[3]) Specimen historico-juridicum de origine juris municipalis Frisici. Traj.-ad-Rhen. 1840, pag. 289.

[4]) Met dien »lapis Neomagi repertus" bedoelt deze geleerde schrijver hetzelfde opschrift, vgl. pag. 75, noot 1.

Jus Stauriae. Ik zou hier kunnen verwijzen naar Arkstée, Nijmegen, bl. 196, maar 'k wil de plaats liever afschrijven. Aan Arkstée dan het woord: »In de muur van deze [de Hessen] poort vindt men twee oude opschriften. Het eerste luidt: Hic pes imperii, d. i. Hier is de Voet des Rijks. Dat Nijmegen de Voet des Rijks wordt genoemd, is bekend, alzoo Karel de Groote, die het Rijk der Franken allermeest heeft voortgezet en te Nijmegen tot Koning is gekroond, volgens het zeggen van Rhegino drie Oppergeregtshoven had gesticht, het eerste binnen Nijmegen aan de Waal, het tweede te Aken en het derde binnen Thionville of Didenhoven. Verscheiden keizers hebben hier hun hof gehouden, ook heeft Keizer Lodewijk in 't jaar 821 de deeling zijner Rijken onder zijne kinderen hier gemaakt. Zelfs houdt nog zekere vlakte den naam van »den Roomschen Voet", alzoo de Stad op de uiterste palen van 't Duitsche Rijk is gelegen, gelijk Keizer Frederik IV in zekeren brief van 't jaar 1442 spreekt. Anderen zijn van gedagten dat zulks zijn oorsprongk heeft, omdat deze Stad den Romeinen tot een Lust- en Legerplaats plagt te verstrekken.

Op den tweeden steen vindt men dit opschrift: Huc usque jus stauriae, d. i. Zoo verre gaat het regt van den Staur of Stuyr. Over dezen Steen is groot verschil bij de Oudheidminnaars. Sommigen willen dat daardoor wordt te kennen gegeven dat het gebied der stad Staveren [Stavoren] zich tot hiertoe heeft uitgestrekt; doch zulks is vrij duister. Met meerder reden houden wij ons aan de gedachten van den Heere Pontanus, dat de Franken tot aan deze plaats en aan de Waal hunne Stuiren of schattingen mogten invorderen, gelijk in Duitschland de Römersteur voor eene belasting op den wijn, en de Turckensteur of de schatting- en onderstand-gelden tot den Turkschen oorlog bekend zijn. Indien dan het gebied van Staveren zich tot hiertoe hadde uitgestrekt, zoo moest de eerstgemelde steen daar ook betrekkelijk op zijn. Wij durven wel verzekeren dat deze gissing valsch is; want bij het eerste opschrift zijn twee hoofden uitgehouwen, buiten alle tegenspraak dat van Keizer Karel en zijne gemalin, en bij den laatste is het wapen van een Keizerlijke Stad, verbeeldende een dubbelen Arend met uitgespreide Vleugelen, waaruit men klaarlijk ziet dat het Gebied des Keizers zich tot hiertoe heeft uitgestrekt". En nu geeft Arkstée twee versjes op de genoemde opschriften, die mooi met hem meegaan. 't Eene is van L. Goris en luidt:

»'t Was hier, dat zich *het tolregt paalde,*
Hier was van 't Frankiesch rijk *de voet,*
Zoo 't blijk, dat haast de tijd vermaalde,
Ons slechts de waarheid lezen doet".

'tAndere is van P. v. Haps uit zijn Nijmeegsch Lof:

»o Keizerlijke stad, ge hebt lang tot 't Rijk behoord,
Waarvan getuigenis staat aan de Hessenpoort.
Hic pes Imperii leest een ieder voor zijn ooge,
Huc usque Stauriae staat boven d' ander boge.
Dat is: vóór deze Poort is het Keizerrijk uit,
Tot hiertoe strekt het regt des Keizers groot tribuit".

A. AARSEN.

Beijaert, belfort (XXXIV, 24). Belfroot is zeer zeker een verbastering van beffroi, en dit laatste is een bijzondere klokkentoren (reeds zeer oud) b.v. te Gend, waarvóór de »mammelokker" staat, waarin de groote klok Roeland hangt en waarop de legendarische draak van Biervliet, vroeger van Konstantinopel, praalt; en te Sluis, waarin 't bekende Jantje staat. 't Komt me voor, dat Belfort oudtijds een versterkte toren was, wiens breede van borstweeringen voorziene omgangen in den tijd der lansen, bogen, blijden, balisten, enz., zeer geschikt ter verdediging waren; immers ze waren hoog, zwaar en sterk gebouwd. Er moet tusschen al die woorden wel eenige samenhang bestaan. Te Brugge heet de groote feestklok (ook zeker wel elders) Beijaert, en het weekblad Brugsche Beijaert laat telken zondage de onpartijdige strijders zijn stormgelui tegen liberaal en Katholiek vernemen. Wie verklaart dien samenhang? De Turksche muziek bij de legers, een soort standaard met halve maan en paardenstaarten, met eene menigte klokjes en schelletjes behangen, heet beijaart, Turksche beijaert. Maar vanwaar nu de naam ros beijaart voor het reuzenros, door de vier Heemskinderen bereden? Naar de schellen of bellen en klokjes om zijn hals? Of was het een *baaide,* d. i. kastanjebruin paard? En is dan beyaert, baijard uit dit baaide ontstaan?

Baaide-paard hoor en lees ik in Roesselare nog bijna dagelijks. Kiliaen heeft (en dus zal ik wel juist gissen) Baeyaerd, Badius, Ros Baeyaerd, Equus Badius, balius spadiceus. Naar de familienamen Beyaert, tallooze malen nog in de vier Vlaanderen's voorkomend, en

Bayart, den chevalier sans peur et sans reproche, behoeft men wel niet te vragen. Wat denken de navorschers van een en ander?

G. P. ROOS.

Belfroot. Het Brugsche weekblad Rond den Heerd, van 2 Maart 1884 brengt ons de volgende aanteekening, onderteekend Ad. D., en die hier onder dankbetuiging wordt overgenomen: »*Nav.* XXXIV, 25, »staat er dat het Brugsch Belfroot tot het stadhuis behoort. Dit is »een misgrepe: 't belfroot, staande op de »oude Halle, verciert de »markt; daar 't stadhuis, of oud schepenhuus, op den Burg staat. »Dat te Iper de Halle met Belfroot er op nu stadhuis is en eertijds »de schepenkamer bevatte, is ook nog wat anders dan dat 't Belfroot »van Iper op 't Ipersch stadhuis zou staan, als dáár gedrukt is. — »Het fransch *Belfroi,* zegt G. Gezelle, komt van het oorspronkelijk »Saksensch *bergvry* of *bergvryd*, samengesteld uit den zin en den »vorm van *verbergen* en *bevrijden.* Een *bergvry* was oorspronkelijk »een beweegbare torre [1]), in timmerhout, dienstig om de mannen te »verbergen en ze er in te bevrijden, die stormenderhand op de wal»len van een belegerde stad wilden klimmen. Later wierden ze in »steen gebouwd en wachttorren der steden, waaruit men 't schâvier, »de aankomst van vijanden bij klokkenklank en trompengeschal af»kondigde. Het Middeneeuwsche belfroot is eigentlijk de wachttorre »(*le donjon*) der burgerlijke gemeente die als een baroen of heere in »aanzien was in 't leenroerig stelsel.

Belfroot. Dat dit woord werkelik eene verbastering is van *bergfriede bergvrede*, *bergvrijd* (*friede*, *frede* in den zin van *umfriedigung*, *omvrediging*, omheining), blijkt uit den hoogduitschen form *Bergfried*, waarin dit zelfde woord in dezelfde beteekenis nog in gebruik is. In geschriften van Noord-Nederlanders komt dit woord meestal als *belfriet* voor, tegenover het *belfroot* der Vlamingen en Brabanters.

JOHAN WINKLER.

[Oudemans, Mnederl. Wdbk biedt: *Beelfroet* = slot, kasteel, elders *belfort*. *Belfroy* het zelfde, doch volg. Plantijn klokketoren.]

---

[1]) *Torre* is de vlaamsche vorm van 't hollandsche *toren*. Het vlaamsche *torre*, met het friesche *tûr* en het engelsche *tower* zijn zuiverder vormen van dit woord, dan *toren* is.

Geslachtsnamen in de middeleeuen (XXXIV, 434, noot). Er kan geen sprake zijn van geslachtsnamen, hier in de nederlandsche gewesten reeds zoo vroeg in de middeleeuen (1177) voorkomende. Erfelike geslachtsnamen, in de beteekenis die wy aan dat woord in den hedendaagschen tijd hechten, komen eerst in de 16e eeu, onder de ingezetenen der noordelijke nederlandsche gewesten (Holland, Zeeland, Gelderland, Friesland) in gebruik. Vlaanderen en Brabant kenden ze reeds een paar eeuen vroeger. De namen die in de middeleeuen achter de doopnamen gedragen werden, dienden in den regel slechts als onderscheidingsnamen voor een enkelen man; zy waren maar zelden rechtstreeks erfelik. Het waren louter toe- en bynamen, of ook patronymika, en de eersten werden gewoonlik geheel willekeurig gegeven, aangenomen, gedragen, en even willekeurig weêr afgelegd en buiten gebruik gesteld. Strikt genomen en in den volsten zin des woords dagteekenen onze hedendaagsche geslachtsnamen eerst van den jare 1811, toen hier te lande de zoogenoemde »burgerlijke stand" werd ingevoerd; sommigen, vooral in de friesche gewesten, van nog lateren tijd (1825). Maar de Middeleeuen kenden geen ware geslachtsnamen.

JOHAN WINKLER.

VRAGEN.

Enspik, Espit. Onder verscheidene Veluwsche plaatsen, die te Arnhem in 1473 (aan de stadsbolwerken?) moesten komen graven, wordt tusschen Scherpenzeel en Oldebroek opgeteld Enspick (Mr. G. v. Hasselt, Kron. v. Arnh., bl. 49), terwijl in 1534 bij denzelfde (Geld. Oudhh. bl. 376) sprake is van »dat guedt Espit" in het ambt Barneveld. Een geslachtsnaam de (v.) Enspit (te Arnhem?) a° 1326 zie bij denzelfde Arnh. Oudhh. II, 86, v. der Espiec in columpna Ede a° 1339 id. Burg v. Nijmegen, bl. 18, vermeld. Bestaat dit goed nog tegenwoordig? Onder welken naam? Wat weet men er van?

P. Marin, Groot Nederd. en Fransch Woordenboek, 4de dr. 1768. Uittreksels.

Hartjesdag. Dag, waarop buiten Haarlem de vrije Konijnenjagt in de duinen enz. vergund wordt, en vallende op 17 of 18 Augustus.

Naar 't algemeen gevoelen zou deze gewoonte van alle jaren eens vrij op de konijnen te mogen jagen, een voorregt zijn, 't welk een man van Haarlem, ten onregte gepijnigd en veroordeeld, voor zijne medeburgers ten eeuwigen dagen verworven heeft.

Mof. Om dies wille, dat hoe nader men aan 't Noorden komt, hoe meer moffen en bont er gedragen worden, heet men uit schimp een Westfalinger, Drenth (!) enz. *Mof.*

Sleuteldragers. Men heet die van Utrecht Sleuteldragers. Waarom?

[De sleutels van St. Pieter?]

Vreevuren. Lichten, die in noodweer aan 't want en de masten zich vertoonen, door de ouden Castor en Pollux, door de Franschen St. Elmus-vuren genaamd.

Zondagspak. Als de oude Hollanders, Brabanders enz. een Zondagspak hadden overgewonnen, lieten zij zich daarin uitschilderen en kwamen er al hun leven meê toe.

Zeist. J. H. VAN LENNEP.

Klokluiden. Wat beteekent »het luiden der boevenklok" in de vorige eeuwen te Amsterdam? In de gen. mijner familie komt voor: »den 24sten Junij 1598 op St. Jansdag des avonds ten 9 ure, dewijle »de boeveclock luyde, beviel", enz. enz. En verder: »den 25sten Febr. »1605 op eenen Vrijdag des avonds ten 9 ure, onder het luiden der »boevenclock, beviel", enz. enz.

F. L. DE GRAEFF.

Draagpenning van Heusden. In het bezit van een mijner vrienden is een penning ovaal van gedaante. Aan de eene zijde een voetboog waarop n^{0} 25, een wapenschildje waarop een rad en de woorden »den ouden vooetboeg". Op de keerzijde het gevecht van St. Joris met den draak en de woorden »in Heusden 1692". Is deze penning zeldzaam? En wat is er meer van bekend?

Arnhem. J. D. WAGNER.

[Schutterspenning. Zie *Nav.* XXIII, 266 aangehaald Gerlach, »Oorsprong enz. v. h. Collegie van den voetboog van St. Joris te Heusden". Het huis waar dat collegie vergaderde bestaat nóg ter plaatse, waar jaarlijks steeds door de daartoe gerechtigden kostelijke maaltijden gehouden worden uit een nog aanwezig fonds.]

Persinne. Lywa à Fondens, wien in 1530 de Friesche state Fondens (grietenij Baarderadeel) toebehoorde, had tot zoon Hottio à F., die in 1533 van Fockema-state te Jorwerd eigenaar werd. Deze Hottio staat in A. J. v. der Aa's Aardr. Wdbk getiteld als »Persinne toe Erlbaredt". Wat wil dit zeggen?

GESCHIEDENIS DER LETTERKUNDE.

Amersfoort (XXXIV, 343). Die Historie is ook in mijn bezit; zonder naam van drukker enz. en opgeplakt; maar mijn Chronijncken eindigt 1687, zoodat het *Nav.* t. a. pl. vermelde exemplaar verder gaat. Vóór het Chronijncken staat een vers van J. Plasschaert. In mijn exemplaar ligt eene notitie geteekend: Rotterdam Dec. 1848. v. D. v. N. Wie is dit? En vermeldt dan dat de Kronijk Amersfoort hoogst zeldzaam is. Mijn exemplaar opgeplakt zijnde, zoo moet daarvoor een dubbel gebruikt zijn. Oók vindt men er in een plan der stad, zeer oud, enz. Men hebbe de goedheid mij het *Nav.* t. a. pl. vermelde exemplaar eens te leenen, om daaruit het mijne aan te vullen.

's Gravenhage (Koninginnegracht, 77). J. F. X. VAN DEN BERGH.

v. Est (XXXIV, 410). Willem v. Est, of v. Esten, is ongetwijfeld dezelfde persoon als Gulielmus Estius, die 1542 te Gorinchem werd geboren, † 1613. Zijn broeder heette Franciscus Estius; wel vervaardigde deze eenige Latijnsche gedichten, maar of hij nu met Willem het werk over de Gorcumsche martelaren schreef, valt uit den titel van het boek niet te beslissen. Oorspronkelijk in 't Latijn geschreven, bestaat er, behalve de Nederduitsche uitgave, ook eene Fransche vertaling, te Douay in 1606 verschenen. Zie Bibliographische adversaria IV, 149, n° 404. G. H. JAPIKSE.

v. Est. Willem en Rutger v. Est, neven van Nicolaas Pieck, gardiaan van het klooster der Minderbroeders te Gorcum, stelden kort

na het gebeurde met de negentien geestelijken uit die stad, op bevel van Lumey, 9 Juli 1572 te Brielle opgehangen, een verhaal op, van welk zeldzaam geschrift men een afschrift vindt in de Katholiek 1864 bl. 147. Later vervaardigde Willem eene uitvoeriger geschiedenis onder den titel: Guilielmi Estii, Hesselii filii, Historia Martyrum Gorcomiensium XIX, majori numero fratrum minorum, anno 1572 a Geusiis rebellibus interemptorum. Coloniae 1572, 4to; herdrukt te Douay 1603, 8°; Antwerpen 1619, 8°; Namen 1655, 8°; vertaald onder den titel: Waarachtige Historie van de Martelaars van Gorcum, meestendeel al Minderbroeders, die voor het Catolijk gelove van de Ketters gedood zijn, in den jare onzes Heeren 1572, Eerst beschreven in 't Latijn door Willem Estius Hesselsone leeraar in de Godtheid in de Hogeschool van Douay. Ende nu in onze Duitse tale overgezet door B. Willem Spoelberg, Gardiaen der Minderbroeders binnen Mechelen, Antwerpen 1604, 8°. Willem Estius of v. Est was in 1548 te Gorcum geboren, en onderwees vele jaren de wijsbegeerte aan de hoogeschool te Leuven, werd naderhand hoogleeraar in de godgeleerdheid te Douay, en eindelijk kanselier der hoogeschool aldaar. † 1613. Zie Mr. S. de Wind, Bibl. v. Ned. geschiedschrijvers bl. 499; A. v. Toorenenbergen, De Martelaren van Gorkum, 1865, bl. 57.

H. T. G.

v. Est. Zie 't 14e Dl. van Kok's Vaderl. Wdbk. Rutger v. E. († 1592) verzamelde voor zijn broeder Willem de stukken vereischt voor De Historie der Gorkumsche Martelaren, en deelde hem menige bijzonderheid dienaangaande mede, omdat hij indertijd tot de Gorkumsche gevangenen had behoord. Zij hadden nog een broeder, Arnoldus, pater van de Orde der Minderbroeders.

A. AARSEN.

Betje Wolff en Aagje Deken. Wij vestigen op het *Nav.* XXXIV, 339 aangevoerde geschrift van Mr. Huet de aandacht, terwijl wij daarop eenige Aanteekeningen mededeelen, welke dergelijke aanvullen als Mr. Huet liet afdrukken [1]) ter opheldering van den Algemeenen Zendbrief aan onze welbeminde broeders en zusters in de vrijheid die

[1]) De onbekende aanteekenaar was Dr. J. G. Ottema, die het handschrift afschreef. Zijne moeder M. Ottema—Dirks, wed. van den rector der Latijnsche school te Brielle, had ze hem verschaft.

zich te Leeuwarden bevinden. Het is eene dankbetuiging voor haar gezamenlijk bezoek in den zomer van 1798 aan Friesland gebracht. A. Deken, blz. 115 t. a. p. schrijft er van »Wij hebben van de zo»mer een reisje naar Friesland en dus de Zuiderzee over gedaan, ik »was vrij zeeziek schoon goede wind hebbende". Bij die gelegenheid werd de heer Canter (over wien nader) ook bezocht te Wolvega, en ten zijnen huize 26 Sept. 1798 diens 76sten verjaardag gevierd. Wij vermoeden dat de oude dames — zie hare portretten in het Leeskabinet 1884, n°. 8, tegenover bl. 145 — toen over land zijn teruggekeerd, omdat Agatha Deken slechts van éène zeereis gewaagt en zij in Augustus (1798) zijn te Leeuwarden gekomen. Dat zij aldaar geruimen tijd vertoefden staat vast.

De personen voorkomende in den Algemeenen Zendbrief zijn:

1. Jan Poppe André v. Canter, secretaris van Weststellingwerf te Wolvega, geb. 22 Sept. 1722 te Groningen, † 24 Maart 1800. Zie W. Eekhoff, De betrekkingen van de juffrouwen Wolff en Deken tot Friesland (Friesche Volksalm. 1863, bl. 146—154 alsmede H. Frijlink, Leven van E. Wolff geb. Bekker en Agatha Deken, 1862, bl. 128. Navorscher XI, 1861, bl. 321 en ook Huet, bl. 96 en 131. Deze zoo niet *edel-* dan zeker *edele* man bekostigde ook dit reisje (Eekhoff, bl. 151). Zie ook over hem v. d. Aa, Biogr. Wbk.

2. Oene Gerrits Gorter, kruidenier in de Gouden Leeuw op de Tuinen (een voormalig bekend merk voor Heeren baaitabak). Hij overleed den 31 Jan. 1818, oud 60 jaren, en was gehuwd met Anke Riemersma, begraven in de Wester-kerk te Leeuwarden, 13 Juni 1809, graf n°. 81. Hij was een zoon van Gerrit Oenes Gorter en Sytske Coopmans. Indien mijn 73jarig geheugen mij niet bedriegt dan was *hij* in 1796 volksrepresentant, en niet Oene Oedses Gorter, zooals Vitringa, II, bl. 46, 47, III, 118—120, 179, en Vad. Hist., Deel LX, bl. 189 dezen noemen, en was zijn tweede zoon Theodorus te 's Gravenhage geboren. Is dit zoo, dan is de kennismaking van O. G. Gorter en vrouw met de dichteressen uit dat verblijf aldaar in 1796 ontstaan.

3. Hunne dochter Grietje geb. te Leeuwarden ongehuwd ald. † 4 Dec. 1848, oud 59 jaar.

4. Haije Beekkerk is als lakenkooper op de Nieuwe stad t. a. p. opgegeven. Ik vond Haije Beekkerk † te Deinum bij Leeuwar-

den 5 Sept. 1822 (begraven in de Wester-kerk te L.. 9 Sept., n°. 6, onder de Nieuwe Kraak), oud 65 jaren, ontvanger der registratie, geboren en wonende te L. Zijne vrouw was Sijtske v. Sloterdijck.

5. Petrus Groenia, geb. 5 Oct. 1767 te Makkum, schilderde als ooggetuige en kolonel bij de Friesche schutterij den slag bij Houthalen, 6 Aug. 1831, op steen gebracht door N. Pieneman, (v. d. Aa, B. W. bl. 432—434 enz.), welk stuk vroeger bij den Gouverneur van Friesland, baron v. Sijtzama, later bij den Commissaris des konings dier provincie, baron v. Panhuijs berustte. Hij overleed 1 Julij 1844 te Kouderkerk. Hij verkeerde in 1798 met Johanna v. Altena, dochter van

N°. 6. Hector Livius v. Altena die woonde op de nu (1884) gedempte en tot een prachtige straat hervormde Eewal, en van Albertina Pierson. Hij werd begraven in de Wester-kerk te L., in graf n°. 96, op 15 April 1806. Zij aldaar 3 Oct. 1806 [1]).

N°. 7. Abraham Staal, zie over dezen Vad. Hist. St. 46, Verv. XXII, bl. 178. Deel LXIII, bl. 66—68. Nederl. Jaarb. 1797, bl. 1263. (Ontbreekt bij v. d. Aa).

N°. 8. Vink. Ook over dezen mede bij v..d. Aa ontbrekend zal in de Verv. op de Vaderl. Hist. of Ned. Jaarb. enz. wel iets te vinden zijn.

N°. 9. Jacobus Tjallingii overleed te Leeuwarden 14 Dec. 1831, oud 73 jaren, toen zonder beroep. Hij was geboren te Harlingen, zoon van Jacobus Tjallingii en van Aletta Ferwerda. Bij zijn overlijden was hij weduwnaar van Philippina v. Spannenburg.

Waarschijnlijk was T. Tjallingius, boekdrukker te Hoorn, die werkjes van Elis. Wolff—Bekker drukte (zie Huet, blz. 87), een bloedverwant van n°. 9, en vandaar de kennismaking.

Leeuwarden, 4 Septb. 1884. MR. J. DIRKS.

[Het September-nummer van »Eigen Haard" prijkt met eene afbeelding der monumentale fontein te Vlissingen.]

Psalmberijming (XXXIV, 344). De dichters van den door Laus Deo

---

1) Over Ratger (lees, Rutger) v. Slooten en zijne vrouw Antje Gorter zijn te vergeefs opgaven gezocht door den heer J. L. Beerenbroek adj. comm. van den burgerlijken stand te Leeuwarden.

uitgegeven bundel werden vermeld in Doopsg. Bijdr. 1865, bl. 81, waaruit zij overgenomen zijn in mijne »Vermomde en Naamlooze schrijvers", II, n°. 650. MR. J. I. VAN DOORNINCK.

Psalmberijming. Psalm 47 is van de hand van Pieter Nieuwland, den bekenden beschermeling van Bernardus de Bosch, eenen der leden van het dichtgezelschap Laus Deo. A. AARSEN.

Blauwboekjes (XXXIV, 294). Mr. G. v. Hasselt, een voorbeeld willende aanvoeren van 't gebruik van 't woord *fineren* nog in de voorgaande eeuw, gewaagt in zijn Geld. Maandwerk 1807, I, 447, van »Blauw' Boekjes, welke toen tegen en vóór P. Burman den I gedruckt wierden", onder welke één waarin men leest: »Voor eerst zegt hy agter den Tytel, dat de Antwoorden by hem gedrukt ʃullen worden, die op de Heer Burmans Voorreden geschreven worden, waarvan tot nogtoe niets is te voorschyn gekomen, of hy moet denken, dat ieder zo bestaat als hy van een Hoogleeraar wat uit te schelden door een zeer net opgestelt antwoord [want dat moet ieder getuigen die het ziet] te doen drukken, en zo gelt te fineren". Aldus in een stukje van 6 blz. in 4to zonder j., maar in 1720 gedrukt, getiteld: »De Dankbaarheid bewezen aan Hendrik Schouten voor zyn afgeperste Verantwoording tegen de Heer Pieter Burmans Voorreden bl. 1". Wat het woord fineren betreft, — Oudemans Middennederl. Wdbk: fineeren = eindigen, ophouden, dus finire, — eerstgen. geleerde brengt daarvan t. a. pl. een paar vroegere voorbeelden bij, t. w.: »Item betaelt aen Wolter v. Kroningen, die he tot Goch verleyst hadde, liiii R. gl. xviii alb. Item datselve gelt, hoefftsumme ind leystinge, heb ick moeten finieren, ind dair van gegeven viii R. gl." (a° 1459). Alsook: »den Goltsmyt Taelholt vur thyen dueckaeten, hy gefineert hadde, um id getuych myns gen. Here te laeten vergulden, xi croen" (a° 1513). In 't eerste van welke laatste twee voorbeelden finieren z. v. a. definieeren = bepalen, en in 't tweede z. v. a. stipuleeren = bedingen schijnt te beduiden, terwijl in dat van 1720 »gelt fineren" in 't algemeen »geld maken, duiten slaan, financie zoeken" beteekenen kan.

VRAGEN.

A. M. v. Schuurman. Wat is haar sterfdatum? Vgl. *Nav.* XXXIV, 397 (Repert. n°. 1814).

Goethe en Sablet. In een zijner prozastukken of gedichten houdt G. eene lofrede op den schilder Jacques S., geb. te Morgues (Zwitserland) 1749, bijgen. »peintre du Soleil". Wie kan mij de juiste plaats aangeven? Deze vraag van l'Intermédiaire XVII, 517, neem ik hier over. A. J. SERVAAS VAN ROOIJEN.

Shakespeare. In l'Intermédiaire XVII, 513, vraagt G. H. aanwijzing van de juiste plaats, waar Shakespeare eenen zijner helden laat zeggen: »Donne-moi l'écriture d'une femme et je te dirai son caractère". Ik meende wel, dat er een regel bestond van ongeveer dezen inhoud: Een regel schrifts en ik laat u hangen. Ik zal de antwoorden aan l'Intermédiaire overbrengen. A. J. SERVAAS VAN ROOIJEN.

TAALKUNDE.

Bilt (XXXIII, 506). Hoe kan Bildt bolvormig droog geloopen land beteekenen in de Bildt (Utrecht)? Het vrouwelijk of mannelijk geslacht van een woord doet niets ter zake wat den oorsprong van het woord betreft, men denke aan het priesterdom en de priesterdom, het graafschap en de graafschap, enz. enz. — Het Bildt in Friesland is oorspronkelijk bevolkt door *Hollanders* niet door Friesen, en de naam kan zeer goed daarmede in verband staan. 't Was eene streek waarin zich vreemdelingen gevestigd hadden; een afzonderlijk gebied, dat door niet-Friezen bewoond werd. Mogelijk waren de eerste volksplanters aldaar afkomstig van de Bildt in Utrecht en brachten zij den naam hunner oude woonplaats op de nieuwe over, gelijk landverhuizers altijd gedaan hebben en nog doen. Dan heeft de naam Het Bildt niets te maken met de landsgesteldheid. Mogelijk is Bildt hetzelfde als Bult, (Oost-stellingwerf, Bellingewolde, Zomeren in N.-Br.)

en Belt (Wieringen, Wanneperveen enz.). Zeer zeker is bilt dan hoogte, maar de t of d behoort altijd aan het einde; het woord komt alsdan van »beelden," d. i. vormen. A. J. C. KREMER.

[Belt is benoorden Deventer eene bekende benaming van zandhoogten; men vindt er o. a. de Kattenbelt, de Konijnenbelt.]

Hornes, Orten (XXXIII, 282). De Graven v. Hornes worden, voorzoover ik weet, slechts door Hollandsche schrijvers Graven v. Hoorn genoemd; trouwens ieder Hollander kende de stad Hoorn en slechts zeer weinigen 't weinig beteekenende Horn (hoofdplaats van een Limburgsch graafschap tegenover Roermond), daar te lande thans Heur genoemd. — Orthen komt in 't begin der 9e eeuw voor als Ortinon, in het laatst der 11e als Ortina, en in 1196 heet het Orten. Geene dier spellingen regtvaardigt iets anders dan »Orten", dat zeker niet is afgeleid van »Oortduinen". Deze benaming zal wel niets anders wezen dan de poging van een liefhebber om de beteekenis van het woord Orten te verklaren. »Duinoord" is een goed woord; het beteekent 't zelfde als »duinstreek", een zeker stuk land met duinen; Oortduinen zou echter aanduiden duinen die in een oord liggen, maar dat doen ze alle [1]). Oort is een naam die in algemeene beteekenis eenig grondgebied uitdrukt, evenals land, stad, dorp, en kan slechts in een bepaald gebied eene bijzondere beteekenis verkrijgen, bv. De Felle Oort in de gemeente Woensel, De Groote en De Kleine Oort te Arnhem. Oort op zichzelf komt nooit als plaatsnaam voor; altijd wordt er iets bijgevoegd, om aan te duiden welke oord bedoeld wordt [2]). 't Woord beteekent wel is waar spits, punt, hoek, begin en einde; maar is dat hetzelfde *oord* dat we zoo even bespraken? 't Is mogelijk, maar dan is het met dat woord gegaan evenals met vele andere, dat 't allengs-

[1]) Ware deze opmerking juist, dan zou schier elke samenstelling van andere substantiva met *Oort* in plaatsnamen overbodig en mitsdien ongepast zijn. Alleen de samenstelling van dit woord met adjectiva zou dan rechtmatig wezen. Oortduinen = hoekduinen, d. i. in den hoek gelegen duinen is zeer gepast. RED.

[2]) Hiertegenover verwijzen wij naar de huizinge »den Oord" (aldus tout court), welke in een uit*hoek* der buurschap Oudewaard o. Kesteren ligt; vgl. Geld. Volksalm. 1880, bl. 67. 't Lidwoord rechtvaardigt hier tevens de vertolking van *oort* door »hoek". Bij Deventer liggen twee landgoederen, waarvan 't eene »den Hoek", 't andere »den Achterhoek" heet, en dit wel op aanmerkelijken afstand van elkander. RED.

kens eene van de oorspronkelijke gansch onderscheiden beteekenis bekwam. De duiding »begin en einde", welke men bij B. Huydecoper vindt, kan de brug geweest zijn, die tot de beteekenis van een terrein, gebied, dorp, kanton voerde. In laatstgenoemde beteekenis ontmoet men het in Zwitserland. — Doch ik zal tot Orten terugkeeren. Wanneer Mr. L. Ph. C. v. den Bergh gelijk heeft en het tegenwoordige Oerden gem. Apeldoorn is het oude Urthunsula, dan schuilt niet onwaarschijnlijk in Orten ook de naam Urth. De Veluwe werd door de Chamaven bewoond, die zich later ook in N.-Brabant uitbreidden, en 't zou niet vreemd geweest zijn, zoo zij derwaarts de vereering der schikgodin uit hun vaderland hadden overgebracht. In dat geval zou de spelling *Orthen* gerechtvaardigd zijn [1]. — Merkwaardig is 't dat Orten, met Roosmalen en Empel, beoosten de Diese en bezuiden de Maas, voorkomt als gelegen in Teisterbant, en tevens in Taxandrie [2]. Maar Teisterbant was een graafschap, en Taxandrie een gewest, waarin verscheidene graafschappen lagen. Het land van Heusden en Altena behoorde ook tot Teisterbant, maar de Maas liep toen, althans de hoofdstroom, veel zuidelijker dan nu, en dit land lag op den rechter-oever. De drie genoemde dorpen zullen wel altijd op den

[1] Die spelling geeft o. i. juist eene veel eenvoudiger verklaring aan de hand, t. w. die van ort-heem = hoekhuis (in den hoek gelegen woning; evenals Urthunsula zoodanige weerd of weide kan aanduiden, tenzij dat de verbinding van het Germaansche urth met het Latijnsche insula tot één woord zulks verbiede. Maar heeft soms de Middeneeuw meerdere voorbeelden van zoodanige verbinding of sàmenkoppeling aan te wijzen? Jacob Grimm maakt van Urthunsula eene godin Themis. Geschiedt dit wellicht met het oog op Ordermark, waarbij men aan orde = rechtmatigheid denkt! ?! RED.

[2] Juist. Wel zegt Baron v. Spaen (Inleid., III, 127), dat Teisterbant niets van doen had met Taxandrie, en wel om reden dat dit laatste een deel van N.-Brabant bevatte en aan den linker Maasoever lag. Maar lag dan Heusden niet vermoedelijk in Teisterbant? En omgekeerd, Empel niet in Taxandrie? Mr. L. Ph. C. v. den Bergh's Oorkondenboek v. Holland en Z. wraakt denkelijk met zijn »Hunsetti in pago Testrebenti" a° 772 [I, 4; vgl. ook Sloet's Oorkbk. bl. 11, 2, — tenzij dit Hunsetti Hoenza-Driel of ook Opheusden wezen mag!!] en zeker met zijn »in pago Texandrio *sive* Testarbanto villa Empele a° 815 (I, 11), naar onze bescheiden meening, des Gelderschen geschiedvorschers gevoelen. Om niet te zeggen, dat de »pagus Taxandrius a° 726, p. Texandrius a° 807 en Comitatus Taxandrus a° 870 bij v. den Bergh (I, 2, 11, 16) hoogstwaarschijnlijk rechtstreeksche benamingen van Teisterbant zijn Teisterbant werd niet door den huidigen rechter Maasoever beperkt en maakte minstens een deel van Taxandrie uit; dit schijnt onbetwistbaar. RED.

linker Maasoever gelegen hebben [1]), tenzij de zoogenaamde Beerse Maas vroeger een riviertak geweest is. A. J. C. KREMER.

Stramprode (XXXIII, Bladw., bl. XLI). »Niet Stramproy," zoo staat er t. a. pl. te lezen; Stamproy moet het, volgens onzen geachten bestuurder zijn. Hier moet ik tegen opkomen. De naam toch van het Limburgsche dorp waarvan hier sprake is, luidt wel degelik Stramproi, en Stamproi is daar van eene misspelling. In het allerbelangrijkste werk van den Rector Ch. Creemers, zelf een Stramprodenaar, »Aanteekeningen over het dorp Stramproy" (Roermond, 1871), bl. 7, leest men: »dat de oudste documenten uitsluitend Stramproy houden op»geteekend. Zóó b. v. vindt men in de akten van vergelijk tusschen »de Abdis en den pastoor van Thorn, uit de jaren 1287, 1299 en »1370 herhaaldelijk Stramprode; in een charter over het muntwezen »van 1402 vindt men Stramprai; in een armregister van 1592 staat »Stramroede; in eene menigte handschriften uit de 17de en 18de »eeuw, blijkbaar door ingezetenen van ons dorp opgesteld, staat, op »enkele uitzonderingen na, altijd Stramproy te lezen". Aan de volledige schrijfwyze Stramprode geef ik de voorkeur boven de versletene formen Stramproi of Stramprai. Rode en rade, rood en raad, roi en rai, roy en ray, rooi en raai zijn wisselformen, en beiden oorspronkelik even goed. JOHAN WINKLER.

[Hieraan sluit zich dan A. J. v. der Aa, Aardr. Wdbk, berichtend, dat men vóór den Franschen tijd altoos Stramproy schreef, doch sedert de *r* abusievelijk (*sic*) is weggelaten, gewis ten gemakke der uitspraak. — De aan St. Willebrord gewijde kerk is een half oud, in 1790 door de vorstin (vorstelijke abdis) van Thorn half vernieuwd gebouw (v. der Aa).]

Mumme, Mom (XXXIV, 434, noot). Dat deze geslachtsnaam rechtstreeks een persoonsnaam zoude zijn, is *Nav.* XXXIV, 421, niet beweerd. Wel, dat die geslacktsnaam ontstaan is uit den mansvóórnaam Mom of Mum. Het voorkomen in eene oude oorkonde van zekeren »Henricus de Essende dictus Mumme" bevestigt mijne meening. Die man toch is of heet Henricus de Essende of Hendrik van Essende; en hij wordt gezegd d. i. genoemd Mumme, omdat zijn

[1]) Waarom, bij de (o. i. rechtmatige) veronderstelling, dat Empel op den linker Maasoever lag, beweerd, dat 't land van Heusden en Altena oudtijds aan den rechteroever gelegen heeft? Waaruit blijkt zulks? Wegens Teisterbant is het onnoodig, zie noot 2 der vorige bladzijde. RED.

voorvader Mum heette, den vóórnaam droeg van Mum. Immers Mumme is een patronymikon, een tweede-naamvalsvorm van Mum. Op de zelfde wyze als Mumme, versleten van Mummen of Mummen soene, de zoon van Mum, zijn ook gevormd de geslachtsnamen Jooste, Huige, Thijsse, Goosse, Gijsse, Koene, Faasse. Dit zijn versleten vormen van Joosten, Huigen, Thijssen, Goossen, Gijssen, Koenen, Faassen, patronymika, in tweeden-naamvalsvorm, der mansvóórnamen Joost, Huig of Hugo, Thijs (Matthijs, Mattheus), Goosen (Gosewijn, Godswin), Gijs (Gijsbrecht), Koen (Koenraad), Faas (Bonifacius).

JOHAN WINKLER.

Alfert (XXXIII, 456). Deze oud-nederlandsche mansnaam, vooral in onze friesche gouen nog geenszins uitgestorven, is een versleten form. De volle form er van is Adelfrede *of* Alfhart. Deze twee volle oud-germaansche mansnamen zijn beiden tot het hedendaagsche Alfert versleten. Adelfrede, Athalfrid, bestaat uit de woorden *adel* en *vrede,* beiden nog in den hedendaagschen taalschat voorkomende. Alfert kan men dus verklaren als de edele vredelievende. De samentrekking van *athal, adel* tot *al* komt in zeer vele oude namen voor; b.v. ook in Albert, dat voluit Adelbert, Adalbrecht, Athalberacht is. In zoo verre als in de mansnamen Albert en Alfert de lettergreep *al*, *adel*, *athal* voorkomt, zijn zij aan elkanderen verwant; verder strekt zich die verwantschap niet uit. Even als de volle oude mansnaam Godfried, Godevrede, door verloop van eeuen, in den nederlandschen volksmond tot Govert versleet, zoo ook Adelvrede tot Alvert of Alfert. — Alfert kan echter ook oorspronkelik Alfhart geweest zijn. De eene knaap dien men Alfert noemde in 't dagelikssche leven, kan genoemd zijn naar een grootvader, die eigenlik voluit Alfrede, Adelfried heette; en de andere knaap Alfert kan zijn naam ontleend hebben aan een grootvader die oorspronkelik Alfhart was genoemd. Het eene belet het andere niet. De oud-germaansche mansnaam Alfhart is samengesteld uit de woorden *alf*, *elf*, een ingebeeld wezen uit de godenleer onzer voorouders, en *hart*, of aard, een woord dat wy nog gebruiken en verstaan. Dus Alfert, Alfhard = een hart of eene geaardheid als een alf; even als b.v. Leonhard, Leeuwenhart, Leeuwenaart, Leonard, in den hedendaagschen nederlandschen volksmond tot Leendert verloopen, beteekent een hart of een aard van een leeu;

en Eberhart of Everaart, heden ten dage Evert, beduidt een hart of een aard als eenen ever, eber, mannelik wild-zwijn.

Over de beide oude namen Alfhart en Alfred, Adelfrede, zoomede over de mansnamen die met deze twee verwant zijn, kan men alles vinden in Förstemann's Altdeutsches Namenbuch, Nordhausen, 1856, dl. I, op de woorden Alfhard en Athalfrid. JOHAN WINKLER.

Bont-en-blauw (XXXI, 324). Dat dit eigenlijk »blond-en-blauw" moet zijn, is ook de meening van Dr. J. v. Vloten. In zijn »Nederlandsch Kluchtspel 14e—18e eeuw" 2e dr. III, 43, teekent hij bij de woorden »En ick sloegh haer blond en blauw", in een ten jare 1660 gespeeld kluchtspel voorkomend, aan: »de oorspronkelijke en juiste uitdrukking, later tot bont-en-blaauw verbasterd". Cremer schrijft in een zijner Betuwsche Novellen (De oude Wessels en zijn gezin): »Doortje zag met schrik, dat de jonker blaauw-en-blond in 't gezigt was".

MR. C. B.

Weerd. Het nederlandsche woord weert (weerd, waart, waard), zoo min als wört, wert, wörth, werth in het hoogduitsch, beteekent niet weiland, gelijk *Nav.* XXXIII, 503 wordt beweerd. 't Is eiland, en wel bepaaldelijk eiland (door den stroom meest langwerpig gestrekt van gedaante) in eene rivier. Wel is zulk een eiland veelal een weiland; maar de oorspronkelijke beteekenis beider woorden laat verwisseling noch verwarring toe.

[Weerd = insula, waardoor dan verstaan wordt een stuk of blok lands (gewoonlijk weiland of waard), door slooten omgeven. Vgl. ook den ouden geslachtsnaam ab, ex Insula = v. den Weerde, Wtenweerde.]

Wees (XXXIII, 457). Ik geloof ten eersten dat het voorwerp altoos in den verkleiningsvorm weesje (niet, weesjen) voorkomt. Verband te veronderstellen tusschen *dit* weesje en tusschen weeskind, is misschien wat gewaagd. Anders zou ik er op wijzen dat de prieeltjes meestal op eenzame plekjes en hoekjes enz. geplaatst zijn. Mijn Z.-Vl. dialekt laat mij hier in den steek; wij noemen de prieeltjes *glorietten*, de Kadzanders zeumeruusjes (zomerhuisjes), wat ik ook elders hoorde. Nu vraag ik op mijn beurt: hoe is men op 't denkbeeld gekomen om bij een tuinhuis of landhuis, koepel en dergelijke, nog zulke meesttijds levende loofhutten te bouwen. Kan 't Israëlitiesch

zijn? Een Engelsch reiziger reisde door Ceylon, dus in het Oosten, en zag daar midden in limoenvelden een loofhutje staan, ten dienste van een waker, die door geraas en gebaar, de apen van de vruchten moest afhouden, want het Brahmisme en Boudhisme verbieden 't dooden van dieren. De reiziger was getroffen door het beeld, en hem schoot Jesaia 1 v. 8 te binnen: »de dochter Sions is overgebleven als een hutje in den wijngaard, als een nachthutje in den komkommerhof".

G. P. ROOS.

Wijnkoop (XXXIV, 42, 43, 251). Ook in Mecklenburg bekend. Fritz Reuter, Ut mine Stromtid, I, Kap. IX, bl. 219 (uitg. 1867, Olle Kamellen III): »Pomuchelskopp, laten S'en por Buddeln Win rinkammen, tau jeden Koop hürt Winkoop".

MR. C. B.

Wynkoop — »was oulings een wezentlyk, en het laatste, deel waardoor een koop voltooid wierdt. De getuigen of dedingslieden wierden in de 15de eeuw Wynkoopslieden genoemd. In 1448 verklaarden twee getuigen, »dat se als wynkopsliede dairouer ende an geweest onthaelt ende geropen syn, dat" enz. (Schepen-Actenboek v. Arnh.). Zo hadt Johan v. Ruwenhaue een huis gekogt dair wynkopslude ende cedelen af waren (Gerigts-signaat a⁰ 1439—84, f⁰ 81 v⁰), d. i. gelyk men toen ook zeide, een eigendom, 't welk hy met »levendiger en schriftelyker konde" bewyzen mocht. — »Alle huurweer ende pachtvurwerden die maict men ende dedingt men by wynkopsluden ende huerlueden", — heet het in een proces van 1446 (ibid.)". Aldus Mr. G. v. Hasselt, Arnh. Oudhh. 1803, I, 100, die ibid. IV, 61, gewaagt van den Wynkoop Scole tesseratorum (dobbel-school), welke in 1372 der stad Arnhem tien L. opbracht, en eveneens (bl. 96) van Wyncoop, doe men die Ossen koft, die men onse Vrouwe (de gemalin van Willem I van Gulik en Gelre, bij haar huwelijk in 1379) schenckede". Beduidde het woord wynko(o)p dan nu oorspronkelijk verlovings-contract (-maaltijd), en is 't daarna verallgemeinert tot koop-contract (-gelag); zoo kan de afleiding van »winke, wenke" (oudfr. = maagd) van *Nav.* XXXIV, 43, doorgaan. Is echter, wat mij aannemelijker voorkomt, koop-contract (-gelag) de oorspronkelijke beteekenis, dan denkt men liefst, met de *Nav.* ibid., bl. 42 aangevoerde schrijvers, aan eene afleiding van wiin, wyn, wijn (vinum); en deze afleiding

vindt o. i. hare aanbeveling in de omstandigheid dat oudtijds de maagd letterlijk *gekocht* werd uit handen van haren vader of voogd, alsook in den geslachtsnaam Wynckoip, die a° 1534 te Garderen voorkwam (Mr. G. v. Hasselt, Geld. Oudhh., 1806, bl. 378) en welken men toch niet als »koppelaar" (huwlijks-makelaar) kan opvatten. Dat bij publieke verkooping van landerijen en veldgewassen de drinkpenningen nog tegenwoordig »bieren" of »biergelden" heeten, wat aan 't voormalig biergebruik herinnert, is in dit laatste geval eene grilligheid in 't spraakgebruik. J. A.

VRAGEN.

In brand steken. Als ik in mijne jeugd nogal eens met heeren van leeftijd wandelde, gebeurde het niet zelden dat een of ander van deze tot mij zeide: »Ik moet even dien boom in brand steken", daarmede te kennen gevend dat hij zich even zou verwijderen om tegen den aangewezen boom te doen wat de kleine jongens »een kleine boodschap" noemen. Vanwaar die uitdrukking, welke toen tamelijk algemeen was?

A. J. C. KREMER.

Doe wel en zie niet om. Is dit een citaat? Zoo niet, kan het in verband staan met Gen. 19 v. 26? Of met Luc. 9 v. 62? Of met Phil. 3 v. 14? Waarschijnlijk acht ik dit niet. Maar wie geeft zekerheid? E. LAURILLARD.

Het is een griek van een vent. In welk verband staat de naam van een zoon van Griekenland met gierigheid? Volgens l'Intermédiaire, XVII, 129, vat men in Frankrijk deze qualificatie op in den zin van gauwdief (filou).

Den Haag. A. J. SERVAAS VAN ROOIJEN.

[*Griek* schijnt in de spreekwoorden-taal verschillende beteekenissen te hebben. Wij hoorden de uitdrukking »'t is een Griek" wel bezigen omtrent een onverschillig mensch, zonder godsdienstzin of godsdienstig gevoel. De hier vermelde Fransche opvatting in den zin van filou stemt eenigzins overeen met de beteekenis, welke, volg. *Nav.* VI, 391, één van Shakespeare's commentatoren aan 's dichters »foolish Greek" hecht, zeggende, dat dit is »a term for bawd or pander". En men weet dat, terwijl bawd

beduidt koppelaar (bevorderaar van ontucht), pander nevens deze beteekenis ook die van »heler" heeft. Maar als die commentator juist verklaarde, mag men dan »a foolish Greek" wel duiden als »een rare Griek"? Dit laatste toch klinkt onschuldig.]

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

Blanckert, enz., (XXXII, 583, enz.). In het magescheid tusschen Jan, Frederik en Willem van Egmond, in zake de nalatenschap hunner ouders, i. d. 2 Maart 1483, komt voor Zweder Blanckert (Blanckart), »den joncker Willem betalen ind vernuegen sal" (Nijhoff's Oorkonden, V, bl. 165, 6).

Blankert. Pieter Bl. 1650 oud-schepen van Rotterdam. Gerard Jansz. Bl. huwt omstr. 1630 Liedewij Prins Eeuwoutsdr bij Anna Wittert geb. te Rotterdam. Willem Blanckers, geb. te Maastricht, kap.-luit. 1766, † te Breda 16 Sept. 1768 begr. 21 d. a. v. op Markendaal, tr. te Breda 1 Febr. 1757 Johanna Persia Matak, geb. te Yperen, bij wie

1. Cornelia Blanckers geb. te Breda, tr. aldaar 28 Sept. 1789 Carel Bernardus de Blecourt, luit. artill., bij wie:

a. Petronella Persia d. Bl. gedt. te Breda 11 Dec. 1791. *b.* Jan Willem d. Bl. gedt. ald. 23 Dec. 1794.

2. Ulrich Johannes Bl. 1787 luit. artill. krijgt 24 Mrt 1787 attest. te Breda om te Groningen te huwen Siverdie Geertruida v. Idsinga.

V. O.

Bouwens (XXXIII, 509). Margaretha Boudens tr. Jan v. der Gracht, ridder, heer v. Westhoven, Guidolfszn † 1463 bij Isabella v. Halewijn. Catharina B. tr. René de Grysperre geb. te Oostende 6 Mrt 1630 zn. v. Willem Thomas connétable der kon. artillerie bij Catharina Meyers (Butkens, Troph. de Brab. II, 101, 59). De nalatenschap v. Elisabeth Wevers wed. François Bouwens werd 7 Mei 1779 opgebracht ter weeskamer te Middelburg. Over Willem Adriaen Bouwensch uit Wa-

geningen gebannen zie Landd. v. Gelderland 26 Oct. 1708. Gillis Boudens tr. Catharina v. Asperen Gerritsdr bij Maria v. Zuydland, bij wie Laurens B. (Balen bl. 1101). V. O.

Bouwinesch. Dezen geslachtsnaam treft men *Nav.* XXXIII, 487, te Sluis aan. Wordt daarmede Bouwens v. der Boyen (Vlaanderen) bedoeld, en is dit laatste wederom één met Bouwens v. Horssen (Gelderland, zie *Nav.* XXXII, 194, 6)? De wapens dezer Bouwens' zijn één; doch 't Armorial geeft nog van een ander geslacht Bouwens in Vlaanderen een gansch verschillend wapen op. Is in casu Bouwinesch wettige of bekende variant van Bouwens? Zie over Dr. Willem Adriaan B., a° 1707 burgemeester van Arnhem, uitvoerig gehandeld in Geld. Volksalm. 1880, bl. 102 vvg.

Brand (XXXIV, 440). De genealogie van *Nav.* XXXIV, 253, is overgenomen uit een manuscript-Wapenboek vervaardigd omstr. 1700 door Jan v. Kuijl, door erfenis in bezit gekomen der wed Phijffernissen, geb. Bianchi, te Gorinchem.

v. Bueren (XXXIV, 427). De ouders van Balthasar v. B. waren Johan († 1613, zoon van Hubert en Jacoba v. Riemsdijk Johansdr) en Elisabeth de Coninck († 1575, dr v. Frederik en Alpharda Proeijs).
CHRN J. POLVLIET.

Dekema. *Nav.* XXXIV, 161, aldus te lezen: »Blijkt dus dat de moeder van A. C. v. Dekema was eene wettige dochter van Robert I graaf v. der Marck, heer van Arenbergh, en niet eene natuurlijke dochter van diens aangehuwden kleinzoon Johan van Ligne, hertog van Arenbergh, stadhouder van Friesland", enz., enz. Deze kleinzoon was geh. m. Margaretha, dr v. bovengenoemden Roberts zoon Robert (II) bij Walpurgis van Egmond; vgl. Hubner, Geslachtrekenkundige Tafelen, Leiden 1729. th. D.

v. den Ende (XXVIII, 438, 583; XXIX, 165). Zie eenige gegevens in *Nav.* III, Bijblad, bl. cxli^a^. H. L. v. den Ende, 1e luit. infant., werd Dec. 1879 van Ngawie overgeplaatst naar Samarang.

De Gavere (XXXI, 110; II, 67). Raszo (Raes) de Gavre staat als getuige over 't verdrag tusschen graaf Floris III van Holland en Philips graaf van Vlaanderen i. d. 27 Febr. 1168. — R. de Gavera zegelt 't verdrag tusschen Fernandus graaf van Vlaanderen en Floris IV graaf van Holland, betreffende Zeeland, i. d. 16 Apr. 1227. Vermoedelijk één persoon met R. de Gavera, getuige bij 't verdrag tusschen Margaretha gravin van Vlaanderen, Willem II graaf van Holland en zijn broeder Floris aangaande eenige twijfelachtige punten nopens Zeeland tusschen de Schelde en Heidinzee, i. d. 19 Mei 1250. — Race v. Gavere, heer van Liedekerke en Breda, geeft, met goedkeuring van zijn zoon Race v. Liedekerke, heer van Boenlaer, 15 Jan. 1290 der abdij van Dunes tolvrijheid op den Hont (zie Mr. L. Ph. C. v. den Bergh's Oork.bk v. Holl. en Zeel., I, n° 147, 305, 514; II, n° 687). — Dr. Cornelis de Gavere, laatst directeur der H. Burgerschool te Soerabaya, † te Groningen 14 Nov. 1883.

Hofkens (XXXI, 641). Daar tot heden niets werd medegedeeld, vinde het navolgende eene plaats. Deze familie behoorde tot de Remonstrantsche kerk. Mr. Isaäc H. begr. te Utrecht 30 Dec. 1670 en zijne wed. † te Amsterdam doch mede te Utr. begr. 24 Sept. 1679, waren misschien de ouders van Matthias H. die de drie navolgende zonen had:

1. Nicolaas H. tr. Catharina v. der Breuck uit welk huwelijk te Utrecht geboren zijn Elisabeth ged. ald. 13 Mei 1687, Elisabeth ged. 19 Aug. 1688, Matthias ged. Sept. 1690, Elisabeth ged. 26 Sept. 1693, Elisabeth ged. 23 Sept. 1694, Elisabeth ged. 21 Febr. 1697 en Jacoba ged. 9 Aug. 1699, allen te Utrecht.

2. Johannes H. tr. te Utrecht 1 Dec. 1691 Elisabeth v. Oort, zijn vader leefde toen nog; uit dit huwelijk Matthias ged. Utrecht 1 Apr. 1694, Matthias ged. ald. 28 Jan. 1696, Catharina ged. 25 Aug. 1698, Frans ged. 5 Juni 1701, Catharina ged. 28 Febr. 1703 en Frans ged. 6 Apr. 1704, allen te Utrecht.

3. Matthias Hofkens de Courcelles tr. 1699 Adriana v. Oort, zuster van bovengenoemde Elisabeth, winnen Johanna Clasina ged. 10 Juli 1710; Magdalena ged. 9 Dec. 1712, tr. 1° te Utrecht 12 Oct. 1739 Pieter Meysenheym, tr. 2° ald. 3 Nov. 1754 François v. Oort Johanszn bij Geertruida v. Oort, zijnde deze Magd^a^ H. zijne volle nicht; Matthias ged. 11 Dec. 1714, allen te Utr. ged.

Een Matthias Hofkens de Courcelles geb. Utrecht promoveerde aldaar 18 Jan. 1757 in de geneeskunde zie Boekzaal bl. 322. Maria H. was getuige b. d. doop te Middelburg 31 Juli 1650 van Maria l'Allemand. v. o.

v. Hoytema (XXXI, 641; II, 123, 255, 442). Uit deze familie studeerden te Utrecht: 1739 Namna geb. te Leeuwarden; 1741 David zn v. Dominicus bij Godefrida Maria v. Bijsterveld dr v. David bij Sophia Buschman, geb. te Z.-Bommel; 2 Mrt 1771 Dominicus geb. te Culemborg [1]); 1794 Dominicus Namna Asbeek v. H. geb. te Z.-B.; 27 Mei 1803 Dominicus Namna v. H. Renaud, geb. te Culemborg. Vanwaar deze laatste naam? — Sophia Arnolda of Amelia v. H. geb. te Z.-B., tr. ald. 22 Nov. 1742 Gerardus le Balleur. Mannius (of Mag.?) Perpetrius Adriaan Roos v. H. geb. te Z.-B. tr. te Hierden 25 Mrt 1799 Johanna Cornelia Francina de Vries, dr v. Johan Cornelis François bij Mechteld v. Westervelt, geb. te Harderwijk 21 Apr. 1779; haar broeder Willem Johan de Vr. tr. Arietta Maria v. H., bij wie te Harderwijk ged. Johan Cornelis François 17 Dec. 1802, Elisabeth Maria 12 Aug. 1805 † ald. 26 Aug. 1816, Hendrik Jan Mari 8 Febr. 1808 (get. Hendrik Jan Op ten Noort en Maria Cathᵃ de Vries).

de Huybert (XXX, 64 *O*, 113 *O*; XXXIV, 481, noot). In een Catal. van oude en nieuwe boeken voorhanden bij P. L. Folmer te Groningen (Juli 1884), ziet men vermeld J. H. de Stoppelaar, »De Zelandica Gente de Huybert ejusque meritis de re cum publica tum litteraria et de partibus, quas in publicis Belgii foederati rebus curandis egit Petrus de Huybert, Lugd. Bat. 1851, *f* 0.75. — In dienzelfden Cat.: G. N. du Rieu, »De Gente Fabia" (L. Bat. 1856. h. en.). Hiermede wordt zeker het Romeinsche geslacht F. bedoeld. Zou de Nederl. familie Fabius daaruit oorspronkelijk zijn?

v. Ingen. De *Nav.* XXIII, 540 voorkomende vraag dient indezervoege verbeterd, dat Hermanus v. Ingen, volgens Moonen's »Naemketen", pred. te Terborg, in 1788 naar Hasselt, in 1803 naar Wolvega

[1]) Promov. ald. 12 Mei 1772 in de rechtswetenschap. [Kon men dan ook te Cul. promoveeren?]

vertrok. Er wordt dus van Vrouwenparochie en de Joure geen melding gemaakt. Desniettemin kan hij aan de Joure zijne kerkelijke loopbaan geëindigd hebben. Zijne gade Hesselina Wilhelmina Budde, geb. 1756, 4 Maart 1838 als zijne weduwe te Amsterdam overleden, was hoogstwaarschijnlijk eene dochter van Henric Budde, koopman te Deventer, bij Hester Geertrui Jacobson, kleindochter van Henric B. bij Rosalina Westenberg (ouders der twee gebroeders predikanten Budde, *Herald. Bibl.* 1880/81, bl. 278, 9 vermeld), achterkleindr van Henric bij Amelia Winoldi.

Wat de *Nav.* XXXIV, 134 vermelde v. Ingen's betreft, sta hier nog, dat Goosen v. I. en Roelof v. der Lawick Henrikszoon in 1440 den kamerling des Hertogs van Gelre Johan v. Rade eene wond toebrachten (Mr. G. v. Hasselt, Arnh. Oudhh., 1804, III, 124). De aldaar genoemde Pelgrom (Pilgrim) v. I. was in 1475 provisor van het H. Geest-Gasthuis, en Geerdt v. I. in 1501 provisor van St. Geertruiden-gasthuis — te Kampen.

Ypelaar (XXXIII, 296). Uit eene verzameling geteekende wapens van het begin der 18e eeuw blijkt mij dat »Mr. Caspar Y. advt tot Amsterd. is gevlugd van Antwerpen naa Amsterd. om de Religie, daar koophandel gedaan, haars moeders naam en wapen aangenomen", voerde in vair een rood St. Andrieskruis met een schildhoofd waarin een zesp. ster (kleuren onbekend) en tot helmteeken twee korte zwaarden. Sébastien v. Y. marié le 10 Sept. 1645 à Emerence Sandelin, fille de Corneille et de Barbe de Proost (Recueil gén. de familles originaires des Pays-Bas ou y établies, Rotterdam 1775): Hic jacet nobilis reverenda domina domina Maria v. Y. abbatissa et domina temporalis de Milen per annos 13; quae obiit anno Domini 1678 aetatis suae 65 cujus animam vestris precibus et sacris commendamus. R. I. P. (Epitaphe à Milen près de St-Trond in de Herckenrode Collection de tombes etc. de la Hesbaye).

Arnhem. J. D. WAGNER.

de Coninck (XXXIII, 459, enz.) Mechteld Utenham, dr v. Jan (in 1469 beleend met Bottestein, hofstad o. Vleuten, prov. Utr., leenroerig aan het huis ten Ham), bracht die hofstad door haar huwelijk met Govert de C. in dit geslacht. Ten behoeve van zijn zoon Frederik is

B. in 1538 door de Staten v. Utr. voor riddermatig erkend. Frederik's zoon Bernt de C. droeg dit goed 28 Apr. 1568 op ten behoeve van Mr. Gelijn Schrijvers. Was de *Nav.* XXXIII, 407, vermelde Tobias de Coninck uit ditzelfde geslacht? In 1538 is sprake te Arnhem van »de stege daer men geet vytter Conynckstraten nae sente agnieten Cloester, geheyten Dornynckx stege" (op de kaart bij Pontanus, Sallants-stege, tegenwoordig Mentens-steeg, vgl. Mr. G. v. Hasselt, Arnh. Oudhh. 1803, I, 164). Heette die straat naar een lid van dit geslacht?

de Coussemaecker (XXXIV, 375). Te Bailleul (Frankrijk) woont een lid dezer familie.

Brussel (Rue Gaucheret 38ª). JOH. THEOD. DE RAADT.

v. Cuylenburgh (XXXIV, 307). Te Haarlem † 29 Sept. 1884 Anthonia v. C., gade van W. Michielse, oud 79 jaar, kinderen en behuwdkinderen nalatend.

Luijken (XXXII, 140). Emma Charlotte Viebahn (Schwester von Aurelie Henriette V., vermählte Baronin von Raet zu Bögelskamp, XXXI, 450, 1), geb. 1822, heir. in 1ster Ehe 1850 den Rittergutsbesitzer Dr. Albert Luyken auf Haus Sandfort † 10 Apr. 1867. Hiervon fünf kinder: Bertina (verm. 1873 mit Dr. Phil. E. Kleemann zu Cannstatt), Helene (verm. 1876 mit Carl v. Woelderen, kgl. niederl. 1ster Lieut. zur See a. D., jetzt Director der Stoomvaart-mij. zu Vlissingen), Albert (geb. 23 Juni 1856 Dr. Juris zu Duisburg, heir. 5 Apr. '81 Bertha Schlimmer), Emma geb. 1858, Carl geb. 10 Juni 1862.

JOH. THEOD. DE RAADT.

[Luyken, die Bade (bode) op Veluwe, staat telkens vermeld in Arnhemsche stadsrekeningen van 1454, 5. (Mr. G. v. Hasselt, Arnh. Oudhh. 1804, IV, 10, 2), doch behoort hier misschien niet. »Johan Luyckens Erve" in »Dat Ampte van Epe" aº 1534 vermeld in deszelfden Geld. Oudhh. (1806), bl. 391. Bestaat nòg, tenminsten de landbouwer Corn. Luijken, wedr met bij hem inwonende zuster, te Beek (o. Prinsenhage, bij Breda), werd 15 Aug. '83 door een zwaren brand getroffen, waarin zijne drie kinderen van 7, 4 en 2 jaar oud, jammerlijk omkwamen. Hij woont op de hoeve Groot Overveld, welke aan P. Meeuwesen toebehoort.

Mom (XXXIV, 256, 307). Voorts moet nog verbeterd en toegevoegd worden:

Bl. 102(12), r. 3 v. b. Onder Aleydes Mommen nog laten volgen: Coep Momme, bezit 18 morgen in Bercmede in Mastenbroek, 1364 Verslagen en Meded. Overijssel, 6e St., bl. 70).

Bl. 125(35), r. 22 v. o. te schrappen: (of Twickel?).

Ibid., r. 18 v. o. staat: Herman, lees: Adriaen.

Ibid., r. 17 v. o. » : N., » : Rutgera.

Ibid., r. 16 v. o. » : dezen Herman, lees: Adriaens zoon Herman.

Ibid., r. 7 v. o. » : Twickel (of Zuylen?), lees: Zuylen.

Ibid., r. 5—3 v. o. staat: waar een zoon van genoemden Herman v. Eerde (welke zoon stierf 4 Mrt 1655), lees: waar deze Herman v. Eerde, Adriaenszn († 4 Mrt 1655).

Bl. 133(43), r. 1 v. b. ná het woord: »als", te laten volgen: getuige van Sweder v. Rechteren, heer v. Voorst en Keppel, en zijne huisvr. Elisabeth v. Homoet (zie Herald. Bibl. 1876, bl. 13) bij den verkoop van den Domkamp, 1454 (Ned. Leeuw, Geneal. Maandbl. 1884, bl. 54); voorts als.

Bl. 178(88), r. 2 v. b. op: (I, 231), laten volgen: en met dezen ditzelfde goed weder aan Johan v. Amerongen, 1523 (I, 237).

Bl. 180(90), noot, r. 2 v. o, staat: dr v. Jan en Wilhelmina v. Erp, lees: dr v. Johan en Catharina v. Zuylen v. Nievelt.

Bl. 247(157), r. 5 v. b. staat: 1e huw., lees: 2e huw. — NB. Waarschijnlijk is deze Johan v. W. slechts eenmaal gehuwd geweest, en berust de aanteekening van een 2e huw. met Mommer of Mom op eene verwarring met het huw. zijns zoons.

Venlo. H. M. WERNER.

v. Oostrum. *Nav.* XXVI, 374 (XXVII, 135) is sprake van Dirk v. O. in 1555 schout van Wijk-bij-Duurstede. Men heeft tegenwoordig nog v. O. Soede. H. A. v. O. S., in 1879 pred. te Dubbeldam, is thans pred. te Herveld. Deze familie is zeer oud, want, — zie Geld. Volksalm. 1882, bl. 69, — terwijl Oostrum een klooster was in 't land van Kessel, bij Spralant, en men Geld. Volksalm. 1876, bl. 140, verneemt, dat dit laatste, een castrum, met de villa Oesterham 1 Aug. 1257 door Geardus de Oey aan graaf Otto van Gelre werd opgedragen; ziet men vermeld: a° 1294 Theodericus v. Oosterhem, die goe-

deren koopt te Houten; a° 1295 Gerhard v. Osterhem, Philipszoon, getuige; a° 1306 Herman v. Oestrum getuige des Bisschops van Utrecht; a° 1322 broeder Willem v. Oestrem, commandeur der Duitsche orde, die vanwege den land-commandeur compareert; a° 1328 Gijsbrecht Schade v. Oestrem; a° 1373 Hendrik v. Oestrem, knape. Bestaat er eene genealogie van deze oude, weleer riddermatige familie? En heeft de combinatie Schade v. Oestrem, bij wijze van tegenstelling, Schade van Westrum gebaard?

de Pagniet (XXX, 429; I, 306, noot). Onder de familiepapieren van Mr. Willem Jacob baron v. Brakell v. Schonenburg en den Brakell (te Arnhem) is voorhanden eene Aanstelling i. d. 6 Dec. 1660 door de Staten-Generaal van Charles Painget tot kapitein over de compagnie opengevallen door den dood van kap. Bernhard v. Brakell (op perkament, 't zegel ontbreekt).

Raye (XXVIII, 255, 279 etc.). Die Frage nach dem Wappen Raye (Raeye) wird durch die neuerdings herausgegebene Genealogie Boelens endlich beantwortet. Jean Raeye, Herr v. Breuckelerwaert etc., Sohn v. Jean R. u. Cornelia v. Lockhorst, vermählt mit Aletta Cath. Bicker Jacobsdr führte Gevierendeeld: 1 en 4 van rood met 6 sp. rad van goud, 2 en 3 v. blauw met drie (2, 1) ruiten v. zilver. Letzterer Jean R., der Vater, war ein Sohn von Johan R., Baron v. Miroir, Herr v. Br., kapitein onder den Rijngrave, und Catharina de Raet (Tr v. Jan u. Lijsbet v. Schoonhoven) die in 2ter Ehe ihren Vetter Elias de Raet mit Contract v. 2 Juni 1656 heirathete. Ihr erster Gatte, Joh. R., wird auch Baron de Heuqueville genannt. Hoffentlich dienen diese Mittheilungen dazu, bald Näheres über das Geschlecht Raye zu erfahren. Das oben angegebene Wappen hat sehr viel Uebereinkunft mit dem früher von mir mitgetheilten: »de gueulles aux raiz d'escarboucle pommeté et fleurdelisé d'or" (?) Das Wappen v. Schoonhoven habe ich *Nav.* XXVIII, 579, wie folgt mitgetheilt: »escartelé au 1r et 4me d'or à un boutton de sinople et au 2 et 3 d'azur à un croissant tourné", wie ich es in dem Confirmationsbrief vom 10 Dec. 1675 fand. Dementgegen wird der genannten Lysbeth (Isabelle) v. Schoonhoven in einer mit den Wappen versehenen Genealogie aus dem 17 Jahrhundert beigelegt In Roth 3 gold. Lilien. Rietstap's

Arm. Gen. bringt bei v. Sch. verschiedene Wappen, u. a.: »de gu. à 3 fleurs-de-lis au pied nourri d'or". Ferner finde ich in den Kw. St. Ned. Gesl. noch v. Sch.: In Silber neun (5, 4) rote Rauten, an einandergereiht. Welches W. hat nun die fragl. Lysbet v. Sch. wirklich geführt, und was ist über ihre Abstammung bekannt? JOHAN THEOD. DE RAADT.

Rom .(XXXIV, 365). Niet Ram. Jan Elias Rom was de vader van Sophia Hermina Magdalena Rom, gehuwd met Cornelis Johannes baron Kraijenhoff, te samen ouders van J. E. A. R. baron Rom Kraijenhoff, burgemeester van Nieuw-Lekkerland.

Soudenbalch. Aan *Nav.* XXXIV, 165, kan ik, tot nadere opheldering van vroegere vragen, nog een paar bijzonderheden toevoegen. Het oud-adell. uitgestorven Geld. gesl. v. de Poll was oorspronkelijk uit het Huis Châtillon en voerde in oude tijden Châtillon met een dubbelen uitkomenden adelaar in het schildhoofd. Later liet dit gesl. de vairpalen weg en voerde enkel den dubb. adelaar in het gouden veld. Het gecombineerde of liever oorspr. wapen met de vairpalen zag ik nog onlangs op een oud portret van een der vroegere leden van dit gesl. In oude genealogieën vindt men dit wapen, ter onderscheiding van het latere, wel aangeduid door toevoeging der woorden: »met de lampen". »Van de Poll met de lampen" wil dus zeggen een v. d. P. voerend het oorspr. Châtillonwapen, altijd met den dubb. arend als breuk in het schildhoofd.

Peter S. (*Nav.* XXXIII, 289, 2e kol.) had, behalve den *Nav.* XXXIV, 165, genoemden zoon Steven († 1642, in 1en echt gehuwd m. N. Ingenuland), o. a. twee zoons:

a. Hendrik S., geb. 1584, † 2 Mei 1667, begr. in St. Marie te Utrecht met de 8 valsche kwart., waaruit de mésalliance eveneens geëclipseerd is, namelijk:

Soudenbalch		Soudenbalch
Steenhuis		Steenhuis
Brienen		? (Griseldere)
Buren		Buren
Zuylen v. Natewisch	*moet zijn:*	Brienen
Rover		Rover
Kerskorf		?
Riemsdyck.		Riemsdyck.

Hij tr. 1° 1 Apr. 1611 Margaretha v. Reede v. Nederhorst, dr v.

Gerard en Mechteld v. Diest, † Mei 1624, begr. te Utrecht in de Wittevrouwen-kerk; 2° 1625 Johanna v. den Berch † 1 Oct. 1647, dr v. Aart tot Lunenburg (o. Neerlangbroek) en N. Mulert.

b. Everhard (of Eduard), S., tr. 16 Oct. 1626 Rembolda v. Isendoorn, dr v. Alard, de Jonge, en zijne 1e vr. Margriet v. Amstel v. Mijnden; zij was wed. in 1671 (Landdagsrecessen) en † 22 Febr. 1679, begr. te Kothen met deze 8 kwart.:

Isendoorn	Amstel
Vijgh	Isendoorn
Valckenaer (moet zijn: Neringen)	Ruitenburg
Gelder	Rossem.

De kwart. v. Maria Catharina S. van moederskant (XXXIII, 462) waren: Poll, Spaen, Pieck, Beynhem, Beest v. Renoy, Wijhe v. Echteld, Herwijnen, Poll.

Venlo. H. M. WERNER.

[Wat de beteekenis des naams betreft (*Nav.* XXXIII, 461), vgl. Sou-den-of Zouden-Bolgerij, gedeelte eens polders in het Land van Vianen.]

v. Uchelen (XXXI, 253 *O*). Zeger v. U. behoorde onder de Arnhemsche ingezetenen, die 27 Mei 1569 op last des Hertogs van Alva gesteld werden, om het Sacrament, wanneer dit door den pastoor bij kranken zou gedragen worden, te vergezellen, teneinde toezicht te houden op degenen, »die op der straat gaen off aen oiren deuren off voir oiren huyseren staen sullen, om te weeten off sy eenige onbehoirlicke irreverentiale acten, gesten, woorden off ghelaet maekten";— hiervoor werden in elke wijk der stad A. twee burgers benoemd. De Kortestraat tot aan de Rijnpoort was voor Zeger v. U. en Willem v. Ratingen bestemd. Was in 1585 raadsvrind, in 1588 burgemeester der stad Arnhem (Mr. G. v. Hasselt, Arnh. Oudhh. 1804, II, 119; III, 35, 260). Zie ook Herald. Bibl. 1881, bl. 14, 112.

v. Zijll (XXXI, 249). Ich habe seiner Zeit nach dem v. Z.'schen Wappen im Kw. Staat Ruijsch angefragt, da der betr. Dame an zwei Stellen verschiedene Wappen beigelegt werden. S. v. Leeuwen bringt in seiner Bat. Jll. ein geneal. Fragment der Fam. v. Z., deren W. er wie folgt beschreibt: »een gulden enckelen arent in een root velt met lasuyren Beck en Klauwen". v. L. sagt: »Willem v. Zijl leefde a° 1469 en liet na eene wettige dogter die troude een Borgers soone tot Leyden,

voerende een silver kruys in een Sabele Velt, waarvan de nakomelingen van 's moeders wegen den toenaam v. Zijl weder opgeheven hebben, voerende mede in 't midden van 't Cruijs het oude Wapen van Z. met een meermin in den hoek; en van dese is geweest Catharina v. Z., Daniels dogter, Wwe Jan Oems v. Wyngaarden, en is gestorven in den Hage a° 1597". Welches Wappen gehört nun in den Kw. St. v. Mad. Ruysch? JOH. THEOD. DE RAADT.

Beghein. Volgens een mij door den graaf P. A. du Chastel de la Howarderie verstrekt bericht behoorde de Marie Josèphe Beghein van *Nav.* XXXI, 523, tot de familie Beghein d'Aiguerue, die blijkens de grafzerk van Yve Falligan, wiens gade eene B. d' A. was, voert In rood gaande leeuw van? met schildvoet v. zilver, beladen met drie klaverbladeren v. zwart naast elkander; en twee vrijkwartieren: 1 (herald. rechts) in blauw drie kroonkandelaars of wierookvaten van?, 2 (her. links) doorsneden: *a* in blauw drie zesp. sterren naast elk. van?, *b* in rood klimmende leeuw van? — Amélie Rosalie Ernestine de Ghyselbrecht voerde niet het t. a. pl. vermelde wapen (aan eene andere gelijknamige, insgelijks te Doornik voorkomende familie toebehoorend), maar In goud een dwarsbalk, waarboven een vogel, en waaronder eene ster en een schelp, alles van zwart. Zij was dr v. Charles Hyacinthe de Gh., Juris Lic., heer van Hallewaerde, Bramhil, Steeland en Meerschelt († op 't kasteel Eecke 9 Juli 1743, oud 45 jaar), bij Isabella Françoise Bulteel, vrouw van Eecke en Merris († te Poperingen 22 Mei 1787), welke laatste 't wapen B. van 't Armorial voerde, doch den schuinbalk beladen met een halve maan van goud. JOH. THEOD. DE RAADT.

Wapen met drie visschen. Zoodanig wapen moet gevoerd zijn door Mr. Daniël Tiboel Siegenbeek, burgemeester van Leiden, zoon van den bekenden taalkundige.

Wapens (XXXIII, 144). De Haarlemsche(?) familie v. den Bosch voert In zilver drie boomen op terras alles groen en een rood hert den middelsten boom voorbij rennend, ht. een boom. Tot deze familie behoorde Cornelis Jacob v. d. B., med. dr. te Haarlem, geh. m. Margaretha Christina Schneevoogt, bij wie: 1°. Wilhelmina

Margaretha v. d. B. geb. te H. 15 Nov. 1807 † te Utrecht 17 Febr. 1874, tr. te H. 8 Aug. 1839 mr. Gerard Johan Verloren (zn v. mr. Pieter, ridder Ned. Leeuw, bij Joanna Maria Nahuijs), geb. te Utrecht 12 Febr. 1809, ridder Ned. Leeuw, lid der gedeputeerde Staten v. Utrecht; (hij hertr. te Zeist 31 Aug. 1877 Jvr. E. J. C. de Pesters). 2°. Catharina Godefrida v. d. B. tr. 21 Mrt 1833 Gerard Johan Nahuijs (zn v. Pieter Huibert, predikant, bij Agatha v. der Straten), geb. te Zeist 6 Aug. 1808, pred. te Twello. 3°. eene dochter geh. met Huurcamp v. der Vinne te Amsterdam. 4°. eene ongeh. dochter. Bovengenoemde med. dr. C. J. v. d. B. had nog een broeder van wien eene dochter tr. .... Dozy en eene andere J. W. Vader, notaris te Cortgene.

v. o.

[Mr. H. C. bericht dat Bosschert de boomen en het hert voert. Mr. Jan Willemszn Bosschaert, geb. 23 Oct. 1700, in 1735 schepen van Schiedam, tr. 16 Dec. 1721 Petronella Elisabeth v. Steelandt. Behoort hij hier? Want Rietstap's Armorial geeft, hoewel met gansch verschillende attributen, aan Bosschaert een boom, doch aan Bosschert eene ster verzeld van drie hazewinden.]

VRAGEN.

v. der Ameide, Haenevelt en Stiermans. Wat is hiervan bekend?

v. D.

Ansloo. Is dit geslacht, waaruit in de zeventiende eeuw de dichter Reyer A. voortkwam, en dat toen te Amsterdam zetelde, nog in wezen?

de Bailleul (XXXIV, 485). Deze hoogst-aanzienlijke familie, waarmede Philips v. Marnix, heer van St. Aldegonde, tweemaal vermaagschapt was, is volgens de meeste schrijvers uitgestorven. Ik bezit daarvan eene genealogie in Belgie verzameld. De weduwe van Marnix verbond zich blijkens eene sententie van het hof(?) van Vlaanderen te Gend, Jacques de B. levenslang te onderhouden. Antoine de B., heer van Eecke, wordt in 1604 nog in eene akte vermeld. Na den aanvang der 17de eeuw is er geen spoor van deze familie meer te vinden, althans in Vlaanderen niet. Daarentegen vestigden zich in Engeland in 1654 Jacques, Abraham, Philippe en Jean de B. uit wie verschillende

geslachten sproten. Hoogstwaarschijnlijk behooren zij tot de B. van Eecke die wegens de religie hun vaderland hadden moeten verlaten. Wie kan mij omtrent deze familie eenige inlichting geven? Hoogstraten, v. der Aa en andere schrijvers zijn mij bekend, doch wellicht geven aanteekeningen uit trouw- en geboorteregisters meer licht. Dat de B. zich ook naar een Vlaamschen plaatsnaam (Belle) v. Belle noemde, is mij bekend. HERMAN J. VAN LENNEP.

[Johan IV, bisschop van Luik, verklaart 1 Juli 1286, dat Reinald graaf van Gelre hem leenplicht heeft bewezen voor Roermond, en dat deze daaraan erft, — par le jugement de Nicholon de Bailleul, seigneur. de Moriaumés, — des bisschop zuster Margaretha, dr v. Guy graaf van Vlaanderen, met wie Reinald in den echt zou treden (Mr. L. A. J. W. baron Sloet, Oorkondenboek v. Gelre en Z., n° 1106, bl. 1074, 5).]

von Bylandt. Waar en wanneer is geboren Joan Nepomucenus Carl Heinrich graaf v. B. (vader van den bekenden Haagschen Med. Dr.), en wie waren zijne ouders, groot- en overgroot-ouders, zoomede die zijner gade Barbara Maria Theberath? Welke betrekking had hij? N.

Guthrie. Van engelschen of schotschen oorsprong?

Huydecoper. Wie waren de ouders van Sophia Adriana Huydecoper gehuwd met Willem Hendrik Kerckrinck (omstr. 't begin der vorige eeuw). Wie de ouders van haren man en welke de data van beider geboorte, huwelijk en overlijden?

de Kater. Worden gevraagd aanteekeningen betr. de Zierikzeesche (oorspronkelijk Kralingsche?) familie de K., voerend In blauw katerkop van zilver aanziende met gouden ring in den bek. K. K.

v. Regteren-Altena. Hoe is 't wapen van dit geslacht, wat is aangaande deszelfs afkomst bekend?

Valckenaer. Wie zijn de ouders en grootouders van Isaac V. geb. 1760, eerste raad-fiscaal der kolonie Suriname † 12 Aug. 1804, en zijner echtgenoote Anna Maria v. der Mey dr v. Hendrik, president v. h. tribunaal te Antwerpen a°? V.

Willaerts. Welk wapen voerde dit Zeeuwsch geslacht?